

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AŞÇI İBRAHİM DEDE:
“RÛHÜ’L-BEYÂN”DAKİ FARŞÇA
TANIKLAR VE ÇEVİRİSİ (I/422-842)

SEVİL SAÇAKLI

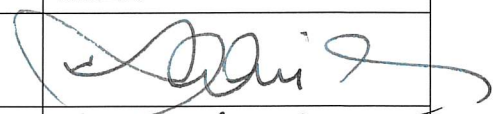
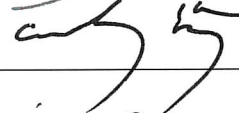
TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ CUMHUR ÜN

EDİRNE, 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı ANABİLİM DALI
Yüksek Lisans PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seni/ SAKAKLI tarafından hazırlanan
Ruh'ul-Beyan'daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (T/422-842)
Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 02.05.2019 günü saat
15:00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
* Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRI ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Ali İhsan Öbek	Bararılı	
Doç. Dr. Cumhur Ün	Bararılı	
Doç. Dr. Niyazi ADIŞÜZEL	Bararılı	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10246503
Yazar Adı / Soyadı	SEVİL GÜCÜK
T.C.Kimlik No	15545770936
Telefon	5393043017
E-Posta	sesesevil@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Aşçı İbrahim Dede: "Rûhü'l-Beyân"daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (I/422-842)
Tezin Tercümesi	Aşçı İbrahim Dede: The Witnesses in "Rûhü'l-Beyân" Persian and Translation (I/422-842)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	608
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ CUMHUR ÜN
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

04.05.2019

İmza.....

Tezin Adı: Aşçı İbrahim Dede: “*Rûhü’l-Beyân*”daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (I/422-842)

Hazırlayan: Sevil SAÇAKLI

ÖZET

Tez konumuz olan Aşçı İbrahim Dede’nin *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye* isimli eseri, *Rûhü’l-Beyân*’daki Farsça beyitlere tanıklık edip beyitlerin şerhini içermektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde kaleme alınan eser, Klâsik Türk Edebiyatı metin şerhleri içerisinde yer almaktadır. Aşçı İbrahim Dede: *Rûhu’l-Beyân*’daki *Farsça Tanıklar ve Çevirisi* ismini verdiğimiz tezimiz, eserin I/422-842 sayfalarını kapsamaktadır. Eserde önce Farsça beyitlerin tek tek kelime anlamları verilmiş daha sonra *mahsul* başlığı altında söz konusu beyitlerin anlamları toparlanmıştır. *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*’nin taşıdığı edebî değer ve unsurları tespit amacını güden tez çalışmamız; *şerh* kavramı ve şerhler hakkında genel bilgi verdiğimiz *Giriş*; şerh edilen beyitlerin bulunduğu eser *Rûhu’l-Beyân* ve müellifi İsmail Hakkı Bursevî hakkında biyografik bilgi vermekle yetindiğimiz *İsmail Hakkı Bursevî ve Rûhu’l-Beyân*’ı; söz konusu eserin içinde bulunan Farsça beyitlerin şerhini kaleme alan şahıs ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz *Aşçı İbrahim Halil Dede ve eserleri*; şârihin şerhi tertip şeklini ve şerh tekniğini tanıttığımız eser *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*; metnin tesisinde esas kabul ettiğimiz ve kriterleri sıraladığımız *Metnin Tesisi*; *Transkripsiyon Alfabesi*; çalışmamıza merkez teşkil eden *Metin*; eserin hakkında şahsî kanaat ve değerlendirmemizi ifade ettiğimiz *Sonuç* ve buraya kadarki safhalarda yararlandığımız kaynakların yer aldığı *Kaynakça* bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şerh, Rûhu’l-Beyân, Aşçı İbrahim Dede, *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*.

Name of the Thesis: Aşçı İbrahim Dede: The Witnesses in “*Rûhu’l-Beyân*” Persian and Translation (I/422-842)

Prepared by: Sevil SAÇAKLI

ABSTRACT

Aşçı İbrahim Dede’s work, entitled *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*, which is the subject of our dissertation, exemplifies the Persian couplets in *Rûhu’l-Beyân* and it contains the commentaries of those couplets. The work, which was written during the last years of the Ottoman State, is among one of the well-known text commentaries of the Classical Turkish Literature. Our work entitled *Aşçı İbrahim Dede: Rûhu’l-Beyân’daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi*(Aşçı İbrahim Dede: The Persian Exemplums in *Rûhu’l-Beyân* and their translations) contains the pages between 422-842 of the volume I. In the work, first of all, the translations of Persian couplets are given one by one, after that the meanings of these couples are evaluated under the title of *mahsul*. The goal of our dissertation work is to study the literary value and elements of *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*. The dissertation is composed of the following chapters: Introduction: We give detailed information about the term of commentary and commentaries in this chapter. *İsmail Hakkı Bursevî ve Rûhu’l-Beyân’ı* (İsmail Hakkı Bursevî and his *Rûhu’l Beyân*): We give some biographical information about İsmail Hakkı Bursevî and his work *Rûhu’l Beyân* in which there are the commentaries of the couplets in this chapter. *Aşçı İbrahim Halil Dede ve eserleri*(Aşçı İbrahim Halil Dede and his Works): We give information about the author who made commentaries of those Persian couplets in question and his works in this chapter. *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*: In this chapter we introduce the commentary style of the commentator and his commentary technique. *Metnin Tesisi*(The Construction of the Text): We give a list of criteria and the bases on which we construct the text in this chapter. *Transkripsiyon Alfabesi*(Transcription alphabet): This chapter includes the transcription alphabet which we use in the dissertation. *Metin*(Text): This chapter includes the main text which constitutes the base for our dissertation. *Sonuç* (Conclusion): We express our personal opinion and assesment about the work in this chapter. *Kaynakça* (Bibliography): This chapter includes the sources which we use in this dissertation work.

Key Words: Classical Turkish Literature, commentary, *Rûhu’l-Beyân*, Aşçı İbrahim Dede, *Tercemetü’l-Fârisiyye fî-Tefsîri’l-Hakkıyye*.

ÖN SÖZ

İslamiyetin çeşitli coğrafyalara yayılmasıyla Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetleri açıklamaya yönelik tefsir hususunda birçok eser yazılmış bu durum Türklerin İslâmiyeti kabulüyle de varlığını muhafaza etmiştir. Yazılan bu eserlerin sayısı Osmanlı Devleti Dönemi'nde artış göstermiş dönemin alimleri ilm-i tefsire katkıda bulunmuştur. Bu dönemde kaleme alınan tefsirlerden bir tanesi de H. 1096/M. 1685 yılında İsmail Hakkı Bursevî tarafından yazılmaya başlanıp H. 1117/M. 1795 yılında tamamlanan *Rûhu'l-Beyân fî-Tefsîri'l-Kur'ân* isimli eserdir. *Rûhu'l-Beyân*'daki Farsça beyitlerin hikmetini ortaya koymak amacıyla Aşçı İbrahim Halil Dede *Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye* adlı eserinde buradaki beyitlerin şerhini kaleme almıştır.

Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye adlı eserin I/422-842 nolu sayfalarını kapsayan tezimiz, tarafımızdan transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır. *Rûhu'l-Beyân*'da yer alan Farsça beyitlerin anlaşılmasına yönelik ehemmiyete ve eserde yer alan Farsça tanıkların okuyucuya sunacağı bilgi hususuna dikkati çekmeye çalıştığımız tezimiz:

Söz konusu metnin bir şerh eseri olması hasebiyle şerh ve şerh kavramı hakkında genel bilgi verdiğimiz *Giriş*; şerh edilen eser *Rûhu'l-Beyân* ve müellifi İsmail Hakkı Bursevî hakkında biyografik bilgi vermekle yetindiğimiz *İsmail Hakkı Bursevî ve Rûhu'l-Beyân*'ı; söz konusu eserin içinde bulunan Farsça beyitlerin şerhini kaleme alan şahıs ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz *Aşçı İbrahim Halil Dede ve eserleri*; şârihin şerhi tertip şeklini ve şerh tekniğini tanıttığımız eser *Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye*; metnin tesisinde esas kabul ettiğimiz ve kriterleri sıraladığımız *Metnin Tesisi*; *Transkripsiyon Alfabesi*; eserin hakkında şahsî kanaat ve değerlendirmemizi ifade ettiğimiz *Sonuç*; çalışmamıza merkez teşkil eden *Metin* ve buraya kadarki safhalarda yararlandığımız kaynakların yer aldığı *Kaynakça* bölümlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmamda zamanını benden esirgemeyen ve engin bilgisinden istifade ettiğim muhterem hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cumhur Ün'e ve bu süre zarfında her zaman yanımda olan annem ve zevcime en içten duygularıyla teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TRANSKRİPSİYON/TRANSLİTERASYON ALFABESİ	v
KISATLMALAR LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1-2
METİN TESİSİ	2-3
 BÖLÜM 1	
İSMAİL HAKKI BURSEVÎ VE <i>RÛHU'L-BEYÂN'I</i>.....	4-5
İsmail Hakkı Bursevî'nin Hayatı	4-5
İsmail Hakkı Bursevî'nin <i>Rûhu 'l-Beyân'</i> ı	6-8
AŞÇI İBRAHİM HALİL DEDE.....	8
Aşçı İbrahim Halil Dede Hayatı ve Eserleri	8-11
Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye	11
Aşçı Dede'nin <i>Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye'</i> de Uyguladığı Şerh Tekniği	11-12
Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye'nin Nüshalar	12-13
Metinde Geçen Tanıklar ve İstatistiği	13-14
 BÖLÜM 2	
TRANKRİPSİYONLU METİN	15-605
 SONUÇ.....	 606
KAYNAKÇA	607-608

TRANSKRİPSİYON/TRANSLİTERASYON ALFABESİ

ء	’	ط	Ṭ, ṭ
آ	Ā, ā, A, a	ظ	Ẓ, ẓ
ا	A, a; E, e; A,a	ع	‘
ب	B,b	غ	Ġ, ġ
پ	P, p	ف	F, f
ت	T, t	ق	Ḳ, ḳ
ث	Ṣ, ṣ	ك	G, g, K, k, ñ
ج	C, c	ل	L, l
چ	Ç, ç	م	M, m
ح	Ḥ, ḥ	ن	N,n
خ	Ḥ, ḥ	و	V, v, Ū, ū, U,u, Ü, ü, O, o, Ö, ö
د	D, d	ه	H, h; a, e, í
ذ	Ẓ, ẓ	ی	Y, y, I, ı, Ī, ī, á
ر	R, r		
ز	Z, z		
ژ	J, j		
س	S, s		
ش	Ş, ş		
ص	Ṣ, ṣ		
ض	Ẓ, ẓ		

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

bkz : Bakınız

C. : Cilt

H. : Hicrî

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Vakfı

M. : Milâdî

s. : Sayfa/ Sayfalar

TDK : Türk Dil Kurumu

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

1. GİRİŞ

Tez konumuz Aşçı İbrahim Dede: “Rûhü’l-Beyân”daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi adından da anlaşılacağı gibi bir tercüme-şerh eseridir.

Şerh; 1. Açma, yarma; 2. Bir kitabın ibaresini yine o lisanı veya bir lisan-ı aharda tafsil ve izah ederek müşkîlatını açma;¹ keşf etmek ve beyân etmek;² açma, ayırma.³ şeklinde tanımlanmıştır.

Şerh, sadece edebî metinlerde değil tıp, kimya, astronomi, filoloji gibi çeşitli ilim dallarındaki metinlerde de uygulama alanı bulmuştur. Kütüphanelerimizin el yazması eserleri bölümünde bulunan yüzlerce metin şerhi incelenmek üzere araştırmacıları beklemektedir. Bu noktada klasik metinler şerhleri bizim ilgi alanımızın merkezini oluşturmaktadır.

Edebî anlamda *şerh*in kavram ve metod olarak kaynağını “ilm-i tefsir”den aldığı şüphesizdir.⁴ *Tefsir* kelimesi ise Arapça “*fesr*” kökünden türemiş olup lügat manasını Ahterî Mustafa Efendi şu şekilde aktarmıştır: Beyân ve keşf ve izhâr-ı mana etmek.⁵ İncelendiğinde tefsir kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in açıklaması için kullanıldığını hatta ilm-i tefsir adı altında hususi bir ilim oluşturduğunu, Kur’ân-ı Kerîm’in dışında kalan metinlerin izâhı için ise; *şerh*, *hâşiye*, *ta’lik*, *telhis* gibi isimlendirmeler yapıldığını görüyoruz.

Klâsik Türk Edebiyatı sahasındaki metin şerhlerini dilleri itibari ile üç başlık altında ele alabiliriz: Arapça, Farsça ve Türkçe eserlere yapılan şerhler. Ekseriyetin ise daha çok Arapça ve Farsça eserlere yapılan şerhlerde olduğunu görüyoruz. Bu

¹ Şemsettin, Sami, *Kâmûs-i Türki*, Çağrı Yay., İstanbul, 2010, s. 773.

² Ahterî Mustafa b. Şemsüddîn Karahisârî, *Ahter-i Kebîr*, Mahmûd Beg Matbaası, İstanbul, h.1316, s. 543.

³ Ferit, Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2007, s. 991.

⁴ Cumhur, Ün, *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi’nin Rûhu’s-Şurûh’u*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Edirne, 2007.

⁵ Ahterî Mustafa b. Şemsüddîn Karahisârî, *Ahter-i Kebîr*, Mahmûd Beg Matbaası, İstanbul, 1316, s. 603.

eserler aynı zamanda birer tercüme niteliği de taşımaktadır. Nitekim incelediğimiz eser de buna bir numunedir.

Şerh metinlerinde şârih, ele aldığı eserin edebî niteliğini ortaya koymaktan ziyade onu açıklama ve metnin anlaşılması amacını gütmektedir. Bu da bize şerh edilen metnin dili, okuyucu tarafından bilinmediği var sayıldığında eserin hem filolojik bir değer hem de öğretici bir kimlik kazandığını göstermektedir.

Şerh edilen eserleri şekil yönünden manzûm ve mensûr olmak üzere iki başlık altında sınıflandırabiliriz. Nitekim manzûm eserlerin mensûr şerhi yapılabildiği gibi mensûr eserlerin manzûm şerhi de yapılabilmektedir. Şerhler ele alınan eserin ismini esas almakla beraber müstakil isimde şerh metinleri de mevcuttur.⁶

Tez konumuz olan *Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkıyye Kur'ân-ı Kerîm* tefsiri olan "*Rûhu'l-Beyân*" adlı eserin tercümesi namıyla adlansa da şârihin metindeki açıklamaları ve hâşiye kısımlarıyla metin, bir şerh metni hüviyeti kazanmıştır.

Amacımız, tez konumuz olan şu ana kadar incelemesi yapılmamış bu eseri inceleyerek Klâsik Türk Edebiyatı sahası metin şerhlerine bir yenisini daha kazandırmak ve eser hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olmaktır.

METİN TESİSİ

Metnin tesisinde yararlandığımız nüsha eserin tek ve müellif nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Bölümü'nde büyük boyda no.3210 (c.I, 842 s.) kayıtlı olan nüshadır.

- Eserde *me'ani-i elfaz ve mahsul-i beyt/ebyat* kısımları metnin paragraf başlangıcı olarak kabul edilmiş, beyitler hem orijinal harfleriyle hem de okunuşlarıyla birlikte verilmiştir.
- Metinde mevcut olmayan ancak anlam bakımından olması lazım gelen ek veya kelimeler [], anlamı bozan ek ve kelimeler ise () içerisinde gösterilmiştir.

⁶ Bkz. Pendnâme-i Attâr'a yapılan şerh; *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu's-Şurûh'u*.

- Ayet-i Kerîme, hadîs-i şerîf, darb-ı mesel, dua gibi Arapça iktibaslar orijinal harfleriyle verilmiş, ayet-i kerîmelerde hangi sûrenin kaçınıcı âyeti olduğu dipnotlarda belirtilmiştir..
- Metnin okunuşunda orijinal telaffuzuna riayet edilmeye çalışılmıştır.
- Metinde bazı kelimerin kalınlık-incelik uyumuna riayet adilmemiş, bu kelimeler tarafımızdan tashih edilerek verilse de kelimelerin metindeki imlâsı dipnotlarda belirtilmiştir.
- Metinde imlâsında hata yapılmış kelimeler tashih edilerek verilmiştir. (çölmek-çömlek/ nemze-nebze gibi)
- ج-ج / ب-ب / ج-ج hafleri bazen birbirleri yerine kullanılmış bunların imlâsı tashih edilerek verilmiştir.
- “ñ” ile yazılmaması gereken bazı kelimeler “ñ” ile yazılmıştır. “ن” ile yazılması gereken bazı kelimeler ise “ك” ile yazılmıştır. (اولسك yerine اولسون) bunların imlâsı tarafımızdan tashih edilmiştir.
- Bağlaç olan “ki” nadir de olsa “كى” şeklinde yazılmış transkripsyon alfabesine aktarımında imlâsı düzeltilmiştir.
- Metinde ... *sahifede zikrolunmuştur* şeklinde tekrar edilen beyitlerin okunuşuna yer verilmemiştir.
- Şârih, bazı beyitlerde *me‘ani-i elfaz* kısmını ele almamış genellikle *Mesnevî*’den alınmış hikaye niteliği taşıyan beyitlerin ise direkt çevirisini yapmıştır.
- Eserde yer alan hâşiyeler tez konumuz dışında kalsa da şârih, bazı beyitlere numara çıkarak metne ilâve yapmış gerekli noktalarda bu kısımlar incelenerek bu şekilde hatasız okuma yolu gözlenmiştir.
- Metinde elif-i maksûre ile yazılam kelimer (عيسى-موسى-حتى...) “â” ile; telaffuzda uzun okunup imlâda olmayan kelimer ise “â,û” harfleriyle gösterilmiştir.
- İmlâda var olup telaffuzda kısa okunan kelimelerde (tu-تو/ hor-خور / hod-خود) uzun ünlü kullanılmamıştır.
- Kelime sonunda “i” sesini veren “ه” harfinin transkripsiyonunda “i” harfi tercih edilmiştir.

- Metindeki beyitlerin kontrolünde <https://ganjoor.net> ve www.masnavi.net sitelerinden yararlanılmış yapılan mukayeseler sonucu gerekli düzeltmeler bu sitelere istinaden dipnotlarda belirtilmiştir.

BÖLÜM 1

1. İSMAİL HAKKI BURSEVÎ⁷ VE *RÛHU'L-BEYÂN'I*

1.1. İsmail Hakkı Bursevî'nin Hayatı

1063 Zilkadesinde (Ekim 1653) bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta doğdu. Uzun süre Bursa'da yaşadığı için Bursevî, bir süre Üsküdar'da ikâmet ettiğinden Üsküdarî, Celvetiyye tarikatına mensup olduğu için Celvetî nisbelerini kullanmış, özellikler Bursevî nisbesiyle meşhur olmuştur.

İstanbul'un Aksaray semtinde doğup büyüyen babası Mustafa Efendi, İsmail Hakkı'nın doğumundan bir yıl evvel evi yanınca Aydos'a gidip yerleşmişti. Yedi yaşında annesini kaybeden İsmail Hakkı'ya büyükannesi bakmaya başladı. Osman Fazlı Efendi'nin halifesi Ahmed Efendi'den Arapça dersleri alan İsmail Hakkı, Osman Fazlı'nın Aydos'a uğrayan Edirne halifesi Seyyid Abdalbâkî Efendi ile birlikte Edirne'ye gitti (1074/1664). Burada din ilimlerini öğrenirken bir yandan da hüsn-i hatla meşgul oldu. Osman Fazlı'nın bir halifesinden fıkıh ve kelâm ile ilgili kitaplar okudu. Tahsilini tamamlayınca Abdalbâkî Efendi onu İstanbul'da bulunan Osman Fazlı'nın yanına gönderdi. İsmail Hakkı 1083 Rebûlevvelinde (Temmuz 1672) bu şeyhe intisap etti. Mehmed Efendi'den tecvid ve diğer bazı hocalardan Farsça dersleri aldı. Meşhur şairlerin farsça divanlarını ve ayrıca bazı eserleri inceledi. Hâfız Osman'dan hüsn-i hat meşk etti. Üç yıl sonra şeyhinin izni ile Zeyrek Camii'nde halvete giren İsmail Hakkı doksan gün süren halvetten çıkınca dervişlere hizmetle görevlendirildi. Bir süre sonra şeyhi ona kendi yerine vaaz etmesini söyledi. 1086'da (1675) halife tayin ederek Üsküp'e gönderdi. Üsküp'e

⁷ Ali, Namlı, "İsmâil Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyaney Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul, 2001, s. 108-110.

giden İsmail Hakkı (Rebûlâhir 1086Temmuz 1675) muhtelif camilerde vaaz etmeye, isteyenlere zâhirî ilimlere dair dersler vermeye başladı.

1087'de (1676) Şeyh Mustafa Uşşakî'nin kızı ile evlendi. Osman Fazlı, Bursa halifesi Sun'ullah Efendi'nin vefat etmesi üzerine İsmail Hakkı'yı Bursa'ya halife olarak tayin etti (Cemâziyelâhir 1096 Mayıs 1685). Şeyhinin tavsiyesine uyarak Ulucami'de ve diğer bazı camilerde vaaz vermeye 1096 Şabânından (Temmuz 1685) itibaren vaazların Kur'ân-ı Kerîm'i Fâtîha'dan başlayarak tefsir etmeye, vaazda söylediklerine tasavvufî yorumlar ekleyip şiirler zikrederek ve Arapça olarak yazıya geçirmeye başladı. Bu şekilde meydana getirdiği *Rûhu'ı-Beyân* adlı tefsirini Cemâziyyelevvel 1117'de (Eylül 1705) tamamladı. Bu arada başka eserler de kaleme aldı.

1111'de (1700) hacca gitti, yedi ay kadar Mekke ve Medine'de kaldı. Muharrem 1122'de (Mart 1710) ikinci defa hac niyetiyle yola çıktı. Hac dönüşü İstanbul'da iki buçuk ay kalıp Bursa'ya gitti. cemâziyelâhir 1126'da (Haziran 1714) Tekirdağ'a geçerek irşad faaliyetini burada sürdürdü. Âişe Hanım ve muhtemelen şeyhinin kızı Hanife Hanımla burada evlendi. 1129'da (1717) tekrar Bursa'ya döndü. Aynı yıl Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye duyduğu sevgi sebebiyle Şam'a gitti. Şâban 1132'de (Haziran 1720) Şam dönüşü Üsküdar'a yerleşen İsmail Hakkı'ya Damad İbrahim Paşa bir ev hediye etti ve çeşitli ihsanlarda bulundu. Ancak İstanbul'da devlet ricâli üzerinde şeyhi be Aziz Mahmud Hüdâyî kadar etkili olamadı. Kendisi bunu daha ziyade zamanındaki ricâlin kabiliyet noksanlığına bağlar. Üsküdar Ahmediye Camii'nde Cuma vaizi olarak görev yaparken hakkında vaazlarında vahdet-i vücûd meselesinden bahsettiği, islâm akidesine aykırı sözler sarf ettiği iddiasıyla takibat açıldı. Pek çok kişinin şahitliğiyle suçlamanın asılsız olduğu anlaşıldı. Bu olayın ardından 1135'te (1723) İstanbul'dan ayrılıp Bursa'ya döndü. Kendi imkânlarıyla bir cami inşa ettirdi. Son yıllarını da irşad faailiyeti ve eser telifi ile geçiren İsmail Hakkı 9 Zilkade 1137'de (20 Temmuz 1725) vefat etti. Kabri Tuzpazarı'nda yaptırdığı caminin kible tarafındadır. Ölümünden üç yıl evvel yazdığı *Kitâbü Nakdi'l-hâl* adlı eserinde yer alan (vr. 236^a) bir manzumesinin son beytindeki, "Hakkıyâ envâr-ı Hakk'la pür oldu merkadi" mısraında vefatını önceden haber verdiği kabul edilir.

1.2. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân*'ı

17. yüzyılın önemli devlet adamlarından biri olan İsmail Hakkı Bursevî, aynı zamanda müfessir ve metin şerhi üstadıdır. *Rûhu'l-Beyân* adlı eserini 20 seneyi aşkın bir sürede tamamlamıştır. Eserde Ulu Camii kürsüsünde verdiği vaazları derlemiştir. İsmail Hakkı, eserini kaleme alırken ayrıntıya girmekten kaçınmış, daha kolay ve anlaşılır bir tefsir yazmaya çalışmıştır. Eserinde bolca nasihat, terğib, öğüt ve ibret ağırlıklı kıssalar, Farsça beyitler ve tasavvufî eserlerden alıntılar vardır.

Rûhu'l-Beyân tefsiri Türkçeye de çevrilmiş ve okuyuculardan rağbet görmüş bir eser olarak günümüzde de güncelliğini korumaktadır. *Rûhu'l-Beyân*, beş bin kadar hadis-i şerif içermesi dolayısıyla hadis-i şerif muhtevâsı açısından çok zengin bir kaynaktır.

İsmail Hakkı Bursevî (1137/1725), Bursa'ya halife olarak gönderildikten sonra şeyhinin tavsiyesine uygun olarak muhtelif camilerde, özellikle Cami-i Kebîr (Ulu Cami)'de vaaz etmeye başlamıştır. Bir müddet vaaz ettikten sonra kendisine Kur'ân'ı başından başlayarak vaazlarında tefsir etmesi işaret edilmiş ve 1096 (1685) yılının Şaban ayında tertib üzere, vaazlarında Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmeye başlamıştır. Bir taraftan Kur'ân'ı vaazlarında tefsir ederken, bir taraftan da tefsirini Arapça olarak yazmaya devam etmiştir.⁸

Rûhu'l-Beyân'ın tamamlanması yirmi sene on ay gibi bir müddet olmasına rağmen, İsmail Hakkı Kur'ân'ın nuzûl müddetine denk düşürmek gayretiyle olsa gerek yirmi üç senede tamamlandığını söyler.⁹

Rûhu'l-Beyân üç mücelled olarak tertib edilmiş ve her mücellede farklı bir hutbe (takdim) ile başlanmıştır. Her mücelled Kur'ân'dan yaklaşık on cüzûn tefsirini ihtiva eder. Birinci mücelled de Fatiha (1)- Tevbe (9), ikinci mücelledde Yunus (10)- Ankebût (29), üçüncü mücelled de Rum (30)-Nas (114) sûrelerinin tefsiri yer

⁸ Namî, İsmail Hakkı Bursevî, s. 179. (Bursevî, Tamâmü'l-Feyz-II, 107-1009'dan naklen)

⁹ Namî, a.g.e., s. 179. (Bursevî, Kitâbü'n-Netîce, II, 430'dan naklen)

almaktadır. On ciltlik baskıda ise ilk üç cilt müellifin tertibine göre birinci cilde, sonraki üç cilt ikinci cilde, son dört cilt ise üçüncü cilde tekabül etmektedir¹⁰

Rûhu'l-Beyân hazırlanırken daha önce yazılan pek çok tefsirden ve muhtelif kaynaklardan istifade edilmiştir. Zemahşerî (538/1143)'nin *el-Keşşâf*'ı, Râzî (606/1209)'nin *Mefatihü'l-gayb*'ı, Beydavî (685/1286)'nin *Envaru'l-Tenzîl*'i, Kurtubî (671/1272)'nin tefsiri, Ebû's-Suûd Efendi (982/1574)'nin *İrşadu'l-Akli's Selîm* tefsiri gibi muteber tefsirlerin yanında Kuşeyrî (465/1072)'nin *Letâifü'l-işârat*'ı, Ruzbehân Baklî (606/1209)'nin *el-Arâisü'l-Necmiyye*, İbn Arabî (638/1240)'nin *el-Futuhâtü'l-Mekkiyye'si*, Kaşanî (730/1330)'nin *Te'vilât*'ı, şeyhi Osman Fazlı Efendi'nin muhtelif eserleri gibi pek çok tasavvufî kaynaklardan ve tefsirlerden de istifade edilmiştir¹¹

Nitekim Bursevî (1137/1725), bu gerçeği *Rûhu'l- Beyân*'ın önsözünde şu sözleriyle belirtmektedir: “Ben bu şehirdeki Ulu Cami’de, şöhretli ve aydınlık saçan mabedde vaaz edip öğüt vermekten başka yapacak bir şey bulamadığımdan, Rum illerinin bir kısmında ikamet ettiğim sıralarda tefsir sayfalarından ve ilim vasıtalarından bir kısım sayfaları derlemiş olduğumdan, bunlar rüzgarın taşıdığı zerrecikler gibi ellerde dağınık bulunduğundan istedim ki, yakaladıklarımın aşırı gidenleri özetleyeyim ve bana lufedilen bilgilerden ona bazı şeyler ekleyeyim. Bunu tanzim edip inci dizisinde toplayayım ve sanatkar parmakla bu inciye dizeyim¹²

1117/1705 yılında tamamlanan eser, her bakımdan XVIII. yüzyıl Osmanlı müslüman Türk dünyasının kültür özelliklerini yansıtmaktadır. Bundan dolayı tefsirde devrin hakim kültürleri olan Arap, İran ve Türk kültürünün geniş izleri görülmektedir. Yine devrin ilim ve kültür müesseseleri olan medreselerin çokça rağbet ettikleri gramer, belagat ve edebiyat inceliklerine de geniş yer verilmektedir. Yalnız Arap dili ve edebiyatı ile yetinilmemekte, Farsça ve Türkçe edebiyat örnekleri de sergilenmektedir. Dolayısıyla *Rûhu'l-Beyân* tefsiri, devrinin bütün kültür değerlerini yansıtan bir mozaik niteliğindedir. Eserde tefsirle ilgisi bulunmayan pek çok hikayelere, ibretli kıssalara ve tasavvufî şiirlere yer verilmiştir.

¹⁰ Namlı, *a.g.e.*, s. 179.

¹¹ Namlı, *a.g.e.*, s. 180.

¹² Avcı, *a.g.e.*, s.28.

İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân*'ı adlı eserinin kendisinden sonra kaleme alınmış birçok eserde *Rûhu'l-Beyân*'ın izi ve etkisi vardır.

2. AŞÇI İBRAHİM HALİL DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Aşçı İbrahim Halil Dede'nin Hayatı

Kendisini “İsmim İbrahim, mahlasım Halil” diyerek tanıtan İbrahim Halil (Aşçı Dede); İstanbul'un Kandilli semtinde 1828'de doğar. Annesinin adı Behiye ve babasının adı Mehmet Ali'dir. Kastamonu kökenli bir aileye mensuptur. Kız kardeşi vefat ettiği için ailesinin tek çocuğudur. Babası asker olan İbrahim Halil, annesiyle birlikte Kandilli'de yaşar ve Kandilli Mahalle Mektebine gider. Babası askerlik nedeniyle evden uzak olduğu için o zaman Şehzadebaşı'nda Salih Paşa Yalısında kâhyalık yapan Beşir Ağa'nın isteği üzerine onun yanına taşınırlar. İbrahim, buraya taşındıktan sonra taş mektebe gitmeye başlar. Beşir Ağa'nın çocuğu olmadığı için İbrahim ile çok ilgilenir ve rahat bir çocukluk geçirmesini sağlar.

İbrahim Halil, çocukluğundan itibaren Beşir Ağa'dan çok etkilenir; onun dine, tasavvufa olan ilgisinden kendisine pay çıkarır. Sıbyan Mektebine başlayan İbrahim Halil, henüz dokuz yaşında iken kendisinden birkaç yaş büyük olan Mehmed Cemaleddin'e karşı ilk aşk-ı mecâzî tecrübesini yaşar.¹³ 1841'de Süleymaniye Rüştîyesine kaydedildikten sonra kendisini derslerine ve ibadetlerine verir. İbrahim, okul hayatı boyunca oldukça başarılı olmuş arkadaşlarının gözünde muallim seviyesine gelmiştir. Süleymaniye Mekteb-i Rüştîye-i Mülkiye'den mezun olan İbrahim, arkadaşlarının aksine mesleğini seçer ve 16 yaşında mesleğe başlar. Erzurum, Erzincan, Şam ve Edirne'de orta dereceli mevkilerde memuriyet hayatını sürdürür. İbrahim, memuriyetinin ilk dönemlerinde Bayezit Camii'nde Kara Halil Efendi'nin İzhâr derslerine katılır, oradan Bâb-ı Seraskerî'ye geçerek işe başlar böylelikle kendisini geliştirir.

¹³ Aşçı Dede'nin Hatıraları (Çok yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı), Mustafa Koç-Eyyüb Tanrıverdi, Kitabevi Yayınları, Cilt 1, Sayfa XIII, İstanbul, 2006.

İbrahim memuriyete başladıktan sonra babası Mehmet Ali, Behiye Hanım'dan boşanarak cariyesiyle evlenir. Bu süreçte Beşir Ağa da vefat eder. Kaleme devam eden İbrahim , Osman Bey ile hayatı boyunca devam edecek büyük bir dostluğa adım atar. Bu sıralarda Kartal Baba Tekkesine devam ederek Kadirîlikle ilk münasebetini kurar. Osman Bey'den etkilenerek Nakşibendîliğe merak salan İbrahim, arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Halvetî Hasan Efendi'ye gider, bir süre sonra da tamamen onun hanesine taşınır. Kasımpaşa Mevlevî hanesini ziyaret edenlerin arasına dâhil olup Kadrî Dede'den etkilenerek Mevlevîliğe girer. Usule göre kırk günlük meşkin ardından semaa çıkma merasimi ile ilk semaa çıkar. İbrahim, Kadrî Dede ile münasebetini ilerletip kalemdeki saatler dışında hafta sonlarını da tekkeye devam ederek geçirir. Ailesiyle görüşerek haftanın iki günü dışındaki günlerini Mevlevîhane'de geçirir. Ancak çileye girmediği için “dede” sıfatını alamaz.

İbrahim'in içine düştüğü durum ailesini son derece üzüntüye sokar ve bir an önce evlenmesini isterler. İbrahim, her ne kadar istemese de araya girenlerle birlikte kabul eder, Çerkes cariye Hamide Hanım ile evlendirilir. Kısa bir süre sonra oğlu Hasan Hüsameddin Çelebi dünyaya gelir. Rus tehlikesinin artması, baba olmanın sorumluluğu gibi etkenler yüzünden Mevlevîhane'ye düzenli olarak gidememeye başlar. Evlerinde çıkan yangından sonra da Ahmed Çelebi'nin yanına taşınırlar. Bu sırada İbrahim, memuriyette yükselir. Kısa bir süre sonra Erzurum'a tayini çıkar, aile fertlerini geride bırakarak babasıyla birlikte yola çıkar. Barış antlaşmasının imzalanmasının üzerine ailesini de yanına getirtir. Karargahın Erzincan'a taşınmasının üzerine buraya gelir ve burada Terzi Baba vasıtasıyla Hâlidîlikle tanışır.

Erzincan'da Fehmî Efendi ile tanışır ve onun Mevlevilik sohbetlerine devam eder. Fehmi Efendi, hayatını son derece derinden etkileyen önemli bir isimdir. Bu sırada İbrahim'in ailesinin isteği üzerine onları Kandilli'ye gönderir. İbrahim Halil; Şeyh Fehmi Efendi'nin dünyaya gelen iki oğluna da lalalık yapma görevini üstlenir, bir süre sonra da kendi oğlu Salih doğar. Kısa bir İstanbul ziyaretinden sonra Erzincan'a dönen İbrahim, yarım kalan dergah inşaatını tamamlar. 14 Temmuz 1867'de yapılan açılıшта dergahın bütün iş ve işleyişinden sorumlu olur ve bunun sonrasında ömrü boyunca kullanacağı “Aşçı Dede” ismini almasına vesile olur. Bu

isim mutfak işlerinde, misafirlere hazırlanan kırk sofranın hazırlanmasında gösterdiği aşçılık hizmetine mükafat olarak Şeyh Fehmî Efendi tarafından verilir.¹⁴

1868 yılında da Hatice Hanım'dan olan tek çocuğu doğduğu yıl ölür. Ordu merkezinin Erzurum'a dönmesiyle birlikte Aşçı Dede de buraya geri döner. Derviş Paşa'nın ısrarlarıyla memuriyetten istifa eder, zaruri görev için Şam'a gider ve bir süre sonra da ailesini buraya getirtir. Ancak buradaki işlerden rahatsız olan Aşçı Dede, İstanbul'a geri döner. Derviş Paşa'nın vasıtasıyla yeni bir göreve atanan Aşçı Dede, Şam'a geri dönmek durumunda kalır. İki senesini burada geçirir ve derslerle birlikte tasavvuf bilgisini geliştirir. Fehmi Efendi'nin hac ibadeti sırasında vefat etmesi üzerine derin üzüntüye kapılan Aşçı Dede, bir grup eşliğinde salavat-ı Şerifeler okumaya başlar. Bu süreçte dört yıl sürecek olan Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l- Hakkıyye'yi yazmaya başlar. 1891 yılında Aşçı Dede, kendisine intisab eden isimlerle birlikte hatm-i hâceye başlar. Kolera salgınının Şam'a ulaşmasının üzerine İstanbul'a gelen Aşçı Dede, burada kalma isteğiyle kışı geçirir. Hem memuriyet hem de eşinin hastalığı üzerine Şam'a geri dönmek zorunda kalan Aşçı Dede, eşinin isteğiyle kendisine ve eşine bakması amacıyla İstanbul'da Dilber Hanım'la evlenir. Şam'a döndükten kısa bir süre sonra da eşi Hatice Hanım vefat eder. Bunun üzerine İstanbul'a dönmek için istekte bulunur. Ancak merkezi Edirne'de İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şube Müdürlüğüne tayini çıkar. 4 Ekim 1896'da bütün ailesiyle birlikte Edirne'ye gider ve görevine başlar. Edirne'ye gelmesinin ardından yıllardır istediği ve para biriktirdiği hac ibadetini yapma fırsatı ortaya çıkar ve Medine'ye gider.

Aşçı Dede, hac dönüşü bir süre İstanbul'da ikamet ettikten sonra Şam'a geri döner. Abdülvâhid Çelebi'den gelen haber üzerine tertip edilen cemiyetle birlikte Aşçı Dede'nin dedeliği resmiyet kazanır.

Yaşının ilerlemesi ve rahatsızlıklarının artması üzerine emekliliğini talep eder. Edirne'den ayrılmadan önce her cuma başka bir camide namaz kılarak buradan ayrılmak ister. Ardından ailesiyle birlikte İstanbul'a dönen Aşçı Dede burada

¹⁴ Aşçı Dede'nin Hatıraları (Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı), Mustafa Koç-Eyyüb Tanrıverdi, Kitabevi Yayınları, Cilt 1, Sayfa XXXIV, İstanbul, 2006.

emekliliğini bekler. Hatıratında yer alan en son tarih olan 19 Ekim 1906'dan sonra “Es-selâmu aleykum ve aleykum” diyerek sözü bitirir.

2.2.Aşçı İbrahim Dede'nin Eserleri

1. Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l- Hakkıyye
2. Kavâ'idü'l-Fârisiyye
3. Risâle-i Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-Hakîkat
4. Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî

Tercümetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l- Hakkıyye

İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirde yer alan Farsça manzumelerin Türkçeye tercüme ve şerhinden ibarettir. Aşçı Dede, 1886'da başladığı bu eserini 1889'da dört cilt olarak tamamlar. Eseri yazış amacını da Farsça bilmeyenlere aracılık etmek olarak açıklamıştır. Hafız Efendi'nin hocalığında okunan *Rûhu'l-Beyân*'da Arapça kısımlar okunup geçilirken Farsça kısımlarda ayrıntılı açıklama yapılmıştır. Bu da eserin ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuştur. *Mesnevî*'den alınan beyitlerde Rusuhî'nin Mesnevi şerhiyle kıyaslar, sayfa numaralarını da vererek kontrol edilmesini sağlar. Birinci ciltte izlenen yol ve yöntem ayrıntılı olduğu için diğer ciltlerde bundan vazgeçilir.

2.2.1. Aşçı İbrahim Dede'nin Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l-Hakkıyye'de Uyguşadığı Şerh Tekniği

Aşçı Dede, eserin I. cildinde amacı doğrultusunda *Rûhu'l-Beyân*'daki Farsça beyitleri sayfa numaralarıyla vermiş ve beytin kime ait olduğunu dahi belirtmiştir. Beyitlerde geçen kelimelerin manasını *me'ani-i elfaz* olarak tek tek vermiş, hasıl olan manayı ise *mahsul-i beyt/ebyat* başlıklarıyla sunmuştur. Beyitlerden hasıl olan mana tercüme niteliğinde verilirken açıklanmasına gerek duyduğu anlamları ise “yani” ifadesiyle açmıştır. Bu da bize göstermektedir ki eser, hem tercüme hem de şerh niteliği taşımaktadır.

Eserde tekrar edilen beyitlerin anlamı yeniden zikredilmek yerine “.... *Sahifede zikr olunmuştur; müracaat oluna.*” ifadesiyle şârih tekrara düşmekten kaçınsa da bazı beyitlerde tekrar söz konusu olmuştur. “*Mesnevî*”den alınan hikaye niteliğindeki beyitlerin ise direkt mısra mısra anlamı verilmiş, kelimelerin anlamı verilmemiştir. Bazı beyitlere numara çıkarak ekleme yapılmış bunlar eserin hâşiyelerinde yer almıştır. Beyitlerin anlamına baktığımızda bazen kelime bazen de cümlelerin üzeri çizilmiş, çizilen bu kısımlar tarafımızdan tezimize aktarılmamıştır.

Metinde alt alta sıralanan bazı beyitler aynı şiire ait olmamakla beraber bazı beyitlerin şairleri de farklılık göstermektedir.

Tezimizin sorumlu olduğumuz bölümünde çoğu beyitler *Mevlânâ*’ya aitken *Sadî, Hâfız, Molla Camî, Hüseyinî’l-Vâiz, Sultan Yavuz Selim, Hekîm, Kâşîfî, Attâr, Sâib* gibi çeşitli şairlerin şiirleri de mevcuttur.

Tezimizin mesul olduğumuz kısmında şârih, sadece iki beytin sahife numarasını belirtmemiştir. Ve bir kısımda beytin anlamı kelimelerin anlamından önce zikredilmiştir. Zikrolunan sayfa numaraları *Rûhu’l-Beyân*’daki sayfa numaralarına delalet etmektedir.

2.2.2.Tercemetü’l-Fârisiyye fî Tefsîri’l- Hakkıyye’nin Nüshaları

Her yıl bir cildi tamamlanan bu eserin tek ve müellif nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde Türkçe Yazmalar Bölümü’nde büyük boyda no.3210 (c.I, 842 s.), no.3211 (c.II, 1109 s.), no.3212 (c.III, 920 s.), no.3123 (c. IV, 446 s.) numaralarda kayıtlıdır.

Cilt: I’in Özellikleri:

Dış ebat: 368x240 mm.

İç ebat:258x160 mm.

Satır sayısı: 21

Varak sayısı: 842

Yazı: Rik'a

Cilt: Mıklebli, zerendudlu, vişneçürüğü meşin

Cedvel: Kırmızı

Kağıt: Aharlı

2.2.3. *Tercemetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l- Hakkıyye*'de Geçen Tanıklar ve İstatistiği

Metnin sorumlu olduğumuz sayfalarında Mesnevî dışındaki tanıklar üç grupta toplanır:

- Mevlânâ dışındaki şairlerin beyit ve mısraları ile mensur ifadeleri.
- Ayet-i Kerîme ve Hadis-i şerîfler
- Atasözleri ve deyimler

Metinde Mevlânâ haricinde on bir şairin ismi zikredilmektedir. Biz burada kesinliğine istinaden isminin sayfa numaralarında açıkça verildiği şairlerin istatistiğini ele aldık. Nitekim bazı sayfa numaralarının ardından gelen şair ismi müellif tarafından zikredilmemiştir. Beyit/beyitler aynı şaire ait olduğu gibi farklı şairleri de kapsamaktadır. Bu sebepten aşağıda sayısal değeri verilen isimler açıkça zikrolunan isimler olup mevcut beyitlerin tamamını kapsamamaktadır. Farsça beyit ve mısraların tanıklığında ismi geçen şairlerin istatistiği şöyledir:

Mevlânâ	176
Hâfız	136
Sa'dî	65
Hüsrev-i Dehlevî	1
Câmî	6
Attâr	7
Sâ'ib	1

Kāşîfî	7
İbnü'l-Kemāl	3
Hüseyinî'l-vâ'iz	3
Sultan Selim-i Evvel	8
Hekîm	1

Tablo1.

Eserdeki tanıkların büyük çoğunluğu şiir olmakla beraber mensur ifadelerin tanıklığına da yer verilmiştir.

Kavâ'idü'l-Fârisiyye

Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l- Hakkıyye adlı eserini bitirdikten sonra kaleme aldığı Farsça gramer kitabıdır.

Risâle-i Tercümetü'l-Hakâyıkî'l-Hakîkat

Herhangi bir nüshası bulunmayan bu eserin Şeyh Fehmî zamanında yazıldığı tahmin ediliyor.

Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî

Eserin celî yazmasını Hafız Mehmed Efendi yaparken derkenarlarının bir kısmını da Hâşim Efendi yapar. Eserin iki nüshası bulunmaktadır. Aşçı Dede'nin gözden geçirip genişlettiği nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Bölümü'nde büyük boyda no. 78, 79 ve 80 numaralarda kayıtlıdır.

BÖLÜM 2

TRANSKRİPSİYONLU METİN

(212a) Her birisini istersin ve müşāhede idersin, lā-şekk ve lā-şübhe sultānım.

Şahīfe (490) Kāle's-Şā'ib:

اول بظالمان اثر ظلم میرسد
پیش از هدف همیشه کمان ناله میکند

Evvel be-zālimān eṣer-i ḡulm mī-resed
Pīṣ ez-hedef hemīše kemān nāle mī-kūned

Me'ānī-i elfāz: *Evvel*; birinci. *Be-zālimān*; zālimiñ cem'idir; zālimlere. *Eṣer*; ma'lūm. *Ḥulm*; ma'lūm. *Mī-resed*; ulaşur. *Pīṣ*; muḡaddem, evvel. *Ez-hedef*; oḡdan. *Hemīše*; dā'imā. *Kemān*; yay. *Nāle*; inlemek. *Mī-kūned*; ider.

Maḡşūl-i beyt: Evvel, birinci zālimlere dünyāda eyledikleri ḡulm ü te'addī eṣeri ulaşur. Zīrā oḡdan muḡaddem, dā'imā yay nāle [vü] efgān ider. Ya'nī oḡ, menziline vurup orada olan te'sīrātdan kimesne nāle [vü] efgān itmeden, oḡ yaydan çıkmasıyla berāber yay bir kere sislenüp nāle vü efgān ider; kī ḡāzır olan, nişāngāhı olan insān, geliyor saña oḡ diyü. Anıñ gibi yevm-i maḡşerde cümleden evvel zālimleriñ zulümleri eṣeri kendülerine vāşıl olup āh u efgāna başlarlar dimekdir.

Şahīfe (491) Kāle's-Sa'dī:

کر از حق نه توفیق خیری رسد
کی از بنده خیری بغیری رسد

چو رویی بخدمت نهی بر زمین
خدا را ثنا کوی و خود را مبین

(216) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

تو نیکی کن باب انداز ای شاه
اگر ماهی نداند داند الله

(216) şahîfede beyân olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

(491) Kāle’s-Sa’dī:

کرت بیخ اخلاصی در بوم نیست
در این در کس چون تو محروم نیست
ز عمر دای پسر چشم اجرت مدار
چو در خانه زید باش بکار¹⁵

(52) sahîfede zıkr olunduğundan oraya mürāca‘at oluna.

Şahîfe (495):

الفت مکیر همچو الف هیچ با کسی
تا بشنوی الم نشوی وقت انقطاع

*Ülfet me-gîr hemçü elif hîç bâ-kesî
Tâ bi-ş’nevî elem ne-şevî vaqt-i inkıta‘*

Me‘ânî-i elfâz: *Ülfet*; maḥabbet. *Me-gîr*; tutma. *Hemçü*; gibi. *Elif*; ma‘lûm elif. *Hîç*; ebedâ. *Bâ-kesî*; bir kimesne ile. *Tâ*; ḥattâ. *Bi-ş’nevî*; işidesiñ. *Elem*; keder, ‘azâb. *Ne-şevî*; olmayasıñ. *Vaqt*; ma‘lûm. *İnkıta‘*; münkatı‘; ya’nî ḥîn-i mevtde.

Maḥşûl-i beyt: Elif gibi hîçbir kimesne ile ülfet (212b)ve maḥabbet tutma. Elif, hîçbir ḥarf ile birleşmez; dâ’ima ḥaṭṭa başlu başına yazılır. Sâ’ir ḥurûf birleşür. Ḥattâ vaqt-i inkıta‘da ya’nî ölüm vaḳtinde elem ü keder ve sitem ü ‘azâb sözlerini

¹⁵ İkinci beyit zikredilen sahifede bulunmamaktadır.

işidir olmayasın. Evet, hîn-i mevtde olan elem ü keder nefsiñ bu dünyâda olan ‘alâ’ıkinden çözülmediginden, kurtulamadığından neş’et ider. Yoğşa dünyâca hîçbir ‘alâ’ıki olmayan âdemiñ aşlâ elem ü kederi olmaz sulţânım.

Şahîfe (495) Kâle’l-Hâfız:

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نه رفت
افرین بر نظر پاک خطا پوشش باد

*Pîr-i mâ güft haţâ ber-ķalem-i şun‘ ne-reft
Āferîn ber-naţar-ı pāk haţâ pūşeş bād*

Me‘ānî-i elfāz: *Pîr-i mâ*; bizim pîrimiz. *Güft*; didi. *Haţâ*; zıdd-ı sevâb. *Ber-ķalem*; kalem üzerine. *Şun‘*; Cenâb-ı Hakk’ın şun‘-ı İlâhîsi kalemî üzerine. *Şun‘*; iş, ‘amel ü fi‘l yapmak; tertîb etmek, düzmek. *Ne-reft*; gitmedi. *Āferîn*; taḥsîn. *Ber*; üzerine. *Naţar*; bakar. *Pāk*; tâhîr. *Haţâ*; ma‘lûm. *Pūş*; örtücü. -Ş; zamîr, pîre râci‘ dir. *Bād*; olsun.

Maḥşûl-i beyt: Bizim pîrimiz didi kî; Cenâb-ı Hakk’ın şun‘-ı kalemî ya‘nî iş ü ‘amel ü aḥvâlîñ tertîb ve düzmesindeki kalemî haţâ üzere gitmedi. Ya‘nî her ne kî ezel-i âzâlde yazdı ve takdîr eyledi, cümlesi hakk ü şevâb üzere ‘ayn-ı rahmetdir. Sen taṭbîķ idemediginden kendü zu‘m-ı fâsidince muğâyir ve haţâ gibi görürsün. Hâşâ şümme hâşâ; âferîn, taḥsîn olsun. Haţâ setr idici pîriñ pāk-naţarına sen de öyle naţar-ı pāk ile naţar idüp haţâlarını örtücü ol. Ya‘nî maḥlûķ hakkında pāk-naţar ile haţâlarını gören dervîşleriñ: “Erenler hoş gör!” dimesi işte bunuñ içindir. Hâzret-i Ğavs-ı A‘zam Pîr Muḥammed Vehbî Hayyât-ı Erzincânî Ḳuddise Sırruhu’s-sāmî Efendimiziñ nuṭķ-ı ‘âlîlerinden :

Eller yahşı biz yaman

Eller arpa biz şaman

Türkçe ta‘bîr-i ‘âlîleri buña işaretdir ‘azîzim.

Şahīfe (495) Kāle's- Sa'dī:

قیامت که بازار مینو نهند
منازل با عمل نیکو نهند

بضاعت بچندانکه اری بری
اکر مفلسی شرمساری بری

کسی را که حسن عمل پیشتر
بدرگاه حق منزلت پیشتر

(383) şahīfede zikr olunduğundan, oraya mürāca'at oluna.

Şahīfe (496) Kāle's-Sa'dī:

(213a) نکو کاری از مردم نیک رای
یکی را بده می نویسد خدای

جوانا ره طاعت امروز گیر
که فردا جوانی نیاید ز پیر

ره خیر بازست و طاعت و لیک
نه هرکس توانست بر فعل نیک

همه برک بودن همه ساختی
بر تدبیر رفتن نه پرداختی

(258) şahīfede zikr olunduğundan, oraya mürāca'at oluna.

Şahīfe (497):

جانکه نه قربانی جانان بود
جیفه تن بهتر از ان جان بود

هر که نه شد کشته بشمشیر دوست
لاشه مردار به از جان اوست

Cān kī ne kurbānī-i cānān būved
Cīfe-i ten bih-ter ez-ān cān būved

*Her kí ne-şüd küşte şemşîr-i dūst
Lāşe-i murdār bih ez-cān-ı ūst*

Me‘ānī-i elfāz: *Cān* kí; bir cān kí. *Ne*; değil. *Ḳurbānī*; ḳurbān ma‘lūm. *Cānān*; ma‘lūm. *Büved*; ne büved taḳdīriyle olmaya dımeḳdir. *Cīfe*; ma‘lūm. *Ten*; vüçüd. *Bih-ter*; ziyāde eygü. *Ez-ān*; ism-i işāret. *Cān*; ma‘lūm. *Büved*; olur. *Herkes*; her kimesne kí. *Ne şüd*; olmadı. *Küşte*; ölmüş. *Be-şemşîr*; kılıç ile. *Dūst*; ma‘lūm. *Lāşe*; ma‘lūm. *Murdār*; pis, murdār lāşe dımeḳdir. *Bih*; eygü. *Ez-cān*; cānından. *Ūst*; onuñ.

Maḥşūl-i beyt: Bir cān, kí cānānıñ ḳurbānı olmaya, cīfe-i ten öyle olan cāndan ziyāde güzeldir. Her kim kí, dostuñ ḳılıcıyla ölmüş olmadı, öyle olan kimesneniñ cānından murdār, pis olan lāşe eygüdir dımeḳ olur.

Saḥīfe (498) Ḳāle’ş-Şeyḥü’s-Sa’dī fī-na‘tīhi’ş-Şerīf:

شبی بر نشست از فلک در گذشت
بتمکین [و] جاه از ملک در گذشت

چنان کرم در تیه قربت براند
که در سدره جبریل ازو باز ماند

*Şebī ber nişest ez-felek der gūzeşt
Be-temkīn [ü]cāh ez-mülk der gūzeşt*

*Çünān germ der-tīh-i ḳurbet bi-rāned
Kí der-Sidre Cibrīl ez-Ū bāz māned*

Me‘ānī-i elfāz: *Şebī*; bir gece. *Ber*; üzerine. *Nişest*; oturtmuşdur. *ez-felek*; ma‘lūm. *Der*; zarfiyyet. *Gūzeşt*; geçdi. *Be-temkīn*; temkīn ile ya’nī ‘izzet-i vaḳār ile *Cāh*; manşıb. *Ez-melek*; ma‘lūm. *Der*; zarfiyyet. *Gūzeşt*; geçdi. *Çünān*; öylece. *Germ*; ḥarāret, germiyyet. *Der*; zarfiyyet. *Tīh*; şahrā ma’nāsınadır. *Ḳurbet*; ḳurbīlik ya’nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ḳurb-i İlāhiyyesi şahrāsına dımeḳdir. *Bi-rāned*; sürdi. *Kí*;

ḥarf-i rabṭ. *Der*; zarfiyyet. *Sidre*; ma‘lūm Sidretü’l-Müntehā’dır. *Cibrīl*; Ḥażret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām. *Ez-Ū* zamīr; Efendimize rāci’dır.(213b)*Bāz*; girü. *Māned*; kaldı.

Maḥşūl-i ebyāt: Şallā’llāhu‘aleyhi ve sellem Efendimiz, bir gice firāş-ı sa‘ādetleri üzerinden eflāk üzerine oturmuşdur ve eflākden geçdi; ya’nī Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām Burāk’ı getürüp Ḥaḳḳ’a da‘vete cihet[iy]le Burāk’a rākib olarak, eflāki geçdi. Manşıb-ı risālet-penāhī, temkīnle ‘izzet [ü] vaḳārile milkden geçdi. Kemāl-i ḥarāret ve germiyyet-i maḥabbet-i İlāhiyye’dan, ḳurb-ı İlāhiyye şahrāsına sürdi. Ya’nī bu dünyā şahrāsından ‘ālem-i hüviyyet şahrāsına gitdi. Ve Ḥażret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām, Efendimiz’dan girü kaldı. Ya’nī Cebrā’īl’in maḳāmı Sidretü’l-müntehā’dır; maḳāmından ilerüye gidemedi. Daḡı Efendimiz’e didi kī: ” لو دنوت انملة لأحرقة “ Bu maḳāmdan bir parmak ilerüye gider isek; yanarım.” didi.

*Ger geçem bir zerre deñlü ilerü
Yanaram başdan ayağa iy Ulu*

*Didi Cebrā’īl’e ol Şāh-ı cihān
Pes maḳāmında dur imdi sen hemān*

*Rāh-ı ‘ışḳda kim şaḳınmaz cānını
Ol ḳaçan görse gerek cānānını*

*Çün ezelde baña ‘ışḳ oldu delīl
Yanar isem yanayım ben iy ḫalīl*

buyurdılar şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem.

Şahīfe (498) Kāle’s-Sa’dī:

بکیر ای جوان دست درویش پیر
نه خود را میکفن که دستم بکیر

کسی نیک بودی بهر دو سرای
که نیکی رساند بخلق خدای

Bi-gîr iy civân dest-i dervîş-i pîr
Ne ĥod-râ me-yefgen¹⁶ kî destem bi-gîr

Kesî nîk bûdî be her dû sarây
Kî nîkî resâned be-ĥalk-ı Ĥudây

Meâ'nî-i elfâz: *Bi-gîr*; tut. *İy*; ĥarf-i nidâ. *Civân*; delikanlu. *Dest*; el. *Dervîş*; ma'lûm. *Pîr*; pîrân-ı tûruk-ı 'aliyye Qaddesa'llâhu esrârahüm. *Ne*; degül. *Ĥod-râ*; kendü. *Me-yefgen*; bırakma. *Kî*; ĥurûf-ı rabt. *Destem*; elim. *Bi-gîr*; tut. *Kesî*; bir kimesne. *Nîk*; eygü. *Bûdî*; oldı. *Be-her¹⁷*; içün. *Dû*; iki. *Sarây*; dünyâ vü âĥiret. *Kî*; zîrâ. *Nîkî*; eygülik. *Resâned*; ulaşıdırır. *Be-ĥalk-ı Ĥudây*; Cenâb-ı Ĥaĥķ'ın maĥlûkuna.

Maĥsûl-i ebyât: İy civân! Bir pîr dervîşin elini tut. Degil kendüni bırakma kî, elim tut diyü; ya'nî delikanluluk zamânında nefsin ve şehvâtın azgun vaĥtinde pîrin elini tut, inâbet eyle. Degil kî; kendüni bırakup ihtiyâr vaĥtinde veyâĥud ĥâlet-i nez'de kendünden vâz geçdigiñ zamânda, amân elimi tutuñ, diyü niyâz iderseñ o zamân degil; andan evvel gerekdir. **(214a)** Bir kimesne eygü oldı, iki sarây içündür, ya'nî eygülik hem dünyâ hem âĥiret içündür; zîrâ kî eygülügi Ĥaĥķ'ın maĥlûkına ulaşıdırırsañ, bundan eygü eygülik olmaz dünyâda ve âĥiretde, dimekdir.

¹⁶ Metinde میفکن şeklinde yazılmıştır, anlamı bozacağından “me-yefgen” şeklinde düzeltilmiştir.

¹⁷ Mezkûr kelime metinde “behr” olarak verilmiştir. Ancak “behr” okunduğunda anlam bozulacağından “her iki saray” anlamında “be-her” olarak değiştirilmiştir.

Şahîfe (499) Kâle's-Sa'dî:

اسب تازی دو تک رود بشتاب
شتر اهسته میرود شب و روز

Esb-i tâzî dü tek reved be-şitâb
Şütür âheste mî-reved şeb u rûz

Meâ'nî-i elfâz: *Esb*; at. *Tâzî*; 'Arab atı cinsi dımekdir. *Dü tek*; ya'nî iki segirdim dımekdir. *Zîrâ tek* "tekîden" yelme ma'nâsına, ıstılahda iki segirdim dımekdir. *Zîrâ* segirtmege; tek derler. *Reved*; gider. *Be-şitâb*; sür'at ile. Ya'nî sür'atle gider, lâkin yorulup yolda kalur. *Şütür*; deve. *Âheste*; ağır, yavaş. *Mî-reved*; gider. *Şeb*; gice. *U rûz*; gündüz.

Maḥsûl-i beyt: 'Arab atı iki segirdim gider sür'atle sonra yorulub kalur. Ya'nî anuñ sür'atle gidişi maḳbûl degildir. Çünkü 'ale'd-devâm gidemez. Elbette yorulacaḳdır. Lâkin deve âheste, ağır ağır gider. Aşlâ yorulmaz. Gice ve gündüz gider. Meşhûrdur :

Âheste giden yetişür menzil-i maḳsûdına
Tîr- reftân olanıñ pâyına dâmen tolaşur

العجلة من الشيطان. İnsân, her şey'e te'ennî itmek gerekdir. buyurulmuşdur. خیر الامور اوسطها
buyurulmuşdur 'azîzim. Ya'nî tenbîh oldur kî; yolda 'acele itmemeli;
mülâhaza ve tefekkür ile gitmeli.

Şahîfe (499):

ابلهست انكه فعل اوست لجاج
ابلهی را كجا علاج بود

تا توانی لجاج پیشه مکیر
کافت دوستی لجاج بود

Eblehest ān kí fi 'l-i ūst lecāc
Eblehī-rā kūcā 'ilāc būved

Tā tevānī lecāc pīše me-gīr
K'āfet-i dūstī lecāc būved

Meā'nī-i elfāz: *Eblehest*; eblehdir, ahmaḳdur. *Ān kí*; ol kimesne kí. *Fi 'l*; iş. *Ū*; zamīr, kimesne[ye] rāci'. -*Est*; -dir. *Lecāc*; 'inād. *Eblehī-rā*; eblehe. *Kūcā*; ḳande. *'Ilāc*; devā. *Būved*; olur. *Tā*; ḥattā. *Tevānī*; ḳādir iseñ ve mümkün ise. *Lecāc*; 'inādı. *Pīše*; şıfat. *Me-gīr*; tütma. *K'āfet*; kí āfet taḳdīrindedir. *Āfet*; ma'lūm. *Dūstī*; ma'lūm. *Lecāc*; 'inād. *Būved*; olur.

Maḥşul-i ebyāt: Ebleh, ahmaḳ ol kimesnedir, kí anuñ işi 'ināddır. Ya'nī herkes ile 'inād ider. Eblehe devā, 'ilāc ḳande olur? Olmaz; zīrā cibillī, ḥulḳī bir şeydir. Ḥattā ḳādir iseñ, mümkün ise 'inādı şıfat tütma. Ya'nī şıfat gibi dā'imā 'inād ile olma. Zīrā kí 'inād, dosta āfet olur. Ya'nī dost ile 'inād itmek kişiyē āfet ve 'azābdır. Çünkü dost dost ile 'inād itmez. İder ise dost degildir, dūşmendir.

(214b) Şaḥīfe (499) Ḳāle's-Şa'dī:

چو مستوره شد زن خوب روی
بدیدار او در بهشتست شوی

اگر پا رسا باشد و خوش سخن
نکه در نکویی و زشتی مکن

(425) şaḥīfede zıkr olundığından oraya mūrāca'at oluna.

Şaḥīfe (501) Ḳāle's-Şā'ib:

بر غفلت سپاه دلان خنده میزنند

غافل مشو ز خنده دندان نمای صبح

Ber-ğaflet-i siyāh-ı dilān ḥande mī-zenend
Ġāfil me-şev zi-ḥande-i dendān nümāy şubh

Me‘ānī-i elfāz: *Ber*; üzere. *Ġaflet*; ma‘lūm. *Siyāh*; zıdd-ı bi-yāz. *Dilān*; dilin cem‘idir; gönüller. *Ḥande*; gülmeklik. *Mī-zenend*; ururlar. *Ġāfil*; ma‘lūm. *Me-şev*; olmaya. *Zi-ḥande*; gülmesinden. *Dendān*; dişleri. *Nümāy*; gösterir. *Şubh*; şabāh.

Mahşül-i beyt: Gönülleri ğaflet ile siyāh olanlara halk gülerler. Ya‘nī kasvet-i kalb şāhibleri işiñ ilerü gerüsini bilmeyüp ğāfil olduklarından, dā‘imā halk aña gülerler. Ġāfil olma, şabāhıñ dişleriniñ saña gülmek ile göstermesinden. Ya‘nī vaqt-i şubḥda fecriñ bi-yāzlığı saña gülüyor gelür, bi-yāz dişlerini saña gösterir lâkin, dişlerimle seni helāk ü telef ideceğim, diyü işāret ider. Sen zannidersiñ kī benim yüzüme gülüyor. Anıñ içün sen de güler oynarsıñ. Hālbukī emr, bi‘l-‘akdir ‘azīzim.

Şahīfe (501) Kāle‘l- Hāfız:

زیر بارند درختان که تعلق دارند

ای خوشا سرو که از بار غم ازاد امد

Zīr-i bārend dıraḥtān kī ta‘alluḥ dārend
İy hoşā serv kī ez-bār-ı ğam azād āmed

Me‘ānī-i elfāz: *Zīr*; alt. *Bārend*; yük; *bār*; yük -end cem‘est. *Dıraḥtān*; dıraḥtıñ cem‘idir; ağaçlar. *Ta‘alluḥ*; ma‘lūm. *Dārend*; tutarlar. *İy*; harf-i nidā. *Hoşā*; hoş, ne güzel. *Serv kī*; *kī*; harf-i rabṭ, *serv*; ma‘lūm serv ağacı. *Ez-bār*; yükden. *Ġam*; ma‘lūm. *Āzād*; kurtulmak. *Āmed*; geldi.

Mahşül-i beyt: Ağaçlar, kī yük altındadırlar kī mīve ve berg kī ta‘alluk tutarlar. Ya‘nī mīveli ağaç, mīvesi cihetle yük altındadırlar. İy ne hoş ve ne güzel serv ağacı kī ğam yükünden āzād geldi. Ya‘nī serv ağacınıñ mīvesi olmadığından o hiçbir tarafa nisbet ve ta‘alluk mīvesi ğamından āzāddır. O ğam tutmaz ta‘alluḥdan.

Zīrā kī mīvesi yokdur. Hīç kimesne aña iltifāt itmez. O da rāhat olup sürürundan zevkından başını göklere toğrı çeker gider. Lâkin o da eygü degildir. Serv (215a) ağacı tekebbür idüp başını göklere çektiğinden, anıñ mīvesi olmadı. Ve kimesne andan fā'idelenmedi. Görmez misin ki; karpuz fidesi, yüzi yerlere sürüp gitdiğinden ol kadar büyük mīvesi oldu kī aña ağaç taḥammül idemez. Bu tevāzu'dan ötüri anıñ mīvesini yer arzı yüklendi. Yer, aña mu'āvenet itdi 'azīzim.

Şahīfe (502) Kāle's- Sa'dī:

نکو سیرتی بی تکلف برون
به از نیک نام خراب اندرون

هر انکه افکند تخم بر روی سنگ
جوی وقت دخلش نیاید بچنک

Nikū sīretī bī-tekelluf birūn
Bih ez-nīk nām ḥarāb enderūn

Her ān kī efkend toḥm ber-rūy-i seng

Cevī vaqt-i dahleṣ ne-yāyed be-çeng

Meā'nī-i elfāz: *Nikū*; eygü. *Sīretī*; tabī'at. *Bī-tekelluf*; tekellüfsüz. *Birūn*; tışarusı. *Bih*; eygüdür. *Ez-nīk*; eygü. *Nām*; isim. *Ḥarāb*; zıdd-ı ma'mūr. *Enderūn*; içerüsü. *Her ān kī*; her ol kimesne kī. *Efkend*; bırakdı, atdı. *Toḥm*; ma'lūm. *Ber*; üzerine. *Rūy*; yüz. *Seng*; taş. *Cevī*; bir arpa, şe'ır. *Vakt-i dahleṣ*; ḥarmān vaḳti. *Ne-yāyed*; gelmez. *Be-çeng*; avucuna.

Maḥşul-i ebyāt: Eygü sīretlü tabī'atlı olan ādemiñ tışarusı tekellüfsüz olur. Ya'nī öyle resmī olan teklif-i tekellüfde degildir. Böyle olan ādem, içerüsü ḥarāb olan eygü nāmdan eygüdür. Ya'nī kalb ü derūnı ḥubb-ı dünyā ile ḥarāb olan ādemden eygüdür. Zāhirde eygü nāmı var; lâkin sīreti eygü degildir. Her kimesne kī taş üzerine toḥum bırakdı, ḥarmān vaḳti bir arpa vü şa'ır avucuna gelmez. Çünkü taş üzerinde bir şey' hāşıl olmaz. İşte anıñ gibidir 'azīzim.

Şahīfe (502):

عبادت باخلاصی نیت نکوست
وکر نه چه آید ز بیمغز پوست

(312) şahīfede zıkr olundığından oraya mūrāca‘at oluna.

Şahīfe (502) Kāle’s- Sa‘dī:

بکمر اه گفتن نکو میروی
کناه بزرکست وجور قوی

بکو انچه دانی سخن سودمند
وکر هیچ کس را نیایند پسند

Be-gümrāh güften nikū mī-revī
Günāh-ı büzürgest vü cev-r-i kavī

Bi-gū ān çı dānī sūhan-i sūdmend
Veger hīçkes-rā ne-yāyed pesend

Meānī-i elfāz: *Be-gümrāh*; yolunu azıtmış, yoldan azğun adam. *Güften*; söylemek. *Nikū*; eygü. *Mī-revī*; gidiyorsuñ. *Günāh*; ma‘lūm. *Büzürgest*; büyük günāhdır. *Vü cev-r*; ma‘lūm. *Kavī*; muhkem. *Bi-gū*; söyle. *Ān çı*; ol nesne kī. *Dānī*; bilürsüñ. *Sūhan*; söz, kelām. *Sūdmend*; fā’idelü. *Veger*; eger. *Hīçkes-rā*; hīç kimesneye. *Ne-yāyed*; gelmez. *Pesend*; maqbūl.

Maḥşūl-i ebyāt: Yolunu azıtmış, ḥalka (215b)zulm ve te‘addī iden kimesneye eygü gidiyorsuñ, demek büyük günāh ve kavī cevrdır. Ya‘nī anıñ itdiği¹⁸ zulm ve te‘addīsini taḥsīn idüp mā-şā’a’llāh, tarīk-i müstaḳīm üzere siziñ gidişiñ[iz] pek ‘alādır, diyü zālimi daha ziyāde azğun itmek büyük günāhdır. Sen aña fā’idelü

¹⁸ Metnin orijinalinde “itdikleri” şeklindedir.

sözden ve kelâmdan ne bilürseñ anı söyle. Pend ü naşîhat eyle. Egerçî o seniñ söyledigin söz, hîçkimesneye maqbûle gelmez ve pesend itmez ise; sen yine tarîk-i müstaķîmden çıkmayıp elinden geldiği kadar pend ü naşîhatinden girü turma. Yohşa bi'l-'aks herîfîñ, âdemiñ zulm ve te'addîsini tezyîd idecek şüretde kendüsine kıltuķ virme.

Şahîfe (503):

تو روا داریکه من بیحجتی
بنهم اندر شهر باطل سنتی

Tu revā dārī kī men bī-ḥüccetī
Bi-nehem ender-i şehir bāṭıl sünnetī

Me‘anî-i elfāz: *Tu*; sen. *Revā*; lâ’iķ. *Dārī kī*; tutar mısın kī. *Men*; ben. *Bī-ḥüccetī*; ḥüccetsiz. *Bi-nehem*; koyayım. *Ender*; içinde. *Şehir*; memleket. *Bāṭıl*; zıdd-ı şādıķ. *Sünnetī*; ‘âdetī.

Maḥşûl-i beyt: Sen revā görür müsün; kī ben ḥüccetsiz, şehir içinde bāṭıl ‘âdet vaż’ ideyim; ya’nī itmem. Elimde ihticāca şālih āyâtdan ve ḥadîşden bir sened olmadıkça öyle kendülüğümden memleket içinde bāṭıl ‘âdet koyayım; kī ilâ-yevmi’l-kıyāme bā’iş-i la’net olayım. Fī zamānına müşāhede olunduğu gibi selef-i şālihîn böyle degil idiler. Anlar kendü re’y ü efkârıyla bir şey’ ihdās itmezler idi.

Şahîfe (504) Fi’l-Meşnevî:

بندکی در غیب آید خوب و کش
حفظ غیب آید در استبعاد خوش

طاعت و ایمان کنون محمود شد
بعد مرک اندر عیان مردود شد

Bendegī der-ğayb āyed hūb u geş

Hıfz ğayb āyed der-istib ‘ād hoş

Ṭā‘at u īmān kinūn maḥmūd şūd

Ba‘d-i merg ender-‘ıyān merdūd şüd

Me‘ānī-i elfāz: *Bendegī*; hizmet ü bendelik. *Der*; zarfiyyet. *Ğayb*; göze görünmeyen şey’. *Āyed*; gelir. *Hūb*; güzel. *U geş*; gönül çekici. *Hıfz*; ma‘lūm. *Ğayb*; ma‘lūm. *Āyed*; gelir. *Der*; zarfiyyet. *İstib‘ād*; ba‘īd kalmak. *Hoş*; güzel. *Ṭā‘at u īmān*; ma‘lūm. *Kinūn*; şimdi. *Maḥmūd*; medh olunan. *Şüd*; oldu. *Ba‘d*; sonra. *Merg*; ölüm. *Ender*; içinde. *‘ıyān*; zāhir. *Merdūd*; reddolunan. *Şüd*; olur.

Maḥşūl-i ebyāt: Hizmet, bendelik ğaybında hūb ve güzel, gönül çekici gelir. Ğaybın hıfz u muḥāfazası ba‘īdliğinden ötürü hūb ve güzel gelir. Evet, insān dostundan iftirāk ile (216a)ba‘īd-i maḥalde olup aña dostundan kelām, selām u şabāḥ ğāyet hoş ve gönül çekici olur. Ṭā‘at u īmān şimdi maḥmūd u memdūd olur. Ya‘nī dostundan teb‘īdīñ anıñ içündür. Yoḥşa öldükden sonra ‘ıyān u zāhir içinde olur. Ol zamān ṭā‘at u īmān reddolunur; maḥbūl degildir. Anıñ maḥbūliyyeti, ğā‘ib olduğundan içindür. Öyle ise bezm-i elest ḥiṭābını ve ‘ahdini ferāmūş itmeyüp ‘ayn-ı müşāhede gibi dā‘imā ṭā‘at u īmān üzere ol. ‘Āķıbet, o meclis ve o maḥāma ric‘at idecekseñ biraz yüzüñ olsun. Pek yüzüñlügi ele alma; maḥbūl-i dergāh olmazsıñ ‘azīzim.

Şahīfe (504) Fi‘l-Mesnevī:

بود کبری در زمان با یزید

کفت او را یک مسلمان سعید

که چه باشد کر تو اسلام آوری

تا بیابی صد نجات و سروری

کفت این ایمان اگر هست ای مرید

انکه دارد شیخ عالم با یزید

من ندارم طاقت آن تاب آن
 کان فزون آمد ز کوششهای جان

کرچه در ایمان و دین نا موقنم
 لیک در ایمان او بس مؤمنم¹⁹

مؤمن ایمان اویم در نهان
 کرچه محرم هست محکم بر دهان

باز ایمان خود کر ایمان شماست
 نی بدان میلستم و نی مشتهاست

انکه صد میلش سوی ایمان بود
 چون شما را دید زان فاطر شود

ز انکه نا می بیند او معنیش نی
 چون بیابانرا مفازه گفتنی

(228) şaḥīfede zikr olındığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (505):

همه مرغان کند با جنس برواز
 کبوتر با کبوتر باز با باز

(235) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (505) Kāle’l-Ḥāfız:

¹⁹4. ve 5. beyitler zikredilen sahifede bulunmamaktadır.

نخست موعظه پیر مجلس این حرفست
که از مصاحب نا جنس احتراز کنید

(150) *şaḥīfede zikr olunmuşdur; oraya mürāca‘at oluna.*

Şaḥīfe (506):

تو محرم نیستی محروم ازانی
ره نا محرمان اندر حرم نیست

Tu maḥrem nīstī maḥrūm ez-ānī
Reh-i nā-maḥremān ender-ḥarem nīst

Me‘ānī-i elfāz: *Tu*; sen. *Maḥrem*; ma‘lūm. *Nīstī*; degilsin. *Maḥrūm*; ma‘lūm. *Ez-ānī*; andan maḥrūmsun. *Reh*; yol. *Nā-maḥremān*; maḥremiñ cem‘idir; maḥrem olmayanlara. **(216b)** *Ender*; içinde. *Ḥarem*; ḥāneniñ ḥarem tarafı. *Nīst*; yokdur.

Maḥşul-i beyt: Sen maḥrem-i esrār-ı İlâhî degilsin. Anıñ içün o esrār-ı Rabbānîden maḥrūmsun. Maḥrem olmayanlara dā’ire-i ḥarem-i İlâhî olan esrār-ı sübhāniyye tarafına yol yokdur. Ya’nî o tarafa yol virmezler. Ne vakt dā’ire-i ḥareme girmege liyākat, kesb ü istihkāk ider iseñ, ol zamān: “Buyurun erenler!” derler. Bunuñ yolunı o ḥaremiñ ḥarem ağaları ve vāriş-i nebevî olan Evliyā-yı Kirām Ḥazerātından örge ve anlara ittibā‘ ve mensūbiyyet peydā eyle kî ḥattā seni kendüleri gibi muḥarrir-i esrār-ı İlâhiyye eylesünler ‘azîzim.

Şaḥīfe (507):

ای که داری نفاق اندر دل
خار بادت خلیده اندر خلق

هر که سازد نفاق پیشه خویش
خوار گردد بنزد خالق و خلق

İy kî dāred nifāḵ ender-dil
Ḥār bādet ḥalīde ender-ḥalḵ

*Her kî sâzed nifāk pîşe-i h' īş
H'ār gerded nezd-i Hālîk u hālķ*

Me‘anī-i elfāz: *İy*; harf-i nidā. *Kí*; kimesne. *Dāred*; tutarsıñ. *Nifāk*; ma‘lūm. *Ender*; içinde. *Dil*; göñül. *Ĥār*; diken. *Bādet*; saña olsun. *Ĥalīde*; batmış. *Ender*; içinde. *Ĥalk*; boğaz. *Her kí*; her kimesne kí. *Sāzed*; düze. *Nifāk*; ma‘lūm. *Pīṣe-i*; şan‘at. *Ĥĩṣ*; kendüsine. *Ĥār*; hor, haķır. *Gereded*; eyler. *Nezd*; yanında. *Ĥalılık*; Cenāb-ı Hakk. *U ĥalk*; maḥlūk.

Maḥşul-i ebyāt: İy kimesne kí, gōñlünde nifāk tıatarsıñ! Ya‘nī diliyle ikrār, qalbiyle inkār ma‘nāsınadır. Öyle olan kimesneniñ boğazına diken batmış olsun. Her kimesne, kí nifākı kendüsine şan‘at düzer; öyle olan kimesne Cenāb-ı Hakk’ıñ ve maḥlūkuñ ‘indinde ḥor ve ḥaķır olur. Lâkin sen ba’z-ı kerre görürsün kí, öyle münāfiķlar ba’z-ı kimesneleriñ yanında ziyāde maķbūldür. O da anıñ gibi münāfiķ olduğından içündür. Çünkü ‘illet, ḥam cinsiyyetdir. Ya‘nī hemcinsi olmasa idi, aña maḥabbet itmezdi. Lâkin Şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri, münāfiķları ra‘nā vü i‘lā²⁰ bildigi ḥâlde anlarıñ mu‘āmelesinde mü‘minler gibi mu‘āmele buyururlar idi. Belki nifākından vāz gelüp mü‘min-i şādıķ olur diyü. Nitekim vārişleri olan Evliyā-yı Kirām Hāzerātı daḥı münāfiķları bildikleri ḥâlde böylece mu‘āmele iderler. Ammā ‘avām-ı nās yā bilmediginden veyāḥud bilür ise hemcinsi olduğundan içündür. الجنس معالجنس ولو كان النجس

Şahīfe (507) Kāle's-Sa'dī:

کنون بایدت عذر تقصیر گفت
(217a) نه چون نفس ناطق ز گفتن بخت

²⁰ Kibirli.

(376) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (509) Kāle’s-Sa‘dī:

خلاف طریقت بود کا ولیا
تمنا کنند از خدا جز خدا

(202) şaḥīfede zikr olduğundan mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe 509 :

چون بیابی تو نعمتی ور چند
خرد باشد چو نقطه موهوم
شکر آن یافته در فرو مگذار
که زنا یافته شوی محروم

*Çün bi-yābī tu ni ‘metī ver çend
Hord bāşed çü nokta-i mevhūm*

*Şükrān yāfte der-furū me-güzār
Kí zi-nā-yāfte şevī maḥrūm*

Me‘ānī-i elfāz: *Çün*; çünkü. *Bi-yābī*; bulasın. *Tu*; sen. *Ni ‘metī*; bir ni‘met. *Ver*; eger. *Çend*; birkaç. *Hord*; parça, ufağ. *Bāşed*; olur. *Çü*; gibi. *Nokta-i mevhūm*; ya‘nī mevhūm bir nokta gibi dımekdir. *Şükr*; ma‘lūm. *Ān*; ism-i işāret; ni‘mete rāci‘dir. *Yāfte*; bulmuş olan ni‘met. *Furū*; aşağı. *Me-güzār*; geçme; ya‘nī aşağı bırakma, şükr eyle. *Kí*; zīrā. *Zi-nā-yāfte*; bulunmamışdan. *Şevī*; olursuñ. *Maḥrūm*; ma‘lūm.

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü sen bir ni‘met bulasın eger o ni‘met birkaç parça, ufağ bir şeyden ‘ibāret ola, ya‘nī az bir ni‘met ola nokta-i mevhūm gibi “kemāl-i kılletinden kināyedir” o bulunmuş olan ni‘metiñ şükrini ifā eyle. Ya‘nī bu cüz’i bir

ni‘metdir, diyüp şükrini terk itme. Zîrâ buña şükr sâyesinde henüz ele girmemiş, bulunmamış olan ni‘metden mahrûm olmazsañ. Eger şükrini îfâ itmezseñ; gelecek olan ni‘metden mahrûm kalursıñ dımekdir.

Şahîfe (510):

حولت ان مقام از مردم
دولت مهتری کند باطل

از ره انتقام یکسو شو
تا نمائی بمهتر عاکل

*Şavlet-i intikām ez-merdüm
Devlet-i mihterî küned bâtı*

*Ez-reh-i intikām yek sū şev
Tā ne-mānī be-mihterī ‘ākil*

Me‘ānī-i elfāz: *Şavlet*; şiddet. *İntikām*; ma‘lûm. *Ez-merdüm*; insāndan. *Devlet*; ma‘lûm. *Mihterî*; ululuk. *Küned*; ider. *Bâtı*; ma‘lûm. *Ez-reh*; yoldan. *İntikām*; ma‘lûm. *Yek sū*; ber-ţaraf. *Şev*; ol. *Tā*; hattâ. *Ne-mānī*; kalmayasıñ. *Be-mihterî*; ululukda. *‘Ākil*; mu‘aţtal.

Maḥşûl-i ebyât: İntikāmıñ şiddet ve şavleti insāndan ululuk devletini bâtı ider. Ya‘nī bir kimesne birisinden intikām almak murād idüp aña şiddet ü gâzab eylemesi anıñ devleti oldığını bâtı ider, maḥv olur. Anıñ içün intikām almak yolundan ber-ţaraf ol. Ya‘nī büyükler, devlet şāhibleri öyle intikām almak tarafına meyl ü maḥabbet itmez; afv ider. Hattâ (217b)ululukda mu‘aţtal kalmayasıñ. Ya‘nī böyle intikām almağa kıyām ider iseñ ululukda mu‘aţtal kalursıñ; ululuk rütbesini maḥv ü izāle idersıñ, dımekdir.

Şahîfe (510) Fi‘l-Meşnevî:

این زبان چون سنگ دهم آهن و شست
وانچه بجهد از زبان چون آتشست

سنگ آهن را مزین بر هم کزاف
که ز روی نقل و که از روی لاف

زانکه تاریکست و هر سو پنبه زار
در میان پنبه چون باشد شرار

عالمی را یک سخن ویران کند
روبهان مرده را شیران کند

(134) şahîfede zîkr olundığından oraya mürâca‘at oluna.

Şahîfe (511) Kâle’s-Sa‘dî:

قضاکشتی انجا که خواهد برد
وکر نا خدا جامه بر تن درد

(257) şahîfede zîkr olunmuşdur mürâca‘at oluna.

Şahîfe (511) Kâle’ş-Şâ’ib:

از زاهدان خشک رسایی طمع مدار
سپیل ضعیف و اصل دریا نمیشود

Ez-zâhidân-ı huşk resâyî tama‘ me-dâr
Seyl-i za‘îf vâşıl-ı deryâ ne-mîşaved

Me‘ānī-i elfāz: *Ez-zāhidān*; zāhidiñ cem‘idir; zāhid, ‘ābidlerden. *Huşk*; kurı, sāde. *Resāyī*; resīden; irişmek ve yetişmek; burada kāmīl-i insān olmak. *Ṭama‘*; ma‘lūm. *Me-dār*; tutma. *Seyl*; ma‘lūm; seyl şuyı. *Ẓa‘īf*; ya‘nī kalīl, az olan seyl şuyı. *Vāşıl-ı deryā*; deñize yetişmek, vāşıl olmak. *Ne-mīşaved*; olmaz.

Maḥşūl-i beyt: Kuru olan zāhid-i ‘ābidlerden kāmīl olmak ve kemāle yetişmek ṭama‘ını tutma. Ya‘nī anlar hīçbir vakt kāmīl ve mükemmel olmaz. Az, kalīl olan seyl şuyı deryāya, deñize vāşıl olmaz; ma‘lūmdur, yolda maḥv olur. İşte riyākār kurı zāhid-i ‘ābidler bunuñ gibidir neticeye vāşıl olamazlar ve insān-ı kāmīl olamazlar dimekdir.

Şaḥīfe (513) Kāle Fi’l-Meşnevī:

سوی لطف بی وفایان هین مرو

کان پل ویران بود نیکو شنو

نقضی میثاق و عهد از احمقیست

حفظ ایمان و وفا کار تقیست

جرعه بر خاک وفا انکس که ریخت

کی تواند صید دولت زو کریخت

Sūy-ı luṭf-ı bī-vefāyān hīn me-rev

K’ān pol vīrān būved nīkū şinev

Naḳz-i mīşāk u ‘uhūd ez-aḥmaḳīst

Hıfz-ı imān u vefā kār-ı taḳīst

Cūr ‘a ber-ḥāk-i vefā ān kes kī rīht

Key tevāned şayd-ı devlet zū gorīht

Me‘ānī-i elfāz: *Sūy*; taraf. *Luṭf*; ma‘lūm. *Bī-vefāyān*; vefānıñ cem‘idir; vefāsızlar. *Hīn*; āgāh ol. *Me-rev*; gītme. *k’ān*; kī ān taḳdīrindedir; *kī*; ḥarf-i rabṭ *ān*;

ism-i işâret. *Pol*; köpri, ciser. **(218a)***Vîrân*; [ma‘lûm]. *Büved*; olur. *Nîkû*; eygü. *Şinev*; diñle, istimā‘ it. *Naķzî*; bozmaķ. *Mîşāk*; ma ‘lûm. ‘*Uhûd*; ‘ahd. *Ez-aķmaķîst*; aķmaķlıķdandır. *Hıfz-ı îmān*; îmānı hıfz. *Û vefā*; ma‘lûm. *Kār*; iş. *Taķîst*; müttakî olan âdemiñ işidir. *Cür‘a*; bir damla. *Ber-hāk*; toprak üzerine. *Vefā*; ma‘lûm. *Ān kes kî*; ol kimse kî. *Rîht*; dökdi. *Key*; kaçan. *Tevāned*; kâdir, mümkün olur. *Şayd*; şikār, av. *Devlet*; mal‘ûm. *Zû*; zi ü taķdîrinde; andan. *Gorîht*; kaçır.

Maķşûl-i ebyāt: Āgāh ol, uyan! Vefāsız olan âdemleriñ luţf tarafına gitme. Ya‘nî vefāsız olanlarda luţf yokdur. Zîrā kî o köpri, bî- vefālar[ıñ] vîrān köpri[sî]dir. Ya‘nî anlarıñ luţfı vîrān köpriye beñzer. Eygü diñle, istimā‘ it! Ya‘nî; luţfı köpriye teşbîh idüp anlarıñ luţf köprişi vîrāndır. Ya‘nî o köpriden kimesne geçemez, eygü diñle demekdir. ‘Ahd [u] mîşākı bozmaķ kırmaķ aķmaķlıķdır. Ancak bî-vefālardan olur, demekdir. İmānı vefāya hıfz itmek, müttakîleriñ işidir. Öyle her bir fāsîd-tālîhiñ kārı degildir. Ol kimesne kî; bir damla vefā hākiñ üzerine dökdi ya‘nî bir parça, bir cüz‘î vefāsı olan âdemden kaçan şikār, şayd-ı devlet ü sa‘âdet andan kaçmaya kâdir olur olmaz kaçamaz. Öyle kimesneleriñ dünyā ve āhiret, şayısız devlet ve sa‘âdeti olur. Nice yüz biñ devlet, bî- nihāyet anlar içündür. Zîrā kî anlar, ‘ahd-i mîşākde olan sözleri üzerine dā‘im ü şābit oldılar. Ya‘nî orada, ²¹بلى didiler. O بلى lafz-ı şerîfiñ ma‘nāsını burada tamām^{en} îfā itdiler. İşte bunlardır şādıķlar. Hem şādıķ hem şāhid hem meşhûd bunlar olur ‘azîzim.

Şahîfe (515) El-Meşnevî:

نازنینی تو ولی در حد خویش
الله الله پا منه از حد پیش

جمله عالم زین سبب کمراه شد
کم کس ز ابدال حق اکاه شد

دیر باید تا که سر ادمی

²¹ Sûre-i A‘raf 172. Âyet-i Kerîme.

miqdārından ilerüye tecāvüz itme. Cümle ‘âlem bu sebebdan gümrah ve azgın olmuştur. Ya’nî herkes kendü miqdārınca olmayup ilerüye tecāvüz eylediginden yoldan azgın ve yollarını zāyi‘ itmişlerdir. Az, kalîl kimesne abdāl-ı Hakk’dan āgāh oldu. Ya’nî abdāl, bir t̄ā’ife-i ‘aliyyedir. Andan bir kimesne noqşāñ olsa, yerine digerin alurlar. Andan bedel, anıñ içün abdāl derler. İşte o t̄ā’ifeden pek az kimesne āgāh oldu, herkes bilmez anları. Sen kendü hadd ü miqdārını tecāvüz itme kî; sen de anlardan olasıñ. Haylî zamān ister, geç olur; kî ādemiñ sırrı aşikāre ola ziyādeden noqşāñdan. Ya’nî her ādemiñ sırrına āgāh olmak; ‘ilimden, ‘irfāndan, cehl... bu gibi şifātlerden ādemi (ādemi) añlamak haylî vakte muhtācdır. Öyle kolaylık ile ādemiñ sırrı keşf olmaz. Bu cesed ve bedenden dīvārınıñ altında hazîne mi vadır yoksa bu, hayye, yılan veyā karınca veyā ejdehā hānesi midir? Buraları bilmek veyā keşf itmege vakt-i zamān gerekir. Lâkin bu ‘abd-i ‘āşî, fakîr der kî; cümle insānda hem hazîne ve hem hayye, karınca, ejdehā mevcūddur. Çünkü insān, tılsım-ı Hakk’dır. Bunda genc-i İlâhiyye mevcūddur. Anıñ içün defîne olan yerde bu hayvānān tılsım gibi mevcūddur. Ancak bu beden ve cesediñ şāhibi ve mālîki olan insān iksîr-i vilāyet ile (219a)o tılsımı bulup hazîneyi fetḥ ü gūşād iderse, artık orada daha hayye ve ejdehā gibi hayvānātdan eṣer qalmaz. O defîne olan maḥal kî, vücūd-ı insāndır. Cümlesi gülîstān, reyḥān-ı Cennet olur ‘azîzim.

Şahîfe (515) Kāle’s-Sa’dî:

مرو در پی هر چه دل خواهدت

که تمکین تن نور جان کاهدت

(347) şahîfede zıkr olunmuş, mürāca‘at oluna.

Şahîfe (517) Kāle’s-Sa’dî:

به از روی زیباست اواز خوش

که ان حظ نفس است و این قوت روح

*Bih ez-rūy-ı zībāst āvāz-ı hūş
Kí ān ḥazz-ı nefsest v'īn kuvvet-i rūḥ*

و عند هبوب النائرات على الحمى
يميل غصون البان لا الحجر الصلد

*Ve 'indi hubūbu'n-nāşirāti 'ale'l-ḥamī
Yemīlu²² guşūnu elbāni lā'l-ḥaceru's-şaled*

Me'ānī-i elfāz: *Bih*; eygü. *Ez-rūy*; yüzden. *Zībāst*; güzel. *Āvāz*; şadā. *Hūş*; güzel. *Kí*; harf-i rabt. *Ān*; ism-i işāret. *Ḥazz-ı nefsest*; nefsiñ ḥazzıdır. *V'īn*; bu; ya'nī güzel şadā. *Ḳuvvet-i rūḥ*; rūḥuñ kuvvetidir. *Ve 'indi*; yanında. *Hubūb*; esmiş²³. *En-nāşirāt*; rüzgārīñ. *'Ale'l-ḥamī*; kuruluk üzerine. *Yemīlu*; meyl ider, egilür. *Guşūn*; dalları. *Elbān*; bir nevi' şu kenārında olur, kısa ağaçlar. *Lā el-ḥacer*; taş degil. *Eş-şaled*; katı siyāh, katı taş dımeğdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Güzel yüzden, güzel ve hūb şadā eygüdü. Zīrā ol güzel yüz, nefsiñ ḥazzıdır ve bu güzel, hūb şadā rūḥuñ kuvvetidir ve hem gıdāsıdır. Rüzgārīñ kuruluk üzerine esmesinde elbān denilen ağaçlarıñ dalları egilür ve meyl ider. Lâkin katı ve şert olan taş, yerinden bile hareket itmez. İşte güzel şadā öyle ehl-i kulūbuñ 'aşkıñı hareket itdirüb, Maḥbūb-ı Ḥaḳīḳī tarafına meyl itdirir. Lâkin ḳalbi ḳara taş gibi katı olanlara aşlā te'sīr itmez. Bu güzel şadānıñ te'sīri الحمد و المنه bu 'abd-i 'āşīde batmānlar ile mevcūddur. Hāzā min-fazli Rabbī. Ḥattā Erzurum ve Erzincan'ıñ 'arabalarıñ kıcılı şadāsı kemān u 'ūd gibi gelürdi. Ḳulaḳ ister 'azīzim ḳulaḳ; āh ḳulaḳ āh, ufacıḳ ḳulaḳ! Elmās ḳulaḳ, içi cevher tolu, lü'lü' tolu midye ḳulaḳ; saña bahā taḳdīr olunmaz ḳulaḳ. Bu ḳulaḳ bahşi uzun bahışdır. Zīrā kí a'mā

²² Mevcūd kelime metinde *نميل* şeklinde yer almaktadır. Ancak mezkûr kelime, anlamı şahıs olarak karşılmadığından tarafımızdan düzeltilmiştir.

²³ Metinde "eşmiş" şeklinde yazılmıştır.

peygamber vardır; lâkin şağır peygamber yokdur ve hem olmaz. Bu kulağ sözini aşhâb-ı kulağdan su'âl it 'azîzim.

Şahîfe (517) Kāle'l-'Atţār:

(219b) کرده در شب سوی معراجش روان

سر کل با او نهاده در میان

رفت موسی بر بساط ان جناب

خلع نعلین امدش از حق خطاب

چون بنزدیکی شد از نعلین دور

کشت در وادی المقدس غرق نور

باز در معراج شمع ذوالجلال

می شنود او از نعلین بلال

موسئ عمران اگر چه بود ساه

هم نبود انجاش با نعلین راه

این عنایت بین که بهر جاه او

کرد حق با چاکر درگاه او

چاکرش را کرد مرد کوی خویش

داد با نعلین راهش سوی خویش

موسئ عمران چو ان رتبت بدید

چاکر او را چنان قربت بدید

كفت يا رب امت او كنى مرا
در طفيل همت او كنى مرا

اوست سلطان و طفيل او همه
اوست دائم شاه و خيل او همه

Kerde der-şeb sūy-ı Mi ‘rāceş revān
Sırr-ı küll bā-ū nihāde der-miyān

Reft Mūsá ber-besāṭ-ı Ān Cenāb
Hel‘ na ‘līn āmedeş ez-Ḥaḵḵ ḥiṭāb

Çün be-nezdīkī şūd ez-na ‘līn dūr
Geşt der-vādi ‘l-muḵaddes ġarḳ-ı nūr

Bāz der-Mi ‘rāc şem‘-i zū ‘l-Celāl
Mī-şünūdū ez-na ‘līn-i Bilāl

Mūsá-i ‘İmrān eger çı būd sāh²⁴
Hem ne-būd āncāş bā-na ‘līn rāh

În ‘ināyet bīn kí behr-i cāh-ı Ū

²⁴ Metinde “ş” ile yazılmış; ma’na kısmında “s” ile seyyāh anlamındadır.

Kerd Hakk bā-çāker-i dergāh-ı ũ

*Çākereş-rā kerd merd-i kūy-ı h̄' īş
Dād bā-na 'līn rāheş sūy-ı h̄' īş*

*Mūsá-i 'imrān çü ān rutbet bi-dād
Çāker-i ũ-rā çünān kurbıyyet bedād*

*Güft Yā Rabb ümmet-i ũ kün merā
Der-tufeyl himmet-i ũ kün merā*

*Ūst sulţān u tufeyl-i ũ heme
Ūst dā'im şāh u heyl-i ũ heme*

Me'ānī-i elfāz: *Kerde*; eylemiş. *Der*; zarfiyyet. *Şeb*; gice. *Sūy*; taraf. *Mi'rāceş*; -ş zamīr; Efendimiz'e rāci'dir. *Mi'rāc*; ma'lūm. *Revān*; gitdi. *Sırr*; esrārdan. *Küll*; zıdd-ı cüz'ī. *Bā-ū*; Efendimiz ile. *Nihāde*; konulmuş. *Der-miyān*; ortaya. *Reft*; gitdi. *Mūsá*; 'aleyhi's-selām. *Ber*; üzere. *Besāţ*; döşek; burada Cenāb-ı Hakk'ın huzūruna dimekdir. *Ān*; ism-i işāret; *Cenāb* Cenāb-ı Hakk'a. *Hel'*; terk itmek. *Na'līn*; ayakındaki na'līnlerini. *Āmedeş*; -ş; Mūsá 'aleyhi's-selām'a rāci'dir; aña geldi. *Ez-Hakk*; Cenāb-ı Hakk'dan. *Hiţāb*; ma'lūm; hiţāb-ı 'İzzet. *Çün*; çünkü. *Be-nezdīkī*; Cenāb-ı Hakk'ın 'indinde; nezd-i ulūhiyyetde. *Şüd*; oldu. *Ez-na'līn*; ayakındaki na'līnden. *Dūr*; uzak, ba'īd. *Geşt*; oldu Efendimiz. *Der*; zarfiyyet. *Vādi'l-muqaddes*; kuds-i şerīfdir. *Ġarķ-ı nūr*. nūra ġarķ oldu. *Bāz*; girü. *Der*; zarfiyyet. *Mi'rāc*; ma'lūm Efendimiz'in 'urūc-ı sa'ādetleri. *Şem'-i zū'l-Celāl*; olan Cenāb-ı Hakk'ın nūr-ı ziyā'-i tecellīsi. *Mī-şünūd*; işitirdi. *Ū*; Cenāb-ı Hakk, Efendimiz'e. *Ez-na'līn*; Bilāl rađıya'llāhu 'anh'ın na'līnlerini[iñ] şadāsını, Efendimiz'e işitirdi. *Mūsá-i Ġmrān*;

‘aleyhi’s-selām. *Eger çî bûd*; idi. *Sāh*; seyyāh. *Hem*; dağı. *Ne-bûd*; olmadı. *Ān-cāş*; -ş; zamīr Mūsá ‘aleyhi’s-selām’a rāci‘dir. **(220a)***Āncā*; ol yerde, maħalde *Bā- na‘līn*; ayağındaki na‘līn ile. *Rāh*; yol. *Īn*; bu. *Īnāyet*; ma‘lūm. *Bīn kī*; gör kī. *Behr*; içün. *Cāh*; manşib. *Ū*; Efendimiz’iñ. *Kerd*; eyledi. *Ḥaḳḳ*; Cenāb-ı Ḥaḳḳ. *Bā-çāker*; kölesiyle. *Dergāh-ı Ū*. Ḥaḳḳ’iñ dergāhına *çākereş-rā*; -ş; zamīr; Efendimiz’e rāci‘dir; Efendimiz’iñ kölesini. *Kerd*; eyledi. *Merd*; insān. *Kūy-ı ḥ’ṭş*; kendü köyünüñ insānı, merdi. *Dād*; virdi. *Bā-na‘līn*; Efendimiz’iñ ayağındaki na‘līn-i şerīfiyle. *Rāheş*; -ş; Efendimiz’e rāci‘ yol. *Sūy*; tarafına. *Ḥ’ṭş*; Cenāb-ı Ḥaḳḳ kendü tarafına. *Mūsá-i ‘İmrān*; ‘aleyhi’s-selām. *Çü*; çünkí. *Ān*; ism-i işāret. *Rutbet*; ma‘lūm; rütbe, manşib. *Bi-dīd*; gördi. *Çāker*; köle. *Ū-rā*; Efendimiz’e. *Çünān*; böylece. *Ḳurbet*; yakınlık, ḳurbiyyet. *Bedīd*; zāhir oldı. *Güft*; didi. *Ḥazret-i Mūsá*; ‘aleyhi’s-selām. *Yā Rabb ümmet-i Ū*; Efendimiz’e ümmet. *Kün*; eyle. *Merā*; bizi, didi. *Der*; zarfiyyet. *Ṭufeyl*; da‘vet olunmuş ādemiñ arkasına düşüp da‘vetsiz giden ādemiñ ismine ṭufeylī derler. *Himmet-i Ū* Efendimiz’iñ. *Kün*; eyle. *Merā*; bizi. *Ūst*; Efendimiz’dir. *Sulṭān u ṭufeyl*; da‘vetsiz, ṭufeylī; Efendimiz’e. *Heme*; cümle. *Ūst*; Efendimiz’dir. *Dā‘im*; bāḳī. *Şāh*; [şāh-ı] dü ‘ālem. *Vü ḥeyl*; ‘asker ve cemā‘ati. *Ū*; Efendimiz’iñ. *Heme*; cümlesi.

Maḥşul-i ebyāt: Şallá’llāhu‘aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥazretleri bir gice Mi‘rāc cānibine Cenāb-ı Ḥaḳḳ, anı revān eylemiş idi. Ya’nī Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām’ı irsāl buyurup Ḥabībini, ḥuzūr-ı İlāhiyyesine da‘vet eylemiş idi. Esrār-ı İlāhiyyeniñ küllisi, cemī’si Efendimiz’e konulmuş idi ortada; ya’nī o gice cümle esrār-ı sübhāniyye Efendimiz’e keşf olunmuşdur. Ḥazret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām da gitdi Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın ḳurb-ı besāṭı üzerine. Ya’nī Mūsá ‘aleyhi’s-selām da yer yüzünde olan Ṭūr-ı Sīnā’ya da‘vet olunur. Gitdi oraya lâkin, yer yüzünde. Ya’nī; Ṭūr-ı Sīnā’ya teḳarrüb eylediginde ayağında olan na‘līnlerini çıkar diyüp Cenāb-ı Ḥaḳḳ tarafından aña ḥiṭāb geldi. Lâkin Efendimiz, na‘līn-i şerīflerini çıkarmayup degil yer üzerine ‘arş-ı a‘lā üzerine na‘līn-i şerīfiyle baş, diyü ḥiṭāb geldi kī; ‘arş, Efendimiz’iñ na‘līn-i şerīfiyle iftiḥār eyledi. Buradakı na‘līn dünyā ve āhiretten kināyedir. Ya’nī gönülden dünyā ve āhireti terk it, çıkar dimekdir. Anıñ içün Efendimiz, dünyā ve āhiret na‘līnlerinden dūr oldı. Cenāb-ı Ḥaḳḳ’iñ **(220b)**ḳurb ve nezd-i ulūhiyyetine yakīn oldı. Anıñ içün Efendimiz Ḳudūs-i Şerīfe vuşūliyle nūra garḳ oldı. Ya’nī orada cümle enbiyā ve evliyā ervāhı istiḳbāl idüp edā olunan iki

rek‘at namāzda, tecellī-i kurb-ı İlâhī nūrına gark oldu. Andan sonra zü‘l-Celāl’ın şem‘-i tecellī nūruyla oradan semāya ‘urūc buyurdu. Ya‘nī leylde, tabī‘i zulmet olur. Şem‘in ziyāya münāsebeti ile zıkr olunup isti‘āre olundu. Cenāb-ı Hakk Efendimiz’e semāda Hāzret-i Bilāl’in na‘lınleriniñ şadāsını işitirdi. Buraya nazar-ı dikkat gerekdir ki; Hāzret-i Bilāl, Efendimiz’in kölesidir. Ya‘nī kölesiniñ bile kadr-i menzileti(ni) ne derecededir? Hāzret-i Mūsá-i ‘İmrān ‘aleyhi’s-selām egerçi seyyāh idi, mesīh-i seyāhatdendir. Ya‘nī Cenāb-ı Hakk’ın ‘aşk u maḥabbeti yolunda seyyāh idi. Lâkin Hāzret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām’a Tūr-ı Sīnā’da bile na‘lın ile yol virmeyüp; “Na‘lınlerini çıkar!” hitābı geldi. Ammā Efendimiz’in kölesi olan Bilāl-i Habeşī, na‘lın ile semāda geşt ü güzār eyledi. Bu luṭf u ‘ināyet Efendimiz’in cāh u manşıb-ı risālet-penāhları içündür. Anın için kölesiyle Cenāb-ı Hakk, dergāhına da‘vet itdi. Efendimiz’in kölesini, ki Hāzret-i Bilāl’dır; Cenāb-ı Hakk, kendü kūyınıñ merd ü insānı eyledi. Dahı Efendimiz’e, kendü kurb-ı İlāhiyyesine na‘lın-i şerīfiyle yol virdi. Hāzret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām çünkü Efendimiz’in bu derece rütbe-i sa‘ādetini gördi. Böylece Efendimiz’e, köle ve aña kurbıyyet peydā ve zāhir eyledi, ki didi ki :Yā Rabb! Bizi anın ümmetinden eyle; diyü du‘ā idüp du‘āsı maḳbūl oldu. Efendimiz’in himmetinin tufeyli eyledi bizi. Ya‘nī Efendimiz, Cenāb-ı Hakk’ın huzūrına da‘vet ile gitdi. Biz de da‘vetsiz olarak anın himmetini[n] tufeyli olup huzūr-ı İlāhīsine gidelim. İki cihānıñ sultānı Efendimiz’dır. Cümle maḥlūk anın tufeylidir. Dā‘im-i bākī pādīşāh Efendimiz’dır. Cümle maḥlūk anın ‘askeri ve cemā‘ati olup dünyāda ve āhiretde aña muḥtācdır. İy ‘azīzim Leyle-i Mi‘rāc bahş-i ṭavīldir. Maḥaline mürāca‘at oluna.

Şahīfe (520) Kāle’s- Sa‘dī:

خلاف پیمبر کسی ره کزید
که هرگز بمنزل نخواهد رسید

محالست سعدی که راه صفا
توان رفت جز در پی مصطفی

(432) şahifede zıkr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şahīfe (520):

(221a) بر طاعت نفس شهوت پرست

که هر سا عتش قبله دیگر ست

(226) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (521) Fi'l-Meşnevī:

عیسی اندر مهد بر دارد نفیر

که جوان نا کشته ما شیخیم و پیر

پیر پیر عقل با شد ای پسر

نی سپیدی موی آن در ریش و سر

چون کرفتگی پیر هین تسلیم شو

همچو موسی زیر حکم خضر رو

دست را مسپار جز در دست پیر

پیر حکمت کو علیم است و خبیر

‘Īsá ender-mehd ber dāred nefīr

Kī civān nā-geşte mā şeyhīm u pīr

Pīr pīr-i ‘aql bāşed iy peser

Nī-sepīdī mūy ān der-rīş u ser

Çün girftū pīr hīn teslīm şev

Hemçü Mūsá zīr-i hükm Hızır rev

Dest-rā me sipār cüz der-dest-i pīr

Pīr-i hikmet kū ‘alīrest u habīr

Me‘ānī-i elfāz: ‘*İsá ‘aleyhi’s-selām*. Ender; içinde. Mehd; beşik. Ber; yukarı. *Dāred*; tutdı. *Nefīr*; sis²⁵, şadā. *Kí*; harf-i rabt. *Civān*; delikanlu, şābb. *Nā-geşte*; olmamış idi. *Mā*; biz. *Şeyh*; şeyh ü pīr, ihtiyārız diyü söyledi. *Pīr*; pīrlık²⁶. *Pīr*; ‘aql, ‘aql pīrligi. *Bāşed*; olur. *İy peser*; iy oğul. *Nī*; degil. *Sepīdī*; bi-yāzlık. *Mūy*; kıl. *Ān*; ism-i işaret. *Der-rīş*; şağalda. *U ser*; başda. *Çün*; çünkü. *Giriftī*; tutasıñ. *Pīr*; ma‘lūm. *Hīn*; āgāh ol. *Şev*; teslim ol emrine ve itā‘at eyle. *Hemçü*; gibi. *Mūsá*; ‘aleyhi’s-selām. *Zīr*; altında. *Hük-m-i Hızır*; ‘aleyhi’s-selām’ın hükmi altında. *Rev*; yūri, git. *Dest-rā*; elini. *Me-sipār*; teslim itme. *Cüz*; gayri. *Der*; zarfiyyet. *Dest*; el. *Pīr*; ma‘lūm; pīr. Hikmet; hikmet-i Rabbanī. *Kū*; kí o taqdīrinde. ‘*Alīrest*; ‘alīmdir. *U habīr*; Habīrdır.

Maḥşūl-i ebyāt: ‘*İsá ‘aleyhi’s-selām* beşikde iken şadā vü ses eyler kí; ya‘nī beşikde tekellüm itdi, kí daha civān, şābb olmamış idi; tıfl idi. Biz şeyh ü pīriz diyü söyledi. Sen şeyh ü pīr olduñ. Anıñ gibi tekellüm idemezsiñ, dimekdir. Ya‘nī; ‘*İsá ‘aleyhi’s-selām Hakk’*ın ‘abdi olduğımı beşikde iken bildi. Sen pīr olduñ, daha o ma‘nāyı bilmezsin ve o esrāra mālİK degilsin. İy oğul! Pīrlık ‘aql pīrligi gerekdir. Yoḥsa şağalınada kılın ve başında saçın beyaz olması degildir. Çünkü sen pīriñ etegini tutduñ; āgāh ol, aña teslim ol. Mūsá ‘aleyhi’s-selām, Hızır ‘aleyhi’s-selāmın hükmi altında olduğu gibi ol. Pīrin elinden başkasına el teslim itme. Zīrā pīr-i hikmet olan pīrān-ı ‘izām Hāzeratı ‘alīm ü habīridir. Ya‘nī anlar herbir şey’in hikmeti ve esrārını bilürler ve haberdārdırlar ‘azīzim.

(221b)Şahīfe (522) Fi’l-Meşnevī:

لم يلد لم يولد است او از قدیم²⁷

نی پدر دارد نه فرزند و نه عم

²⁵ Metinde “ses” kelimesi, “sis” şeklinde yazılmıştır.

²⁶ Metinde “k” ile yazılmıştır.

²⁷ 145. sahifede “ender-ḳadīm” olarak geçmektedir.

(145) şaḥīfede zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (523) Kāle’s- Sa‘dī:

ترا شهوت و کبر و حرص و حسد
چو خون در رکند و چون جان در جسد

کر این دشمنان تقویت یافتند
سر از حکم ورأی تو تافتند

(345) şaḥīfede zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (523) Kāle’s-Sa‘dī:

کسی را که پندار در سر بود
مپندار هرگز که حق بشنود

ز علمش ملال اید از و عظمی
شقایق بیاران نروید ز سنک

(40) şaḥīfede zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna şāhım.

Şaḥīfe (524) Kāle’l-‘Atṭār:

داعی ذرات بود آن پاک ذات
در کفش تسبیح از ان کفتی حصات

ماه را انکشت او بشکافته
مهر از فرمانش از پس تافته

Dā 'ī-i zerrāt buved ān pāk-zāt
Der-keffeş tesbīh ez-ān güftī haşāt

Māh-rā engüşt-i ū bi-şikāfte
Mihr ez-fermāneş ez-pes tāfte

Me'ānī-i elfāz: *Dā 'ī*; da'vet idici. *Zerrāt*; ma'lūm. *Buved*; idi. *Ān*; ism-i işāret Şallā'llāhu 'aleyhi ve selem Efendimiz Hâzreleri'ne. *Pāk*; tâhir. *Zāt*; 'ālī-ḳadr. *Der*; zarfiyyet. *Keffeş*; -ş; zamīr, Efendimiz'e rāci'dir. *Keff*; avuç. *Tesbīh*; Cenāb-ı Hâḳḳ'ı zikr itmek. *Ez-ān*; andan. *Güftī*; söyledi. *Haşāt*; taş. *Māh-rā*; ay, kamer. *Engüşt*; parmak. *Ū*; Efendimiz'in. *Bi-şikāfte*; iki parça oldu. *Mihr*; güneş, şems. *Ez-fermāneş*; Anıñ fermānından. *Ez-pes*; arkasından. *Tāfte*; parlamışdı.

Maḥşūl-i ebyāt: Ol pāk u tâhir, zāt-ı 'ālī-ḳadr olan Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri cümle zerāt-ı cihānı Cenāb-ı Hâḳḳ'a da'vet idici Resūl-i şakāleyn olarak ba's u irsāl olunmuşdur. Anıñ avucında o sebebdan taş, tesbīh söyledi. Ya'nī avucında taşlar Cenāb-ı Hâḳḳ'ın zikr ve tesbīhini söylerdi, iderdi. Efendimiz'in parmak-ı sa'ādeti kamere işāret olunmağla kamer iki parça oldu. Kışşası ma'lūmdur. Güneş Efendimiz'in fermānından tağın arkasından parladı; ziyā'-bahş eyledi. Bunuñ kışşası daḥı ma'lūmdur. Efendimiz muḥārebede olup vaḳt-i 'aşr geçmiş ve güneş zevāle gelmiş idi. Anıñ fermānıyle tekrār güneş gerüye rüc'et ile, vaḳt-i 'aşr, i'āde olup ikindi namāzını edā itdiler.

Şahīfe (525):

برد علم (222a) یک ذره پوشیده نیست
 که پنهان و پیدا بنزدش یکیست

فرو ماند کانرا برحمت قریب
 تضرع کانرا بدعوت مجیب

(246) şaḥīfede zikr olunmuşdur mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (526):

هر که او نیک میکند یابد
نیک و بد هر چه میکند یا بد

(136) şaḥīfede zikr olundu mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (528) Kāle’l- Hāfız:

بکوی عشق منه بی دلیل راه قدم
که من بخویش نمودم اهتمام و نشد

(160) şaḥīfede zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (528) Kāle’l-Hāfız:

شبان وادی ایمن کهی رسد بمزد
که چند سال بجان خدمت شعیب کند

(445) şaḥīfede zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (528) Kāle’s-Sa‘dī:

دلم خانه مهر یارست و پس
از ان می نکنجد درو کین کس

Dilem ḥāne-i mihr-i yārest u pes
Ez-ān mī-ne-gonced der-ū kīn-i kes

Me‘ānī-i elfaz: *Dilem*; gönlüm. *Hāne-i*; ev. *Mihr*; maḥabbet. *Yārest*; yārindir. *U pes*; ancak. *Ez-ān*; o sebebdan. *Mī-ne-gonced*; şıgmaz. *Der-ū*; zamīr; göñle rāci‘dir. *Kīn*; ğaḏab u kīn ve ‘adāvet. *Kes*; kimesneniñ.

Maḥşūl-i beyt: Göñlüm ancak yārīñ, dostuñ maḥabbet ḥānesidir. Ya’nī benim göñlüm maḥbūbuñ maḥabbet ḥānesi olup bundan başka bir şey’yoğdur, demek; “Çünkü bir ḥānede olamaz mihmān mihmān üstüne.” didikleri gibi. Ancak o ḥāne cānānımıñ maḥabbeti için binā ve inşā olmuştur. Aña maḥşūş bir sarāy-ı bī-nihāyetdir. İşte o sebebdan göñlümüñ ḥānesine bir kimesneniñ kīn ü ‘adāveti ve buğz u ḥased gibi şey’ler şıgmaz. Ya’nī bir kimesneye kīn, buğz, ‘adāvet itmem, dımeğdir.

Şahife (528):

هر که پیشه کند عداوت خلق
از همه چیز ها جدا گردد
که دلش خسته عنا باشد
که تنش بسته بلا گردد

Her kī pīşe kūned ‘adāvet-i ḥalk
Ez-heme çīzhā cūdā gerded
Geh dileş ḥaste-i ‘anā bāşed
Geh teneş beste-i belā gerded

Me‘ānī-i elfaz: *Her kī*; her kimesne kī. *Pīşe*; şan‘at. *Kūned*; ider. ‘*Adāvet*; zıdd-ı maḥabbet. *Ḥalk*; maḥlūk. *Ez-heme*; cümleden. *Çīzhā*; çiziñ cem‘idir; nesneler. *Cūdā*; ayrı. *Gerded*; olur kī. *Geh*; gāhī, ba‘z-ı kere dımeğdir. *Dileş*; -ş; zamīr; o kimesneye rāci‘dir; o kimesneniñ göñli. *Ḥaste-i ‘anā*; renc u derd ḥastesi. *Bāşed*; olur. *Geh*; gāhī, ba‘z-ı kere. *Teneş*; -ş; zamīr o kimesneye rāci‘dir; ten, vücūdı. *Beste-i*; bağlanmış. **(222b)***Belā*; muşbet, belālara. *Gerded*; olur.

Maḥşūl-i ebyāt: Her kimesne kī, maḥlūka buğz ve ‘adāvet itmegi şan‘at ider, ya’nī işi güci ḥalka ‘adāvet ve incitmek olur; öyle olan kimesne cümle nesnelerden cūdā ve maḥrūm olur. Ya’nī;²⁸خسر الدنيا و الاخرة dımeğdir. Ve gāhī, ba‘z-ı

²⁸Sûre-i Hacc 11. Âyet-i Kerîme.

kere anıñ gönli renc u derd hastesi olur. Gāh öyle olan ādemiñ vücdı teni belā ve muşibetlere bağlanmış olur. Ya'nī vücdı maraž ve belālardan ašlā kurtulmaz. Bī-çāre, halka itdigini unudur. Cānım, bu belālara ve bu emražlara nereden giriftār oluyorum, der. Hālbukı bilmez kī anları kendüsi kesb itdi, kazandı; ahmaq, budala ādem.

Şahīfe (530) Kāle's-Sa'dī:

جهان ای برادر نماند بکسی
دل اندر جهان آفرین بندوبسی

جهان ای پسر ملک جاوید نیست
زدنیا وفاداری امید نیست

منه دل برین سال خرده مکان
که کنبد نیاید برو کرد کان

Cihān iy birāder ne-māned be-kesī

Dil ender-cihān Āferīn bend u besī

Cihān iy peser mülk-i cāvīd nīst

Zi-dünyā vefādārī ümīd nīst

Me-neh dil ber-īn sāl-ħorde mekān

Kī künbed ne-pāyed ber-ū girdükān

Me'ānī-i elfāz: *Cihān*; dünyā. *İy*; ħarf-i nidā. *Birāder*; kardeş. *Ne-māned*; kalmaz. *Be-kesī*; bir kimesneye. *Dil*; gönül. *Ender*; içinde. *Cihān*; dünyā. *Āferīn*; Yaradıcı. *Bend*; bağla. *U besī*; ancak. *Cihān*; ma'lūm. *İy*; ħarf-i nidā. *Peser*; oğul. *Mülk*; ma'lūm. *Cāvid*; ebedī, dā'im. *Nīst*; degildir. *Zi-dünyā*; dünyādan. *Vefādārī*;

vefâ tutmak. *Ümîd*; emel, arzû. *Nîst*; yokdur. *Me-neh*; koyma. *Dil*; gönül. *Ber-în*; bu. *Sâl*; yıl, sene. *Horde*; yeme. *Mekân*; maḥal, yer; burada eski ve ‘atîk olan mekân, kî murâd dünyâdır. *Kî*; ḥarf-i rabṭ. *Künbed*; kûbbe. *Ne-pāyed*; sâbit olmaz. *Ber-û*; anıñ üzerine. *Girdükân*; cevizler.

Maḥşûl-i ebyât: İy birâder! Dünyâ kimesneye kalmaz. Gönül, ancak bu dünyâyı ḥalk idici Cenâb-ı Ḥaḥḥ’a bağılı. Dünyâ iy peser, iy oğul, mülk-i ebedî [vü] kadîmî degildir. Dünyâdan vefâ tutmak ümîdini eyleme. Böyle eski ve ‘atîk olan dünyâya gönül koyma, gönül virme kî; kûbbe vü künbed üzere ceviz durmaz, ma‘lûmdur.

Şaḥîfe (531) Kâle Fi'l-Meşnevî:

در جهان مرده شان آرام نیست
کین علف جز لایق (223) انعام نیست

Der-cihân mürde-şân ârām nîst
K'in 'alef cüz lâyıḳ-ı en 'ām nîst

Me‘ânî-i elfâz: *Der*; zarfiyyet. *Cihân*; dünyâ. *Mürde*; ölmüş. —*Şân*; zamîr-i ğâ’ib; Evliyâ-yı Kirâm Ḥazerâtına râci‘dir. *Ârām*; durmak. *Mekş*²⁹; eylenmek. *Nîst*; degildir. *K'in*; *kî*; ḥarf-i rabṭ. *În*; bu dünyâ. *'Alef*; ḥayvânâta maḥşûl olan ot, giyâh. *Cüz*; gayrı. *Lâyıḳ*; sezâ. *En 'ām*; ḥayvânân. *Nîst*; degildir.

Maḥşûl-i beyt: Evliyâ-yı Kirâm Ḥazerâtı dünyâda ölmüşdür. Ya‘nî موتوا قبل ان تموتوا Ḥadîs-i Şerîfîñ mazharı olmuşlardır. Anlar içün dünyâ mekş, eylenmek, durmak yeri degildir. Zîrâ kî bu dünyâ otlağı, ‘alefî ḥayvânâtdan gayrısına lâyıḳ degildir; ḥayvânâta maḥşûşdur. Ya‘nî ehl-i nefis ve şehvât-ı ḥayvâniyye şâhibine bu dünyâ güzel bir otlağıdır. Anlar ḥayvânlar gibi yerler, içerler, gezerler. Şoñra aḥura giderler, aḥur şıçmak olur. Anlarıñ aḥurı da nâr-ı caḥîmdir³⁰ ‘azîzim.

²⁹ Mezîr kelime metinde “مکس” şeklinde yazılmıştır. Kelimenin tashihi tarafımızdan yapılmıştır.

³⁰ Metinde “h” ile yazılmıştır.

Şahîfe (533) Kâle's- Şâ'ib:

چرا ز غیر شکایت کنم که همچو حباب
همیشه خانه خراب هوای خیشتم

(187) şahîfede zıkr olundı; mürāca'at oluna.

Şahîfe (534) Kâle's-Sa'dî:

برفتند و هرکس درود آنچه کشت
نماند بجز نام نکو و زشت

(87) şahîfede zıkr olundığından oraya mirāca'at oluna.

Şahîfe (537) Kâle'l-Hâfız:

من هماندم که وضو ساختم از چشمه عشق
چار تکبیر زدم یکسره بر هر چه هست

(389) şahîfede zıkr olundığından oraya mürāca'at oluna.

Şahîfe (539) Kâle'l-Hâfız:

چون طهارت نبود کعبه و بتخانه یکست
نبود خیر در آن خانه عصمت نبود

(446) şahîfede zıkr olunmuşdur; oraya mürāca'at oluna.

Şahīfe (539) Kāle's-Sa'dī Kuddise Sırruhu:

کرا جامه پاکاست و سیرت پلید
در دوزخش را نباید کلید

(339) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (540) Kāle'l- Hāfız:

فیض ازل اکر بزور و زد آمدی بدست
آب خضر نصیبه اسکندر آمدی

Feyz-i ezel eger be-zūr u zer āmedī be-dest
Āb-ı Hızır naşībe-i İskender āmedī

Me'ānī-i elfāz: *Feyz-i ezel*; ma'lūm. *Be-zūr*; zor ve kuvvet ile. *U zer*; altun. (223b)*Er*; eger. *Āmedī*; geleydi. *Be-dest*; ele. *Āb*; şu *Hızır* 'aleyhi's-selām'a müyesser olan āb-ı hayāt. *Naşībe-i*; naşībi, rızkı, kısmeti. *İskender*; ma'rūf ve meşhūr olan zāt. *Āmedī*; gelürdi.

Maḥşūl-i beyt: *Feyz-i ezel-i Sübhānī* ve bahş-ı ni'me-i Rabbānī, eger altun zor ve kuvvetiyle ele geleydi; *Hızır* 'aleyhi's-selām[a] ihsān u feyz olunan hayāt suyu İskender-i zū'l-ḳarneyn Hāzretleri'ne de naşīb ü müyesser olurdu; ḥālbukī olmadı. Bunun kıssası meşhūrdur, bir nebzecik beyān idelim: İskender-i zū'l-ḳarneyn Hāzretleri cihāngīr olup dünyāyı cümlet^{en} zabt ve teşhīr itmiş idi. Müşār^{un} ileyh Hāzretleri her bir tarafı geşt ü güzār idüp hattā Māverāü'n-nehre kadar gidüp oradan ilerüye gitmek murād itdi. İlerüsü zulumāt idi. Ya'nī karanlık olup ma'ıyyetinde olan 'asker çadırlarını ve hayvānlarını oldukları maḥale terk idüp piyāde olarak İskender ile berāber o zulumāt olan yere girdiler. Ol vaqt *Hızır* 'aleyhi's-selām anıñ 'askerinden idi. O da berāber gitdi. Bir haylī müddet gitdiler. *Hızır* 'aleyhi's-selām bir maḥale ulaşdı kī; oradan bir şu cereyān iderdi. O şudan içdi; başka kimesne

görmedi. İşte āb-ı hayāt idi. İskender bu kadar saltanat ve ‘azametiyle aña āb-ı hayāt naşb olmadı. Oradan ‘avdet itdiler. Karanlık olmasıyla herkes yerden ufak taşlar topladı. Vaqtā kî aydınlığa çıkdılar . Gördiler kî taş zann itdikleri ‘ādī taş degildir; ya‘kūt, zümrüd, mücevherdir. İşte āb-ı hayāt Hızır ‘aleyhi’s-selām’a müyesser olmasıyla ilā yevmi’s-sā‘at hayāt buldı ‘azīzim.

Şahīfe (541) Kāle’l- Hāfız:

وفا و عهد نكو باشد ار بیاموزی
وكرنه هر كه تو بینى ستمكرى داند

Vefā u ‘ahd nikū bāşed er bi-yāmūzī
Vegerne her kî tu bīnī sitemgerī dāned

Me‘ānī-i elfāz: *Vefā u ‘ahd*; ma‘lūm. *Nikū*; eygü. *Bāşed*; olur. *Er*; eger. *Bi-yāmūzī*; öğrenür iseñ. *Vegerne*; yoḥsa. *Her kî*; her kim kî. *Tu*; sen. *Bīnī*; görürsün. *Sitemgerī*; sitemkârlığı. *Dāned*; bilür.

Maḥşul-i beyt: Vefā vü ‘ahd eygü olur eger öğrenür iseñ. Vefā nedir? ‘Ahd nedir? Bunlar neden ‘ibāretdir? Bunları eger öğrenür iseñ ve icrā ider iseñ eygü olur. Zīrā kî ‘ahde vefā itmek gibi eygü şey’ yokdur. Bunuñ hakkında olan Āyet-i Kerīme ve Ḥadīs-i Şerīfe cümleñiñ ma‘lūmıdır. **(224a)**Yoḥsa sen görürsün kî herkes sitemkârlığı bilür. Ya‘nī halka sitem itmegi herkes bilür ve icrā ider. Lâkin ‘ahde vefāyı bilürler ise de, icrā idemezler. İşte hüner budur kî ‘ahde vefā itmeli. Yoḥsa halka sitem itmek kolaydır efendim.

Şahīfe (541) Kāle’l-Hāfız:

شاه را به بود از طاعت صد ساله و زهد
قدر يك ساعته عمرى كه درو داد كند

Şāh-rā bih būved ez-ţā‘at şad sāle u zühd

Ƙadar yek sâ'ate 'ömrî kî der-û dâd küned

Me'ânî-i elfâz: *Şâh-râ;* pâdişâha. *Bih;* eygü. *Büved;* olur. *Ez-ţâ'at;* ţâ'at ve 'ibâdetden. *Şad;* yüz. *Sâle;* sene. *U zühd;* dağı zühd ve takvâdan. *Ƙadar;* miqdâr. *Yek;* bir. *Sâ'ate;* sâ'at. *'Ömrî kî;* 'ömründen. *Der-û;* zamîr; şâha râci'dir. *Dâd;* 'adâlet. *Küned;* ide.

Maḥşûl-i beyt: Pâdişâha yüz sene 'ibâdet u ţâ'at itmekden ve zühd u takvâdan eygüdür; 'ömründen bir sâ'at Ƙadar 'adâlet itmek. Ya'nî; bundan aňlaşılmasun kî, pâdişâh Cenâb-ı Hakk'a 'ibâdet u ţâ'at ve zühd u takvâ itmesün. Hâşâ, pâdişâh olan cümleden ziyâde ţâ'at u 'ibâdetle meşgûl ve zühd u takvâ şâhibi olacaqdır; zîrâ kî, ḫalîfe-i Resûlu'llâh'dır, emîrû'l-mü'mînîn odur, imâm-ı muvaḫḫidîn odur. Bundan murâd buñunla berâber 'adâlet idecekdir. Ya'nî meşâlih-i müslimîn, ḫakkâniyyet ve 'adâlet üzere rû'yet itmek ve hîçbir tarafa 'özr ve hîçkimesneniñ ḫaqqını zâyî' vü telef itdirmeyecekdir. İşte böyle 'adâlet ider ise yüz senelik 'ibâdet ecr ve şevâbı iḥsân olunur. Yok 'adâleti terk ile 'ömrî oldukça başını secdeden ƙaldırmasa, fâ'ide virmez. Belkî eyledigi secdesinden mes'ûldür 'azîzim; müşkildür sultânım.

Şahîfe (541) Ƙâle's-Sa'dî:

بکوی آنچه دانی سخن سودمند

وکر هیچ کس را نیاید پسند

(246) şahîfede zıkr olunup oraya mürâca'at oluna.

Şahîfe (542) Fi'l-Meşnevî:

قصه عاد و شمود از بهر چیست

تا بدانی که³¹ انبیا را ناز کیست

Kıssa-i ‘Ād u Semūd ez-behr-i çīst

Tā bi-dānī k’enbiyā-rā nāzikīst

Me‘ānī-i elfāz: *Kıssa-i*; hikāye. *‘Ād u Semūd*; Kavm-i ‘Ād ve Kavm-i Semūd kıssa ve hikāyesi. *Ez-behr-i çīst*; ne nesne içündür. *Tā*; hattâ. *Bi-dānī kī*; bilesün kī. *Enbiyā-rā*; Hazerât-ı enbiyā ‘aleyhimü’s-selâm. *Nāzikīst*; nāzenīn-i Hudā’dırlar.

Maḥşul-i beyt: Meşhūr ve ma‘rūf olan ‘Ād ve Semūd kavminiñ kıssası ve hikāyesi (224b)kī, Cenāb-ı Hakk, Qur’ān-ı ‘Azīmü’s-şān’da hikāye buyurmuşdur. Ne için böyle hikāye buyurmuşdur? Anıñ için kī, hattâ bilesin kī Enbiyā-yı ‘izām hazerātınıñ kadr-i menzilet-i ‘ālī-şānları ve Cenāb-ı Hakk’ıñ nāzenīn olan kullarından oldığını saña bildürmek içündür. Enbiyā-yı ‘izām Hazerātına tābi‘ olmayup emrine muḥālif olanlara nazar eyle kī, Cenāb-ı Hakk anları ne dürlü belālara giriftār eyledi. Dünyā ve āhiretde hīzlān ve hūsrānda kaldılar ‘işyānları sebebiyle. Qā‘idedir kī kişi sevdiği ve ‘indinde nāzlı oldığı cānānı için, anıñ düşmānına düşmān ve dostuna dost olur. Bunlar nāzenīn-i Hudā-yı lem-yezelīdir. Amān amān olmaya kī, bunlar hakkında bir şey’ söyleyesin ‘azīzim.

Şahīfe (542) Kāle’l-Hāfız:

فلندران حقیقت بنیم جو نخرند
قبای الطلس انکسی که از هنر عاریست

(452) şahīfede zıkr olundığından oraya mūrāca‘at oluna.

Şahīfe (543) Kāle’s-Sa‘dī:

³¹ Bazı yerlerde bağlaç olan kī “ی” harfı ile yazılmış olup tarafımızdan tashih edilmiştir.

ریاست بدست کسانی خطاست
که از دستشان دستها بر خداست

مکنی تا توانی دل خلق ریش
وگر میکنی میکنی بیخ خویش

نماند ستمکار بد روزگار
بماند برو لعنت پایدار

مها زورمندی مکن بر کهان
که بر یک نمط می نماند جهان

دل دوستان جمع بهتر که کنج
خزینه تهی به که مردم برنج

بقومی که نیکی پسند خدای
دهد خسرو عادل نیک رأی

چو خواهد ویران کند عالمی
کند ملک در پنجه ظالمی

Riyāset be-dest kesānī ḥaṭāst
Kī ez-destšān desthā ber-Hūdāst

Me-künī tā tevānī dil-i ḥalk rīš
Veger mī-künī mī-kenī be-bīḥ-i ḥ īš

Ne-māned sitemkār bed rūzgār
Bi-māned ber-ū la 'net-i pāydār

Mihā zūrmendī me-kün ber-kihān

Kí ber-yek nemeť mī-nemāned cihān

Dil-i dūstān cem ‘ bih-ter kí genc

Hazīne tehī bih kí merdūm bi-renc

Be-ķavmī kí nīkī pesended Hudāy

Dehed hūsrev-i ‘ādil nīķ re ‘y

Çü h‘āhed vīrān küned ‘ālemī

Küned mülk der-pençe-i zālīmī

Me‘ānī-i elfāz: *Riyāset*; reislik ³², başlık. *Be-dest*; eline. *Kesānī*; bir kimesneniñ. *Haťāst*; haťādır. *Kí*; zīrā. *Ez-destšān*; dest; el. –*Šān*; zamīr; anlarıñ ellerinden. *Desthā*; destiñ cem‘idir; eller. *Ber*; üzere. *Hūdāst*; Cenāb-ı Hāķķ‘adır. *Me-kūn*; eyleme. *Tā*; hattā. *Tevānī*; kādīr iseñ, mümkün ise. *Dil*; gōñül. *Hāķķ*; maħlūķuñ. *Rīš*; yara, cerħ itmek. *Veger*; eger. *Mī-kūnī*; eylerseñ. *Mī-kenī*; koparırsañ. *Be-bīh*; kök, temel. *H‘īš*; kendü. *Mī-ne-māned*; qalmaz. *Sitemkār*; sitem işli ādem. *Bed*; kötü. *Rūzgār*; eyyām. *Bi-māned*; qalır. *Ber-ū*; anıñ üzerine. *La ‘net*; ma‘lūm. *Pāydār*; şābit, bāķī. *Mihā*; ulu olan kimesne. *Zūrmend*; zorlu ve kuvvetli olan kimesne. *Me-kūn*; eyleme. *Ber*; üzere. **(225a)** *Kihān*; küçük, haķır, kemter faķır olan ādemler dimekdir. *Kí*; harf-i rabť. *Ber yek nemeť*; bir üslub üzere. *Ne-māned*; qalmaz. *Cihān*; dünyā. *Dil*; gōñül. *Dūstān*; dostlarıñ. *Cem ‘*; toplamak. *Bih-ter kí*; eygü, güzeldir kí. *Genc*; hazīne. *Hazīne*; ma‘lūm. *Tehī*; boş. *Bih kí*; eygü kí. *Merdūm*; insān. *Bi-renc*; incinür. *Be-ķavmī kí*; bir ķavme kí. *Nīkī*; eygüligi. *Pesended*; qabul ider. *Hudāy*; Cenāb-ı Hāķķ. *Dehed*; virir. *Hūsrev*; pādīšāh. *‘Ādil*; ma‘lūm. *Nīķ re ‘y*; re ‘y ve efķarı eygü. *Çün*; çünkü. *H‘āhed kí*; ister kí. *Vīrān*; harāb. *Küned*; ide. *‘Ālemī*; dünyāyı. *Küned*; ider. *Mülk*; memleket ve cihānı. *Der*; zarfiyyet. *Pençe-i*; ma‘lūm. *Zālīmī*; bir zālimiñ pençesinde.

³² Metinde “ķ” ile yazılmıştır.

Maḥşûl-i ebyât: Riyâset ve maḥlûka re'is ü baş olmak, bir kimesneniñ elinde ḥaṭâdır; kî o kimesneniñ elinden, eller Cenâb-ı Hakk'a kalkup beddu'â iderler. Ya'nî zâlim olan kimesneye riyâset virmek ḥaṭâdır. Ḥattâ kâdir iseñ, mümkün ise maḥlûkuñ göñlüni inicitme, cerḥ ü yara itme. Eger eyler iseñ kendü köküni, temelini koparırsıñ. Ya'nî anı kendüye idersıñ. Eyyâmı kötü olan sitemkâr, qalmaz dünyâda; ancak anıñ üzerine la'net, şâbit [ü] dâ'im qalır. Ulu, büyük olan âdem zor ve kuvvetini, küçük ve fakîr ve ḥakkîr ve kimsesiz olan âdemlere eylemesüñ. Ya'nî onlara zûrmendlik itmesün. Zîrâ bu dünyâ bir üslûb üzere qalmaz. Çarḥ-i felek gibi dâ'imâ devr ider. Dostlarıñ göñlüni cem' etmek ḥazîneden eygüdüdür. Ḥazîneyi boş etmek eygüdüdür, kî insân incinmeden; ya'nî ḥalk incinmesün içün ḥazîneyi şarf etmek eygüdüdür. Bir kavim kî, eygüdügi kabûl ider; Cenâb-ı Hakk o kavme 'âdil, eygü re'yi kimesneyi pâdişâh ider. Çünkü Cenâb-ı Hakk ister kî, dünyâyı ḥarâb vîrân ide; mülki bir zâlimiñ pençesinde ider. Ya'nî bir zâlimiñ pâdişâh olmasıyla mülki ḥarâb vîrân ider.

Şahîfe (545):

بسروقت شان خلق كه ره برند
كه چون آب حيوان بظلمت درند

Be-sırr-ı vaqt-i şân ḥalk key reh berend

Kî çün âb-ı ḥayvân be-zulmet derend

Me'ânî-i elfâz: *Be sırr*; esrâr. *Vaqt*; ma'lûm. –*Şân*; zamîr; Evliyâ-yı Kirâm'a râci'dir. *Ḥalk*; maḥlûk. *Key*; kaçan. *Reh*; yol. *Berend*; iletür. *Kî*; ḥarf-i rabt. *Çün*; gibi. *Âb-ı ḥayvân*; ḥayât şuyı gibi. *Be- zulmet*; zıdd-ı nehâr. *Derend*; içindedir.

Maḥşûl-i beyt: Evliyâ-yı Kirâm Ḥazerâtı[nı]ñ vaqt ü zamânları esrârına maḥlûkuñ kaçan yol iletür? İletmez. Ya'nî evliyâ-yı vaqt olan zevâtıñ esrârına maḥlûk içün yol yokdur. Zîrâ kî bunlar âb-ı ḥayvân gibidir. Zulümât içinde ebyât-ı (225b)sâbıkada beyân oldığı üzere âb-ı ḥayvân karanlık olan bir şahrâdadır. Anı da Hızır 'aleyhi's-selâm buldı. İşte vaqtıñ evliyâsı, vaqtıñ Hızır'dır. Ancak âb-ı ḥayâtı anlar bilür, bulur. Başka kimesne bulamaz, bilemez dimekdür.

Şahîfe (545) Kâle's-Sâ'ib:

سخن عشق با خرد گفتن
بر رک مرده نیشت زدنست

Sühan 'ıřķ bā-hıred güften
Ber-reg-i mürde nışter zedenest

Me'ānī-i elfāz: *Sühan*; söz. *'Iřķ*; ma'lüm. *Bā-hıred*; 'aql ile. *Güften*; söylemek. *Ber*; üzere. *Reg*; tamar. *Mürde*; ölmüş. *Nışter*; ma'lüm; cerrāh ālātından bir ālātdır. *Zedenest*; urmağdır.

Maḥşül-i beyt: 'Aql ile 'ıřķdan söz söylemek ölmüş ādemiñ tamarına neşter urmağ gibidir. Ya'nī ölmüş ādeme neşter urmağ bir fā'ide itmedigi gibi te'sīrātını dağı tuymaz. Anıñ gibi 'aql ile 'ıřķdan söz söylemek fā'ide itmez ve te'sīri dağı olmaz. Zīrā kī 'aqlıñ deryā-yı 'ıřķdan ve kelām-ı 'ıřķ u maḥabatten ḥazḡ ve naşıbleri yoğdur. Anıñ içün 'aql ile 'ıřķdan söz söylemek fā'ide itmez.

Şahîfe (545) Kâle'l-Hāfız:

نه من ز بی عملی در جهان ملولم و بس
ملالت علما هم ز علم بی عملست

Ne men zi-bī- 'amelī der-cihān melūlem u bes
Melālet-i 'ulemā hem zi- 'ilm bī- 'amelest

Me'ānī-i elfā: *Ne*; degil. *Men*; ben. *Zi-bī- 'amelī*; 'amelsiz. *Der-cihān*; dünyāda. *Melūlem*; maḡzūn. *U bes*; ancak. *Melālet*; ḡzūn. *'Ulemā*; 'ālimler. *Hem*; dağı. *Zi- 'ilm*; 'ilmden. *Bī- 'amelest*; 'amelsiz olanlardır.

Maḥşül-i beyt: Dünyāda ben degilim 'amelsiz, melūl ancak melālet, 'ulemānıñdır, dağı 'ilmden 'amelsiz olanlarıñdır. Ya'nī benim 'ulemā kadar 'ilmim

yoğdur. ‘Amelimde aña göredir. Lâkin ‘ulemânîñ ‘ilmi olduğı hâlde ‘ilmiyle ‘âmil olmadıklarından melâlet anlarıñdır. Bu melâlet dünyâda ve âhiretde anlarıñdır. Bî-çâre ‘ulemâ-yı zâhir bilmez rûzgâr ne tarafından geldigini, ta‘accüb ider bu benim derûnumda olan şıkıldı, şıgındı neredendir? Hâmd olsun param var, konağım var, evlâd ve ‘ıyâlim var. Hîçbir şey’e ihtiyâcım yoğdur, cümle[si] vardır. Lâkin qalbim muğtaribdir. Bu melâlet neredendir? Evet hâce efendi öyledir. Herbir şey’iñ (226a)vardır; ancak bir şey’iñ yokdur; nedir o? İşte ‘ameliñ yoğdur. Bu melâlet andandır ‘azîzim. Āgâh ol, meyvesiz ağacı gibisiñ, qurı hağabsiñ. Anıñ içün seni cehenneme atarlar kî, orasını ya’nî küllhânı kızdırasıñ. Çünkü meyvesiz ağacı ancak yakarlar; başka bir şey’e yaramaz. Kâşkî o ‘ilmi tağşîl itmeyeydiñ, su’âliñ o kadar olmazdı. Bilmedim Yâ Rabb, ‘afv eyle, der idiñ; lâkin şimdi öyle degildir. Hığâb: sen bilürdiñ, niçün işlediñ? derler ‘azîzim.

Şahîfe (545) Fi’l-Meşnevî:

بی وفایی چون سکانرا عار بود
بی وفایی چون روا داری نمود

حق تعالی فخر آور از وفا
کفت من اوفی بعهد غیرنا

Bî-vefâyi çün segân-râ ‘âr bûd

Bî-vefâyi çün revâ dârî nümûd

Hakk Te ‘âlâ fahr âver ez-vefâ

Güft men evfâ bi- ‘ahdi gayrunâ

Me‘ânî-i elfâz: *Bî-vefâyi*; vefâsızlık. *Çün*; çünkü. *Segân-râ*; segiñ cem‘idir; köpeklere. *‘Âr*; ma‘lûm. *Bûd*; olur. *Bî-vefâyi*; vefâsızlık. *Çün*; çünkü. *Revâ*; lâyıq, münâsib. *Dârî*; tutarsıñ. *Nümûd*; göstermegi. *Hakk Te ‘âlâ fahr*; iftiğâr. *Âver*; getürdi. *Ez-vefâ*; vefâdan. *Güft*; buyurdu. *Men evfâ bi- ‘ahdi gayrunâ*; ne kimesnedir evfâ ola

‘ahdine bizden ğayrı, ‘ahdine Allāh’dan vāfirek kimdir? Ya’nī bir kimesne evfā degildir illā O’dur, dimekdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Vefāsızlıktan çünkim kelbler ‘ār ider. Anıñ içün dīger maḥaliñ kelbi bir maḥalleye gelse anıñ üzerine hücum idüp muḥārebe iderler; anı o maḥalleye koymazlar. Şöyle diyü kī; niçün kendü maḥalleni, bunca zamān bekledigin kapuyı terk idüp buraya gelürsün iy bī-vefā, diyü. İşte bu kelb kadar vefā tutmazsın. Sen vefāsızlığı, ya’nī göstermegi nice lāyık ve münāsib ve revā tutarsın ve halka gösterürsüz. Kelbden ednā olursun. Cenāb-ı Hakk vefā ile iftiḥār ider. Hāşā, Cenāb-ı Hakk’a iftiḥār isnādı; ancak melā’iklerine ḥitāb idüp: Görün benim kullarım naşıl ‘ahdlerine vefā ideyorlar, demekden kināyedir. Ve yāḥud ehl-i vefā ‘ind-i ulūhiyyetde müfteḥirdir vefāsıyla, demekden isti‘āredir. Çünkü Cenāb-ı Hakk buyurdu kī: Ne kimsedir evfā ol ‘ahdine bizden ğayrı? Ve benim ‘ahdime vefā itmeyen, ya’nī benim ‘ahdime vefā itmez lâkin benim ğayrimiñ ‘ahdine vefā ider. Meşelā kendü gibi bir ednā insān, bir şey’ kendüsine ‘ahd itse der-‘akab o ‘ahde vefā ider. Hālbukī Ben ‘Aẓīmü’ş-şān’ıñ ‘ahdini ferāmūş ider. İşte aña maḥşūşdur ‘azāb-ı elīm ve nār-ı Caḥīm, dimekdir.

(226b)Şaḥīfe (545) Kāle’s-Sa’dī:

عدورا با لطف کردن به بند
که نتوان بریدن بتیغ و کمند

چو دشمن کرم بیند و لطف و جود
نیاید و کر خبث ازو در وجود

وکر خواجه با دشمنان نیک خوست
بسی بر نیاید که کردند دوست

‘Adū-rā bā-leṭāf gerden bi-bend
Kī ne-tevān borīden be-tīg u kemend

Çü düşmen kerem bīned u luṭf u cūd
Ne-yāyed veger ḥubş ez-ū der-vücūd

Veger ḥāce bā-düşmānān nīk hūst
Besī ber ne-yāyed kī gerdend dūst

Me‘ānī-i elfāz: ‘*Adū-rā*; düşmene. *Bā-leṭāf*; lutf ile. *Gerden*; boynını, gerdānını. *Bi-bend*; bağla. *Kī*; zīrā. *Ne-tevān*; kâdir ve mümkün olmaz. *Borīden*; kaç‘ itmek, kesmek. *Be-tīg*; kılıç. *U kemend*; ma‘lūm. *Çü*; çünkü. *Düşmen*; [ma‘lūm]. *Kerem*; ikrām. *Bīned*; görür. *U lutf*; dahı lutf. *U cūd*; dahı sehā. *Ne-yāyed*; gelmez. *Diger*; gayrı, başka. *Hubs*; hebāset, kötülük. *Ez-ū*; andan. *Der*; zarfiyyet. *Vücūd*; vücūda gelmez, dimekdir. *Veger*; eger. *Ḥāce*; efendi. *Bā-düşmān*; düşmānlar ile. *Nīk*; eygü. *Hūst*; hūylu ve hūsn-i hilkatlüdür. *Besī*; çok. *Ber-ne-yāyed*; geçmez. *Kī*; harf-i rabṭ. *Kerdend*; olurlar. *Dūst*; dost olurlar.

Maḥşūl-i ebyāt: ‘*Adū vü düşmānlara lutf u ikrām eylemek ile gerdānını boynını bağla, bend it. Ya‘nī anları bağlamakdan ve ḥabs eylemekden ise anlara iltifāt idüp iltifāt ile boynını bağla dimekdir. “Bā-dūstān mürüvvet bā-düşmānān mudārā.”* Zīrā kī düşmānları kaç‘ ve kesmek kılıç ve kemend ile boğmak mümkün degildir. Kâdir olamazsñ; çünkü düşmen kerem ve lutf ve sehāyı görür. Zārūrī ve ṭabṭī andan diger, gayrı, başka hebāset ve kötülük vücūda gelmez. Eger efendi, düşmān ile eygü hūy tuta ve hūsn-i mu‘āmele eyleye; çok geçmez arası, o düşmān anıñla dost olur. Zīrā kī, o da seniñ gibi insāndır. Elbette inşāf ider. Anıñ için şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri buyurmuşdur: احسن لمن اساء اليك işte bu nükteye işārtedir. “Saña kötülük idene, sen iyilik eyle.” buyurmuşdur.

Şahīfe (545) ve min-Hikāyāti’l-Mevlevī Fi’l-Meşnevī:

كافران مهمان پیغمبر شدند *Kāfirān mihmān-ı Peygamber şüdend* Kāfirler Peygamber şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleriniñ müsāfiri oldılar. وقت شام ایشان *Vakt-i şām īşān be-mescid āmedend* Aḥşam vaktinde anlar, Mescid-i Sa‘ādete geldiler. گفت ای یاران من قسمت کنید *Güft iy yārān-ı men kısmet künīd* Ol ‘adl u dād sultānı olan şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri, yārān ve aşhāba teveccüh eyledi ve buyurdi: (227a) İy benim yārānım! Bunları kısmet eyleyiñiz. که شما *Kī şumā pūr ez-men u hūy-ı menīd* Zīrā siz benden ve benim

hüyumdan pür ve memlûsîz, ya'nî benim hâşiyet-i zâtîyyem ve îsâr-ı şîfâtîyyem siziñ vücûduñuza tölmuş ve kemâliyle te'sîr kılmışdır. Gerekdir ben nice mihmânı seversem, siz dañı sevesiz; ve ben nice müsâfire ikrâm eylesem, siz dañı öylece ikrâm eyleyesîñiz. *Her yekî yârî yekî mihmân gozîd* Her bir yârî ve aşhâbı bir mihmân ihtiyâr eyledi. *Der-miyân yek zift bûd u bî-nedîd* Anlarıñ miyânında bir cesîm kimesne var idi ve cesâmında bî-naẓîr idi. Ya'nî görülmemiş derecede cesîm idi. *Cism-i ẓahmî dâşt kes ū-râ ne-bord* Bir büyük cism tutardı. Anıñçün kimesne anı hânesine iletmedi. *Mând der-mescid cev v ender-câm dord* Câm içre dord u poşa ya'nî bardak içinde bir şey'in dörtü ve poşası kaldığı gibi, ol cesîm olan müsâfir mescid içre kaldı. *Muṣṭafâ bordeş çü vâ mând ez-heme* Çünkü ol zift ve cesîm olan kâfir cümleden girü kaldı. Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri anı hâne-i sa'âdetlerine iletmedi. *Heft boz bud şîr-deh ender-rame* Sürîde süd virici yedi keçi var idi. *Kî mukîm-i hâne bûdendî be-z'ân* Kî Ol keçiler hânede mukîm idiler. *Behr-i dûşîden berây-ı vaqt-i ḥ'ân* H'ân ve ta'am vaqtî anları şagmağdan ötürî ya'nî ta'am yemek vaqtinde ol yedi keçiniñ südini şagup yemekden ötürî ol keçiler hâne-i sa'âdetde tutarlar idi. *Nân u âş u şîrân* Nân u âş ve ol yedi keçiniñ südini *Ḥord ân bû* خورد آن بو قحط عوج ابن غز *Ḳaḥṭ 'Uvc ibn-i Ġuz* Ol Ebû Ḳaḥṭ olan Ġuzoğlu 'Uvc yedi; ya'nî ol çok yiyici sebeb, Ḳaḥṭ olan 'Uvc mişâl, ol Hâzretiñ sa'âdet-hânesinde olan nân u âş ve ol yedi keçiniñ südini cemî^{en} yedi. *Cümle ehl-i beyt ḥışm-âlû şûdend* Cümle ehl-i beyt-i Resûl 'aleyhi's-selâm, bundan ḥışm-alûd oldılar. *Kî heme der-şîr-i boz tâma' budend* Zîrâ anlar, dü küllîsi, hepsi ol hânede olan keçiniñ südine tâma' ve ümîdvâr idiler. *Mi'de ṭebî ḥ'âr hemçü ṭabl kerd* Bir müft-h'âr, mi'deyi (227b)ṭabl gibi eyledi. Ya'nî çok yiyici mi'desini ṭavul gibi eyledi; yemekden şişirdi demekdir. *Ḳısm-ı hicdeh âdemî tenhâ bi-ḥord* On sekiz âdemiñ kısm-ı naşîbini yalnız yedi. *Vaqt-i ḥuften reft u der-ḥücre nişest* Ol müsâfir-i cesîm yatmak vaqtinde gîtirdi ve hücrede oturdu. *Pes kenîzek ez-ğazab der-râ bi-best* Pes kenîzek ya'nî câriye aña ġazabından kapuyı bağladı. *Ez-birûn zencîr-i der-râ der fekend* Taşradan kapunuñ zincîrini bıraktı;

ya'nī taşrasından kapunuñ zincirini kilidledi. *Ki ez-ū bud* که ازو بد خشمکین و درد مند. *hışm-gīn u derdmend Zīrā cāriye ol mihmāndan* hışm-nāk ve mecrūh idi. کبر را در نیم. *Kibr-rā der-nīm-i šeb tā šubḥ-dem* Kāfir nıṣfū'l-leylde şabah vaktine dek *Çün tekāzā āmed u derd-i şikem* Çünkü tekāzā ve derd-i şikem geldi; ya'nī karnı ağrayup taşra çıkması geldi. *Ez-firāş-ı* از فراش خویش سوی در شتافت. *h'īṣ sūy-ı der şitāft* Pes ol müsāfir kendi döşeginden kalkup kapu cānibine sür'at eyledi. *Dest ber-derçün nihād ū beste yāft* Çünkü o, elini kapuya kodı; bağlu buldı. *Der güşāyed hīle kerd ān* در کشاید حيله کرد آن حيله ساز. *hīle sāz* Ol hīle-sāz kapuyı açmağa hīle eyledi. *Nev'nev' u* نوع نوع و خد نشد آن بند باز. *hod ne-şūd ān bend bāz* Nev'i nev'i ve hod, ol kapunuñ bendi açmak olmadı. Ya'nī ol hīle düzici kapuyı açmağa dürlü dürlü hīle eyledi ve hod ol kapu, güşāde olmadı. *Şūd tekāzā ber tekāzā hāne teng* Ol müsāfire tekāzā üzere tekāzā oldu; hāne ise teng و دنک و بی درمان و حیران و ماند او *Mānd ū hayrān vü bī-dermān u* deng Ol müsāfir hayrān ve bī-dermān u deng kaldı. *Hīle* حيله کرد او و بخواب اندر خزید. *kerd ū vü be-h'āb ender- hezīd* Ol müsāfir çünkü kapuyı açmağa kādır olmadı, hīle eyledi ve h'āb içre imekledi. *H'īṣten der-h'āb der-vīrāne dīd* Düşünde kendüsini vīrāne gördi. *Z'ān kī vīrāne bud* Z'ānکه ویرانه بد اندر خاطرش. *ender-hāṭireş Zīrā* anıñ hāṭırında vīrān idi. *Şūd be-h'āb* شد خواب اندر هم انجا منظرش. *ender-hem āncā manzareş* Lā-cerem vākı'ada daḥı anıñ manzarı hem oraya oldu. Ya'nī vākı'asında anıñ içün vīrāneyi gördi kī, hāṭırında ve qalbinde **(228a)** bīdārlik hālinde vīrāne var idi. H'āb içinde daḥı anıñ nazarı hem ol vīrāne oldu. Zīrā bir kimesneniñ yaқаза hālinde, ekser tefekkūri ve taşavvurı ne ise vākı'a hālinde şūret bağlar. Ve qalbinde mūnaḳkaş olan ekser dūnyādır. Ve dūnyā, 'ālem-i rū'yāda şūret bağlasa yā mezbele şeklinde veya helāveyāḥud vīrāne şeklinde şūret bağlar. *H'īṣ der-vīrāne-i hālī çü dīd* Ol müsāfir çünkü kendisini halkdan hālī bir vīrānede gördi. *Ū çünān muḥtāc ender-dem berīd* Ol müsāfir ancileyin muḥtāc idi. Ol demde ḥadesleri ya'nī każā-yı ḥācet itmege ziyāde muḥtāc idi. Çünkü kendini bir hālī vīrānede gördi. *Fi'l-hāl* döşegini pūr-necis eyledi. *Geşt bīdār u bedīd ān cāme-h'āb* H'ābdan bīdār oldu; o cāme-h'ābı gördi. *Pūr-ḥadeş dīvāne şūd ez-iṣṭirāb* Hadeş tolı gördi ve ḥacāletden dīvāne oldu. *Z'enderūn-ı ū ber-āmed şad ḥurūş* Anıñ derūnunda nice ḥurūş ve nāle yukaru geldi. *Z'in çünin rūsvāyī-i* زین چنین رسوایی بی خاک پوش.

bî-hāk pūş Buncaleyin hākle ya'nî toprakla örtülmez, pūşide olmaz rüsvālîkdan ötüri. Anîñ çünkim bu fezāhate ve kabāhate sebeb, keşret-i ekl ve şurbdur. 'Ākile bunda hışşe budur kî; keşret-i ekl ve şurbdan perhîz eyleye. Tā kim kabir döşeginde hufte olduğda fezāhat ve kabāhati zuhūra gelmeye ve haşrde vü neşrde bîdār olup, kabirden yukarı kalkdıkdā beyne'n-nās şerm-sār ve hacelnāk olmaya 'azîzim. گفت خوابم بد تر از بیداریم *Güft h'ābem bed-ter ez-bîdāriyem* Ol müsāfir uyanup çünkim bu hālet-i kabîhayı gördi; kendisine benim h'ābım benim bîdārlığımdan kabîhdir, didi. که خورم این سو و آن سو می ریم *Ki horem īn sū u ān sū mî-riyem* Zîrā bu cānibde yerim, ol cānibde hadeşlerim بانک میزد *Ānçünān kî kāfir ender-ta'r-ı kūr* Ancileyin kî; kâfirler maķbereniñ ta'rında ya'nî kâfirler cehennem hufresi olan maķbereniñ dibinde ne güne, vā-şubūrā vā-şubūrā, dirler ise ol kâfir dahî bu şun'at ve fezāhati görüp vā-şubūrā vā-şubūrā, diyü şadā virdi. Subūr (228b)helāke derler vā-şubūr demek, helāki kendiye da'vet eylemekdir. Ya'nî iy mevt vühelāk! Sen gel beni öldür kî; bu hālet-i kabîhayı tā görmeyim demek olur. Ve bunda hayvān gibi keşret-i ekl u şurba, mukîd olmanîñ ve isrāf kılmanîñ 'ālem-i berzahda fezāhati ve şüret-i kabāhati zuhūra gelüp ve ukül ü şurüb olan kimesneler kendülerin ol mertebede fezāhat ve kabāhatlerini görüp ve maķām-ı maķ'adını mülevves kıldıklarını ba'de'l-intibāh müşāhede kıldıklarında kemāl-i hecāletlerinden bi'l-küllîyye helāk olmağı kendilere da'vet eylemege ve dahî: "Yā veyletā ve yā şubūrā!" diyü söylemege tenbîh ve işāret vardır. Kemā-ķāle'llāhu Te'ālā: و اذا لقوا منها مكانا ضيقا مقرنين دعوا هنالك ثبورا لا تدعو اليوم ثبورا واحدا واعدوا ثبورا كثيرا³³

Müntezir kî key şeved īn şeb be-ser Ol müsāfir-i münteẓir kî, kaçan bu gice başa gider ve āhîr olur? تا بر آید از کشادن بانک در *Tā ber āyed ez-güşāden bāng-i der* Tā kapunîñ açılmağından kapunîñ şadāsı yukarı gele ve kapunîñ açıldığınıñ şadāsını ol istimā' kıla. تا کریزد او چو تیری از کمان *Tā gurized ū çü tîrî ez-kemān* Tā kim ol müsāfir kemāndan ok kaçır gibi kaçā چنان او را نیبند هیچکس *Tā ne-bîned hîçkes ū-rā çünān* Tā hîçkimesne anı ancileyin murdār ve pūr-necis görmeye مصطفی صبح آمدو در را کشاد *Muştafā şubh āmed u der-rā güşād* Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri şabāh geldi ve kapuyı açdı. صبح آن کمراها او راه داد *Şubh ān gümrāh-rā ū rāh dād* Şabāh o gümrāha ol Hāzret yol virdi. جامه خواب پر حدث را یک

³³ Sûre-i Furkan 13. Âyet-i Kerîme.

Cāme-ḥ'āb-ı pür-ḥadeş-rā yek fezūl Mūsāfir gitdikden şoñra ol pür-ḥadeş olan ḥ'ābı bir fezūl ya'nī ehl-i ḥāneden birisi رسول قاصدا آورد در پیش *Ḳāşidā āverd der-pīş-i Resūl* Resūl-i Ekre[m] Ḥazretleri'niñ 'an-kaşd öñüne getürdü ve didi کہ چنین کردست *Kí çünñ kerdest mihmānet bi-bīn* Kí gör, Yā Resūla'llāh seniñ mūsāfirñ böyle eylemişdir. *Ḥande-i zed Raḥmete'l-lil'ālemīn* 'Älemler için rahmet olan Ḥazret, bir tebessüm eyledi ve buyurdi پیش اینجا به *Kí biyār ān miṭhere īn-cā be-pīş* Kí ol miṭhereyi benim yanıma, ḳatıma buraya getür. تا بشورم *Tā bi-şūrem cūmle-rā bā-dest-i ḥ'īş* Tā cemī'sini kendi elimle yuyayım. هر کسی میجست کز بهر خدا *Her kesīmī-cest k'ez-behr-i Ḥudā* Ehl-i beytten her bir kimesne yerinden şıçradı; böyle diyü kí Ḥudā'nñ (229a) rızāsından ötüri ما و *Cān-ı mā vü cism-i mā ḳurbān tu-rā* Bizim cānımız ve bizim cismimiz Saña ḳurbān olsun. ما بشوییم این حدث را تو بهل *Mā bi-şūyīm īn ḥadeş-rā tu bi-hil* Bu ḥadeşi biz yuyalım Yā Resūla'llāh; ḳo, ferāgat eyle. کار دستت این نمط نه کار دل *Kār-ı destest īn nemeṭ ne kār-ı dil* Bu üslūb eliñ kārıdır; diliñ kārı degildir. Ya'nī sen dil u cān menzilesindesin ve biz dest ü ḥādım mesābeşindeyiz. Pes bu gūne kār u 'amel eliñ işidir; cān ve diliñ işi degildir, didiler. ای لعمرک مرثرا حق عمر خواند *Ey le-'amruk mer tu-rā Ḥaḳḳ 'omr ḥānd* İy "le-'amruk" ile muḥāṭab olan server! Ḥaḳḳ Te'ālā saña 'ömr okudı ve seniñ ḥayāt-ı şerīfine ḳasem eyledi. پس خلیفه کرد و بر کر سی نشاند *Pes Ḥalīfe kerd u ber-kursī nişānd* Pes seni ḥalīfe eyledi ve risālet kürsisi üzere naşb eyledi. ما برای خدمت تو می زییم *Mā berāy-ı ḥidmet-i tu mī-zīyīm* Yā Resūla'llāh, biz seniñ ḥidmetiñ için dirilirüz. چون تو خدمت میکنی پس ما چیم *Çün tu ḥidmet mī-künī pes mā çīyīm* Çünkü sen, ḥidmet eylesen pes biz neyiz ve ne maşlahata yararız. گفت آن *Güft ān dānem u līk īn sā'atīst* Nebī 'aleyhi's-selām ehl-i beytine did: Bu siziñ didiğñizi bilürem ve lâkin bu bir sā'atdır. که درین شستن بخویشم *Kí der-īn şusten be-ḥ'īşem ḥikmetīst* Kí bunda kendim yumaḳda bir gizlü ḥikmet vardır. Ya'nī ol cāme-i pür-ḥadeşi bi-nefsihi kendim yıḳamaḳda Ḥaḳḳ Te'ālā'nñ bir gizlü 'aẓīm ḥikmeti vardır kí; siz andan gāfilsiz buyurdi. منتظر بودند لکین *Müntezir būdend likñ ḳavl-i Nebīst* Ehl-i beyt çünkü bu ḳavli, Ḥazret-i Nebī 'aleyhi's-selām'dan işitdiler, münteẓir oldılar. Böyle diyü kí bu, ḳavl-i Nebī'dir kí; behr-i ḥāl, beyhūde vü güzāf degildir. تا بدید آید که این اسرار چيست *Tā bedīd āyed kí īn esrār çīst* Tā zāhir gele kí, bu esrārñ neticesi nedir; ya'nī bu esrārda ḥaḳīḳati görelim; nedir diyü münteẓir oldılar. او بجد می شست این احداث را *Ū be-cidd mī-şost īn*

eḥdāš-rā Pes ol Ḥāzret bu ḥadeşleri cidd ü cehdle yudı. *Ḥāş* خاص ز امر حق نه تقلید و ریا. *zi emr-i Ḥaḥḥ ne taḡlīd u riyā* Ḥāşşa emr-i Ḥaḥḥ'dandır; taḡlīd ve riyādan degildir. Ya'nī ol Ḥāzretiñ ol eḥdāşı kendi mübārek elleriyle yuması ḥāşşa, Ḥaḥḥ Te'ālā Ḥāzretleri'niñ emrindendir. Ḥaḡḡatini bilmeyüp ya'nī kimesneye taḡlīd eylediginden degildir. Ve ḥalka götürmekden **(229b)**ve anlar aña taḡsīn ve āferīn dimekden ötüri daḡı degildir. *Kí dileşmī-güft k'īn-rā tu bi-şū* که دلش می گفت کین را تو بشو. *Zīrā anīñ ḡalb-i şerīfī aña didi kí; bu cāme-ḡ'āb-ı pūr-ḥadeşi yuña* حکمت اینجا هست که در اینجا *Kí der-īncā hest ḡikmet tu be tu* Bunda, ya'nī sen bunı yumaḡda ḡat ḡat ḡimmet-i ḡafiyeye vardır. *Kāḡirek-rā heykelī bud yādigār* O kāḡirciḡiñ ḡüb ve yādigār bir heykeli var idi. Heykel, ḡamāyile derler. *Yāve dīdān-rā vū geşt ü bī-ḡarār* Ve yāve, zāyī' ve yitmiş gördi; ve ḡam u eleminden o bī-ḡarār oldı. *Güft ān ḡücre kí men cā dāştem* Ol müsāḡır kendisine eyitdi : Ol ḡücre kí, gice cāy ve ḡarār tıtdum. *Heykel ān-cā bī-ḡaber būḡzāştem* Heykeli ol ḡücrede bī-ḡaber ḡodum. *Gerḡı şermīn būd u şermeş ḡırş bord* Ol müsāḡır egerḡı işledigi ḡabāḡatden şerm-sār idi; ve lākin anīñ heykele olan ḡırşı, anīñ şerm ve ḡayāsını iletđi. *Hırş ejderhāst nī ḡīzīst ḡord* Hırşı ejderhādır; ḡord ve cüz'ī bir şey' degildir. *Fi'l-ḡaḡīḡa insānīñ her ne ḡadar şerm ve ḡayāsı olsa; ḡırşı ḡālīb* olduğdan soñra o şerm ü ḡayāyı andan izāle ider ve andan nice nā-ma'ḡūl kārlar *zūhūra* getürür. *Ez-pey-i heykel şitāb ender devīd* Pes ol müsāḡır heykelden ötüri şitāb iḡre yeldi. *Der-viṡāḡ-ı Muşḡafā v'ān-rā bedīd* Ḥāzret-i Muşḡafā şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Ḥāzretleriñ ḡücesinden daḡı ol Ḥāzreti gördi. *K'ān yedu'llāḡ ān ḡadeş-rāhem be-ḡod* Kí ol yedu'llāḡ, ol ḡadeşi hem kendisi *ḡoş hemī şūyed kí dūreş ḡeşm-i bed* ḡoş ve laḡīf yudı kí; ḡeşm-i bed andan dūr olsun. *Heykeleş ez-yād reft u şūd bi-dīd* Çünkim müsāḡır bu ānı gördi; anīñ (anıñ) heykel yādından gitđi. *Enderu şūrī ḡirībān-rā derīd* Ve anīñ vüḡūdunda bir şūr ve ḡālet zāḡir oldı; ḡirībānını ḡāk eyledı. *Mī-zed ü dü dest-rā ber rū vū ser* Ol müsāḡır iki elini yüzine başına urđı. *Kelle-rā mī-kūft ber-dīvār u der* Başını dīvāra ve ḡapuya urđı. *Ānḡūnān kí ḡūn zi-bīnī vū sereş* Ancileyin kí, anīñ yüzinden ve başından ḡan **(230a)** *Şūd revān u raḡm* آن مهترش شد روان و رحم کرد

kerd ān mihtereş Revān oldı, Ol mihter ü bihter-i ‘ālem aña merhamet ve şefkat eyledi. *چون ز حد بیرون بلرزید و طپید* *Çün zi-hadd bîrûn bi-lerzîd u tepîd* Çünkü ol müsâfir hadden ziyâde ditredi, ıztırâb eyledi. *مصطفی اش در کنار خود کشید* *Muştafâ eş der-kenâr-ı hod keşîd* Şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri anı kendi kenârına çekdi. *ساکنش کرد و بسی بنواختش* *Sâkineş kerd u besî be’nvâhteş* Sâkin eyledi ve anı çokluk oħşadı. *دیدہ اش بکشاد و داد اشناختش* *Dîde-eş bûğşâd u dâd eşnâhteş* Anıñ dîdesini açdı ve aña fehm ve şinâht virdi. Ya’nî anıñ, ol Hâzret çeşm-i kalbini güşâde kılup aña hâkîkat hâlî bilmegi ve fehm eylemegi ‘atâ eyledi. Pes anıñ lerze ve bükâsı ol merhamet ve ‘atâya sebeb oldı. *آب بر رو زد در امد در سخن* *Āb ber-rû zed der âmed der-sûhan* Şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri, anıñ yüzine şu urdı; ol müsâfir ‘acele söze geldi ve didi kî: *کای شهید حق شهادت عرضه کن*: *K’ây şehîd-i Hakk şehâdet ‘arze kûn* Ey şehîd-i Hakk! Baña şehâdet ‘arz eyle. *مصطفی اورا مومن گفت* *Geşt mu’mîn güft ū-râ Muştafâ* Ol müsâfir mü’mîn oldı. Şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri aña didi kî: *ما تو مهمان باش*: *K’emşeb ān hem bâş tu mihmân-ı mā* Bu gîce hem sen, bizim müsâfirimiz ol. *گفت والله تا ابد ضیف توام* *Güft v’allâh tâ ebed zayf-i tu em* Ol müsâfir kâsem idüp didi: V’allâh, tâ ebedü’l-âbâd seniñ mihmânîñam. *هر کجا باشم بهر جا که روم* *Her kücâ bâşem be-her cā kî revem* Her kânde kî olam, her yirde kî gidem; ya’nî her ne mertebeye gidersem ve her ne mertebede olursam ve her ne mekânda ve kângî zamânda seyr kılursam ebedî seniñ zayfîñem; kî zamân ve mekân seniñ hâkîkatîñden hâlî degildir. Pes her ne yerde olursam seniñ hŭânına ve ihsânîña muhtâcım, didi. *یا رسول الله رسالت را تمام* *Yâ Resûla’llâh risâlet-râ tamâm* Ol müsâfir, şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Hâzretlerine eyitdi: *ای Allah’ın Resûli! Risâlet emrini tamâm* *Tu nûmûdî hemçü şems-i bî-gümân*³⁴ Sen şems-i bî-gümân gibi gösterdiñ kî, aslâ şekk ve bî-gümân idecek bir vesîle kalmadı, didi. Şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem ve rağiya’llâhu Te’âlâ ‘anhu.

Şahîfe 547 :

³⁴Metinde *کما بی* şeklinde yazılmıştır.

در تصور ذات او را کنج کو
تا در آید در تصور مثل او

کر بغایت نیک و کر بد گفته اند
(230b) هر چه زو گفتند از خود گفته اند

می مکن چندین قیاس ای حق شناس
زانکه نآید ذات بیچون در قیاس

*Der- taşavvur Zāt-ı Ū-rā kunc kû
Tā der āyed der-taşavvur mişl-i Ū*

*Ger be-gāyet nīk veger bed güfte end
Her çî zû güftend ez-hōd güfte end*

*Mī-me-kün çendīn kıyās iy Hāḡḡ-şinās
Z'ānki n'āyed Zāt-ı bī-çün der-kıyās*

Me'ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. *Taşavvur*; ma'lūm. *Zāt*; Cenāb-ı Hāḡḡ'ın zātı. *Ū*; zamīr; Hāḡḡ'a rāci'dir. *Kunc*; bucaḡ. *Kū*; kanı. *Tā*; hattā. *Der*; zarfiyyet. *Āyed*; gele. *Der*; zarfiyyet. *Taşavvur*; tefekkür. *Mişl*; emşālī. *Ū*; zamīr; Hāḡḡ'a rāci'dir. *Ger*; eger. *Be-gāyet*; nihāyet derecede ve gāyetde. *Nīk*; eygü. *Veger*; eger. *Bed*; kötü. *Güfte end*; söylemişlerdir. *Her çî*; her nesne kí. *Zû*; zamīr; Hāḡḡ'a rāci'dir. *Güfte end*; söylemişlerdir. *Ez- hod*; kendülüğinden. *Güfte end*; söylemişlerdir. *Mī-me kün*; eyleme. *Çendīn*; bu kadar. *Kıyās*; ma'lūm. *İy Hāḡḡ-şinās*; Hāḡḡ aňlayıcı. *Z'ānki*; ol sebebdan kí. *N'āyed*; gelmez. *Zāt*; Cenāb-ı Hāḡḡ'ın zātı. *Bī-çün*; nazīrsiz. *Der*; zarfiyyet. *Kıyās*; ġayrına muḡāyese itmek

Maḡşūl-i ebyāt: *Zāt-ı Hāḡḡ'ın Zāt-ı ulūhiyyeti*, taşavvur ve tefekkür idecek bucaḡ kanı? Yokdur kí. *Hattā* tefekkür [ve] taşavvurda anıñ mişli gele. *Hāşā*, eger nihāyet derecede ve kemāl-i gāyetde eygüden, kötüden söylemişlerdir. *Her nesne kí*, Cenāb-ı Hāḡḡ'ın ḡaḡḡında söylenmişdir; cümlesi kendülüklerinden söylemişlerdir. *Ya'nī* herkes kendü bildiği ve 'aḡlı irdiği kadar söylemişdir. Bunlarıñ cümlesi şekk

ve gümândır. Hâkikat-i Zât-ı ulühiyyeti kimse bilmez ve andan bahş itmek şirkdir. Ancak amennâ ve şaddaknâ, dimeden başka çâre yokdur. İy Hakk añlayıcı kimesne; Zât-ı ulühiyyet hakkında bu kadar kıyâs eyleme. Ya'nî o Kimesneye kıyâs olmaz. Ol sebebdan kî nazîri ve emşâli olmayan Cenâb-ı Hakk, bir kimesneye muķîs degildir; kıyâs itmek gelmez. Maḥẓ-i şirk ve küfrdür 'azîzim. Buraları bahş-i tavîldir. Amân gönlüne şekk ve gümân gelür ise şıkça sıkça ihlâs-ı şerîfi kırâ'at eyle sulṭânım.

Şahîfe (548) Kâle'l-'Örfi fî-Kaşîdethi'l-Na'tiyye:

این بس شرف کوهر تو منشی تقدیر

آن روز که بکذاشتی اقلیم قدم را

تا حکم نزول در این دار نوشته است

صد ره بعثت باز ترا شید قلم را

În bes şeref gevher-i tu münşî-i taḳdîr

Ân rûz kî bûgẓâştî iḳlîm ḳadem-râ

Tâ ḥükm-i nüzûl der-în dâr nuviste est

Şad reh be-'abeş bâz tırâşîd ḳalem-râ

Me'ânî-i elfâz: *În*; bu. *Bes*; kâfî. *Şeref*; ma'lûm. *Gevher*; cevher. *Tu*; seniñ. *Münşî*; inşâ idici. *Taḳdîr*; kader-i İlâhî. *Ân*; ism-i işâret. **(231a)** *Rûz kî*; gün kî. *Bûgẓâştî*; geçdi; güzâr eyledi. *İḳlîm*; ma'lûm. *Ḳadem-râ*; min-ciheti'l-ḳadem, dimekdir. *Tâ*; hattâ. *Ḥükm*; ma'lûm. *Nüzûl*; inzâl gelmek. *Tu*; seniñ. *Der-în*; bu. *Dâr*; dünyâya. *Nüviste est*; yazılmışdır. *Şad*; yüz. *Reh*; yol. *Be-'abeş*; 'abeş ile. *Bâz gîred tırâşîd ḳalem-râ*; ḳalemi tırâş itmek ve yontmak.

Maḥşûl-i ebyât: Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleriniñ cevher-i aşlîsine ve hâkikat-i Muhammediyyesine bu şeref kâfîdir, kî Anıñ cevherini Münşî-i

taqdîr-i İlâhî olan Rabbu'l-‘izzet, ol gün kî ya'nî ol halk u îcâd günü kî, “Kün” emriyle iklîm-i mevcûdâtı halk itmiş idi. İşte o iklîmde Efendimiziñ kadem ciheti cümle maḥlûkâtı geçmiş idi; ya'nî evvel^{en} Nûr-ı Muḥammed halk u îcâd olup, andan cümle maḥlûkât halk olunmuştur. Hattâ Efendimiziñ bu dünyâyâ teşrîfleri, nüzûlleri, gelmesi levḥ-i maḥfuza yazılmış ve evvelce yazılmış olan kütüb-i İlâhiyye'ye dahı yazılmış idi. Yüz yol, ya'nî yüz kere ‘abeş ile kalem tırâş oldu, yontuldu. Ya'nî evvelce gelenler cümlesi ‘abeş idi. Maḫşûd, Efendimiz idi. Bunlarıñ gelmesi tekrâr kalemiñ yontulup Efendimiziñ teşrîfini yazmasına ve tebşîr itmesine sebeb oldu, demekdir.

Şahîfe (549) Fi'l-Meşnevî:

دامن او کیر ای یار دلیر
کومنزہ باشد از بالا و زیر

نی چو عیسی سوی کردون بر شود
نی چو قارون در زمین اندر رود

ربی الاعلا ست ورد ان مہان
رب ادنا در خور این ابلہان

Dāmen-i ū gîr iy yār-i delîr
Kû münezzeh bâşed ez-bālā vü zîr

Nî çü 'Îsâ sūy-ı gerdūn ber şeved
Nî çü Qārūn der-zemîn ender reved

Rabbiye'l-a 'lāst vird-i ān mihān
Rabb-i ednā der-ḥor īn eblehān

Me‘ānī-i elfāz: *Dāmen*; etek. *Ū*; zamīr. Cenāb-ı Hakk’a rāci‘dir. *Gīr*; tut. *İy*; hurūf-ı nidā. *Yār*; dost. *Delīr*; şecī‘. *Kū*; kī Ū taķdirinde; *kī*; ħarf-i rabt, *Ū*; Cenāb-ı Hakk. *Münezzeh*; tenzīh olunmuştur. *Bāşed*; olur. *Ez-bālā*; yukarıdan. *Vü zīr*; altdan. *Nī*; degil. *Çü*; gibi. *‘İsā*; ‘aleyhi’s-selām. *Sūy*; taraf. *Gerdūn*; eflāk. *Ber*; üzere. *Şeved*; olur. *Nī*; degil. *Çü*; gibi. *Ķārūn*; meşhūr, ma‘rūf yere baţan. *Der*; zarfiyyet. *Zemīn*; yer. *Ender*; içinde. *Reved*; gider. *Rabbiyye’l-a‘lāst*; bu uluların, şāhib-‘irfān olanların virdi ya‘nī evrādı, Rabbiye’l-a‘lā’dır. *Ān*; ism-i işāret. *Mihān*; ulu olan kimesne. *Rabb-i ednā*; Cenāb-ı Rabb-i ‘izzet aşāğıda bu eblehān-ı dünyānın lāyıkı ednā olan rabb’dır. Ya‘nī mālīk ü rabbisi mecāzīdir. *Der*; zarfiyyet. *Ħor*; denī ādemler. *Eblehān*; **(231b)**aħmak ādemlerindir.

Maħşūl-i ebyāt: İy şecī‘-i baħādır olan dost! Cenāb-ı Hakk’ın şerī‘atı dāmenini tut; ya‘nī şerī‘at-i ġarrā’-yı Aħmediyye’ye mütāba‘at eyle. O Cenāb-ı Hakk, bālāda ve altda olmaķdan münezzehdir. Cihād, Sen’dan müberrā ve münezzehdir. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām gibi eflāk tarafında degildir. Ķārūn gibi yer altında degildir. İy ulu olan kimesne, Cenāb-ı Hakk’ı Rabbiyye’l-a‘lāst, diyü tesbīh eyle, öyle bil. Cümle şeyden a‘lādır. Aħmak ve denī olan kimesne rabb-i ednā bilme, öyle dime. Ya‘nī aħmak, denī olan kimesne, Cenāb-ı ‘İzzeti bileydi; Aña ‘işyān itmezdi. İtā‘at ve inkıyād iderdi. Bilmediginden ‘işyān itdi, dimekdir.

Şaħīfe (549) Ķāle Fi’l-Meşnevī:

ذکر حق کن بانکه غولا نرا بسوز
چشم نرکس را ازین کرکس بدوز

ذکر حق پاکاست چون پاکی رسید
رخت بر بندد برون آید پلید

می کریزد ضدها از ضدها
شب کریزد چون بر افروزد ضیا

چون درآید نام پاک اندر دهان
نی پلیدی ماند و نی آن دهان

Zıkr-i Haqq kün bānge gūlān-rā bi-sūz
Çeşm-i nergis-rā ez-în kerkes bi-dūz

Zıkr-i Haqq pākest çün pākī resīd
Reht ber bended birūn āyed pelīd

Mī-gurīzed zıdhā-ez-zıdhā
Şeb gurīzed çün ber-efrūzed zıyā

Çün der-āyed nām-ı pāk ender-dehān
Nī pelīdī māned vü nī ān dehān

Me‘ānī-i elfāz: *Zıkr-i Haqq*; Haqq’ı zıkr. *Kün*; eyle. *Bānge*; şadāsını. *Gūlān-rā*; gūlānlarıñ. *Bi-sūz*; yak. *Çeşm*; göz. *Nergis-rā*; maḥbūb. *Ez-în*; bu. *Kerkes*; aḳbaba denilen kuş. *Bi-dūz*; dik. *Zıkr-i Haqq*; Haqq’ı zıkr. *Pākest*; pākdır, t̤ahirdir. *Çün*; çünkü. *Pākī*; pāklığa, t̤ahirlige. *Resīd*; ulaşdıñ. *Reht*; metā‘, dünyāyı. *Ber bended*; bağla. *Birūn*; taşra. *Āyed*; gele. *Pelīd*; murdār, bulaşık, nā-pāk olan. *Mī-gurīzed*; kaçır. *Ẓıdhā*; zıddıñ cem‘idir; birbirine muğāyir zıdd olan şey’. *Ez-zıddhā*; ma‘lūm. *Şeb*; gice. *Gurīzed*; kaçır. *Çün*; çünkü. *Ber*; yukarı. *Efrūzed*; parladı. *Ẓiyā*; ma‘lūm; burada güneşin tūlū‘ı murād[d]ır. *Çün*; çünkü. *Der*; zarfiyyet. *Āyed*; gele. *Nām*; ismi. *Pāk*; t̤ahir. *Ender*; içinde. *Dehān*; ağız. *Nī*; degil. *Pelīdī*; pelīdlik. *Māned*; kala. *Vü nī*; degil. *Ān*; ism-i işāret. *Dehān*; ağız.

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Haqq’ı zıkr eyle. Gūlyabānı denilen t̤ā’ife-i cinden bir t̤ā’ifedir, anı yak, maḥbūbuñ gözünü bu aḳbaba olan dünyādan dik. Cenāb-ı Haqq’ı zıkr itmek; pāklik, t̤ahirlikdir. **(232a)**Çünkü pāklığa, t̤ahirlige ulaşdıñ. Dünyā metā‘ını bağla; ya’nī andan yüz çevir kí, içeründe olan pelīd, murdār, bulaşık nā-pāk olan ḥubb-ı dünyā tışaruya gele. Zırā k̤ā‘idedir kí; zıddlar, zıdlardan kaçır. Ya’nī iki zıdd bir yere cem‘ olmaz; *الضدان لا يجتمعان* Çünkü zıyā parladı; gice kaçır. Ya’nī güneş

doğar gice orada duramaz. Çünkü Cenāb-ı Hakk'ın nām-ı pākı ağzının içine gele; o ağızda ne pelīd kalur ve ne o ağız kalur; ya'nī ağzın dağı tebdīl olur veyāhūd o ağız fānī olup yerine bākī olan bir ağız gelür kī dā'imā Hakk'ı zikr ider, dimekdir.

Şahīfe (550) Kāle's-Sa'dī:

ره راست باید نه بالای راست
که کافر هم از روی صورت چو ماست

*Reh-i rāst bāyed ne bālāy rāst
Kī kāfir hem ez-rūy-ı şūret çü māst*

Me'ānī-ielfāz: *Reh*; yol. *Rāst*; doğru. *Bāyed*; gerek. *Ne*; değil. *Bālāy*; yukarıya. *Rāst*; doğru. *Kī*; harf-i rabt. *Kāfir*; ma'lūm. *Hem*; dağı. *Ez-rūy*; yüzden. *Şūret*; şekl, hey'et. *Çü*; gibi. *Māst*; bizim gibidir, dimekdir.

Maḥşūl-i beyt: Doğru yol gerek değil bālāya, yukarıya doğru. Zīrā kāfir dağı şūret yüzünden bizim gibidir. Ya'nī tarīk-i müstakīm gerekdir. Yoḥşa kendüsi selvī ağacı gibi yukarıya doğru müstakīmü'l-kāme olup gıtdığı yol ve mezhebi egri olmuş, ne'üzü bi'llāh boyunıñ doğrılığından ve hey'etiñ güzelliginden ne fā'ide? Zīrā kāfir, münāfık, müşrik cümlesi hey'et ve şūret-i insāniyyede bizim gibidir. Ya'nī birdir, birbirlerinden fark u temyīzi yokdur. Ancak fark u temyīz, bātin-ı ma'nevīdir. Ne kadar isterseñ mü'min-i şālih ādemlerde çirkin, lâkin derūnları cennet hūrī vü gılmānları gibi ḥüsnā, müstesnādır. Ne kadar isterseñ kāfir-i münāfıklarda cemāl şahībi, lâkin derūnları cehennem zebānileriyle tolmuşdur, demek olur kī i'tibār, hey'et ve eşkālde degildir. Ancak iç iklīminiñ ḥüsn ü leṭāfeti gerekdir. Derūnı cennet olmuş, derūnı cehennem olmuş, bunlar ma'nevī olan şey'dir. Kimesne bunlara āgāh degildir, ancak şāhibi bilür 'azīzim. Eger inşāf olunursa herkes kendüsini bilür kī, derūnı cennet mi oluyor yoḥşa cehennem mi oluyor? Ya'nī 'amelinden bilür, kī bizim için cennet mi yapılır yāhud cehennem mi tehiyye olunuyor? İşte aña göre (232b)bilürsün kağı eviñ ḥānesiniñ şāhibisiñ sultānım. Artık sen āyineniñ karşına geç de, ḥānımlar gibi kendüne, zāhirine eygüce süs vir bakalım. Böyle süslü beg ve efendileri sevk-ı maḥabbetde ve bāzār-ı 'ışkda kaç paraya alıyor?

Şahīfe (550) Kāle Fi'l-Meşnevī:

کر ببینی میلی خود سوی سما
پر دولت بر کشا همچو هما

ور ببینی میل خود سوی زمین
نوحه میکن هیچ منیشین از حنین

عاقلان خود نوحه ها پیشین کنند
جاهلان آخر بسر بر می زنند

ز ابتدای کار آخر را ببین
تا نباش تو پیشیمان یوم دین

Ger bi-bīnī meyl-i ḥod sūy-ı semā
Per devlet ber gūṣā hemçü Hümā

Ver bi-bīnī meyl-i ḥod sūy-ı zemīn
Nevḥa mī-kūn hīç me-nīṣīn ez-ḥanīn

‘Āqılān ḥod nevmehā pīṣīn kūnend
Cāhilān āḥir be-ser ber mī- zenend

Z’ibtidā-yı kār āḥir-rā bi-bīn
Tā ne-bāṣ tu peṣīmān-ı yevm-i dīn

Me‘ānī-i elfāz: *Ger*; eger. *Bi-bīnī*; görürsüñ. *Meyl*; ma‘lūm. *Ḥod*; kendü. *Sūy*; taraf. *Semā*; gök. *Per*; kanad. *Devlet*; ma‘lūm. *Ber gūṣā*; aç. *Hemçü*; gibi. *Hümā*; meşhūr olan Hümā kuşu gibi. *Ver*; eger. *Bi-bīnī*; görürsüñ. *Meyl*; ma‘lūm. *Ḥod*; kendü meylini. *Sūy*; taraf. *Zemīn*; yer, arz. *Nevḥa*; bağırma, çağıрма, ağlamak. *Mī-kūn*; eyle. *Hīç*; aslā. *Me-nīṣīn*; oturma. *Ez-ḥanīn*; nevḥa’dan, bağırma, çağıрма, çağıрмаğdan. *‘Āqılān*; ma‘lūm. *Ḥod*; ḥaḳīḳatde. *Nevḥahā*; nevḥ’iñ cem‘idir; nevḥalar. *Pīṣīn*; öñce, *peṣīn^{en}*. *Kūnend*; iderler. *Cāhilān*; ma‘lūm. *Āḥir*; nihāyet, soñ. *Be-ser*; başı ile. *Ber mī-zenend*; vuruşurlar. *Zi-ibtidā*; ibtidādan, evvelden. *Kār*; iş.

Āhîr-rā; nihāyetini, āhîrini. *Bi-bîn*; gör. *Tā*; hattâ. *Ne-bāşî*; olmayasıñ. *Tu*; sen. *Peşîmān*; ma'lûm. *Yevm-i dîn*; dîn günü, kî yevm-i haşr u cezâdır.

Maḥşûl-i ebyât: Eger görürseñ, seniñ meyl ü maḥabbetiñ semâ tarafınadır; ya'nî ülü'l-himmet olup sa'y u gayretiñ melekût ve kurb-ı ceberût cānibinedir; devlet kanadı aç Hümā Kuşu gibi. Ya'nî aşlā durma, hemān me'a't-teşekkür 'ibâdet u tã'at kanadını açup meşhûr olan Hümā Kuşu gibi ol tarafa pervâz eyle. Ve Cenâb-ı Hakk'a şad hezâr hâmd u şenâlar eyle. Eger görürseñ kî, seniñ meyl ü maḥabbetiñ zemîn tarafınadır; ya'nî denî olan himmetiñ bu dünyâyâ meyl ü maḥabbet ider ve nefs-i hevân cihetine seni sevķ ider, amân dünyāniñ cümlesi benim olsun diyü, gice ve gündüz selb-i rāhat u huzûr idüp bu dünyāniñ arkasından yelel, koşarsıñ. **(233a)** Nevḥa eyle, aşlā oturma; teveccühden gerü durma şayḥa eyle; çağır, bağır ağla başını yerden yere ur kî; seniñ işiñ Hakk'a kalmışdır. Ya'nî Cenâb-ı Hakk, seni bu dünyāniñ elinden kurtarsıñ; yohşâ işiñ fenâdır. ³⁵ خسر الدنيا و الآخرة ikisinden de mahrûm olursuñ. Hele dünyâda olan hûsrāniñ ma'lûmdur. Sen bilürsüñ ne rezâlet ve ne sefâlet çekiyorsuñ. Āhîretde olan 'azābiñ acısını da 'alâ bilürsüñ. Zîrâ kî imāniñ vardır, inanmışsıñ, Kur'an'da zikr u beyân olunan 'azāba. Amân birâder, bârî şu imānına ḥalel getürme kî, bu sâyede mağfiret olunursuñ. İşte 'âkıller ḥaķîķatde bu nevḥaları peşînen iderler; ya'nî dünyâda iken dünyāniñ elinden yakalarını kurtarmak için, Cenâb-ı Hakk'a şayḥa idüp çağırırlar ve ağlarlar. Lâkin cāhiller peşînen nevḥa itmediklerinden, āhîr ü nihāyetde başını ururlar, yerlere kapanurlar. 'Azāb-ı İlāhî ve ḥiṭāb-i İlāhî'yi görünce çî fā'ide aḥmak herîf? O peşînen gerek idi. 'Âkıllu âdem, işiñ ibtidāsında intihāsını, āhîrini görür. Ya'nî 'âkıll şāhibi olan âdem, her işiñ ibtidāsında, intihāsını neye müneccer olacağını görür ve tefekkür ider. İşte bu dünyâda iken işiñ soñı ne olacağını tefekkür it ve mülāḥaza eyle. Hattâ sen, yevm-i dînde peşîmān olmayasıñ. Eyvāh ne fenâ itdim, benim ḥālîm neye müneccer olacak şimdi; diyü peşîmānlık itmeyesiñ. Ol zamāniñ peşîmānlığı fā'ide virmez 'azîzim. Burada 'aqlını başına alup gideceğin yoluñ uzaklığı mülāḥaza idüp tedārîken seferiyyeye himmet gerekdir. Be hey mübârek âdem, bu dünyâda iki günlük yola gidecek olsañ, ne kadar telâş-ı efkâr idersiñ, artık ne dürlü tedārîkâtde bulunursuñ. Hālbukî gideceğiñ maḥalde herbir şey' mevcûddur. Lâkin āhîret öyle degildir, orada bir şey' yokdur,

³⁵ Sûre-i Hacc 11. Âyet-i Kerîme.

cümlesini buradan berâberce götüreceksiñ. Gerek yemek içmek gerek oturacağın hâne gerek şarf ideceğin akçe ve giyeceğin elbise ve'l-hâşıl dünyâda insâna ne lâzımdır anıñ gibi cümlesini buradan götüreceksiñ 'azîzim, ve's-selâm.

Şahîfe (550):

من ز اول دیدم اخر را تمام
جای دیگر رو از اینجا والسلام

Men zi-evvel dîdem âhîr-râ tamâm

Cây-ı dîger rev ez-încâ ve 's-selâm

Me'ânî-i elfâz: *Men*; ben. *Zi-evvel*; evvelden. *Dîdem*; gördüm. (233b) *Âhîr-râ*; nihâyetini. *Tamâm*; tamâm^{en}, kâmil^{en}. *Cây*; maḥal. *Dîger*; başka. *Rev*; git. *Ez-încâ*; bu yerden, maḥalden. *Ve 's-selâm*; ma'lûm.

Maḥşûl-i beyt: Kuyumcı o âdeme der kí; ben evvelden ya'nî işiñ evvelinden gördüm işiñ âhiri ve netîcesi ne olacağını. Tamâm^{en} başka yere ve maḥale git bu yerden ve maḥalden ve's-selâm, didi. Rûḥu'l-Beyân'da olan kuyumcı hikâyesindendir. Ya'nî bir eli titrer âdem, kuyumcıya gelüp altun kırıpıtlarını vezn itmek için terâzüsini taleb eyledi. Kuyumcı cevâbında, benim ğalburum yokdur, didi. Ben senden terâzu istiyorum, didi. Tekrâr cevâbında, benim süpürgem yokdur didi. Nihâyet o âdem, ḥiddetlü kuyumcı didi kí; ben saña söyledigimi bilürüm. Sen ihtiyâr âdemiñ, eliñ titireyor. Altun kırıpıtlarını vezn ider iken yere dökeceksiñ; süpürge lâzımdır anları süpürmege. Ve sonra ğalbur gerekdir eleyüp toprağı ayırmağa. İşte işiñ nihâyetini bildigim için saña öyle cevâb virdim, didi.

Şahîfe (551) Kâle'l-Hâfız:

در کار خانه عشق از کفر نا کزیزست
اتش کرا بسوزد کر بو لهب نباشد

Der-kârḥâne-i 'ışk ez-nâ guzîrest

Âteş kí-râ bi-sûzed ger bû Leheb ne-bâşed

Me‘ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. *Kārḥāne*; iş evi. *‘Işk*; ma‘lūm. *Ez-küfr*; küfürden. *Nā-guzīrest*; çâresiz, lā-būd ve lāzımdır. *Āteş*; ma‘lūm. *Ki-rā*; kimi. *Bi-sūzed*; yakar. *Ger*; eger. *Bū Leheb*; Ebī Leheb meşhūr, ma‘rūf olan âdem. *Ne-bāşed*; olmaya.

Maḥşul-i beyt: Kārḥāne-i ‘ışk içinde küfrden çâresiz lā-būd ve lāzımdır; ya‘nī bu kārḥāne-i ‘ışkda küfr itmemek, ihtiyār ile degildir, elinde degildir. Zīrā muḳadderāt-ı İlâhiyye öyledir. Çünkü, Ebī Leheb olmaya âteş kimi yakacaktır? Hîç. Ya‘nī bu kārḥāne-i ‘ışkda hem mü‘mīn ve hem kafir olacaktır. Hıkmət bunu iktizā ider. Çünkü Cenāb-ı Hakk’ın ism-i Cemāl ve ism-i Celāl ḥāneleri olup elbette bu ḥānelere ḳomılacak ḳul ve köle lāzımdır. Evet, cehennemde olan, Allāh’ın ‘abd u kölesidir. Hattā ‘āşıklar derler kī; Cenāb-ı Hakk, baña ‘abdim, ḳulum disün de zararı yokdur cehennemde olayım. Şübhe yok İbrāhim ‘aleyhi’s-selām’a ‘abdim, dostum didiği için nār-ı Nemrūd, aña Cennet oldu.

Şahīfe (553) Kāle’l-Hāfiz:

ملول از همرهان بودن طریق کار دانی نیست
بکش دشواری منزل (234a) بیاد عهد آسانی

Melul ez-hem-rehān būden ṭarīk-i kārdānī nīst
Bi-keş düşvārī-i menzil bi-yād ‘ahd-i āsānī

Me‘ānī-i elfāz: *Melul*; maḥzūn. *Ez-hem-rehān*; hem-rehiñ cem‘idir; berāberce yola giden arkadaşlardan. *Būden*; olmak. *Ṭarīk*; yol. *Kārdānī*; ma‘lūm, kārdānlık. *Nīst*; degildir; ya‘nī kārdān ile berāber yola giden âdemiñ ṭarīkī degildir. *Bi-keş* çek. *Düşvārī-i*; zahmet, meşakkat, güçlük. *Menzil*; yol. *Bi-yād*; yād ve zıkr eyle. *‘Ahd*; zamān. *Āsānī*; ḳolay, selāmet ü sehl.

Maḥşul-i beyt: Yola giden arkadaşlarından melālet ve maḥzūniyyetle melul ve maḥzūn olmak, kārdānlık ṭarīkī degildir. Āsānlık zamānı şevḳine, menziliñ zahmet ü meşakkat ü çetnliğini çek. Āsān u ḳolay olan ‘ahdiñ yād ve zıkrıyle berāber burası ḡāyet müşkildür, dimek olur. Bu beyt; Mūsā ‘aleyhi’s-selāmıñ benī İsrā’ıl ile berāber hem-rāh olup Tih Şahrāsına gidüp orada anlarıñ melul ve

maḥzūniyyetiyle berāber melūl ü maḥzūn olmak şa‘b u çetindir. Zīrā kī, Mūsá ‘aleyhi’s-selām ‘ahd-i mīšākı zıkr ider ve bilür. Aña kolaydır ‘ahd-i mīšāk; lâkin Benī İsrā’ıl Qavmine kolay degildir. Anlara zor ve çetindir inkārları sebebiyle dimekdir.

Şahīfe (554):

جهان ای برادر نماند بکس
دل اندر جهان افرین بند و بس

(374) şahīfede zıkr olundığından, oraya mürāca‘at oluna.

Şahīfe (557) Kāle’l-Hāfız:

درین چمن کل بیخار کس نچید آری
چراغ مصطفوی با شرار بو لهیبست

(123) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (557) Kāle’l-Hāfız:

مکن ز غصه شکایت که در طریق طلب
برا حتی نرسید انکه زحمتی نکشید

Me-kün zi-ğuşşa şikāyet kī der-ṭarīk-i ṭaleb

Be-rāḥatī ne-resīd ān kī zaḥmetī ne-keşīd

Me‘ānī-i elfāz: *Me-kün*; eyleme. *Zi-ğuşşā*; ğuşşadan, ğamdan. *Şikāyet*; ma’lūm. *Kī*; zīrā. *Der-ṭarīkat*; ṭarīk; yol. *Ṭaleb*; istemek. *Be-rāḥatī*; bir rāhata ve ḥuzūr-ı selāmete. *Ne-resīd*; irişmedi, yetişmedi. *Ān kī*; ol kimesne kī. *Zaḥmetī*; bir zaḥmet ve meşakḳatı. *Ne-keşīd*; çekmedi.

Maḥşūl-i beyt: Ṭaleb ve istemek yolunda ğuşşā ve ğamdan şikāyet itme. Ol kimesne bir rāhata ve ḥuzūr-ı selāmete ulaşmadı, yetişmedi; zaḥmet u meşakḳatı

çekmedikçe bir insân her ne şey’de olur ise olsun, elbette ibtidâsında zahmet u meşakkat çekecektir. Kâ’ide böyledir; zahmet (234b)ve meşakkatsiz ahlâ rāhat u huzûr ve selâmete irişmez. Min-ciheti’t-tarîkat-i sâlikânıñ bu yolda zahmet u meşakkatı çekmedikçe ve çile vü belâlara şabr itmedikçe huzûr-ı Hakk’a ve selâmet-i dâreyn olunamadığı gibi min-ciheti’z-zâhir dağı zahmet u meşakkat çekmedikçe rāhat ve selâmeti bulamaz. Hattâ iki katlu, arasında kaymak olan ekmek kadayıfı dağı bir müddetçik ağzında çignemedikçe anıñ lezzeti ve zevkini bulamazsıñ. Böyle itmedikçe anı rāhat ve selâmetle boğaz içünden bahr-i ‘ummân olan Karadeñiz’e göçüremezsıñ. Ve kıs ‘alâ hâzihi.

Şahîfe (557) Kâle’l-Hâfız:

معشوقه عیان میگذرد بر تو و لیکن
اغیار همی بیند از ان بسته نقابست

Ma’sûka ‘ayân mî-güzered ber-tu vü lîkin

Ağyâr hemî bîned ez-ân beste niķābest

Me’ânî-i elfâz: *Ma’sûka*; ma’lûm; maḥbûbe. ‘*Ayân*; zâhir ü âşikâre. *Mî-güzered*; geçer. *Ber-tu*; seniñ üzerine. *Vü lîkin*; lâkin. *Ağyâr*; ma’lûm; bîgâne. *Hemî*; böylece. *Bîned*; görür. *Ez-ân*; ol sebebden. *Beste*; bağlamış. *Niķābest*; yüzünde olan niķāb, perde ile; ya’nî yüzünü görememesinden kināyedir.

Maḥşûl-i beyt: İy ‘âşık-ı bî-çâre! Ma’sûka seniñ üzerine zâhir ü âşikâre geçer; lâkin ağyâr, yabancı böylece görür kí anıñ yüzünde niķāb vardır. Ya’nî ‘âşık-ı şâdık olanlar, ma’sûkı dâ’imâ müşâhede iderler her yerde ve cümle zerrede. Lâkin ağyâr, yabancı olanlar ‘âşık-ı şâdık gibi göremezler; anlara görünmez. Anlar ağyâr olduğından anlar böyle göremez ma’sûkuñ yüzünde olan perde vü niķābdan, dimekdir.

Şahîfe (558) Fi’l-Meşnevî:

این جهانرا که بصورت قائمست
گفت پیغمبر که حلم نائمست

از ره تقلید تو کردی قبول
سالکان این دیده پیدا بی رسول

روز در خوابی مگو کین خواب نیست
سایه فرست اصل جز مهتاب نیست

خواب و بیداریت آن دان ای عضو
که ببیند خفته کو در خواب شد

او کمان برده که این دم خفته ام
بی خبر زان کوست در خواب دوم

În cihân-râ kí be-şûret kâ'imest
Güft Peygamber kí hûlm-i nâ'imest

Ez-reh-i taqlîd-i tu kerdî kabûl
Sâlikân îñ dîde peydâ bî-resûl

Rûz der-h'âbî me-gû k'îñ h'âb nîst
Sâye fer'est aşl cûiz mehtâb nîst

H'âb u bîdâriyyet ân dâñ iy 'azud
Kí bi-bîned hufte kû der-h'âb şûd

Û gümân borde kí îñ dem hufte em
Bî-haber z'ân kûst der-h'âb-ı düvem

Me‘ānī-i elfāz: *Īn*; bu. *Cihān-rā kī*; dünyā kī. *Be-şūret*; şuretdē; ya‘nī şūretā. *Ķā‘imest*; (235a) *ķā’*imdir; durur. *Güft*; buyurđı. *Peyğamber*; şallā‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri. *Kī*; ħarf-i rabt. *Ĥulm*; rü’yā görmek. *Nā‘imest*; nā’imdir; uykudur; ya‘nī uyuyan kimseniñ rü’yā görmesidir. *Ez-reh*; yoldan. *Taḳlīd*; zıdd-ı taḥḳīḳ. *Tu*; sen. *Kerdī*; eylediñ. *Ḳabūl*; ma‘lūm. *Sālikān*; sālikiñ cem‘idir; sālikler. *Īn*; bu. *Dīde*; görmüş. *Peydā*; zāhir ü āşikāre. *Bī-resūl*; resūlsüz. *Rūz*; gündüz. *Der*; zarfiyyet. *Ĥābī*; uykudasıñ. *Me-gū*; söyleme. *K’īn*; kī īn taḳdīrinde; *kī*; ħarf-i rabt *īn*; bu. *Ĥāb*; uyku. *Nīst*; degildir. *Sāye*; zıll, gölge. *Fer‘est*; fer‘dir. *Aşl*; ma‘lūm. *Cüz*; ğayri, başka. *Mehtāb*; kameriñ ziyāsi. *Nīst*; degildir. *Ĥāb*; uyku. *Bīdāriyyet*; saña uyanıklıktır. *Ān*; ism-i işāret. *Dān*; bil. *Īy*; ħarf-i nidā. *‘Azud*; pāzū ve kuvvet şāhibi dimektir. *Kī*; ħarf-i rabt. *Bi-bīned*; görür. *Ĥofte*; uyumuş. *Kū*; kī ū taḳdīrinde; *kī*; ħarf-i rabt *ū*; zamīr uykuda olan ādeme rāci‘dir. *Der*; zarfiyyet. *Ĥāb*; uyku. *Şūd*; gitdi. *Ū*; zamīr; hufteye rāci‘dir. *Gümān*; zann. *Borde*; iletmiş. *Kī īn*; bu. *Dem*; vakt, nefes. *Ĥofte em*; uyumuşım. *Bī-ḥaber*; ḥabersiz. *Z’ān*; ism-i işāret. *Kū*; kī ūst taḳdīrinde; *kī*; ħarf-i rabt *ūst*; [odur]. *Der*; zarfiyyet. *Ĥāb*; uykuda. *Düvem*; ikinci.

Maḥşūl-i ebyāt: Bu cihān şūretde *ķā’*imdir; ya‘nī şūret^{en} görürsün kī durur. Şallā‘llāhu ‘aleyhü ve sellem Efendimiz Hāzretleri buyurđı kī: Dünyā ḥulm-i nā’imdir; ya‘nī uyuyan kimesneniñ görđiđi rü’yādır. Ya‘nī uykuda olan ādem, naşıl rü’yā görür anıñ gibidir. Bu cihāniñ ḥulm-i nā’im olmasını sen taḳlīd yolundan ḳabūl eylediñ; ya‘nī ḥaḳīḳatden ğāfilsin. Sālikān-ı Ḥaḳḳ olanlar, bu dünyāniñ şūret^{en}; *ķā’*im-i ma‘nevī nā’im olduđı resūlsüz zāhir ü āşikāre görmüşdür. Ya‘nī teblīğ-i resūl olmaḳsızın anlar bu ḥālī müşāhede itmişlerdir. Gündüz uykudasıñ. Söyleme kī bu uyku degildir; ya‘nī uyku giceye maḥşūşdur. Gündüz insān uyursa aña uyku denilmez dime kī o da uykudur. Sen uykuda uyursañ, gündüzüñ saña fā’idesi nedir? Çünki sen uykudasıñ. Sāye aşıñ fer‘idir; andan ayrılmışdır. Kameriñ sāyesi kī, ziyā’-i aşl olan kameriñ fer‘idir. Ammā aşl olan mehtāb, kameriñ ğayri degildir.

(235b)Şahīfe (560) Kāle’l-Hāfız:

کلید کنج سعادت قبول اهل دلست
مباد کس که درین نکته شک و ریب کند

(445) şaḥīfede zikr olduğundan oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (560) Fi'l-Meşnevī:

لا جرم انراه بر تو بسته شد
چون دل اهل دل از تو خسته شد

زود شان دریاب و استغفار کن
همچو ابری کریها و زار کن

تا گلستان شان سوی تو بشکفد
میوهای پخته بر خود و اکفد

هم بران در کرد کم از سک مباحث
با سک کهف ار شدستی خواجه تاش

Lā-cerem ān-rāh ber-tu beste şūd
Çün dil ehl-i dil ez-tu ḥaste şūd

Zūd şān der-yāb u istiğfār kūn
Hemçü ebrī giryehā vü zār şūd

Tā gülistān-şān sūy-ı tu bi'şkefed
Mīvehā-yı puḥte ber-ḥod vā kefed

Hem ber-ān der gerd kem ez-seg me-bāş
Bā seg-i kehf er şüdestī ḥ'āce-tāş

Me‘ānī-i elfāz: *Lā-cerem*; şübhesiz, elbette. *Nā-çār*; zarūrī. *Ān-rāh*; o yo’l. *Ber-tu*; seniñ üzerine. *Beste*; bağlanmış. *Şüd*; oldu. *Çün*; çünkü. *Dil*; gönül. *Ehl-i dil*; Evliyā-yı Kirām Hāzerātıdır. *Ez-tu*; senden. *Haste*; ma‘lūm. *Şüd*; oldu. *Zūd*; tiz, evvel. *-Şān*; ism-i işāret; anları. *Der-yāb*; bul. *U istiğfār*; ma‘lūm. *Kün*; eyle. *Hemçü*; gibi. *Ebrī*; bulut. *Giryehā*; giryeniñ cem‘idir; ağlamak. *Vü zār*; inlemek. *Kün*; eyle. *Tā*; hattā. *Gülistān*; ma‘lūm. *-Şān*; anlarıñ. *Sūy*; taraf. *Tu*; seniñ. *Bişkefed*; açıla. *Mīvehā*; mīveniñ cem‘idir; mīveler, şemarāt. *Puhte*; olmuş, pişmiş. *Ber-hod*; kendüniñ üzerine. *Vā kefed*; girü yarıla. *Hem*; dahı. *Ber-ān*; ism-i işāret. *Der*; kapu. *Gerd*; tolan. *Kem*; nokşān. *Ez-seg*; köpekden. *Me-bāş*; olma. *Bā-seg*; köpegiyle. *Kehf*; mağara; Aşhāb-ı Kehf’iñ. *Er*; eger. *Şüdestī*; olduñ. *H’āce*; efendi. *-Tāş*; şerik, ortak.

Maḥşūl-i ebyāt: Şübhesiz, elebette zarūrī, çāresiz Cenāb-ı Hakk’ıñ kurb u ‘ind-i ulūhiyyeti yolu, seniñ üzerine bağlanmış oldu; ya’nī seniñ için Cenāb-ı Hakk’ıñ kurbına yol yokdur. Çünkü ehl-i dil(iñ) olan Evliyā-yı Kirām Hāzerātınıñ gönli senden hasta oldu. Ya’nī sen kī anları incitdiñ, lā-cerem seniñ için Hakk’a yol yokdur. Tiz, evvel git, anları bul ve istiğfār eyle kī feth-i bāb olsun. Bulut gibi ağla ve zārlaş; ya’nī bulutdan yağmur yağdığı gibi ve bulutuñ cem‘iyyetinden hāşıl olan āh u enīn gibi, sen de öylece ağla ve āh u enīn eyle. Hattā anlarıñ gülistānı, kalbi seniñ tarafına açılsun. Ya’nī Evliyā-yı Kirām Hāzerātından saña luṭf ve merḥamet irişüp (236a) o sāyede maḥbūl-ı dergāh-ı İlāhī olasıñ. Pişmiş ve olmuş mīveler seniñ üzerine dökülsün. Ya’nī feyz-i tecellī-i Rabbānī mīveleri seniñ üzerine bahş u ihsān olsun. Dahı anlarıñ kapusunda tolan. Köpekden nokşān olma. Ya’nī kelb gibi ehlu’llāh kapusını bekle ve eṭrafına tolan, oradan eksik olma. Egerçi dünyā ve āhiret sa‘ādetini arzū ider iseñ, Aşhāb-ı Kehf’iñ köpegiyle eger arkadaş ve şerik olduñ ve olmak ister iseñ işte Evliyā-yı Kirām Hāzerātınıñ kapusını bekle. Zīrā bu dünyāda Aşhāb-ı Kehf anlardır. Mağaraları ise hāne-i sa‘ādetleridir. İy kardaş! ‘Aklıñ var ise bu ‘āşīniñ sözini tut. Ve şimdi git, anlarıñ dergāh-ı ‘ālīlerine kelb gibi başını tut, kī soñra seniñle görüşürüz, pek çok baña du‘ā idersiñ. Zīrā bu fakīr de, seniñ gibi idim ‘azīzim. Soñra anlarıñ kelbi oldum, kurtlardan kurtuldum daha üzerime hamle itmediler. Belkī arslanlar, kaplanlar pençesinden tahlīş-i giribān itdim. Çünkü anlarıñ kapusınıñ kelblerinden cümle ḥayvānān ḥavf ve ḥaşıyyet ider. Kağı ḥayvānlar, cümle insānlar, sultānlar... ‘azīzim, sultānım.

Şahîfe (560) Kâle'l-Hâfız:

قطع این مرحله بی همراهی خضر مکن
ظلماتست بترس از خطر کمراهی

Kaṭ' īn merḥale bī-hemrehī-i Hızr me-kūn
Zulümātest bi-ters ez-ḥaṭar-ı gümrāhī

Me'ānī-i elfāz: *Kaṭ'*; kesmek. *Īn*; bu. *Merḥale*; konak, mahalle. *Bī-hemrehī-i*; arkadaşsız. *Hızır*; 'aleyhi's-selām. *Me-kūn*; eyleme. *Zulümāt*; zulumâtdır; karanlık, zulumâtdır yol. *Bi-ters*; kor[k], havf it. *Ez-ḥaṭar*; ḥaṭardan. *Gümrāhī*; azgun, yolu gā'ib idüp zāyi' itmek.

Maḥşûl-i beyt: İy sâlik-i ilâ'llâh olan dervîş! Bu ṭarîkat-ı 'aliyyeniñ konak mahalllerini Hızır 'aleyhi's-selām ile berāber arkadaş olmaksızın kaṭ' idemezsiñ; ya'nî Hâzret-i Hızır-meşreb bir mürşid-i kāmile bende ol kî, o zât bilür bu yolñ ṭarîkîni. Zîrâ kî bu yolda zulümât vardır. Havf it yolñ ḥaṭarından! Bir âdem bilmediği bir karanlık yola delîlsiz nasıl gidecektir? Elbette bir delîl lâzımdır. Hâlbukî ṭarîkat-i 'aliyyeniñ yolları hiçbir yola kıyâs olmaz. Nice biñ ḥaṭar ve nice biñ yol kesici vardır. Hesāba gelmez; bunların cümlesi de emr-i ma'nevîdir, göze görünmez. Bu yola gidenler bilür bu yolñ havf ve dehşetini sulṭānım.

Şahîfe (560) Kâle'l-Hâfız:

فدای دوست نکردیم عمر و مال دریغ
که کار (236b) عشق زما این قدر نمی آید

Fedā-yı dūst ne-kerdīm 'ömr u māl dirîğ
Kî kār-ı 'ışk zi-mā īn ḳadr nemī-āyed

Me‘ānī-i elfāz: *Fedā-yı*; ifnā. *Dūst*; ma‘lūm. *Ne-kerdīm*; eylemedik. ‘*Ömr*; hayāt. *U māl dirīg*; hayf, esef. *Kí*; harf-i rabṭ. *Kār*; iş. ‘*Işk*; ma‘lūm *Zi-mā*; bizden. *Īn*; bu. *Ḳadr*; bu miḳdār. *Nemī-āyed*; gelmez.

Maḥşūl-i beyt: Dosta hayāt ve cān u māl fedā eylemedik. Hayf, esef iderim; kí ‘ışkıñ işi bizden bu kadar gelmez. Ya’nī bu derecede ‘āşık olamadığıma hayf u esef iderim. ‘*Āşık* oldur kí; nesi var ise ma‘şūkıñ yolunda fedā itmekdir. Biz bu kadar idemedigimize hayf ve esef olunur. ‘*Āşık* oldur; bilmeye dünyā ve māfihā nedir? Sen, kí daha hayātını, mālını, emlākini bilürsüñ; nasıl ‘āşık olursuñ? Belkí saña ‘aşak derler, kí çocuklar oynar seniñle ‘azīzim. Sen de çocuklar ile oynarsıñ, olmaz, olmaz efendim.

Şaḥīfe (561) Fi’l-Meşnevī:

کنج زری کو چو خسی زیر ریک

با تو باشد آن نباشد مرده ریک

پیش پیش آن جنازت می رود

مونیس کور و غریبی میشود

Genc-i zerrī kū çü ḥosbī zīr-i rīg

Bā-tu bāşed ān ne-bāşed mürde rīg

Pīş pīş ān cenāzet mī-reved

Mūnis-i kūr u ġarībī mī-şevēd

Me‘ānī-i elfāz: *Genc*; ḥazīne. *Zerrī*; altun. *Kū*; kí ū taḳdīrinde; o ḥazīne. *Çü*; çünkü. *Ḥosbī*; yatırıñ. *Zīr*; altında. *Rīg*; kum. *Bā-tu*; seniñle. *Bāşed*; olur. *Ān*; ism-i işāret; ḥazīne. *Ne-bāşed*; olmaz. *Mürde*; ölmüş. *Rīg*; toprakda. *Pīş*; öñ, ilerü. *Pīş*; öñ, ilerü. *Ān*; ism-i işāret; ḥazīneye. *Cenāzet*; seniñ cenāzeniñ. *Mī-reved*; gider. *Mūnis*; ma‘lūm. *Kūr*; kabir. *U ġarībī*; ġarībligin mūnisi. *Mī-şevēd*; olur.

Maḥşūl-i beyt [Maḥşūl-i ebyāt]: Altun ḥazīnesi kí, o ḥazīneye çünkü yatırıñ kum altında; ya’nī ölürsüñ; seniñ olur kum altında yatmak sebebiyle. O ḥazīneye ölüm yokdur, mürde olmaz. Seniñle berāberdir, māl-ı meyyit gibi arda

qalmaz, dimekdir. Ol hazîne, seniñ cenâzeniñ qabriñ mûnisi ve ġarîbligin mûnisi olur. Ya'nî o hazîne qabre saña mûnis olur. O gence, saña ilerü ilerü gider. O hazîne ġirüye qalup bir dîġer aqmaq dağı seniñ gibi baqlar anıñla uġraşmaġa. Lâkin dünyâ hazînesi böyle degildir.

Şahîfe (561) Fi'l-Meşnevî:

مؤمنان کان عسل زنبور وار
کافران خود کان زهری همچو مار

جنبش خلق از قضا و وعده است
تیزئ دندان زسوز معده است

نفس اول راند بر نفس دوم
ماهی از سرکنده باشد نی زدم

(237a) تو نمیدانی کزین دو کیستی

جهد کن چندانکه بینی چیستی

چون نهی بر پشت کشتی بار را

بر تو کل میکنی ان کار را

تو نمیدانی که از هر دو کئی

غرقه اندر سفر یا ناجی

چنگه بر بوکست جمله کارها

کار دین اولی کزین یابی رها

Mü'minān kân-i 'asel zenbūr-vār
Kāfirān ḥod kân-i zehrī hemçü mār

Cünbüş-i ḥalk ez-każā vü va 'de est
Tîzî-i dendān zi-sûz-ı mi 'de est

Nefs-i evvel rānd ber-nefs-i devüm
Māhî ez-ser-kende bâşed nî zi-dum

Tu nemî-dānî k'ez-în dü kîstî
Cehd kün çendān kî bînî çîstî

Çün nehî ber-puşt keştî bār-rā
Ber tevekkül mî-künî ān kār-rā

Tu nemî-dānî kî ez-her dü kî'î
Ġarķa-i ender-sefer yā nācî'î

Çünkü ber-būkest cümle kārḥā
Kār-ı dîn evlā k'ez-în yābî rehā

Me'ānî-i elfāz: *Mü'minān*; mü'miniñ cem'idir. *Kân*; ma'den. *'Asel*; bal. *Zenbūr*; arı denilen ḥayvān. –*Vār*; gibi. *Kāfirān*; kāfiriñ cem'idir. *Ḥod*; ḥaķīķatde. *Kân*; ma'den. *Zehrī*; zehre mensüb. *Hemçü*; gibi. *Mār*; yılan, ḥayye. *Cünbüş*; zevķ u şafā ve ḥareket. *Ḥalk*; maḥlūķuñ. *Ez-każā*; Cenāb-ı Ḥaķķ'ıñ ḥükmünden, emr ü fermānından. *Vü va 'de*; va'ad ve iḥsānından. –*Est*; -dir. *Tîzî-i*; keskin. *Dendān*; dişleriñ. *Zi-sûz*; ḥarāret. *Mi 'de est*; mi'desiniñ ḥarāretindendir. *Nefs-i evvel*; ya'nî 'aķl-ı küll yā nefs-i küll dimekdir. *Rānd*; sürdi. *ber-nefs-i devüm*; ikinci nefis üzere. *Māhî*; balıķ. *Ez-ser*; başından. *Kende*; kıpmuş. *Bāşed*; olur. *Nî*; degil. *Zi-dum*; kıyırısından. *Tü nemî-dānî*; sen bilmezsiñ. *K'ez-în*; bundan. *Dü*; iki. *Kîstî*; kimsiñ. *Cehd*; sa'y vü ğayret. *Künî*; eyle. *Çendān kî*; ol ķadar kî. *Bînî*; ğoresiñ. *Çîstî*; nesiñ, ve ne şeydensiñ. *Çün*; çünkü. *Nehî*; kıyduñ. *Ber-poşt*; arķası üzerine. *Keştî*;

sefîneniñ, geminiñ. *Bār-rā*; yüki. *Eh̄māl*; eşkālî. *Ber*; üzere. *Tevekkül*; ma‘lûm. *Mî-künî*; eylersiñ. *Ān*; o. *Kār-rā*; işi. *Tu nemî-dānî*; bilmezsiñ kí. *Ez-her dü*; o her ikisinden. *Kíyî*; kimsiñ. *Ġar̄ka-i*; boğulmak. *Ender*; içinde. *Sefer*; ya‘nî o seferinde, eşnā-yı rāhında, o gidişinde dimekdir. *Yā*; yāhūd. *Nāci‘î*; necāt bulup kırturırsıñ. *Çünkü ber*; üzere. *Būkest*; bolay kí, olay kí dimekdir; ya‘nî ümîd ma‘nâdır. *Cümle*; hep. *Kār̄hā*; işler, fi‘iller. *Kār*; iş. *Dîn*; dîn-i millet işi. *Evlā*; ahrā. *K‘ez-în*; bundan. *Yābî*; bulursuñ. *Rehā*; kırtulmak.

Maḥşûl-i ebyât: Mü‘minler arınıñ balı gibidir; ya‘nî ma‘den-i ‘aseldir. Kāfirler ḥaḳīkātde hayye, yılanıñ zehri gibidir; zehir ma‘denidir. Maḥlûkuñ cünbüş-i ḥareketi ve zevk u şafā ve elem ü kederi Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan ve ḥükm-i fermānından ve va‘de vü iḥsānındandır. Ya‘nî mü‘minleriñ zevk u şafāsı Cennet ile va‘delenmiş olmasından, kāfirleriñ elem, ğuşşa ve kederi, **(237b)**Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ emr ü ḥükmünden ve kendüleriniñ ḥulḳıyyet-i zātıyyelerindendir. Dışleriñ keskin olması mi‘deniñ ḥarāretindendir. Ya‘nî insānıñ çok ekl itmesi mi‘desinin ḥaşmından olur. Birinci nefis, ikinci nefsi sürer. Balık başından kıpar, kıyırısından degil. Sen bilmezsiñ kí bu ikiden kimsiñ? Ol kıadar sa‘y ve ğayret ile ğöresiñ kendüni, nesiñ? Çünkü eh̄māl [ü] eşkālî sefîneniñ üzerine kıorsañ, tevekkül ile o işi eylersiñ. Bilmezsiñ kí, her o ikiden kimsiñ? Seferde eşnā-yı rāhda sefîne içinde ğar̄k ve helāk misiñ; yoḫşa necāt bulucı mısıñ? Çünkü her işler, her kārlar ümîd üzeredir. Dîn işi ve kārı evlā vü ahrā(r)dır kí bundan kırtulmak bulursuñ.

Şaḥīfe (561) Kāle’l-Hāfız:

تا کی غم دنیای دنی ای دل دانا
خیفست ز خوبی که شود مائل زشتی

Tā key ğam-ı dünyā-yı denî iy dil-i dānā
Ḥayfest zi-ḥūbî kí şeved mā’il-i ziştî

Me‘ānî-i elfāz: *Tā key*; ne vakte kıadar. *Ġam*; ma‘lûm. *Dünyā-yı denî*; alçaķ olan dünyānıñ ğamı. *İy*; ḥarf-i nidā. *Dil*; ğöñül. *Dānā*; bilici. *Ḥayfest*; ḥayfdır, yazıķdır. *Zi-ḥūbî*; bir ğüzelden kí. *Şeved*; olur. *Mā’il*; ma‘lûm. *Ziştî*; bir kötuye.

Maḥşûl-i beyt: Ne vakte kadar alçak dünyânın gamı, iy bilici olan gönül! Ya'nî bilürsün bu dünyânın ne alçak olduğunu. Lâkin ne vakte kadar bu bilmek ile dünyânın gamını çekersin? Hayfdir, yazıkdır güzele kî; çirkin bir âdeme mâ'il olmuştur. Ya'nî sen iy insân, lekad keremnâ, külâhıyla müşerref olmuş hüsna, müsteşnâ bir maḥbûbsun, yazık degil mi? Böyle denî, alçak, yüz milyon kocadan arta kalmış bir kocağarı olan bir çirkin yüzine bakılmaz. Dünyâya 'âşık, mâ'il olup bunun gam ve guşşasını çekersin. Hayf, yazık saña! 'Âşık olacak isen bârî bir güzel, senin gibi bir maḥbûba 'âşık ol, kî o da işte Pîrân-ı Kirâm, Evliyâ-yı fiḥâm Ḥazerâtıdır. Anların zâhir ü bâtın olan hüsneri cümlesinin müsellimidir 'azîm. Eygüce gözünü aç da dikkatle alıcı göziyle bak kî, seni eygüce ḥarâret-i 'aşk alsun sultânım.

Şahîfe (561) Kâle'l-Hâfız:

هر چند غرق بحر کناهم ز صد جهت
تا آشنای عشق شدم ز اهل رحمت

Her çend ġarq-ı baḥr-i günāhem zi-şad cihed
Tā āşinā-yı 'ışk şüdem zi-ehl-i raḥmetem

Me'ânî-i elfâz: *Her çend*; her ne kadar. *Ġarq*; ma'lûm. *Baḥr*; ma'lûm. *Günāhem*; günâh deñizine boğulmuşum. *Zi-şad*; yüz. *Tā*; hattâ. *Cihet*; taraftan, cihetden. *Āşinā-yı*; bilişilmiş. *'ışk*; ma'lûm. *Şüdem*; oldum. **(238a)** *Zi-ehl-i raḥmetem*; ehl-i raḥmetden olurum.

Maḥşûl-i beyt: Her ne kadar günāha ġarq olmuşum yüz taraftan, yüz cihetden tā kî āşinā-yı 'ışk oldum; ehl-i raḥmetden olurum. Ya'nî günāhım[in] ḥadd ü ḥesâbı yokdur; lâkin 'âşıkım ve bu 'ışkım sebebiyle Cenâb-ı Ḥaḥk'ın raḥmetine mağrûr olurum. Ve hem de 'ışkım sâyesinde mağfûr olan zümreden olurum. Lâ-şekk ve lâ-şübhe. Lâkin 'ışk tedâriki müşkildür. Eger çî o 'ışkı bulduñ ise işte لا خوف عليهم

³⁶ولا هم يخزنون zümre-i mübârekesinden olursuñ. ‘Işk, ‘Işk başka şey’ yokdur ‘azîzim. ‘Işk ile olur her meşk. Bu ‘ışkı böyle kâğıd u kalem ile beyân idemem. Ehl-i ‘uşşâkdan tahşîl eyle bu ‘ışkı, anlardan su’âl it derd ü belâ-yı ‘ışkı. Bu semâvât [u] zemîniñ ve içinde olan dörd harekât ve cünbüş-i rakşı ve semâları ‘ışkdan olur. Zîrâ ‘ışksız bir şey’ yokdur. Cümlesinde derece-i liyâkat ve istihkâkına göre ‘ışk ihsân olmuştur.

Şahîfe (563) Kâle’s-Sa’dî:

پس پرده بپند عملهای بد
هم او پرده پوشد ببلاى خود

(482) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (563) Fi’l-Meşnevî:

حيله ها و چار[ه]ها کر اژدهاست
پیش الا الله انها جملة لاست

قفل زفتست و کشانیده خدا
دست در تسلیم زن و اندر رضا

Hîlehâ vü çārehâ ger ejdehâst
Pîş-i illâ’llâh ānhâ cümle lāst

Ḳofl zeftest u güşâyende Hudâ
Dest der-teslîm zen v’ender-rizâ

Me‘ânî-i elfâz: *Hîlehâ*; hîleniñ cem‘idir; hîleler. *Vü çār[e]hâ*; çārehâ; çāreniñ cem‘idir; çāreler. *Ger*; eger. *Ejdehâst*; ejderhâdır. *Pîş*; öñünde. *İllâ’llâh*;

³⁶ Sûre-i Yûnus 62. Âyet-i Kerîme.

Cenāb-ı Hakk'dan gayrı yokdur. *Ānhā*; bunlar. *Cümleten*; küllisi, hepsi. *Lāst*; lā est taqdīrinde; yokdur, ancak Hakk vardır. *Kofl*; kilid. *Zeftest*; kalındır. *U gūşāyende*; açıcı. *Hudā*; Cenāb-ı Hakk'dır. *Dest*; el. *Der*; zarfiyyet. *Teslīm*; ma'lūm. *Zen*; odur. *[V]* 'ender; içinde. *Rızā*; zıdd-ı gāzab.

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Hakk'ın öñünde hileler ve çäreler eger ejderhādır; Allāh ismiyle müsemma olan Mevcūd-ı Hakk'ın öñünde lādır; yokdur. Ya'nī iy insān! Sen kī derd ü belālara çäre ararsıñ ve umūr-ı müşālih-i dünyānca hileler idersıñ ve kendü 'aqlınca tedbīr idersıñ ve bunları ejderhā gibi her şey'i mahv u men' ider zann idersıñ. Bunların cümlesi 'ind-i ulūhiyyetde **(238b)** yokdur; fā'ide itmez. Ancak Cenāb-ı Hakk'ın irāde-i 'aliyye ve meşiyet-i İlāhiyyesi vardır. Bunlar fā'ide virmez. Muḳadderāt-ı İlāhiyye ve hükm-i kaḫa-yı Rabbāniyye ne olacak ise olur; kilid kalındır, kimesne açamaz. Lākin Cenāb-ı Hakk açıcıdır. Ya'nī feth ü gūşāde olunmayan şa'b u çetīn şeyleri feth ü gūşāde ider. Elini teslīm eline ur ve rızā içinde ol. Ya'nī sen bāb-ı teslīmde ve rızā-yı Hakk'da ol. O Cenāb-ı Hakk, böyle bāb-ı teslīmde olan kullarına her dā'im luḫf u iḫsānlar ider. Kaḫāya rızā olmak mü'minlerin şānındandır. Çünkü o şey' kī Cenāb-ı Hakk taqdīr itmiştir; rızā olsun olmasın³⁷ olacaktır. Eygüsi rızā olmaqdır; kī o sāyede dīger bāb, feth ü gūşāde olur ve başka feyz-i Rabbānī cılve-nümā olur 'azīzim.

Şahīfe (565) Fi'l-Meşnevī:

ای بسا مرغی پریده دانه جو
که بریده حلق او هم حلق او

ای بسا ماهی در اب دور دست
کشته از حرص کلو مأخوذ شست

ای بسا مستور در پرده بده
شو می فرج و کلو رسوا شده

ای بسا قاضی خبر نیک خو

³⁷ Metinde "ñ" ile yazılmıştır.

از کلو و رشوتی³⁸ زرد رو

بلکه در هاروت و ماروت آن شراب
از عروج چرخشان شد سداب

İy besā murgī perīde dāne cū
Kī borīde ḥalk-ı ū hem ḥalk-ı ū

İy besā mähī der-āb-ı dūr dest
Küşte ez-hırş-i gelū me'hūz şest

İy besā mestūre der-perde bude
Şuvmī-i ferc u gelū rüsvā şüde

İy besā kādī-i ḥubbar nīk-ḥū
Ez-gelū u rüşvetī zerd-rū

Belkī der Hārūt u Mārūt ān şarāb
Ez-urūc çarḥ-şān şüd sedd-i bāb

Me‘ānī-i elfāz: *İy*; ḥarf-i nidā. *Besā*; çok. *Murgī*; kuş. *Perīde*; uçmuş. *Dāne*; ḥabbe. *Cū*; dileyici. *Kī*; ḥarf-i rabt. *Borīde*; kaçmış, kesilmiş. *Ḥalk*; boğazı. *Ū*; zamīr; murğa rāci‘dir. *Hem*; daḥı. *Ḥalk*; boğazda müte‘allık. *Ū*; zamīr; murğa rāci‘dir. *İy besā*; iy çok. *Mähī*; balık. *Der-āb*; şuda. *Dūr*; uzak. *Dest*; el; ya‘nī el ulaşmaz ‘amīk, derin şuda dımekdir. *Küşte*; ölmüşdür. *Ez-hırş*; hırş [u] tama‘dan. *Gelū*; boğaz. *Me’hūz*; aḥz olunmuş, tutulmuş. *Şest*; balık avı denilen şey; ya‘nī balık

³⁸ Metinde bu kelime başta “رشوتی” şeklinde yazılmış müellif tarafından üstü çizilerek “شومی” şeklinde düzeltilse de anlam kısmında “rüşvet” şekliyle anlamlandırılmıştır.

oltası. *İy besā*; çok. *Mestūr*; örtülmüş, püşide olmuş. *Der-perde*; perdede. *Bude*; olmuş. *Şuvmī-i*; şom, ma'lūm. *Ferc*; ma'lūm. *U gelū*; boğaz. *Rüsvā*; ma'lūm. *Şüde*; olmuş. *İy besā*; iy çok. *Kādī-i*; hâkim, nâ'ib. *Hubbar*; naşihatlı; ya'nī halka pend ü naşihat ider. *Nîk*; eygü. *Hû*; ahlâkı. *Ez-gelū*; (239a)ya'nī boğazı için yemek içmekden ötüri. *U rüşvetī*; rüşvet almak. *Ū*; zamîr; kādīya râci'dir. *Zerd*; sarı, aşfer. *Rû*; yüzi. *Belkī der*; zarfiyyet. *Hārūt u Mārūt*; bunlar ma'lūmdur. *Ān*; ism-i işâret. *Şarāb*; ma'lūm. *Ez-'urūc*; çıkmakdan. *Çarḥ-şān*; çarḥ, felek, eflāk. -*Şān*; zamîr anlara râci'dir. *Şüd*; oldu. *Sedd*; kapalı. *Bāb*; kapu.

Maḥşūl-i ebyāt: İy çok uçucu kuş, dâne, habbe arayıcı! Kí boğazı kať olmuş, kesilmiş, dahı anıñ boğazına mu'allak olan ta'ām u şarāba harîş olması anı dāma giriftār idüp helāk itmiş. İy çok balık! Baḥr-i 'amîk ve āb içre maḥfūz iken boğazınıñ hırş u tama'ından balık avına tutulmuşdur. Ya'nī balık avında olan yemi yemek için geldi, ava tutuldu. İy çok perde içinde mestüre zenler! Ferc ve boğazı şomundan rüsvā olmuş, ya'nī 'ār u nāmūsuyla mestūr-ı hāl yaşar iken ferciyle boğazı için rüsvā olmuş, halka yüz suyu dökmekden. İy çok kādī, hâkim ve nâ'ib efendiler! Halka pend ü naşihat ider. Eygü hūylı, ahlâklı, boğazı için boğazından ötüri rüşvet almağla yüzini sarı aşfer eylemiş öyle kādīların boğazında vebā çıksun, oda kavurtulsun. Belkī Hārūt u Mārūt[a] bu şarāb-ı şehvet ve mukteżā-yı tabī'at gālīb oldu. Çarḥ, 'urūc eylemekden anlar sedd-i bāb oldu. Geldikleri yola rücū' vü 'avdet idemeyüp bi'l-'aks yer altına gitdiler.

Şahīfe (566) Kāle'l-Hāfız:

صوفی شهر بین کہ چون لقمہ شبہہ میخرد
پار دمش دراز باد آن حیوان خوش علف

Şūfī-i şehṛ bīn kī çün loḳma-i şübhe mī-ḥord

Pārdumeş dırāz bād ān ḥayvān ḥoş 'alef

Me'ānī-i elfāz: *Şūfī*; ma'lūm. *Şehr*; memleket. *Bīn kī*; gör kī. *Çün*; nice. *Loḳme-i*; ma'lūm. *Şübhe*; şübhelü olan bir loḳma. *Mī-ḥord*; yer, ekl ider. *Pārdumeş*; rehde ḥayvānıñ kuşkunı. -*Ş*; zamîr; ḥayvāna râci'dir. *Dirāz*; uzun. *Bād*; olsun. *Ān*; ism-i işâret. *Ḥayvān*; ma'lūm. *Ḥoş*; güzel. *'Alef*; ḥayvāna maḥşūş olan ot, giyāh.

Maḥşûl-i beyt: Memleketiñ şūfisini gör kı, niçe şübhelı olan loḡmayı yer, eklıder. Böyle olan şūfiden o ḡayvāniñ ḡuşḡunı uzun olsun, kı ‘alefi ḡüzeldir. **(239b)** Ya‘nī o şūfi kı, memleketde meşhūr olmuşdur hıç vazıfe itmez; helāl ve ḡarām dimez şübhe olan loḡmayı yer. O ḡayvān kı, ḡayvān içün helāl ve ḡarām yok iken yine o ḡayvān kendü ‘alefini ḡoş itdi; ya‘nī başḡasınıñ ‘alefine ta‘addı itmedi ve kimesneniñ tarlasına girmedı. Şāḡibi öñüne ne ḡor ise, ancak aña rāzı olup anı yedi. Öyle olan ḡayvāniñ pāldumı, ḡuşḡunı uzun olsun, kı kendüsine eziyyet virmesün, rāḡat olsun. O şübhelü loḡmayı yiyen şūfiniñ ḡarnı da yarık³⁹ āteş ile ḡolsun aşlā rāḡat bulamasun, āmīn.

Şahıfe (566) :

آن جهان جیفه است و مردار و رخیص

بر چنین مردار چون باشم حریص

پس حیات ماست موقوف فطام

اندک اندک جهد کن فهم الکلام

Ān cihān cīfest u murdār vü raḡiṣ

Ber ḡünīn murdār ḡün bāšem ḡarīs

Pes ḡayāt-ı māst mevḡūf fiṡām

Endek endek cehd kūn fehmu ’l-kelām

Me‘ānī-i elfāz: *Ān*; ism-i işāret. *Cihān*; dünyā. *Cīfest*; cīfedir. *U murdār*; daḡı murdārdır. *Vü raḡiṣ*; ucuz pul, kıymetsiz. *Ber*; üzerine. *ḡünīn*; böylece. *Murdār*; ma‘lūm. *ḡün*; nasıl. *Bāšem*; olayım. *ḡarīs*; ma‘lūm; hırş u ḡama‘ ideyim. *Pes*; ancak. *ḡayāt*; ma‘lūm. *Māst*; bizim ḡayātımız. *Mevḡūf*; ma‘lūm. *Fiṡām*; südden, memeden ḡaṡ itmege derler; yemek içmekden ḡaṡ itmek murāddır. *Endek*;

³⁹ “ک” ile yazılmış.

yavaş. *Endek*; yavaş, azar azar. *Cehd*; sa'y u gayret. *Kün*; eyle. *Fehmu'l-kelām*; kelām u söz anlamaya.

Maḥşūl-i ebyāt: Bu cihān cīfe vü murdār ve rahīşdır. Ya'nī ucuz pul, kıymetsiz bir cīfe, murdār şey'dir. Böyle murdār u cīfe olan şey' üzerine niçün buncaleyin ḥarīş olayım, tama' ideyim? İmdi ancak bizim ḥayātımız yemekden, içmekden kaṭ' ve kesilmege mevķūfdur, anıñla ḥāşıldır, demek olur. Yavaş yavaş sa'y u gayret eyle. bu yemekden, içmekden kesil, münkaṭı' ol. Kelām [u] söz fehm it, aña ne söylüyorum saña, demektir. Ya'nī ben saña dünyāya ḥarīş olma diyorum. Yemegi, içmegi terk it. Zīrā bizim ḥayāt-ı ma'nevīmiz yemek içmege mevķūf(dur) degildir ancak bunlardan kaṭ'-ı 'alaka itmege mevķūfdur.

Şahīfe (567) Kāle'l-Hāfız:

(240a) کر انکشت سلیمانی نباشد

چه خاصیت دهد نقش نکینی

Ger engüşt-i Süleymānī ne-bāşed

Çi ḥāşiiyyet dehed naķş-ı nigīnī

Me'ānī-i elfāz: *Ger*; eger. *Engüşt*; parmak. *Süleymānī*; Süleymān 'aleyhi's-selām'a maḥşūş parmak. *Ne-bāşed*; olmadı. *Çi*; ne. *Ḥāşiiyyet*; ya'nī ḥaşşası yokdur. *Dehed*; vire. *Naķş*; ma'lūm. *Nigīnī*; yüzüğün kaşı.

Maḥşūl-i beyt: Eger Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selāmın parmağı olmaya ne ḥāşiiyyeti vire yüzüğün kâşında olan naķş? Fā'ide virmez. Ya'nī yüzüğün kâşının naķşı, çok ḥavāş-ı şāmil olan āyāt, vesā'ir ḥurūfāt yazılmış olsun farz idelim; lâkin o yüzükde bir şey' yokdur. Ancak ḥāşiiyyet Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selāmın parmağıdır. Ḥāşiiyyet o parmağıdadır. Sende o parmak yokdur. İster ise Ḥazret-i Süleymān'ın yüzüğü olsun ne fā'ide, hiç 'azīzim.

Şahīfe (567):

بو حنیفه قضا نکرد و بمرد

تو بمیری اگر قضا نکنی

Bū Ḥanīfe kazā ne-gerd vū bi-mürd

Tu bi-mīrī eger kazā ne-künī

Me‘ānī-i elfāz: *Bū Ḥanīfe*; Ebū Ḥanīfe Raḥmetu’llāhi Te‘ālā ‘aleyh. *Kazā*; kādī. *Ne-gerd*; olmadı. *Vū bi-mürd*; öldi. *Tu*; sen. *Bi-mīrī*; ölürseñ. *Eger kādī*; kādī. *Ne-künī*; olmazsañ.

Mahşul-i beyt: Ebū Ḥanīfe Ḥazretleri kādī olmadı, vefāt itdi. Ya’nī vaqtiñ pādīşāhı aña kādīlık teklīf itdi; kabūl buyurmadı. Ḥabse ilkā olunup orada vefāt itdi Raḍīya’llāhu ‘anh. Lâkin sen ölürseñ, eger kādī olmaz iseñ; ya’nī kādī olmağ için cān virürseñ; kādī olamadım diyü ölürsün. Fe-sübḥāna’llāh, beynlerinde fark ve nisbet itmez bir hâldir. Ḥazret-i Ebū Ḥanīfe kādī olmam diyü hayâtını terk ideyor; sen kādī olamadım diyü ğam u kederinden cānını vireyorsun. Hikāye : Erzincanlı bir efendi var imiş. Memleketi olduğu için Erzincān’ın kādīlığını ister imiş ve pek çok uğraşmış. Aḥbābları naṣīḥat idüp efendi ḥazretleri hakkında hayırlısı kanğısı ise anı Ḥaqq’dan taleb eyle dirler, imiş. O efendi yine Erzincān’ın kādīlığı olsun, der imiş. Tekrār tekrār böyle pend ü naṣīḥat iderler imiş. O yine Erzincān’ın kādīlığı olsun der imiş. Nihāyetü’l-emr o efendiniñ cānı, bu aḥbāblardan, fevka’l-‘āde muṣṭarib olup; Cānım efendim, hayr olsun, şerr olsun Erzincān’ın kādīlığı olsun, dimiş. **(240b)** İşte sen de anıñ gibi der iseñ, sen bilürsün; ya’nī hayr olsun, şerr olsun kādī olayım. Soñra saña gösterirler kādīlığı ‘azīzim.

Şahīfe (568) Fi’l-Meşnevī:

کر بسوزد باغت انکورت دهد

در میان ماتمی سورت دهد

لا نسلم و اعتراض از ما برفت

چون عوض می آید از مفقود زفت

Ger bi-sūzed bāġet engūret dehed

Der-miyān-ı mātemī sūret dehed

Lā-nusellim v' i'tirāz ez-mā bi-reft

Çün 'ivaz mī-āyed ez-mefkūd-i zeft

Me'ānī-i elfāz: *Ger*; eger. *Bi-sūzed*; yağa. *Bāget*; seniñ bağını. *Engūret*; saña üzüm. *Dehed*; virir. *Der-miyān*; ortada, içinde murāddır. *Mātemī*; bir mātem, ma'lūm. *Sūret*; saña düğün. *Dehed*; virir. *Lā nusellim*; biz teslim itmeyiz lafzı. *V'itirāz*; dağı 'itirāz itmek. *Ez-mā*; bizim cinsimizden; ya'nī Evliyā-yı Kirām Hāzerātından. *Bi-reft*; gitdi. *Çün*; çünkü. *'İvaz*; ma'lūm, bedel. *Mī-āyed*; gele. *Ez-mefkūd*; yokdan, yokluktan. *Zeft*; büzürg u 'azīm.

Maḥşūl-i ebyāt: Eger velī-[i] kāmīl, mürşid-i a'zam olan zāt-ı 'ālī-kadr, seniñ bağını ve bağçeni yağar ise, saña bāgsız, bağçesiz üzüm virir; bir matem içinde saña düğün virir. "Lā nusellim" lafz ve 'itirāz itmek ciheti bizim cinsimiz olan velīlerden gitdi. Çünkü mefkūd ve yok olan şey'den bedel ü 'ivaz, büzürg u 'azīm gele. Ya'nī Cenāb-ı Hāḫḫ'a "Lā nusellim" demek ve 'itirāz itmekden insān kurtulur ise anıñ 'ivez ü bedeli büyük ve 'azīm olur elbette. İşte mürşid-i kāmīl seniñ māl ü emlākini yağa ve ḥarāb ide. Muḥaḫḫaḫ māl-sız ve emlāksiz naşıl murād ider iseñ seni öylece 'azīz ve muḥterem eyler ve seni(ñ) pür-gam ve pür-keder içinde iken, düğün ve cem'iyet surūriyle mesrūr ider. Zīrā kī anlardan "Lā nusellim" lafzı ve i'tirāzı itmek, maḥv u zā'il olmuşdur. Hāḫḫ'ıñ her bir şey'ine bāb-ı teslim ve rızādadırlar. Hikāye: Sāliklerden biriniñ, kār-ı Hudā'ya 'adem-i 'irfānından tolayı ba'z-ı kerre ḳalbine gelür imiş kī; ne olaydı bu zor ve çetīn iş, kolay ve sehl olaydı gibi, böyle Cenāb-ı Hāḫḫ'ıñ işine i'tirāz ider imiş. Ve her insān maḫşūdını āsān ve kolay bulaydı, der imiş. O sālikiñ zamānında bir sāde-dil-i bī-'amel, aḥmak bir ādem var imiş. Bu sālik, bu ādem içün der imiş kī; bu bī-'amel ve aḥmak, ehl-i cehennem olmadı. Ve bir 'ābid ü 'āmil bir ādem (241a)dağı var imiş; bu sālik, anıñ ḫaḫḫında dağı: "İşte ehl-i cennet bu ādemdir." der imiş. Hikmet-i İlāhī, o aḥmak-ı bī-'amel ile o 'ābid-i zāhid bir günde vefāt iderler. O sālik, bu iki kimesneyi o gice rū'yāsında görür kī; bī-'amel, aḥmak olan Cennet-i a'lā'dadır. O 'ābid-i zāhid olan cehennemdedir. Rū'yāsı içinde bunlarıñ sebep ü hikmetini Cenāb-ı Hāḫḫ'dan niyāz itmiş, ḳulağına ḫaraf-ı İlāhī'den bir nidā gelmiş kī: İy sālik! Bil kī; bu ebleh ve sāde-

dil egerçî ‘ābid ü zāhid degil idi; lâkin bizim kārımıza i‘tirāz eylemez ve bu iş niçün şöyle oldu ve bu iş ‘acabā ne içün böyle oldu, diyü söylemez idi. Bu haşlet benim katımda maqbûl olduğu içün, anı cennetime koydum. Ve ol ‘ābid egerçî mücāhid idi; ve lâkin bizim kārımıza ehyān^{en} kethüdālık iderdi ve ‘adem-i irfānından nefesine hoş gelmeyene bed-du‘ā ve nefesine hoş gelene hayr du‘ā iderdi. Bu hūy baña mebgūz olduğu içün ve nefsinden zuhūra geldiği içün anı cehenneme idhāl eyledim. O sālīk uyanup kalbinde olan i‘tirāzı hātırasın giderüp andan soñra Cenāb-ı Hakk’^{dan} ifāk-ı enfüsde her ne geldiyse ve her ne kār zuhūr kıldıysa خراب الحبيب کا لزیب و کل شیء من diyüp şākir ve Hakk’a hamd eyledi.

Şahīfe (569) Kāle’l-Hāfız:

بگذشتن فرصت ای برادر

کرم روی چو میغ باشد

دریاب که عمر بس عزیزست

کر فوت شود دریغ باشد

Bügzeşten fırşat iy birāder

Germ revī çü mīg bāşed

Der yāb kī ‘ömr bes ‘azīzest

Ger fevt şeved dirīg bāşed

Me‘ānī-i elfāz: *Bügzeşten*; geçürmek ile. *Fırşat*; ma‘lūm. *İy*; harf-i nidā. *Birāder*; kardaş. *Germ*; sıcaklık, germiyyet; burada sür‘at, keskīn dımeğdir. *Revī*; gidersiñ. *Çü*; gibi. *Mīg*; bulut. *Bāşed*; olur. *Der yāb kī*; aña kī. *‘Ömr*; hayāt. *Bes*; çok. *‘Azīzest*; ‘azizdir. *Ger*; eger. *Fevt*; ma‘lūm. *Şeved*; olur. *Dirīg*; hayf, esef. *Bāşed*; olur.

Maḥşūl-i ebyāt: İy birāder, iy kardaş! Fırşatı geçürmek ile bulut gibi gidersiñ. Ya‘nī kemāl-i sür‘atle bulutlarıñ geçüp gitdiği [gibi] sen elindekī fırşatı

böylece geçürürsün, hîç vazîfe itmezsiñ. Lâkin aña kí, (241b) bil kí ‘ömür ‘azîzdir. Geçen ‘ömrün bir daha gerüye gelmez. Egerçi ‘ömrün böyle fevt olur, sermâyesiz gider. Bir şey’ kesb ü ticâret itmezseñ; hayf u esef olur öyle geçen ‘ömre ‘azîzim.

Şahîfe (569) Kâle’s-Seyyidü’ş-Şerîf li-ibnihi:

نصیحت همینست جان پدر
که عمرت عزیزست ضایع مکن

Naşîhat hemînestcân-ı peder
Kí ‘ömret ‘azîzest zâyî‘ me-kün

Me‘ânî-i elfâz: *Naşîhat*; ma‘lûm. *Hemînest*; böylecedir. *Cân-ı peder*; pederiñ cānı. *Kí*; zîrâ. ‘*Ömret*; seniñ ‘ömrün, hayâtıñ. ‘*Azîzest*; ‘azîzdir. *Zâyî*‘; telef. *Me-kün*; eyleme.

Maḥşûl-i beyt: İy pederiñ cānı olan oğlum! Naşîhat böyledir kí; seniñ ‘ömrün, hayâtıñ ‘azîzdir, zâyî‘ eyleme. İşte budur saña naşîhatım, demekdir. Bundan büyük naşîhat olmaz. Efrādını cāmî‘, ağıyarını māni‘dir. Zîrâ ‘ömrünü zâyî‘ vü telef itmeyen âdem her murādına nā’il olur ve rızā-yı Hakk’ı taḥşîl ider ‘azîzim.

Şahîfe (569) Kâle’l-Hekîm:

کودکی بازی
بجوانی مستی
به پیری سستی
خدارا کی پرستی
Kūdekī bāzī
Be-civānī mestī
Be-pīrī süstī
Hudā-rā key perestī

Me‘ānī-i elfāz: *Kūdekī*; çocuklukda. *Bāzī*; oynadıñ. *Be-civānī*; deliķan[lu]lıkda. *Mestī*; sarhoş olduñ. *Be-pīrī*; ihtiyaşlıkda. *Süstī*; gevşek olduñ. *Hudā-rā*; Cenāb-ı Hakk’a. *Key*; ne zamān, ne vaķt. *Perestī*; tapacaķsıñ.

Maḥşūl-i ebyāt: Çocuklukda oynadıñ; çocuęuñ zāt^{en} işi budur. Deliķanlı olduñ, ol zamān da sarhoşluk ile meşęul olduñ, başını ‘işretten ve zevķden kaldırmadıñ. Nihāyet şimdi ihtiyaş olduñ; ğı fā’ide? Yerinden kalkamıyorsuñ kί, hattā ‘ibādet u tā’at idesiñ. Bilmem kί ne vaķt, ne zamān Cenāb-ı Hakk’a ‘ibādet ideceksiñ? Āhiretde degil mi? O zamān fā’ide virmez. Orası ‘ibādet yeri degildir, orası herkesiñ eylediği a‘māl muķābiline cezā virilür. Meydān-ı cezā ve muḥāsebedir ‘azīzim.

Şaḥīfe (570) Kāle’l-Hāfız:

در ره عشق ازان سوى فنا صد خطرست
تا نکویی که چو عمرم بسر آمد رستم

Der-reh-i ‘ışķ ez-ān sūy-ı fenā şad ḥaṭarest

Tā ne-gūyī kί çü ‘ömrem be-ser āmed restem

Me‘ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. *Reh*; yol. *‘ışķ*; ma‘lūm. *Ez-ān*; andan. *Sūy*; taraf. *Fenā*; fenā fi’llāh. *Şad*; yüz. *Ḥaṭarest*; ḥaṭar vardır. (242a) *Tā*; hattā. *Ne-gūyī*; söylemeyesiñ. *Kί*; harf-i rabṭ. *Çü*; çünkü. *‘Ömrem*; benim ḥayātım, ‘ömrüm. *Be-ser*; başa. *Āmed*; geldi. *Restem*; kurtuldum.

Maḥşūl-i beyt: ‘İşk yolunda fenā fi’llāh olmak tarafına gitmek için yüz ḥaṭar vardır. Ya’nī kolaylık ile o tarafa gidilmez. Şaķın söylemeyesin kί, ‘ömrüm başa irişdi, āhire geldi, kurtuldum. Ya’nī böyle söyleme kί, kurtulamadıñ, dımeķdir. Zīrā kί sālikān için, ba‘de’l-mevt sülūk ve teraķķī vardır. Ya’nī ‘ālem-i berzāḥda daḥı anlarıñ sülūkları ve teraķķīleri vardır. Yaķanı kurtaramazsıñ⁴⁰ dımeķdir.

Şaḥīfe (571) Kāle’l-Hāfız:

⁴⁰ Bu kelime metinde “kurtılamazsıñ” şeklinde yazılmıştır.

اسم اعظم بکند کار خدای دل خوش باش
که بتلبیس و حیل دیو سلیمان نشود

İsm-i A'zam bi-küned kâr-ı hod iy dil hoş bāş
Kî be-telbīs u hîyel-i dīv Süleymān ne-şaved

Me'ānī-i elfāz: *İsm-i A'zam*; ma'lūm; ammā kimse bilmez, ya'nī İsm-i a'zam ne demek olduğu ma'lūmdur. *Bi-küned*; eyler. *Kâr*; iş. *Hod*; kendü. *İy*; harf-i nidā. *Dil*; gönül. *Hoş*; güzel. *Bāş*; ol. *Kî*; harf-i rabt. *Be-telbīs*; telbīs ile. *U hîyel*; hîle ile. *Dīv*; ma'lūm. *Süleymān*; 'aleyhi's-selām. *Ne-şaved*; olmaz.

Maḥşûl-i beyt: İsm-i A'zam kendü işini eyler, iy gönül sen hoş ol! Ya'nī İsm-i A'zam, aḥkāmı ne ise anı işler lā-cerem. Anıñ içün sen hoş ol, telāş itme. Zīrā telbīs ü hîle ile dīv-i mel'ūn, Süleymān olmaz, ma'lūmdur. Ya'nī Cenāb-ı Ḥaqq'ıñ mekrinden ḥavf eyle, emīn olma. Zīrā mezāhir-i Esmā'-i İlâhî olan maḥlûkuñ her birerlerinde bir ismiñ te'sīri ve Hādī vü Muzill olan Ḥazret-i Ḥaqq'ıñ, bir ḥikmet-i ḥafiyyesi vardır. İsm-i A'zam, muḳtezā-yı ḥükmünce kendü ḥāmesini eyler. İy gönül, sen şāf ol, şādık ol; ğurūrı ve hîle-i terk eyle! Zīrā telbīs ve hîle ile dīv, Süleymān olmaz 'azīzim.

Şaḥīfe (571) Fi'l-Meşnevī:

انچه در فرعون بود اندر تو هست
لیک اژدر هات محبوس چہیت

چه خرابت میکند نفس لعین
دور می اندازدت سخت این قرین

آتش را هیزم فرعون نیست
ور نه چون فرعون او شعله زنیست

Ānci der-fir'avn būd ender-tu hest

Līk ejderhāt maḥbūs-ı çehest

Çi ḥarābet mī-küined nefs-i la'īn

Dūr mī-endāzedet saḥt īn qarīn

Āteşet-rā hīzum-i fir'avn nīst

Verne çün fir'avn ū şu 'le-zenīst

Me'ānī-i elfāz: *Ānci*; ol nesne. *Der*; zarfiyyet. *Fir'avn*; meşhūr ve ma'rūf olan fir'avn. *Būd*; idi. *Ender*; içinde. *Tu*; seniñ. *Hest*; vardır. *Līk*; lâkin. *Ejderhāt*; seniñ ejderhānıñ, kī nefsidir. *Maḥbūs*; ḥabs. *Çehest*; cāh, kuyuda. –*Est*; -dır. *Çi*; ne nice. *Ḥarābet*; saña ḥarāblık. *Mī-küined*; ider. *Nefs-i la'īn*; mel'ün olan nefis. *Dūr*; uzak. *Mī-endāzedet*; seni atar. *Saḥt*; çetīn, katı yaramaz. *Īn*; bu. *Qarīn*; kurbıyyetden. *Āteşet-rā*; seniñ āteşine. *Hīzum*; ḥaṭab, oduñ. *Fir'avn*; ma'lūm. *Nīst*; yokdur. *Verne*; yoḥsa. *Çün*; gibi. *Fir'avn*; ma'lūm. *Ū*; zamīr; nefse rāci'dir. *Şu 'le*; ma'lūm. –*Zenīst*; şu 'le-zendir.

Maḥşul-i ebyāt: Ol nesne kī fir'avn-ı la'inde vardır, sende de vardır. Ya'nī fir'avn'da (242b) olan azğun nefis, sende de vardır. Lâkin seniñ ejderhān kī, nefis-i maḥbūsdur kuyuda. Ya'nī fırsat bulamamış fir'avn gibi. Hele fırsat bulsun, belkī fir'avndan ziyāde azğun olur. Saña ne ḥarāblık ider o nefis-i mel'ün, ḥaberiñ yokdur. Seni katı, çetīn uzağa atar kurbıyyetden. Ya'nī Cenāb-ı Ḥaqq'ın kurbıyyetinden seni uzağa, bu'dıyyete atar. Seniñ āteşiniñ ḥaṭabı, odını fir'avun degildir. Ya'nī fir'avunluk itmek āteş ve āfātı ḥaṭabı, fir'avunluk ḥaṭabı degildir. Ya'nī anıñ gibi māl u cāh ve saltanat ḥaṭabı yokdur. Yoḥsa eger ol kuvvet ve devlet saña virileydi fir'avn gibi ol nefsiñ bir şu 'le-zendir ve ejderhā-yı füsürde ve pejmürde gibidir. Ya'nī aqçe ve 'azamet ve devlet, her dürlü fir'avnluk var idi. Lâkin sende bunlar mükemmel olmadığından bī-çāre nefsiñ açlık, fakırlık, miskinlik kuyusu içinde iki tarafa harekete mecālī yokdur. Nerede qaldı kī fir'avnluk itsün. Yok yok, ider ider. Lâkin āşikāre degildir, ḥafıdır. Ol kadar ḥafı kī, sen daḥı bilmezsiñ 'azīzim. Ġāyet diḳḳat itmek lâzımdır.

Şahîfe (572) Kâle's-Şeyhü'l-Attâr fî-Na'ti Ebâ Bekr Rağiya'llâhu anh:

هر چه بود از بار کاه کبریا
ریخت در صدر شریف مصطفی

آن همه در سینه صدیق ریخت
لا جرم تا بود ازو تحقیق ریخت

*Her çi büved ez-bārgāh-ı kibriyā
Rīht der-şadr-ı şerîf-i Muştafā*

*Ān heme der-sîne-i Şiddîk rīht
Lā-cerem tā būd ez-û taḥkîk rīht*

Me'ânî-i elfāz: (243a) *Her çi*; her nesne. *Büved*; olur. *Ez-bārgāh*; dergāh. *Kibriyā*; heybet [ü] 'azamet-i şānehu. *Rīht*; döküldi. *Der*; zarfiyyet. *Şadr*; gövüs. *Muştafā*; şallá'llâhu 'aleyhi ve selem. *Ān*; ism-i işāret. *Heme*; cümle. *Der*; zarfiyyet. *Sîne-i*; gövüs, şadrı. *Şiddîk*; rağiya'llâhu anh. *Rīht*; döküldi. *Lā-cerem*; şübhesiz, şekksiz. *Tā*; hattâ. *Būd*; oldı. *Ez-û*; zamîr; Şiddîk'a rāci'dir. *Taḥkîk*; ḥaḳîkat. *Rīht*; döküldi.

Maḥşûl-i ebyât: Her nesne, her şey' oldı bārgāh-ı Cenāb-ı 'İzzetde, şallá'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiziñ şadr-ı şerîflrine döküldi. Ya'nî 'ulûm-ı evvelîn ve āḥirîn, cümlesi Efendimiziñ kalb-i sa'adetlerine keşf oldı. Anıñ içün bir şey' gâ'ib olmadı. Efendimize keşf olunan[ıñ] cümlesi de Ebû Bekr rağiya'llâhu anh Efendimize keşf oldı. Şübhesiz, şekksiz. Hattâ Ebû Bekr Şiddîk rağiya'llâhu anh Hâzretlerinden ḥaḳîkat döküldi, ya'nî zāhir oldı. Yār-ı gār-ı Muştafā oldı. Burası büyük esrār-ı Rabbānî'dir. Bu devlet ü sa'adete ancak Şiddîk rağiya'llâhu anh Efendimiz nā'il oldı. Hâzret-i Şiddîk-ı a'zam Efendimiziñ medḥ ü şenāsında kalem 'ācizdir ve's-selām.

Şahîfe (572) Kâle'l-Hâfız:

سکندر را نمی بخشند آبی
بزور و زر میسر نیست این کار

Sikender-rā nemī-baḥṣend ābī
Be-zūr u zer müyesser nīst īn kār

Me‘ānī-i elfāz: *Sikender-rā*; Sikender Hâzretlerine. *Nemī-baḥṣend*; bahş, iḥsân itmezler. *Ābī*; bir şuyı. *Be-zūr*; zor ile. *U zer*; altın ile. *Müyesser*; ma‘lûm. *Nīst*; degildir. *Īn*; bu. *Kār*; iş.

Maḥşûl-i beyt: İskender-i zü’l-ḳarneyn bu kadar ‘azamet ve saltanata ve devlete ve bu kadar kuvvet-i ḳudsiyyeye mâlik iken ve bu kadar sa‘y itmiş iken âb-ı ḥayâtıdan bir içim şu kendüsine müyesser olmadı. İşte anıñ gibi bu ‘ışk ve ma‘rifet-i İlâhî dahı kuvvet ve saltanat ve altunla müyesser degildir. Belkî Cenâb-ı Hâḳḳ kemâl-i luṭf u kereminden bahş u iḥsân ide ‘azîzim.

Şahîfe (573) Kâle’l-Hâfız:

رضا بداده بده وز جبین کره بکشای
که بر من و تو در اختیار نکشادست

Rızā bi-dāde bi-deh v’ez-cebīn girih bügşāy
*Kî ber-men u tu der-i ihtiyār ne’gşādest*⁴¹

Me‘ānī-i elfāz: *Rızā*; ma‘lûm. *Bi-dāde*; virilmiş. *Bi-deh*; vir. *V’ez-cebīn*; cebhesinde. *Girih*; kırışıklığı. *Bügşāy*; aç. *Kî*; harf-i rabṭ zîrâ. *Ber*; üzere. *Men*; ben. *U tu*; dahı sen. *Der*; kapu. **(243b)** *İhtiyār*; muhtâr olmak, irâde. *Ne’gşādest*; açılmamıştır.

Maḥşûl-i beyt: Rızā virilmişe rızā vir. Cenâb-ı Hâḳḳ’dan gelen belâlara rāzı olmaḳdır. Dahı elinden kırışıklığı aç. Ya’nî alnını buruşdırma, kaşlarını birbirine çatma vaḳt-i belâda. Zîrâ kî, benim ve seniñ üzerine ihtiyār kapısı açılmamıştır.

⁴¹ “*Ne-güşādest*” vezin gereği yukarıdaki gibi okunmuştur.

Ya'nî fâ'il-i muhtâr degiliz. Gerçi irâde-i cüz'iyeye var ise de, ihtiyârımız elimizde degildir. Burası ma'lûmdur, kî kişi her murâd itdigini icrâ idemez. Cenâb-ı Hâkk murâd ider ise olur. Gerçi zâhirde saña fâ'il-i muhtârsiñ derler ammâ haqqatde degilsin. O seniñ fâ'il-i muhtârlığın da yine Cenâb-ı Hâkk'ın o işi dilemesiyle ve taqdîr itmesiyle olur 'azîzim.

Şahîfe (573) Fi'l-Meşnevî:

عكس نورانی همه روشن بود

عكس ظلمانی همه کلخن بود

عكس هرکس را بدان ای جان بین

پهلوی جنسی که خواهی می نشین

'Aks-i nūrānī heme rūšen büved

'Aks-i zulmānī heme küllhan büved

'Aks-i herkes-rā bi-dān iy cān bi-bīn

Pehlū-yı cinsī kî ḥāhī mī-niṣīn

Me'ānī-i elfāz: 'Aks; ma'lûm. Nūrānī; nūra mensûb. Heme; cümle. Rūšen; ziyâlu. Büved; olur. 'Aks-i zulmānī; zulme mensûb olan 'aks. Heme; cümle. Küllhan; ma'lûm; hamamın küllhanı. Büved; olur. 'Aks-i herkes-rā; her kimesneniñ 'aksini. Bi-dān; bil. İy; harf-i nidā. Cān; iy cān. Bi-bīn; gör. Pehlū-yı; yanı, dizbediz. Cinsī; bir cins. Kî; harf-i rabt. Ḥāhī; istersin. Mī-niṣīn; oturmak.

Maḥşûl-i ebyāt: Nūrānī olan kimseniñ cümlesiniñ 'aksi ziyâlu, rūšen olur. 'Aks, meşelâ kameriñ şuya 'aks itmesi gibidir. Nasıl şuda nūrānī görünür, zulmānī olan kimseniñ cümlesiniñ 'aksi küllhan olur; ya'nî zulmānī olur, hamamın küllhanı gibidir. Herkesiñ 'aksini ve işrini bil. İy cān, gör! Bir cinsiñ yanını, dizbediz oturmasını isterseñ anıñ yanında otur. Zīrā; el-cinsü me'a'l-cins, herkes kendü cinsiyle berâber yanbeyan, diz-be-diz oturmasını ister. İşte herkesiñ 'aksi ne olduğunu hemcins olan âdemden añlarsın. Ya'nî kim ile düşüp kalkar ise, işte o âdemiñ 'aksi odur. Ya'nî eygü kimesneler ile olursa eygüdür; kötü ile olur ise kötüdür ve's-selām.

Şahîfe (573) Kāle'l-Hāfız:

باب زمزم و کوثر سفید (244a) نتوان کرد
 کلیم بخت کسی را که بافتند سیاه

Be-āb-ı zemzem u kevser sefīd ne-tevān kerd
Gilīm-i baht-ı kesī-rā kí bāftend siyāh

Me‘ānī-i elfāz: *Be-āb*; şu ile. *Zemzem*; ma‘lūm. *U kevser*; kezālik. *Sefīd*; bi-yāz. *Ne-tevān*; mümkün ve kâdir degildir. *Kerd*; eylemek. *Gilīm*; ma‘lūm, halı demek. *Baht*; t̤ālī‘, bahtı. *Kesī-rā kí*; bir kimesneniñ kí. *Bāftend*; dokudılar. *Siyāh*; zıdd-ı bi-yāz.

Maḥşül-i beyt: Zemzem ve kevser suyuyla mümkün degildir bi-yāz eylemek. Bir kimseniñ, kí baht u t̤ālī‘i kilimini siyāh ile dokudılar, artık anı bi-yāz itmek mümkün olmaz. Ya‘nī ezel-i azâlde Cenāb-ı Hakk nasıl murād ve takdīr itmiş ise öyle olur. Anıñ tebdīl ve tağyīri mümkün degildir. Anıñ içün Evliyā-yı Kirām Hazerātı, işiñ ibtidāsından ḥavf iderler. Ğāfilīn, işiñ intihāsından ḥavf iderler. Ya‘nī ezelde ne olmuş ise olmuşdur, şoñradan bir şey’ olmaz. Ya‘nī ḥāşā oldı, Cenāb-ı Hakk bilmiyordu, şoñradan bildi de öyle eyledi ma‘nāsına degildir, kí küfrdür. Ezel-i azâlde ‘ilm-i İlâhiyesiyle nasıl olacağını bildi ve öylece halk u icād ve murād itdi ‘azīzim.

Şahîfe (574) Fi'l-Meşnevī:

کشتی بی لنگر آمد مرد شر
 که زباد کز نیابد او حذر

لنگر عقلست عاقل را امان
 لنگری در یوزه کن از عاقلان

Keştī-i bī-lenger āmed merd-i şerr

Kih zi-bād-ı kej ne-yābed ü hāzer

Lenger-i ‘āklest ‘ākil-rā amān

Lengerī der-yūze kün ez-‘ākılān

Me‘ānī-i elfāz: *Keştī*; geymi, sefîne. *Bī-lenger*; teymürsüz. *Āmed*; geldi. *Merd*; insân. *Şerr*; zıdd-ı hayr. *Kih*; harf-i ta‘lîl. *Zi-bād*; rûzgârdan. *Kej*; egri, muhâlif. *Ne-yābed*; bulmaz. *Ü*; zamîr; sefîneye râci‘dir. *Hāzer*; ma‘lûm. *Lenger*; teymür. *‘Āklest*; seniñ ‘aqlıñdır. *‘Ākil-rā*; ‘ākile. *Amān*; emniyyet bahş ider. *Lengerī*; teymürî. *Der*; zarfiyyet. *Yūze*; taleb. *Kün*; eyle. *Ez-‘ākılān*; ‘ākılıñ cem‘idir; ‘ākıllu âdemler.

Maḥşûl-i ebyāt: Teymürsüz olan geymi, sefîne, şerr olan âdem geldi. Ya‘nî geymiyi teymür atdırmayup öyle hâliyle deryâda tûrdırmaq şerr olan âdemdir. Ya‘nî şer olan âdem gibidir. Zîrâ kî, muhâlif ve egri olan rûzgârdan öyle olan geymi, sefîne hāzer bulmaz; ya‘nî hāzer idemez. Teymürsüz oldığı içün rûzgâr anı қaraya, taşlara çarpup parça parça ider. Teymür, ‘aқıldır; ‘ākıla emniyyet bahş ider. **(244b)** ‘Ākıllu olan kimesne cümle muhâtaradan hāzer üzere oldığı içün emn ü selāmetde olur. Böyle oldıysa teymür taleb eyle ‘ākıllulardan. Ya‘nî ‘uқalādan ‘aқıl iste ve taleb eyle ve vücūd-ı sefînesini anıñla bu deryā-yı fenā olan dünyāda rabṭ eyle ve teymürle kî nefis ü hevā ve şeyṭanıñ, rûzgâr-ı muhâlifinden selāmet bulup seni қurb-ı Hāḳḳ’dan ve deryā-yı rahmetden ḡaṣab-ı İlāhî taşlarına çarpup parça parça idüp nār-ı Caḥîme atup ḡaṣab gibi vücūdun taḥtalarını yakmasun ‘azîzim.

Şahîfe (574) Fi‘l-Meşnevî:

یک مؤذن داشت بس اواز بد *Yek mü‘ezzîn dāşt bes āvāz-ı bed* Bir mü‘ezzîn çok kötü āvāz tutdı; ya‘nî şadāsı kötü bir mü‘ezzîn var idi. در میان کافرستان بانک زد *Der miyān-ı kāfiristān bāng zed* Kāfiristān miyānında bülend-āvāz ile şayḡa idüp ezān okurdu. Cā‘iz kî, o maḡal, der-i ‘aliyyede Beyoḡlı ve Ġalaṭa gibi bir maḡal olsun. چند گفتندش نکو بانک نماز *Çend güftendеш ne-gū bāng-i namāz* O mü‘ezzîne kaç def‘a söylediler kî, namāz içün şadā vü bāng söyleme; ya‘nî sen ezān okuma, şadāsı kötü

oldığı için. *Kí ševēd ceng u ‘adāvethā dīrāz Zīrā kí*, uzun ceng ve ‘adāvetler olur. Ya’nī böyle kabīḥ şadādan tolayı nās u küffār içinde bir takım ‘adāvet ve kıyl u kāl olur, dimekdir. *Ū sitīz[e] kerd u pes bī-iḥtirāz* Bu sözün üzerine o mü’ezzīn ‘inād eyledi, sonra artık iḥtirāzsız olup *Güft der-kāfirsitān bāng-i namāz* Kāfiristānda namāz için ezān söyledi; ya’nī okudu. Artık ne söz dinledi ve ezāndan girü tırdı. *Ḥalk ḥā’if šūd zi-fitne-i ‘āmmē’ī* Maḥlūk ve herkes ḥavf eyledi, korktu ‘āmmēniñ fitnesinden; ya’nī kāfirler ile mü’minler beynlerinde bir fitne olur, belki mü’ezzini istiḥzā’ veya maḥaralık iderler; bu gibi şeylerden ḥavf iderler. *Hod bi-yāmed kāfīra[ī] bā- cāme’ī* Bunlar bu hālde iken, elbise ile bir kāfir geldi; ya’nī elinde birtakım elbise geldi. *Şem ‘u ḥelvā bā çünān cāme-laṭīf* Mum ve ḥelvā öylece güzel ve laṭīf elbise ile geldi. Ya’nī hem şem’a ve hem ḥelvā berāberce getürdi *Hedye āverd u bi-yāmed çün ālīf* Hediye (245a) getürdi ve mūnis ve maḥabbetlü gibi geldi. *Büt-perastān kīn mü’ezzīn kū kūcāst* Büt-perestānda didi kí, kanı nerededir o mü’ezzīn? *Kí šalā u bāng-ı ū rāḥat fezāst* Kí anıñ namāza çağırısı ve ezān okuması rāḥat a[r]tırıcıdır, rāḥatı ziyāde idicidir. *Duḥterī dārem laṭīf u bes senī* Benim bir kızım vardır, güzel ve çok temīz, ḥüsnā, müsteşnādır. *Ārzū mī-būd ū-rā mu’minī* O kızımın arzūsı mü’min olmak idi. *Hīç īn sevdā nemī-reft ez-sereş* Hīç bu sevdā anıñ başından gitmezdi. *Pendhā mī-dād çendīn kāfīreş* O kāfireye bu kadar pendler, naṣīhatler virdim. *Hīç çāre mī-nedānistem der-ān* Hīç çāre bilmedim *Tā furū ḥānd īn mü’ezzīn ān ezān* Hattā o mü’ezzīn, o ezānı okudu. *Güft duḥter čīst īn mekrūh bāng* Kızım didi: Nedir bu mekrūh şadā vü şayḥa? *Kí bi-gūşem āmed īn dü çār dāng* Kí kulağıma geldi, bu iki dört dāng; ya’nī ezānıñ tekrārından kināyedir. *Men heme ‘ōmr īn çünīn āvāz-ı zīst* Kız didi kí; ben ‘ōmrümde böylece çirkin şadā vü ses⁴² *Hīç ne ‘şnīdem der-īn deyr u kīnişt* Hīç iṣitmedim bu *Ḥāhereş güftā kí īn bāng-i*

⁴² Metinde “سیس” şeklinde yazılmıştır.

ezān O kızın kız karındaşı aña didi kî, bu ses vü sayha ezāndır; ya'nî mü'minleri⁴³ cāmi'e da'vet içündür. در شعار مومنان *Hest i 'lām [u] der-ši 'ār-ı mü'minān* Didi kî, i'lāmdır, mü'minlerin şî'arındandır böyle mü'ezzîn ezān okumak didi. باورش *Bāvereş nāmed bi-pursīd ez-diger* O duhter, o kızkarındaşının sözine inanmadı, digerinden su'āl itdi. آن دیگر هم گفت آری ای پدر *Ān dīger hem güft ārī iy peder* İy peder; dīgeri dahı ne'am, belī, öyledir didi. چون یقین کشتش رخ او زرد شد *Çün yakīn gešteş ruh-ı ū zerd şūd* Çünkü duhtere yakīn oldu, iş duhterīn yanağı sarı oldu. Çünkü mü'min olmak ister idi. Bunu böylece yakīn bildiginden rengü müteğayyir oldu. از *Ez müselmānī dil-i ū serd şūd* Müslümanlıktan anıñ göñli şo'uk oldu, şo'udı. باز رستم من ز تشویش غذاب *Bāz restem men zi-teşvīş-i 'azāb* O kızın babası didi kî, ben gerü kıtuldum 'azāb-ı teşvīşden دوش خوش خفتم دران بی *Dūş hoş huftem der-ān bī-havf-ı ħ'āb* Anıñ içün dün gice uyudum, andan ħavfsız uykuda; ya'nî bu ecelden kızımın göñli döndiginden ben uykuda ħavfsız, rāḥat ve ħuzūr ile uyudum. راحت من این بود از آواز او *Rāḥatem īn būd ez-āvāz-ı ū* Rāḥat oldum o mü'ezziniñ āvāzından didi. هدیه اوردم بشکر آن مرد کو *Hedye āverdem be-şükrān merd kū* Hediye getürdüm o ādeme, şükrāniyye, kanı mü'ezzīn? didi. چون بدیدش گفت *Çün bi-dīdeş güft īn hedye pezīr* Çünkü o mü'ezzini gördi kızın babası didi, bu hediye seniñdir qabūl it. مرا گشتی مجیر دستگیر *Kī me-rā geštī mūcīr [u] dest-gīr* Zīrā kî baña mu'āvin ve elimi tūticı olduñ; ya'nî seniñ sebebiñle kızım islām olmağdan vāz⁴⁴ geldi, bu bābda baña yardım eylediñ didi. ⁴⁵ کر بمل و کر بثروت فردمی *Ger be-māl u ger be-şervet ferdemī* Eger mālda şervetde birinci olsa(m) idim دهانت من *Men dehānet-rā pūr ez-zer kerdemī* Ben seniñ ağzını altundan tōlī eylerdim didi.

Şahīfe (575):

جوانا سر متاب از پند پیران
که رأی پیر⁴⁶ از بخت جوان به

⁴³ Metinde "مومنلره" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁴ Metinde "واز" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵ "کر بمل و ملک و ثروت فردمی" bkz. www.masnavi.net

⁴⁶ Metinde "پیرت" olarak geçiyor ancak vezni bozduğundan "pīr-i" olarak düzeltilmiştir. Bkz.

Civānā ser me-tāb ez-pend-i pīrān

Kí re'y-i pīr ez-baht-ı civān bih

Me'ānī-i elfāz: *Civānā*; iy civān, deliķanlu. *Ser*; bāş. *Me-tāb*; çevirme, döndürme. *Ez-pend*; pend, naşihatimden. *Pīrān*; ma'lūm. Hāzerāt-ı Pīrān-ı Kīrāmdır. *Kí*; harf-i rabt. *Re'y*; ma'lūm. *Pīr(et)*; (saña) pīriñ re'y ü tedbīri. *Ez-baht*; baht, t̤ali'den. *Civān*; taze civāniñ t̤ali'inden. *Bih*; eygüdür.

Maḥşul-i beyt: İy civān, deliķanlu! Pīrān-ı 'izām Hāzerātınıñ pend ü naşihatinden başını çevirme, döndürme, i'rāz itme, kí pīriñ saña re'y ü tedbīri civānlık baht ve t̤ali'inden eygüdür. Ya'nī civānlara pīrān-ı 'izāmiñ pend ü naşihatinden eygü baht u t̤ali' olmaz. Daḥı eygü baht u t̤ali'dir kí, pīriñ pend ü naşihatini qabul idesiñ 'azizim.

Şahife (576) Kāle's-Sa'dī:

دلم خانه مهر یارست و پس

از ان می نکنجد درو (246a) کین کس

Dilem ḥāne-i mihr-i yārest u bes

Ez-ān mī-negonced derū kīn-i kes

Me'ānī-i elfāz: *Dilem*; gönlüm. *Ḥāne-i*; ev, ḥāne. *Mihr*; maḥabbet. *Yārest*; yāriñ. *U pes*; ancak. *Ez-ān*; o sebebden. *Mī-negonced*; şıgmaz. *Derū*; zamīr; göñle rāci'dir. *Kīn*; ğazab u 'adāvet. *Kes*; kimesneniñ.

Maḥşul-i beyt: Gönlüm, yāriñ 'ışk u maḥabbeti ḥānesidir. Ancak o sebebden kimesneniñ kīn, ğazab ve 'adāveti o göñlüme şıgmaz, ya'nī kimesneye kīn, 'adāvet itmey. Yāriñ maḥabbetinden yer ü maḥal yokdur. Başdan başa maḥabbet-i yār ile memlūdur, demek olur mā-şā'a'llāhu kāne.

Şahîfe (576) Kâle'l-Hâfız:

تاج شاهی طلبی کوهر ذاتی بنمای
ور خود از کوهر جمشید و فریدون باشی

Tâc-ı şāhī talebī gevher-i zātī bi-nümāy
Ver hod ez-gevher-i Cemşīd u Ferīdūn bāşī

Me‘ānī-i elfāz: *Tâc-ı şāhī*; pâdişāhlığa mahşûş olan tâc. *Talebī*; ister iseñ. *gevher-i zātī*; zāta menşûb olan mücevheri. *Bi-nümāy*; göster. *Ver*; eger. *Hod*; kendüñ. *Ez-gevher*; aşl-ı zātı, burada gevherden aşl-ı zātı esās murāddır. *Cemşīd u Ferīdūn*; iki pâdişāhıñ ismidir. *Bāşī*; olasıñ.

Maḥşûl-i beyt: Eger pâdişāhlığa mahşûş olan tâcı ister iseñ, zāta menşûb olan cevherini göster; ya‘nī ḥanı baḳalım aşıl cevherini göster. Zīrā cevhersiz bu iş olmaz. Eger kendüñ Cemşīd ü Ferīdūn aşlından, neslinden olasıñ, aşl-ı cevheriñ yokdur nāfile fā‘ide virmez. Ya‘nī ⁴⁷ولقد کرنا بنی ادم ⁴⁸buyurulmuşdur. İmdi bu âyet sırrınca tâc-ı keremnâ ile mükerrem olan ḥaḳīḳat pâdişāhlarıñıñ tâcını taleb ider iseñ, zātında olan cevheri göster. Zīrā zātında olan cevher-i rûḥāniyyeti ve ma‘rifeti izhâr eylemege sa‘y göster. Zīrā ⁴⁹فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلونوان ⁴⁸وان لیس للانسان الا ما سعی ⁴⁹Zīrā sırrınca eger kendiñ Cemşīd ü Ferīdūn olsañ daḥı fā‘ide virmez. Ya‘nī enbiyâ vü evliyâ neslinden olsañ, anlarıñ evlādlarından bulunsañ fā‘ide virmez. İllâ sa‘y u himmet ve ‘ibâdet ü tâ‘at ister sulṭānım.

Şahîfe (576) Kâle'l-Hâfız:

غلام همت رندان بی سرو پایم
که هر دو کون نیرزد به پیش شان یک کاه

⁴⁷ Sûre-i İsrâ 70. Âyet-i Kerîme.

⁴⁸ Sûre-i Mûminûn 101. Âyet-i Kerîme.

⁴⁹ Sûre-i Necm 39. Âyet-i Kerîme.

Ġulām-ı himmet-i rindān-ı bī-ser u pāyem
Kí her dü kevn neyerzed be-pīş-i şān yek kāh

Me‘ānī-i elfāz: (246b) *Ġulām*; köle. *Himmet*; ma‘lūm. *Rindān*; lāubālī, kaydsız. *Bī-ser*; başsız. *U pāyem*; ayaksızım; pāy em taqdīrindedir. *Kí*; harf-i rabt. *Her dü*; her iki. *Kevn*; dünyā ve āhiret. *Neyerzed*; degmez. *Be-pīş*; öñünde. –*Şān*; anlarıñ. *Kāh*; şaman.

Maḥşūl-i beyt: Başsız, ayaksız olan rindānıñ himmetiniñ kölesiyim. Rindān, şol ‘ālemden tecerrüd idüp ancağ Hāzret-i Hāğğ’dan gayrı maḥşūdları olmayup ‘alāqa-i dünyādan bī-kayd u lāubālī, bī-ser ü bī-pāy olan qalenderān-ı haḳīkatleriniñ ġulāmıyım; kí anlarıñ yanında, ‘indinde iki cihān bir şaman çöpüne degmez. Ya’nī anlar dünyā ve āhireti bir şaman çöpüne almazlar, bir para itmez dimekdir.

Şaḥīfe (576) Fi’l-Meşnevī:

نیست بازی با ممیز خاصه او
 که بود تمییز و عقلش غیب کو

هیچ سحر و هیچ تلخیص و دغل
 می نبندد پرده بر اهل دول

Nīst bāzī bā-mūmeyyiz ḥāşşa ū
Kí büved temyīz u ‘aḳleş gayb gū

Hīç sihr u hīç telbīs u dağal
Mī-nebended perde ber-ehl-i düvel

Me‘ānī-i elfāz: *Nīst*; degildir yokdur. *Bāzī*; oyun, oynamak ve aldatmak. *Bā-mūmeyyiz*; fark, temyīz iden. *Ḥāşşe*; ma‘lūm; maḥşūş. *Ū*; zamīr; şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz’e rāci‘dir. *Kí*; harf-i rabt. *Temyīz*; ma‘lūm. *Aḳleş*; -ş; zamīr; Efendimize rāci‘dir. *Aḳl*; ma‘lūm. *Ġayb*; göze görünmeyen şey’. *Gū*;

söyleyici. *Hîç*; aşlā. *Sihr*; ma‘lūm. *U hîç*; aşlā. *Telbīs*; ma‘lūm. *U dağal*; hîle. *Mī-nebended*; bağlamaz. *Perde*; ma‘lūm; pūşīde, örtü. *Ber*; üzere. *Ehl-i düvel*; devlet şāhibleri, devlet ehli olan zevāt-ı kirāme.

Maḥşūl-i ebyāt: Şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥazretlerine maḥşūş olan mümeyyizlik ile oyun olmaz. Ya’nī Efendimiz’iñ fark u temyīzleri ile oynamak olmaz. Her şey’i zāhir ve bāṭın bilüp, eygüyi kötüyü fark, temyīz iderler. Zīrā Efendimiz’iñ ‘aklı mümeyyizdir. Ġā’ib olan şey’i söyleyicidir. Aşlā Efendimiz’e sihr ü telbīs ü hîle, bunlar perde, pūşīde degildir. Zīrā ehl-i devlet ve aşḥāb-ı sa‘ādet üzerine perde, pūşīde bağlamaz. Ya’nī ‘ıyān^{en} müşāhede iderler, dimekdir.

Şahīfe (577) Kāle’ş-Şeyḥü’s-Sa’dī:

کرت نهی منکر بر آید زدست
نشاید چو بی دست و پا یان نشست

چو دست (247a) و زبانا نماند مجال
بهمت نمایند مردی رجال

Geret nehy-i münker ber āyed zi-dest

Ne-şāyed çü bī-dest u pāyān nişest

Çü dest u zebān-rā ne-māned mecāl

Be-himmet nümāyend merdī ricāl

Me‘ānī-i elfāz: *Geret*; ger -et taḳdīrinde; *ger*; eger -et; saña. *Nehy*; nehy itmek. *Münker*; münker olan şey’. *Ber*; yukarı. *Āyed*; gele. *Zi-dest*; elden. *Ne-şāyed*; lāyık olmaz. *Çü*; çünkü. *Bī-dest*; elsiz. *U pāyān*; ayaqsız. *Nişest*; oturmak. *Çü*; çünkü. *Dest*; el. *U zebān-rā*; dilinde. *Ne-māned*; kalmadı. *Mecāl*; tāḳat, mecālīñ. *Be-himmet*; himmet ile. *Nümāyend*; göstereler. *Merdī*; adamlığı. *Ricāl*; insānlara.

Maḥşūl-i ebyāt: Eger seniñ elinden nehy-i münker itmek gelür, lā’ık degildir elsiz ayaqsız oturmak. Ya’nī kudretīñ vardır nehy-i münker itmege, niçün itmezsiñ?

Ya'nī bir ādemiñ eli, ayağı var iken; elsiz, ayaqsız oturmak lā'ik olmadığı gibi seniñ de kudretiñ var iken nehy-i münker itmeyüp de anlarıñ fī'l-i kabīḥlerine rāzī olmak lāyık degildir. Çünkí elinde ve dilinde nehy-i münker itmege mecāl, ṭāqat kalmadı, himmet eyle. Anlara adamlığı, insānlığı göstresiñiz. Ya'nī elinden, dilinden gelmez ise du'ā it, himmet it anlara 'azīzim.

Şaḥīfe (577) Kāle Fī'l-Meşnevī Ḥiṭāb^{un} min-Ḳabli'llāhi Te'ālā ilā-Ḥazreti'n-Nebī 'aleyhi's-selām:

هین بمگذار ای شفا رنجور را
تو ز خشم کر عصای کور را

نی تو گفتی قائد اعمی براه
صد ثواب و اجر یابد از اله

هر که او چل کام کوری را کشت
کشت آمر زیده و یابد رشد

پس بکش تو زین جهان بی قرار
جوق کورانرا قطار اندر قطار

کار هادی این بود تو هادی
ماتم اخر زمانرا شادی

هین روان کن ای امام المتقین
این خیال اندیشکانرا تا یقین

خیز دردم تو بصور سهمناک
تا هزاران مرده بر روید ز خاک

Hīn bi-me-g'zār iy şifā rencūr-rā

Tu zi-ḥı̄şm-ı ker ‘aşā-yı kūr-rā

Nī tu güftī kâ'id-i a ‘má be-rāh

Şad şevāb u ecr yābed ez-İlāh

Her kī ū çil gām kūrī-rā keşed

Geşt āmurzīde u yābed reşed

Pes bi-keş tu z ‘īn cihān-ı bī-ķarār

Cevķ-i kūrān-rā ķaķār-ender-ķaķār

Kār-ı ḥādī īn būved tu ḥādī’ī

Mātem-i āḥir zamān-rā şādī’ī

Hīn revān kūn iy İmāmü ‘l-müttaķīn

İn ḥıyāl endīşekān-rā tā yakīn

Ḥız der-dem tu be-şūr-i sehmnāk

Tā hezārān mürde ber rüyed zi-ḥāk

Me‘ānī-i elfāz: *Hīn*; agāh ol. *Bi-me-g ‘üzār*; geçme, terk itme. *İy*; ḥarf-i nidā. *Şifā*; ma‘lūm. *Rencūr-rā*; hastalara. *Tu*; sen. *Zi-ḥı̄şm*; ḥı̄şmından. *Ker*; sağır, kulağı işitmez. *‘Aşā-yı*; ma‘lūm. *Kūr-rā*; a‘má. *Nī*; değil. *Tu*; sen. *Güftī*; söyledin, ya‘nī sen didin mi. **(247b)** *Ķā'id*; yol gösterici ve önünde yidüp çekici dımeķdir. *A ‘má*; ma‘lūm. *Be-rāh*; yola. *Şad*; yüz. *Şevāb*; ma‘lūm. *U ecr*; kezālık. *Yābed*; bulur. *Ez-İlāh*; Cenāb-ı Ḥaķķ’dan. *Her kī*; her kim kī. *Ū*; zamīr; a‘māya rāci’dır. *Çil gām*; kırık ayak. *Kūrī-rā*; a‘māyı. *Keşed*; çeker, götüre. *Geşt*; olur. *Āmurzīde*; mağfūr olmuş. *U yābed*; bulur. *Reşed*; irşād. *Pes*; imdi. *Bi-keş*; çek. *Tu*; sen. *Z ‘īn*; bu cihān, dünyādan. *Bī-ķarār*; ķarārsız. *Cevķ*; bölük. *Kūrān-rā*; a‘māları, ķörleri. *Ķaķār*; ma‘lūm. *Ender*; içinde. *Ķaķār*; ķaķār ķaķār çek dımeķdir. *Kār*; iş. *Ḥādī*; hidāyet idici.

În; bu. *Büved*; olur. *Tu*; sen. *Hādī'ī*; hidāyet idicisiñ. *Mātem*; ma'lūm. *Āhīr zamān-rā*; āhīr zamānıñ mātemi. *Şādī'ī*; şādīlik, mesrūrluk. *Hīn*; āgāh ol. *Revān*; gidici. *Kūn*; eyle. *İy*; harf-i nidā. *İmāmü-l-müttakīn*; muttakīleriñ imāmı. *În*; bu. *Hıyāl*; ma'lūm. *Endişekān-rā*; endişelere. *Tā*; hattā. *Yakīn*; zıdd-ı ba'īd. *Hız*; kalk. *Der*; zarfiyyet. *Dem*; nefes. *Tu*; seniñ. *Be-şūr*; şūr-ı İsrāfil. *Sehmnāk*; havflu, korkulu olan. *Tā*; hattā. *Hezārān*; nice biñler. *Mürde*; ölmüş. *Ber rüyed*; bite, hāşıl ola. *Zi-hāk*; toprakdan.

Maḥşūl-i ebyāt: Āgāh ol, iy hastalara şifā olan! Sen, sağırın hışmından, gāzabından ötüri körün, 'amānıñ 'aşasını terk itme. Ya'nī kör olanlara 'aşā gibisiñ. Nasıl kör olanlar 'aşā ile görür gibi yol giderler ise seniñle bātın-ı a'maları öylece hidāyet olup tarīk-i müstakīm üzere giderler. Sen dimediñ mi, 'amāyı rāh-ı müstakīme yedici Cenāb-ı Hakk'dan yüz şevāb ve ecr bulur. Ya'nī sen, Hādīs-i Şerīf'inde buyurduñ kī: Her şol kimse kī o, kırk adım bir köri çeker, ol kimesne āmurzīde olur. Ya'nī mağfūr olur ve rüşd bulur. Çünkim böyle didiñ. Pes, imdi çek götür sen, bu bī-ķarār olan dünyādan ķatār-ender-ķatār nice ķāfileler. Zīrā hidāyet idiciniñ işi budur. Sen kī, hādīsıñ, āhīr zamānıñ mātemi, şādī vü mesrūr oldı seniñle. Āgāh ol, revān eyle, gidici eyle iy İmāmü'l-müttakīn şallā'llāhu **(248a)** 'aleyhi ve selem bu hayāl endişelerini. Hattā yakīn hāşıl ola. Kalk, seniñ nefes ü dem-i sa'ādetiñ içinde havflu olan şūr-ı İsrāfīl ile hattā nice biñler, ölmüşler bite toprakdan.

Şahīfe (577):

ادیم زمین سفره عام اوست
بر [ا]ین خوان یغما چه دشمن چه دوست

Adīm-i zemīn sofrā-i 'ām-ı Ūst
Ber-īn h'ān-ı yağma ķī düşmen ķī dūst

Me'ānī-i elfāz: *Adīm*; saḥtiyān dımeķdir; burada yüz ma'nāsınadır. *Zemīn*; yer, arz. *Sofra-i*; ma'lūm. *'Ām*; cümleñiñ. *Ūst*; O Hakk'ın cümle maḥlūķa[in]ñ sofrasıdır. *Ber-īn*; bunuñ üzerine. *H'ān*; yemek, ta'am-ı sofrā. *Yağma*; ma'lūm. *Ķī*; ne. *Düşmen*; [ma'lūm]. *Ķī*; ne. *Dūst*; [ma'ūm].

Maḥşūl-i beyt: Yer ü arz yüzi Cenāb-ı Hakk'ın 'āme-i maḥlūkının sofrasıdır. Cümle maḥlūkuñ sofrası bu yeryüzidir; adīm, saḥtiyāndır. Ekşer dervīşleriñ saḥtiyāndan sofraları olur; andan kināyedir bu yağma sofrası ve ta'āmı vü yemegi. Ne düşmen ve ne dost, cümlesine müsāvīdir. Dostı ve düşmeni, cümlesi bu zemīn sofrasından yerler, içerler. Lâkin ni'met-i bāṭın ve ma'nevīsi sofrası böyle zāhir sofrası gibi yağma degildir. Ancak o ni'met-i ğayr-i mütenāhī sofrası, kendü dostlarına ve ḥavāş kullarına kurlur. Anlardan ğayrisi, o sofraya oturamazlar. Nitekim pādişāhıñ sofrasına muḥarribīnden başkası oturamadığı gibi. Egerçī cümle bendegān pādişāhıñ sofrasından yerler, içerler ise de kendüsiyle olanlar başkadır 'azīzim.

Şaḥīfe (577) Fi'l-Meşnevī:

چون که بد کردی بترس ایمن مباش

زانکه تخمست و برو یاند خدای

چند کاهی او بیوشاند که تا

آیدت زان بد پشیمان و حیا

بارها پوشد پی اظهار فضل

باز کیرد از پی اظهار عدل

تا که این هر دو صفت ظاهر شود

آن مبشر گردد این منذر شود

Çün kî bed kerdî bi-ters īmen me-bāş

Z'ānkî toḥmest u bi-rūyāned Ḥüdāş

Çend gāhī Ū bi-pūṣāned kí tā
Āyedet z'ān bed peṣīmān u ḥayā

Bārḥā pūṣed pey-i izzhār-ı faẓl
Bāz gīred ez-pey-i izzhār-ı 'adl

Tā kí ĩn her dü şıfat zāhir şeved
Ān mübeşşir gereded ĩn münzir şeved

Me'ānī-i elfāz: *Çün kí bed;* kötü. *Kerdī;* eylediñ. *Bi-ters;* kork, havf it. *Īmen;* emīn. *Me-bāş;* olmaz. *Ān kí;* ol sebebden kí. *Toḥmest;* tohumdur. *u bi-rüyāned;* bitirir. *Hudāş;* -ş zamīr; **(248b)**tohumu rāci'dir ya'nī o tohumu bitiren Cenāb-ı Hakk'dır. *Çend gāhī;* nice zamān. *Ū;* zamīr; Hakk'a rāci'dir. *Bi-pūṣāned;* örter, pūşide ider. *Tā;* hattá. *Āyedet;* saña gele. *Z'ān;* ism-i işāret. *Bed;* kötü. *Peṣīmān;* ma'lūm, peṣīmānlık. *U ḥayā;* daḥı utanmak. *Bārḥā;* kereler, nice def'alar. *Pūṣed;* örter. *Pey;* için. *İzzhār-ı faẓl;* faẓl-ı İlāhiyyesini izzhār için. *Bāz;* girü. *Gīred;* tutar. *Ez-pey;* için. *İzzhār-ı 'adl;* 'adālet izzhārı için. *Tā kí;* hattá. *Īn;* bu. *Her dü;* her iki. *Şıfat;* ma'lūm; fahr u Celāli ve faẓl u Cemāli. *Zāhir;* āşikāre. *Şeved;* ola. *Ān;* o şıfat. *Mübeşşir;* tebşir idici. *Gereded;* olur. *Īn;* bu şıfat. *Münzir;* korkıcıydı. *Şeved;* ola.

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkí kötü iş eylediñ, kork, havf it, emīn olma. Ya'nī Cenāb-ı Hakk'a 'işyān u tuğyān eylediñ, elbette cezānı bulursuñ; havf it, emniyyet üzere olma. Ol sebebden kí, ma'şiyet tohumıdır, o tohumu bitiren Cenāb-ı Hakk'dır. Ya'nī sen 'amel tohumunu zer' iderseñ anı bitiren Cenāb-ı Hakk'dır. Nice vakt [u] zamān o tohumu örter, pūşide ider, izzhār itmez. Hattá saña o kötü işden peṣīmānlık vü ḥayā gelsuñ, ya'nī kötü işledigiñ işleri ba'z-ı kerre āşikāre, meydāna çıkarmaz kí, saña andan ḥayā vü peṣīmānlık gelsün de tövbe vü istiğfār idesiñ, diyü. Ve nice kereler kemāl-i luṭf u kereminden bir kimesneye ifşā ve āşikāre itmeyüp, o tohumu bitirmez; maḥv u izāle ider. Çok kereler işte böyle örter, izzhār itmez saña faẓl u iḥsān ve 'ināye-i İlāhiyyesini izzhār için. Ya'nī Cenāb-ı Hakk'ın 'ināyetini görüp bilüp maḥcūb ve peṣīmān vü ḥayā idesiñ. Ba'z-ı kere de 'adlini izzhār için eylediğiñ ma'şiyeti izzhār ider ve ḥalka seni rüsvāy ider kí, Cenāb-ı Hakk'ın bu iki şıfatı zāhir olsun kí, hem 'adli vardır ve hem faẓlı vü iḥsānı vardır. Bu iki şıfatıñ birisi tebşir

idici ve dīgeri qorqudıcıdır. Bunuñ ikisi de lāzım ve lā-būd olup büyükleriñ şānındandır kī iki şıfatla mevşūf ve muqtedir ola, kī bilesiñ kī her cezāya kādır iken kemāl-i luṭf u iḥsānından seni ‘afv itdi ve mağfıret itdi. Sen de aña göre An’dan ḥayā idesiñ ‘azīzim.

(249a)Şahīfe (578) Fi’l-Meşnevī Hiṭāb^{un} min-Ḳabli’llāhi Te‘ālā ilā-Ḥazreti Şāḥibi’r-risālet ‘aleyhi’s-selām:

هر که در مکر تو دارد دل کرو
کردنش را من زنم تو شاد رو

بر سر کوریش کوریهام
او ثکر پندارد و زهرش دهم

چیست خود آلا چق آن تر کمان
پیش پای نره پیلان جهان

آن چراغ او به پیش صرصرم
خود چه باشد ایمهین پیغمبرم

Her kī der-mekr-i tu dāred dil girev
Gerdeneş-rā men zenem tu şād (şev) rev

Ber- ser-i kūrīş kūrīhā nehem
Ū şeker pindāred u zehreş dehem

Çīst ḥod alaçuḳ-ı ān Tūrkemān
Pīş-i pāy-ı nerre pīlān-ı cihān

Ān çerāğ-ı ū be-pīş şarşarem
Ḥod çī bāşed iy mihīn peygamberem

Me‘ānī-i elfāz: *Her kī;* her kimesne kī. *Der;* zarfiyyet. *Mekr;* ma‘lūm; hīle, mekr. *Tu;* saña. *Dāred;* tutar. *Dil;* gönül. *Girev;* rehīn. *Gerdenēş-rā;* -ş zamīr; o kimesne[ye] rāci‘dir; anıñ gerdanı, boynı. *Men;* ben. *Zenem;* ururum. *Tu;* sen. *Şād;* mesrūr. *Şev;* ol yāḥud *rev;* yūri demekdir. *Ber;* üzere. *Ser;* başı. *Kūrīş;* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir; anıñ kör, a‘mā olan başı üzerine. *Kūrīhā;* körüñ cem‘idir; körlükler, a‘mālıklar. *Nehem;* korum. *Ū;* zamīr; o kimesne. *Şeker;* ma‘lūm. *Pindāred;* zann ider. *U zehreş;* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir. *Zehr;* ma‘lūm. *Dehem;* viririm. *Çīst;* nedir. *Ĥod;* ḥaḳīkatde. [*Alaçuḳ*]; alaçuḡı ağaçdan, çalı çırpıdan yapılmış ḥāne. *Ān;* ism-i işāret; anıñ ḥaḳḳında. *Türkemān;* meşhūr Türk tā’ifesinden, şom olan bir kavmiñ ismidir. *Pīş;* öñi. *Pāy;* ayak. *Nerre;* erkek, zeker. *Pīlān;* pīliñ cem‘idir; fil. *Cihān;* dünyā. *Ān;* ism-i işāret. *Çerāḡ;* mum, şem‘e. *Ū;* zamīr; o kimesneye rāci‘dir. *Be-pīş;* öñünde. *Şarşarem;* benim şarşar, rüzgārımıñ öñünde. *Ĥod;* ḥaḳīkatde. *Çī;* ne. *Bāşed;* olur. *İy mihīn;* ulu. *Peyḡamberem;* peyḡamberim.

Maḥşūl-i ebyāt: Her kimesne kī saña mekr ü hīle etmekde gönlünü rehīn tutar, ya‘nī kim kī seniñ içün mekr ü hīle gönlünde arzū idüp rehīn tutar, öyle olan kimesneniñ gerdānını, boynını Ben ‘Aẓīmü’ş-Şān ururum Ḥabībim. Sen şād u mesrūr ol. Öyle olan kimesneniñ kör a‘mā olan başı üzerine nice körlükler, a‘mālıklar korum. Ya‘nī fevḳa’l-‘āde tarīḳ-ı idlālde bırakırım. O kimesne bu körlükleri ve bu idlālī şeker zannider; ya‘nī aña şimdi tatlu gelür. O şekere, zehr viririm. Anıñ şeker zannitdiği şey’iñ içinde zehr vardır. Şoñra anlar bilür ve o zehri tatar. Bilür kī şeker degilmiş zehrmiş. Ḥaḳīkatde nedir o Türkemān ve şom olan kavm? Alaçuḡı, erkek filleriñ ayaḡı öñünde, dünyāniñ erkek filleri öñünde o şem‘a [vü] mum benim şarşar rüzgārımıñ öñünde ḥaḳīkatde ne olur? Hīç. Zerre bile olmaz iy ulu olan benim Peyḡamberim.

Şahīfe (578) Fi’l-Meşnevī:

در زمین کر نیشکر ور خود نی است
ترجمان هر زمین نبت وی است

Der-zemīn ger ney-şeker ver ḥod neyest

Tercemān-ı her zemīn nebt-i veyest

Me‘ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. *Zemīn*; yer, arz. *Ger*; eger. *Ney-şeker*; ney şeker takdīrinde; şeker kamışı. *Ver*; eger. *Hod*; haḳīkatde. *Neyest*; bayağı kamış. *Tercemān*; ma‘lūm. *Her zemīn*; her yeriñ, her arzıñ. *Nebt*; nebātı. *Veyest*; An’ıñ nebātıdır.

Maḥşūl-i beyt: Yerde ve arzda eger şeker kamışı ve eger ‘ādī kamış her yerde ve arzda o Cenāb-ı Haḳḳ’ıñ nebātı oldığı tercümānıdır. Ya’nī her yerde biten otlar ve ağaçlar ve her zerre Cenāb-ı Haḳḳ’ıñ tercümānı gibidir. Haḳḳ’ıñ feyz ü imdādıyle oldığı ve An’ıñ vaḥdāniyyeti sırrını ve tesbīhini mütercimdir. Andan söyler ve An’ı gösterir ‘azīzim.

Şahīfe (579) Fi’l-Meşnevī:

هین مراقب باش کر دل بایدت

کز پی هر فعل چیزی زایدت

این بلا از کودنی آید ترا

که نکردی فهم نکته و رمزها

Hīn mūrāqīb bāş ger dil bāyedet

K’ez-pey-i her fi’l çizī zāyedet

Īn belā ez-kuvdenī āyed tu-rā

Kī ne-kerdī fehmi nükte vü remzhā

Me‘ānī-i elfāz: *Hīn*; āgāh ol. *Mūrāqīb*; ma‘lūm; mūrāqabe olan. *Bāş*; ol. *Ger*; eger. *Dil*; gönül. *Bāyedet*; saña gerek, lāzım ise. *K’ez*; kī ez takdīrindedir. *Pey*; için. *Her fi’l*; her iş. *Çizī*; bir nesne. *Zāyedet*; saña toğar, zuhūr ider. *Īn*; bu. *Belā*; muşibet. *Ez-kovdenī*; aḥmaklıktan. *Āyed*; gelür. *Tu-rā*; saña. *Kī*; harf-i rabt. *Ne-kerdī*; eylemezsiñ. *Fehm*; idrāk. *Nükte*; ma‘lūm. *Remzhā*; remziñ cem‘idir; rumūzları.

Maḥşūl-i ebyāt: Āgāh ol! Eger saña göñül lâzım gerek ise murākıb ol, Cenāb-ı Hakk’a teveccüh ve murākabe eyle kí; her fi’liñ ve işiñ nihāyetinde bir nesne saña toğar, zuhūr ider gerek eygüden gerek kötüden. Bu belā ve muşibet aḥmaklıktan saña gelür, kí nükte vü rumūzātı fehm [ü] idrāk eylemezsiñ. Anıñ içün sen, bu belālara ve muşibetlere dūçār olursuñ. Nükte vü rumūzāt[ıñ], fehm ü idrāki şa’bdır. Herkesiñ isti’dād u kâbiliyyeti yokdur. Meşelā saña temşil **(250a)**ideyim: Şimdi sen, bir maḥale gitmek murād ideyorsuñ. Bu fikr ile yolda, soḡakda gider iken anı görürsün kí, bir ādemiñ birisi dīgerine bi’l-münāsebet: “Cānım birāder, ben oraya gitmem.” diyor. İşte bil kí, bu rumūz sañadır. Ya’nī oraya gitme diyorlar. Ve kıs ‘alā hāzihi. Böyle nükte vü rumūzlar olur. Dikḡat olunursa iş bilinür ‘azīzim.

Şahīfe (579):

Vaḡtī zenbūrī mūrī-rā dīd kí Bir vaḡt bir arı ḡarıncayı gördi kí می‌گشدد Be-hezār ḡile dāne be-ḡāne mī-keşed Biñ ḡile ile dāne, ḡabbeyi evine çeker. *Vü der-ān renc-i bisyār mī-dīd* Öyle çok zaḡmet ve meşakḡat gördi. *Ū-rā ḡüft iy mūr īn ḡi rencest kí* Arı o ḡarıncaya didi: İy mūr! Bu ne renc, zaḡmet ve meşakḡat kí çekersiñ, didi. *Ber-ḡod nihāde’ī biyā kí, muḡ’am u meşreb-i men bi-bīn kí* Ve kendü üzerine ḡoymuşsuñ, gel kí, benim yemegimi içmegi[mi] gör kí ترست و لذیذ لطیف و Her ḡa’ām kí laḡīf u lezīz terest Her bir ḡa’ām, laḡīf, ḡüzel ve ziyāde lezīzdir. *Tā ez-men ziyāde ne-bāyed be-pādişāhān ne-resed* Ḥattā benden ziyāde gerekmez pādişāhlara ulaşmaz ol ḡadar ziyāde laḡīf ve lezīz ḡa’āmım ve meşrebimvardır didi. *Her āncā kí ḡāhem nişīnem vü ānḡi ḡāhem ḡüzīnem u ḡordem* Her ol yeri kí isterim oturayım ve ol nesneyi isterim begenirim ve yerim, didi arı ḡarıncaya *Vü der-īn kí sūḡan būd kí ber perīd u be-dükkān-ı ḡaşşabī ber- meslūḡī nişest* Bu sözde idi kí, arı oradan uçdı ve bir ḡaşşab dükkānında şoyulmuş laḡmiñ üzerine oturdı, ya’nī ḡondı. *Ḳaşşabī kí kārḡ der-dest dāşt* Ḳaşşāb kí elinde bıçak tutardı. *Ber-ān zenbūr-i maḡrūr zed dü bāre ber-zemīn endāḡt* O maḡrūr olan arıñıñ üzerine urdı, arıyı iki pāre idüp, yer üzerine atdı. و مور

Vü mūr bi-yāmed vü pāy keṣān ū-rāmī-bored Qarınca geldi, o arınıñ ayağını çekerek iletür ve götürür idi. و گفت رب شهوة ساعة اورثت صاحبها حزنا *Vü güft : Rubbe şehveti sâ‘at^{im} evraşet şāhibhā ḥūznā ṭavīl^{en}* Qarınca didi: Çok şehvet olur kí bir sâ‘atde şāhibine ḥüzün-i ṭavīl īrās ider. زنبور گفت مرا بجایی مبر که *Zenbūr güft kí merā be-cāyī me-bor kí ne-ḥāhem* Arı didi; bizi bir yere, maḥale iletme kí, ben o yeri ve maḥali istemem. مور گفت هر که از روی حرص و شهوت *Mūr güft: Her kí ez-rū-yı ḥırş u şehvet cāyī nişīned kí* Qarınca didi: Her kim kí ḥırş ve şehvet yüzünden bir yere ve maḥale oturur; kí خواهد بجایی کشندش که نخواهد *Ḥāhed be-cāyī keşendeş kí ne-ḥāhed* İster kí bir yere ve bir maḥale anı çeksinler, öyle istediği yere ve maḥale çekmezler, didi. Ve ayağından sürir hep me‘a’s-selām, didi ‘azīzim.

Şahīfe (579) Fi’l-Meşnevī:

این دهان بستی دهانی باز شد
که خورنده لقمهای راز شد

کر ز شیر و دیو تن را و آبری
در فطام او بسی نعمت خوری

În dehān bestī dehānī bāz şūd
Kí ḥorende loḳmahā-yi rāz şūd

Ger zi-şīr u dīv ten-rā vāborī
Der-fütām-ı ū besī ni ‘met ḥorī

Me‘ānī-i elfāz: *În*; bu. *Dehān*; ağız. *Betsī*; bağladıñ. *Dehānī*; bir ağız. *Bāz*; açık. *Şūd*; oldu. *Kí*; zīrā. *Ḥorende*; ekl olunan, yenilmiş. *Loḳmahā-yı*; loḳmanıñ cem‘idir; loḳmalar. *Rāz*; sırr, esrār. *Şūd*; oldu. *Ger*; eger. *Zi-şīr*; südden. *U dīv*; şeytān. *Ten-rā*; tenini, vücūdını. *Vā borī*; girü iletürsüñ, kırtarırsıñ. *Der*; zarfiyyet. *Fütām*; memeden kesmek. *Ū*; zamīr. *Besī*; çok. *Ni ‘met*; ma‘lūm. *Ḥorī*; yersıñ.

Maḥṣūl-i ebyāt: Bu ağzını bağlayasın, diğer bir ağız açık olur. Ya'nī bu zāhir ağzını sükūt mührüyle mühürleyüp, bağlayasın. Cenāb-ı Hakk saña bāṭın ağzı iḥsān ider kī, andan ḥikmet ve 'ilm-i ledünnī cereyān ider, kī andan esrār loḡmalarını yiyici olursuñ. Ve andan ḥikmet ve 'ilm-i ledünnī ḥāşıl olup lisānından şudūr ider. Eger şeytanıñ sūdünden bu vücūduñ ve teniñ tıflını girü iletürseñ, ya'nī anıñ sūdünden keserseñ, kaç' iderseñ; Cenāb-ı Hakk'ın luṭfı ve iḥsānı tecellīsinden pek çok ni'met yersiñ. Ve nihāyetsiz devlet ve ni'met-i sermediyyeye nā'il olursuñ. İş bir kerre bu iḳlīm-i vücūdı, anlarıñ ellerinden **(251a)** kurtarmak ve pādişāh-ı İslām olan sulṭān-ı Rūm'ıñ taḥta cülusuyla ḥūkm ü fermān anıñ eline girmekdir. Maḥşūd işte ol vaḳt, seniñ işiñ tamām olur sulṭānım. Vālā Rusya Kralı taḥta cülūs idüp emr ü fermān anıñ elinde iken işiñ ḥarābdır, nihāyeti 'azābdır 'azīzim.

Şahīfe (580) Kāle's-Sa'dī Fi'l-Bostān:

یکی دیدم از ارصه رودبار
که پیش امدم بر پلنکی سوار

چنان هول ازان حال بر من نشست
که ترسیدم پای بستن رفتن بیست

تبسم کنان دست بر لب گرفت
که سعدی مدار آنچه آید شکفت

تو هم کردن از حکم داور میبچ
که کردن نبیچد ز حکم تو هیچ

محالست چون دوست دارد ترا
که در دست دشمن گذارد ترا

Yekī dīdem ez-arṣa-i Rūdbār
Kī pīş āmedem ber-pelengī süvār

Çünān hevl ez-ān-ı hāl ber-men nişest

Kí tersīdenem pāy reften bi-best

Tebessüm künān dest ber-leb girift

Kí Sa‘dī me-dār ānčí āyed şigift

Tu hem gerden ez-ḥükm-i dāver me-pīç

Kí gerden ne-pīçed zi-ḥükm-i tu hīç

Muḥālest çün dūst dāred tu-rā

Kí der-dest-i düşmen güzāred tu-rā

Me‘ānī-i elfāz: *Yekī*; birini. *Dīdem*; gördüm. *Ez-arşa-i*; yerinde, meydânında. *Rūdbār*; Gīlān ve Qazv’ın şehirleriñ arasında büyük memleketdir. *Kí*; ḥarf-i rabṭ. *Pīş āmedem*; öñüme geldi. *Ber*; üzerinde. *Pelengī*; kaplan. *Süvār*; binmiş. *Çünān*; böylece. *Hevl*; ḥavf u dehşet. *Ez-ān hāl*; anın ḥālinden. *Ber-men*; benim üzerime. *Nişest*; oturdı; ya‘nī baña andan ḥavf geldi. *Kí*; ḥarf-i rabṭ. *Tersīdenem*; korkumdan, ḥavfımdan. *Pāy*; ayak. *Reften*; gitmek. *Bi-best*; bağlandı. *Tebessüm*; ma‘lūm. *Künān*; iderek. *Dest*; el. *Ber-leb*; dudağ üzerine. *Girift*; tutdı. *Kí*; böyle kí. *Sa‘dī*; Yā Sa‘dī didi. *Me-dār*; tutma. *Ān čí*; ol nesne. *Āyed*; gele. *Şigift*; ta‘accüb. *Tu*; sen. *Hem*; daḥı. *Gerden*; gerdānını. *Ez-ḥükm*; hükmünden. *Dāver*; pādīşāh. *Me-pīç* çevirme. *Kí gerden*; ma‘lūm. *Ne-pīçed*; çevirmez. *Zi-ḥükm-i tu*; seniñ hükmünden. *Hīç*; hīçbir şey’. *Muḥālest*; muḥāldir. *Çün*; çünkü. *Dūst*; ma‘lūm. *Dāred*; tutar. *Tu-rā*; seni kí. *Der-dest*; elinden. *Düşmen*; ma‘lūm. *Güzāred*; terk ider. *Tu-rā*; seni ya‘nī muḥāldir.

Maḥşül-i ebyāt: Şeyḥ Sa‘dī buyurur kí: Birini gördüm Rūdbār şehrinde, kí öñüme geldi; kaplan üzerine rākib olmuş. Anıñ o ḥālinden ol kadar ḥavf benim üzerime geldi kí, ol kadar korkdum kí gitmek ayağım bağlandı.(251b) Ya‘nī gidici olan ayak bağlandı, harekete mecālīm kalmadı. O ādem tebessüm iderek elini dudağına koyup baña didi kí; Yā Sa‘dī müte‘accib olma, ta‘accüb eyleme bu ḥāle, ya‘nī ol nesne kí gelür, görürsün; andan ta‘accüb itme. Sen daḥı gerdānını Cenāb-ı

Ḥaqq'ın hükmünden çevirme kî seniñ öñüne seniñ hükmünden hîçbir şey' gerdânını çevirmesün. Ya'nî her şey'e hükm idersin, muhâldir; çünkî dost seni tutar, kî düşmen elinde seni terk itmek muhâldir. Āmennā ve şaddaknā. Velâkin iş o kalbi ve o tevekkülü bulmaqdır. Ḥazret-i 'ulemā'-i bi'llāh Muştafa Fehmî El-Erzincānî Quddise Sırruhu's-sāmî Efendimiz Ḥazretleri buyurmuşdur kî: İnsān ol kadar Cenāb-ı Ḥaqq'a tevekkül-i tāmmesi olmalı kî, üzerine cebel-i 'azīm hareket idüp gelse, aślā ve kaṭ'ā yerinden hareket itmeyüp ve göñlüne dahı havf tārı olmamalıdır. Zīrā kî anı yerinden hareket itdiren, durdurmağa da kādirdir. Seniñ ne cānıñ ne kuvvetiñ vardır kî, anıñ öñünden şavuşasıñ, buyurmuşlardır. Qaddesa'llāhu Sırrahu'l-'azīz.

Şahīfe (580) Fi'l-Meşnevī:

فائده هر ظاهری خود باطنست

همچو نفع اندر دواها کامنست

هیچ خطاطی نویسد خط بفن

بهر عین خط نه بهر خواندن

کند بینش می نبیند غیر این

عقل او بی سیر چون نبت زمین

نبت را چه خوانده چه نا خوانده

هست پای او بکل (358b) در مانده

کر سرش جنبد بسیر باد رو

تو بسر جنبانیش غره مشو

آن سرش کوید سمعنا ای صبا

پای او کوید عصینا خلنا

Fā'ide her zāhirī ḥod bāṭīnest
Hemçü nef' ender-devāhā kāmenest

Hîç ḥaṭṭāṭī nüvîsed ḥaṭṭ be-fen
Behr-i 'ayn-ı ḥaṭṭ ne behr-i ḥ'ānden

Kend-i beyneş mî-ne-bîned gayr-ı ĩn
'Akl-ı ũ bî-seyr çün nebt-i zemîn

Nebt-rā çî ḥ'ānde çî nā-ḥ'ānde
Hest pāy-ı ũ be-gil der-mānde

Ger sereş cunbed be-seyr-i bād rev
Tu be-ser cunbāniyeş ğarra me-şev

Ān sereş gūyed semi'nā iy şabā
Pāy-ı ũ gūyed 'aşaynā ḥallenā

Me'ānī-i elfāz: *Fā'ide*; ma'lûm. *Her zāhirī*; her bir zāhir ve āşikāre olan şey'. *Ḥod*; ḥakīkatde. *Bāṭīnest*; bāṭın(da)[dır]. *Der*; içindedir. *Hemçü*; gibi. *Nef'*; menfa'at. *Ender*; içinde. *Devāhā*; devānıñ cem'idir; 'ilāc. *Kāmenest*; kî emineş taḳdīndedir; kî emīndir. *Hîç*; aşlā. *Ḥaṭṭāṭ*; yazı ḥ'ācesi, ḥaṭṭāt efendi. *Nüvîsed*; yazar. *Ḥaṭṭ*; yazuyı. *Be-fenn*; fen ile; ya'nî ustalık ile tefennün itmişdir. *Behr*; içün. **(252a)** *'Ayn*; 'aynı. *Ḥaṭṭ*; yazı; ya'nî 'ayn-ı ḥaṭṭ içündür. *Ne*; degil. *Behr*; içün. *Ḥ'ānden*; okumaş. *Kend-i beyneş*; beyni ḳopmuş; ya'nî beyinsiz olan aḥmaş. *Mî-ne-bîned*; görmez. *Ġayr*; başka. *Īn*; bu; ya'nî bundan başka görmez 'akıl, o beyinsiz olanıñ 'aklı bî-seyr, seyirsizdir. Ya'nî onuñ 'aklı seyr ü ḥareket itmez, gitmez, biletmez. *Çün*; gibi. *Nebt*; ot. *Zemîn*; yer, arz, yerde biten ot. *Nebt-rā*; ota. *Çî*; ne. *Ḥ'ānde*; okunmuş. *Çî*; ne. *Nā-ḥ'ānde*; okunmamış. *Hest*; -dır. *Pāy*; ayak. *Ū*; zamîr; ota rāci' dir. *Be-gil*; çamurda. *Der-mānde*; ḳalmışdır. *Ger*; eger. *Sereş*; -ş zamîr; ota

rāci'dir; anıñ başı. *Cunbed*; hareket ider, oynar. *Be-seyr*; hareketle oynar. *Bād*; rüzgār. *Rev*; gitdi; ya'nī rüzgārıñ gelmesiyle başı hareket ider. *Tu*; sen. *Ser*; baş. *Cunbāniyeş*; oynadırsıñ, hareket itdirirsiñ. *Garra*; mağrūr. *Me-şev*; olma. *Ān*; ism-i işāret; ota işāretdür. *Sereş*; otuñ başı. *Gūyed*; söyler. *Semi'nā*; biz işitdik. *İy şabā*; iy bād-ı şabā. *Pāy*; ayak. *Ū*; otuñ. *Gūyed*; söyler. *Aşaynā*; biz 'āşī olduk. *Hallenā* bizi terk it, bırak.

Maḥşūl-i ebyāt: Her zāhir ü āşikāre olan şey'in fā'idesi ve menfa'ati ḥaḳīkatde bātındır. Ya'nī göze görünmez 'ibādet ü tā'at, bunuñ fā'idesi bātın oldığı gibi 'isyān u tuğyānıñ mazarratı daḥı bātın olur. İlāc ve devālarıñ menfa'ati gibi bātındır. Bunlarıñ menfa'ati emīndir, emniyyet olunur. Hicbir ḥattāt fenn ile, uşul ile ustālık için yazar mı? Ancak kırā'at olunmak, okunmak için yazar. Ya'nī kātibleriñ mektüb yazması gibi, okunmak içündür. Fenn için 'ayn-ı ḥatt nasıl yazulur? Meşḳ olunmak içündür. Anıñ için ḥattātlar ḥurūfata ve kā'ideye çok diḳḳat iderler. Beyinsiz, 'aḳılsız olan aḥmak bundan ḡayrı bir şey' görmez. Ya'nī o yalnız ḥattı görür. Anda ve anıñ bātınında olan fā'ide ve kā'deyi görmez, yalnız yazuyı görür, ledünniyātını bilmez. Zīrā o aḥmākıñ 'aḳlı bī-seyrdir. Hareketsiz, bir şey'e yetmez, 'aḳlı bir şey'e irmez. Yerde, arzda olan ot gibidir. Hic (252b)otuñ 'aḳlı var mıdır? Bir şey'e irsüñ, fehmi [ü] idrāk itsüñ, işte anıñ gibidir. Ota bir şey' okuyasıñ veyāḥud okumayasıñ ikisi de müsāvidir. Çünkü ot ne bilür ne añlar okumadan. Lâkin burası ma'lûm olsun kî, o ot[uñ] kendüye maḥşuş tesbîḥ ve zikri vardır, o başkadır. Ancak seniñ lisānından añlamaz, dimekdür. O otuñ ayağı çamurda ḳalmışdır. Ya'nī yerde baḡlıdır. Harekete mecālî yokdur, bir yere gidemez. Eger anıñ başı rüzgārıñ aña gelmesiyle sīret ü hareket ider; ya'nī rüzgār esdikçe otlarıñ başı iki tarafa meyl ile cünbüş [ü] hareket iderler. Sen başını iki tarafa hareket itdürmekle mağrūr olma. Zīrā kî, o hareket seniñ degildir. Rüzgār-ı ḥaḳīḳī olan tecellî-i Rabbānî'niñ te'sirātından dergāhlarda, muḳābele-i şerīfde zikr ile hareket ü cünbüşüñ vesā'ir 'ibādet ü tā'at lezzetiyle mütelezziz olup hareket ü cünbüşüñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dandır. O otuñ başı esen bād-ı şabāya, semi'nā, biz işitdik söyler; ayağı biz 'āşī olduk, bizi burada terk it, başka yere gidemeyiz, söyler. Ya'nī iy şabā rüzgārı! Bilürüz cānāndan gelürsüñ, bize selāmlar getirüryorsuñ ve bizi cānāna da'vet ideyorsuñ. Bunu işitiyoruz, semi'nā diyorsuñ, lâkin bizim ayaḡımız bize teba'ıyyet etmiyor. O 'aşaynā, ḥallenā diyor. Ya'nī biz 'āşī olduk, buradan bir yere gitmeyiz, bizi burada terk it diyor. İşte 'azīzim,

sâlikân-ı Hakk olanlar da böyledür. Ya'nî bu dünyâya ve nefis [ü] hevâsına teba'ıyyetden henüz kurtulmamış ot gibi ayağı bu batağıstânda saplanmış kalmış olanlar, dergâh-ı şerîflerde mukābeledede başları iki tarafa meyl ile hareket ü cünbüş iderler. Lâkin kendüleri ašlâ oldukları maḳāmlarından ilerüye hareket itmege kâdir degillerdir. Ancaḳ bir kuvvetlü rûzgār olsa o otı kökden havaya ḳaldurup göklere atar. Evet öyledir; lâkin ḳanı öyle rûzgār, ḳanı öyle mürşid-i kâmil, ḳanı öyle 'ışḳ-ı İlâhî? الحمد و المنه له Bu yüzsüz, 'āšī Aşçı Dede, Cenāb-ı Hakk' ın maḳz-ı luṭf ve iḥsān-ı İlâhiyyesinden olarak (253a) ḥalīfe-i Resūlu'llāh olan 'ulemā'-i bi'llāh Ḥazret-i Muṣṭafā Fehmī El-Erzincanī Ḳaddesa'llāhu Sırrahū'l-azīz Ḥazretlerine yetişdik. Ve bir mülāḳatda ve bir naẓar-ı kimyā eşerleriyle, kökümi yerden ḳoparup hevā-yı 'ışḳa atup şaḳırḳa gibi direklenüp āsumāna ṭoḡrı gitdim.⁵⁰ هذا من فضل رب

Şahîfe (581) Fi'l-Meşnevî:

لا تخا فوا هست نزل ضائفان
هست در خور از برای ضائف آن

هر که ترسد مرو را ایمن کنند
مر دل ترسنده را ساکن کنند

انکه خوفش نیست چون کویی مترس
درس چه دهی تیست او ممتاج ترس

(140) şahîfede zıkr olundığından oraya mürāca'at oluna.

Şahîfe (581) Ḳāle's-Sa'dî:

علم چندانکه پیشتر خونی
چون عمل در تو نیست نادانی

نه محقق بود نه دانشمند
چار پایی برد کتابی چند

⁵⁰ Sûre-i Neml 40. Âyet-i Kerîme.

آن تهی مغز را چه علم و خبر
که برو هیزمست ویا دفتر

*‘İlm-i çendān kī pīšter ḥ’ānī
Çün ‘amel der-tu nīst nā-dānī*

*Ne muḥakkık būd ne dānišmend
Çār[pā] pāyī berū kitābī çend*

*Ān tehī mağz-rā çī ‘ilm ḥaber
Kī berū heyzomest veyā defter*

Me‘ānī-i elfāz : ‘İlm; ma‘lūm. Çendān kī; ol kadar kī. Pīšter; ziyāde, fevka’l-‘āde. Ḥ’ānī; okursuñ. Çün; çünkü. ‘Amel; ma‘lūm. Der-tu; sende. Nīst; yokdur. Nā-dānī; cāhilsuñ. Ne muḥakkık; ne muḥakkık. Būd; olduñ. Ne dānišmend; ne ‘ālim olduñ. Çār; dört. Pāyī; ayağlı. Berū; anıñ üzerine. Kitābī; kitābları. Çend; birkaç, nice. Ān; ism-i işāret. Tehī; boş. Mağz-rā; beyni yok ya’nī ‘akılsız demekdür. Çī ne ‘ilm ü ḥaber; ne ‘ilm ve ne bir şeyden ḥaberi var. Kī; harf-i rabt. Ber-ū; anıñ üzerine. Heyzomest; ḥaṭabdır, odundur⁵¹. Veyā defter; yāḥud defter ve kitābdır ḥaberi yokdur.

Maḥşül-i ebyāt: Birkaç ‘ilm ve daha ziyāde okursuñ; çünkü sende ‘amel yokdur, cāhilsuñ. Zīrā ‘amelsiz ‘ilm, meyvesiz ağaca beñzer. Ne muḥakkık olduñ ve ne de ‘ālim olduñ; hiçbir şey’e beñzemediñ. Dört ayağlı ḥayvānıñ üzerine birkaç kitābı yükletmek gibi oldu. O beyni boş, beyinsiz, ‘akılsız ḥayvān ne bilür ‘amelden ve ḥaberden? Kī, anıñ üzerine ḥaṭtab veyā derfter ü kitāb yükletmişsiñ. Ne ‘ilmi vardır ve ne ḥaberi. Aña ikisi de (253b)müsāvidir. İşte ‘ulemā-yı rūsūm efendileriñ ve ‘ilmleriyle ‘āmil olmayan zevātıñ ḥāl-i şanı böyledir. Lâkin o ḥayvān yüklenmiş olduğu ḥaṭtab veyā defterden , dünyā ve āḥiret mes’ul degildir. Ammā sultānım, sen

⁵¹ Metinde “ñ” ile yazılmıştır.

öyle degilsin. Çünkü insānsin ve bir de ‘ulemā zümresinden oldun. Anın için dünyā ve āhiret mes’ul olursun. Kāşkı öyle mes’ul olmamak için ‘ilmi ‘aql itmemiş olsan idi bir su’ālın noqşān olurdu. Belki, Yā Rabb bilmiyordum, diyü bir cüz’i elinde sermāye olurdu. Lâkin şimdi öyle degildir.⁵² هل يستوى āyetini oku ‘azîzim, añlarsın.

Şahîfe (583) Kāle Fi’l-Meşnevî:

کور را هر کام باشد ترس چاه
با هزاران ترس می آید براه

مرد بینا دیده عرض راه را
پس بداند او مغاک و چاه را

ماهیانرا بحر نکذارد برون
خاکیانرا بحر نکذارد درون

اصل ماهی آب و حیوان از کست
حیله و تدبیر اینجا باطلست

قفل زفتست و کشانیده خدا
دست در تسلیم زن اندر رضا

Kūr-rā her kām bāşed ters-i çāh

Bā-hezārān ters mī-āyed be-rāh

Merd-i bīnā dīde ‘arz-ı rāh-rā

Pes bi-dāned ū meḡāk u çāh-rā

⁵² Sûre-i Zümer 9. Âyet-i Kerîme.

Māhiyān-rā baħr ne-g 'zāred birūn
Hākiyān-rā baħr ne-g 'zāred derūn

Aşl-ı mähî āb u hayvān ez-kilest
Hîle vü tedbîr ĩncā bātîlest

Ƙofl zeftest u güşāyende Hudā
Dest der-teslīm zen ender-rizā

Me‘ānī-i elfāz: *Kūr-rā*; a‘mā, köre. *Her kām*; her kadem, her ayak. *Bāşed*; olur. *Ters*; korku vü havf. *Çāh*; kuyu. *Bā-hezārān*; bñler ile. *Ters*; korku vü havf. *Mī-āyed*; gelür. *Be-rāh*; yola. *Merd*; ādem. *Bīnā*; görici, zıdd-ı a‘mā. *Dīde*; görmüş. ‘*Arz*; eñliligini. *Rāh-rā*; yoluñ. *Pes*; soñra. *Bi-dāned*; bilür. *Ū*; zamīr; o kimesne. *Meğāk*; çukur. *U çāh-rā*; kuyuyu. *Māh[i]yān-rā* mäh[in]iñ cem‘idir, balıklar. *Baħr*; deñiz. *Ne-g 'zāred*; geçmezler. *Birūn*; tışarusına. *Hākiyān-rā*; toprağa mensüb olan, kí insānlar. *Baħr*; deñiz. *Ne-g 'zāred*; geçmezler. *Derūn*; içerüsine. *Aşl-ı mähî*; balığıñ aşlı. *Āb*; şu. *U hayvān*; ādem. *Ez-kilest*; çamurdandır. *Hîle*; ma‘lüm. *Vü tedbîr*; ma‘lüm. *Īncā*; bu yerde, bu maħalde. *Bātîlest*; bātıldır. *Ƙofl*; kilid. *Zeftest*; kalındır. *U güşāyende*; açıcı. *Hudā*; Cenāb-ı Hāḳḳ’dır. *Dest*; el. *Der-teslīm*; telsīme. *Zen*; ur. *Ender*; içinde. *Rizā*; ma‘lüm.

Maḥşūl-i ebyāt: Körlere, (254a)a‘mālara her kadem, ayak atışında kuyu korkusu, havfı vardır. ‘Acabā öñümde kuyu olup içine düşmeyim diyü. Anıñ içün bī-çāreler yolda giderken biñler ile böyle havf u korku gelür. Lâkin gözi görici ādem yoluñ genişliğini, ‘arzı vü tūlı bilür. Bundan soñra o ādem çukur ve kuyuyu bilür; çünkü gözi görüyor. Balıklar deñizden tışaruya geçmezler, ādemler de deñizden içerüye toğrı geçmezler. Ma‘lüm yā telef olurlar. Balığıñ aşlı şu ve ādemiñ aşlı çamurdandır. Bu mekānda hîle, tedbîr-i bātıldır. Ya‘nī gerek insān gerek balık hîle ve tedbîr ile deñizden karaya çıkmak ve karadan deñize girmek bātıldır. Kalın kilid açılmaz ancak anı Cenāb-ı Hāḳḳ açar. Elini teslīm eline ur, Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ rızası

içinde; ya'nî hîle ve tedbîr ile iş olmaz. Ancak şa'b u çetîn olan şey'leri Cenâb-ı Hakk feth ü güşâd ider. Sen bâb-ı rızâda ve teslîm ol, dimekdir.

Şahîfe (584) Fi'l-Meşnevî:

چون شدی بر بامهای آسمان
سرد باشد جست و جویی نردبان

آینه روشن که شد صاف و جلی
جهل با شد⁵³ بر نهادن صیقلی

پیش سلطان خوش نشسته پس قبول
زشت باشد جستن نامه و رسول

*Çün şüdü ber-bāmhā-yı āsumān
Serd bāşed cüst u cüyî nerdübân*

*Āyine rūşen kî şüd şāf u celî
Cehl bāşed ber nihāden şaykalî*

*Pîş-i sulţân hoş nişeste pes kabûl
Zîşt bāşed cüsten-i nāme vü resûl*

Me'anî-yi elfâz: Çün; çünkim. Şüdü; olduñ. Ber; üzere. Bāmhā-yı; bāmiñ cem'idür; dām[lar]. Āsumān; gökleriñ. Serd; so'uk. Bāşed; olur. Cüst u cüyî; aramak. Nerdübân; ma'lûm. Āyine; mir'at. Rūşed; ziyālu. Kî; harf-i rabt. Şüd; oldu. Şāf; ma'lûm. U celî; cilālu. Cehl; zıdd-ı 'ilm. Bāşed; olur. Ber; üzerine. Nihāden; koymak. Şaykalî; cilā. Pîş; öñünde. Sulţân; pâdişāh. Hoş; güzel. Nişeste; oturmuş.

⁵³ Metinde “شد” olarak geçmekte ancak vezne uymadığından “باشد” olarak değiştirilmiştir. Nitekim mana kısmında “bāşed” olarak anlamlandırılmıştır. Bkz. <https://ganjoor.net>

Pes kabûl; makbûldur. *Zîst*; çirkin. *Bâşed*; olur. *Cüsten*; aramak. *Nâme*; mektûb. *Resûl*; elçi.

Maḥşûl-i ebyât: Çünkü âsumânîñ, dâmiñ üzerinde olduñ; ya'nî iddi'â ideyorsuñ, ben göklere çıkayorum diyü, kemâl-i terakķîden kinâyedür. Şo'uk olur nerdübân aramak. Ya'nî hem göklere çıkayorum diyorsuñ ve hem de nerdübân arayorsuñ. Ya'nî hem evliyâlık şatarsıñ ve hem de mürşid-i kâmil (254b)ararsıñ. Âyine, şâf u celî ve ziyâlu oldu. Anıñ üzerine şaykal koymak cehldür. Âyineye, şaykal istemez. Kezâlik evliyâya dâ'imâ tecellî olur, tecellî aramak cehldir. Sultân öñünde güzel, hoş oturmuş âdem, makbûl-i pâdişâhdır. Çirkin olur elçiniñ nâmesini pâdişâhıñ öñünde aramak. Ya'nî pâdişâh saña elçi ile nâme gönderdi, sen o nâmeyi pâdişâhdan su'âl iderseñ, ararsañ çirkin olur. İşte bu ebyât, vâşıl-ı Hakk olan evliyânıñ hakkındadır, kî anlar vâşıl-ı Hakk olduğdan sonra böyle şey'lerden berîdir. Ya'nî terakķî aramak, tecellî talebi ve pâdişâhdan nâme su'âli sūy-ı edeb olur, 'azîzim.

Şahîfe (584) Fi'l-Meşnevî:

کارگاه کنج حق در نیستیست
غرہ هستی چه دانی نیست چیست

آب کوزه چون در آب جو شود
محو گردد در وی و جو او شود

Kārgāh-ı genc-i Hakk der-nīstīst
Ġarra-i hestī çī dānī nīst çīst

Āb-ı kūze çün der-āb cū şeved
Maḥv gerded der-vey u cū Ū şeved

Me'ânî-i elfāz: *Kārgāh*; iş yeri. *Genc*; hazine. *Hakk*; Cenâb-ı Hakk'ıñ. *Der*; zarfiyyet. *Nīstīst*; yokluğdadır. *Ġarra-i*; mağrūr. *Hestī*; varlığa. *Çī*; ne. *Dānī*; bilürsüñ. *Nīst*; yok. *Çīst*; nedir. *Āb*; su. *Kūze*; ma'lûm; içine su konur. *Çün*; çünkü.

Der-āb; şuda. *Cū*; ırmağ. *Şeved*; olur. *Maḥv*; yok. *Gereded*; olur. *Der-vey*; kûzeyi. *U cū*; ırmağ. *Ū*; zamîr ileyhi râci‘dir. *Şeved*; olur.

Maḥşûl-i ebyât: Cenâb-ı Hakk’ın iş hâzinesi yokluğdadır. Varlığına mağrûr olan âdem, ne bilür yokluk nedir. Ya’nî Cenâb-ı Hakk’ın esmâ ve şıfâtı kenziniñ kârgâhı, maḥal-kârı, yokluğdadır. Ya’nî ağıyar ve mâ-sivâ menzilesinde olan eşyâ müzammil ve mütelâşî olur. İy mi‘râc-ı ḥakâyıkdan gâfil olan insân! Sen (iseñ), vücûd-ı mecâzîniñ mağrûr ve meftûnısñ. Ne bilürsün kî yokluk nedir? Bu yokluğdan murâd ağıyar ve mâ-sivâ, vücûd-ı i‘tibârîsi müzammil olmak ve vücûd-ı ḥakîkî zuhûra gelmekdir. Bu ise fevka’l-‘âde devlet-i ‘uzmâ ve ‘inde’l-muvaḥiddîn ziyâde sa‘âdet-i kübrâdır. Lâkin vücûd-ı mecâzî meftûnları bu yokluğda olan varlığı bilemediler ve bunuñ ne gûne devlet ü sa‘âdet olduğına **(255a)** ‘ârif olamadılar. Kûzeniñ şuyı çünkî ırmağdan olur. Ya’nî kûzeniñ içinde olan şu ırmağın şuyıdır. Böyle ise, kûzeyi maḥv ü izâle itmekden o şu ırmağ olur. Ya’nî kûzeyi ırmağdan kaldırıp şuyı ırmağdan alursañ, kûzeniñ şuyı ırmağ olur. Ara yerde vâsıtanıñ lüzûmı yokdur. Ya’nî insânın vücûd-ı zâhirîsi kûze gibidir. Aña olan tecelliyât-ı İlâhiyye ve feyz-i Sübhânî ırmağ gibidir. İşte ırmağdan bu vücûd kûzesini maḥv u izâle idüp ḥakîkat ve ‘ilm-i ledünnî ırmağında ve deryâ-yı ‘ışkda ğark-ı ‘ışk [u] maḥabbet olmağdır.

Şahîfe (585) Fi’l-Meşnevî:

این نکردی تو که من کردم یقین

ای صفات در صفات ما دفین

مارمیت اذ رمیت کشته

خویشتن در موج چون کف هشته

În ne-kerdî Tu kî men kerdem yaḳîn

İy şıfâtet der-şıfât-ı mâ defîn

Mâ rameyte iz rameyte küşte ‘î

Hîştên der-mevc çün keḫ hoşte ‘î

Me‘ānī-i elfāz: *Īn*; bunu. *Ne-kerdī*; itmediñ. *Tu*; sen. *Kī*; ħarf-i rabṭ. *Men*; ben. *Kerdem*; eyledim. *Yakīn*; ma‘lūm, yakīn^{en} bildim dimekdir. *Īy*; ħarf-i nidā. *Şıfātet*; seniñ şıfātıñ. *Der- şıfāt-ı mā*; bizim şıfātımızda. *Defīn*; medfūn, defn olunmuş. *Mā rameyte iz rameyte*. *Küşte’i*; ölmüşsüñ. *Hĩşten*; kendüni. *Der-mevc*; deñiziñ dalgası içinde. *Çün*; gibi. *Kef*; köpük. *Hoşte’i*; bırakmışsıñ.

Maḥşul-i ebyāt: Bunu sen eylemediñ, sen itmediñ, ben eyledim yakīn. Bilürüm; ya’nī cümle işleri ben eyledim yakīn; bilürüm sen itmediñ. Lâkin öyle degildir. İy Seniñ şıfātıñ bizim şıfātımız içinde defn olunmuş olan, zū’l-Celāli ve’l-Kemāl olan Hakk! Ya’nī cümle işler zāhir^{en} bizden şudūr ve zuhūr ider, lâkin ḥaḳīkatde Sen’indir. Biz ancak o işlere esbāb ve ma‘den gibiyiz.⁵⁴ ما رمیت اذ رمیت 54. Āyet-i Kerīmesi’nde olduğu gibi, ḥaḳīkatde okı atan Sen’siñ, zāhirde atan biziz. Kendüni dalğa içindeki köpük gibi bırakmışsıñ. Ya’nī köpük dalğa içinde gizlenmiş olduğu gibi. Zīrā köpük, dalkanıñ gayrı degildir. Lâkin buraya çok diḳḳat lâzımdır. Ya’nī şıfāt-ı İlâhiyye maḥlūkuñ ne ‘aynıdır ne gayrıdır. Meşelâ deñizden bir kab ile şu alsañ, o şu deñiziñ ne maḥlūkuñ ‘aynıdır ne gayrıdır. İşte bunuñ gibidir ‘azīzim, burası bahş-i tavīldir sulṭānım.

(255b)Şaḥīfe (585) Fi’l-Meşnevī:

که ترا از تو بکل خالی کند
تو شوی پست او سخن عالی کند

کرچه قرآن از لب پیغمبر است
هر که کوید حق نکفت او کافرست

Geh tu-rā ez-tu be-kūll ḥālī kūned
Tu şevī pest Ū sūḥan ‘ālī kūned

Ger çī Qur’ān ez-leb-i Peygamberest

⁵⁴ Sûre-i Enfal 17. Āyet-i Kerīme.

Her kî gūyed Hakk ne-güft ū kâfirest

Me‘ânî-i elfâz: *Geh*; ba‘zı. *Tu-râ*; seni. *Ez-tu*; senden; *Be-küll*; külliyyetle, cemî‘^{en}. *Hâlî*; ma‘lûm. *Küned*; ider. *Tu*; sen. *Şevî*; olursuñ. *Pest*; alçaq. *Ū*; zamîr; Cenâb-ı Hakk’a râci‘dir. *Sühân*; sözi, kelâmı. *‘Âlî*; ma‘lûm. *Küned*; ider. *Gerçî*; egerçî. *Qur‘ân*; [Qur‘ân-ı] ‘Azîmü’s-şân. *Ez-leb*; dudağından. *Peygamberest*; şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz lisân-ı sa‘âdetindendir. *Her kî*; her kim. *Gūyed*; söyler. *Hakk*; Cenâb-ı Hakk. *Ne-güft*; söylemedi. *Ū*; o kimesne. *Kâfirest*; kâfirdir.

Maḥşûl-i ebyât: Cenâb-ı Hakk ba‘z-ı kerre seni senden bi’l-küllîye hâlî ider, sen alçaq olursuñ. O Cenâb-ı Hakk’ın sözi ve kelâmı ‘âlî olur. Ya’nî şîfât-ı beşerîyyet ile sen alçaq olan dünyâda olursuñ. O Cenâb-ı Hakk’ın sözi ‘âlî olur. Gerçî Qur‘ân-ı ‘azîmü’s-şân, Efendimiziñ lisân-ı sa‘âdetinden şudûr itmîşdir. Her kim söyler Qur‘ân, kelâm-ı Hakk degildir [diyen], kâfir olur muḥakkak. Ya’nî kelâm-ı İlâhî ‘âlî iken tabî‘at ve ‘anâşır ile zemînde olan Efendimiziñ lisân-ı sa‘âdetlerinden şudûr ider. O kelâm-ı İlâhiyyeniñ ‘uluvv-ı şânına ḥalel gelmez.

Şaḥîfe (585) Fi’l-Meşnevî:

هرکس کو از صف دین سرکش است
میرود سوی صفی کان واپس است

تو ز گفتار تعالوا کم مکن
کیمیای بس شکر فست ان سخن

کر مسی گردد ز گفتارت نفیر
کیمیا را هیچ از وی واکیر

این زمان کر بست نفس ساحرش
گفت تو سودش کندر اخرش

قل تعالوا قل تعالوا ای غلام

هين كه ان الله يدعو للسلام

*Her kes kû ez-şaf-ı dîn ser-keşest
Mî-reved sūy-ı şaft k'ān vāpesest*

*Tu zi-güftār-ı te'ālū kem me-kūn
Kīmyā-yı bes şigerfest ān sūḥan*

*Ger mesī gerded zi-güftāret nefīr
Kīmyā-rā hīç ez-vey vā me-gīr*

*În zamān ger best nef̄s-i sâḥireş
Güft-i tu sūdeş küned der- āḥireş*

*Ḳul te'ālū ḳul te'ālū iy gulām
Hīn kī inne'llāhe yed'ū li's-selām*

Me'ānī-i elfāz: *Her kes*; her kimesne. *Kī ū*; o kimesne. *Ez-şaf-ı dîn*; dîn şafından. *Serkeş*; baş çekici. *-Est*; -dir. *Mî-reved*; gider. *Sūy*; taraf. *Şaft*; bir şaf. *K'ān*; kī ān taqdîrinde; o şaf. *Vāpes*; arkada, girüde. *-Est*; -dır. *Tu*; sen. *Zi-güftār*; anlara söylemekden. *Te'ālū*; geliñiz. *Kem*; nokşān. *Me-kūn*; eyleme. *Kīmyā-yı*; ma'lûm. **(256a)** *Bes*; çok. *Şigerfest*; büyükdür, 'azîmdir. *Ān sūḥān*; o söz, o kelām. *Ger*; eger. *Mesī*; tunç. *Gerded*; olur. *Zi-güftāret*; seniñ anlara olan sözünden. *Nefīr*; nefret, yüz çevirmek. *Kīmyā-rā*; kīmyâyı. *Hīç*; aşlā. *Ez-vey*; andan. *Vā me-gīr*; girü tutma. *În zamān*; bu zamān. *Kerīst*⁵⁵; şağırdır. *Nef̄s-i sâḥireş*; anlar[ı] sâḥir idici nef̄s.

⁵⁵ Bu kelime mütercim tarafından beyit kısmında önce “كر بست” şeklinde yazılmış mana-yı elfazda ilk “Ger; eger. Best; bağladı.” Şekinde anlam verilmiştir. Ancak üstü çizilerek “kerīst; şağırdır.” Kelimesiyle anlam değiştirilmiştir. www.masnavi.net adlı site de “ger best” olarak geçmektedir. Bu şekliyle vezin de bozulmamaktadır.

Güft; didi. *Tu*; sen. *Sūdeş*; anlara fā'ide. *Küned*; ider. *Der-āhîreş*; anlara āhîrinde. *Ķul*; söyle. *Te'ālū*; geliñiz. *Ķul*; söyle. *Te'ālū*; geliñiz. *İy ğulām*; iy köle. *Hîn*; āgāh ol. *Kî*; ħarf-i rabṭ. *inne'llâhe*; taḥḳîḳ-ı Cenāb-ı Hakk. *Yed'ū*; da'vet ider. *li's-selām*; dār-ı selāma.

Maḥşûl-i ebyât: Herkes kî dîn-i mübîn şafından baş çekdi, mü'minîn [vü] müslimîn zümresinden çıkdı. O kimesne arka ve girü kalanların şafı ve şınfı tarafına gider. Sen, geliñiz, sözünü ve kelâmını nokşân itme. Ya'nî sen dâ'imâ anları dîne da'vet it. Zîrâ bu söz anlar hakkında ziyâde büyük, 'azîmdir. Eger tunç seniñ kîmyâ gibi olan sözünden nefret ider, kîmyâyı hîç andan girü tutma. Ya'nî o kimesne seniñ kîmyâ gibi olan sözünden kaçır, sen yine kîmyâ gibi olan sözünü söyle, andan esirgeme. Bu zamân anıñ sihr idici nefesi(ni), egerçî şağırdır, sözün aña fā'ide itmez, soñra idersiñ di, geliñiz di, geliñiz iy köle. Āgāh ol! Cenāb-ı Hakk, taḥḳîḳ-i dār-ı selāma da'vet ider. Geliñiz, geliñiz iy Cenāb-ı Hakk'ın kölesi olan mürşid-i kâmil! Anları böylece dîn-i İslām'a da'vet idiñiz.

Şahîfe (585) Fi'l-Meşnevî:

میل مجنون پیش آن لیلی روان
میل ناقه پس پی کره ش دوان

گفت این ناقه چو هر دو عاشقیم
بادد ضد پس همره نالابقیم

نیستت بر وفق من مهر و مهار
ترک باید از تو صحبت اختیار

جان ز هجر عرش اندر فاقه
تن ز عشق خار بن چون ناقه

جان کشاید⁵⁶ سوی بالا با لها
در ز ده تن در زمین چنگالها

Meyl-i Mecnūn pīş-i ān Leylī revān
Meyl-i nāķe pes pey-i kurreş devān

Güft īn nāķe çü her dü ‘āşıkīm
Bā-dü zıdd pes hem-reh nā lāyıkīm

Nīstet ber-vefk-ı men mihr u mehār
Terk bāyed ez-tu şoĥbet ihtiyār

Cān zi-hicr-i ‘arş ender-fāķe’ī
Ten zi-‘aşķ-ı ĥār-bun çün nāķe’ī

Cān güşāyed sūy-ı bālā bālĥā
Der-zede ten der-zemīn çengelĥā

(256b) **Me‘ānī-i elfāz:** *Meyl*; ma‘lūm. *Mecnūn*; ma‘rūf, meşhūr olan ‘āşık. *Pīş*; öñüne. *Ān*; ism-i işāret. *Leylī*; ma‘rūf, meşhūr olan ma‘şūķası. *Revān*; gidici. *Meyl*; ma‘lūm. *Nāķe*; deve. *Pes*; girüsine. *Pey*; içün. *Kurr(eş)*; yavrusı içün. *Devān*; koşucu, yelici. *Güft*; didi. *Mecnūn* *Īn*; bu. *Nāķe*; deve. *Çü*; gibi. *Her dü*; her iki. *‘Āşıkīm*; ‘āşıkız. *Bā-dü*; iki. *Zıdd*; zıdd ile. *Pes*; şoñra. *Hem-reh*; yol arkadaşısı. *Nā-lāyıkīm*; lāyık değiliz. *Nīstet*; yokluk. *Ber*; üzere. *Vefķ-ı men*; benim vefķım üzere. *Mihr*; maĥabbet. *Vü mehār*; yular. *Terk*; ma‘lūm. *Bāyed*; gerek. *Ez-tu*; senden. *Şoĥbet*; ma‘lūm. *İhtiyār*; ma‘lūm. *Cān*; ma‘lūm. *Zi-hicr-i ‘arş*; ‘arş-ı a‘lānıñ hicrinden. *Ender*; içinde. *Fāķe’ī*; muĥtāclık, faķırlık. *Ten*; vücūd. *Zi-‘ışķ*; ‘ışķdan. *Ĥār-bun*; dikeñ dibinde. *Çün*; gibi. *Nāķe’[ī]*; deve. *Cān*; ma‘lūm. *Güşāyed*; açmış. *Sūy*; taraf. *Bālā*; yüksek. *Bālĥā*; bālĥıñ cem‘idir; kanadlarını. *Der*; zarfiyyet. *Zede*;

⁵⁶ Vezne uymadığından “کشاید” olarak değiştirilmiştir.

urmuş. *Ten*; vüçüd. *Der-zemîn*; yere, ‘arza. *Çengālhā*; çengeliñ cem‘idir; çengellerini.

Maḥşūl-i ebyāt: Meşhūr ve ma‘rūf olan Mecnūn’ın meyli, o Leylā’nıñ öñüne gidicidir. Deveniñ meyli, yavrusı içün arkası tarafına koşucu, yelicidir. Mecnūn, nākeye didi: Bu her ikimiz ‘aşıkız; ya’nī deve ve ben, ikimiz ‘aşıkız. Lâkin iki zıdd berāber yola gitmek lâyıķ degildir. Çünkı ben, Leylā Hānım’a; sen, yavruna ‘aşıksıñ. İki zıdd berāber yola gitmez. Seniñ mihr ü mehārıñ, benim vefķım üzere degildir. Senden şöḥbeti döndürmegi ihtiyār eylemek gerekdir. Ya’nī çünkım seniñ maḥabbetiñ ve yularıñ, benim murādıma muvāfıķ degildir. Lāzım geldi kı senden yüz döndürmegi ihtiyār itmek gerekdir. *اضدان لا يجتمعان* Cān ve rūḥ, ‘arş-ı a‘lānıñ hicrinden faķr [u] fāķe içredir. Vüçüd-ı ten diken dibiniñ ‘ışķından deve gibidir. Cān, açmışdır ķanadlarını bālā tarafına; vüçüd urmuşdur zemīne çengellerini. Ya’nī ‘aķl ve cān aşlı olan ‘uluvv u nūrānī cānibine ķanad açup ister. Lâkin vüçüd u ten, hevā vü heves çengellerini bu ‘ālem-i ḥāķe urmuşdur. Bunuñ elvān ve eşķāline ‘alāķa itmişdir. Ḥayvān gibi otlaķ, şulaķ yere maḥabbet ider, demekdir.

Şaḥīfe (586):

سعدیا حب و طن (257a) کر چه حدیثست صحیح
نتوان مرده بسختی که من اینجا زارم

(482) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (587) Kāle’l-Hāfız:

کاری کنیم ور نه خجالت بر آورد
روزی که رخت جان بجهان دگر کشیم

Kārī kūnīm verne ḥacālet ber āvered
Rūzī kı raḥt-i cān be-cihān-ı diger keşīm

Me‘ānī-i elfāz: *Kārī*; bir iş. *Künīm*; idelim. *Verne*; yoḥsa. *Ḥacālet*; ma‘lūm. *Ber āvered*; götürür. *Rūzī*; bir gün. *Kī*; ḥarf-i rabṭ. *Raḥt*; metā‘. *Cān*; ma‘lūm. *Be-cihān-ı diger*; bir ḡayri cihān. *Keṣīm*; çekeriz;

Maḥşūl-i beyt: Bir iş idelim, yoḥsa ḥecālet götürür birgün, kī cān metā‘ını bir ḡayri cihāna çekeriz. Ya‘nī bu ruḥşat ve ‘amel cihānında Ḥaḳḳ Te‘ālā rāzı olacak bir ‘amel işleyelim. Yoḥsa nefis ü hevāya uyup işledigimiz a‘māl-i kabīhalarla birgün ölüp bu cān, āḫiret cihānına ḥużur-ı Rabbü’l-‘ālemīn’e varduḳda⁵⁷ و لقد جنتمونا فرادی كما خلقنا کم اول مرة

Şaḥīfe (588) Fi’l-Meşnevī:

خوید در ذات تو اصلی نبود
کز بد اصلی نیاید جز جود

آن بد عاریتی باشد که او
آرد اقرار و شود او توبه جو

همچو ادم ذلتش عاریه بود
لا جرم اندر زمان توبه نمود

چونکه اصلی بود جرم آن بلیس
ره نبودش جانب تو به نفیس

Ḥūy-ı bed der-zāt-ı tu aṣlī ne-būd
K’ez-bed-i aṣlī ne-yāyed cüz ceḥūd

Ān bed-i ‘āriyyetī bāşed kī ū
Āred ikrār u şeved ū tevbe cū

Hemçü Ādem zilletiş ‘āriyye būd

⁵⁷ Sûre-i En‘am 94. Âyet-i Kerîme.

Lā-cerem ender-zamān tevbe ne-būd

Çünkü aşlı būd cürm-i ān bilīs⁵⁸

Reh ne-būdeş cānib-i tevbe nefīs

Me‘ānī-i elfāz: *Hūy*; ahlāk. *Bed*; kötü. *Der*; zarfiyyet. *Zāt*; ma‘lūm. *Tu*; seniñ. *Aşlı*; ma‘lūm. *Ne-būd*; olmadı. *K’ez*; kí. *Zi-bed*; kötüden. *Aşlı*; ma‘lūm. *Ne-yāyed*; gelmez. *Cüz*; ğayrī. *Cehūd*; inkār. *Ān*; ism-i işāret. *Bed*; kötü. *‘Āriyyetī*; ‘āriyet, ma‘lūm. *Bāşed*; olur. *Kí ū*; zamīr-i ğā’ib. *Āred*; götür. *İkrār*; ma‘lūm. *U şeved*; olur. *Ū*; zamīr-i ğā’ib. *Tevbe*; ma‘lūm. *Cū*; arayıcı. *Hemçü*; gibi. *Ādem*; ‘aleyhi’s-selām. *Zilleteş*; -ş; zamīr-i ğā’ibe rāci’dır; o ādemīñ zillesi. *‘Āriye*; ma‘lūm. *Būd*; idi. *Lā-cerem*; şüphesiz, şekksiz, zarūrī. *Ender-zamān*; o zamānda. *Tevbe*; ma‘lūm. *Nümūd*; gösterdi. *Çünkü*; çünkü. *Aşlı*; ma‘lūm. *Būd*; idi. *Cürm*; günāh. *Ān bilīs*; o şeytānīñ. *Reh*; yol. *Ne-būdeş*; -ş zamīr; iblīse rāci’dır; **(257b)**olmadı. *Cānib-i tevbe*; tövbe tarafına. *Nefīs*; ya’nī nefīs, enfūs olan tevbe tarafına dimekdir.

Maḥsūl-i ebyāt: Kötü hūy, ahlāk-ı zemīme seniñ zātında aşlı, qadīmī olmadı. Zīrā kí aşlı kötü vü bed ahlākdan, inkārdan başka şey’ gelmez. O gibi olan ādemleriñ kārı, işi inkār olur. O kötülük, bedlik ve ahlāk-ı zemīme ‘āriyyet olur. O ādemde, kí o ādem ikrār getirür ve tövbe arayıcı olur. Ya’nī şol kimesnede kötülük ve bed hūy, ‘āriyyet gibi olur kí; o ādemden bir günāh şadır olsa, derhāl tövbe vü istiğfār ider. Ve aşlā bir şey’ inkār itmez. Cümleyi ikrār ider ve taşdıķ ider. Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām gibi o kimesneniñ zillesi ‘āriyyet idi şübhe vü şeksiz, zarūrī o zamānda, ol demde tövbe gösterdi. Çünkü aşlı cürm ü günāh idi ol iblīs ü şeytānīñ, ya’nī bed hūy idi ḥaķıķī. İblīs aña nefīs-i enfūs olan tövbeye ve tövbe cānibine yol olmadı. Zīrā kí aşlı ve ḥilķati kötü ve ḥabīş idi ‘azīzim.

Şahīfe (588) Kāle’l-Mevlevī:

چون سلیمان سوی مرغان سبا
یک صغیری کرد بست آن جمله را

⁵⁸ Vezin gereği “bilīs” olarak düzeltilmiştir.

جز مکر مرغی که بد بی جان و پر
یا چو ماهی کنک مبود از اصل کر

نی غلط کفتم که کر کر سر نهد
پیش و حی کبریا سمعش دهد

چونکه بلقیس از دل و جان عزم کرد
بر زمان رفته هم افسوس خورد

ترک مال و ملک کرد او انچنان
که بترک نام و ننک آن عاشقان

آن غلام و آن کنیزان بناز
پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

باغها و قصرها و اب رود
پیش چشم از عشق کلخان می نمود

عشق در هنگام استیلا و خشم
زشت کرداند لطیفانرا بچشم

هر زمرد را نماید کند نا
غیرت عشق این بود معنی لا

لا اله الا هو اینست ای پناه

که نماید مه ترا دیک (258a) سیاه

*Çün Süleymān sūy-ı mürgān-ı Sebā
Yek şafîrî kerd best ān cümle-rā*

*Cüz meger murgî kî bud bî-cân u per
Yâ çü mähî gung bûd ez-aşl-ı ker*

*Nî ğalaṭ güftem kî ker ger ser nehed
Pîş-i vahy-ı Kibriyā sem 'eş dehed*

*Çünkü Belkîs ez-dil u cān 'azm kerd
Ber-zamān-ı refte hem efsûs ḥord*

*Kî be-terk-i māl u mülk kerd ān çünān
Kî be-terk-i nām u neng ān 'āşîḳān*

*Ān ğulām u ān kenîzān be-nāz
Pîş-i çeşmeş hemçü pûsîde piyāz*

*Bāġhā u kaşrhā u āb-ı rûd
Pîş-i çeşm ez- 'ışḳ küllhan mî-nümûd*

*'İşk der-hengām-ı istîlā u heşm
Zişt gerdāned laṭîfān-rā be-çeşm*

*Her zümürd-rā nümāyed gendenā
Ġayret-i 'ışḳ ĩn büved ma 'nî-i lā*

*Lā Îlâhe illā hû ĩnest iy penāh
Kî nümāyed meh tu-rā dîk-i siyāh*

Me‘ānī-i elfāz: *Çün*; çünkü. *Süleymān*; ‘aleyhi’s-selām. *Sūy*; taraf. *Mürgān*; mürgün cem‘idir; kuşlar. *Sebā*; Sebā Memleketi. *Yek*; bir. *Şafīrī*; ıslık. *Kerd*; eyledi. *Best*; bağladı. *Ān*; ism-i işâret. *Cümle-rā*; cümleyi. *Cüz*; gayri. *Meger murgī kī*; bir kuş kī. *Būd*; oldu. *Bī-cān*; cānsız. *U per*; kanatsız. *Yā*; yâhud. *Çü*; gibi. *Māhī*; bir balık. *Gung*; dilsiz. *Bud*; idi. *Ez-aşl*; aşlından. *Ker*; sağır. *Nī*; yok. *Ġalaṭ*; ma‘lūm. *Güftem*; ben didim. *Kī*; harf-i rabṭ. *Ger*; eger. *Ker*; sağır olan kimesne. *Nehed*; koyu. *Pīş*; öñine. *Vahy*; ma‘lūm. *Kibriyā*; Cenāb-ı Hakk. *Sem‘eş*; -ş zamīr; Cenāb-ı Hakk’a rāci‘dir; sem‘; kulak, işitmek. *Dehed*; virür. *Çünkü Belkīs*; ma‘lūm. *Ez-dil*; gönülden. *U cān*; cāndan. *‘Azm*; kaşd u niyet. *Kerd*; eyledi. *Ber-zamān*; zamān üzere. *Refte*; gitmiş ve çekmiş. *Hem*; dahil. *Efsūs*; hayf. *Hord*; yedi. *Terk-i māl u mülk*; māl, mülki terk. *Kerd*; eyledi. *Ū*; zamīr Belkīs’a rāci‘dir. *Ānçünān*; öylece. *Kī*; harf-i rabṭ. *Terk-i nām*; nāmı terk. *U neng*; ‘ār, nāmūsı terk. *Ān*; ol. *‘Āşıkān*; ‘āşıklar. *Ān*; ism-i işâret. *Ġulām*; ya‘nī köle. *Kenīzān*; kenīzeniñ cem‘idir; cāriyeler. *Be-nāz*; nāz ile. *Pīş*; öñinde. *Çeşmeş*; -ş zamīr; Belkīs’a rāci‘dir; çeşm; göz. *Hemçü*; gibi. *Pūsīde*; çürümüş. *Piyāz*; soğan. *Bāghā*; bāğıñ cem‘idir. *U kaşrhā*; kaşrıñ cem‘idir. *U āb*; şü. *Rūd*; gidici, ya‘nī akıcı şü dimekdir. *Pīş*; öñinde. *Çeşm*; gözi. *Ez-‘ışk*; aşkdan. *Külhan*; ma‘lūm. *Mī-nümūd*; görindi. *‘İşk*; ma‘lūm. *Der*; zarfiyyet. *Hengām*; vakit. *İstīlā*; galebe ve kaplamak. *U heşm*; ma‘lūm, gāzab. *Zişt*; çirkin. *Gerdāned*; eyler. *Laṭīfān-rā*; laṭīfñ cem‘idir; laṭīfleri, güzelleri. *Be-çeşm*; gözinde. *Her Zümrüd-rā*; zümrüd, yeşil taş, meşhūr. *Nümāyed*; gösterir. *Gendnā*; purhaşşaya derler sebzedden. *Ġayret*; ma‘lūm, ‘ışk, ‘ışkıñ gayreti. *Īn*; bu. *Büved*; olur. *Ma‘nī-i lā*; lā harfñiñ ma‘nāsı. *Lā ilāhe illā hū īnest*; budur. *İy*; harf-i nidā. *Penāh*; melcā ve şığınacak yer. *Kī*; harf-i rabṭ. *Nümāyed*; görünür. *Meh*; ay. *Tu-rā*; saña. *Dīg*; çömlek. *Siyāh*; zıdd-ı bi-yāz.

Maḥsül-i ebyāt: Çünkü Hāzret-i Süleymān[ıñ] ‘aleyhi’s-selām Sebā Memleketiniñ (258b)kuşları tarafına bir ıslık eyledi. O kuşlarıñ cümlesini bu eslup ile bağladı. Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām tuyūr-ı vuḥūşa mālīk olduğına işâretidir. Ya‘nī Sebā Memleketiniñ ahālisini şadā-yı rūḥānī ve nefes-i raḥmānī ile da‘vet eyledi. Anıñ da‘veti qabūl ile taḥt-ı ḥükmünde muḳayyed oldılar. Meger illā bir kuş

degil k , anı n c nı ve  anadı yok idi. Y hud bir balık k , a lında dilsiz,  a ır idi. Ya'n   ol kimesnelerini d m-ı b 'atine eylemedi ve anları lu f u kerem d neleriyle  ayd eylemedi k  anlar da fi'l-ha  ka hay t-ı  ayyibe ve per   b l-i 'a liyye yok idi. T  a l-ı fıtratdan anlar, ⁵⁹صم بكم عمى فهم لا يعقلون  yet-i Ker mesince a amm u ebkem idiler. Anı n kel mı n    tmediler ve anı ta'a  ul id p anı la 'amel itmediler. T  kim m rde ve pejm rde  aldılar. Ve ol devlet-i ebediyye ve sa' det-i sermediyyeden mahr m oldılar. Yok,  ala  didim. Eger fara    a ır olan kimesne Cen b-ı Kibriy 'nı  vahyini n   ninde ba   oya, ol 'azamet ve  ibriy    hibi a a sem' vir r. Ya'n   ol bir m r a hid yet eylemedi k , ol m r  a lında gir  ebkem idi didi , bu s zi nev^{en}  ala  s yledi . Eger sem'-i c nı a amm olan kimesne 'adem-i istim 'ına mu'terif olup ol 'azamet   kibriy    hibi olan Hud 'nı  vahyini n ma alli olan enbiy  v  evliy nı n hu  rına ba   osa ve benim sem'-i c nım yokdur ve cehl    afletim  okdur, diy  i'tir f k lsa Hud -y  Te' l  a a sem'-i c n vir rdi. Ve anı kel m-ı Ha  'ı istim  eylemek mertebesine  rg r rdi, demek olur.   n  Bel s Seb 'dan Hazret-i S leyman 'aleyhi's-sel m'ı  c nibine gelmege dil   c ndan 'azm    a d eyledi. Ve hem ge mi  ve gitmi  zamanı  zerine hayf, yedi. V h, yazı ! Benim ge mi  ' mr me didi. Ya'n   imdiye  adar m r r iden eyy m u zamanım  zerine hayf olsun, k  bu  na  adar S leyman c nibine gitmedim, diy  Bel s m l   m lkini terk eyledi, k  ol '   klar n m u nengi terk eylediler. Ol hu n   n zla olan bendeler ve c riyeler, anı n g zi   n nde   rimi   o an gibi oldu. B  lar ve k  kler, akı ı  ular 'ı   (259a)ecelinden anı n g zi   n nde k l an g r ndi. 'ı  ,  alebe ve  azab va tinde, hu  u la  fleri '    n g zine zi t   kab h eyler. Her z mr di,  ayret-i 'ı   pur a  a g sterir. Ya'n  Ma b b-ı Ha   nı n '   nı n  ayreti her na' m   sebz olan e y y  ve cem ' cevher-i hu er y  pur a  a gibi  or ve ha  r ve b -'itib r g sterir. L   l he kelimesini n serd ma'n s  bu olur k , c mle  fil ve b t l olanları der n-ı '   dan nefy k lur. Ve ill ' l h kelimesini n serd ma'n s  Ma'b d-ı bi'l-ha  k  i b t k lma dır. Ve dil-i '    da hem n anı n meyl   ma abbetini ib  a itmekdir.  y 'az b-ı Hud 'dan  ı n u pen h t libi olan kimesne! L   l he ill  hu  kelimesini n sırr u ma'n s  budur k ; m h-ı m n r, sa a siy h   mlek g rine. Ya'n  L   l he ill ' l h kelimesini n serd ma'n s  seni n v c dunda z h r gelse, m nevver olan m ht bı n seni n ba ar  

⁵⁹ S re-i Bakara 171.  yet-i Ker me.

başiretiñe siyāh çömlek gibi görünür. Ya'nī anıñ çeşm-i ḥaḳīḳat-bīniñ katında ašlā ḳadr ü i'tibārı ḳalmaz. Belkī şems-i 'ālem-tābıñ ve sâ'ir-i kevākib-i bī-ḥesābıñ dahı ḳaṭ^{an} revnaḳ u tābı olmaz. Belkī insāna ḥidmetkār görürsüñ ve cümle te'sīrāt ve taşarrufı Ḥazret-i Ḥudā'dan bilürsüñ. Ve ta'zīm ve 'ibādeti Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a idersüñ. ⁶⁰انى وجهت وجهى للذى فطرا سموات والارض⁶⁰ diyüp teveccüh ve maḥabbeti hemān Ḥālīḳ-ı arz u semāya ḳılursüñ 'azīzim.

Şahīfe (588) Ḳāle'l-Ḥāfız:

ما أبروى فقر و قناعت نمنى بریم
با پادشه بکوی که روزی مقدرست

Mā āb-rū-yı faqr u ḳanā'at nemī-berīm
Bā-pādişeh bi-gūy kí rūzī muḳadderest

Me'ānī-i elfāz: *Mā*; biz. *Āb-rū-yı*; yüzi şuyu. *Faqr*; muhtāclıḳ. *U ḳanā'at*; ma'lūm. *Nemī-berīm*; iletmeziz. *Bā- pādişeh*; pādişāha. *Bi-gūy*; söyle. *Kí rūzī*; rızḳ. *Muḳadderest*; taḳdīr olunmuşdur.

Maḥşül-i beyt: Biz faqr u ḳanā'at yüzi şuyunı iletmeziz, dökmeziz. Pādişāha söyle kí, rızḳ ezelde taḳdīr, muḳadderdir ezelde taḳdīr olunmuşdur. Ziyāde ve noḳşān olmaz. Ve bir kimesne, bir ādemiñ rızḳını kesmege veyā ziyāde itmege muḳtedir degildir 'azīzim. “Naḥnü ḳasemnā”da ne olmuş ise olmuşdur ve ne taksīm idilmiş ise ve ne kí ḥişşene işābet itmiş ise itmiştir. O saña gelür ve seni **(259b)**bulur. Pek çok bu bābda tecrübeler olmuşdur kí yüz, iki yüz sâ'atlik yoldan saña hediye gelür. O seniñ rızḳındandır. Rūm ili tarafında Üsküb'de olan el-Mā Şām-ı Şerīf'de olan Aşçı Dede'ye gelür ve anı bulur. إشته biz kí, mu'āşir-i 'āşıkız, el-faḳru faḥrī devleti bize iḥsān olmuşdur. Dünyā içün pādişāh ḳapısına gidüp dīnimizi yağma itmeyiz. Pādişāh da bizim gibi 'ācizdir sultānım.

Şahīfe (588) Ḳāle's-Şā'ib:

⁶⁰ Sûre-i En'am 79. Âyet-i Kerîme.

رزق اکر بر آدمی عاشق نمی باشد چرا

از زمین کندم کربان چاک می آید چرا

Rızq eger ber âdemî ‘âşık nemî-âyed çîrâ

Ez-zemîn gendüm girîbân çāk mî-âyed çîrâ

Me‘ânî-i elfâz: *Rızq*; ma‘lûm. *Eger ber-âdemî*, âdem üzerine. *‘Âşık*; ma‘lûm. *Nemî-âyed*; olmayaydı. *Çîrâ*; niçün. *Ez-zemîn*; yerden, arzdan. *Gendüm*; buğday, hinta. *Girîbân*; yakasını. *Çāk*; yırtup. *Mî-âyed*; gelür. *Çîrâ*; niçün.

Maḥşûl-i beyt: Eger rızq âdeme, insāna ‘âşık olmayaydı, niçün yerden buğday yakasını çāk idüp, yırtup yukarıya gelür, niçün? Ancak âdeme ‘âşık olduğu için. Kâffe-i me’kûlât böylece saña ‘âşıktır. Zîrâ kî, me’kûlâtın teraḳḳîsi insân iledir. Ya’nî senden Cenâb-ı Hâḳḳ’a vâsıl olur. İşte burası bahş-i tavîldir, şarf-ı nazar idelim, bir nebze söyleyem. Meşelâ; elma yersîñ, bu elma içerüde ya’nî mi‘dede takṣîm olur. Her kol hisşesini alır. Posası dübürdan taşra gider. İşte o kuvvâlardan nerdübân gibi teraḳḳî ider. ‘Urûc-ı mi‘râc ider, Hâḳḳ’a vâsıl olur ‘azîzim.

Şaḥîfe (589) Fi’l-Meşnevî:

هین مکن خود را خصی رهبان مشو

زانکه عفت هست شهوت را کرو

بی هوا نهی از هوا ممکن نبود

غازی بر مردکان نتوان نمود

پس کلو⁶¹ از بهر دام شهوتست

بعد از ان لا تسر فوا⁶² ان عفتست

چونکه رنج جز صبر نبود مر ترا

⁶¹ Sûre-i A‘raf 31. Âyet-i Kerîme.

⁶² Sûre-i A‘raf 31. Âyet-i Kerîme.

شرط نبود پس فرو نآید جزا

حبذا آن شرط و شادا آن جزا
ان جزای دل نواز جان فزا

Hīn me-kūn ḥod-rā ḥaṣiyy ruhbān me-ṣev
Z'ānkī 'iffet hest ṣehvet-rā girev

Bī-hevā nehy ez-hevā mümkün ne-būd
Ġāzī'ī ber mürdegān netvān nümūd

Pes külū ez-behr-i dām-ı ṣehvetest
Ba'd-ı ez-ān lā tūsriḥū ān 'iffetest

Çünkü renc-i ṣabr ne-b'ved mer tu-rā
Şarṭ ne-b'ved pes fūrū n'āyed cezā

Ḥabbezā ān şarṭ u şādā ān cezā
Ān cezā-yı dil-nevāz-ı cān-fezā⁶³

Me'ānī-i elfāz: *Hīn*; agāh ol. *Me-kūn*; eyleme. *Ḥod-rā*; kendüni. *Ḥaṣiyy*; ḥādīm ağası demek, taşaksız. **(260a)***Ruhbān*; tağlara çekilüp 'ibādet itmek. *Me-ṣev*; olma. *Z'ānkī*; ol sebebden ki. *'İffet*; ma'lūm. *Hest*; vardır. *Ṣehvet-rā*; şehvetde. *Girev*; rehīn ya'nī merhūn. *Bī-hevā*; hevāsız. *Nehy*; ma'lūm. *Ez-hevā*; hevādan. *Mümkin ne-b'ved*; olmadı. *Ġāzī-i*; ma'lūm. *Ber*; üzere. *Mürdegān*; mürdeniñ cem'idir; ölmüş ādemlere. *Ne-tevān*; mümkün degildir. *Nümūd*; göstermek. *Pes*; imdi. *Külū*; ya'nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ کلا و الشریوا buyurdu. *Ez-behr*; içün. *Dām*; tuzak. *Ṣehvetest*; şehvete tuzaktır. *Ba'd ez-ān*; andan soñra. *Lā tūsriḥū*; ḥiṭābı. *Ān 'iffetest*; o ḥiṭāb-ı 'iffetdir. *Çünkü*; çünkim. *Renc*; zahmet ü meşakḳat. *Ṣabr*; ma'lūm. *Ne-b'ved*; olmaya. *Mer*;

⁶³ Metinde bu dize “dil-nev ez-cān-fezā” olarak anlamlandırılmış ancak hem vezin hem de anlam gereği düzeltilmiştir.

elbette. *Tu-rā*; saña. *Şart*; ma'lûm. *Ne-b'ved*; olmaya. *Pes*; imdi. *Fürü*; aşağı. *N'ayed*; gelmez. *Cezā*; ma'lûm. *Habbezā*; ne güzeldir. *Ān şart*; ol şart. *U şādā*; iy şād u mesrūr. *Ān cezā*; o cezāya. *Ān cezā-yı*; o cezā. *Dil*; gönül. *Nev*; yeni, cedid. *Ez-cān*; cāndan. *Fezā*; ziyāde idicidir.

Maḥşul-i ebyāt: Āgāh ol, kendüyi hādīm ağası ve ruhbān eyleme. Ya'nī terk-i dünyā olup külliye şehvātdan münkaṭı' olma. Ol sebebdan kī şehvetde 'iffet-i istikāmet rehīndir. Ya'nī bu şehvāt içinde Cenāb-ı Hakk'ın 'iffet ü 'işmeti vardır. Zīrā hevāsız hevādan nehy itmek, mümkün degildir. Ya'nī Cenāb-ı Hakk hevādan nehy emr itdi, demek olur kī; hevā olmalı kī hattā nehy vāki' olsun. Bir şey'den bir şey' nehy itmek, o şey'de o nehy olan şey' evvel^{en} mevcūd olmağ gerekdir. Mürde olma. İnsanlar üzerine gāzā göstermek mümkün degildir. Ya'nī bir şahrāda birtakım mürde olmuş insanlar olsa, sen onların üzerine gāzā gösterseñ olur mı? Gāzā olmaz. Ya'nī seniñ nefsiñ ölmüş olsa anıñla nasıl gāzā ideceksiñ? Evvel^{en} o, seniñ nefsiñ azgün düşmen ve şehvāta tābi', bāgī, tağī olacak kī, soñra anıñla gāzā idesiñ ve gāzī olasıñ. Cenāb-ı Hakk'ın, كلوا و الشربوا emri şehvet için tuzaktır. Ya'nī bu seniñ yemek içmekliğin saña tuzak gibidir. Şehvet kuşu oradan tutulur; sayd olur. İnsan yeme içmeden kesilse şehvet kalmaz. Lâkin bundan soñra Cenāb-ı Hakk, لا تسرفوا buyurdi. İşte o, şehvetiñ 'iffeti, 'işmeti oldu. **(260b)** Ya'nī; "İsrāf itmeyiñ!" demek şehvet için 'iffet oldu. Anıñ 'iffetinde isrāf itmemekdir. İşte bu nefis ve bu şehvet olmaz ise, bu hitāb-ı 'İzzet kime olacaqdır? Hīç. Dimek olur kī bunlar lâzım imiş. Çünkü saña zahmet ve şabr itmek şart olmadı. Ya'nī şabriñ yokdur. Pes cezā ve ecr-i cemil aşağı gelmez. Ne güzel o şart ve o cezā. Mesrūr u şād ol, ol cezāya kī; ol gönül ziyāde idici, gönül oḥşayıcı, cānı ziyāde idici bir cezādır.

Şahīfe (591):

مكن وقت ضايع بافسوس و حيف⁶⁴

كه فرصت عزيزست والوقت سيف

(460) şahīfede zıkr olundığından oraya mürāca'at oluna.

⁶⁴ Bu beyit 460. şahīfede مكن عمر şeklinde geçmektedir.

Şahîfe (591) Fi'l-Meşnevî:

ای که صبرت نیست از دنیای دون
چونت صبرست از خدای [ای] دوست چون

چونکه بی این شرب کم داری سکون
چون ز ابراری جدا وز یشربون

*İy ki şabret nîst ez-dünyâ-yı dūn
Çūnt şabrest ez-Ḥudāy [iy] dūst çūn*

*Çünkü bî-în şurb kem dārī sükūn
Çūn zi-ebrārī cūdā v'ez-yeşrabūn*

Me'ānī-i elfāz: *İy*; harf-i nidā. *Ki*; kimesne. *Şabret*; seniñ şabrıñ. *Nîst*; yokdur. *Ez-dünyâ-yı dūn*; denī, alçaq olan dünyādan. *Çūnt*; nice seniñ. *Şabrest*; şabrıñ vardır. *Ez-Ḥudāy*; Cenāb-ı Hakk'dan. [*İy*] *dūst*; iy dost. *Çūn*; nice. *Çünkü*; çünkü. *Bî-nefy. İn*; bu. *Şurb*; içmek. *Kem*; nokşān. *Dārī*; tutarsıñ. *Sükūn*; ma'lūm. *Çūn*; nice. *Zi-ebrārī*; ebrārdan. *Cūdā*; ayrı, fırāk. *V'ez-yeşrabūn*; içerler demek, şurbdan.

Maḥşul-i ebyāt: *İy* kimesne; seniñ denī, alçaq olan dünyādan şabrıñ yokdur. Ya'nī dünyānıñ hıçbir şey'ine şabr idemezsiñ. Yemesine, içmesine aḥz ve i'tāya, konaqlara, serālara, mücevherlerine... *İy* dost, *Ḥudā*'ya nice şabr idersiñ maḳām-ı ta'accübde? Ya'nī idemezsiñ. *Zīrā envā*'-ı şabrıñ ziyāde müşkil ve eşeddī, *Ḥudā*'dan şabr eylemekdir. *Ne'uzu bi'llāh*. Ya'nī dünyā-yı dūndan saña şabr eylemek müşkil olıcaq. *Ḥudā*-yı bî-çūn'dan daḥı şabr eylemek, saḥt-ter ve müşkil-ter olur. Çünkü bu şurbsuz, ya'nī içmeden şabr tutmazsiñ. Elbette içmek istersiñ. *Binā*'^{en} 'aleyh ebrāra mensüb olandan ve anlarıñ şurbundan nice cūdāsıñ? Ya'nī bu dünyāda olan eksiz ve şurbsuz sükūn tutmazsiñ ve şabr itmezsiñ. *Āḥiret* (261a)oldukda Hakk Te'ālā'nıñ ebrār kulları, mizācı kâfūr olan şarābıñ ke'sinden nüş kıldıkda sen aña mensüb olan

şarābdan ve anıñ içmesinden nice cüdā olursuñ ve teveccühle şabr kılursuñ? Eger andan içmek ister iseñ bu dünyāda olan şurūblardan az iç; içer iseñ bārī fuķarāya dañı içir kí, anıñ içmesi seniñ cennette kāfūrdan içmene medār olur sulţānım.

Şahife (592) Kāle'l-Huseyni'l-vā'izî el-Kāşifî fî-tefsîrihî:

بی نمکی دان جگر امیخته
بر جگر بی نمکان ریخته

بی خبر ان مرد که چیزی چشید
کش قلم بی خبر در کشید

Bī-nemekī dān ciger āmīhte
Ber-ciger bī-nemekān rīhte

Bī-ħaber ān merd kí ċizī ċeşīd
K'eş ħalem bī-ħaber der keşīd

Me'ānī-i elfāz: *Bī-nemekī*; tuzsuz. *Dān*; bil. *Ciger*; ma'lūm. *Āmīhte*; ħarışmışdır. *Ber-ciger*; ciger üzerine. *Bī-nemekān*; tuzsuz. *Rīhte*; dökülmüşdür. *Bī-ħaber*; ħabersiz. *Ān merd kí*; ol insān kí. *Ĉizī*; bir nesne. *Ĉeşīd*; tatdı, zevķ itdi. *K'eş*; kí -eş taķdīrinde zamīr; o kimesneye rāci'dir. *Ķalem*; malūm. *Bī-ħaber*; ħabersiz. *Der keşīd*; çekdi.

Maħşūl-i ebyāt: Bil kí, ciger tuzsuz ħarışmışdır. Ya'nī ciger tuzsuz ħarışır ise қоқар, lāşe olur. Ciger üzerine tuzsuz dökülmüşdür. Ħabersiz ol kimesne kí bir şey' tatdı, zevķ itdi, kí o kimesne ħalemi ħabersiz çekdi. Ya'nī 'işret-i ābdan ādemiñ cigeri tuzsuz, қоқmuş; bilsün kí tuzsuzluķdan dökülmüşdür, қоқmuşdur. Ħaberi yokdur kí, āħiret şarābıñ yerine ne tatdı ve ne içer? O kimesne ħalemi ħabersiz çekdi; ya'nī ħaberi yok. Kendü eliyle kendüsini aşdı. Yeri cehennem ve içmesi ma'lūmdur. Cehennemde ne yerler ve ne içerler bilürsüñ.

Şahīfe (592) Fi'l-Meşnevī:

محسنان مردند و احسانها بماند
ای خنک آنها که این مرکب براند

ظالمان مردند و ماند ان ظلمها
وای جانی کو کند مکرو دها

گفت پیغمبر خنک انرا که او
شد ز دنیا ماند ازو فعل نکو

مرد محسن لیک احسانش نمرد
نزد یزدان دین و احسان نیست خرد

وای ان کو مرد و عصیانش نمرد
تا نپنداری بمرکش جان ببرد

Muhsinān mürdend u ihsānhā bi-mānd
İy hunek ānhā kī īn merkeb bi-rānd

Zālimān mürdend u mānd ān zulmhā
Vāy cānī kū küned mekr ü dehā

Güft Peygamber küned ān-rā kī ü
Şüd zi-dünyā mānd ez-ü fī 'l-i nikū

Merd-i muhsin līk ihsāneş ne-mürd
Nezd-i Yezdān dīn u ihsān nīst ħord

Vāy ān kū mürd u 'iṣyāneş ne-mürd
Tā ne-pindārī be-mergeş cān bi-bord

(261b)Me‘ānī-i elfāz: *Muḥsinān*; muḥsiniñ cem‘idir; iḥsān idiciler. *Mürdend*; öldiler, fevt, mevt oldılar. *U iḥsānhā*; anlarıñ iḥsānları. *Bi-mānd*; kaldı. *İy ḥunek*; iy mübārek ü su‘ūd. *Ānhā kī*; ol kimesneye kī. *Īn*; bu. *Merkeb*; bineceğini. *Bi-rānd*; sürdi. *Zālimān*; zālimiñ cem‘idir; zālimler. *Mürdend*; öldiler. *Mevt*; öldi. *U mānd*; kaldı. *Ān ḡulmhā*; anlarıñ ḡulümleri. *Vāy*; yazık, ḡayf. *Cānī*; bir cāna. *Kū*; kī ü taḡdīrindedir; kī ol. *Kūned*; eyledi. *Mekr*; ma‘lūm. *U dehā*; ḡīle, mekr ü ḡīle eyledi demekdir. *Güft*; buyurdi. *Peygamber* şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz. *Ḥunek*; mübārek. *Ān-rā kī*; ol kimesneye kī. *Ū*; zamīr; o kimesneye rāci‘dir. *Şüd*; oldı, ya‘nī gitdi. *Zi-dünyā*; dünyādan. *Mānd*; kaldı. *Ez-ū*; anıñ. *Fi‘l*; iş. *Nikū*; eygü. *Merd*; insān. *Muḥsin*; iḥsān idici. *Mürd*; öldi, fevt oldı. *Vü iḥsāneş*; anıñ iḥsānı. *Ne-mürd*; ölmedi. *Nezd*; yanında. *Yezdān*; Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ıñ. *Dīn*; ma‘lūm. *U iḥsān*; ma‘lūm. *Nīst*; degildir. *Ḥord*; ḡaḡīr vü bī-‘itibār. *Vāy*; yazık, ḡayf. *Ān kū*; kī ü taḡdīrinde; ol kimesneye kī. *Mürd*; öldi. *U ‘iṣyāneş*; anıñ ‘iṣyānı. *Ne-mürd*; ölmedi. *Tā*; ḡattā. *Ne-pindārī*; zann eylemeyesiniñ kī. *Be-mergeş*; anıñ ölümüyle. *Cān*; cānını. *Bi-bord*; iletirdi, ḡurtardı⁶⁵; ya‘nī ölüm ile cānını ḡurtaramadı.

Maḡşūl-i ebyāt: İḥsān idiciler öldiler, iḥsānları kaldı. İḥsān aḡçe, baḡçe buḡçe dirmek ma‘nāsına degildir; ḡüzel itmek ma‘nāsınadır. Ya‘nī cāmi‘, tekye, ḡayrāt yapmak iḥsāndır. İşte bunları binā vü inşā iden zāt öldi. Lâkin anıñ ḡayrāt u ḡasenātı bāḡī kaldı, ölmedi. Mübārek ol kimesneye kī, bu merkebi ilerü sürdi. Ya‘nī ölmezden evvel ḡaḡḡa eygülek, luḡf u iḥsānına sa‘y ile ḡayrāt u ḡasenāt itdi. Zīrā bunlarıñ āḡiretde büyük ve ‘aḡīm şevābları vardır. Kimisi burāḡ olur üzerine binersiniñ, kimisi ḡūrī vü ḡılmān olur. Āḡiretde bir şekl ü hey’etde zāḡir ü peydā olur. Zālimleriñ daḡı böyledir. Zālimler öldiler; anlarıñ ḡulmleri kaldı. Yazık ve ḡayf o cāna kī, mekr ü ḡīle eyleye dünyā için. ‘Āḡıbetü’l-emr kendü mekr ü ḡīlesiniñ sū’-i cezāsını ḡörür. Ve bunlar(ıñ) kezālīk bir şekl ü hey’etde ‘aḡāb **(262a)**olup anıñla mu‘azzab olurlar. Şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz buyurdi kī: Mübārek ol

⁶⁵ Müellif nüshasında ḡurtaldı olarak yazılmıştır.

kimesneye kí, o âdem dünyâdan gitdi, anıñ eygü işi qaldı. Bu da ma'lûmdur; ihsân idici insân öldi; anıñ ihsânı ölmedi. Ya'nî hayrât u hasenâtı qaldı. Cenâb-ı Hakk'ıñ yanında dîn ü ihsân hakîr ve bî-i'tibâr degildir. Ya'nî dîn-i İslâm ile ihsânıñ qadr ü 'izâmı nezd-i İlâhiyyede biñ büyükdür ve 'azîmü's-şandır. Yazık, hayf ol kimesneye kí, kendüsi öldi, 'işyânı ölmedi. Ya'nî binâ [vü] inşâ itdiği meyhâneler, kârḥâneler buña kıyâs-ı sebeb-i 'işyân olan şey'ler, öyle olan kimesne zann itmesün kí anıñ ölümüyle cānını iletđi; ya'nî kırtardı. Yok, öyle ölen kimesne öldükden soñra tamâmiyle yaqasını ele virdi. Baqalım su'âle naşıl cevâb virecekdir 'azîzim.

Şahîfe (593) Kâle's-Sa'dî:

باحسانی اسوده کردن دلی
به از الف رکعت بهر منزلی

Be-ihsânî âsûde kerdên dilî
Bih ez-elf rek'at be-her menzîlî

Me'ânî-i elfâz: *Be-ihsânî*; bir ihsân ile. *Âsûde*; rāḥat. *Kerdên*; itmek. *Dilî*; bir gönli. *Bih*; eygü. *Ez-elf rek'at*; biñ rek'at namāzdan. *Behr-i menzîlî*; her yerde.

Maḥsûl-i beyt: Bir ihsân ile bir gönli rāḥat itdirmek, her bir yerde biñ rek'at namāz kılmakdan eygüdür. Zîrâ o namāz nefesine 'â'iddir. Bu gönli rāḥat itdirmek, Cenâb-ı Hakk'a râci'dir. Anıñ içün bunda olan efḍaliyyet başkadır.

Şahîfe (593):

تو نیکی کن باب انداز ای شاه
اکر ماهی نداند داند الله

(416) şahîfede zıkr olundığından oraya mürâca'at oluna.

Şahîfe (594) Fi'l-Meşnevî:

قلب چون آمد سیه شد در زمان
زر در آمد شد زری او عیان

دست و پا انداخت زر در پوته خوش
در رخ آتش همی خندد ز کش

Ḳalb çün āmed siyeh şüd der- zamān
Zer der āmed şüd zerī-i ū ‘ayān

Dest u pā endāht zer der pūte hoş
Der-ruh-ı āteş hemī ḥanded zi-geş

Me‘ānī-i elfāz: *Ḳalb*; kem ‘ayār olan akçe gümüş. *Çün*; çünkü. *Āmed*; geldi ya‘nī āteşe. *Siyeh*; kara. *Şüd*; oldu. *Der*; zarfiyyet. *Zamān*; ma‘lūm ya‘nī ol hālinde dimekdir. *Zer*; altun. *Der*; zarfiyyet. *Āmed*; geldi. ya‘nī āteşin içine geldi. *Şüd*; oldu. *Zerī-i*; altunı. *Ū*; zamīr anın altunluğu. *‘Ayān*; aşikār. *Dest*; el. *Ū pā*; (262b) ayak. *Endāht*; atdı. *Zer*; altun. *Der*; zarfiyyet. *Pūte*; kuyumcıların pütesi kī, anda altun eridirler. *Hoş*; güzel. *Der*; zarfiyyet. *Ruh*; yanağ. *Āteş*; ma‘lūm. *Hemī*; böylece. *Ḥanded*; güler. *Zi-geş*; geş; ḥūb u hoş ve laṭīf ma‘nāsınadır; ya‘nī leṭāfetden, güzelliğinden dimekdir.

Maḥşūl-i ebyāt: *Kalb*, kem ‘ayār olan gümüş vesā’irede āteşe geldiği zamān siyāh oldu. Altun āteşin içine geldi, anın altunluğu ‘ayān u āşikāre oldu. Anın için ḥālīş olan altun, elini ayağını hoş ve bī-pāk pūteye atdı. Ḥüsn ü leṭāfetinden āteşin yüzünde ḥande ve tebessüm eyler. Kemāl ü sürürundan kendüsünde olan ḥāsī ve pākliginden ya‘nī mü’mīnler pūte-i şehvet içre ellerin ayakların bırakup, āteş-i müştēhātın yüzine hoşlūk ve leṭāfetle tebessüm iderler. Ehl-i küfr ve ehl-i nefis gibi siyāh rūy olmazlar dimekdir.

Şaḥīfe (594) Ḳāle’l-Ḥāfız:

ترسم کزین چمن نبری آستین کل
کز کلشنش تحمل خاری نمیکنی

Tersem k'ez-în çemen ne-berī āstīn gül

K'ez-gülşeneş taḥammül ḥārī nemī-künī

Me'ānī-i elfāz: *Tersem*; koçuram. *K'ez-în*; kí ez-în taḳdīrinde; bu. *Çemen*; bağçe. *Ne-berī*; iletmeyesiñ. *Āstīn*; yeñ, ya'nī entārīniñ yeñini. *Gül*; malūm. *K'ez*; kí zīrā. *Zi-gülşeneş*; -ş zamīr. *Gülşen*; ma'lūm. *Taḥammül*; ma'lūm. *Ḥārī*; bir diken. *Nemī-künī*; eylemezsiñ.

Maḥşül-i beyt: Korçuram kí, bu çemenden yeñiñi gül ile tıldırup iletmeyesiñ. Zīrā anıñ gülşeninden bir ḥāre taḥammül itmezsiñ. Korçarım kí bāğ-ı vaḥdetden ve ravza-i 'ışk u ma'rifetden āstīn-i ḳalbde bir gül-i ma'rifet ḥāşıl idemezsiñ. Zīrā ol Maḥbūb-ı Ḥaḳīkī'niñ gülşen-i ḡaybında ve rāh-ı 'ışkda ما اودى نبى مثل ما او ذيت Hādīs-i Şerīfī sırrınca ezā-yı ḥalka ve riḡāzāt u mücāhidāt ve t̄a'at u 'ibādet meşāḳḳatine taḥammül ve şabr eylemezsiñ. İşte anıñ içün korçuram kí, eli boş, ḳarnı aç, yüzi yok bir siyāh bedevī taḡī, bāḡī gibisiñ. Amān elini tıldır; a'māl-i şāliḥa kitāblarıyla ḳarnını doyur. Ma'rifet-i İlāhī ḥelvāsıyla yüzini aḳ eyle. 'İlm-i ledünnī südüyle ḥuzūr-ı cānāna git. Yūsuf-ı şānī gibisiñ 'azīzim.

(263a)Şaḥīfe (595) Fi'l-Meşnevī:

جمله دانند این اکر تو نکروی

هرچه مکاریش روزی بدروی

Cümle dānend īn eger tu ne-g'revī

Her çí mī-kārīş rüzī bi-d'revī

Me'ānī-i elfāz: *Cümle*; hepsi. *Dānend*; bilürler. *Eger tu*; sen. *Ne-g'revī*; inanmazsañ, taşdıḳ itmezseñ. *Her çí*; her nesne. *Mī-kārīş*; ekersin, zer' idersin. *Rüzī*; birgün. *Bi-d'revī*; biçersin.

Maḥşül-i beyt: Cümle ḥalk bu ḳā'ideyi bilür. Eger sen inkār iderseñ, taşdıḳ itmezseñ nedir o, her ne kí sen zer' idersin; birgün ekdigini biçersin. Ma'lūmdur, bunu herkes bilür, inkāra mecāl yokdur. Çünkü bu 'ālemde müşāhede ideyorsun. Ne eker iseñ vaḳt ü mevsim, geldikde anı biçiyorsun. Hiç gördün mi, buḡdayı ekerseñ arpa biçersin. İşte anıñ gibi bu dūnyā āḡiret mezra'asıdır. Eygü şeyler eker iseñ,

āhîret kî hârmân günü hâşılât vâktidir. O günde eygü şey'ler biçerseñ alursuñ. Ve bi'l-'aks kötû, çirkin, kabîh şey'ler ekerseñ o günde anı devşirirsiñ. İster istemez zarûrî ve tabî'î 'azîzim. Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz buyurmuşdur: الناس مجزيون باعمالهم ان خيرا فخير و ان شرا فشر آmennâ ve şaddaknâ sulţânım.

Şahîfe (596) Fi'l-Meşnevî:

عاشق صنع تو ام در شكر و صبر
عاشق مصنوع كى باشم چو كبر

عاشق صنع خدا بافر بود
عاشق مصنوع او كافر بود

'Āşık-ı şun '-ı Tu-em der-şükr u şabr
'Āşık-ı meşnû ' key bâşem çü gebr

'Āşık-ı şun '-ı Hudâ bâ-fer büved
'Āşık-ı meşnû '-ı ū kâfir büved

Me'ânî-i elfâz: 'Āşık; ma'lûm. Şun'; icâd u hâlk itmekdir; ya'nî Şânî'-i Hâkîkî, kî Cenâb-ı Hâkîk'dır. Anıñ şun' u icâdı ve hûlkı. Tu; Seniñ. -Em; ben. Der; zarfiyyet. Şükr; ma'lûm. U şabr; ma'lûm. 'Āşık; ma'lûm. Meşnû'; icâd u hâlk olunmuş olan şey'. Key; kaçan. Bâşem; ben olurum. Çü; gibi. Gebr; mecûsî. 'Āşık; ma'lûm. Şun '-ı Hudâ; Cenâb-ı Hâkîk'ın şun' [u] icâdına. Bâ-fer; kuvvet ile ve revnak ile. Büved; olur. 'Āşık-ı meşnû'; hâlk olunmuş şey'e 'âşık. Ū; zamîr; 'âşıkâ râcî'dir. Kâfir; ma'lûm. Büved; olur.

Maḥşûl-i ebyât: Ben, Seniñ şun' u icâdına 'âşıkam; şükr itmekde ve belâlara şabr itmekde; ya'nî şun '-ı İlâhiyye'den olan luṭf u iḥsân ve ni'metlerine şükr ve belâ vü muşîbetlerine şabr itmege ben 'âşıkam. (263b)Gerek kahr gerek luṭf ikisi yanımda birdir. İkisini de 'âşıkım. Seniñ şun' u icâdındır. Mecûsîler gibi kaçan meşnû' olan şey'e 'âşık olurum? Ya'nî ben Hâlık'a Şânî'e 'âşıkım. Maḥlûka, meşnû'a 'âşık degilim. Hudâ'nıñ şun' u icâdına 'âşık olmak, kuvvet-i kudsiyye ve rûhâniyye şâhibi olur. Ammâ meşnû'a, maḥlûka 'âşık olan, kâfir olur. Ya'nî Zât-ı ulühiyyete 'âşık

olmak gerekdir; yohşa maḥlūḳa degildir. Şemse ‘āşık ol, şemsiñ zemīninde olan gölgene degil.

Şaḥīfe (596) Fi'l-Meşnevī:

کافر مں کر زیان کردست کسی
در ره ایمان و طاعت یکنفسی

کار تقوی دارد دو دین صلاح
که بدان باشد بدو عالم فلاح

Şaḥīfe (165) zikr olundığından oraya mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (598):

هیچ نبی هیچ ولی هم نبود
کو نه برین در رخ امید سود

هادئ ره نیست بجز لطف دوست
آمدنت را طلب از نزد اوست

تا نزنند سر ز چمن نو کلی
نغمه سرایی نکند بلبلی

Hīç nebī hīç velī hem ne-būd
Kū ne ber-īn der ruḥ-ı ümīd sūd

Hādī-i reh nīst be-cüz luṭf-ı dūst
Āmedenet-rā taleb ez-nezd-i ūst

Tā ne-zened ser zi-çemen nev-gülī

Nağme-serāyī ne-küned bülbülī

Me‘ānī-i elfāz: *Hīç*; aşla ve kaç‘ā. *Nebī*; ma‘lūm. *Hīç*; aşlā ve kaç‘ā. *Velī*; ma‘lūm. *Hem*; dahı. *Ne-būd*; olmaz. [*Kū*]; kí; harf-i rabt. *Ū*; zamīr; nebī ve velīye rāci‘dir. *Ne*; degil. *Ber-īn*; bunuñ üzerine. *Der*; kapu. *Ruḥ*; yanağı. *Ūmīd*; fā‘ide. *Sūd*; süre. *Hādī-i*; hidāyet idici. *Reh*; yola, tarīka. *Nīst*; yokdur. *Be-cüz*; ğayrı. *Luṭf-ı dūst*; dostuñ luṭfundan başka. *Āmedenet-rā*; saña gelür. *Ṭaleb*; istemek. *Ez-nezd*; yanından. *Ūst*; O dostuñ ‘indinden, yanından saña gelür ṭaleb, arzū itmek. Ya‘nī bir şey’ istemek ṭaleb itmek(den) Cenāb-ı Hakk’dan gelür. *Tā*; hattā. *Ne-zened*; urmaz. *Ser*; baş. *Zi-çemen*; çemenden. *Nev*; yeñi. *Gülī*; bir gül. *Nağme-serāyī*; āvāz u nağme, terennüm. *Ne-küned*; eylemez. *Bülbülī*; bir bülbül.

Maḥşūl-i ebyāt: Hīçbir nebī ve hīçbir velī dahı olmaz kí, o nebī ve o velī ūmīd yanağını o kapunuñ üzerine sürmeye; muḥakkaḳ ve elbette sürecekdir. Tarīk-ı müstakıme ve tarīk-ı hidāyete yol yokdur Cenāb-ı Hakk’ıñ ṭaleb ve ‘ināyet (264a)ü kereminden başka. O Cenāb-ı Hakk’ıñ ‘indinden, yanından saña gelür bir şey ṭaleb ü arzū itmek. Hattā çemenden bir yeñi gül baş urmaz, bir bülbül kí nağme vü terennüm ile āvāz eylemez. Her ne zamān bülbül āvāz idüp öterse ol ānda bir yeñi gül çemenden zuhūr ider, başını çıkarır. Ya‘nī evvel^{en} insānda ‘ışık gerekdir, lāzımdır. Her ne vaḳt aşḳ tedārik itdiñse, ol zamān seniñ içün ma‘şūḳ, ḥāzır u müheyyā olup saña ‘arz-ı cemāl idüp baş gösretirir ‘azīzim.

Şaḥīfe (598):

هرکس از همت والای خویش
سود برو او در خور کالای خویش

(480) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (598) Fi‘l-Meşnevī:

آن توکل کو خلیلان ترا
تا نبرد تیغت اسماعیل را

آن کرامت چون کلیمت از کچا
تا کنی شهرآه قعر نیل را

Ān tevekkül kū ḥalīlān-ı tu-rā
Tā ne-bored tīġet İsmā‘īl-rā

Ān kerāmet çün kelīmet ez-kücā
Tā künī šehrāh қа ‘r-ı Nīl-rā

Me‘ānī-i elfāz: *Ān*; ism-i işāret. *Tevekkül*; ma‘lūm. *Kū*; kí ū taqdīrinde. *Ḥalīlān*; ḥālīlīñ cem‘idir; dostlar. *Tu-rā*; saña. *Tā*; ḥattá. *Ne-bored*; kesmez, қаı itmez. *Tīġet*; seniñ tīġiñ. *İsmā‘īl-rā*; Ḥazret-i İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām’ı. *Ān*; ism-i işāret. *Kerāmet*; ikrāmü’n-ni‘ām, iḥsān. *Çün*; çünkí. *Kelīmet*; saña kelīmlik. *Ez-kücā*; nereden. *Tā*; ḥattá. *Künī*; idersiñ. *Künī*; idersiñ. *Šehrāh*; cādde, tarīķ. *Қа ‘r*; dibini. *Nīl-rā*; meşhūr olan Nil, mübārek nehir.

Maḥşul-i ebyāt: Ol tevekkül, kí o tevekkül şāhibleri seniñ dostlarıdır. Ya‘nī seniñ Ḥalīl İbrāhīm gibi tevekkülün қаnı? Ya‘nī öyle tevekkülün olsa ḥattá Ḥazret-i İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām’ı, seniñ bıçaġıñ kesmez, қаı itmez; zīrā kí; peder-i ‘ulyāları, Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām’ıñ Cenāb-ı Ḥaķķ’a olan tevekkülü sāyesidir. Ol kerāmet ve in‘ām u iḥsān kí, Seniñ kelīmiñ olan Ḥazret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām’a neredendir? Ḥattá Nīl’iñ dibini cāddede tarīķ-i ‘āmm idersiñ. Hepsi Seniñ luṭf u iḥsānındandır. Ve cümlesi Ḥabīb-i Ekrem ve Nebī-i muḥterem şallā‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz içündür. Sāye-i risālet-penāhıdır. Cümle Peyġamberān-ı ‘İzām-ı Ḥazerātıñ vākı‘ olan zelleleriniñ ‘afvı ve tecelliyāt-ı Sübhāniyye’niñ feyz ü iḥsānı, sultānım, sāye-i Cenāb-ı risālet-penāhıdedir. اللهم صل على سيدنا و مولانا محمد و على اله و . آمین صحبه و سلم.

(264b)Şahīfe (598) Kāle’s-Sa‘dī:

برو علم یک ذره پوشیده نیست
که پنهان و پیدا بنزدش یکیست

(246) şaḥīfede zikr olunmuş olduğundan, mürāca‘at olna.

Şaḥīfe (599) Fi'l-Meşnevī:

هين مرو اندر پي نفسی چو زاغ
کو بکورستان برد نی سوی باغ

نفس اکر چه زیرکست و خرده دان
قبله اش دنیاست اورا مرده دان

Hīn me-rev ender-pey-i nefsi çü zāğ
Kū be-kūristān bered nī sūy-ı bāğ

Nefs eger çı zīrekest u ḥorde dān
Ḳible-eş dūnyāst ū-rā mūrde dān

Me‘ānī-i elfāz: *Hīn*; āgāh ol. *Me-rev*; gitme. *Ender*; içinde. *Pey*; arkasında. *Nefs*; nefis. *Çü*; gibi. *Zāğ*; karga. *Kū*; kî ū taqdīrinde. *Be-kūristān*; kabristān. *Bered*; iletür. *Nī*; değil. *Sūy*; taraf. *Bāğ*; ma‘lūm. *Nefs eger çı zīrekest*; zīrekdir. *U ḥorde*; ince. *Dān*; bilicidir; ya‘nī ince fikirlidir. *Ḳible-eş*; anıñ kıblesi, teveccüh ideceği yeri. *Dūnyāst*; dūnyādır. *Ū-rā*; o nefsi. *Mūrde*; ölmüş. *Dān*; bil.

Maḥşūl-i ebyāt: Āgāh ol, uyan! Nefs-i şomuñ karga gibi arkasında, pâyında gitme. Ya‘nī nefis lâşe gibidir, murdārdır dūnyāya olan maḥabbeti cihetle. Sen de karga, lâşeniñ arkasında gezdiği gibi, o murdār olan lâşe nefsinin arkasına gitme. Zīrā o nefis kişiyi kabristāna iletür. Bāğ, bağçe, gülistān tarafına götürmez. Ya‘nī kişi nefesine teba‘iyyet idüp her istedigini işler ise o ādemi helāke götürür. Lâkin kişi nefsinin terk ile rūhı cihetine teba‘iyyetle anıñ arzusu üzere hareket iderse o rūh, anı ravza-i ḥuzūr-ı İlâhî tarafına sevk ider. Maḳāmını gülistān, tecelliyāt-ı Rabbānī ider. Eger çı, nefis zīrek ve ḥorde-bīn ince fikirlidir lâkin mādemkî anıñ kıblesi ve teveccühi lâşe vü murdār olan dūnyā tarafınadır; öyle olan nefsi sen ölmüş bil; andan

bir fâ'ide olmaz. Nitekim mevtâdan fâ'ide olmadığı gibi.⁶⁶ *خسر الدنيا و الآخرة* Lâkin o kimesne kî, nefsinı terk ile, rûhı cānibine teveccüh itmişdir; öyle olan kimesne hayât-ı ebediyye ile hayy, dünyâ ve âhîretde hayydır. Ve merdân u arslan-ı İlâhî olan evliyâ-yı kirâm zümresindendir. Anlardan dünyâ vü âhîret, herkes fâ'ide-mend olurlar sulţânım.

Şahîfe (600):

عبادت با خلاصی نیست نکوست
(265a) وکرنه چه آید ز بی مغز پوست

(374) şahîfede mezkûrdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (600) Kâle'l-Huseyni'l-vâ'izî El-Kâşifî:

پس نیکبخت آنست که از حال دیگران عبرت کرد
بقول و فعل فضولی اشتغال ننماید
و درین باب گفته اند
بکوی آنچه گفتن ضرورت شود
دگر گفته هارا فرو بند در
بجای آر فعلی که لازم بود
ز افعال بی حاصل اندر کند

Pes nîk-baht ānest kî ez-ḥāl-i dīgerān ‘ibret gered

Be-ḳavl ü fi ‘l-i fuẓūlî iştigāl ne-nümāyed

Vü der-în bāb güfte end

Bi-gūy ānçî güften zarūret şeved

Diger güftehā-rā furū bend der

⁶⁶Sûre-i Hacc 11. Âyet-i Kerîme.

Be-cāy ār fi' lī kī lāzım būved
Zi-ef'āl-i bī-hāşıl ender güzer

Me'ānī-i elfāz: *Pes*; imdi. *Nīk-baht*; eygü bahtdır. *Ānest kī*; ol kimesne kī. *Ez-hāl-i dīgerān*; başkalarıñ hālinden. *Ībret*; ma'lūm. *Gered*; ider. *Be-ķavl*; söz ile. *U fi' l*; iş ile. *Fuzūlī*; bī-lüzūm. *İştigāl*; meşgūliyyet. *Ne-nümāyed*; göstermez. *Vü der-īn bāb*; bu bābda. *Güfte end*; söylemişlerdir. *Bi-gū*; söyle. *Ān çī*; ol nesneye kī. *Güften*; söylemek. *Żarūret*; saña *żarūrī*. *Şeved*; olur. *Diger*; başka. *Güftehā-rā*; söylenmiş sözleri. *Furū*; aşağı. *Bend*; bağla. *Der*; kapu. *Be-cāy*; bir yere, bir maḥale. *Ār*; getir. *Fi' lī*; işini. *Kī lāzım būved*; lāzım ola. *Zi-ef'āl*; işlerden. *Bī-hāşıl*; bī-lüzūm. *Ender güzer*; geç, terk it.

Maḥşūl-i ebyāt: İmdi eygü bahtlu, ṭālī'lū ol kimesnedir kī, başkalarıñ aḥvālinden ibret alır. Beyhūde, bī-lüzūm söz ile, iş ile iştigāl göstermez. Ya'nī bī-lüzūm olan söz ve fi' l ile meşgūl olmaz. Bu bābda söylenmiştir kī; saña *żarūrī* olan sözi söyle. Ya'nī *żarūrī* olmayan sözi söyleme. *Diger*, başka ya'nī *żarūrī* olmayan sözleriñ aşağıya bağla kapusını. Ya'nī keff-i lisān idüp ağzını açma. İşini, fi' lini ol bir yere, maḥale getir kī, lāzım ve elbet ola. Yoḥşa bī-lüzūm olan ve bī-hāşıl olan işlerden geç ve anları terk it, diyü pend ü naşīḥat iderler. Bak, bu pend ü naşīḥatimi tutacak var ise söyle. Hīç mā-lā-ya'nī söylemeyen ādem var mı? Hīç gıybet itmeyen ādem olur mı bu zamānda? Olmaz. Lākin zamān-ı evā'ilde olurmuş. Selef-i şālihīn bir yere cem' oldukları zamān *ķarā'it-i ḥadīs ve kelām-ı kibār*, aḥvāl-i şerī'at u ṭarīķatden söylerler imiş. له الحمد ولمنه (265b) O zamānı müşāhede itdim, lākin şimdi bu bāb-ı maḥabbet mesdūd, maḥabbet-i nefis ü hevā ve şeyṭān meftūh olup bunlarıñ gidecekleri işiñ dāmı daḥı açık ve müheyyādır efendim, cānım.

Şaḥīfe (602) Fi'l-Meşnevī:

از مقلد تا محقق فرقهاست
 این یکی کوهست و آن دیگر صداست

در بینا زنی آیی براه
 دست در کوری زنی افتی بچاه

Ez-muḳallid tā muḥaḳḳiḳ farḳhāst

Īn yekī kūhest u ān dīger ṣadāst

Dest der-i bīnā zenī āyī be-rāh

Dest der-kūrī zenī üftī be-ḳāh

Me‘ānī-i elfāz: *Ez-muḳallid*; taklīd idiciden. *Tā*; intihā için. *Muḥaḳḳiḳ*; taḥḳīḳ idici. *Farḳhāst*; farklar vardır. *Īn yekī*; bunun birisi. *Kūhest*; tağdır. *U ān dīger*; diğeri. *Ṣadāst*; ses ü şadâsı. [*dest*; el.] *Der*; kapu. *Bīnā*; görici. *Zenī*; urursuñ. *Āyī*; gelürsüñ. *Be-rāh*; yola. *Dest*; el. *Der*; kapu. *Kūrī*; körlük, a‘mālīḳ. *Zenī*; urursuñ. *Üftī*; düşersüñ. *Be-ḳāh* kuyuya.

Maḥşûl-i ebyāt: Muḳallidden muḥaḳḳiḳa farklar vardır: Bunun birisi tağdır, diğeri ses ü şadâ. Ya‘nī muḥaḳḳiḳ tağ gibidir; metīn, müstahkem ve ḳavī. Muḳallid şadâ vü ses gibidir. Tağda şayḥa itseñ, tağa ‘aks idüp oradan da saña şadâ gelür. İşte o şadâ seniñ şadânıñ ‘aksidir, seniñ muḳallidindir. Sen muḥaḳḳikseñ, o muḳalliddir. Görici kapuyı urur iseñ, saña yol gelür; körlük kapusunu urur iseñ, çukura düşersüñ. Ya‘nī başiret üzere, muḥaḳḳiḳ üzere yola gider iseñ saña vuşlat müyesser olur. Yok ‘ale’l-‘amyā körler gibi gider iseñ, ilerüde kuyuya düşersüñ; orada kalursuñ vuşlat müyesser olmaz. Zīrā bu tarīkat-i ‘aliyyede pek çok berzaḥ ve kuyular vardır. Öyle kör körine yola gider iseñ ve muḳallid olur iseñ kuyuya düşer[siñ] muḥaḳḳaḳ ‘azīzim.

Şahīfe (602):

بروی ریا خرقة سهلست دوخت

کرش با خدا در توانی فروخت

بنزدیک من شیرو راهزن

به از فاسق پارسار پیرههان

Be-nezdīḳ-i men ṣeb rev rāh-zen

Bih ez-fāsīḳ pārsā(r)-ı pīrehān

(53) şahīfede zıkr olundı; ancak *be-nezdīk*'den aşağı tefsīr olunacaktır.

[**Me'anī-i elfāz**]: *Be-nezdīk-i men*; benim yanımda. *Şeb rev*; gice gidüp. *Rāh-zen*; (266a)yol uran. *Bih*; eygü. *Ez-fāsık*; fāsıkdan. *Pārsā(r)*; 'ābid. *Pīrehān*; gömleklü.

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ya'nī benim yanımda gice yol uran ḥarāmi, zāhirde 'ābid gömlegi giyüp kendüsini 'ābid gösteren fāsıkdan eygüdür. Ya'nī kendüsi fāsık olup kendüsini ḥalka 'ābid, zāhid gösterir. Ne'ūzu bi'llāh ne müşkil işdir ve ne ğafletdir 'azīzim.

Şahīfe (602):

قلندری نه به ریشست و موی ویا ابرو
حساب راه قلندر بدانکه موی بموست
گذشتن از سر مو در قلندری سهلست
چو حافظ انکه ز سر بگذرد قلندر اوست

Ḳalenderī ne be-rīşest u mūy veyā ebrū
Ḥesāb-ı rāh-ı ḳalender bi-dān kí mūy-be-mūst

Gūzeşten ez-ser-i mū der-ḳalenderī sehlest
Çü Ḥāfız ān kí zi-ser büg'zered ḳalender ūst

Me'anī-i elfāz: *Ḳalenderī*; ma'lūm; evvelce tafşıl olunmuşdur. *Ne*; değil. *Be-rīşest*; şakal ile. *U mūy*; kıl ile. *Veyā ebrū*; kaş ile. *Ḥesāb*; hesābı. *Rāh*; yol. *Ḳalender*; ma'lūm. *Bi-dān kí*; bil kí. *Mūy-be-mūst*; kıl be kıldır; ya'nī inceden incedir. *Gūzeşten*; geçmek. *Ez-ser-i mū(y)*; hevesden kıl. *Der-ḳalenderī*; ḳalenderlikde. *Sehlest*; kolaydır. *Çü*; gibi. *Ḥāfız*; Ḥāfız-ı Şirāzī Kuddise Sırruhu's-sāmī. *Ān kí*; ol kimesne kí. *Zi-ser*; başdan. *Büg'zered*; geçer. *Ḳalender ūst*; odur.

Maḥşūl-i ebyāt: *Ḳalenderlik* şakal ve kaş ve kıl ile degildir. Ya'nī öyle şakalı büyütme, saçı şalıvirmek, kaşların gözünü örtmüş, kalıp kıyāfeti düzelmiş böyle

hey'et-i müşkilede olmaklık, alenderlik degildir. alenderlik yolunu hesabını bil k inceden incedir. alenderlikde kl hevesinden gemek olaydır. Ya'n alenderlik başını tırş itmek ile olur ise olay, lkin Hfz- Şirz gibi ol kimesne k başdan gedi, ite alender odur. Ya'n lf luf ile alenderlik olmaz. alenderlik, bir pdih- buundur k herkese isn olunmaz. Hemn Cenb- H, sultn- alendern şef'atlerine n'il eylesn, mn.

Şahfe (603):

اكر بينى كه نا بينا و چاهست
اكر خاموش بنشيني كناهست

Eger bn k n-bn u hest
Eger hmş bi-nin gnhest

Me'n-i elfz: *Eger bn*; grrse. *N-bn*; grmez a'my. *U hest*; kuyu vardır yolunu uzerinde. *Eger hmş*; skt. *Bi-nin*; oturursa. *Gnhest*; gnhdır.

Maşl-i beyt: Eger grrse k bir a'm, (266b)kr gidiyor nnde kuyu vardır; oraya dşecekdir. Eger an hber-dr itmezse skt oturursa, sylemezse gnhdır. Ya'n sen k, grrse hlk kr, a'm gibi tar-i ayr-i mstme gidiyorlar, saa ly olan anlar men' itmek ve emr-i ma'rf ve nehy-i mnker itmekdir. İtmez ise gnh olur saa 'azzim.

Şahfe (603) le'l-Mevlev:

تو ز گفتار تعالوا كم مكن
كميائى بس شكر فست اين سخن

كر كسى كردد ز گفتار د نفير
كميائى را هيچ از وى وا مكير

(585) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe 603:

چو دست و زبائر انماند مجال
بهمت نمایند مردی رجال

(577) şahîfede mezkûrdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (606) Kāle’l-Hāfiz:

طریق صدق بیاموز [از] ⁶⁷آب صافی دل
براستی طلب آزاد کی چو سرو چمن

Ṭarīḳ-ı şıdḳ bi-yāmūz [ez-]āb-ı şāfi-dil
Be-rāstī taleb āzādegī çü serv-i çemen

Me‘ānī-i elfāz: *Ṭarīḳ*; yol. *Şıdḳ*; zıdd-ı kizb. *Bi-yāmūz*; ögreñ. *[Ez-]āb*; şu[dan]. *Şāfi-dil*; gönli şāf. *Be-rāstī*; toğrulukda. *Ṭaleb*; istemek. *Āzād kī*; kurtulmaqlığı. selāmeti. *Çü*; gibi. *Serv*; malüm. *Çemen*; bağ u bağçeniñ servisi gibi.

Maḥşûl-i beyt: *Āb-ı şāfi* gibi olan dilden *şıdḳ* *ṭarīḳ*ini ögreñ. Çemeniñ servisi gibi *āzādeliği* toğrulukda *ṭaleb* eyle. ⁶⁸يوم ينفع الصادقين صدقهما *Āyet-i Kerīmesi* sırınca; İy ‘āşık! *Erbāb-ı ‘arz* olan ‘avām [u] nāsdan inḳitā‘ ve ictināb idüp *āb-ı şāfi* gibi *küdūrāt-i mā-sivādan* pāk u bī-feş ve her bir ‘ameli li-vechi’llāh olan ‘ārif-i bi’llāhıñ sohbetinden *şıdḳ* *ṭarīḳ*ini ögreñ. ⁶⁹فا ستقم كما امرت *Āyet-i Kerīmesi* sırınca bağçeniñ dā’im tāze vü laṭīf olan *servi[si]* gibi *rāh-ı ‘ışḳda dā’imā* şerī‘at-i Muḥammediyyede istikāmetle *ādāb-ı şer‘den* bir edebi terk itmeyüp ve bir *kerāhati irtikāb* itmeyüp şerī‘at-i muṭahharaya ve cevher-i ‘aḳla noḳşān-ı ‘ārız olmayarak *Ḥazretu’llāhdan* ‘ışḳ u ma‘rifetu’llāhı ve şevḳ-ı liḳā’u’llāhı *ṭaleb* eyleyesin ‘azīzim.

⁶⁷ Metinde “ez-...” ekinin üstü müellif tarafından çizilmiştir. Ancak vezin bozulduğundan tarafımızdan yeniden eklenmiştir. Bkz. <https://ganjoor.net>

⁶⁸ Sûre-i Mâide 119. Āyet-i Kerīme.

⁶⁹ Sûre-i Hûd 112. Āyet-i Kerīme.

Şahîfe (606):

(267a) امین مجوی و مگو باکسی امانت عشق

دراین زمانه مگر جبرائیل امین باشد

Emîn me-cûy u me-gû bâ-kesî emānet-i ‘ışk

Der-în zamāne meger Cebrā’îl emîn bâşed

Me‘ānī-i elfāz: *Emîn*; emniyyet. *Me-cûy*; isteme, taleb itme. *Me-gû*; söyleme. *Bâ-kesî*; bir kimseye. *Emānet-i ‘ışk*; ‘ışkıñ emānetini. *Der-în zamāne*; bu zamānede. *Meger*; illā ma‘nāsına. *Cebrā’îl*; ‘aleyhi’s-selām. *Emîn*; emniyyetlû. *Bâşed*; ola.

Maḥşûl-i beyt: Emniyyet taleb itme ve emānet-i ‘ışk bir kimseye söyleme. Zîrā bu zamānede emîn kimse yokdur. İllā olsa olsa Ḥazret-i Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām olur. Ya’nî bu dünyāda emniyyet idecek ve esrār söyleyecek kimesne kalmamış. Sakın esrār-ı ‘ışkdan bir kimesneye bir şey’ söyleme. İster iseñ Ḥazret-i Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām’a söyle, kî emîn, o zāt-ı ‘ālî-kādrdir. Andan başka emîn kimesne yokdur. Lâkin bu dünyāda böyle emîn kimesneleri külliyyen nefy itmek النادر كل معدوم kabîlinden; ya’nî vardır. Lâkin az ve kalîldir. Herkesi emîn bilüp esrāra dā’ir söz söyleme, dimekten kināye olur.

Şahîfe (606) Kāle’s-Şā’ib:

خیانت‌های پنهان میکشد اخر برسوایی

که دزد خانکی را شهنه در بازار میکیرد⁷⁰

Ḥiyānethā-yı pinhān mî-keşed āḥir be-rüsvāyî

Kî duzd-i ḥānegî-rā şihne der-bāzār mî-gîred

⁷⁰ Metinde میگرد olarak yazılmıştır.

Me‘ānī-i elfāz: *Hıyānethā-yı*; hıyānetiñ cem‘idir; hāñ, düşmen. *Pinhān*; gizlü şaklu. *Mī-keşed*; çeker. *Āhır*; ‘ākıbet. *Be-rüsvāyī*; rüsvālığı. *Kí*; harf-i rabṭ. *Duzd*; hırşız, sārık. *Hānegī-rā*; hāneye mensüb olan o hırşızı. *Şihne*; şubaşı. *Der-bāzār*; bāzārda, bāzār yerinde. *Mī-gīred*; tutar.

Maḥşūl-i beyt: Pinhān ve gizlü olan hā’ınler, düşmenler ‘ākıbetü’l-emr rüsvāyılık, nāmussūzluk, rezīllik çekerler. Zīrā kí, o hırşızı hāneye giren sārıkı, şubaşı ve mülkiye me’murları bāzār yerinde tutarlar ve ‘ālem içinde rezīl rüsvāy iderler. Anıñ içün gizlü hā’ınlik ve hıyānetlik, düşmenlik itme kí, birgün olur yakayı ele virirsiñ.

Şaḥīfe (606) Kāle’s-Sa‘dī:

در آن روز کز فعل پرسند و قول
اولوالعزمرا تن بلرزد ز هول

بجایی که دهشت خورد انبیا
تو عذر کنه را چه داری بیا

برادر زکار بدان شرم دار
که در روی نیکان شوی شرمسار

(267b) سر از حبیب غفلت برآور کنون
که فردا نماند بخجلت نکون

(374) şaḥīfede zıkr olunmuşdur.

Şaḥīfe 607:

امروز قدر پند عزیزان شناختم
یارب روان ناصح ما از تو شاد باد

İmrūz qadr-i pend-i ‘azīzān şināḥtem

Yā Rabb revān-ı nāṣih-i mā ez-Tu ṣād bād

Me‘ānī-i elfāz: *İmrūz*; bugün. *Ḳadr*; kıymet. *Pend*; naṣīḥat. ‘*Azīzān*; ‘azīzīñ cem‘idir; ‘azīz-i mükerrrem olan zevāt-ı kirāmdır. *Şināḥtem*; tanıdım. *Yā Rabb*; İy Allāh’a. *Revān*; rûhlarını. *Nāṣih-i mā*; bize pend ü naṣīḥat idenleriñ. *Ez-Tu*; Seniñ luṭf u iḥsān u kereminden. *Ṣād*; mesrūr u ḥandān. *Bād*; olsun.

Maḥşul-i beyt: Bize pend ü naṣīḥāt iden ‘azīzānıñ ḳadr ü kıymetlerini bugün tanıdım, kî ne ḳadar bize luṭf ve eylükler eylemişlerdir. Yā Rabb! Sen kemāl-i luṭf u kereminden bunlarıñ rûhlarını ṣād, ḥandān u mesrūr eyle, āmīn.

Şaḥīfe (608) Fi’l-Meşnevī:

صومعه عیسی است خوان اهل دل
هان و هان ای مبتلا این در مهل

جمع کشتندی زهر اطراف خلق
از ضریر و شل و لنک داهل دلق

او چو کشتی فارغ از اوراد خویش
چاشتکه بیرون شدی آن خوب کیش

پس دعا کردی و کفتی از خدا
حاجت و مقصود جمله شد روا

بی توقف جمله شادان در امان
از دعای او شدند پا دوان

آزمودی تو بسی افت خویش
یافتی صحت ازین شاهان کیش

چندان لنکی تو رهوار شد

چند جانت بی غم و آزار شد

*Şavm ‘a-i ‘İsâst ħ̣‘ân-ı ehl-i dil
Hân u hân iy mubtelâ in der me-hil*

*Cem ‘ geştendî zi-her eṭrâf ħalk
Ez-zarîr u şell u leng vü ehl-i delk*

*Û çü geştî fâriğ ez-evrâd-ı ħ̣‘îş
Çâşt-geh bîrûn şüdü ân ħüb kîş*

*Pes du ‘â kerdî u güftî ez-Ĥudâ
Ĥâcet u maḡşûd-ı cümle şüd revâ*

*Bî-teveḡḡuf cümle şādân der emân
Ez-du ‘â-yı û şüdüdü pâ devân*

*Âzmûdî tu besî âfât-ı ħ̣‘îş
Yâftî şîḡḡat ez-în şāḡhân-ı kîş*

*Çend ân lengî tu reh-vâr şüd
Çend cānet bî-ğam u âzâr şüd*

Me‘ânî-i elfâz: Şavm ‘a; ‘ibâdet. Ĥâne; mescid. ‘İsâ; ‘aleyhi’s-selâm. –Est; -dır. Ĥ‘ân; sofrâ, ta‘âm, ekl olunur. Ehl-i dil; gönül şāḡibi kî, Evliyâ-yı Kirâm Ĥâzerâtıdır. Hân; şakın. Hân; şakın. İy mübtelâ; iy belâlara, muşîbetlere giriftâr olmuş âdem. İn; bu. Der; kapu. Me-hil; terk itme, bırakma. Cem‘; toplanmak. Geştendî; (268a) olurdu. Zi-her eṭrâf; her ṭarâfdan. Ĥalk; maḡlûḡ. Ez-zarîr; kör, a‘mâdan. Û şell; çolaḡdan. Û leng; topaldan. Vü ehl-i delk; hırḡa şāḡibi kî, dervîşân u fuḡarâ. Û; zamîr; ehl-i dile râci‘. Çü; çünkî. Geştî; olurdu. Fâriğ; âzâd. Ez-evrâd; vird ü zikrinden. Ĥ‘îş; kendüsiniñ. Çâşt-geh; kuşluk vaḡtî. Bîrûn; ṭaşra. Şüdü; olurdu. Ân; ism-i işâret; ehl-i dile. Ĥüb; güzel. Kîş; mezheb ü milleti. Pes; soñra. Du ‘â;

ma'lûm. *Kerdî*; iderdi. *U güftî*; söylerdi. *Ez-Hudâ*; Cenâb-ı Hakk'dan. *Hâcet*; dilek ve makşûd, murâd. *Cümle*; hepsi. *Şüd*; oldu. *Revâ*; makbûl-i dergâh-ı Kibriyâ. *Bî-tevekkûf*; tevekkûfsuz, ol anda. *Cümle*; hepsi. *Şādān*; mesrûr. *Der*; zarfiyyet. *Emân*; emniyyetde. *Ez-du'â-yı*; onuñ du'âsından. *Şügendî*; olurlar. *Pâ*; ayak. *Devân*; yelici; ya'nî ayaklarıyla hânelerine sür'at idüp. *Âzmûdî*; şınadıñ, tecrübe itdiñ. *Tu*; sen. *Besî*; çok. *Âfât-ı h'îş*; kendüniñ âfetlerini. *Yâftî*; bulduñ. *Şihhat-ı du'â*; 'âfiyet u selâmet. *Ez-in*; bu. *Şāhān*; şahıñ cem'idir. *Kîş-i pâdişāh*; mezheb ve milletlü olan şahlardan. *Çendān*; ol kadar. *Lengî-i tu*; seniñ topallığıñ. *Reh-vār*; rehvan. *Şüd*; oldu; ya'nî topal eşek idiñ, şimdi topallığıñ gitdi, rehvan-ı eşek olduñ. *Çend*; kaç. *Cānet*; seniñ cāniñ. *Bî-gām*; gamsız. *U āzār*; incinmeksiz. *Şüd*; oldu.

Maḥşûl-i ebyāt: Ehl-i diliñ sofrası Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâmıñ ma'bed hânesidir. Egerçi bu sofrayı bi-lâ te'vîl, toğrı ta'âm yemek içün kurlan sofrâ murâd iderseñ, ehlu'llâhiñ ta'âmı 'ayn-ı hayât ve 'ayn-ı 'ışk u maḥabbetdir. Nitekim 'İsâ 'aleyhi's-selâmıñ nefes-i kudsiyyeleri ölûleri ihyâ iderdi. İşte Evliyâ-yı Kirâmıñ dahı ta'âmlarından insânıñ ölmüş kalbi hayât bulur. Ve cümle bedeni ve a'zâları 'ışk-ı maḥabbet-i İlâhiyye ile müteğazzî olur. Egerçi buradakı sofradan murâd, huzûr ve meclis-i enverlarında oturup gazzâ-yı rûhânî olan kelimât-ı kudsiyyeleriyle 'aşk-ı maḥabbet-i İlâhiyyeyi taḥşîl ise, ol zamân anlarıñ huzûrları Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâmıñ şavm'asi olup, aña **(268b)**kim dâhil olursa hayât-ı ebedî ve tecelliyât-ı sermedîye nâ'il olur dimekdir. Hân Hân, şakın şakın iy derd ü belâlara mübtelâ olmuş insân! Bunlarıñ kapularını terk itme, bırakma. İşte bu gibi ehlu'llâhiñ başına her taraftan maḥlûk cem' olurlar. Sevḳ-i İlâhî ile naşîbleri olan mü'minler gelürler. A'mâ, çolak, topal ve fuḳarâ her cins maḥlûk gelür, cümlesini qabûl iderler. Çünkü o, zât-ı 'ālî-kadr, evrâd u ezkârından fâriğ olur. Kuşluk vakti, cemre-i sa'âdetinden taşra gelür. Mezhebi, milleti güzel olan zât-ı şerîf cem' olunmuş olan insânlara du'â ider. Ve anlara Cenâb-ı Hakk'ıñ emrin ve nehyin söyler. Ve o cümleñiñ makşûdları, murâdları makbûl ve revâ olur. Ol ân ve sâ'atde cümlesi şād u ḥandān olup emniyyetde ve Hakk'ıñ hıfz u emânetinde olurlar. Anıñ du'âsından anlarıñ zâhir u bâtın marazı ve illetleri eygü olup ayaklarıyla hâneleri cānibe sür'atle yelici olurlar. Sen çok kendü âfetlerini şınadıñ, tecrübe itdiñ. Eñ soñra o şāhāne mezheb ve milletlü olan zât-ı Kirāmdan dünyâ vü âhiret şihhat ve selâmete ulaşıdıñ. Sen ne kadar topal idiñ, şimdi anlarıñ sāyesinde rehvan olduñ. Şimdi cāniñ ne kadar gamsız ve āzārsız

oldı. Ya'nī anlarıñ teveccüh-i kudsiyye ve du'ā-yı hayriyyeleri berekātiyle şimdi aślā ğam ve incinmeklik yokdur. Ya'nī her şey' Cenāb-ı Hakk'dan bildiğñ cihetle cümlesini hoş görüp rāzī olduñ. İşte şimdi sen de anlar gibi bir maḥbūb-ı cihān, Yūsuf-ı şānī olduñ 'azīzim.

Şahīfe (608) Fi'l-Meşnevī:

چون بباطن بنکری دعوی کجاست
او و دعوی پیش آن سلطان فناست

مات زید زید اکر فاعل بود
لیک فاعل نیست او عاطل بود

او ز روی لفظ نموی فاعلست
ورنه او مفعول و موتش قاتلست

Çün be-bāṭın bi-n 'gerī da 'vā kücāst
Ū vü da 'vā pīş-i ān sulṭān fenāst

Māte Zeydün Zeyd eger fā 'il büved
Līk fā 'il nīst ū 'āṭıl büved

Ū zi-rūy-ı lafz-ı naḥvī fā 'ilest
Verne ū mef'ūl u mūteş kātīlest

Me'ānī-i elfāz: *Çün*; çünkü. *Be-bāṭın*; bāṭına; zıdd-ı zāhir. *Bi-n 'gerī*; naẓar idersiñ, baķarsıñ. *Da 'vā*; iddi'ā. *Kücāst*; kandedir, yokdur. *Ū*; müdde'ī. *Vü da 'vā*; ma'lūm. *Pīş*; (269a)öñünde. *Sulṭān*; o sulṭānıñ. *Fenāst*; fānīdir; zıdd-ı bāķī. *Māte Zeydün*; Zeyd öldi. *Zeyd eger fā 'il*; işleyici. *Büved*; olsa idi; ya'nī Zeyd fā 'il-i muḥtār olaydı niçün öldi, ölmekligi istemezdi. *Līk*; lâkin. *Fā 'il nīst*; degildir, fā 'il ancak Cenāb-ı Hakk'dır. *Ū*; Zeyd. *'Āṭıl*; mu'aṭṭıl. *Büved*; olur, fā 'il olmaz 'āṭıl olur; ya'nī anıñ elinden bir şey' gelmez, mu'aṭṭıldır. *Ū*; Zeyd. *Zi-rūy-ı lafz-ı naḥvī*; naḥiv

kitābına mensūb olan lafz yüzünden fā'ildir. [Verne]; yohsa. *Ū mef'ūl vü mūteş*; anıñ mūtı, ölümü. *Ķātīlest*; kātildir.

Māḥşūl-i ebyāt: Çünkim sen, bātına nazār idersin, bakarsın. Da'vá vü iddi'ā kande qalur? Qalmaz. Zīrā kī cümlesi Cenāb-ı Hāḳḳ'dandır. O da'vá, o iddi'ā sultān öñünde fenādır. Fānī ve maḥv ü izāle olur. Zeyd öldi. Zeyd eger fā'il olaydı, ölmezdi. Lâkin o fā'il degildir, 'ātıldır, mu'atıldır. Bir şey'e yaramaz, elinden bir şey' gelmez. O Zeyd ancak naḥvī cihetinden lafz yüzünden aña fā'il tesmiyye itdiler. Yohsa o mef'ūldür ve ölüdür ve o maḳtūldür. Cenāb-ı Hāḳḳ'dır fā'il-i muḥtār. Her şey'i Hāḳḳ işler. Biz de, biz mef'ūlleriz 'azīzim.

Şaḥīfe (610) Fi'l-Meşnevī:

هر خیالی کو کند در دل وطن
روز محشر صورتی خواهد شدن

زانکه حشر حاسدان روز کزند
بی کمان بر صورت کرکان کنند

حشر پر حرص خس مردار خور
صورت خوکی بود روز شمار

زانپایانرا کنده اندام نهان
خمر خورانرا بود کنه دهان

سیرتی کاند و جودت غالبست
هم بران تصویر حشرت واجبست

Her ḥayālī kū kūned der-dil vaṭan

Rūz-ı maḥşer şūretī ḥ'āhed şūden

*Z'ānkī ḥaşr-ı ḥāsidān rūz-ı gezend
Bī-gümān ber-şūret-i gurgān künend*

*Ḥaşr pūr hırş ü ḥes ü murdār ḥ'ār
Şūret-i ḥūkī büved rūz-ı şumār*

*Zāniyān-rā gende endām-ı nihān
Ḥamr ḥ'ārān-rā büved gendeh dehān*

*Sīretī k'ender vüçüdet gālibest
Hem ber-ān taşvīr-i ḥaşret vācibest*

Me'ānī-i elfāz: *Her ḥayālī;* herbir ḥayāl, taḥayyülāt. *Kū;* kí ü taqđirindedir. *Künend;* olur. *Der-dil;* gönülde. *Vaṭan;* yer, maḥal ider. *Rūz-ı maḥşer;* maḥşer günü. *Şūretī;* bir şūret. *Ḥ'āhed;* ister. *Şüden;* olmak. *Z'ānkī;* zīrā kí. *Ḥaşr-ı ḥāsidān;* ḥasedcilerin ḥaşrı. *Rūz-ı gezend;* kıyāmet günü. *Bī-gümān;* şekksiz ve şübhesiz. *Ber-şūret-i gurgān;* kırtların şūreti üzere. *Künend;* iderler. *Ḥaşr;* ma'lüm. *Pūr hırş* ma'lüm; hırş tolu. *Ü ḥes;* alçaq. *Ü murdār;* ma'lüm. *Ḥ'ār;* yiyici. *Şūret-i ḥū(d)kī;* ḥınzır şūreti. *Büved;* olur. *Rūz-ı şumār;* ḥesāb günü. *Zāniyān-rā;* zīnā idiciler. *Gende;* koqmuş. *Endām;* ma'lüm. *Nihān;* gizlü ya'nī gizlü olan 'avret yeri *Ḥamr;* şarāb. *Ḥ'ārān-rā;* içiciler. *Büved;* ola. *Gendeh;* koqmuş. *Dehān;* ağız. *Sīretī;* bir sīret. *K'ender;* kí ender; içinde. *Vüçüdet;* seniñ vüçüduñda. *Gālibest;* gālibdir. *Hem;* dağı. *Ber-ān;* o şūret üzere. *Taşvīr;* şūret. *Ḥaşret vācibest;* vācibdir.

Maḥşül-i ebyāt: Herbir ḥayāl ve taḥayyülāt kí, seniñ göñlünde tevetṭun ider; işte o ḥayāl maḥşer günü ister kí, bir şūret bağlasun. Ve muḥaqqaq o ḥayāl, bir şīret ve bir hey'et ü şekilde zāhir olur. Zīrā kí, ḥased idicilerin ḥaşrı kıyāmet günü şekksiz şübhesiz kırdlar şūreti üzere ider. Ya'nī şekksiz ve şübhesiz ḥased idici ādem, kırt şūretinde ḥaşr olur. Ḥarīş ve alçaq ve murdār ve ḥarām yiyici ādemiñ ḥaşrı ḥınzır şūretinde ḥaşr olur. Ḥesāb günü zīnā idicilerin gizlü olan 'avret maḥalli koqmuş, pis ola, öyle ḥaşr olurlar. Şarāb içenler[iñ] ağızları koqmuş ola, öyle ḥaşr olurlar. Ve'l-ḥaşıl bu dünyāda bir sīret ve bir ḥayāl kí seniñ vüçüdunda gālibdir. İşte o şūret üzere

taşvîr olunup haşr olmak saña vâcibdir kî, zîrâ dünyâda içîn ve tışîn o sîret üzere tolmuş ve nakş olmuş idi. Ya'nî harâm yerseñ harîş ve denî âdemiñ, muhakkağ hınzîr şüreti üzere haşr olursuñ. Ve sâ'ir-i şıfâtlar da buña kıyâsdir. Artık bak, kağı şüretde haşr olmaklığı göñlüñ arzû ider ise bu dünyâda o sîret ve o hayali tahayyül eyle 'azîzim.

Saḥîfe (612) Fi'l-Meşnevî:

نیست خلقش را دگر کس مالکی
شرکتش دعوی کند جز هالکی

واحد اندر ملک اورا یارنی
بند کانش را جز او سالار نی

Nîst ḥalkeş-râ digeṛ kes mâlikî
Şirketeş da 'vâ küned cüz hâlikî

Vâḥid ender-mülk Ū-râ yâr nî
Bendegâneş-râ cüz Ū sâlâr nî

Me'ânî-i elfâz: *Nîst*; yoktur. *Ḥalkeş-râ*; -ş zamîr; Ḥaqq'a râci'dir; Anıñ halk itmesine. *Digeṛ*; başka. *Kes*; kimesne. *Mâlikî*; mâlik degildir. *Şirketeş*; Aña şerîk. *Da 'vâ*; da'vâsını. *Küned*; ider. *Cüz*; ğayrı. *Hâlikî*; helâkda; ya'nî anı helâk ider. *Vâḥid*; bir. *Ender*; içinde. *Mülk ū-râ*; Anıñ mülki içinde. *Yâr*; dost, mu'âvin. *Nî*; yoktur. *Bendegâneş-râ*; Anıñ bendelerine. *Cüz*; ğayrı. *Ū*; zamîr; Cenâb-ı Ḥaqq'a râci'dir. *Sâlâr*; re'is ü baş olmak. *Nîst*; yoktur.

Maḥşûl-i ebyât: Cenâb-ı Ḥaqq'ıñ hulk ve icâdına ğayrı bir kimesne mâlik ve kâdir degildir. Aña şirket da'vâsı idenlere helâkden ğayrı bir şey' yoktur. Mülkünün içinde Bir'dir. Oña mu'âvin ve şerîk yoktur. O'nun bendelerine kendüsinden başka (ve) re'islik ve hâkimlik idecek kimse yoktur. Ancağ hâkim, mün'im ve mürebbî haḳîkatde Cenâb-ı Ḥaqq'ındır. Bu dünyâda olan başlar, re'isler ve Anıñ nâ'ibi ve kâ'immaḳâmı olup emr ü fermân Cenâb-ı Ḥaqq'ındır ve's-selâm.

Şahîfe (613):

دلا دلالت خیرت کنم براه نجات
مکن بفسق مباحات و زهد هم مفروش

Dilā delālet-i ḥayret kūnem be-rāh-ı necāt
Me-kūn be-fısk mübāhāt u zühd hem me-furūş

Me‘ānī-i elfāz: *Dilā*; iy göñül. *Delālet-i ḥayret*; saña ḥayr delāleti. *Kūnem*; ideyim. *Be-rāh-ı necāt*; necāt yoluna. *Me-kūn*; eyleme. *Be-fısk*; fāsık âdem ile. *Mübāhāt*; dostluk. *Vü zühd*; zühd ü taqvâ. *Hem*; dahı. *Me-furūş*; satma.

Maḥşûl-i beyt: İy göñül! Saña ḥayırlı şey’ delālet ideyim necāt yolında. Nedir o? Fāsık âdem ile konuşma, dostluk itme. Ve hıçbir kimesneye zühd ü taqvâ satma. Ya’nî zühd ü taqvâyı Cenâb-ı Hakk için işle. Yohsa halka göstermek için işleme, dımekdir.

Şahîfe (614) Fi’l-Meşnevî:

چونکه آن خلاق شکر و حمد جوست
ادمی را مدح جویی نیز خوست

خاصه مرد حق که در فضلست چست
پر شود زان باد چون خیک درست

ور نبا شد اهل زان باد دروغ
خیک بد ریدست کی کیرد فروغ

Çünkü Ān Ḥallāk şükr u ḥamd cüst
Ādemī-rā medḥ cūyī nîz ḥüst

Ḥāşe merd-i Ḥakk kı der-fazlest çüst
Pür şeved z’ân bād çün ḥîk-i dürüst

Ver ne-bāşed ehl z'ān bād-ı durūğ

Hîk-i be-d'rîdest key gîred furūğ

Me'ānî-i elfāz: *Çünkü;* çünkim. *Ān;* ism-i işâret. *Hallāk;* halk idici olan Cenāb-ı Hakk. *Şükr ü hamd;* ma'lûmdur. *Cüst* arayıcı, taleb idicidir. *Ādemî-rā* âdeme, insāna. *Medh;* senā. *Cüyî;* aramak, taleb itmek. *Nîz;* dahı. *Hûst;* huydur, (270b)ahlâkıdır. *Hāşe;* 'ale'l-huşûş, huşûş^{en} dimekdir. *Merd-i Hakk;* ya'nî enbiyâ vü evliyâ. *Kî;* harf-i rabt. *Der;* zarfiyyet. *Fazlest;* fazl içinde. *Çüst;* çâbukdur. *Pür;* tolu. *Şeved;* olur. *Z'ān bād;* o rûzgârdan medh ü senā bādından. *Çün;* gibi. *Hîk;* tulum vü kubre. *Dürüst;* ya'nî dürüst ve kâmil olan tulum dimekdir. *Ver;* eger. *Ne-bāşed;* olmadı. *Ehl;* erbâb. *Z'ān bād;* o rûzgâra medh ü senāya ehl-i erbâb olmadı. *Durūğ;* yalan, kizb. *Hîk;* tulum. *Bedrîdest;* yırtılmış tulumdur. *Key;* kaçan. *Gîred;* tutar. *Furūğ;* nûr u ziyâ vü şu'le.

Maḥşûl-i ebyât: Çünkim Hallāk-ı cihân olan Cenāb-ı Hakk, kullarından şükr ü hamd arayıcı, taleb idicidir. Âdem ü insân olana dahı medh ü senā aramak, taleb itmek hûy u ahlâk olmuştur. Ya'nî insânlar da kendüleriniñ medh ü senâlarını arzû ve taleb iderler. Zîrâ kî insânîñ hûyundandır bu şîfât ve 'ale'l-huşûş Cenāb-ı Hakk'ın merd-i hâş olan enbiyâ vü evliyâ ve 'urefâ vü şulehâ kulları fazl u ihsânda anlar, ziyâde çüst ü çâbukdur. Anlar tulum u kubre gibi o medh ü senâ rûzgârından tolu ve toğrı oldı. Ya'nî tulum u kubre içêrusine hevâ vü rûzgâr tolu ve toğrı vü müstakîm olur ise, işte anıñ gibi zevât-ı kirâm hâzerâtı fazl u 'irfânda ve İslâm ü imân mertebesinde çâbuklardır. Dürüst ve kâmil olan tulumu nefh olundukda ne mertebe derûnı bād ile tolu olur? Ve cesîm ü kebîr olursa anlarıñ derûn-ı ma'rifet-i meşhûnı dahı öyle pür olur ve imân ü 'irfânlarına ziyâdelik gelür ve ma'rifetleri kuvvet bulur. Egerci ol kimesne, kî o rûzgâra ehl ü erbâb olmadı, yalan ü kizb o tulum u kubreyi yırtmışdır, parçalamışdır. Kaçan onda nûr u ziyâ ve şu'le-i imân u 'irfân olur? Olmaz. Ya'nî memdûh olan kimesne medh ü senāya ehl olmasa; ol bād, kizb ü durūğ olan medh ü senâ rûzgârından tulum[ı] yırtmışdır. Nefh olunan rûzgâr medh ü senâdan furūğ ya'nî nûr u ziyâ ve şu'le tutmadığı ve ziyâdelik bulmadığı bi'l-âhire o kimesneye mazarrat-ı küllî olup anıñ enâniyyeti ziyâde olur. Nefsi, mağrûr ve mütekebbir olur.

Şahîfe (615):

غام هست آنم که (271a) زیر چرخ کبود
ز هر چه رنگ تعلق پذیرد آزا دست

(50) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (615):

جبرائیل *Ma‘den-i şerm ü hayā bud Cebrā’l* Hazret-i Cebrā’l ‘aleyhi’s-selām, uţanmak ve hayā itmek ma‘denidir. *Best ān* بست آن سوکندها بروی سبیل. *suvgendhā be-rūy-ı sebīl* O toprağın Cebrā’l ‘aleyhi’s-selām’a olan yemīn ü kasepleri yol yüzini bağladı; ya’nī arzın Cenāb-ı Hakk’a kase [ü] yemīn itmesinden Cebrā’l hayā idüp andan bir şey’ alamadı. *Ḥāk lerzīd u der āmed der gurīz* Toprak titredi ve kendüsine lerze geldi ve firār itmek, kaçmak geldi *ḥavf-ı İlāhī*’den. *Geşt ü lābuh kūnān u eşk rīz* کشت او لابه کنان و اشک ریز. O toprak Mikā’l ‘aleyhi’s-selām’a yalvarıcı ve gözünün yaşı ağıcı oldu *ḥavfından*. رفت *Reft Mikā’l sūy-ı Rabb-ı dīn* Hazret-i Mikā’l Rabb-ı dīn olan Cenāb-ı Hakk’a gitdi. *Hālī ez-makşūd dest u āsitīn* Eli ve yeñi makşuddan hālī, boş olarak ya’nī arzdan bir şey’ alamadı. گفت اسرافیل را یزدان ما *Güft İsrāfīl-rā Yezdān-ı mā* Bizim Yezdānımız olan Cenāb-ı Hakk, Hazret-i İsrāfīl’e buyurdi: *Kī bi-rev z’ān ḥāk pūr kūn keff bi-yā* Kī git, o ḥākden avcunı teldir gel, diyü. *Āmed İsrāfīl hem sūy-ı zemīn* Hazret-i İsrāfīl zemīn tarafına geldi. *Bāz āgāzīd ḥākistān henīn* باز اغازید خاکستان حنین. *Zūd İsrāfīl* زود اسرافیل باز آمد بشاه. *Gerü ḥākistān āgāz u ibtidā* idüp ağıladı, efgān itdi. *Güft ‘ōzr u bāz āmed be-Şāh* Tiz İsrāfīl girü Şāh tarafına geldi. گفت عذر و ماجرا نزد اله *mā-cerā nezd-i İlāh* Söyledi toprağın ‘özrini ve mā-cerāsını nezd-i Rabbü’l-‘āleminde.

Şahîfe (615):

گفت یزدانش بعلم روشنم
که ترا جلاد این خلقان کنم

Güft Yezdāneş be- 'ilm-i rūšenem
Kí tu-rā cellād-ı in halkān künem

[Maḥşūl-i beyt]: Şöñra Cenāb'-ı Hāḫḫ 'Azrā'ıl'i toprağa gönderdi. O 'Azrā'ıl toprağdan bir avuç türāb aldı. Binā^{en} 'aleyh **[Me'ānī-i elfāz]:** *Güft*; buyurdu. *Yezdāneş*; -ş zamīr; 'Azrā'ıl'e rāci'dir, Cenāb-ı Hāḫḫ. *Be-ilm-i rūšenem*; Benim 'ilmim rūşendir. Ya'nī evvelini ve āhirini 'ilm-i ezelimde bilürem. *Kí*; ḫarf-i rabṭ. *Tu-rā*; seni. *Cellād*; ma'lūm; **(271b)**insānlarıñ başlarını urır. *Īn*; bu *halkān* maḥlūḳa. *Künem*; iderim.

Şaḫīfe (616):

پس مثال تو چو آن خلقه زنیست
 کز درونش خواجه کوید خواجه نسیت

خلقه زن زین نیست در یابد که هست
 پس ز خلقه بر ندارد هیچ دست

پس همانکارت مبین میکند
 کز جماد او حشر صد فن میکند

Pes mişāl-i tu çü ān halkā zenīst
K'ez-derūneş ḫ'āce gūyed ḫ'āce nīst

Halkā zen z'in nīst der yābed kí hest
Pes zi-halkā ber ne-dāred hīç dest

Pes hem inkāret mübeyyen mī-küned
K'ez-cemād Ū ḫaşr-ı şad fenn mī-küned

Me‘ānī-i elfāz: *Pes*; imdi. *Miṣāl-i tu*; seniñ mişālīñ. *Çü*; gibi. *Ān halka*; o kapunıñ halkasını. *Zenīst*; uran gibidir. *Kí zi-derūneş*; onuñ ya‘nī ol içerusünden. *H̄‘āce*; efendi. *Gūyed*; söyler. *H̄‘āce*; efendi. *Nīst*; yokdur. *Halka-zen*; kapunıñ halkasını uran. *Z’īn nīst*; bu yokdur lafzından. *Der yābed kí*; añladı kí. *Hest*; efendi vardır. *Pes*; imdi. *Zi-halka*; kapunıñ halkasından. *Ber ne-dāred*; yukarı tutmaz. *Hīç*; aşlā. *Dest*; elini. *Pes*; imdi. *Hem inkāret*; seniñ inkārıñ ya‘nī yokdur dimek. *Mübeyyen*; āşikāre. *Mī-küned*; ider kí. *Zi-cemād*; zî-rūhuñ ğayri olan cemādāt. *Ū*; Cenāb-ı Hakk. *Haşr*; ihyā idüp bir yere cem‘ eylemek. *Şad*; yüz. *Fenn*; [fenn] ile. *Mī-küned*; ider.

Maḥşūl-i ebyāt: Haşr u neşri inkār idenlere hiṭāb^{en} buyurırlar kí: İy münkir-i haşr! Seniñ mişālīñ ne gibidir; kapunıñ halkasını uran ādem gibidir. Hāneniñ içerusinden efendi söyler kí: “Efendi burada yokdur.” İşte halkayı uran ādem, efendiniñ: “Efendi burada yokdur.” lafzından añladı kí efendi evdedir. Zīrā efendi kendü şadāsıyla burada yokdur diyor, daha bundan eygü istidlāl mi olur? Efendiniñ hānede olmasına, imdi halkayı uran ādem artık halkadan elini gerü almaz. Çalar, yatar çünkü haber aldı kí, efendi içerüden: “Efendi yokdur.” didi. Bu söz inkār kabül itmez. Zīrā kendüsi söylüyor. İşte bunuñ gibi seniñ inkārıñ[1] mübeyyen eylediği haşr vardır. Çünkü senden söyleyen efendi diyor kí: “Haşr yokdur.” Bundan añlaşıldı kí, haşr vardır. Zīrā Cenāb-ı Hakk, cemādātı yüz fenn ü hezz ile haşr itmege kādirdir. Āmennā (272a)ve şaddaknā. İy münkir! Seniñ inkārıñ ‘ayn-ı ikrārdır. Sözi aña, añlamı fehm ü idrāk it.

Şahīfe (617) Kāle Huseyni’l-vā’izī El-Kāşifī fī-Tefsīrihi’l-Fārisī:

در نقد النصوص فرموده که انسان مراتبست *Der-naḳdu’l-nuṣūṣ fermūde kí insān mir’ātīst* Cenāb-ı Hakk naḳd-i nuṣūṣ olan Qur’ān-ı Kerīm’inde buyurmuşdur kí : İnsān āyinedir. ذات وجهین در یک رویش خصائص ربوبیت *Zāt-ı vecheyn der yek rūyeş haşā’iş-i rubūbiyyet* İki yüzlü āyinedir. Anıñ bir yüzi haşā’iş-i rubūbiyyet tarafınadır. و در روی دیگر نقایص عبودیت *Vü der rūy-ı dīger neḳāyiş-i ‘ubūdiyyet* Diğer yüzi nokşān olan ‘ubūdiyyet tarafınadır. چون خصایص نکری از همه موجودات بزرگوار تر *Çün ḥasāyiş nigerī ez-heme mevcūdāt büzürgvār-ter* Çünkü haşāyiş cihetine nazar idersen, cümle mevcūdātı ziyāde büyük görürsün. چون نقایص عبودیت شماری از همه خوارتر و بیمقدارتر *Çün*

neḳāyiş-i ‘ubūdiyyet şumārī ez-heme ḥ‘ār-ter vü bī-miḳdār-ter Çünkü neḳāyiş-i ‘ubūdiyyeti ḥesāb iderseñ, şayarsañ; kendüyi cümleden ḥor u ḥaḳīr ve ziyāde bī-miḳdār görürsüñ, bilürsüñ, şayarsıñ.

Şahīfe (617):

چون در خود از اوصاف تو یابم اثری

حاشا که بود نکوتر از من دگری

وان دم که فتد بحال خویشم نظری

در هر دو جهان نباشد از من بتری

Çün der-ḥod ez-evşāf-ı Tu yābem eṣerī

Ḥāṣā kí büved nikū-ter ez-men digerī

V‘ān kí füted be-ḥāl-i ḥ‘īṣem nazarī

Der-her dü cihān ne-bāṣed ez-men beterī

Me‘ānī-i elfāz: *Çün*; çünkü. *Der-ḥod*; kendümde. *Ez-evşāf-ı Tu*; Seniñ evşafından. *Yābem*; bulayım. *Eṣerī*; bir eṣer, bir ‘alāmet. *Ḥāṣā kí büved*; olur. *Nikū-ter*; ziyāde eygü. *Ez-men*; benden. *Digerī*; bir başkası. *V‘ān dem kí*; ol nefes, dem kí. *Füted*; düşdi. *Be-ḥāl-i ḥ‘īṣtem*; kendü ḥālime. *Nazarī*; benim nazarım, iltifātım⁷¹. *Der-her dü*; cihān her iki cihānda. *Ne-bāṣed*; olmaz. *Ez-men*; benden. *Beterī*; beter, kötü ādem dımeḳdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü kendümde Seniñ Zāt-ı ulūhiyyetiniñ evşāf-ı celīle vü cemīlesinden bir eṣer, bir ‘alāmet bulayım. Ḥāṣā kí, benden digeri ziyāde eygü ola; olmaz. Ol dem, ol nefes kí, kendü ḥālime benim nazarım düşdi. Her iki cihānda benden beteri, kötüsü olmadı. Ya‘nī eger Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ aḥlāḳıyla müteḥallıḳ olup Esmā’ ve Şıfāt-ı İlāhiyyesi’nden bir eṣer, bir ‘alāmet bende zuḥūr ider ise (272b)benden eygü ve ṭālī‘lü bir kimesne yoḳdur. Ammā ol dem, ol nefes kí benim

⁷¹ Metinde, mezbûr iki kelime “nazarıñ ve iltifâtıñ” şeklinde yazılmış olup tarafımızdan tashih edilmiştir.

hālîme benim nazarım düşdi; ya'nî Cenâb-ı Hakk'dan aslâ bir ihsân, bir tecellî olmadı, dünyâ ve âhiretde benden beteri, kötüsü olmadı dimerdir.

Şahîfe (617):

حیف باشد که عمر انسانی
چون بهایم بخواب و خور گذرد

آدمی میتواند از کوشش
که مقام فرشته در گذارد

Hayf bâşed kí 'ömr-i insânî
Çün behāyim be-ḥ'āb u ḥor güzered

Ādemî mî-tevāned ez-kūşēş
Kí maḳām-ı firişte der güzered

Me'ânî-i elfāz: *Hayf*; yazık. *Bâşed kí*; olur kí. *'Ömr-i insânî*; insânî'nin 'ömrü, hayatı. *Çün*; gibi. *Behāyim*; hayvân. *Be-ḥ'āb*; uykıyla. *U ḥor*; yemek ile. *Güzered*; geçer. *Ādemî*; âdem, insân olan. *Mî-tevāned*; kâdirdir, mümkündür. *Ez-kūşēş*; sa'y u gayret ile. *Kí maḳām-ı firişte*; melâ'ikenin maḳâmını. *Der güzered*; geçer.

Maḥşûl-i ebyât: *Hayf*, yazık olur kí, insân 'ömr ü hayatını hayvân gibi uyumak, yemek içmek ile geçirür. Âdem, insân olan kâdirdir kí, cehd ü sa'y ve gayret ile melâ'ikenin maḳâmını geçer. Görmediñ mi? Hâzret-i Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm, Leyle-i Mi'râc'da şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretlerine ne didi: "Yâ Resûla'llâh! Bu maḳâmdan bir parmak ilerü gidersem, başdan ayağa yanaram." diyüp maḳâmında kaldı. Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz ilerüye teşrîf buyurdi. Lâkin sen de hâşâ kí, Efendimiz gibi olamazsñ. Ancak qarınca kadarınca diyüp melâ'ikenin maḳâmını geçebilürsñ 'azîzim. Himmet erenler, sultânım.

Şahîfe (619):

شكر نعمت نعمت افزون كند

کفر نعمت از گفت بیرون کند

Cild-i şānīde (229) zıkr olundığından mürāca‘at oluna.

Şahīfe (619):

دریغ آدمی زاده پر محل
که باشد چون انعام بل هم اضل

Dirīg ādemī-zāde'i pür maḥal
Kí bāşed çün en 'ām bel hem eḍall

Me‘ānī-i elfāz: *Dirīg*; hayf, yazık. *Ādemī-zāde'i*; ādem oğluna. *Pür*; tolu. *Maḥal*; yer. *Kí*; harf-i rabṭ. *Bāşed*; olur. *Çü*; gibi. *En 'ām*; hayvān. *Bel hem*; belkí hayvāndan. *Eḍall*; ziyāde ḍalāletde.

Maḥşül-i beyt: Hayf, yazık ādemoğluna kí, hüner ü ma‘rifet ve evşāf u ahlāk ile ya‘nī her cihetle her şey’e kâbiliyyet ve isti‘dād-ı ezeliyyesi var iken, bunuñla berāber hayvān gibi olur. Belkí (273a) hayvāndan eşedd ü eḍall olur. Emr-i İlâhiyye’ye ‘adem-i imtişālī ve Cenāb-ı Hakk’ dan ‘adem-i havf u ḥaşyeti cihetle, işte böyle olan ādeme hayf, yazıktır; te’essüf olunur. Şahīḥ ‘azīzim, bundan büyük te’essüf olunacak şey’ yokdur. Ya‘nī ne gibi saña temşil ve teşbīh ideyim. Meşelā; bir pādişāh her cihetle ma‘mūr ve ābādān olduğu hâlde bu taşarruf ve saltanat ve kuvvet ü kudretiyle berāber bir miskīn gedā ve bir aç, muḥtāc, za‘īf meslegi ve o yolu ihtiyār itmek ne müşkildür. Buña kim te’essüf itmez. İşte sen öyle bir pādişāhsıñ bunuñla berāber hayvān gibisiñ. Belkí eḍall ü eşeddsiñ. Yazık, yazık sultānım, pādişāhım, ‘azīzim.

Şahīfe (620) Fi'l-Meşnevī:

نی ترا حفظ زبان ز آزار کس
نی نظر کردن بعبرت پیش و پس

پس چه بود یاد مرک و نزع خویش
پیش چه باشد مردن یاران ز پیش

Nī tu-rā hıfz-ı zebān z'āzār-ı kes
Nī naẓar kerdēn be-'ibret pīş u pes

Pīş çî-b'ved yād-ı merg u nez'-i h'īş
Pes çî bāşed mürden-i yārān zi-pīş

Me'ānī-i elfāz: *Nī*; ḥarf-i nefy. *Tu-rā*; saña. *Hıfz*; ma'lūm. *Zebān*; lisān. *Zi-āzār*; incitmek. *Kes(ī)*; bir kimesneyi. *Nī*; ḥarf-i nefy. *Naẓar*; bakmak. *Kerdēn*; eylemek. *Be-'ibret*; 'ibret ile. *Pīş*; öñ, ilerü. *Ü pes*; girü vü arka. *Pīş*; öñ. *Çî*; ne *büved*; olur ya'nī nedir. *Yād*; tezekkür, tefekkür itmek. *Merg*; ölüm. *Nez'*; koparmak, sökmek. *H'īş*; kendüniñ. *Pes*; arka. *Çî*; ne. *Bāşed*; olur. *Mürden*; ölmek. *Yārān*; yārīñ cem'idir; dostlar. *Zi-pīş*; öñden.

Maḥşūl-i ebyāt: Kimesneyi incitmekden, maḥlūka ezā vü cefā itmekden, sen lisānıñ hıfzına muḳtedir degilsin. Yazık ve ḥayf saña dımeğdir. Ya'nī bir et parçasınıñ hıfzına kādir olamıyorsañ, öñüne arkaña 'ibret naẓarıyle bakmazsın. Ya'nī senden evvel gelenler ne oldı ve senden soñra gelecekler ne olacağdır? Bu 'ālemden fevt ü mevt olup gideceğdir. Ya'nī öñüne naẓar itmek ne olur? Kendünün ḥālet-i nez'ini tefekkür [ve] tezekkür olur. Naşıl cān vireceksin, naşıl 'Azrā'ıl seni kendünden koparacak, sökecek ve kaç yorğan parçalayacağsın? Zīrā kī, lisānıñ hıfzına muḳtedir degilsin, çok kimesneleri incitdin. İşte öñüne naẓar budur. Arkaña naẓar ne olacağdır? Senden evvel dostlarıñ ölüp, senden ayrılmağlığı ve sen de anlarıñ arkaasına ıalup daha bir (273b)müddet 'işyān u tuğyān itmeğdir. Yazık vü ḥayf böyle ādemlere. الله ولى التوفيق

Şahīfe (621) Fi'l-Meşnevī:

در عدم ما مستحقان کی بدیم
که برین جان و برین دانش زدیم

ما نبودیم و تقاضا ما نبود
لطف تو نا گفته ما می شنود

*Der ‘adem mā müsteḥikḳān key budīm
Kí ber-în cān u ber-în dāniş zedīm*

*Mā ne-būdīm vü teḳāzā mā ne-būd
Luṭf-ı Tu nā-güfte-i mā mī-şünūd*

Me‘ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. ‘Adem; zıdd-ı vücūd. *Mā*; biz. *Müsteḥikḳān*; istihḳāk. *Key*; kaçan. *Budīm*; olduk. *Kí*; harf-i rabṭ. *Ber-în*; bu. *Cān*; hayāt. *U ber-în*; bu. *Dāniş*; biliş, ‘ilm. *Zedīm*; urduḳ. *Mā*; biz. *Ne-būdīm*; değil idik. *U Teḳāzā*; istemekligimiz. *Mā*, bizim. *Ne-būd*; yok idi, ya‘nī istemedik. *Luṭf*; ma‘lūm. *Tu*; seniñ. *Nā-güfte-i mā*; bizim söylenmemiş sözümüzü. *Mī-şünūd*; işidirdi.

Maḥşūl-i ebyāt: Biz ‘ademde kaçan müsteḥikḳ idik? Ya‘nī bu dünyāya gelmezden evvel yok iken neden kesb-i istihḳāk itdik? Bu hayāta ve bu ‘ilme ve bu ma‘rifete ve bunlar üzerine urduḳ. Böyle hayāt ü cān ve ‘ilm ü ma‘rifet bulduḳ. Bunlara nereden kesb-i istihḳāk itdik? Biz değil idik, ya‘nī yok idik ve istemekligimiz daḥı yok idi. Ya‘nī biz mevcūd değil idik kí, ḥattá bir şey’ bilüp isteyelim. Ne biz kendümüzü bilürdük ne de istemek nedir bilürdük. Seniñ luṭfuñ, ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ luṭf u iḥsānı bizim söylenmemiş olan sözümüzü işitdi ve ‘ilm-i ezeliyyesiyle bildi. Bize lā’ik olan şey’[i] iḥsān itdi ‘azīzim.

Şaḥīfe (621) Fi’l-Meşnevī:

آتش از قهر خدا خود ذره ایست
بهر تهدید لثیمان دره ایست

با چنین قهر که زفت و فایقست
برد لطفش بین بر آتش سابقست

رحمت بیچون چنین دان ای پدر
نآید اندر وهم از وی جز اثر

Āteş ez-ķahr-ı Hudā ĥod zerre ĩst
Behr-i tehdīd-i le'īmān dirre ĩst

Bā çünīn ķahr kī zift u fāyīķest
Berd-i lutfes bīn ber-āteş sābīķest

Raĥmet-i bī-çün çünīn dān iy peder
N'āyed ender-vehm ez-vey cüz eser

Me'ānī-i elfāz: *Āteş*; ma'lūm. *Ez-ķahr-ı Hudā*; Cenāb-ı Hakk'ın ķahrından. *Hod*; ĥaķīķatde. *Zerre ĩst*; bir zerredir. *Behr*; içün. *Tehdīd*; korkutmak, korku virmek. *Le'īmān*; le'īmīn cem'idir; alçak, nā-kes, denī, fūrūmāye. *Dirre ĩst*; bir kāmçı vü kırbaçdır. *Bā çünīn*; buncaleyin. *Ķahrī kī*; ķahr kī. *Zift*; çok kalın. *U fāyīķest*; fāyīķdır. *Berd*; şo'uk. *Lutfes*; -ş zamīr; Hakk'a rāci'dir; (274a) Anıñ luţfı. *Bīn*; gör. *Ber-āteş* āteş ġazabı üzerine. *Sābīķest*; sibķat itmişdir. *Raĥmet*; ma'lūm. *Bī-çün*; nazīri ve mişli olmayan Cenāb-ı Hakk'ın. *Çünīn*; böylece. *Dān*; bil. *İy peder*; iy pederim maķāmında olan zāt. *N'āyed*; gelmez. *Ender*; içinde. *Vehm*; evhām. *Ez-vey*; andan, o vehmden. *Cüz*; ġayrı. *Eser*; ya'nī raĥmet eşeri 'alameti dimekdir.

Maĥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Hakk'ın ĥaķīķatde ķahrından āteş bir zerredir. Ya'nī cehennem āteşi ķahr-ı İlâhī'den bir zerredir. Ne olacak, herkesiñ 'inde cehennem āteşi ne kadar şiddet ü 'azābdır? Lâkin 'ind-i İlâhī'de ķahr-ı İlâhī'den bir zerredir. Ya'nī ķahr-ı İlâhī 'azābları ĥadd ü hesābı yokdur. Bir şey'e kıyās olunmaz. Ancak meşhūr cehennem, andan bir zerredir. Bu ķahr āteşi le'īm olan ĥabīs olan ādemleri korkutmak ve ĥavf virmek içün kāmçı ve kırbaçdır. Naşıl kī, insān kāmçı vü kırbaç ile ĥalkı urup korkudur, işte anıñ gibidir. Öyle çi ķahr kī, çok 'azīm ve fāķıthdır. Ya'nī bunuñ üzerine bir şey' kıyās olunmaz. Ġāyet büyük ve 'ālīdir. Lâkin O Cenāb-ı Hakk'ın luţfınıñ şo'ukluġunu gör kī, burada şo'uk, kemāl-i feraĥ ve sūrūrdan kināyedir. Āteşe ķarşu şo'uk münāsebeti olduġı içün şo'uk ile ĩrād olunmuşdur. İşte Hakk'ın o luţfı āteş-i ġazabı üzere sābīķdır. Ya'nī سبقت رحمتی sırrını

söyler. Cenāb-ı Hakk'ın rahmeti gāzabını sibkat itmiştir. İşte Cenāb-ı Hakk'ın rahmetini böylece bil, iy pederim maḳāmında olan zāt-ı 'azīz! Eger çı, bu rahmet-i İlāhī, gāzab ve ḳahrını sibkat itmemiş olaydı, iş müşkil idi. Bu rahmet-i İlāhī, vehme ve vehm mertebesinde olan 'aḳl-ı cüz'iyeye duyagelmez ve andan, eşerden ḡayrını bilmez. Ya'nī seniñ vehminden oraya yol yokdur. Ancaḳ eşer ve eşerden mü'eşşire istidlāl kılursuñ. Yoḡsa sen tamāmiyle bilmezsiñ māhiyyāt-ı şıfātı sulṭānım.

Şahīfe (622):

هر كنج سعادت كه خدا داد بحافظ
از یمن و دعا ی شب و ورد و سحرى بود

*Her genc-i sa'ādet kī Hudā dād be-Hāfız
Ez-yümn u du'ā-yı şeb vü vird-i seherī būd*

Me'ānī-i elfāz: *Her*; cümle. *Genc*; ḡazīne. *Sa'ādet*; zıdd-ı şeqāvet. *Kī Hudā*; Cenāb-ı Hakk. *Dād*; virdi, iḡsān itdi. *Be-Hāfız*; Hāfız-ı Şirāzī'ye. *Ez-yümn*; berekātından. *Du'ā-yı*; ma'lūm. **(274b)** *Şeb*; gice. *Vü vird*; evrād, ezḳār. *Seherī*; seḡere mensūb, vaḳt-i seḡerde oḡunan du'ā, evrād. *Būd*; idi.

Maḡşūl-i beyt: Cümle sa'ādet ḡazīnesini kī, Cenāb-ı Hakk Hāfız-ı Şirāzī'ye virdi, iḡsān itdi. Ya'nī sa'ādet vü devlet-i ebediyye ḡazīnesini Cenāb-ı 'İzzet Hāfız'a iḡsān itmiştir. Anıñ cümlesi, gicede olan du'ā vü niyāz ve vaḳt-i seḡerde oḡunan evrād u ezḳār sāye-i mübārekesinden idi 'azīzim.

Şahīfe (623) Ḳāle'l-Hāfız:

كر رنج پيشت آيد و كر راحت اى حكيم
نسبت مكن بغير كه اينها خدا كند

*Ger renc-i pīşet āyed veger rāḡat iy ḡekīm
Nisbet me-kün be-ḡayr kī īnhā Hudā kūned*

Me‘ānī-i elfāz: *Ger*; eger. *Renc*; meşakkat. *Pīşet*; seniñ öñüne. *Āyed*; gele. *Veger*; eger. *Īy hekīm*; iy hükemā’dan, ‘ākıl kimesne dimekdir. *Nisbet*; ma‘lūm. *Me-kün*; eyleme. *Be-ğayr*; gayrı, başka kimesneye. *Kí*; zīrā. *Īnhā*; bunları. *Hudā*; Cenāb-ı Hakk. *Küned*; eyler.

Maḥşul-i beyt: Eger seniñ öñüne meşakkat veyā rāḥat ve ḥuzūr gele, iy ‘akllu olan kimesne! Bunları, ya’nī rāḥat ve meşakkatı gayrı kimesneye nisbet eyleme, başka kimesneden bilme. Bunlarıñ cümlesini Cenāb-ı Hakk eyler. Ya’nī, iy ‘akllu olan kimesne! İ’tikādını dürüst eyle kí, ḥayr u şerr Cenāb-ı Hakk’dandır. Eger öñüne belā vü zaḥmet ve eger ‘atā vü rāḥat her ne gelürse anı gayrıdan görmeñ ḥaṭādır. Naẓar-ı pākde bunlarıñ küllīsini Hudā ider kí; من عرف الله كل لسانه denilmiştir.

Şahīfe (625) Kāle’l-Hāfız:

در مکتب حقائق پیش ادیب عشق
هان ای پسر بکوش که روزی پدر شوی

خواب و خورت ز مرتبه عشق دور کرد
آن که رسی بعشق که بی خواب و خور شوی

Der-mekteb-i ḥaḳā’ik pīş-i edīb-i ‘ışk
Hān iy peser be-kūş kí rūzī peder şevī

H̱āb u ḥoret zi-mertebe-i ‘ışk dūr kerd
Ān kí resī be-‘ışk bī-ḥ̱āb u ḥor şevī

Me‘ānī-i elfāz: *Der*; zarfiyyet. *Mekteb*; ma‘lūm. *Ḥaḳā’ik*; ḥaḳīkat vü ‘irfān. *Pīş* öñ. *Edīb*; edblendirici. *‘İşk*; ma‘lūm. *Hān*; āgāh ol. *Īy peser*; iy oğul. *Be-kūş*; çalış. *Rūzī*; birgün. *Peder*; baba. *Şevī*; olasıñ. *H̱ār*; uyku. *Vü ḥoret*; yemek ve içmek. *Zi-mertebe-i*; mertebeden. *‘İşk*; ma‘lūm. *Dūr*; ba’īd, uzak. *Kerd*; eyledi. *Ān kí*; ol vakt. *Resī*; irişürsüñ. *Be-‘ışk*; ‘ışk ile. (275a) *Bī-ḥ̱āb*; uykusuz. *U ḥor*; ekl ve şurbsız. *Şevī*; olasuñ.

Maḥşûl-i ebyât: Ḥaḳīkat ü ‘irfân mektebinde, ‘ışk edîbî öñünde āgâh ol. İy oğul sa’y eyle kí, birgün baba olasıñ. Ya’nî şerī‘at ve tarīkat taḥşīlinden soñra ḥaḳīkat u ma‘rifetu’llâh mektebinde edîb ve mürebbî-i ehl-i ‘ışk olan bir mürşid-i kāmîle teslīm olup āgâh ol. İy oğul ḥod-be-ḥodānlığı terk idüp, ol mürşidiñ ḥuzûrunda anıñ re’y ü irā‘esi üzere sa’y eyle kí, sen de birgün ricālu’llâh maḳāmına irişüp bir baba-yı bâtın olasıñ. Uyku ve ekl ve şurb seni ‘ışk mertebesinden dūr eyledi. ‘ışka ol vaḳt irüşürsün kí, nevmsiz ve ekl ü şurbsız olasıñ. Ya’nî; افضلكم عند الله اطولكم جوعا و تفكرا و ابغضكم الى الله كل اكل شروب نوم كلو و اشربوا في انصاف البطون فانه جزء من النبوت Ḥadīs-i Şerīfī sırrınca, iy oğul uyku ve yemek ve içmek seni ‘ışk u ma‘rifetu’llâh mertebesinden dūr idüp, ḥāne-i envār-ı tecellī-i İlâhî olan ḳalbine irāş ider. ‘ışk u ma‘rifetu’llâh ol zamān irişür kí, nevmi ve ekl ve şurbı terk vü taḳlīl idersiñ ‘azīzim. Başka dürlü çāre yokdur sultānım.

Şahīfe (625) Ḳāle’l-Ḥāfız:

تا دم وحدت زدی حافظ شوریده حال
خامۀ توحید کش بر ورق انس و جان

Tā dem-i vaḥdet zedī Ḥāfız-ı şūrīde-ḥāl
Ḥāme-i tevḥīd keş ber-varaḳ-ı ins ü cān

Me‘ānī-i elfāz: *Tā*; ḥattá. *Dem*; nefes. *Vaḥdet*; ma‘lûm. *Zedī*; urduñ. *Ḥāfız-ı şūrīde*; ḳarış murış. *Ḥāl*; ma‘lûm. *Ḥāme-i*; ḳalem. *Tevḥīd*; ma‘lûm. *Keş*; çek. *Ber*; üzere. *Varaḳ*; kağıd. *İns ü cān*; ma‘lûm.

Maḥşûl-i beyt: *Tā* kí vaḥdet demini urduñ, iy şūrīde-ḥāl olan Ḥāfız-ı Şirāzī! İns ü cān varaḳı üzere tevḥīd ḳalemini çek. Ya’nî; لا موجود الا الله⁷² sırrınca, iy şūrīde-ḥāl Ḥāfız, mey-i ḥarf-i vaḥdeti nüş idüp *Zāt-ı pāk-ı İlâhî*’ye ifhāmda taşavvur olunaniñ ve evhām u ezhānda taḥayyül olunaniñ küllīsinden ve nisbet ü izāfetinden tecrīd ile tevḥīd-i ḥarf demini urduñ. İns ü cinn varaḳı üzere tevḥīd ḳalemini

⁷² Lā mevcūdu illā’llâh. Allah’dan başka mevcūd yoktur.

(275b)çek. Ya'nî maḥlūkı bi'l-küllîyye terk eyle. Dünyâ ve 'uḡbâyı dahı ferâmûş eylekî tevḥîd-i küllî zâhir ola sulṭânım.

Şahîfe (625) Kâle'l-Mevlâ El-Câmî:

عجب نبود که از قرآن نصیبت نیست جز حرفی

که از خورشید جز گرمی نبیند چشم نا بینا

'Aceb nebved kî ez-Ḳur'ân naşîbet nîst cüz ḥarfî

Kî ez-ḥûrşîd cüz germî ne-bîned çeşm-i nâ-bînâ

Me'ânî-i elfâz: 'Aceb; ta'accüb. Nebved; [ne-büved] olmaz. Kî ez- Ḳur'ân; Ḳur'ân'dan. Naşîbet; seniñ naşîbîñ. Nîst; yokdur. Cüz; ğayri. Ḥarfî; Ḳur'ân'ın ḥarfinden başka. Kî ez-ḥûrşîd; güneşden. Cüz; ğayri. Germî; sıcaklık. Ne-bîned; görmez. Çeşm; göz. Nâ-bînâ; görmeyici, kör, a'mâ dimek.

Maḥşûl-i beyt: 'Aceb degildir, ta'accüb olunmaz kî, seniñ Ḳur'ân-ı 'Azîm'den naşîbîñ Ḳur'ân ḥarfîni görmekten başka ğayri degildir. Zîrâ, seniñ naşîbîñ okumaqdır. Ancak Ḳur'ân'ın ḥarflerini görürsün, ma'nâsından, ḥaḳîḳatinden ğâfilsin. Zîrâ a'mâ, kör olan âdem güneşin sıcaklığından ğayri başka bir şey' görmez. Ancak güneşden kendüsine bir ḥarâret ve sıcaklık gelür; yohsa güneşi görmez, a'mâdır. İşte sen de anın gibisin ancak Ḳur'ân ḥarflerini görürsün, başka bir şey' görmezsin. Eger güzel ḥattât yazmış ise, artık ne güzel yazılmış diyü ḥarfere bakarsın. Öküz gibi ḥayvânsın; çünkü ḥayvân da seniñ gibi bakar lâkin ma'nâ ve ḥaḳîḳatinden bî-ḥaberdır. A bî-çâre insân, yazık.

Şahîfe (625) Fi'l-Meşnevî:

چون کتاب الله بیامد هم بر آن

این چنین طعنه زدند آن کافران

که اساطیر است و افسانه نژند

نیست تعمیقی و تحقیقی بلند

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین
دیو آدم را نبیند جز که طین

*Çün Kitābu'llāh bi-yāmed hem ber-Ān
Īn çünīn ta'ne zedend ān kāfirān*

*Ki esāfīrest vü efsāne-i nejend
Nīst ta'mīkī vü tahkīkī bülend*

*Tu zi- Qur'ān iy peser zāhir me-bīn
Dīv Ādem-rā ne-bīned cüz ki tīn*

Me'ānī-i elfāz: Çün; çünkim. *Kitābu'llāh*; Cenāb-ı Hakk'ın Kitābı. *Bi-yāmed*; geldi. *Hem*; dahil. *Ber-Ān*; Anın üzerine; ya'nı Kitābu'llāh üzerine. *Īn çünīn*; bunun gibi. *Ta'ne*; 'ayb vü kuşur görüp bed-nām itmek. *Zedend*; urdılar. *Ān kāfirān*; ol kâfirler. *Ki*; harf-i rabt. *Esāfīrest*; satırın cem'idir; satırdır; yazının satırlarıdır. *Vü efsāne-i*; (276a)hikâyeler. *Nejend*; eski, 'atık. *Nīst*; yoktur. *Ta'mīkī*; 'amık, direk. *Vü hakīkī* hakikatı. *Bülend*; 'ālī. *Tu*; sen. *Zi-Qur'ān*; Qur'an'dan. *İy peser*; iy oğul. *Zāhir*; ma'lûm. *Me-bīn*; görme. *Dīv*; şeytânın. *Ādem-rā*; Ādem 'aleyhi's-selām'ı. *Ne-bīned*; görmedi. *Cüz*; gayri. *Ki tīn*; toprak.

Maḥşul-i ebyāt: Çünkü Cenāb-ı Hakk'ın Kitābı olan Qur'an-ı 'azîmü's-şān, Cenāb-ı Resûl-i Ekrem şallâ'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimize nâzil oldu, geldi. Ol kâfirler ta'n urdılar, hezeyân itdiler ki, bu Qur'an eski, 'atık hikâyelerden 'ibâretidir. Bunda derin, 'amık ma'nâ ve hakikat-i 'ālī bir şey' yoktur. Hâşâ şümme hâşâ. İy oğul, sen bu kâfirler gibi Qur'an'ın zâhirine nazar itme. Anda olan esrâr u hakikat-ı İlâhî ve min ciheti'l-ma'nâ fevka'l-'âde şüret-i bedâ'atle ve rumûz ü işârât töludur. Cümle maḥlûk anın ledünniyâtını fehm ü idrâkden 'âcizdir. Çünkü şeytân, Ādem 'aleyhi's-selâm'ın zâhirine nazar idüp, anda topraktan başka bir şey' görmedi. Hâlbukî Hâzret-i Ādem 'aleyhi's-selâm cemî' esrâr u esmâ' ü şifât-ı İlâhî'ye hâşıl olup, ḥalîfetu'llâh idi. Lâkin bu bâtından mel'ûnuñ haberi yok idi. Ancak zâhirine

bağdı. Nitekim ehl-i dünyā böylece her şey’iñ zahirine baķub, bātından bī-ķaber oldukları gibi, gerķi الظاهر عنوان الباطن denilmişdir. Bu da bařķa bir ma‘nādır ‘azīzim

řahīfe (626) Fi’l-Meřnevī:

آن ندامت از نتیجه رنج بود
نه ز عقل روشن چون کنج بود

چونکه شد رنج ان ندامت شد عدم
می نیزد خاک ان توبه و ندم

میکنند او توبه و پیر خرد
بانک لوردوا لعادوا میزند

Ān nedāmet ez-netīce-i renc būd
Ne zi- ‘aql rūřen çün genc būd

Çünkü şüd renc ān nedāmet şüd ‘adem
Mī-neyerzed ĥāk ān tevbe vü nedm

Mī-küned ū tevbe vü pīr-i ĥured
Bāng lev ruddū le- ‘ādū mī-zened

Me‘ānī-i elfāz: *Ān*; ism-i iřāret. *Nedāmet*; peřīmānlık. *Ez-netīce-i*; netīcesinden. *Renc*; meřaķķat ü zaķmet netīcesinden olmaķ. *Būd*; idi. *Ne*; degil. *Zi- ‘aql*; ‘aķldan. *Rūřen*; ma‘lūm. *Çün*; gibi. *Genc*; ĥazīne. *Būd*; idi. *Çünkü řüd*; gitdi. *Renc*; meřaķķet ü zaķmet. *Ān nedāmet*; o peřīmānlık. *Řüd*; oldı. *‘Adem*; yok. *Mī-neyerzed*; degmez. *Ĥāk*; toprak. *Ān tevbe*; o tövbe. *Vü nedm*; nedāmet. *Mī-küned*;

eyler. *Ū*; zamīr-i gā'ib; o kimesne. *Tevbe*; ma'lūm. *Vü pīr-i ħured*; 'akllu ihtiyār, (276b)pīr olan. *Bāng*; şadā, ses. ⁷³لوردوا لعادوا Āyet-i Kerīmesi. *Mī-zened*; urur.

Maḥşūl-i ebyāt: Yevm-i kıyāmetde ve yevm-i ḥaşrda küffārın öñündeki nedāmet ü peşīmānlığı, öñünde müşāhede itdikleri zaḥmet u meşakḳat(den) netīcesinden idi. Yoḥsa genc gibi rūşen olan 'akldan degil idi. Ya'nī bir kimesne işledigi 'ameliñ zaḥmet ü meşakḳatini görmedi; andan nedāmet gelmez, peşīmān olmaz. Çünkü renc ü belā gitdi, ol nedāmet yok oldı; 'adem-i maḥẓ oldı. O tövbe ve nedāmet toprağa degmez. Zīrā tövbe vü nedm netīce-i 'akldan degildir. Belkī renc ü elemdeñ ḥalāş olmak içün bir ḥātıra idi. Anıñ içün öyle olan tövbeye toprak degmez. Bir akçe itmez, kī fā'idesiz bir tövbedir. O aḥmak, vaḳt-i ḡamda ve ḥīn-i elemde tövbe ve nedāmet eyler. Lâkin 'akl-ı pīri aña ⁷⁴لوردوا لعادوا şadāsını urur. Ya'nī iy aḥmak ve nā-dān, eger sen bu belādan ni'met ve re'fet cānibine redd olunsaydıñ, şol 'amelden kī nehy olunmuş idiñ; yine aña 'avdet eylediñ. İmdi bu tövbe ve bu nedāmet, el-ān bī-ma'nādır. Ve buña i'tibār yokdur. Yine dünyāya i'āde olunsalar o kâfirler ke'l-evveli 'amel iderler. Zīrā kī, isti'dād ve fītrat-ı ezeliyyeleri ve 'ilm-i İlâhī bu merkezdedir. Andan ḥāric ve aña muḥālif bir şey' idemezler, dimekdir.

Şaḥīfe (627) Kāle'l-Hāfız:

فكر خود ورأى خود در عالم رندى نيست
كفرست در اين مذهب خود بينى و خود رأى

Fikr-i ħod vü re'y-i ħod der- 'ālem rindī nīst
Kūfrest der-īn mezheb ħod-bīnī vü ħod-re'y

Me'ānī-i elfāz: *Fikr*; ma'lūm. *Ĥod*; kendü. *Vü re'y-i ħod*; kendü re'yi. *Der*; zarfiyyet. *'Ālem*; ma'lūm. *Rindī*; 'āşıklık. *Nīst*; yok. *Kūfrest*; küfürdür. *Der-īn*; bu. *Mezheb*; ma'lūm. *Ĥod-bīnī*; kendüni görıcilik. *Vü ħod-re'y*; kendü re'ylilik.

Maḥşūl-i beyt: 'Āşıklık 'āleminde kendü fikri vü re'yi yokdur. Bu mezhebe ħod-bīnlik ve ħod-re'ylik küfürdür. Ya'nī iy 'āşık, bu 'āşıklık 'āleminde ve rāh-ı 'ışıkda kendü vücūdını fikr ve kendü re'yini (277a)ihtiyār ve emr-i maḥbūba i'tirāz

⁷³Sûre-i En'am 28. Āyet-i Kerīme.

⁷⁴ Sûre-i En'am 28. Āyet-i Kerīme.

yoğdur. Zîrâ ‘uşşâk, İlâhî mezhepde kendüyi görıcilik ve kendüyi re’y ü tedbîr şâhibi bilmek küfürdür. Hüsni ve kabîh küllîsi ‘aqlîdir; şer‘î degildir. İ‘tikâdı küfr oldığı gibi murâdını Hakk’ın murâdına tâbi‘ kılmayub kendü re’yini Hudâ’nın emri üzere tercîh dahı küfürdür, didiler ‘azîzim.

Şahîfe (628) Fi’l-Meşnevî:

هر که پایان بین تراو مسعود تر

جد تر او کارد افزون دید بر

زانکه داند کین جهان کاشتن

هست بهر محشر و بر داشتن

آخرت قطار اشتر دان بملک

در تبع دنیا ش همجو پشم و پشک

پشم بگزینی شتر نبود ترا

ور بود اشتر چه قیمت پشم را

Her kî pâyân bîn-ter u mes‘ūd-ter

Cidd-ter ū kāred efzūn dīd ber

Z‘ānkī dāned kīn cihān-ı kāšten

Hest behr-i maḥşer u ber-i dāšten

Āhîret kaṭār-ı uştur dān be-mülk

Der teba‘ dūnyāş hemçü peşm vü peşk

Peşm bügzīnī şütür nebved tu-rā

Ver büved uştur çî kıymet peşm-rā

Me‘ānī-i elfāz: *Her kī; her kimesne kī. Pāyān; nihāyet, şöñ. Bīn; görici.-Ter; ziyāde. Ū; zamīr kimesneye rāci‘dir. Mes‘ūd; sa‘īd. -Ter; ziyāde. Cidd; sa‘y u ğayret. -Ter; ziyāde. Ū; zamīr kimesneye rāci‘. Kāred; ekin ekmek. Efsūn; ziyāde. Dīd; gör. Ber; mīve vü şemeresi ya‘nī maḥşūli. Z‘ānkī; ol sebebden kī. Dāned; bilür. Kīn; kī īn; bu. Cihān; dünyā. Kāšten; ekin ekmek yeridir. Hest; vardır. Behr-i maḥşer; maḥşer için. U ber; maḥşul. Dāšten; kaldırnaḵ. Āḥiret; ma‘lūm Kaṭār; sıralanmış yol gider. Uştur; deve. Dān; bil. Be-mülk; mülkde, emlākde. Der; zarfiyyet. Teba‘; tābi‘ olmaḵ. Dünyāş; -ş zamīr, uştura rāci‘dir. Dünyā; ma‘lūm. hemçü; gibi. Peşm; yün deveniñ şırtındakı yün gibidir. Peşk; deveniñ fazlasına derler. Peşm; yün. Bügzīnī; [be-güzīnī], ihtiyār idersiñ. Şütür; deve. Nebved; [ne-büved] olmaz. Tu-rā; saña. Ver; eger. Büved; olur. Uştur; deve. Çi; ne. Kıymet; ma‘lūm. Peşm-rā; yünī.*

Maḥşūl-i ebyāt: Her şol kimesne kī nihāyet u ‘ākıbet ve işiñ şöñini ziyāde görici olur. Öyle olan kimesne ziyāde sa‘īd olur. Ziyāde sa‘y u ğayret ile o kimesne bu dünyāda iken eker, ziyāde görür mīve vü şemeresi. Öyledir, ne kadar ziyāde eker ise mīvesi o kadar ziyāde olur. Ol sebebden bu dünyāda ziyāde sa‘y u ğayret ile ‘amel-i şāliḥ tohumlarını eker, kī bu dünyā ekin yeridir, ya‘nī āḥiretiñ tarlasıdır. Burada (277b)ne eker ise anıñ ḥāşılātını rüz-ı maḥşerde kaldırırsıñ. Artık durmamalı, leyl ü nehār bu dünyā mezra‘asına ‘amel-i şāliḥ tohumlarını ekmeli. Āḥiret, fi‘l-mişl kaṭarlanmış yola gider develer gibidir. Mülk de, dünyāda o deveye tābi‘ olmuş, deveniñ şırtındakı yün, daḥı fazlası gibidir. Eger yünlerini ihtiyār iderseñ deve seniñ olmaz. Eger deveyi ihtiyār idüp deve seniñ olursa yünüñ ve fazlasınıñ ne kıymet ü bahāsı olur? Hiç. Bunuñla berāber yün de seniñdir fazlası da seniñdir. Çünkü deveyi ihtiyār itdiñ, elbette anıñ şırtındakı yününi yolup çırpıplaḵ deveyi saña virmez yā. Eline yünüyle berāber fazlasıyla bokıyla berāber iḥsān iderler. İşte sen āḥireti ihtiyār ider iseñ dünyā da anıñla berāber saña gelür ‘azīzim.

Şaḥīfe (628) Fi‘l-Meşnevī:

نام خود دۈرلۈ بآز گۈنه ای اسیر این جهان *Bāz gūne iy esīr īn cihān* İy bu cihānıñ esīri başka dۈrlۈ Kendü nāmını bu dünyānıñ emīri eylediñ. *Nām-ı ḥod kerdī emīr īn cihān* Kendü nāmını bu dünyānıñ emīri eylediñ. Hālbukı bu dünyānıñ kuyūdıyla muḵayyed iken ber-‘aks kendüne, ben āzād

ü hürüm, diyü söylediñ. *İy tu bende-i in cihān maḥbūs-ı cān* Ey sen! Bu cihānıñ bendesisiñ, maḥbūs-ı cān. Ya'nī cānı maḥbūs olmuş ve zindān 'ālem şüretinde kalmış bendesisiñ. جهان چند کوی خویش را خواجه جهان *Çend gūyī h'āṣ-rā h'āce-i cihān* Kendüne nice bir h'āce-i cihān dırsiñ ve kendini emīr ü ḥākim 'add idüp bād-ı ğurūrla pūr olup, beyhūde yere 'ömrüni zāyī' vü telef idersiñ. تخته بندست *Taḥte bendest ānkī taḥteş h'ānde'i* Taḥtaya bağlanmışdır ol kimesne kī, sen aña taḥt-ı şāhı okursuñ. صدر پنداری و بر در مانده *Şadr pindārī vü ber-der mānde'i* Kendüsini şadr-niştin zann idersiñ, hālbukī kapuda kalmışdır. پادشاهی نیستت بر ریش *Pādişāhī nīstet ber-rīş-i ḥod* Saña pādişāhlık yokdur, kendü şakalın üzerine. Ya'nī sözüñ şakalına geçmiyor. بد *Pādişāhī çün küñ ber-nīk u bed* Pādişāhlık nice idersiñ eygü ve kötü üzerine? سپید ریشت *Bī-murād-ı tu şeved rīšet sepīd* Zīrā seniñ şakalın, seniñ murādsız bi-yāz olur; ya'nī bi-yāzlanmasını murād idemezsiñ. İster istemez bi-yāzlanur. Anıñ men'ine kādır degilsin. شرم دار از ریش خود ای کز امید *(278a) Şerm dār ez-rīş-i ḥod iy kej-ümīd* İy kej ümīd! Kendü şakalından utan ve 'azc ü kuşūrını bil ve terk-i kibr ü naḥvet kıl. Ve Ol Pādişāh-ı Ḥaḳīḳīniñ 'ibādetine meşgūl ol. افتخار از رنگ و بو و از مکان *İftihār ez-reng u bū vü ez-mekān* Renkden, kokuşudan ve yerden iftiḥār kodkan و فریب کودکان *Hest şādī vü firīb-i kūdekān* Bunlardan iftiḥār, mesrūrluḳ, çocuk aldanması olur. کون میکويد بیا من *Kevn mī-gūyed bi-yā men ḥoş peyem* Kevn, dünyā nāzır oluna, söyler; gel be ḥoş güzel ezeliyim. و آن فسادش گفته رو من لا شئیم *V'ān fesādeş ğufte rev man lā şey'em* Ve o dünyā, ol fesādı yūri ğit, ben lā-şey'em dir. Ya'nī bir şey'iñ kevn ü vücūdı nāzır olanlara gel baña mā'il ol ve beni qabūl it kī, ben ḥoş ezeliyim ve laṭīf-revişliyim; dir. Lâkin anıñ ol fesād u fenāsı lisān-ı ḥāl ile, şaḳın baña mā'il olma ve beni qabūl itme; zīrā kī ben lā-şey'im ve bī-vefāyım, dir. ای ز خوبی بهار آن لب کزان *İy zi-ḥūbī-i bahār ān leb gezān* İy bahārın ḥūblıġından dudak ısıricı; ya'nī anıñ leṭāfet vü ṭerāvetine baḳub ṭa'accūb idici. بنکر ان سردی وزردی خزان *Bi-n'ger ān serdī vü zerdī-i ḥazān* Vakt-i ḥazānıñ ol bürüdet vü mazarratına naḳar eyle kī, bahārlar ğün şüretindedir. Ve ḥazān vaktinde olan serdlik ve derdlik fesād şüretidir. Çünkim ol ğünüñ böyle bir fesādı muḳarrer olıcak bahārın nesine maġrūr olursuñ? روز دیدی *Rūz dīdī ṭal'at-ı ḥūrşīd ḥūb* Kezālik ğündüz, ḥūrşīdiñ ṭal'at ve vechini ḥūb ğördüñ. مرگ اورا یاد کن وقت غروب *Merg-i ū-rā yād kūn vakt-i ğurūb* Lâkin ğurūb vaktinde anıñ merg ü zevālini hem yād eyle kī, anıñ vakt-ı ḍuḥāda ṭal'at ve

cihānıñ münevver olması günü şüretidir. H̄in-i ğurūbda zer-rū ya'nī şaru yüzölçü hicāb-ı zemenletevārī kalmış fesād ve zevālī şüretidir. Çünkü bunun da her gün zevālī ve fesādı muḳarrer olacak gününe 'ākıl iseñ niçün firāfte olursuñ. بدر را دیدی برین خوش چار *Bedr-rā dīdī ber-īn hoş çār-ṭāḳ* Kezâlik bedr-i kāmili bu hoş çār-ṭāḳ üzere gördüñ. حسرتش را هم ببین اندر محاق *Hasreteş-rā hem bi-bīn ender-meḥāḳ* Anıñ ḥasretini hem leyle-i meḥāḳde gör. Meḥāḳ, ayıñ (278b)āhırinde üç gicesine derler. Ya'nī bu çār-ṭāḳ felek üzere ayıñ on dörüncü gicesinde bedr-i kāmil görüp, anıñ kemālīne mağrūr olma. Meḥāḳde, ayıñ eñ soñunda kemāl ü cemālīniñ ḥasretini gör. Çünkü her kemāl, bunun gibi 'ākıbet bir zevālī ola. Bedr-i kāmil gibi cemāl ü kemāl şāhibleriniñ ḥüsnüne mağrūr ve firāfte olma. Belkī 'ākıl iseñ, 'ākıbet anıñ fesād ve zevālīne hem nazar eyle. كودكى از حسن شد مولای خلق *Kūdekī ez-ḥüsn şūd mevlā-yı ḥalḳ* Kezâlik bir civān çocuk ḥüsn ü cemālinden ötürü ḥalḳıñ mevlāsı oldu. بعد فردا شد صرف *Ba'd-ı ferdā şūdḥuruf-rüsvā-yı ḥalḳ* Ferdādan soñra ḥalḳıñ rüsvāyı bunamış ve 'aklı gitmiş pīr oldu. Huruf; bunamak ve pīrliden 'aklı gitmege derler. Çünkü her civānıñ 'ākıbeti pīrlilik ve bunamışlık ola. Anıñ tazeligi ḥālīnde ḥalḳıñ seyyidi olmasına ve anı maḥbūb vü ma'sūḳ ittihāz kılmasına ne mağrūr olursuñ. Belkī 'ākıl iseñ aña fesādıñ görüp kötü cānibinden firār kılursuñ. ای بیدیده لوتهای چرب خیز *Īy bīdīde lūthā-yı çerb ḥīz* Īy çerb ü şīrīn lūtlar görmüş kimesne, ḳalḳ. فضله انرا ببین در آبریز *Fazle-i ān-rā be-bīn der āb-rīz* Āb-rīzde anıñ fazlasını gör. Āb-rīz şu dōkecek yere dirler; murād ḥelādır. Ya'nī iy laṭīf ta'āmlar ve nefis ğıdālar görmüş ve aña mā'il olup yemiş kimse, ḳalḳ anıñ fażalātını ḥelāda gör kī, anıñ 'ākıbeti nice necis vü ḥabīs oldu. مر خبث را کو که آن خوبیت کو *Mer ḥabeş-rā gū kī ḥūbiyyet kū* Ol fāzla ve ḥabīse di kī, ol seniñ ḥūblıgıñ ḳanı? بر طبق ان نغزوان ذوقی و بو *Ber-ṭabaḳ ān neğz v'ān zevḳ u bū* Tabak üzere ol zevḳ ve ol neğzlik vü güzelli ve rāyiḥe-i ṭayyibe ḳanı; diyüp sū'al eyle. بس انامل رشک استادان شده *Bes enāmīl reşk-i ustādān şūde* Şanā'atde çok enāmīl üstādlarıñ reşki olmuş. در صناعت عاقبت لرزان شده *Der-şanā'at 'ākıbet lerzān şūde* Şanā'atde 'ākıbet lerzān olmuşdur. Ya'nī şanāyi' ve hūnerde nice kimseniñ parmakları vardır kī, ol üstād-ı kāmīl olanlarıñ mağbūtı ve pesendīdesi olmuşdur. Ve lâkin anıñ şāhibiniñ pīrliden (279a)ra'se gelüp ol, enāmīl-i lerzān olmuşdur. نرگس چشم خمار همچو جان *Nergis-i çeşm-i ḥumār hemçü cān* Mişāl-i āḥir, cān gibi maḥmūr çeşm-i nergis احر امش بین و اب از وی چکان *Āḥira'maş bīn vū āb ez-vey çekān* Āḥir anı a'maş görürsüñ ve andan şu ṭamlayıcı ve leṭāfet, anıñ nergis gibi olan çeşm-i

Me‘ānī-i elfāz: *İy*; harf-i nidā. *Dil*; göñül. *Şabūr*; şabr idici. *Bāş*; ol. *Me-ħor*; yeme. *Ġam*; ma‘lūm. *Kı*; harf-i rabt. *‘Ākıbet*; eñ soñra. *İn*; bu. *Şām*; aħşam. *Şubħ*; şabāħ. *Gerded*; olur. *İn*; bu. *Şeb*; gice. *Seher*; ma‘lūm. *Şeved*; olur.

Maħşül-i beyt: İy göñül, şabūr[lı] ol ve ġam yeme kı, ‘ākıbet bu aħşam şabāħ olur ve bu gice seher olur. Ya‘nī لن يغلب عسر يسرين *Hadīs-i Şerīf* sırrınca belā vü ezāya ve tã‘at ü ma‘şıyyete iy göñül şabūr[lı] ol ve ġam yeme. Zīrā Hakk Te‘ālā’nın nazm-ı celīlī sırrınca rāh-ı ibādetde ta‘b u meşakkat ve mā-sivādan kaç‘-ı nazar idüp, ancak Hāzret-i Allāh’a raġbet itmek, ‘ākıbet seni ⁷⁵ فان معالعر يسر sırrına vāşıl kılup bu zayķ-ı şadr ve inkıbāz-ı kalb gibi zulumāt-ı beşeriyyeden ħalāş ile inşirāħ ü infisāħ-ı ħüküm ve ‘ulūm-ı ledünniyye-i Rabbāniyye ve infitāħ-ı envār-ı qudsiyye-i İlāhiyyeye irişiriz. Ve bu giceler seher olur kı, tülū‘-ı fecr-i envār-ı İlāhiyye ile zabt-ı ebyaz, esvedden temyīz ve اللهم ارنا الا شياء كما هي sırrından ħaberiñiz olur dimekdir.

Şahīfe (629) Kāle’l-Hāfiz:

کرت چو نوح نبی صبر هست بر غم طوفان
بلا بکردد و کام هزار ساله بر آید

Geret çü Nūħ Nebī şabr hest ber-ġam-ı tūfān
Belā be-gerded u kām-ı hezār sālē ber āyed

Me‘ānī-i elfāz: *Ger*; eger. -t; ħitāb; saña. *Çü*; gibi. *Nūħ Nebī*; Nūħ ‘aleyhi’s-selām. *Şabr hest*; şabr var ise. *Ber-ġam*; ġam üzerine. *Der*; zarfiyyet. *Tūfān*; ma‘lūm; tūfāna. *Belā be-gerded*; döner ve def‘ olur. *Vü kām*; murād. *Hezār*; biñ. *Sālē*; sene, yıl. *Ber āyed*; ħāşıl olur.

Maħşül-i beyt: Eger Nūħ ‘aleyhi’s-selām gibi seniñ ġam-ı tūfāna şabriñ var ise, belā def‘ olur ve biñ yıllık murādıñ ħāşıl olur. Ya‘nī الصبر مفتاح الفرج *Hadīs-i Şerīf* sırrınca Nūħ ‘aleyhi’s-selām’ın tokuz yüz elli sene küffārı da‘vetleri vaķtinde, küffārdan gördüğü ezā vü cefāya şabrı gibi sen de ħalkdan olan ezāya ve ‘ibādetde ve

⁷⁵ Sûre-i İnşirāħ 5. Âyet-i Kerîme.

ma‘şiyetde olan meşakkat ü cefāya ve envā‘-ı belā ve elem tūfānına şabriñ var ise ol (280a)şabr ile belā def‘ olur ve biñ yıllık murādın hāşıl olur ‘azīzim.

Şahīfe (629) Kāle’l-Hāfız:

كوهر پاک ببايد كه شود قابل فيض
ورنه هر سنك و كل لولو و مرجان نشود

*Gevher-i pāk be-bāyed kí şevēd kâbil-i feyz
Verne her seng u gil lü’lü’ vü mercân ne-şevēd*

Me‘ānī-i elfāz: *Gevher*; cevher. *Pāk*; ma‘lūm. *Be-bāyed kí*; gerek kí. *Şevēd*; ola. *Kâbil-i feyz*; ma‘lūm. *Verne*; yohsa. *Her seng*; her taş. *Vü gil*; çamur. *lü’lü’*; incü. *Vü mercân*; ma‘lūm. *Ne-şevēd*; olmaz.

Maḥşûl-i beyt: Pāk-zāt gerekdir kí, feyz-i İlâhî’ye kâbil ola. Yohsa her bir taş ve çamur incü vü mercân olmaz. Pāk-zāt ve şâfi-ğalb gerekdir kí, feyz-i Rabbānî ve tecellî-i envār-ı Sübhāniyye’ye kâbil ve müste‘id ola. Yohsa كالحجارة او اشد قسوة olan ğalb, kâbil-i feyz-i İlâhî olmaz. Hemān hemān âteş-i ‘ışkla ğalbden mā-sivāyı iḥrāk idüp şâfi-dil gerekdir kí, kâbil-i feyz ola ‘azīzim.

Şahīfe (630):

ما بلا را بكس عطا نكنيم
تا كه نامش ز اوليا نكنيم

*Mā belā-rā be-kes ‘aṭā ne-künīm
Tā kí nāmeş zi-evliyā ne-künīm*

Me‘ānī-i elfāz: *Mā*; Biz, taraf-ı İlâhiyye’dendir. *Belā-rā* belâları, muşibetleri. *Be-kes*; bir kimesne. *‘Aṭā*; virmek. *Ne-künīm*; eylemeyiz. *Tā*; hattâ. *Kí nāmeş*; o kimesneniñ nāmını, ismini. *Zi-evliyā*; velî. *Ne-künīm*; eylemeyiz.

Maḥşûl-i beyt: Cenāb-ı Hāğğ buyurur kí: Biz bir kimesneye belā vü muşibetler i‘ṭā itmeyiz. Hattâ o kimesnenin nāmını, ismini evliyā itmeyiz. Ya’nî

bizim belā vü muşībetlerimiz ancak evliyālara i'tā ideriz; anlara mahşūşdur bizim belālarımız dimekdir.

Şahīfe (631) Fi'l-Meşnevī:

دائما هر کر اصلی کنک بود
ناطق انکس شد که از مادر شنود

چن سلیمان سوی مرغان سبا
یک صفری کرد بست ان جمله را

جز مکر مرغی که بد بی بال و پر
یا چو ماهی کنک بد از اصل کر

نی غلط کفتم که کر کر سر نه
پیش و حی کبریا سمعش دهد

Dā'imā her ker aṣlī güng būd
Nāṭıq ān kes şüd kî ez-māder şünūd

Çün Süleymān sūy-ı mürgān-ı Sebā
Yek şafīrī kerd best ān cümle-rā

Cüz meger murgī kî bud bî-bāl u per
Yā çü mähī güng bud ez-aşl-ı ker

Nī ğalaṭ güftem kî ger ker ser nehed
Pīş u Hayy-ı Kibriyā sem 'eş dehed

Me'ānī-i elfāz: *Dā'imā*; ma'lūm. *Her ker*; şağır kimesne. *Aşlī*; esās. *Güng*; dilsiz. *Būd*; oldu. *Nāṭıq*; söyleyici. *Ān kes*; ol kimesne kî. *Şüd*; oldu. *Kî*; harf-i rabṭ. *Ez-māder*; māderinden. *Şünūd*; işitdi. **(280b)** *Çün*; çünkü. *Süleymān*; 'aleyhi's-selām. *Sūy*; taraf. *Mürgān*; kuşlar. *Sebā*; Memleketi. *Yek*; bir. *Şafīr*; ıslık urmağ. *Kerd*;

eyledi. *Best*; bağladı. *Ān cümle-rā*; o cümle kuşları. *Cüz*; gayrı. *Meger*; illâ kî. *Bud*; oldu. *Bī-bāl*; kanatsız. *U per*; uçıcı. *Yā*; yâhud. *Çü*; gibi. *Māhī*; bir balık. *Güng*; dilsiz. *Bud*; oldu. *Ez-aşl*; aşıldan, esâsından. *Ker*; şağır. *Nī ğalaṭ*; ğalaṭ değil. *Güftem*; söyledim. *Kī ger ker*; şağır. *Ser*; baş. *Nehed*; kor. *Pīş*; öñüne. *Vü Hayy-ı Kibriyā*; ma'lûm. *Sem'eş*; aña kulaḳ. *Dehed*; virir.

Maḥşûl-i ebyât: Dā'imā her şağır aşı, esâsı dilsiz oldu. Nâṭık o kimesne oldu kî, mâderinden söz işitdi. Ya'nî her ne kadar dilsiz var ise, aşında şağır oldu. Söz işitmediği için bî-zebân kaldı. Ve nâṭık o kimesne oldu kî, peder ü mâderinden söz işitdi. Ve anı hıfz idüp kabûl itdi. Kezâlik şer'at vü tarîkatde şağır olanlar ve bî-zebân kalanlar mu'allim ü mürebbîlerinden söz istimâ' eylemediklerinden ötüridir. Ve nâṭık olanlar ol kimesnelerdir kî, mu'allim ve birilerinden 'ilm öğrendiler; nuṭka gelüp anı söylediler. Çünkü Süleymân 'aleyhi's-selâm Sebâ kuşlarının cânibine bir safir eyledi; ol cümlesini bağladı. Ve bu üslûbla anları şayd u kayd eyledi. Ya'nî Hazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm şadâ-yı rûhânî ve nefes-i rahmânî ile Qavm-i Sebâ'yı da'vet eyledi. Anlar da kabûl eyleyüp, anın taht-ı hükmünde muḳayyed oldılar. Meger şol murg değil kî, kanatsız ve persiz oldu. Yâhud balık gibi aşında dilsiz ve şağır idi. Ya'nî şol kimesneleri dām-ı bî'atine eylemedi ve anları luṭf u kerem dâneleriyle şayd eylemedi kî, anlar da fi'l-haḳîka ḫayât-ı tayyibe ve per ü bāl-i 'akliyye yok idi. Tâ aşı-ı fıtratdan anlar ⁷⁶صم بكم عمى فهم لا يعقلون Āyet-i Kerîmesi'nin fehvâsınca aşamm u ebkem idiler. Anın kelâmın işitmediler ve anı ta'aḳkul idüp anınla 'amel itmediler. Yok ğalaṭ didim, eger farz-ı şağır olan kimesne Cenâb-ı Kibriyâ'nın vahyinin öñünde baş koya; Ol 'azamet (281a)u kibriyâ şâhibi aña sem' virir. Ya'nî şol bir murğa hidâyet eylemedi kî, ol murğ aşında ebkem idi, didin bu sözi fev^{en} ğalaṭ söyledin. Eger sem'-i cânı aşamm olam kimesne 'adem-i istimâ'ına mu'terif olup, Ol 'azamet ü kibriyâ şâhibi olan Hudâ'nın vahyinin mahali olan enbiyâ vü evliyânın huzûrına baş kosa ve benim sem'-i cânım yokdur diyü cehl ü ğafletine mu'terif olsa Hudâ-yı müte'al sem'-i cân ihsân iderdi ve kelâm-ı Haḳḳ'ı istimâ' itmek mertebesini virir idi sulṭânım.

Şahîfe (632) Kâle's-Şâ'ib:

⁷⁶ Sûre-i Bakara 171. Āyet-i Kerîme.

نهاد سخت تو سوهان بخود نمی گیرد
وکرنه پست و بلند زمان سوهانست

Nihād-ı saht-ı tu sūhān be-ḥod nemī-gīred
Vegerne pest u būlend-i zamān sūhānest

Me‘ānī-i elfāz: *Nihād*; ṭabī‘at. *Saht*; katı. *Tu*; seniñ. *Sūhān*; sūh’uñ cem‘idir; sūhen ise dörbi demekdir. *Be-ḥod*; ḥaḳīḳatde. *Nemī-gīred*; tutmaz; ya‘nī te’sīr itmez. *Vegerne*; yohsa. *Pest*; alçaq. *U būlend*; yüksek. *Zamān*; ya‘nī zamānıñ inişi ve yoğuşı. *Sūhāst*; dörbüler demekdir.

Maḥşūl-i beyt: Seniñ katı olan ṭabī‘atına dörbi te’sīr itmez. Yohsa bu zamānıñ alçağı yükseği, inişi çıkışı igne⁷⁷ ve dörbüdür. Ya‘nī bu dünyāda seniñ ba‘z-ı kere ikbālīñ ve ba‘z-ı kere idbārīñ gāh ‘izzet ve gāh zillet, ḥaḳāret görmeklik böyle böyle iniş yoğuşlar, bunlar seni terbiyye etmek için bunlar saña dörbü gibidir. Nasıl dörbü ile teymūri terbiye idüp müstaḳīm iderler, işte ‘azīzim anıñ gibi seniñ katı, serd(t) olan ṭabī‘atini böylece yumuşak ve güzel iderler, demekdir.

Şahīfe (632):

مرد معجب ز اهل دین نبود
هیچ خود بین خدای بین نبود

بیخبر از جهان و مست یکست
خوشتن بین و بت پرست ینست

Merd-i mu‘ceb zi-ehl-i dīn ne-būd
Hīç ḥod-bīn Ḥudāy-bīn ne-būd

Bī-ḥaber ez-cihān vü mest yekīst

⁷⁷ Bu kelime metinde “ایکه” şeklinde yazılmıştır ancak metindeki anlam hasebiyle tarafımızdan “ایکنه” olarak okunmuştur.

H̱īṣten-bīn vū but-perest yekīst

Me‘ānī-i elfāz: *Merd*; insān. *Mu‘ceb*; kendüsini beğenmiş. *Zi-ehl-i dīn*; İslāmdan. *Ne-būd*; olmadı. *Hīç*; asla. *Hod*; kendüsini. *Bīn*; görici. *Hudāy*; Cenāb-ı Hakk’ı. *Bīn*; görici. *Ne-būd*; olmadı. *Bī-ḥaber*; habersiz. *Zi-cihān*; dünyādan. *Vū mest*; sarhoş. **(281b)** *Yekīst*; biricikdir. *H̱īṣten*; kendüsini. *Bīn*; görici. *Vū but-perest*; puta tapıcı. *Yekīst*; biricikdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Kendüsini beğenmiş insān, ehl-i dīnden olmadı. Ya’nī mūte‘accib olan ādem müslümān degildir. Zīrā aṣlā kendüyi gören, Cenāb-ı Hakk’ı göremez. Öyle olan kimesne dünyādan bī-ḥaber kendü varlığıyla sarhoş olmuş biricik kimesnedir. Kendüyi görici ve puta tapıcı biricik kimesnedir. Ya’nī kendüyi kendüsine put idüp kendüsine tapar. Öyle olan kimesne müslümān degildir. Zīrā kī, Hakk-perest olmayup ḥod-perest oldu. Bu ‘ucbdan vaz gelürse, o zamān Hakk-perest olup dāḥil-i silk-i İslām olur, dimekdir. Şaḥīh^{en} bu dünyāda bundan mezmūm bir şey’ yokdur. Kī ḳarnı necāset ile tolu, bok tolu memşā gibi gezer. Bunuñla berāber kibr ü ‘ucb idüp kendüsini beğenüp ḥalkı istihzā’ ider. Ne‘ūzu bi’llāh, ‘acabā böyle olan kimesne aṣlā kendüsini tefekkür idüp ve düşünmez mi kī, bir murdār menīden ḥalk olup nice zamān vālidesiniñ ḥayz-ı murdār ḳanıyla teğazzī itmiş. Buraları ḥāṭıra gelmez mi ‘azīzim?

Şaḥīfe (634):

کاری کنیم ورنه خجالت بر آورد
روزی که رخت جان بجهان دگر کشیم

Kārī kūnīm verne ḥicālet ber evrade
Rūzī kī raḥt-ı cān be-cihān-ı diger keşīm

Me‘ānī-i elfāz: *Kārī*; bir iş. *Kūnīm*; ideriz. *Verne*; yoḥsa. *Ḥicālet*; ma‘lūm. *Ber*; yukarı. *Evrade*; götürür. *Rūzī*; birgün. *Kī*; ḥarf-i rabṭ. *Raḥt*; metā‘. *Cān*; ma‘lūm. *Be-cihān-ı diger*; başka cihāna. *Keşīm*; çekeriz.

Maḥşûl-i beyt: Bir iş işleyelim, idelim kí sonra hicâlet götürür. Öyle hecîl olacak işde bulunma. Cenâb-ı Hakk’a maḥbûl iş işle. Zîrâ birgün cân metâ‘ını başka cihâna çekeriz. Ya‘nî bu dünyâdan âhirete gideriz. Orada bu işlerden su‘âl iderler. Öyle bir iş idelim kí, orada hecîl olmayalım. Vâh, niçün bu işi işledim, kâşkî bunu işlemeyeydim, burada maḥcûb vü hecîl olmayaydım, diyü hicâlet götürmeyesin ‘azîzim.

Şahîfe (634) Kâle‘l-Hâfız:

در ره منزل لیلی که خطر هاست در آن
شرط (282a) اول قدم انست که مجنون باشی

کاروان رفت و تو در خواب و بیابان در پیش
کی روی ره ز که پرسى چه کنی چون باشی

Der-reh-i menzil-i Leylá kí ḥaṭarhâst der-ân
Şarṭ-ı evvel-i ḳadem-i ânest kí Mecnûn bâşî

Kârvân reft vü tu der-ḥ`âb vü bi-yâbân der-pîş
Key revî reh zi-kí porsî çî küñî çün bâşî

Me‘ânî-i elfâz: *Der*; zarfiyyet. *Reh*; yol. *Menzil*; yer, maḥal. *Leylá*; ma‘lûm. *Kí*; ḥarf-i rabṭ. *Ḥaṭarhâst*; ḥaṭarın cem‘idir; *ḥaṭar*; ma‘lûm. -*Est*; -dır, o yolda dımeğdir. *Şarṭ-ı evvel*; birinci şarṭ. *Ḳadem*; ayak. *Ānest kí*; ol ayaktadır kí. *Mecnûn*; deli. *Bâşî*; olasıñ. *Kârvân*; ma‘lûm. *Reft*; gitdi. *Vü tu*; sen. *Der-ḥ`âb*; uyğuda. *Vü bi-yâbân*; uzun çöl, şahrâ. *Der-pîş*; öñünde. *Key*; kaçan. *Revî*; gidersin. *Reh*; yola. *Zi-kí*; kimden. *Porsî*; su‘âl idersin. *Çî*; ne. *küñî*; idersin. *Çün*; nasıl. *Bâşî*; olursun.

Maḥşûl-i ebyât: *Leylá* menziliñ yolunda ḥaṭarlar vardır. O yolda, ya‘nî ‘ışk yolunda çok ḥaṭarlar vardır. Çok müşkil yoldur. Bu yoluñ birinci şarṭı ve evvel ḳademi ya‘nî başamağı ḳademi, *Mecnûn* olasıñ. Ya‘nî bu ‘ışk yolu ḳademe ḳademedir. Birinci ḳademesi deli olmağdır. Diğer ḳademelerini buña kıyâs eyle. *Kârvân* gitdi, sen uyğudasın. Öñünde çöl ve şahrâ kí, nihâyeti yokdur. Kaçan kendü

başına yol gidersiñ? Yalnız kimesne yok ve kimden su'âl idersiñ? Ne idersiñ, nasıl olursuñ? Bir tefekkür it; işte bunuñ gibidir gidecegiñ âhiret yolu. Hemân sa'y u gayret idüp bu dünyāya dalma, ğaflet uykusunda olma. Ve kârvân-ı muvaḥḥidîne karuşup girüye kalma. Şoñra yolda kalursiñ. Ḥayvānān seni helāk u telef ider 'azīzim.

Şahīfe (635) Kāle's-Sa'dī:

دریغست با سفله گفت از علوم
که ضایع شود تخم در شوره بوم

Dirīgast bā-sifle güft ez- 'ulūm
Kí zāyi 'şevēd toḥm der-şūre būm

Me'ānī-i elfāz: *Dirīgast*; hayf, yazıktır. *Bā-sifle*; sefīhe, aḥmaḳa. *Güft*, söylemek. *Ez- 'ulūm*; 'ilmden. *Kí*; zīrā. *Zāyi*; ma'lūm. *Şevēd*; olur. *Toḥm*; ma'lūm. *Der-şūre*; şoraḳ. *Būm*; yer, maḥal dimektir.

Maḥşūl-i beyt: Sefīhlere aḥmaḳlara 'ulūm ve ḥükümden şey' söylemek yazıktır, hayf olur. Zīrā kí, anlar bu 'ulūmdan ve ḥükümden bir şey' istifāde itmezler. Eşege 'ilm okutmaḳ gibidir. Hīç eşek, okuma bir şey' (282b)añlar mı? Daḥı bu sefīhlere 'ulūmdan şey' söylemek, şoraḳ olan yere toḥum ekmek gibidir. Toḥum zāyi' olur. Hīç şoraḳ maḥalde bir şey' ḥāşıl olur mı? İşte anıñ gibidir süfehālara 'ilm ve ḥükm söylemek, beyhūde olur 'azīzim.

Şahīfe (635) Kāle's-Sa'dī:

شبی بر نشست از فلک بر گذشت
بتمکین و جاه از ملک در گذشت

چنان کرم در تیه قربت براند
که در سدره جبریل ازو باز ماند

Şebī bernişest ez-felek der- güzeşt

Be-temkîn-i cāh ez-mülk der-güzeşt

Çünān germ der-tîh kurbet be-rāned

Kî der-Sidre-i Cibrîl ez-Û bāz māned

(498) şaḥîfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥîfe (636):

عبادت با خلاصی نیت نکوست

وکر نه چه آید ز بی مغز پوست

(312) şaḥîfede mezkûr olup, mürāca‘at oluna.

Şaḥîfe (637):

ما را خواهی خطی بعالم در کش

در بحر فنا غرقه شو دم در کش

Mā-rā ḥ`āhî ḥaṭṭî be-‘ālem der keş

Der-baḥr-i fenā ġarḳa şev dem der keş

Me‘ānî-i elfāz: *Mā-rā*; bizi. *Ḥ`āhî*; ister iseñ. *Ḥaṭṭî*, bir ḥaṭṭ, ya‘nî bir çizik. *Be-‘ālem*; dünyāya. *Der*; zarfiyyet. *Keş*; çek. *Der*; zarfiyyet. *Baḥr*; deñiz. *Fenā*; fānî olmak. *Ġarḳa*; boğulmuş. *Şev*; ol. *Dem*; nefes. *Der*; zarfiyyet. *Keş*; çek.

Maḥşûl-i beyt: Cenāb-ı Hâḳḳ tarafından ḥiṭābdır: Bizi ister iseñ dünyāya bir çizik çek. Ya‘nî muḥasib efendiler defterlerine, ḥaṭṭ-ı baṭlān ta‘bîr olunur. Çizgi çekerler kî ‘itibār olunmayacağına ‘alāmet, aña ḥaṭṭ-ı baṭlān derler. İşte öylece terk-i dünyā eyledigine işāret olmak için bir ḥaṭṭ-ı baṭlān çek. Dahı fānî, yokluk deñizinde ġarḳ olup, nefes çek. Ya‘nî soñ nefesini fenā deñiziniñ ġarḳ olmasında el-āndan

şoñra bizimle berāber olursuñ ‘azīzim. Ne olacaqsıñ iki ‘āleme pādişāh olup? Hüküm ü saltanat süreceksıñ, lâkin sen dersıñ kî, seniñ pādişāh didigiñ ‘abā, kebe içindekî mesākîn ü fuqarā degil mi? Evet, anlardır. Anlarıñ saltanat u hükümdārılıqları zāhirde görünmez, ma‘nevīdir. Hîç işitmediñ mi Menākıb-ı Evliyā-yı Kirāmı? Bir teveccüh mülketini alt ve üst itmiş, bir nazarda kâfiri mü’mîn itmiş, bir teveccüh ile istedigini yapmış. Bu hükümleri, zāhir pādişāhları yapabilür mi? Hikāye: Pādişāhıñ birisiniñ karnında rûzgār habs **(283a)** olmuş. Hattâ helāk derecesine varmışdır. Pādişāh demiş kî, bundan şu belâyı kim izāle ider ise mülkümi ve saltanatımı aña teslim iderim. Allāh’dan bir zāt işitmiş. Bunuñ ahvālını terahhüm^{en} ve merhamet^{en} sarāy-ı hümâyuna gelüp pādişāhıñ karnını dest-peyvest-i mürşidāneleriyle mesh itdigi anda kendüsünden yel zuhūr iderek,istirāhat itmiş. Pādişāh, selāmet ü ‘āfiyet bulmuşdur. Ol sâ‘at pādişāh, o zāt-ı ‘ālî-kadre demiş kî: “Benim tahtıma otur. Ben kendümi āzl ü hal‘ itdim, sen pādişāhsıñ.” O zāt buyurmuş kî: “O metā‘a hācet yokdur, kî anıñ kıymeti ve bahası bir koğmuş hırte ola.” Evet, öyle işte. İnsān, bir koğmuş yeliñ kendü karnından ihrācına kudreti yokdur. Lâkin ehlu’llāh-ı ‘izām hāzerātı böyle degildir ‘azīzim.

Şahîfe (637) Kāle’l-Hāfız:

توانکرا دل درویشی خود بدست آور
که مخزن زر و کنج و درم نخواهد ماند

برین رواق زبرجد نوشته اند بزر
که جز نکویی اهل کرم نخواهد ماند

*Tevāngerā dil-i dervīş hod be-dest āver
Kî maḥzen zer vü genc vü direm ne-ḥāhed māned*

*Ber-īn rivāk-i zeberced nüvişte end be-zer
Kî cüz nikūyī-i ehl-kerem ne-ḥāhed māned*

Me‘ānī-i elfāz: *Tevāngerā*; zengin ādem. *Dil*; gönül. *Dervīş*; ma‘lūm. *Hod*; kendi. *Be-dest*; ele. *Āver*; getür kí. *Maḥzen*; hazine. *Zer*; altun. *Vü genc*; define. *Vü direm*; akçe, para. *Ne-ḥāhed*; istemez. *Māned*; kala, ya‘nī kalmayacaktır. *Ber-īn*; bunun üzerine. *Rivāk*; çar-ṭāk; gökyüzi murāddır. *Zeberced*; ma‘lūm, yeşil olan taş. *Nüvişte end*; yazmışlardır. *Be-zer*; altun ile. *Kí cüz*; gayrı. *Nikūyī*; eygüligi. *Ehl-i kerem*; ma‘lūm. *Ne-ḥāhed*; istemez. *Māned*; kala.

Maḥşul-i ebyāt: İy ḡanī, zengin olan ādem! Kendiñ dervīşin, fakīrin gönünü ele getür. Zīrā altun maḥzeni ve direm defnesi kalmayırdır. İy māl-ı dünyā ile ḡanī-i mecāzī olan mü‘mininden kendüne mute‘allık fuḡarā’-i şābirine mālīk, zekātını virmek ile gönüllerini ele alup, sen daḡı o sāyede Ḥaḡḡ Te‘ālā’ya ḡurbiyyet taḡşīl eyle kí, eliñde olan ile āḡiret taḡşīl olunacaḡ. Zīrā altun ḡazinesi gümüş defnesi kalmayırdır. Hepsi fenā olacaḡdır. Bu zeberced renglü olan gök üzerine altun ile yazılmışdır kí, (283b)ehl-i keremiñ eylügünden gayrı başḡa bir şey’ kalmayırdır. İy sālīk ḡardaş, şūrī ve ma‘nevī kerem ü iḡsāna mülāzımat eyle. Zīrā kütüb-i semāviyyede altunla yazılmışdır kí⁷⁸ لا بضیع اجر المحسنين سیرrinca ehl-i keremiñ eylügünden gayrı bāḡī ve āḡiretde nāfi‘ bir ‘amel kalmayırdır ve’s-selām ‘azīzim.

Şaḡīfe (637): Ḳāle’ş-Şeyḡū’l-‘Aṭṭār Ḳuddise Sırruhu:

حب درویشان کلید جنت است

دشمن ایشان سزای لعنت است

Ḥubb-i dervīşān kilīd-i Cennetest

Düşmen-i iṡān sezā-yı la‘netest

Me‘ānī-i elfāz: *Ḥubb*; maḡabbet, meveddet. *Dervīşān*; dervīşin cem‘idir. *Kilīd*; ma‘lūm. *Cennetest*; Cennetiñ kilīdidir. *Düşmen*; zıdd-ı dost. *İṡān*; zamīr-i cem‘; dervīşāna rāci‘dir. *Sezā-yı*; lāyık. *la‘netest*; la‘nete lāyıḡdır.

⁷⁸Sûre-i Hûd 115. Âyet-i Kerîme.

Maḥşûl-i beyt: Dervîşâna maḥabbet itmek Cennetiñ kilîdidir. Nitekim kapısı kilîdlü olan pencereye duḥûl müyesser olmaz. İllâ kilîdi açılmadıḫça dervîşâna maḥabbet itmeyüp anlara buḡz u ‘adâvet itmek Cenâb-ı Hakk’ıñ la‘netine lâıyık olur. Lâkin bu beyt, dervîşân ḥakkında degildir. Zîrâ dervîş olmak çok zordur. Öyle ḥerîfiñ didigi gibi tepdiñ keçe oldu, çekdiñ külâh oldu, giydiñ dervîş oldu; degildir. Öyle külâh ile hırka ile dervîşlik olaydı ne kolaydır ‘azîzim. Bu elbise-i fâhire ḥaḳîkatde dervîş olanlara bir ‘alâmet-i maḥşûşdur. Yoḫsa tilki, arslanıñ postunu şırtına almak ile arslan olmaz; yine tilkidir. Ancak birtakım aḫmak insânlar anı arslan zann iderler. Heyhât, heyhât...

Şahîfe (638):

درد مندان کنه را روز و شب
شربت بی بهتر ز استغفار نیست

ارزومند وصال یار را
چاره غیر از ناله و زار نیست

Dermendân-i güneş-râ rûz u şeb
Şerbetî bihter zi-istiğfâr nîst

Ârzûmend-i vişâl-i yâr-râ
Çâre ğayr ez-nâlehâ vü zâr nîst

Me‘ânî-i elfâz: *Dermendân*; derd ü keder ve ağırı vü müzṭarib olanlar dimekdir. *Güneş-râ*; burada günâhınıñ derdiyle, ğamıyla mükedder vü müzṭarib olanlara. *Rûz*; gündüz. *U şeb*; gece. *Şerbetî*; ma‘lûm. *Bihter*; ziyâde eygü. *Zi-istiğfâr*; ma‘lûm. *Nîst*; yokdur. *Ârzûmend*; hevesmend (284a)ü tâlib. *Vişâl*; malûm. *Yâr-râ*; maḥbûbıñ. *Çâre*; ma‘lûm. *Ğayr*; başka. *Ez-nâlehâ*; nâleniñ cem‘idir; nâle vü efgân. *Vü zâr*; iñlemek. *Nîst*; yokdur.

Maḥşûl-i ebyât: Gice vü gündüz günâhıyla mükedder ü ğamnâk ve perîşân olanlara istiğfâr şerbetinden ziyâde eygü mu‘âlece ve devâ yokdur. Maḥbûbıñ ve

cānānıñ vuşlatına ṯalib ü hevesmend olanlar içün nāle-i efgān ve inlemekden başka çāre yokdur. Ya‘nī leyl ü nehār anıñ āteş-i ‘ışkıyle yanup tutuşup şabāhlara kadar āh ü efgān ile gözyaşını döker iseñ, belkí cānān saña merhamet idüp vişāliyle seni çerāğ ide. Gerek zāhir gerek bāṭın maḥbūblarınıñ ve ‘aşıklarınıñ ḥālī böyledir. Ve böyle olmadıkça vişāl müyesser degildir. Ağla erenler, ağla. Belkí merhamet ider cānānımız, sulṭānımız ‘azīzimiz.

Şahīfe (639) Fi’l-Meşnevī:

چونكه تقوى بست دو دست هوا

حق كشاید هر دو دست عقل را

پس حواس چیره محكوم تو شد

چون خرد سالار و مخدوم تو شد

Çünkü taqvā best dü dest-i hevā

Ḥaqq güşāyed her dü dest-i ‘aql-rā

Pes ḥavāss-ı çīre maḥkūm-ı tu şüd

Çün ḥired sālār u maḥdūm tu şüd

Me‘ānī-i elfāz: *Çünkü;* çünkü. *Taqvā;* ma‘lūm. *Best;* bağladı. *Dü;* iki. *Dest;* el. *Hevā;* ma‘lūm. *Ḥaqq;* Cenāb-ı Ḥaqq. *Güşāyed;* açar. *Her dü dest;* her iki el. *‘Aql-rā;* ma‘lūm. *Pes;* soñra. *Ḥavāss-ı çīre;* gālib ü ḥākim olan ḥavāss, zāhir ü bāṭına. *Maḥkūm-ı tu;* seniñ maḥkūmuñ. *Şüd;* olur. *Çün;* çünkü. *Ḥired;* ‘aql. *Sālār;* re’is ü ser, ‘asker gibi. *U maḥdūm;* ma‘lūm. *Tu;* seniñ. *Şüd;* olur.

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü taqvā, hevānıñ iki elini bağladı. Zīrā insān emr-i İlāhiyye’ye imtişāl ü nehyden ictināb idüp, ibādet ü ṯā‘ate sa’y ü gayret ider ise ehl-i taqvā zümresinden olur. İşte bu taqvā hevānıñ elini bağladı. Ya‘nī ārzū vü iştihā elleri bağlanır. Ol vakt, Cenāb-ı Ḥaqq kemāl-i luṭf u kereminden ‘aqlıñ her iki elini açar. Ya‘nī zāhir ü bāṭın elleri fetḥ ü güşāde olup hem zāhirde ve hem bāṭında birinci

‘uḳalādan olur. Bundan şoñra gālib ve ḥākim olan ḥavāss-ı ḥamse-i zāhire vü bāṭına daḥı saña maḥkūm olur. Ve sen aña ḥākim olup (284b) her bir emrine mūtī‘ ü münḳād olur. Çünkı ‘aḳl saña re’is ve hem de maḥdūm oldı. Ya’nı taraf-ı İlāhiyye’den ‘aḳd olan tecelliyāt-ı Rabbānī sırrından ‘aḳl saña tarīḳ-i müstaḳīmi gösterir. Ve hem de o yolda ḥidmet ü mu‘āvenet idüp seni tarīḳ-i ḳurb-ı İlāhiyye’ye götürür. Bir dereceye ḳadar Cebrā’ıl-veş oradan ilerüye götüremez ‘azīzim.

Şahīfe (640) Ḳāle’l-Hāfız:

معرفت نیست در این قوم خدایا مددی
تا برم کوهر خود را خبردار دگر

*Ma ‘rifet nīst der-īn ḳavm Ḥūdāyā mededī
Tā berem gevher-i ḥod-rā ḥaberdār-ı diger*

Me‘ānī-i elfāz: *Ma ‘rifet*; ma‘lūm. *Nīst*; yokdur. *Der-īn ḳavm*; bu ḳavmde. *Ḥūdāyā*; iy Ḥudā. *Mededī*; bir meded iḥsān eyle. *Tā*; ḥattā. *Berem*; iletayim. *Gevher-i ḥod-rā*; kendü cevherimi. *Ḥaberdār-ı diger*; başka bir ileticilere.

Maḥşūl-i beyt: İy Ḥudā! Bu ḳavimde ma‘rifet-i İlāhiyyeñiz yokdur. Bir meded ü iḥsān eyle! Ḥattā kendü cevher-i nefsimi bir başka ileticilere iletayim. Burada, metā‘-ı nefsim bahā vü kıymet tutmaz, dimekdir.

Şahīfe (641) Fi’l-Meşnevī:

دست شد بالای دست این تا کجا
تا یزدان که الیه المنتها

کان یکی دریاست بی غور و کران
جمله دریاها چو سیلی پیش آن

حیلها و چارها کر ازدهاست

پیش الا الله انها جمله لاست

*Dest şüd bālā-yı dest in tā kücā
Tā Yezdān kí ileyhe 'l-muntehā*

*K'ān yekī deryāst bī-govr u kerān
Cümle deryāhā çü seylī pīş-i Ān*

*Hīle vü çārehā ger ejdehāst
Pīş-i illā 'llāh ānhā cümle lāst*

Me'ānī-i elfāz: *Dest*; el. *Şüd*, oldı. *Bālā*; yüksek, 'alā. *Dest*; el. *Īn*; bu. *Tā*; hattā. *Kücā*; nereye kadar. *Tā*; hattā. *Yezdān*; Cenāb-ı Hakk'a kadar kí. *İleyhi*; O Cenāb-ı Hakk'a. *El-muntehā*; intihā bulur. *K'ān*; kí ān taqdīrinde. *Ān*; ism-i işāret; Hakk'adır. *Yekī*; bir. *Deryāst*; deñizidir. *Bī-govr*; nihāyeti yok. *Vü kerān*; etrāf yok. *Bahr*; 'ummān. *Cümle*; hep. *Deryāhā*; deryānıñ cem'idir. *Çü*; gibi. *Seylī*; ma'lūm seyl şuyı. *Pīş*; öñünde. *Ān*; O Hakk'ıñ, deryānıñ öñünde dimekdir. *Hīlehā*; hīleler. *Vü çārehā*; çäreler. *Ger*; eger. *Ejdehāst*; ejderhādır. *Pīş*; öñünde. *İllā 'llāh*; ancak Cenāb-ı Hakk'dır. *Ānhā*; anlarıñ. *Cümle*; hepsi. *Lāst*; yokdur.

Maḥşūl-i ebyāt: (285a) El el üzerine oldı Tanrı'ya kadar, Cenāb-ı Hakk'a kadar böyledir. Orada nihāyet bulur kí, ⁷⁹يدالله فوق ايديهم Āyet-i Kerīmesi mūcibince; El elden üstündür 'arşa kadar, ta'bīri budur. Zīrā O Cenāb-ı Hakk'ıñ yeddi kí, kudret-i İlāhī murāddır. Bir deryādır kí, 'umkı ve etrāfı yokdur, nihāyetsiz bir deryādır. Cümle deryālar, o deryānıñ öñünde seyl şuyı gibidir. bu dünyāda olan hīleler ve çäreler egerçi seniñ 'indinde ejderhādır. Lākin, Cenāb-ı Hakk'ıñ Allāh ismiyle müsemmā olan Mevcūd-ı haḳīkīniñ öñünde anlarıñ hepsi yokdur, lā-şey'dir. Gerçi sen birtakım hīle ve kendüne çäreler idersiñ, zannitme kí bu hīle ve çäre ile Cenāb-ı Hakk'ıñ hükm ü kazāsı elinden ve kudret-i İlāhiyyesinden kendümi kırtarırım. Hāşā, bunlarıñ hepsi 'ind-i İlāhiyye'de yokdur; lā-şey'dir. Ancak büyük hīle ve çäre,

⁷⁹ Sûre-i Fetih 10. Âyet-i Kerîme.

Cenāb-ı Hakk'ın 'azamet ü kudretine şağınup çok çok istigfār idüp şehirler
gözyaşıyla āh u efgān itmekdir 'azīzim.

Şahīfe (642) Kāle'l-Kāşift:

نه اندیشی ازان روزی که در وی
جکرها خون و دلها ریش بینی

دهنت نامه اعمال و کویند
بخوان تا کردهای خویش بینی

مکن ور میکنی باری دران کوش
که اندر نامه نیکی بیش بینی

Ne endīšī ez-ān rūzī kí der-vey
Cigerhā hūn u dilhā rīş bīnī

Dehendet nāme-i a 'māl vü gūyend
Be-ḥ'ān tā kerdhā-yı ḥ'īş bīnī

Me-kūn ver mī-kūnī bari der-ān kūş
Kí ender-nāme nīkī bīş bīnī

Me'ānī-i elfāz: *Ne*; değil. *Endīşī*; seniñ efkārıñ, endīşeñ. *Ez-ān rūzī kí*; ol günden kí. *Der-vey* anda, o günde. *Cigerhā*; cigarler. *Hūn*; kan. *U dilhā*; gönüller. *Rīş*; yara. *Bīnī*; görürsün. *Dehendet*; saña virilür. *Nāme*; yazılmış defteri. *A'māl*; ma'lūm. *Vü gūyend*; söylerler. *Be-ḥ'āned*; oku. *Tā*; hattá. *Kerdhā*; kerdin cem'idir; itdiklerin. *Ḥ'īş*; kendüniñ. *Bīnī*; görürsün. *Me-kūn*; eyleme. *Ver*; eger. *Mī-kūnī*; idersin. *Bari*; Türkçe müsta'meldir. *Der-ān*; ism-i işāret anda, o işde. *Kūş*; sa'y eyle. *Kí ender*; içinde. *Nāme*; ma'lūm. *Nīkī*; eygüligi. *Bīş*; ziyāde. *Bīnī*; görürsün.

Maḥşūl-i ebyāt: Sen efkār u endīşe itmezsin. Ol gün kí, öñünde cigarler kan ve gönül yara, perīşān görürsün. **(285b)** Ya'nī rūz-ı maḥşeri endīşe vü efkār itmezsün

kı öñünde mañlũkuñ cigerleri şan olur. Gõñũlleri řavf-ı Rabbānĩ'den cerħ ü perĩřān ve kendũlerine lerze gelũr. O gũnde seniñ a'māl defteriñ virilũr. Ve bu defteri oku kı, baķ dũnyāda itdiklerini gör. Gerek řayr ve gerek şerr, hĩçbir şarfi unutulmuş mı? Cũmlesi mektũbdur. İşte iş bu merkezde ise, buña i'tikādıñ var ise bari bu dũnyāda öyle bir iş eyle kı ve öyle işlere sa'y u himmet eyle kı, öñünde defterinde eygũ işleri ziyāde çok göresiñ. Ya'nĩ kötũlügi az ve eylũgi çok eyle. Hĩç kötũlük itmez iseñ daha a'lā ya! Lākin defteriñ başdan ayaġa eylũk yazılmış görürseñ, naşar iřābet ider. Belkı saña bir ġurũr gelũr de, 'ucblar şaclesine dāħil olursuñ. Anıñ içũn biraz da kötũlük bulunursa şararı yoķdur. Bũtũn bũtũn maġrũr olmazsıñ. Başını azacıķ ařaġa egersiñ. Eygũdür bu ġāl-i tezellũl 'azĩzim.

řaħĩfe (643) Ķāle's-S'adĩ:

تو غافل در اندیشه سود و مال
که سرمایه عمر شد پلیمال

Tu ġāfil der-endĩře-i sũd vũ māl

Kĩ sermāye-i 'ömr řũd pāymāl

Me'ānĩ-i elfāz: *Tu*; sen. *Ķāfil*; ma'lũm. *Der*; şarfiyyet. *Endĩře*; efķār. *Sũd*; fā'ide. *Vũ māl*; ma'lũm. *Kĩ sermāye-i 'ömr*; řayāt sermāyesi. *řũd*; oldu. *Pāymāl*; ayak altında.

Maħřũl-i beyt: Sen kendũne fā'ide ve māl endĩřesinde ve efķārında ġāfil olduñ, kı 'ömrũñũ sermāyesi ayak altında kaldı. Ya'nĩ bu dũnyāda kendũne bir fā'ide aramaķla ve māl şaydında olmaġla 'ömrũni řāyi' vũ telef itdiñ. 'Ömrũñ ayak altında řaldıġı gibi, ya'nĩ pāymāl olduġı gibi yarın rũz-ı maħřerde sen de ayak altında pāymāl olacaķsıñ. Yazık degil mi saña? Sen keremnā külāhıyla bir pādiřāh-ı dũ 'ālem iken ne oldu saña? Kı böyle ayak altlarında perĩřān ve perākende olarak eñ řoñra da 'itāb-ı İlāhĩ'ye dũçār olup ġařab ve celāl-i İlāhĩ ġānesi olan nār-ı cehenneme idħāl iderler. Ķayf, řayf 'azĩzim.

řaħĩfe (644) Fi'l-Meřnevĩ:

هر چه بر تو آید از ظلمات (286a) غم
آن زبی شرمی و کستاخت هم

Her çî ber-tu âyed ez-ẓulmât-ı ğam
Ân zi-bî-şermî vü küstâhîst hem

Me‘ânî-i elfâz: *Her çî*; her nesne. *Ber-tu*; seniñ üzerine. *Âyed*; gelür. *Ez-ẓulmât*; zıdd-ı nūr. *Ġam*; ma‘lûm. *Ân*; ism-i işâret. *Zi-bî-şermî*; uşanmamakdan. *Vü küstâhîst*; küstâhlıktan. *Hem*; dahı.

Maḥşûl-i beyt: Bu dünyâda her nesne kî saña gelür, ‘arız olur, ğam zulmetinden. Ya‘nî göñlüñ rāḥat ve selāmetde olmayup ğamnāk ve maḥzûn ve mükedder, ẓulumāt içinde bu geñiş dünyâ saña dar gelür; bunlarıñ hepsi seniñ ḥayāsızlığından, küstāhlığından ilerü gelür. Ya‘nî Cenāb-ı Ḥaqq’dan ḥavf itmezseñ, Resûl-i ekrem’den ḥayā itmezseñ, erenlere küstāhlık iderseñ işte bunlarıñ neticesinden seniñ göñlüñ ẓulümāt içinde perîşān, ğamnāk olur. Ve bi’l-‘aks, kemāl-i rāḥat ve selāmetle nūrāniyye tecelliyâtı, Sübhānî neş’esiyle dünyâyâ şıgmazsıñ ‘ışk u şevk ve cünbüşünden ‘azîzim.

Şahîfe (644) Kāle’ş-Sā’ib:

چرا ز غیر شکایت کنم که همچو حباب
همیشه خانه خراب هوای خویشتم

(187) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (646) Kāle’-Ḥāfız:

یا رب از ابر هدایت برسان بارانی
پیشت زانکه چو کردی ز میان بر خیزم

Yā Rabb ez-ebr-i hidāyet be-resān bārānī
Pīşter zi-ānkî çü gerdī zi-miyān ber ḥīzem

Me‘ānī-i elfāz: *Yā Rabb*; Cenāb-ı Hakk’a nidā. *Ez-ebr*; bulutdan. *Hidāyet*; ma‘lūm. *Be-resān*; iriştir. *Bārānī*; bir yağmur. *Pīşter*; öñ. *Zi ānkī*; andan. *Çü*; gibi. *Gerdī*; bir toz, ğubār. *Zi-miyān*; ortadan. *Ber hīzem*; kalkan.

Maḥşūl-i beyt: *Yā Rabb!* Hidāyet bulutundan bir bārān, yağmur iriştir. Andan evvel, andan öñden kī, bir ğubār gibi ortadan kalkan. *Ya‘nī*; *Yā Rabb*, bu zemīn-i kalb-i münkirimde şecere-i ma‘rifet ve sebz-i riyāzı, ünsiyyet-i Cenāb-ı Hāzret, semere-i fenā vü maḥviyyet peydā vü zāhir olmak için rahmet-i sālīka-i vāsi‘a, şehāb-ı hidāyetinden bir rahmet-i Rabbānī iriştir. Andan muḳaddem kī, bād-ı ecel ile bir ğubār gibi miyān-ı ‘ālemden kalkan ve huzūr-ı ma‘neviyyene gidem. *Ya‘nī*; ölmezden evvel baña rahmet ve maġfīret-i İlāhiyyeni iḥsān eyle, demekdir ‘azīzim.

(286b)Şaḥīfe (646):

نفس از هم نفس بکیرد خوی
بر خذر باش از لقای خبیث

باد چون بر فضای بد کنرد
بوی بد کیرد از هوای خبیث

(162) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mūrāca‘at oluna.

Şaḥīfe (647) Fi’l-Meşnevī:

سازد اسرافیل روزی ناله را
جان دهد پوسیده صد ساله را

انبیا را در درون هم نغمهاست
طالبانرا زان حیات بی بهاست

نشود ان نغمها را کوش حس
کز ستمها کوش حس باشد نجس

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مرده را زیشان حیاتست و نما

نغمهای اندرون اولیا
اولا کوید که ای اجزای لا

هین زلای نفی سرها بر زنید
این خیال و دهم بکو افکند

ای همه پوسیده در کون و فساد
جان باقاین نروید و نژاد

Sāzed Īsrāfīl rūzī nāle-rā
Cān dehed pūsīde-i şad sāle-rā

Enbiyā-rā der-derūn hem nağmehāst
Ṭālibān-rā z 'ān ḥayāt bī-bahāst

N'şneved ān nağmehā-rā gūş-ı ḥiss
K'ez-sitemhā gūş-ı ḥis bāşed necis

Hīn kī Īsrāfīl-i vaḳtend Evliyā
Mürde-rā zīşān ḥayātest u nümā

Nağmehā-yı enderūn-ı Evliyā
Evvelā gūyed kī iy eczā-yı lā

Hīn zi-lā-yı nefy serhā ber zenīd
Īn ḥayāl ü vehm be-kū efkenīd

İy heme pūsīde der kevn ü fesād
Cān-ı bākīyān ne-rūyīd vü ne-zād

Me‘ānī-i elfāz: *Sāzed*; düzer. *İsrāfīl*; ‘aleyhi’s-selām. *Rūzī*; birgün. *Nāle-rā*; nāle, düdük dımeıdır. Burada Şūr-ı İsrāfīl murāddır. *Cān*; ma‘lūm; ya‘nī hayāt dımeıdır. *Dehed*; virir. *Pūsīde*; çürümüş. *Şad*; yüz. *Sāle*; sene, yıl. *Evliyā-rā*; ‘aleyhi’s-selām hāzerātı. *Der*; zarfiyyet. *Derūn*; içerüsınde. *Hem*; daıı. *Nağmehāst*; nağmeniñ cem‘ıdır; nağamāt ma‘lūm terennüm; lâkin burada seniñ bildiğıñ terennüm degildir. Cenāb-ı Hakk’ıñ bunlara olan tecelliyyāt-ı İlāhiyyesinden derūnlarında hāşıl olan terennüm-i ‘ışk u şevkıdır kı, rakkaş ve semā’ itdirir. Ve kendüleri bu nağamāt-ı İlāhiyye’den mest ü hayrān olup cūş u hūrūşa gelürler. İşte aña terennüm-i ma‘neviyye-i kudsiyye derler. Bu, zāhir terennümüne kıyās olunmaz. *Ṭālibān-rā*; ṭālibıñ cem‘ıdır; ṭaleb idiciler. *Z‘ān*; ism-i işāret nağamāta, o nağamātdan. *Hayāt*; ma‘lūm. *Bī-bahāst*; kıymetsiz, bahāsız dımeıdır. *Ne’sneved*; işitmez. *Ān*; ism-i işāret. *Nağmehā-rā*; nağmeleri. *Gūş*; kulaı. *His*; maḥsūs olan bu kulaı. *K‘ez-sitemhā*; sitemiñ cem‘ıdır; zulmlerden. *Gūş*; kulaı. **(287a)** *Hiss*; ma‘lūm. *Bāşed*; olur. *necis*; nā-pāk, necāsetdir. *Hīn kī*; āgāh ol kı. *İsrāfīl*; ‘aleyhi’s-selām. *Vaktend evliyā*; vaktiñ, zamanıñ evliyāsıdır. *Mürde*; ölmüşe. *Zi-ışān*; anlardan. *Hayātest*; cān ve hayāt vardır. *Ve nümā*; neşv ü peydā olmaı. *Nağmehā-yı*; nağmeler. *Enderūm*; içerüsinden. *Evliyā*; Evliyā-yı Kirāmıñ. *Evvelā*; ibtidā. *Gūyed kī*; söyler kı. *İy*; harf-i nidā. *Uhrā-yı lā*; lā harfiniñ cüz’leri. *Hīn*; āgāh ol. *Zi-lā-yı nefy*; nefy lāsından. *Serhā*; başları. *Ber*; yukarı. *Zenīd*; uruñuz. *Īn*; bu hayāl. *Vü vehm*; ma‘lūm. *Be-kū*; bir taraıa. *Efkenīd*; bırakıñız. *İy*; harf-i nidā. *Heme*; cümle. *Pūsīde*; çürümüş. *Der*; zarfiyyet. *Kevn ü fesād*; bu dünyadır. *Cān*; hayāt. *Bākīyān*; bākīniñ cem‘ıdır. *Ne-rūyīd*; bitmedi, hāşıl olmadı. *Vü ne-zād*; toğmadı.

Maḥşūl-i ebyāt: İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām birgün nāleyi düzer. Ya‘nī herkes kabirlerinden hayāt bulup maḥşer yerine gelmek içün şuruñ üfürölmesi dımeıdır. Bu şuruñ nefhi yüz senelik çürümüşlere cān virir. Enbiyā-yı ‘İzām Hāzerātınıñ derūnlarında daıı nağamāt vardır. Ya‘nī şuruñ üfürölmesinde elbette bir nağme vü şadā olacaı ya, o sebeıden naıı-i kelām idüp, Enbiyā-yı ‘İzām Hāzerātınıñ daıı derūnlarında Şūr-ı İsrāfīl’iñ nefhinden olan nağamāt gibi nağmeler vardır. Bu nağmelerden ṭālib ve sālik-i Hakk olanlara kıymetsiz vü bahāsız hayāt-ı ebediyye vü sermediyye vardır. Lâkin bu nağmeleri, maḥsūs olan bu kulaı işitmez. Zīrā bu his kulağı zulm ü ta‘addīler ile nā-pāk, necis olmuşdur; ya‘nī işitmez. Āgāh ol kı İsrāfīl,

vaḳtiñ vü zamāniñ evliyālarıdır. Ya'nī Evliyā-yı Kirām Hāzerātı daḥı İsrāfīl 'aleyhi's-selām gibi şūr-ı ma'nevīleri vardır. Anlardan mürde, ölmüşlere ḥayāt ve neşv ü nümā iḥsān olunur. Ya'nī Evliyā-yı Kirām, ölmüş ḳalbleri iḥyā idüp Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ feyz ü tecellīsine maẓhar olurlar. İşte Enbiyā-yı 'İzām Hāzerātı gibi bunlarıñ da derūnlarında naḡamāt vardır. Zīrā العلماء ورث الانبياء buyurulmuştur. Bu naḡamāt, anlardan evliyālara mīrāsdır. İşte bu Evliyā-yı Kirāmıñ derūnlarında olan naḡamāt evvel^{en} söyler kí; İy lā'nıñ **(287b)**eczāları, ya'nī 'adem, yok olan cihāniñ eczāları! Āḡāh ol kí, yokdan başlar ururlar. Bu ḥayāl ve vehmi bir ṭarafa bırak. İy bu kevn ü fesādda cümle çürümüşler! Bākī olan cān ve ḥayāt-ı ebedī, bu dünyāda bitmedi ve toḡmadı. Ya'nī ḥayāt-ı ebediyye vü sermediyye diye bu dünyāda yokdur. Ancak o ḥayāt-ı ebediyye āḥirete maḥşūşdur, demek olur 'azīzim.

Şaḥīfe (649) Ḳāle's-Sa'dī:

چو کنعانرا طبیعت بی هنر بود
پیمبر زادکی قدرش نیفزود

هنر بنمای اکر داری نه کوهر
کل از خارست و ابراهیم از آزر

186 şaḥīfede zıkr olunmuştur; mūrāca'at oluna.

Şaḥīfe 650 : Fi'l-Mesnevī

آفتاب از امر حق طبّاخ ماست
ابلهی باشد که کویم او خداست

آفتاب کر بکیرد چون کنی
آن سیاهی زو تو چون بیرون کنی

نی بدرگاه خدا آری صداع

که سیاهی را ببر واده شعاع

کر کشندت نیم شب خورشید کو
تا بنالی یا امان خواهی ازو

حادثات اغلب بشب واقع شود
وآن زمان معبود تو غائب بود

سوی حق کر راستانه خم شوی
و راهی از اخترا ف محروم شوی

Āfitāb ez-emr-i Ḥaḳḳ ṭabbāḥ-ı māst
Eblehī bāşed kî güyem ū hüdāst

Āfitāb ger be-gīred çün küni
Ān siyāhī zū tu çün bīrūn küni

Nī be-dergāh-ı Ḥudā ārī şodā‘
Kî siyāhī-rā be-bor vā deh şu‘ā‘

Ger küşendet nīm-i şeb hūrşīd kū
Tā be-nālī yā amān ḥāhī ez-ū

Ḥādīşāt-ı aḡleb be-şeb vāḳi‘ şeved
V‘ān zamān ma‘būd-ı tu ḡā‘ib büved

Sūy-ı Ḥaḳḳ ger rāstāne ḥam şevī
Vārehī ez-aḥterān maḥrem şevī

Me‘ānī-i elfāz: *Āfitāb*; güneş. *Ez-emr-i Ḥaḳḳ*; Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın emrinden. *Ṭabbāḥ*; pişirici, aşçı dımeıdır. *Māst*; bizımdır. *Eblehī*; aḥmaḳ. *Bāşed kî*; olur kî.

Güyem; söyleyim. *Ū*; zamîr; güneşe rāci'dir. *Hudāst*; hudā'dır, haqq'dır; ya'nî güneşe tapanlar böyle derler. *āfitābet* seniñ güneşiñ *ger* eger *be-gîred* tutar; ya'nî Cenāb-ı Haqq kusûf birağur ise *çün* naşıl, nice *künî* idersiñ *ān* ism-i işāret; güneşe *siyāhî* kara *zū* o güneş *tu* sen *çün* nice *bîrūn* taşra *künî* idersiñ *nî* degildir *be-dergāh-ı Hudā* Haqq'ın dergāhına *ārî* götürürsün *şodā'* baş ağrısı; burada tazarru' niyāz dimekdir. *siyāhî-rā* siyāhlığı, qaralığı *be-bor* ilet *vā* girü *deh* vir *şu'ā'* ziyā, nūr *ger* eger *küşendetseni* öldireler nîm yarımşeb gice *hūrşîd* güneş *kū* kanı (288a) *tā* hattābe-*nālî* nle, efgān *yā* yāhudamān emniyyet *h'āhî* istersiñ *ez-ū* andan *hādîşāt* hādîşeler *ağleb* çok kere *be-şeb* gice ile *vāķi'* şeved *vāķi'* olur *v'ān* zamān o zamān *ma'būd-ı tu* seniñ *ma'būduñ* *gā'ib* ma'lūm *büved* olur; ya'nî güneş yokdur. *Sūy-ı Haqq* Cenāb-ı Haqq'ın tarafına *ger* eger *rāstāne* toğrılık, şādīkāneham şıçramak, ayalmak, kaçmak *şevî* olasıñ *vārehî* kutulursuñ, hālāş olursuñ *ez-aḥterān* meşhūr aḥterān yıldızından *maḥrem* ma'lūm şādīkān, maḥrem *şevî* olursuñ

Maḥşul-i ebyāt: Güneş, Cenāb-ı Haqq'ın emrinden bizim tabbāhımız, aşçımızdır. Zîrā cümle nebātāt ve eşcār ve mîveleri o pişirir ve yetiştirir. İnsānların hādimidir. Ol kimesne ebleh, aḥmak olur kî, o güneşe hudā söyler. Ya'nî güneşe tapanlara i'tirāzdır. Seniñ āfitābını Cenāb-ı Haqq eger tutarsa, ya'nî kusûf birağup bî-nūr iderse, nice eylersiñ ol siyāhlığı, andan sen nice taşra eylersiñ ve anı ol zulmetden ne güne hālāş kılarıñ? İy ebleh, aḥmak kimesne! Vakt-i kusûfda Hudā-yı Te'ālā'nın dergāhına şodā' getürmez misin? Ya'nî şodā' getürürsün. Şodā'; baş ağrısı, lâkin burada tazarru' vü ibtihālden isti'āredir. Ya'nî dergāh-ı Hudā-yı Te'ālā'ya tazarra' ve niyāz idersiñiz kî, İy Hudā, güneşiñ siyāhlığını kat' eyle, gider. Ve aña şu'ā' vü ziyā vir, girü iḥsān eyle diyü niyāz idersiñiz. İy gāfil, ebleh, aḥmak kimesne! Eger seni nişfü'l-leylde Cenāb-ı Haqq öldüre, o zamān güneş kanı, hattā aña nāle vü efgān eylesiñ veyāhud andan amān dileyesiñ. Ma'būd oldur kî, gā'ib vü zā'il olmaya, dā'im ü bākî ola. Havādiş, ekser gicede vāķi' olur ve ol zamān seniñ *ma'būduñ* gā'ib olur. Pes, gice ile başına bir hāl gelse, senden gā'ib ve bā'id olan ve *ma'būduñ* olan güneşi nerede bulursuñ ve aña hālîñ nice i'lām kılırsuñ? Haqq Te'ālā Hazretlerinin cānibine eger toğrılık ve şādīklık ile ḥam olasıñ şıçrayasıñ, kaçasıñ

و هو⁸⁰. aḥterlerden ve anlara peresteş eylemekden ḥalāş olup Ḥaḳḳ’a maḥrem olursuñ. (288b) ‘azîzim. معكم این ما كنتم

Şaḥîfe (651) Fi’l-Meşnevî:

داد حق را قابلیت شرط نیست
بلکه شرط قابلیت داد اوست

Dād-ı Ḥaḳḳ-rā kābiliyyet şart nîst
Belkî şart-ı kābiliyyet dād-ı Ūst

(131) cild-i şānīde şaḥīfede mezkûrdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥîfe (653):

انچه اول شد بدید از جیب غیب
بود نور جان او بی هیچ ریب

بعد از ان نور مطلق زد علم
کشت عرش و کرسی و لوح و قلم

یک علم از نور پاکش علم اوست
یک علم ذریت آدم ازوست

Ān çî evvel şüd bedîd ez-ceyb-i ğeyb
Bûd nûr-ı cān-ı Ū bî-hîç reyb

Ba ‘d ez-ān Ān Nûr-ı Muṭlak zed ‘ilm
Geşt ‘arş u kürsî vü levḥ ü kalem

Yek ‘ilm ez-Nûr-ı pākeş ‘ilm-i Ūst

⁸⁰ Sûre-i Hadîd 4. Âyet-i Kerîme.

Yek ‘ilm zürriyyet-i Âdem ez-Üst

Me‘ânî-i elfâz: *Ân çî;* ol nesne. *Evvel;* birinci. *Şüd;* oldu. *Bedîd;* zâhir, âşikâr. *Ez-ceyb;* yakasından. *Gayb;* zıdd-ı zâhir ve hâzır. *Būd;* idi. *Nūr;* ma‘lûm. *Cân;* rûh. *Û;* zamîrdır; şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz’e râci‘dir. *Bî-hîç reyb;* şekksiz, hîç şübhesiz. *Ba‘d;* soñra. *Ez-ân;* andan. *Ân;* ism-i işâret. *Nūr;* ma‘lûm. *Muṭlak;* zıdd-ı muḳayyed. *Zed;* urdı. *‘İlm;* ma‘lûm. *Geşt;* oldu. *‘Arş u kürsî ve levḥ ü kalem;* bunların ḥalkı Nūr-ı Muḥammediyye’den oldu. *Yek ‘ilm;* bir ‘ilmdir. *Ez-nūr;* nûrundan. *Pākeş;* pāk, ṭāhir, muṭahhar. *‘İlm-i Üst;* Onuñ ‘ilmidir. *Yek ‘ilm* bir ‘ilmdir. *Zürriyye;* t ma‘lûm Âdem ‘aleyhi’s-selâm’ın. *Ez-Üst* Ondandır.

Maḥşûl-i ebyât: Ol nesne kî, evvel^{en} birinci, ḡayb-ı muṭlak-ı İlâhiyye’den zuhûr ve âşikâr oldu. Şekksiz ve şübhesiz şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz’in nûrı idi. Ya’nî Ḥaḳîkat-i Muḥammediyye idi. Soñra O muṭlak olan, Nūr-ı Muḥammediyye’ye ‘ilm urdı. Ya’nî ‘ilm-i İlâhiyye ta‘alluk itmekle ‘arş u kürsî ve levḥ ü kalem ḥalk oldu. O Nūr-ı Muḥammediyye’niñ ‘ilmi, Cenâb-ı Ḥaḳḳ’ın ‘ilmidir. Ḥazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm’ın zürriyâtı evlâdların o ‘ilimdendir. Ya’nî hiçbir nesne ḥalk olunmazdan evvel Nūr-ı Muḥammediyye ḥalk olundu, kî Aña Ḥaḳîkat-ı Muḥammediyye derler. O Ḥaḳîkat-ı Muḥammediyye’ye vaḳtā kî ‘ilm-i İlâhî ta‘alluk itdi. Artık o ‘ilimden sırasıyla her bir şey’ ḥalk olundu. İşte o ‘ilmdir, cümle mevcûdāt o ‘ilmiñ müktezâsı üzerine vaḳt-i ma‘ayyen ve zamânında peydâ vü zâhir oldu. Bu ‘ilim bahş-i tavîldir. Kütüb-i şerîflere mürâca‘at oluna ‘azîzim.

Şahîfe (653):

هر چه بخوبان جهان داده اند
(289a) قسم تو نیکوتر ازان داده اند

هر چه بنازند بدان دلبران
جمله ترا هست زیادت بران

Her çî be-ḥübân-ı cihân dāde end
Ḳısm-ı Tu nîkū-ter ez-ân dāde end

Her çi be-nāzend bedān dilberān

Cümle Tu-rā hest ziyādet ber-ān

Me‘ānī-i elfāz: *her çi* her nesne *be-hūbān* hūbuñ cem‘idir; güzeller, *cemāl* şāhibleri *cihān* dünyā *dāde end* virmişlerdir *kısm-ı Tu-rā* kısmıñ, Seniñ hişşe-i risālet-penāhıñ *nīkū-ter* ziyāde eygü *ezān* anlardan *dāde end* ihsān olunmuşdur *her çi* her nesne *be-nāzend* nāz ve na‘īm ile *ber-ān* ism-i işāret *dilberān* maḥbūblar *cümle* hepsi *Tu-rā* sende *hest* vardır *ziyādet* ziyāde *ber-ān* anlardan

Maḥşūl-i ebyāt: Her nesne dünyānıñ maḥbūblarına virilmiştir. Zāt-ı risālet-penāhlarına andan eygü ve ziyāde virilmiştir. O maḥbūblara her nesne nāz ve na‘īmden vardır; cümlesi Zāt-ı sa‘ādet-i risāletde anlardan ziyāde vardır. Ve’l-hāşıl cümle maḥlūkān Nūr-ı Haḳīkat-i Muḥammediyye’den ḥalk olduğu ve Anıñ içün icād olduğu içün dünyā ve āhiret ni‘metlerinden ve maḥbūblarından her ne kī mevcūddur, Zāt-ı risālet-penāhı da anlardan ziyāde ve ‘alā vü bālāsı vardır, mevcūddur ‘azīzim.

Şahīfe (654):

این چه منشور کریمست که از هر شکنش

بوی جان پرور احسان و عطا می آید

این چه انفاس روان بخش عبیر افشانست

که ازو رایحه مشک خطا می آید

Īn çi menşūr-ı Kerīrest kī ez-her şikenesh

Būy-ı cān-perver ihsān u ‘aṭā mī-āyed

Īn çi enfās revān baḥş ‘abīr efşānest

Kī ez-ū rāyiḥa-i müşg-ı Hıṭā mī-āyed

Me‘ānī-i elfāz: *Īn* bu; Qur‘ān-ı Kerīm’e işāretidir. *Çi* ne *menşūr*ma‘lūm, Pādīşāh tarafından neşr ü ‘alādan olunan emir ve irādeyi şāmil fermān *Kerīrest*

Kerīm olan olan Cenāb-ı Hakk'ın fermānıdır. *Kıharf-i rabṭ ez- her şikeneşher bir Āyet ve her bir kıṭ'ası, turaḫ yerleri būy koḫu cān ma'lūm perver beslemek iḥsān ma'lūm u 'aṭā kezālik mī-āyed gelür İn bu; Qur'an-ı Kerīm çine enfās nefsiñ cem'idir revān gidici, rūḥ dimekdir. baḫş baḫş, iḥsān 'abīr hoş koḫudan yapılmış bir terkīb ismidir. Efşānest şaçar kiez-ān andan rayiḫa-i müşg-ı Hıṭā Hıṭā müşkünün koḫusu mī-āyed gelür*

Maḫşül-i ebyāt: Bu Qur'an-ı 'Azīmü's-Şān-ı Kerīm (289b) menşūrdur, fermāndır. Anın her bir āyeti ve turaḫ maḫalleri cān besleyici koḫuyı iḥsān ve 'aṭā geldi. Bu Qur'an-ı Kerīm nedir; misk ü 'anber şaçar. Rūḫa enfās baḫş vü iḥsān ider kī, andan Hıṭā miskiniñ rāyiḫası gelür. Evet, bunlar burnı tıkalı ādemlere göre degildir 'azīzim.

Şahīfe (655):

بخيال در نکند تو خيال خود مرنگان

Be-ḫayāl der ne-gonced tu ḫayāl-i ḫod me-rencān

[Me'ānī-i elfāz]: *be-ḫayāl* taḫayyül itmek *der* zarfiyyet *ne-gonced* şıgmaz tu sen *ḫayāl* ma'lūm *ḫod* kendü *me-rencān* incitme

[Maḫşül-i mıṣrā':] Ya'nī; Cenāb-ı Hakk'ın Zāt-ı ulūhiyyetiniñ ḫayālī, kendü ḫayālīne şıgmaz. Sen kendü ḫayālīni incitme, ya'nī Zāt-ı Hakk'ı taḫayyül itmek cā'iz degildir, zīrā ḫayāle şıgmaz. Nāfile kendüni, ḫayālīni incitme 'azīzim.

Şahīfe(655):

کنه خردم در خور اثبات تو نیست

داننده ذات تو بجز ذات تو نیست

ما لتراب و رب الارباب

Kūnh ḫiredem der-ḫūr-i-şbāt-ı Tu nīst

Dānende-i Zāt-ı Tu be-cüz Zāt-ı Tu nīst

Mā li-türābi u Rabbü 'l-erbāb

Me‘ānī-i elfāz: *kūnh* Cenāb-ı Hakk’ın *kūnh-i Zātı*, *ḥaḳīkī ḥiredem* ‘aqlım *der* zarfiyyet *ḥūr* lāyık *iṣābet* ma‘lūm *tu* seniñ *nīst* yokdur *dānende-i* bilmeklik *Zāt* Cenāb-ı Hakk’ın *Zātı tu* seniñ *be-cüz* gayrı *Zāt-ı Tu* Seniñ *Zātından* başka *nīst* yokdur *mā* biz *li-türāb* toprak içündür. *Ve Rabb*; daḥı Rabb-i ‘izzet. *Erbāb*; rabbler içündür.

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Zāt-ı ulūhiyyetiniñ *kūnh* ve *ḥaḳīkatı* iṣbāt itmege ‘aqlım lāyık degildir. Ya‘nī insānıñ ‘aqlı Anıñ *kūnh* [ve] *ḥaḳīkatını* iṣbātdan ‘ācizdir. Cenāb-ı Hakk’ın *zātını* bilmek, kendü *zātından* gayrısına müyesser degildir. Ya‘nī ancak Cenāb-ı Hakk kendü *zātını* kendüsi bilür, gayrısı bilemez. Biz toprak içüñüz; rabb, erbāblar içündür. Ya‘nī toprak Rabb-i ‘izzetiñ *zātını* idrāk idemez, ancak Rabb rabbı bilür; ya‘nī kendü kendüni bilür, gayrısı bilemez sulṭānım.

Şaḥīfe (655) Kāle’s-Sa‘dī:

باندازه خور زاد اکر مردمی

چنین پر شکم ادمی یا خمی

ندارند تن پروان اکھی

که پر معده باشد ز حکمت تهی

(262) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (655):

چون تفرقه دلست حاصل ز همه

دلرا بیکی سپار و بکسل ز همه

Çün tefriḳa-i dilest ḥāşıl zi-heme

Dil-rā be-yekī sipār vü bogsil zi-heme

(290a)Me‘ānī-i elfāz: *çün çünkítefriķa* tağılmaķlık *dilest[ḥāşıl]* göñlüne ḥāşıl olur *zi-heme* cümleden *dil-rā* göñlüni *be-yekī* birisine *sipār* ısmarla, ḥavāle eyle vü bogsıl kes, kaç‘ it *zi-heme* cümleden

Maḥşūl-i beyt: Çünkü seniñ göñlünüñ tefriķası tağılmış, perişān, perākende olmuş, cümleden ḥāşıl olur. Ya‘nī her şey’den seniñ göñlüñ perişān olur. Göñlüñi bir rüşd-i kāmile ḥavāle eyle ve cümleden ‘alāķayı kaç‘ eyle, kī selāmet dārına ve necāt-ı ebediyyeye vāşıl olursuñ ‘azīzim.

Şaḥīfe (657) Kāle’l-Hāfız:

کاری کنیم ورنه خجالت بر آورد
روزی که رخت جان بجهان دگر کشیم

(587) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mūrāca‘at oluna.

Şaḥīfe (658):

چون ازینجا وارهی انجا روی
در شکر خانه ابدی شاکر شوی

Çün ez-īncā vārehī āncā revī

Der-şukr ḥāne ebedī şākir şevī

Me‘ānī-i elfāz: *çün çünkíez-īncā* buradan *vārehī* kurtılursañ *āncā* oraya *revī* gidersiñ *der-şokrhāne* şükür ḥānesinde *ebedī* kadīm *şākir* şükr idici *şevī* olursuñ

Maḥşūl-i beyt: Çünkü bu dünyādan **palamurı** koparırsañ, āḥirete gidersiñ. Orada olan şükr ḥāne, kī Cennetdir. İşte orada ebedī, kadīm olarak, Cenāb-ı Hāķķ’a şükr iderek nāz ve na‘īm ile ḥūrī vü ğılmān arasında nefīs, enfes ta‘āmları yersiñ ve şarābları içersiñ. Yine bu dünyā gibi boğazına, fercine tıparsıñ efendim ⁸¹ لا خوف علیهم هم یخزنون daha ölüm korkısı yok. ‘İllet ve zillet-i faķīrlık bu korkularınıñ hīçbirisi

⁸¹ Sûre-i Yûnus 62. Âyet-i Kerîme.

yok. Bundan eygü şey' olur mı? Bunlar zāhid ü 'ābid olanlar, ebrāra maḥşūşdur. Lâkin muḳarrabīn için bu cennet anlara cehennem olur. 'Āşıklar böyle şey'leri istemezler. Anlar ancak Maḥbūbuñ dā'im cemālini müşāhede ile telezzüz iderler. Yemek içmek anlara ḥarām olmuşdur. Burası da erbābınıñ ma'lūmıdır 'azīzim.

Şaḥīfe (658) Kāle's-Sa'dī:

غم و شاد و مانى نماند و ليک
جزای عمل ماند و نام نیک

مکن تکیه بر ملک و جاه و حشم
که پیش از تو بودست و بعد از تو هم

(290b)(290) şaḥīfede zıkr olundı; mürāca'at oluna.

Şaḥīfe (659) Kāle's-Sa'dī:

ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند
تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار
شرط انصاف نباشد که تو فرمان نبری

*Ebr u bād u mah u ḥūrşīd u felek der kārend
Tā tu nānī be-keff ārī vü be-ğaflet ne-ḥorī*

*Heme ez-behr-i tu ser-geşte vü fermān ber dār
Şarṭ-ı inşāf ne-bāşed kī tu fermān ne-berī*

Me'ānī-i elfāz: ebr bulut u bād rüzgār u meh kamer u ḥūrşīd güneş u felek gökler der kārend işdedirler tā hattāto sen nānī bir ekmek be-keff avcuna ārī getüresiñ be-ğaflet ğaflet ile ne-ḥorī yemeyesiñ heme cümlesi ez-behr-i tu seniñ için

ser-gešte başı dönmüş *vü fermān* ma'lūm *ber* yukarı *dār* tutar *şarṭ-ı inşāf* ma'lūm *ne-bāşed kī* olmaz kito sen[*fermān*] *fermān-ı İlâhī ne-berī* iletmeyesiñ

Maḥşûl-i ebyāt: Bulut, rûzgâr, kâmer, şems, gök bunlarıñ cümlesi bir işde, bir hizmetde sâbitdir. Her birisi bir hizmete yakîn olunmuşdur. Tâ kim bir ekmeği ele getüresiñ. O ekmeği gaflet ile yemeyesiñ. Cenâb-ı Hakk bunları saña hizmetkâr-ı yakîn eylemiştir. Ya'nî bu dünyâda seniñ yiyüp içdiğiñ bunlarıñ sâyesindedir. Bunlarıñ vâşıtasıyla hâşıl olur. İşte bunlarıñ cümlesi seniñ içün ser-geşte ve fermân-pezîrdir. Ya'nî seniñ hizmetinde bî-karâr ve bî-sebâtdır. Ne yapacaklarını bilmezler. Hudâ bunları saña hizmetkâr eylemiştir. Ve sen de Cenâb-ı Hakk'ın hizmetinde sâbit ve karâr tutasıñ. Şarṭ-ı inşāf degildir kī, sen fermân-pezîr olmayasıñ ve Mevlâ'nın emrine itâ'at itmeyesiñ, lâıyk degildir. İnsân-ı kâmil bu mezkûrâya emr ider ve anıñ emrinden zerrece taşra gidemez. Bunlar insân-ı kâmilin emriyle iftiḥâr iderler. Gâfil olan maḥlûklar da bunlar ile iftiḥâr ider. Ya'nî bir eflâk 'ilmine vâkıfız diyü; a bî-çâre, eflâk seniñ 'ilmine vâkıf olmağa gıbta ider. Sen anıñla iftiḥâr idersiñ 'azîzim.

Şahîfe (660) Kâle's-Şâ'ib:

ترا بگو هر دل کرده اند امانتدار
نه دزد امانت حق را نگاه دار مخسب

(203) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (662) Fi'l-Meşnevî:

(291a) در زمین کر نیشکر ور خود نی است
ترجمان هر زمین نبت وی است

(578) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (662) Kâle's-Sa'dî:

نه هرکس سزاور باشد بصدر
کرامت بفضلست و رتبت بقدر

*Ne her kes sezā-ver bāşed be-şadr
Kerāmet be-fazlest vü rutbet be-şadr*

Me‘ānī-i elfāz: ne değil her kes her kimesne sezā-ver lāyık bāşed olur be-şadr şadra kerāmet ma‘lūm be-fazlest fazl ileidir. Vü rutbet dahı rütbe be-şadr şadr ü miqdār ileidir.

Maḥşūl-i beyt: Her kimesne şadra lāyık olamaz. Kerāmet fazl ile ve rütbe dahı şadr ü miqdār-ı menzilet ileidir. Bu beyti zāhire ḥaml iderseñ, maḳām-ı şadārete ve rütbe-i vüzerāya herkes lāyık degildir. Cenāb-ı Ḥaḳḳ ezel-i āzālde kime iḥsān itmiş ise o olur; zor ile olmaz. İkrām ve iḥsān ehl-i fazla ve rütbe-i şadi menzilet şāḥibi olan ricāl-i devlete olur. Bi-ḥasebi’l-bātin, maḳām-ı şadāret-i Enbiyā vü Evliyāyadır. Herkese lāyık olmaz. Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın sevgilü ve maḥabbet-i ezeliyyesiyle memnūnolan kullarına maḥşūşdur. Dahı bunların mu‘cize ve kerāmeti kendüleriniñ fazl-ı muḳtezāsı üzeredir. Ve ma‘nevī olan şadr ü maḳdār-ı menzilet-i ḳudsiyyeleri ve ḳurb-ı İlāhīye taḳarrübleri şadrlik üzeredir; herkese naşib olmaz. Pek kıymet ve paḥālu şey’dir. Öyle dünyā manşıbına dahı beñzemez. Menāşıb-ı buṭūniyye on biñde birisine virilmez. Yağma yokdur ‘azīzim.

Şaḥīfe (663) Fi’l-Meşnevī:

خالق افلاك و انجم بر علا
مردم و دیو و پری و مرغ را

*Ḥālīḳ-ı eflāk u encām u ber-‘alā
Merdüm u dīv u perī vü murğ-rā*

[Maḥşūl-i beyt]: ‘Alā üzere eflākiñ ve nücümüñ ve insāniñ ve şeyṭāniñ ve ciniñ ve ḳuşuñ Ḥālīḳ’ı Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dır. Andan ğayrı Ḥālīḳ yokdur ‘azīzm.

Şaḥīfe (663):

نیست خلقتش را دگر کس مالکی
شرکتش دعوی کند جز هالکی

Nîst halkeş-râ digər kes mālîkî
Şirketeş da 'vâ küned cüz hālîkî

[**Maḥşûl-i beyt**]: O Cenâb-ı Hakk'ın halk u icâdına diğer kimesne mālîk degildir. Aña kim şerîklik da'vâsı ider ise helâke gitmekden gayrı bir şey' yokdur; helâk olur.

Şahîfe 663:

کناه اگرچه نبود اختیار ما حافظ
تو در طریق ادب کوش و کو کناه منست

Günâh eger çî ne-bûd ihtiyâr-ı mâ Hâfız
Tu der--tarîk-i edeb kûş u gû günâh-ı menest

Me'ânî-i elfâz: *günâh* ma'lûm (291b) *eger çî ne-bûd* değil idi *ihtiyâr* irâde ve kabûl *mâ* biz *Hâfız* İy *Hâfız-ı Şirâzî* *tu sen der-tarîk-i edeb* edeb tarîkinde *kûş* çalış, sa'y u gayret eyle *u gû* dahı söyle *günâh-ı menest* benimdir

Maḥşûl-i beyt: İy Hâfız! Eger çî günâh, 'işyân bizim ihtiyârımızla degildir. Ya'nî شره من الله تعالى خيره Lâkin edeb tarîki budur kî, günâh benim ihtiyârımla oldu, ben itdim diyesin. Ya'nî kötü olan şey'leri nefsine alasin. Eygü olan şey'leri, Hakk'ın ihsânı ve lûtfi diyesin. Bunun hakkında olan Âyet-i Kerîme ma'lûmdur 'azîzim.

Şahîfe (665) Fi'l-Meşnevî:

چون تجلی کرد اوصاف قدیم
پس بسوزد وصف حادث را کلیم

Çün tecellî kerd evşâf-ı Kādîm
Pes be-sûz vaşf-ı hâdis-râ kelîm

Me‘ānī-i elfāz: çün çünkim tecellî Cenān-ı Hakk’ıñ ‘abdine olan feyz ü tecellî-i İlâhiyyesi kerd eyleye evşâf-ı Qadīm Qadīm olan Cenāb-ı Hakk’ıñ evşâfı pes soñra be-süz ihrāk eyler, yaķar vaşf-ı hâdiş hâdişñ vaşfı kelīm Kelīm olan, hitāb ve mükāleme olunan

Maḥşûl-i beyt: Çünkim Qadīm’ıñ evşâfı hâdişde tecellî eyleye, pes ihrāk eyler hâdişñ vaşfını. *كليم كما قال الجنيد اذا قرلت المحدث بالقديم لم يبق له اثر* Ya’nî şıfat-ı hâdesiyye hâdişden gider ve şıfat-ı Qadimiyye anda zuhûr ider dimekdir. Cenāb-ı Hakk ba‘z-ı ‘abdine Şıfatından tecellî ider ve ba‘z-ı ‘abdine Zâtından tecellî ider. Eger çî Zâtından tecellî ider ise, o ‘abdiñ zâtı maḥv u izāle olup Zātu’llâhda fânî ve Hakk ile bâķî olur. Ve ba‘z-ı ‘abdine egerçî şıfatdan tecellî ider ise, şıfatları maḥv ü izāle olup Şıfātu’llâh fânî ve bâķî olur. Hâzret-i Mûsâ ‘aleyhi’s-selām’a Tûr-ı Sinâ’da Sıfatdan tecellî itdigi gibi. Cenāb-ı Resûl-i Ekrem şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretlerine daḥı Leyle-i Mi‘râc’da hem zâtından ve hem şıfatından tecellî buyurmuşdur ‘azîzim.

Şahîfe (665) Kâle’l-Hâfız:

شكر كمال حلاوت پس از رياضت يافت
نخست در شكج تنك از ان مكان كيرد

Şükr kemāl-i ḥelāvet pes ez-riyāzet yāft
Nühüst der-şiken-i teng ez-ân mekân gîred

Me‘ānī-i elfāz: *şükr* ma‘lûm *kemāl-i ḥalāvet* taṭlılığın kemālını *pes* soñra *ez-riyāzet* ma‘lûm, *riyāzet*, mücāhede *yāft* buldı *nühüst* birinci, evveldeşiken bûklüm; bunda kaçış murāddır. *teng* tar *ez-ân* ol sebebdan *mekân* ma‘lûm (292a) *gîred* tutar

Maḥşûl-i beyt: Şükür, ḥelāvetiñ kemālını *riyāzet*den soñra buldı. Ol sebebdan evvel tar şikende olan mekân tutar. Ya’nî ⁸² *ان مع العسر يسر* Äyet-i Kerîmesince *yusr* ba‘de’l-‘usr idüen gör kî *lezîz-i şükr* daḥı *kemāl-i ḥelāleti* kaçış

⁸² inne me‘a’l-‘usrî *yusrā*

boğumunda bir müddet tarlık ve sıkılmaçlık gördi. Lâkin sonra maqbûl-i ‘âlem olup o tarlıktan kurtuldu. Herkes anıyla lezzet-i helâvet ve zevk buldu. Sâlikler de böyle, riyâzetden sonra ma‘rifet-i İlâhiyye ve zevk-i rûhânî ve şafâ-yı câvidânî ebedî bulup lezzet-yâb olurlar ‘azîzim.

Şahîfe (666) Fi‘l-Meşnevî:

پند فعلی خلق را جذاب تر
که رسد در کوش هر بی جان و کر

Pend-i fi ‘lî halk-râ cezzab-ter
Kî resed der-gûş-ı her bî-cân u ker

Me‘ânî-i elfâz: *pend* va‘az, naşihatı *‘lî* zıdd-ı kavli; ya‘nî söz ile değil fi‘l ile işlemek olan *pend* u naşihat *halk-râ* mahlûkı *cezzâb-ter* ziyâde cezb idicidir. *Kî* zîrâ *resed* ulaşur *der-gûş* kulağa her *bî-cân* cânsız *u ker* dahı çağır olanlara

Maḥşûl-i beyt: Fi‘lî olan *pend* ü naşihat, maḥlûka ziyâde câzibdir. Ya‘nî yalnız lisân ile *pend* ü naşihat olmayup, anın hükmî ne ise işlemek, ya‘nî bir meclisde oturub halka zikru’llâh itmegi *pend* itmek ise, hemân o meclisde oturanlar ile berâber kalḡub zikru’llâh itmek; işte buña *pend-i fi‘lî* derler. Zîrâ bu *pend-i fi‘lî* her bir çağırın cânına ulaşur. Ya‘nî çağır seniñ sözünü işmez; lâkin gözi olduğu cihetle seniñ fi‘lî olan hareketini görüp saña zarûrî teba‘iyyet ider. Hikâye : Ricâl-i devletden bir zât, tesviye-i tarîk için vücûh ve ‘ulemâ-yı belde ile berâber yola çıkmışlar. O ricâl-i devletden olan zât, orada mevcûd olan vücûh ve ‘ulemâyâ bir şey’ söylemeyüb, ancak kendüsi üzerinden setresini çıkarub, eline kızmayı alup, bismillâh diyüp toprak kızmaya bedâ’ eylemiş. **(292b)** Vücûh-ı belde ve ‘ulemâ bu hâli müşâhede ider itmez, hemân cümlesi ‘acelet^{en} elbiselerini çıkarub, kızmaları ellerini alup her taraftan toprak kızmaya hücum itmişlerdir. İşte buña *pend* ü naşihat-i fi‘lî derler. Maḥlûkı ziyâde işe câzibdir ‘azîzim.

Şahîfe (666):

بکوی آنچه دانی سخن سودمند
وکر هیچ کس را نیایند پسند

که فردا پشیمان برآرد خروش
که آوه چرا حق نکردم بکوش

(246) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (667) Kāle’l-Hāfız:

چون حسن عاقبت نه برندی و زاهدیست
آن به که کار خود بعنایت رها کنند

*Çün ḥüsn-i ‘ākıbet ne be-rindī vü zāhidīst
Ān bih kí kār-ı ḥod be-‘ināyet rehā kūnend*

Me‘ānī-i elfāz: *çün* çünkü *ḥüsn* güzel *‘ākıbet* nihāyet *ne* değil *be-rindī* kalenderlik ile *vü zāhidīst* zühd ü taqvā ile *ān* ism-i işāret *bih* kí eygü *kíkār* iş *ḥod* kendü *be-‘ināyet* Cenāb-ı Hāḫḫ’ın *‘ināye* vü iḥsānı *rehā* bırakmak *kūnend* iderler

Maḥşūl-i beyt: İnsānıñ *‘ākıbeti*, ḥātimesi güzel olmak; ya‘nī īmān ile bu ‘ālemden gitmek, kalenderlik ve zühd ü taqvā ile degildir. Ol şey’ eygüdür kí, kendü işini Cenāb-ı Hāḫḫ’ın *‘ināye* ve luṭf u keremine bırakasın, eygü budur işte. Yoḥsa ben kalenderāndan ve zühd ü taqvā aşḥābındanım demekle işiñ ve *‘ākıbetiñ* güzel olmaz. Ancak Cenāb-ı Hāḫḫ’ın luṭf u keremine bırakmak eygüdür *‘azīzim*.

Şaḥīfe (667) Kāle’ş-Şā’ib:

در سر این غافلان طول امل دانی که چیست
آشیان کردست ماری در کبوتر خانه

(195) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (667) Kāle’l-Hāfız:

چه شکر هاست در این شهر که قانع شده اند
شاهبازان طریقت بمقام مکس

Çi şekerhâst der-în şehri ki kâni' şüde end
Şāhbāzān-ı tarīkat be-makām-ı meges

Me'ānī-i elfāz: *çi'* aceb *şekerhâst* şekerin cem'idir; şekerler, ma'lûm kand-i nebât-ı lezîz vardır. *Der-în* bu *şehr* memleket *ki* harf-i rabt *kâni'* kanâ'at *şüde end* olmuşlardır *şāhbāzān* şahinlerin sultânı dımekdir. *tarīkat* ma'lûm *be-makām* yeri, mahalli *meges* sinek denilen hayvân

(293a)Maşûl-i beyt: 'Aceb şekerler vardır bu şehirde ki, kâni' olmuşlardır tarīkat şāhbāzları senin makamına? Ya'nî şeker kim hücum ider? Ma'lûm yâ sinekler. Sinek elbette şeker hücum ider; başka hayvân degildir. Ya'nî bu şehir-i 'ışıkda ve rāh-ı vahdetde riyāzat ve mücāhedāt ile vücudunu mahv u fenā eyleyen 'āşık-ı belā-keşler ve rindān-ı mestler için ol belā içinde şekerden lezîz 'aceb ezvāk-ı rūhāniyyeler ve esrār-ı ma'neviyyeler vardır? Lâkin şāhbāz gibi şūfiyān-ı 'ālī makāmlar ve zāhidān-ı 'izzet-h'āh olan mürā'ī-hāmlar bu tarīk-i ehlu'llāhda sinekgibiednā makāma kâni' olmuşdur. Ve lezzāt-ı cismāniyyeye meftûn olup 'avām mertebesinde kalmışlardır 'azîzim.

Şahîfe (667) Kâle's-Sa'dî:

مجال سخن تا نیابی مکوی
چون میدان نبینی نه دار کوی

Mecāl-i sūhan tā ne-yābī me-gūy
Çün meydān ne-bīnī nehdār gūy

Me'ānī-i elfāz: *mecāl* kuvvet ü kudret *sūhan* söz *tā* hattāne-yābī bulmayasın *me-gūy* söyleme *çün* çünkü *mejdān* ma'lûm *ne-bīnī* görmeyesin *nehdār* hıfz eyle *gūy* topı

Maḥşūl-i beyt: Söz söylemege, mecāl, kuvvet ü kudret bulmayasñ söyleme, çünkí meydān görmeyesiñ. Topı hıfz eyle, atma dimekdir. Ya‘nī herkes her meclisde söz söylemege muḳtedir olamaz. Ya büyük ādem bulunur veyāḥud meclisde olanlar ‘aḳlları başında olmaz. Böyle bir mānī‘ olup da söz söylemege meydān ve mecāl olmadıkça söz söyleme. Meydān olmadıkça beyhūde yere topı atma. Zīrā top atmağa meydān gerekdir ‘azīzim.

Şahīfe (668) Fi‘l-Meşnevī:

جمله دانند این اکر تو نکروی
هرچه می کاریش روزی بدروی

Cümle dānend īn eger tu ne-g‘revī
Her çí mī-kārīş rūzī bī-d‘revī

Me‘ānī-i elfāz: *cümle* herkes *dānend* bilürler *īn* bunı *egerto* sen *ne-g‘revī*; inanmazsñ *her çí* her nesne *mī-kārīş* ekerseñ, zer‘ iderseñ *rūzī* birgün *bī-d‘revī*; ḥāşılātñ alursñ.

Maḥşūl-i beyt: Eger sen incinmezseñ, lâkin herkes bunı bilür kí, her ne şey‘ ekersiñ ve zer‘ idersiñ birgün anı biçersiñ. Ḥāşılātñ alursñ. İşte bu dünyāda āḥiretiñ zirā‘at yeridir. Burada eygüden, kötüden ne zer‘ ider iseñ āḥiretde anñ ḥāşılātñ (293b)alursuñ. Ya‘nī cezāsını virürler ‘azīzim.

Şahīfe (669) Kāle’s-Sa‘dī:

ز وحشی نه باید که مردم شود
بسعی اندر او تربیت کم شود

توان پاک کردن ز ژنک آیینه
ولکن نیاید ز سنک آیینه

Zi-vaḥşī ne-yāyed kimerdüm şeved

Be-sa'y ender-û terbiyyet güm şeved

Tevân pāk kerdên zi-jeng âyîne

Velîkin ne-yāyed zi-seng âyîne

Me'ānī-i elfāz: *zi-vaḥṣī* vaḥṣī olan bedevī, ṭaḡī, bāḡī olan ādemne-yāyed gelmez *kī merdūm* insān, merd-i kāmīl *şeved* ola *be-sa'y* sa'y u ḡayret ile *ender* içinde *û* zamīr; vaḥṣīye rāci'dir. *terbiyyet* ma'lūm *güm* ḡā'ib *şeved* olur *tevân* mümkün, kādirdir *pāk* ma'lūm *kerden* eylemek *zi-jeng* kirden, pasdan *âyîne* ma'lūm *ve likin ne-yāyed* gelmez *zi-seng* taşdan *âyîne* ma'lūm

Maḥṣūl-i ebyāt: Vaḥṣī, ṭaḡī olan ādem merd-i kāmīl olamaz. Öyle vaḥṣī ṭaḡī olan ādeme sa'y u ḡayret içinde aña terbiyyeti ḡā'ib olur. Ne kadar cehd ü sa'y ve ḡayret ile terbiyye eylesiñ, fā'ide virmez. Âyîneyi kirden, pasdan pāk, ṭāhir eylemek mümkündür? Ya'nī âyîneniñ sa'y ve himmetlePASINI izāle vü maḥv idebilürsün, lâkin taşdan âyîne olur mı? Ya'nī ne kadar sa'y u ḡayret ve himmet eyleyesiñ, ṭaşı âyîne yapmak mümkün midir; degildir. İşte vaḥṣī ve ṭaḡī olan ādem de taş gibidir. Kābil-i terbiyye degildir. Merdūm-i kāmīl olmaz, nāfile efkār itme 'azīzim.

Şahīfe (669) Kāle'l-Hāfız:

کر جان بدهد سنک سیه لعل نکرده

باطینت اصلی چه کند بد کهر افتاد

Ger cān be-dehed seng-i siyeh la'l ne-gerded

Bā-ṭīnet-i aṣlī ḡī kūned bed güher üftād

Me'ānī-i elfāz: *ger* eger *cān* ma'lūn *be-dehed* vire *seng* taş *siyeh* zıdd-ı bi-yāz *la'l* ma'lūm; kırmızı yüzük taşı *ne-gerded* olmaz *bā-ṭīnet* toprakı *aṣlī* aṣl u esās olan *ḡī ne kūned* ider *bed* kötü *güher* cevheri *üftād* düşdi

Maḥṣūl-i beyt: Eger cān vire siyāh taş, la'l olmaz. Ya'nī bir ādem cān [u] göñül ile sa'y u ḡayret ile o yolda cānını telef ide, siyāh taş maḡbūl ve mu'teber olan la'l yüzük taşı olmaz; muḥaldır. Hāḡīkat ve ṭīnet-i aṣliyyesi ne ise o olur. Çünkü

cevheri ve haqı̇kati kötü düşdi. (294a) Ya'nı esās u haqı̇kati kötü olan cevhere ne olur ve ne ider, hı̇ç. Oña esās budur. Yine beddir, eygü olmaz. Aña terbiyyeniñ fā'idesi yokdur. Biñ terbiyye itseñ, siyāh taş la'l olmaz. İşte kötü insān da böyledir. Lâkin mürşidiñ terbiyyesi bir dereceye kadar fā'ide ider 'azîzim.

Şahı̇fe 669 : Fi'l-Meşnevî

کر تو سنک صحره و مرمر شوی
چون بصاحب دل رسی کوهر شوی

(396) şahı̇fede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahı̇fe (670) Fi'l-Meşnevî:

کر کران و کر شتابنده بود
انکه جوینده است یا بنده بود

Ger girān ve ger şitābende büved
Ān kī cūyende est yābende büved

Me'ānı-i elfāz: *ger* eger *girān* ağır, *şakıl şitābende* te'cıl, 'acele itmek *büved* olur *ān kī* ol nesne *kı̇cūyende* arayıcı, *ṭaleb idicidir* *yābende* bulucı *büved* olur

Maḥşūl-i beyt: *Şakıl* ve *beṭi'ü'l-hareke* âdem ve eger te'cıl ile 'acele ider âdem ola, ol nesneyi kī arayıcı ve *ṭaleb idicidir*; elbette o şey' ve o nesneyi bulucı olur. Ya'nı gerek ağır gerek 'âcıl her kim kī arayıcı ve *ṭaleb idicidir*; elbette o aradığı şey' birgün olur kī bulur. من طلب و جد و جد *muḳteżāsınca* ancak aramağa himmet ve gayret lâzımdır. Meşelâ sen şâ'im olsañ, aḥşam olduḳda naşıl ekmegi ararsıñ? Egerçi ekmegi bulamaz iseñ, artık rāḥat ve ḥuzūruñ qalmaz. Hattâ ekmegi buluncata kadar soḳak soḳak, maḥalle maḥalle gezersiñ. Hattâ o memleketde ekmek olmasa diğerk memlekete gidersiñ. İnşâf eyle kī 'azîzim, Cenāb-ı Hakk'ı aramaḳ, ekmek aramaḳdan da aşığı mıdır? Hâşâ. İşte böyle ekmegi aradığın kadar Cenāb-ı Hakk'ı arayasıñ muḥakkak muḥakkak bulursuñ kendü vücūdunda. Öyle çarşı, bāzārları gezmege ḥâcet de yokdur sultānım. Seniñ iḳlīm ü vücūdunda ve pāy-ı taḥt-ı pādışāhı olan kalbinde tecellî ve şıfât-ı esās ḥâzır ve nâzırdır. Ancak sen andan gâfil olup taşralarda

ararsañ ve şundan bundan su'āl iderseñ bir kâtib qalemi fesine şokup nerede benim qalemim diyü aradıgına beñzer 'azîzim.

(294b)Şahîfe (671) Qāle'l-Hāfız:

چه جورها كه كشيدند بلبلان از دى
ببوى انكه وكر نوبهار باز آيد

Çi cevrhā kī keşīdend bulbulān ez-dey
Be-būy ān kī veger nev-bahār bāz āyed

Me'ānī-i elfāz: *çí* ne *cevrhā* cevriñ cem'idir; *cevr* ü *cefā kī* harf-i rabt *keşīdend* çekerler *bulbulān* bülbüller *ez-dey* kışdan *be-būy* ümīd *ān kī* ol *kíveger* dahı *nev-bahār* yeñi bahār *bāz* girü *āyed* gele

Maḥşūl-i beyt: Kışdan ve şiddet-i şitādan bülbüller ne *cevr* ü *cefālar* çekdiler. Ol ümīd ile *kí* dahı *nev-bahār* girüye gele. İşte bir yeñi, başqa bahārñ girüye gelmesi ve anıñ ümīdi ile şiddet-i şitābda ne kadar meşakḳat ve *cefālar* çekdiler hesābı yokdur. Ne çāre; ancak ilerüde gelecek olan *nev-bahārñ* ḳokusu ve ḥātırı içündür. İşte sen de bu dünyāda t̄a'at u 'ibādet meşakḳatine ve ḥalkın *cevr* ü *cefāsına* taḥammül ider iseñ *nev-bahār* olan rız-ı maḥşerde 'arş-ı a'lā zıllinde rāḥat ve Cennet-i a'lā'da olan ni'am-ı İlāhī rāyiḥa-i talebiyyesiyledimāğñ selāmet bulur demekdir, 'azîzim.

Şahîfe (671) Qāle'l-Hāfız:

وفا كنيم و ملامت كشيم و خوش باشيم
كه در طريقت ما كافريست رنجيدن

Vefā kūnīm vü melāmet keşīm vü ḥoş bāşīm
Kí der-ṭarīqat-i mā kāfirīst rencīden

Me‘ānī-i elfāz: *vefā* ma‘lūm ‘ahde vefā itmek *künīm* ideriz *vü melāmet* ma‘lūm *keşīm* çekeriz *vü hoş* ma‘lūm *bāşīm* oluruz *kıharf-i ta‘līl der zarfiyyet tarīat-i mā* bizim *tarīkatimizde kāfirīst* kâfirdir, küffardır *renciden* incinmeklik

Maḥşūl-i beyt: Vefā ideriz, melāmet çekeriz, hoş oluruz. Bunlarıñ cümlesine rāzıyım. Zīrā kī bizim *tarīkatimizde* incinmeklik küfürdür. Ya‘nī hīçbir şey’den rencide olmayız. Zīrā kī cümlesi Hakk’*dan* olup gayrıdan bir şey’ olmadığından ve Hakk’*dan* gayrı bir kimesne bir şey’e kâdir olmadığını bildigimizden ötürü, bunlarıñ cümlesinden rāzıyız ‘azīzim.

Şaḥīfe (672) :

آلا ای احمد مرسلشود هر مشکل از تو حل
کنم وصف ترا مجمل تویی سلطان هر مولوی
شریعت از تو روشن شد طریقت هم مبرهن شد
حقیقت (295a) خود معین شد زهی سلطان بی همتا

(266) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (674) Fi‘l-Meşnevī:

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین
دیو آدم را ابیند جز که طین

ظاهر قرآن چو شخص ادمیست
که نقوشش ظاهر و جانش خفیست

(55) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (674) Kāle’s-Sāhibü’l-Muḥammediyye:

سالکان در کهست را هر دو عالم یک نفس
والهان حضرتت را از حور جنت ملال

Şālikān-ı dergehest-rā her dü ‘ālem yek nefes

Vallâhân Hazretet-râ ez-ḥūr-ı Cennet melâl

Me‘ânî-i elfâz: *Sâlikân* sâlikiñ cem‘idir; Cenâb-ı Hakk’a giden dervîşân *dergehet-râ* Senîn dergâhında *her dü ‘âlem* her iki ‘âlemde; ya‘nî dünyâ ve âhiretde *yek bir nefes* ma‘lûm *vallâhân* vallâhıñ cem‘idir; ḥayrân ma‘nâsınadır. *Hazretet-râ* Seniñ Hazretiniñ ḥayrânlarıdır. *ez-ḥūr-ı Cennet* Cennet ḥūrîlerinden *melâl* uşanmak, bıkmak

Maḥşûl-i beyt: Cenâb-ı Hakk’ıñ dergâhınıñ sâlikleri dünyâ ve âhiretde bir nefesdir. Anlara dünyâ ve âhiret bir nefes gibidir, hîç i‘tibârı yokdur. Seniñ Hazret-i ulûhiyyetiniñ ḥayrân ve ser-gerdânları, Cennetiñ ḥūrî ve ḡilmânlarından uşanmışlardır. Anlara iltifât ve i‘tibâr itmezler. Evet, Cenâb-ı Hakk’ıñ ‘âşıkları böyledir. Anlar dünyâ vü âhiretde ve Cennet ve ḥūrî vü ḡilmândan geçmişlerdir. Ancak ḥuzûr-ı Hakk’da ve ḥarem-i sarây-ı ulûhiyyetde fânî olmuşlardır. Anlarıñ dünyâ vü âhiretten ve Cennet ü cehennemden haberleri yokdur ‘azîzim.

Şahîfe (674):

ظاهر و باطن خود پاک کنی از لوث کناه
تا که پاکیزه شوی در صف مردان اله

Zâhir u bâtın ḥod pāk kūnî ez-levş-i günâh

Tâ kî pākîze şevî der-şaf-ı merdân-ı İlâh

Me‘ânî-i elfâz: *zâhir ü bâtın* ma‘lûm *ḥod* kendü *pāk* ma‘lûm *kūn* eyle *levş* bulaşık *günâh* ma‘lûm *tâ* hattâkîḥarf-i rabṭ *pākîze* pāk, ṭâhir *şevî* olasıñ *der-şaf-ı merdân-ı İlâh* Cenâb-ı Hakk’ıñ merdânları olan Enbiyâ-yı ‘İzâm ve Evliyâ-yı Kirâm Hazerâtı şafında

Maḥşûl-i beyt: Zâhir vü bâtını günân bulaşıkından pāk u ṭâhir eyle. Hattâ merdân-ı İlâhî olan Zevât-ı Kirâm Hazerâtınıñ şafında pāk u ṭâhir olasıñ ‘azîzim.

Şahîfe (674):

جمله دانند این (295b) اکر تو نکروی
هر چه می کاریش روزی بدروی

(668) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (675) Kāle’s-Sa‘dī:

عروس بود نوبت ماتمت
کرت نیک روزی بود خاتمت

(9) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (676):

تو هم کردن از حکم داور مپیچ
که کردن نه پیچد ز حکم تو هیچ
محالست چون دوست دارد تورا
که در دست دشمن گذارد تورا

(323) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

نمیرد هر کرا جانش تو باش
خوشا جانی که جانانش تو باش

Ne-mīred her kī-rā cāneş tu bāş

Hūşā cānī kī cānāneş tu bāş

Me‘ānī-i elfāz: *ne-mīred* ölmez *her kī-rā* her kim *kīcāneş* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir; anıñ cānı, ḥayātı *tu sen bāşī* olduñ *hūşā* iy hoş *cānī kī cānı* hoş olan kimesne *kīcānāneş* anıñ cānānı, maḥbūbı *tu sen bāş* olduñ

Maḥşūl-i beyt: Her kimiñ kī sen cānānı olduñ, o kimesne ölmez. Ḥayāt-ı ebedī ile ḥayy olur. İy cānı hoş ve güzel olan kimesne kī, anıñ cānānı ve maḥbūbı sen oldun sultānım, ‘azīzim.

Şahîfe (676) Kâle'l-Hâfız:

هرگز نمیرد انکه دلش زنده شد یعشق
ثبت است بر جریده عالم دوام ما

*Hergiz ne-mîred ân kí dileş zinde şüüd be-‘ışk
sebttest ber-cerîde-i ‘âlem devâm-ı mâ*

Me‘ânî-i elfâz: *hergiz ašlâ ve kaṭ‘â ne-mîred* ölmez *ân kí* ol kimesne *kídileş* anıñ göñli *zinde* diri, *ḥayy şüüd* oldı *be-‘ışk* ‘ışk ile *sebttest* sâbitdir, *dâ’imdir*, *bâkîdir* *ber* üzere *cerîde-i* defter *‘âlem* dünyânıñ *cerîdesi* üzere *devâm-ı mâ* bizim devâmımız

Maḥşûl-i beyt: Ol ‘âşık kí, anıñ göñli ‘ışk ile zindedir. Öyle olan ‘âşık ašlâ ve kaṭ‘â ölmez. Bizim devâmımız *cerîde-i* ‘âlem üzere sâbitdir. *Zîrâ* kí göñlümüz ‘ışk-ı İlâhî ile memlûdur. Böyle ‘ışk-ı İlâhiyye, göñülleri yanmış ve kebâb olmuş ‘âşık-ı şâdık için ölüm yokdur. Ege çı sen, derseñ kí böyle ‘âşıkları da görürüz kí bu ‘âlemden giderler, ölürler. Evet, öyledir; lâkin ‘avâm-ı nâs gibi anlar mevtâ degildir. Ḥayy-ı ma‘nevî ile ḥayy olduğı ehl-i başret **(296a)** her ân müşâhede iderler ‘azîzim.

Şahîfe (677):

بر روی خلاق در صحبت مکشای
می باش بکلی متوجه بخدای

غافل مشو از ذوق دل و ذکر زبان
تا زنده جاوید شوی در دو سرای

*Ber-rûy-i ḥalâyıḳ der-i şoḥbet me-goşây
Mî-bâş be-küllî mutevvecih be-Ḥudây*

*Ġâfil me-şev ez-zevḳ-ı dîl vü zîkr-i zebân
Tâ zinde-i câvîd şevî der-dü sarây*

Me‘ānī-i elfāz: *ber üzere rūy yüz ḥalāyık maḥlūk der kapu şöḥbet müşāḥabet me-goşāy açma mī-bāş ol be-küllī külliyyetle; ya‘nī cümle vücūduñla muteveccih teveccüh be-Hudāy Cenāb-ı Hakk’a gāfil ma‘lūm me-şevī olma ez-zevk-ı dil gönül zevkinden vü zikr-i zebān lisān zikrinden tā hattāzinde-i diri, ḥayy cāvīd ebedī, kādīm şevī olasıñ der zarfiyyet dü iki sarāy ma‘lūm; dünyā ve āḥīret*

Maḥşūl-i ebyāt: Maḥlūkuñ yūzi üzerine şöḥbet kapusını açma. Ya‘nī maḥlūk ile mükāleme, muḥāşebet eyleme. ‘Uzlet-i ihtiyār it ve külliyyetiñle ya‘nī cümle ‘azā ile Cenāb-ı Hakk’a teveccüh eyle. Gönül zevkinden ve lisān zikrinden gāfil olma. İşte budur aşıl zevk ve şafā ve Cennet-i ‘ācil. Hattā dünyā ve āḥiretde ebedī, dā‘im , zinde ve ḥayy olasıñ ‘azīzim.

Şaḥīfe (677) Kāle’l-Hāfız:

من همان دم که وضو ساختم از چشمه عشق
چار تکبیر زدم بکسره بر هر چه که هست

(389) şaḥīfe zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (677):

هر چه خوبان همه دارند تو تنها داری

Her çı ḥūbān heme dārend tu tenhā dārī

Me‘ānī-i elfāz: *herçī her ne ḥūbān ḥūb’uñ cem‘idir; maḥbūblar heme cümlesinde dārend tutarlar tu sen tenhā yalnız dārī tutarsıñ*

[Maḥşūl-i mışrā’]: Ya‘nī bu dünyānıñ maḥbūblarınıñ cümlesinde gerek ḥüsnden gerek aḥlāk-ı ḥamīdeden vesā’ir güzel olan şey’lerden ne kadar var ise Hāzret-i Resūl-i Ekrem şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizde cümlesi vardır. Ve anlardan kat-ender-kat daḥı vardır. Zīrā kī, ma‘den O’dur ‘azīzim.

Şaḥīfe (678) Kāle’l-Hāfız:

چون حسن عاقبت نه برندی و زاهدیست
آن به که کار خود بعنایت رها کنند

(667) şahîfede zikr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (679):

چرا صدف نکند چاک سینه را صائب
در این زمانه که (296b) جوهر شناسی نا یابست

Çerā şadef ne-küned çāk-ı sîne-rā Şā'ib
Der-în zamāne kí cevher-şināsī nā-yābīst

Me‘ānī-i elfāz: *çerā* niçün *şadef* ma‘lûm *ne-küned* eylemez *çāk* yırtmak *sîne-rā* sînesini *Şā'ib* İy *Şā'ib der-în* zamāne bu zamānda *kî* harf-i rabṭ *cevher* ma‘lûm *şināsī* aňlayıcı *nā-yābīst* azdır; nādirdir

Maḥşûl-i beyt: İy *Şā'ib*! Niçün *şadef* sînesini *çāk* eylemez? Ya‘nî *şadefiñ* derûnı müzeyyen iken, niçüb derûnını setr ider, kimesneye göstermez? Anıñ içün *kí*; bu zamānda *cevher* aňlayıcı nādır oldu. Kime göstersiñ, aňlayacak kimdir? Anıñ içün kendüsini siyāh kabuğıyla püşide ve mestür eylemişdir. Ancak *şadefi* bilenler *şadefiñ* kabuğını görünce bilürler *kí*, bunuñ derûnı müzeyyen ve ‘alādır diyü ‘azîzim.

Şahîfe (680) Kāle'l-Hāfız:

بروز واقعه تابوت من ز سرو کنید
که میروم بهوای بلند بالای

Be-rûz vaqı‘a tābût-ı men zi-serv künîd
Kí mî-revem be-hevā-yı bülend bālāy

Me‘ānī-i elfāz: *be-rûz* gün *vāqı‘a* mevt *tābût* ma‘lûm *men ben zi-serv* servi ağacı *künîd* eyleyiñiz *kí* harf-i ta‘lîl *mî-revem* giderim *be-hevā-yı* ma‘lûm *bülend* yüksek *bālāy* kâmet

Maḥşûl-i beyt: Mevt gününde benim tâbütümü serv ağacından eyleyiñiz. Zîrâ dünyâdan bir büyük kâmetiñ hevâsıyla giderim. Ya'nî mevt gününde dahı Cenâb-ı Hakk'dan gayrısını ihtiyâr itmeyüp 'âlî himmetle ve dost-ı hevâ ve râyiḥa-i talebiyyesiyle likâ'u'llâh, vâşıl olduğımı i'lâm ve izhâr eyleyiñiz. Zîrâ bütün 'ömürde dünyâdan, vâhid^{ün} lâ şerîke leh olan bir maḥbûb-ı 'alâ illâ 'alânıñ âteş-i 'ışkıñıñ hevâsıyla giderim. من احب لقاء الله احب الله لقاده Ḥadîş-i Şerîfî mücibince vâşıl-ı Cānān oluruz 'azîzim.

Şahîfe (680):

کنون باید ای خفته بیدار بود
چو مرک اندر آرد ز خوابت چه سود
چه خوش گفت با کودک آموزگار
که کاری نکردیم و شد روزگار

Kinûn bâyed iy ḥuḥte bîdâr bûd
Çü merg ender âred zi-ḥ'âbet çî sûd

Çî hoş güft bâ-kûdek âmûz-gâr
Kî kârî ne-kerdîm vü şûd rûzgâr

Me'ânî-i elfâz: *kinûn* âlân, şimdi *bâyed* gerek *iy* harf-i nidâ *ḥuḥte* uyumuş *bîdâr* uyanık *bûd* olur [oldı] *çü* çünkimerğ ölüm *ender* içinde *âred* gele *zi-ḥ'âbet* seniñ uyķunda *çîne sûd* fâ'ide *çîne hoş* güzel *güft* söyledi *bâ-kûdek* çocuğa *âmûz-gâr* (297a)mu'allim, ḥ'âce *kî* harf-i rabṭ *kârî* bir iş *ne-kerdîm* eylemedik *vü şûd* oldu; burada gitdi ma'nâsına *rûzgâr* eyyâm

Maḥşûl-i ebyât: İy ğaflet uyķusunda uyumuş kalmış olan âdem! Şimdi, âlân gerek bîdar olmak, uyanmak. Çünkü ölüm gele, seni uyķu içinde bula, ne fâ'ide olur? Hiç. Meselâ; bir yola gidecek âdem, tedârikini görmemiş uyķuda yatar iken arkadaşları gelse, yâhû efendi, buyurun gideceğiz, dise; o bî-çâre uyķuda gözlerini ufalarak, henüz 'aklı başına gelmemiş, aşlâ bir yol tedâriki yokdur; anıñ aḥvâli nasıl olur ma'lûmdur. Hele daha benim tedârikim yokdur, dise; kimesne añlamaz, âlâ

buyurun, derler. İşte anıñ gibidir. Mu‘allim ve h‘āce birisi, bir çocuğa ne güzel söylemiştir; kî bir iş eylemedik, ‘ömrümüz gitti. Pek toğrıdır bu söz ‘azīzim.

Şahīfe (681) Fi’l-Meşnevī:

چون که بد کردی بترس ایمن مباش

زانکه تخمست و برو یاند خداهش

چند کاهی او بیوشاند که تا

آیدت زان بد پشیمان و حیا

بارها پوشد پی اظهار فضل

باز کیرد از پی اظهار عدل

تا که این هر دو صفت ظاهر شود

آن مبشر گردد این منذر شود

(577) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (682) Kāle’s-Sa‘dī:

خبر داری از خسروان عجم

که کردند بر زیر دستان ستم

نه آن شوکت و پادشاهی بماند

نه از ظلم بر روستایی بماند

مکن تا توانی دل خلق ریش

وکر میکنی میکنی بیخ خویش

Haber dārī ez-Husrevān-i ‘Acem
Kī kerdend ber-zīr-i destān sitem

Ne ān şevket vü pādişāhī be-māned
Ne ez-zulm ber-rūstāyī be-māned

Me-kün tā tevānī dil-i halk rīş
Veger mī-künī mī-kenī bīh-i h īş

Me‘ānī-i elfāz: *haber* ma‘lūm *dārī* tutar mısıñ; *ya’nī* haber var mı *ez-husrevān* hüsreviñ cem‘idir; pādişāhlar dimekdir. ‘*Acem* ma‘lūm; ‘Acem pādişāhları *kī* harf-i rabṭ *gerdend* eylediler *ber* üzere *zīr* alt *destān* destīñ cem‘idir; eller *sitem* cevri ü cefā *ne* değil *ez-zulm* zulm ü ta‘addī *rūstāyī* köy, kıyaye ahālisi dimekdir. (297b) *be-māned* kaldı *me-kün* eyleme *tā* hattātevānī kâdir iseñ *dil* gönül *halk* maḥlūkuñ *rīş* yara *veger* eger *mī-künī* eyler iseñ *mī-kenī* koparırsañ *bīh* kök, temel, esās *h īş* kendüniñ

Maḥşūl-i ebyāt: ‘Acem pādişāhlarından aber var mı kī, anlarıñ elleri altında olan re‘āyāsına zulm ve cevri ü cefālar eylediler. Ya’nī hükm-i idāresinde olan memleketleriniñ ahālisine cevri ü cefālar eylediler. Şoñra ne ol saltanat ve şevket ve pādişāhlık kaldı ve ne de ahālī, kıra üzere eyledikleri zulm u ta‘addī kaldı. Ya’nī o pādişāhlar da bu dünyādan gitdiler ve anlarıñ zulm ü ta‘addisi de gitdi kendüleriyle berāber. Eger kâdir iseñ maḥlūkuñ gönlini yara itme, incitme. Eger yara ider iseñ, zulm ve cevri der iseñ, kendü kökünü koparırsıñ; ya’nī kendüne idersıñ. Başkasına itdigin cevri ü cefālar cümlesi seniñdir. O şoñra bellü olur. Şimdi zann idersıñ kī, Zeyd’e ve ‘Ömer’e zulm ideyorum. Evet, öyledir; lâkin anıñ cezāsını yevm-i kıyāmda görürsüñ. Eyvāh dersıñ; fā’ide itmez ‘azīzim.

Şahīfe (683):

کر بمحشر خطاب قهر کند
 انبیا را چه جای معذرتست

(125) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (683):

شیخ چون مائل مال آید مرید او معاش
مائل دینار هرگز مالک دیدار نیست

Şeyh çün māl il āyed murīd-i ū me‘āş
Māl il-i dīnār hergiz mālīk dīdār nīst

Me‘ānī-i elfāz: *şeyh* ma‘lūm *çün* çünkī *māl il* meyl ü maḥabbet *māl* ma‘lūm; *māl*, emlāk, akçeler, yağmalar *āmed* gele *murīd* ma‘lūm *ū* zamīr; şeyhe rāci‘dir. *me‘āş* aylık, māhiyye, te‘ayyüş *māl il* meyl ider *dīnār* akçe, para *hergiz* ašlā *mālīk* şāhib ü mālīk olmak *dīdār* cemāl *nīst* degildir

Maḥşūl-i beyt: Çünkī Şeyh Efendi māl, emlāk, akçe buğçeye meyl ü maḥabbet ider; o şeyhimin mūrīdi ma‘āş olur. Ya‘nī aylık, māhiyye nasıl te‘ayyüş itmek, bunlar mūrīddir, başka şey’ degildir; akçe ve paraya meyl ü maḥabbet iden ašlā ve kaṭ‘ā Cemāl-i Yāre ve dīdār-ı Hakk’a mālīk ve şāhib degildir. Zīrā ikisi bir yere cem‘ olmaz. Hem altunlara maḥabbet idelim hem de Cemāl-i Yāre. Bu iki maḥabbet bir yere cem‘ olmaz. Elbette birinden birisini terk itmek lāzımdır. Artık bak; kangısı işine gelürse (298a)anı al, dīgerini terk it. Ammā şaru altunlardan nasıl vāz geçeyim; evet zāhiri şarudır; bāṭını mārdir. Ya‘nī māl ü mülk mār dımeğdir; ḥayyedir, yılandır. Dünyāda ve āhiretde seni şokar, zehirler. Hele dünyāda seni zehirlediği ma‘lūmdur, kī yemeden içmeden kesilmişsin, böyle bir marāza mübtelā olmuşsun ve leyl ü nehār rāḥat u ḥuzūruñ yokdur altunların derdinden. Bundan büyük semm ü marāz olur mı? Āhireyde daḥı o şaru şaru altunlar kırmızı kırmızı āteş olup, levḥa levḥa yapışdıracaklar. Bak gör maḥbūbını, nasıl saña renc ü cefā ve ‘azāb ider ‘azīzim.

Şahîfe (683):

از زاهدان خشک رسائی طمع مدار
سیل ضعیف واصل دریا نمیشود

Ez-zāhidān hoşk Resā'ī t̄ama' me-dār

Seyl-i za'īf vāşıl-ı deryā nemī-şaved

Me'ānī-i elfāz: *ez-zāhidān* zāhidiñ cem'idir; 'ibādet ve taqvā idenler *hoşk* kırı, sāde *Resā'ī* şā'iriñ ismidir. *t̄ama'* ma'lūm *me-dār* tutma *seyl* ma'lūm *za'īf* az, *kalīl vāşıl* vuşlat *deryā* deñiz *nemī-şaved* olmaz

Maḥşūl-i beyt: İy Resā'ī! Kırı, sāde zāhidelerden *t̄ama'* tutma. Ya'nī yalnız 'ibādet ve t̄a'at iden, bir şey'den haberi yok, 'ışk nedir, meşk nedir, cānān nedir, cān nedir bunları bilmez, hemān ḥayvān gibi yer içer, ancak ābdest alır, namāz kılar, şūfīlik gösterir; bundan bir şey' olmaz. Hiç bu gibi ādemlere *t̄ama'* itme. Zīrā kī, az, *kalīl* olan *seyl* şuyı *zikre vāşıl* olmaz. Ma'lūmdur; yollarda, şurada, burada *zāyi'* vü telef olur. Ancak *deryāya vāşıl* olan; gögsünü, bağırını taşlara, kayalara urarak, şadāsı göklere çıkararak akan büyük seyldir kī; ol ānda, ol s̄a'atde aña kimesne m̄ānī' olamaz ve yoldan döndüremez. Toğrica *deryā-yı 'ummāna* ve 'ışk-ı bī-pāyāna *vāşıl* olur. İşte sen öyle seyle karışmana bak; kī o s̄āyede seniñ de azacığ olan şuyuñ *deryāya vāşıl* olsun. Yoḥsa bu kırı şūfīlerden bir şey' ḥāşıl olmaz 'azīzim.

Şahīfe [683]:

عبادت با خلاصی نیت نکوست

وکرنه چه آید ز بی مغز پوست

(312) şahīfede zikr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (683):

(298b) درین زمانه مکر جبرئیل امین باشد

(606) şahīfede zikr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (683):

پادشاهی که طرح ظلم افکند

پای دیوار ملک خویش بکند

نکند جور پیشه سلطانی
که نایاد زکرک چوپانی

(455) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe⁸³ Fi'l-Meşnevî:

چون خلقت الخلق کی یربح علی
لطف تو فرمود ای قیوم حی

لا لان اربح علیهم جودتست
که شود زو جمله ناقصها درست

عفو کنی این بندکان تن پرست
عفو از دریای عفو اولینرست

خلقان همچو جوی و همچو سیل
هم بدان دریای خود تازند خیل

Çün ḫalaḳtu 'l-ḫalka key yerbaḥ 'aley
Luṭf-ı Tu fermūd İy Qayyūm u Ḥayy

Lā le-en erbaḥ 'aleyhim cūd-ı Tust
Kı şeved zū cümle nāḳışhān dūrüst

'Avf künī in bendegān-ı ten-perest
'Avf ez-deryā-yı 'avf evlā-terest

Ḥalkān hemçü cūy u hemçü seyl

⁸³Bu sahifenin numarası metinde verilmemiştir. Ancak sıralamaya binaen (683) ya da (684) sahîfe numarasıdır.

Hem bedān deryā-yı ḥod tāzend ḥeyl

Me‘ānī-i elfāz: *çün* çünkü *ḥalaḳtu’l-ḥalka* mahlūkı halk itdim *key* kaçanyerbahticāret, fā’ide ‘aleyye benim üzerime *luṭf* ma‘lūm; luṭf u kerem *Tu Sen fermūd* buyurdu *iy* ḥarf-i nidā *Ḳayyūm u Ḥayy* olan Allāh *lā* değil *le-en erbaḥ* fā’ide ve ticāret-iküllī ‘aleyhim mahlūkuñ üzerinedir *cūd-ı Tust* seniñ cūd [u] keremiñ ve luṭf u iḥsānıñ *kīḥarf-i rabṭ ṣeved* olur *zū* andan; ya’nī bu luṭf u kerem ve cūduñ yüzünden *cümle* hepsi *nāḳışhā* nāḳışıñ cem’idir; nokşānlar *dürüst* toğrı ve tamām olur ‘*afv kün* ‘afv eyle *īn* bu *bendegān* bendeniñ cem’idir; kulları *ten* ma‘lūm *perest* tapıcı; ya’nī bu ten-perest olanlar dimekdir. *iy* ḥarf-i nidā *deryā-yı* deñiz ‘*afv* ma‘lūm *evlā-terest* ziyāde *evlā* ve aḥrār olan ‘avf deryāsı ‘*avf* ‘avf eyle *ḥalkān* mahlūkı *hemçü* gibi *cū* ırmaḳvü *hemçü* gibi *seyl* ma‘lūm; aḳan şu *hem* daḥı *bedān* ism-i işāret deryā-yı Ḥaḳḳ’a işāretidir. *Deryā-yı* deñiz *ḥod* kendü *tāzend* sürer[ler] *ḥeyl* ḥayvān dimekdir

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü *Zāt-ı ulūhiyyetiñ* bu mahlūkı halk itdiñ; bu luṭf u kerem-i Rabbāniyye üzerine kaçan rabah, fā’ide, ticāret olur? Olmaz, Sen buyurduñ : İy Ḥayy ü Ḳayyūm olan Allāh! Ancak rabah, fā’de, ticāret mahlūk üzerinedir. Anlar şūd, fā’idemend oldılar. Seniñ cūd u kerem ve ‘ināyet-i İlāhiyye’den kī; ‘ademden şaḥrā-yı (299a)vücūda geldiler ve Seniñ tevḥīdiñ ile ni‘am-ı dünyā ve āḥirī ile mütene‘im olduklarından, ticāret ve şūd u fā’ide mahlūka oldu. *Zīrā* Cenāb-ı Ḥaḳḳ, ḡaniyy^{ün} ‘anī’l-‘ālemīn’dir. Mahlūk bu ni‘am ve kerem ü iḥsān-ı İlāhiyye yüzünden cümle nokşānları tamām ve egrileritoğrı dürüst oldu. Bütün perest olan; ya’ni kendü nefislerini ve vücūdlarını besleyüb, kendülerine tapan kullarınıñ günāhını ‘avf ile, ‘avf deryāsından ‘afv itmeklik *evlā vü aḥrā(r)*dir. Mahlūkuñ ‘avfı ırmaḳ ve seyl gibi. Hem ol kendiniñ deryāsına *ḥeyl-i ḥayvānlar* gibi sürerler, çaparlar. Ya’nī bütün perest olan, *şehevāta meyl* kapılan mücrimler *fi’l-meşel seyl* ve çay gibidir. Hem ol seniñ *ḥayvānlarını* ya’nī *ḥayāt-ı nefsāniyyelerini* kendü *ārzū* ve heves-i nefsāniyyeleri deryāsına sürerler. ‘Avf ve keremiñ deryāsına *ḥeyl* sürerler. ‘Aḳıbet kendülerini ol deryāya ırgürürler, dimekdir ‘azīzim.

Şaḥīfe (684):

باش تا كل بينى أنها را كه امروزند جزو

باش تا كل يابى انهارا كه امروزند خار

تا كه از دارالغرورى ساختن دارالسرور

تا كه از دارالغرورى ساختن دارالقرار

Bāṣ tā küll bīnī ānhā-rā kí imrūzend cüz'ī

Bāṣ tā kí gül yābī ānhā-rā kí imrūzend ḥār

Tā ez-dāru 'l-ğurūrī sāḥten dāru's-surūr

Tā ez-dāru 'l-ğurūrī sāḥten dāru 'l-ḳarār

Me'ānī-i elfāz: *bāṣ* ol; burada şabr eyle ma'nāsınadır; ya'nī şabırlu ol *tā* ḥattāküll zıdd-i cüz'ī *bīnī* görürsün *ānhā-rā* *kí* imrūzend bugün anlar *cüz'ī*; zıdd-ı küll; cüz'īdir *bāṣ* şabırlu ol *tā* ḥattāgül gül denilen çiçek *yābī* bulursun *ānhā-rā* *kí* anları *kí* imrūzend bugün anlar *ḥār* dıkeñdir *tā* ḥattākī harf-i rabṭ *ez-dāru 'l-ğurūrī* ğurūr evi ḥānesinden; bu dünyadır *sāḥten* düzdiler *dāru's-surūr* sürür ve memnūniyye evi, ḥānesini; Cennet-i 'alādır. *tā* ḥattā *kí* *ez-dāru 'l-ğurūrī* ma'lūm *sāḥten* düzdiler *dāru 'l-ḳarār* ma'lūm; Cennet-i 'alādır.

Maḥşül-i ebyāt: Şabırlu ol, ḥattā bugünkü günde anları sen cüz'ī düzekci görürsün. Yarın rüz-ı maḥşerde anları görürsün. Ya'nī ol bir fakīr, miskīn zu'efā olan mü'min ve gerüde dervīşān *kí*, sen anları bu dünyāda pek za'īf zerre gibi görürsün. Lâkin anlar[1] yarın rüz-ı maḥşerde küllī görürsün. Ya'nī bu dünyāda seniñ gibi za'īf olanlar[1] rüz-ı maḥşerde arslan gibi ḳavī (299b) ve şedīd görürsün. Şabırlu ol, anları bu dünyāda dıkeñ görürsün lâkin anlar[1] rüz-ı maḥşerde gül görürsün. Ya'nī anlar saña burada denī, alçaḳ dıkeñ gibidir; lâkin orada bir gül-i ra'nā görürsün *kí* ḳoḳusu maḥşeri ihāta ider. Ḥattā anlar bu dārū'l-ğurūr olan dünyādan dārū's-surūr olan Cennet-i 'alāyı düzdiler, ḳazandılar. Ḥattā anlar bu dārū'l-ğurūr olan cihāndan dārū'l-ḳarār olan Cennet-i 'alāyı aldılar. 'aḳıllu oldukları cihetle fenāyı terk ile beḳāyı aldılar. Cīfeyi ve bāḡḥāneyiterk idüp sarāy-ı hümāyun-ı vaḥdeti gülīstān-ı ḥaḳīḳat-i Cennet-i 'alāyı aldılar. Bāreka'llāh sulṭānım.

Şahîfe (684):

فدای دوست نکردیم عمر و مال دریغ
که کار عشق زما این قدر نمی آید

(560) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (686) Kāle’ş-Şā’ib:

فکر اب و دانه در کنج قفس بیحاصلست
زیر چرخ اندیشه روزی چرا باشد مراد

Fikr-i āb u dāne der-kunc-i kafes bī-hāşilest
Zîr-i çarh endîşe-i rûzî çerā bâşed murād

Me‘ānî-i elfāz: *fikr* tefekkür, *efkār āb* şu *dāne* hâbbe, *rızq*, *murād der* zarfiyyet *kunc* bucağ, *köşe kafes* ma‘lûm *bī-hāşilest* hâşılsız, *beyhûde zîr* altında *çarh* eflâkıñ *endîşe-i* efkâr, düşünmek *rûzî* *rızq çerā* niçün *bâşed* olur *murād* maqşûd, *murād* dimekdir

Maḥşûl-i beyt: Şu ve hâbbe ya’nî *rızq*, *efkār* endîşesi bu dünyâ kafesiniñ bucağında, köşesinde *bī-hāşıldır*; *beyhûdedir*. Be *efkârdan* bir şey’ hâşıl olmaz. *Zîrā* *rızq* mukadderdir. Ezel-i azâlde takşim olunmuş ve virilmiştir. Şoñradan bir şey’ aña zamm ve ‘ilâve olmaz ve andan bir şey’ noqşân olmaz. Anıñ içün seniñ endîşeñ *bī-hāşıldır*, fâ’idesi yokdur. Anıñ içün bu eflâkıñ altında niçün seniñ endîşe ve efkârıñ, *murād* ve maqşûduñ *rızq* olur, te’essüf olunur. Seniñ efkârın ve endîşeñ ancak seni halk iden Cenâb-ı Hakk olacaqdır. *Zîrā* ⁸⁴وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون buyurmuşdur. Ya’nî cinn ve insânı Cenâb-ı Hakk halk ve icad itmedi illâ Zât-ı ulûhiyyeti **(300a)** bilmek ve Aña ‘ibâdet itmek ve emrine inkıyâd ve i’tâ‘at itmek içündür. Meşelâ bir efendi, bir köle iştirâ eylese. O köleye lâzım olan, efendisiniñ hîdmetidir, emrine i’tâ‘at itmekdir, gösterdiği hîdmetini yerine getürmekdir. O köle yemek,

⁸⁴Sûre-i Zâriyât 56. Âyet-i Kerîme.

içmek, elbise kaydında degildir. Bunlardan tolayı aslā endīşe vü efkār itmez. Bunları efendi efkār ider, endīşe ider. Hāṣā, Cenāb-ı Hakk için efkār, endīşe yokdur. Miṣāl-i tarīkīyle ayrıla olunmuşdur ‘azīzim.

Şahīfe (688) Kāle’l-Hāfız:

همای چو تو عالی قدر حرص اسنخوان تا کی
دریغ ان سایه دولت که برنا اهل افکندی

Hümāyī çü tu ‘ālī-ḳadr hırş-ı ustuh’ān tā key
Dirīg ān sāye-i devlet kí ber nā-ehl efkendī

Me‘ānī-i elfāz: *Hümāyī* bir *Hümāy*; bir kuşdur kí gölgesi kimiñ üzerine düşer ise pādişāh olur. *çü tu* sencileyin dimekdir. *‘ālī-ḳadr* ma‘lūm *hırş* tama‘ *ustuh’ān* kemik *tā key* kaçane dek *dirīg* hayf *ān sāye-i* ol gölge kidevlet ma‘lūm *ber* üzere *nā-ehl* ma‘lūm *efkendī* bırağıdıñ

Maḥşūl-i beyt: Sencileyin ‘ālī-ḳadr bir *Hümāya* üstüh’ān hırşı kaçane dek? Hayf ol devlet sāyesine, nā-ehl üzere bırağıdıñ. Ya’nī iy ‘āşık-ı şādık, sen evc-i ‘alāda muḳa‘id-i şıdk maḳāmınıñ *Hümāyunusīñ* طالبها كلاب سیرینكا nice ehl-i dünyā kilābları gibi kimiñ meşābesine olan dünyā cīfesine hırş iderseñ hayf, yazık ol sāye-i devlete ve‘ōmr-i bī-ḳıymete kí, nā-ehl üzere ve hevā-yı nefis yolına şarf idersiñ ve ḳıymetin(iñ) bilmezsiñ. Sen bir pādişāh-ı dü ‘ālemsiñ. Başındakí tāk-ı keremnāyı yere urma, şırtındakí hil‘at-i imānı yırtma; rākib oldığıñ nefis, esb-i muṭma’ınneyi incitme. Bu hey’et-i mu‘azzama ile vālā-yı vālā ile pādişāhlarıñ Pādişāhı olan huzūr-ı Hakk’a şitāb ve sür‘at ile ‘āşık-ı Ma‘şūḳa kavuşsañiki ‘ālem seniñ olsun sultānım, ‘azīzim.

Şahīfe (688) Kāle’s-Sa’dī:

خلاف طریقت بود کاولیا
تمننا کنند از خدا جز خدا

(202) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (688):

بناز و نعمت دنیا منه دل
که دل برداشتن کاریست (300b) مشکل

(391) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (690):

آن حکیمی که در حکمت سفت
کل قلیل تعیش کثیرا گفت

Ān hekimî durr-ı hikmet soft
Kül kalîl^{en} ta‘ayyuş keşîr^{an} güft

Me‘ānî-i elfāz: *ān* ism-i işāret *hekimî* hükemādan olan *zāt kiḥarf-i rabṭ durrincü lü’lü’ hikmet* ma‘lūm *soft* deldi *kül* ye, yemek ma‘nāsınadır. *kalîl^{en}* az *ta‘ayyuş* ta‘ayyuş ile kazanmak *keşîr^{an}* çok *güft* didi

Maḥşûl-i beyt: Ol hekim kî, hikmet olan incü ve lü’lüyi deldi. Ya’nî hikmet olan sözi söyledi; kî az ye, çok ta‘ayyuş eyle; kazan, didi. Evet, çok ta‘ayyuş idübandan kifāyet miqdārı yiyüp kuşūrını fuḳarā ve zu‘efāya infāk eylemekdir. Hikmet ve maşlahat budur ‘azîzim.

Şahîfe (690) Kāle’s-Sa‘dî:

ندارند تن پروران اکھی
که پر معده باشد ز حکمت تهی

(262) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (690):

تا دم وحدت زدی حافظ شوریده حال
خامه توحید کش بر ورق انس و جان

Tā dem-i vaḥdet zedī Ḥāfız-ı şūrīde-ḥāl
Ḥāme-i tevḥīd keş ber-varaḳ-ı ins ü cān

Me‘ānī-i elfāz: *tā* ḥattādem-i vaḥdet ma‘lūm zedī urduñ *Ḥāfız* ma‘lūm *şūrīde* *karış* murış *ḥāl* ma‘lūm *ḥāme* kalem *tevḥīd* ma‘lūm *keş* çek *ber* üzere *varaḳ* kağıd *ins* *ü cān* ma‘lūm

Maḥşūl-i beyt: *Tā* kī vaḥdet demini urduñ, iy *şūrīde-ḥāl* *Ḥāfız*! *İns* ü *cān* *varaḳı* üzere *tevḥīd* kalemmini çek. *Ya‘nī*, *lā* mevcūdu’llāh sırrınca; iy *şūrīde-ḥāl* *Ḥāfız*, mey-i ḥarf-i vaḥdeti nūş idüp *Zāt-ı pāk-ı İlāhiyyeyi* ifhāmda taşavvur olunaniñ evhām ve ezḥānda taḥayyül olunaniñ küllīsinden ve nisbet ve izāfātından ile *tevḥīd-i* ḥarf demini urduñ. *İns* ü *cān* *varaḳı* üzere *tevḥīd* kalemmini çek. *Ya‘nī* *dünyā* ve ‘uḳbāyı daḥı ferāmūş eyle kī, *tevḥīd-i küllī zāhir* ola ‘azīzim.

Şahīfe (690):

جنت که سرای مادرانست
زیر قدمات مادرانست

Cennet kī sarāy-ı māderānest
Zīr-i ḳademāt-ı māderānest

Me‘ānī-i elfāz: *Cennet* ma‘lūm kī ḥarf-i rabṭ *sarāy* ma‘lūm *māderānest* *māder vālide*, anne dimekdir. *zīr* altı *ḳademāt* iki ayakları *māderānest vālide*niñ

Maḥşūl-i (301a)beyt: *Cennet-i a‘lā vālide*niñ *sarāy-ı hümāyūnıdır*; iki ayaklarının altıdır. *Ya‘nī* *Cennet*i ister iseñ *vālide*niñ *zāt^{en}* ḥānesi ve *sarāyıdır*. *Zīrā* *Ādem* ‘aleyhi’s-selām ile *Ḥavvā* raḍıya’llāhu ‘anhā *zāt^{en}* anlarıñ *sarāyı* idi, andan saña mīrāş ḳalmışdır. Bu *sarāy vālide*niñ ayakları altıdır; *ya‘nī vālide*niñ rızāsıyle bu *sarāya* girülür. Anlarıñ rızāsı olmaz ise bu *sarāya* koymazlar. ⁸⁵ الجنة تحت اقدام الامهات

⁸⁵ El-Cennetü taḥtū aḳdāmi’l-ümmühāt.

Ḥadīs-i Şerīfī mūcibince Cennet-i a‘lā bunlarıñ rızāları altındadır; bunları rāzī ider iseñ seniñ olunur Cennet. Ḥadīs-i Şerīf’de olan ümmühātdan murād, yalnız vālide demek degildir; peder de bunda dāhıldır. Ağlebiyyeti cihetle şıfat hāşıl olsun için böyle dinür. Meşelā kamereyn dinür; bundan Kamer ile Güneş murāddır. ‘Ömereyn dinür; bundan Ḥazret-i Ebū Bekir ile Ḥazret-i ‘Ömer raḍıya’llāhu anhumā Ḥazerātı murāddır. Bunuñ gibi ümmühātdan vālideyn kî; ana ve baba murāddır ‘azīzim.

Şahīfe (690):

ما آبروی فقر و قناعت نمی بریم
با پادشاه بکوی که روزی مقدرست

(588) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (690):

این نظر از دور چون ریزیم
عشقت افرون میشود صبر تو کم

În naẓar ez-dûr çûn zîr-i bem
‘İşkê efzûn mî-şevêd şabr-ı tu kem

Me‘ânî-i elfāz: *în* bu *naẓar* bakmaq *ez-dûr* uzaqdan *çûn* gibizîr-i *bem* sazın ince qalın âvâzı gibi ‘*ışket* seniñ ‘ışkını *efzûn* ziyāde *mî-şevêd* ider *şabr-ı tu* seniñ şabrıñ *kem* noqşân olur

Maḥşûl-i beyt: Uzaqdan bir maḥbûb veya maḥbûbeye naẓar itmek, bakmaq sazıñ, çalkınıñ ince qalın tellerinden şudûr iden âvâz-ı hoş gibi seniñ ‘ışkını ziyāde ider. Ve lâkin seniñ şabrıñ noqşân olur. Anıñ eygüsü naẓar itmekdir. Ne Şām’ıñ şekerı ne ‘Arab’ıñ yûzi; işte bu da bir mu‘ammâdır ‘azīzim.

Şahīfe (690):

مشو بمرک ز امداد اهل دل نومید
که خواب مردم آگاه عین بیداریست

Me-şev be-merg zi-imdād-ı ehl-i dil nevmīd

Kí ḥāb-ı merdüm-i āgāh ‘ayn-ı bīdārīst

Me‘ānī-i elfāz: *me-şev* olma *be-merg* ölüm ile *zi-imdād* meded, taleb itmekden *ehl-i dil* gönül şāhibi olan ehlullâhdan *nevmīd* ümīd itmeyen *kīḥarf-i rabṭ ḥāb* uyku *merdüm-i āgāh* insān-ı kāmīl ‘*ayn-ı bīdārīst* ‘ayn-ı **(301b)**uyanıklıktır.

Maḥşul-i beyt: Ölüm ile ehlullâhın meded-i rūḥāniyyesinden *nevmīd* olma, kī insān-ı kāmiliñ uykusı ‘ayn-ı uyanıklıktır. Ya‘nī dünyādan āḥirete intikāl iden ehlullâhın imdād-ı rūḥāniyyesinden *nevmīd* olma. Zīrā onlar için ‘avām-ı nās gibi ölüm yokdur. Anlar ḥayy-ı ma‘neviyye ile ḥayydır. Her yerde her ānda, min ciheti’l-rūḥāniyye, saña yardım ve imdād iderler. Lâkin öyle muḳallid-i evliyā-yı ‘ayn-ı bīdār degildir. Çünkü bu zamānda pek çok olduğu evliyā taşakları, Terk-i dünyā görüp bir mürde itme i‘timād Eyleseñ teftiṣ vardır şad hezār endişesi. İnsān pek kolay evliyā olamaz. Ma‘lumdur kī, evliyā Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın dostlarıdır. Dost dostuñ emrine itā‘at etmek, sevdiğini sevüb, sevmediğini sevmemektir. Sen, anıñ sevmediğini severseñ bir de anıñ dostuyum derseñ hīç olmadı ‘azīzim.

Şahīfe (691):

الا تا نكريد كه عرش عظيم
بلرزد همی چون بكرید بتیم

(266) şahīfede zıkr olundı; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (691):

هرکس بقدر بال و پر خویش می پرد

Herkes be-ḳadr bāl ü per-i ḥīṣ mī-pered

[Maḥşul-i mışrā’]: Herkes kendi ḳanadı ḳadar uçar; ya‘nī herkes kendi ‘ilmi ve ‘irfānını teraḳī ider ve ḥaḳḳa söz söyler, dimektir.

Şahīfe (691):

بانک هدهد کر بیاموزد فتی
راز هدهد کو و پیغام سبا

Bāng-ı Hüdühüd ger bi-yāmūzed fetā
Rāz-ı Hüdühüd kū vü peyām-ı Sebā

Me‘ānī-i elfāz: *bāng* şadā *Hüdühüd* ma‘lūm olam kuşdur. *Ger* eger *bi-yāmūz* öğrenür *fetā* delikanlı âdemrāz esrār, gizlū *Hüdühüd* ma‘lūm *kū* kanı *vü peygām* haber *Sebā* Sebā Memleketi haberi kanı demekdir.

Maḥşūl-i beyt: Eger delikanlı âdem, *Hüdühüd* kuşunuñ ötmesini öğrenür ve anıñ gibi şadā urur, öter ise *fetā*, *Hüdühüd* kuşunda olan esrār, anı da öğrenmez ya. Lâkin aña taklīd ider, öter; lâkin anda olan esrārdan haberdār degildir ve *Sebā* Memleketiniñ haberinden bî-haberdır. Çünkí *Hüdühüd*, *Sebā* Memleketine gönderilmiş idi. Bunuñ kışşası ma‘lūmdur ‘azīzim.

Şahīfe (691):

وفا و عهد نکو باشد ار بیاموزی
وکر نه هرکه تو بینی ستمکری داند

(541) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

(302a)Şahīfe (691):

از دم صبح ازل تا اخر شام ابد
دوستی و مهر بر یک عهد و یک میثاق بود

Ez-dem-i şubḥ-ı ezel tā āḥir-i şām-ı ebed
Dūstī vü mihr ber yek ‘ahd vü yek mīṣāḳ būd

Me‘ānī-i elfāz: *ez-dem* vaḳt *şubḥ* şabāḥ *ezel* ma‘lūm *tā* hattā^ā*āḥir-i şām* aḥşamıñ āḥirine kadar *ebed* ma‘lūm *dūstī* dost *vü mihr* maḥabbet *ber* üzere *yek* bir *‘ahd* ma‘lūm *vü yek* bir *mīṣāḳ* ma‘lūm ya‘nī ḳavl ve ḳarār *būd* idi

Maḥşūl-i beyt: Ezel sabāḥı vaktinden şām-ı ebed āḥirine kadar dostluk ve maḥabbet bir āhd ve bir mīṣāk üzere idi. Ya‘nī ‘ālem-i ervāḥ kī şabāḥ-ı ezel vaktidir. İşte o vakt naşıl söz virdiñ ve naşıl Ḥaḥḥ ile mīṣāk itdiñ ise; oradan bu ‘āleme gelüp, buradan ebed aḥşamı olan teslīm-i rūḥa kadar o söz ve o mīṣāk üzere idi. Dosluk ve maḥabbet budur ‘azīzim. Yoḥsa ḥużūr-ı cānibde söz ve ‘ahd, mīṣāk idüp soñrā oradan ayrılıb ḥużūr-ı ġā‘ib oldıġında ve Cānānıñ Cemālinden maḥbūb oldıġında ‘ahde vefā itmemek ve sözünde durmamak, bu maḥabbet degildir; bu ‘āşıklık degildir. ‘Āşık oldur kī, gerek Cānānıñ ḥużūrunda ve gerek ġıyābında Anıñ ‘ışık ve maḥabbetiyle olmak gerekdir. Tarafetü’l-‘ayn Anıñ muhabbetinden dūr olmamak. Söyler iseñ, Leylā sözi söyle; yoḥsa ḥāmūş ol. ‘Āşıklar başka söz söylemez ancak anlar Leylā sözünü bilüp dā‘imā anı söylerler sulṭānım.

Şahīfe (692):

خلاف پیمبر از ره کزید
که هرگز بمنزل نخواهد رسید
محالست سعدی که راه صفا
توان رفت جز در پی مصطفی

(462) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (692):

هر جا قدمی زدیم در کوی تو بود
هر کوشه که رفتیم سوی تو بود
گفتیم مکر سوی دیگر راهی هست
هر راه که دیدیم همه سوی تو بود

Her cā ḡademī zedīm der-kūy-ı Tu būd
Her kūşe kī refṭīm sūy-ı Tu būd

Güftim meger sūy-ı dīger rāhī hest
Her rāh kī dīdīm heme sūy-ı Tu būd

Me‘ānī-i elfāz: her cā her yere, her maḥale *ḳademī* ayak *zedīm* urduk; ya‘nī gitdik *der-kūy-ı* Tu Seniñ kūyuñ *būd* idi her *kūşe* her ṭarafa *kīrefitīm* gitdik *sūy-ı* Tu Seniñ ṭarafıñ *būd* idi **(302b)** *güftim* biz didik *meger sūy-ı dīger* başka ṭarafa *rāhī* yol *hest* vardır *her rāh kī* her yol *kīdīdīm* gördük *heme* cümlesi *sū-yı* Tu Seniñ ṭarafıñ *būd* idi

Maḥşul-i ebyāt: Her ne yere ve her ne maḥale kī biz ayak urduk, ya‘nī gitdik *Zāt-ı* ulūhiyyetiniñ köy ve ḳaryesi idi. Ve her ḳaṅgı köşe ve bucaḳa gitdik, Seniñ ṭarafıñ idi. Ya‘nī Senden ḥālī bir yer ve bir mekān yoḳdur. Ve şümme vechu‘llāh sırrı muḳtezāsınca her cihetde, her yüzde her yolda Sensiñ, Sensiz bir cihet, bir ṭaraf yoḳdur, sultānım.

Şahīfe (693):

نقد عمرش ز فکر معوج
 خرج شد در رعایت مخرج

صرف کردش همه حیات سره
 در قرآت سبعه و عشره

Naḳd-i ‘ömreş zi-fıkr-i mu‘vec
Ḥarc şūd der-ri ‘āyet-i maḥrec

Şarf kerdeş heme ḥayāt-ı sere
Der-ḳırāat-i seb‘e ve ‘aşere

Me‘ānī-i elfāz: *naḳd-i ‘ömreş-ş* zamīr; *gā’ibe* rāci‘dir, seniñ *naḳd-i ‘ömrüñ* *zi-fıkr-i mu‘vec* seniñ egri fikrinden *ḥarc şūd* ḥarc oldu, şarf oldu, telef oldu *der* zarfiyyet *ri ‘āyet-i maḥrec* *Ḳur’ān’*ıñ maḥreclerine *ri ‘āyet* yolunda ‘ömrüñ telef oldu *şarf kerdeş* o ‘ömrünü şarf itdiñ *heme* cümle *ḥayāt* ma‘lūm sere eygü, güzel dımeḳdir *der* zarfiyyet *ḳırāat* ma‘lūm *seb‘e* ve *‘aşere* on yedi *ḳırāat* yolunda ‘ömrünü şarf itdiñ

Maḥşûl-i ebyât: Seniñ egri olan fikrinden naḡd ‘ömrini Qur’ân’ıñ maḥrecleri ve ri‘āyetinde ḡarc ve şarf itdiñ. Ya’nî tecvîd üzere oḡumaḡa ḡimmet veḡayret itdiñ. Ma’nâ-yı Şerîfî yolına gitmediñ ve anıñla ‘amel itmediñ. Ancaḡ tecvîd üzere oḡumaḡa sa’y itdiñ. Te’essüf, yazık, ḡayfdır. Cümle güzel ve eygü olan ‘ömrini ḡayâtını on yedi kırâat üzere oḡusunlar diyü mi inzâl buyurdı, yoḡsa mûcib-i muḡteżasıyle ‘amel mi itsünler buyurdı? Vâh bî-çâre, bu yolda şaef itdigiñ emeklere ḡayfdır. Egerçi bu kırâat-i seb‘a ve ‘aşera ile berâber Ma’nâ-yı Şerîfini daḡı bilüp ‘amel itdiñ ise o başḡa; oña bir diyecek yoḡdur; nûr-ı ‘alânûr. O zamân sen, Evliyâ-yı Kirâm (303a)zümresinden olursuñ. Kimiñ ḡaddi vardır, saña ve seniñ Qur’ân-ı ‘Azîmi on yedi kırâat ile tilâvetine, söylesuñ. Yüḡ böyle degil de yalnız ticâret veşehvet içün ḡurrâ’ olduñ ise, ḡayf ḡayf... Zîrâ Qur’ân’ı ticâret ‘add itdiñ; artık bunuñ içün olacaḡ ‘azâbı ve ‘iḡâb ḡesâbsızdır ‘azîzim.

Şaḡîfe (693) Ḳâle’l-Ḥâfız:

عشقت رسد بفرياد كر خود بسان حافظ
قرآن زبر بخوانی در چار ده روايت

*‘İşket resed be-feryâd ger ḡod besân Ḥâfız
Qur’ân zi-ber be-ḡânî der-çâr deh rivâyet*

Me‘ânî-i elfâz: ‘İşket seniñ ‘ışḡıñ resed irişür be-feryâd imdâda ger eger ḡod kendiñ besân gibi Ḥâfız ma’lûm Qur’ân ma’lûm zi-berez-berden bi-ḡânî oḡuyasıñ der zarfiyyet çâr dört deh on rivâyet ma’lûm

Maḥşûl-i beyt: ‘İşḡ seniñ feryâdıña irişür. Eger sen, kendiñ Ḥâfız gibi Qur’ân-ı ‘Azîmi on dört rivâyet üzere oḡuyasıñ; ya’nî Yâ Rabb, Seniñ dergâhından nice yunam dövünem, kî her bâr ‘ışḡıñ biz ‘âciz, dermândeleriñ feryâdına irişür. Ve Sen’den ḡayrı feyâd-resimiz yoḡdur ve Seniñ ‘ışḡıñ şol kimesneleriñ daḡı feryâdına irişür kî, Ḥâfız gibi Qur’ân-ı ‘Azîmi ḡevâss-ı ḡamse-i zâhire ve ḡamse-i bâtına ve çâr-ı erkân-ı beşeriyyesi kî, ‘anâşır-ı erba‘a envâr-ı Ḥaḡḡ’a müstaḡriḡ olarak tilâvet iderse yâḡud elfâz ve me‘âniyyesini hıfz ile ve muḡteżâ-yı aḡkâm-ı Qur’ân ile ‘amel

itmekle tilāvet iderse, seniñ ‘ışkıñ elbette anıñ imdādına, feryādına dünyā ve āhîret irişür ‘azîzim.

Şahîfe (694) Kāle’s-Sa’dî:

چه سود از دزدی انکه توبه کردن
که نتوانی کمند انداخت بر کاخ

بلند از میوه کو کوتاه کنی دست
که این کوته ندارد دست بر شاخ

*Çi sūd ez-duzdī ān kí tevbe kerdn
Kí ne-tevānī kemend endāht ber-kāh*

*Bülend ez-mīve gū kūtāh künī dest
Kí in kūteh ne-dāred dest ber-şāh*

Me‘ānī-i elfāz: *çi ne sūd fā’ide ez-duzdī* hırşışlıqdan, çalmaqdan *ān kí* ol vaqt *tevbe* ma‘lūm *kerden* eylmek *kí* harf-i ta‘līl *ne-tevānī* kâdir olmayasıñ *kemend* ma‘lūm; hırşışlarıñ bir yüksek yere çıkmak için olan kemendleri *endāht* atmak *ber* üzere *kāh* köşk, kaçır *bülend* (303b)yüksek ya’nī kâmeti yüksek olan âdem dimekdir. *ez-mīve* yemişden *gū* söyle ya’nī kâmeti bülend olan kimesneye söyle *kūtāh* kışa *künī* eyle *dest* elini *kî*harf-i rabt *in* bu *kūteh* kışa *ne-dāred* tutmaz *dest* el *ber* üzere *şāh* ağaç dalı

Maḥşûl-i ebyât: Hırşış, sâriḳ ol vaqt, ol zamān tövbe itmek ne fā’ide virir kí, kemendini köşke ve kaçra atmağa kâdir olamazsıñ. Anıñ için hırşışlıqdan tövbe idersıñ. Bu tövbe kemendini atmağa kâdir olmadığından, ‘acizden için oldu. Bu tövbe ne fā’ide ider, hîç. Tövbe odur kí, kâdir oldığı hâlde o şey’i işlememek, terk itmektir. Yoḥsa ṭabī‘ī, zarūrī ‘âciz kaldığında tövbe it, bundan bir fā’ide ḥâsıl olmaz. Kâmeti bülend, yüksek olan kimesneye söyle; iy muḥâṭab-ı mücerred kí, elini mīveden kūtāh, kışa eyle, çek, uzatma mīveye. Ya’nī bu tenbīh bülend kâmete

lâzımdır. Kûtâh, kışa kâmet olana lâzım degildir. Zîrâ kûtâh kâmet hōd dala ve budâğa el tūtmaz; ya'nî el iriṣdūrmez, kî aña tenbîh lâzım ola 'azîzim. Anıñ kıṣalıǵı içün, yoḥsa eliñ uzun olup yetiṣe idiñ, Hudâ Hakkıyçün bir dâne bıraḳmazdıñ 'azîzim. Meṣhūrdur, kidi yetiṣemedigi cigere mundar der. Ya'nî mırnav mırnav dimesinden kināyedir. Sen de onuñ gibi yetiṣemediginden zarūrî elini çekdiñ 'azîzim.

Şahîfe (695):

قلندری نه به ریشست و موی ویا ابرو
حساب راه قلندر بدانکه موی بموست

گذشتن از سر مو در قلندری سهلست
چو حافظ انکه ز سر بگذرد قلندر اوست

(602) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahîfe (695) Kāle's-Sa'dî:

بروی ریا خرقة سهلست دوخت
کرش با خدا در توانی فروخت

کر آدازه خواهی در اقلیم فاش
برون صله کنی کو درون حشو باش

(53) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahîfe (695) Kāle's-Sa'dî:

در غزا کند مرد باید بود
بر مخنث سلاح جنک چه سود

(487) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahîfe (696) Fi'l-Meṣnevî:

چون خدا خواهد که پرده کسی درد
میلش اندر طعنه (304a) پاکان برد

Çün Hudā ḥāhed kí perde-i kesī dered
Meyleş ender-ta 'ne-i pākān bered

Me'ānī-i elfāz: *Çün*; çünkü. *Hudā*; Cenāb-ı Hakk. *Ḥāhed kí*; ister kí. *Perde-i*; ma'lūm. *Kesī*; bir kimesneniñ. *Dered*; yırtta. *Meyleş*; -ş zamīr; o kimesneye rāci'dir; anıñ meylini. *Ender*; içinde. *Ta'ne-i*; ta'nı teşnī'. *Pākān*; pākıñ cem'idir; *pākān*; Enbiyā-yı 'İzām, Evliyā-yı Kirām, Şulehā-yı ümmettir. *Bered*; iletür.

Maḥşul-i beyt: Cenāb-ı Hakk ister, diler ise kí bir kılınıñ perde-i nāmūsını yırtta, o kılınıñ meylini Enbiyā-yı 'İzām ve Evliyā-yı Kirām ve Şulehā-yı ümmet hakkında ta'nı teşnī'e itmege iletür. Ya'nī Enbiyā(-yı) vü Evliyā ve Şulehāya dil uzatır; bil kí o kimesneye Cenāb-ı Hakk tarafından gāzab olmuştur. Zīrā meşhūrdur; kelbiñ ölümü gelürse cāmi' dīvārına işer. İşte anıñ gibi böyle olan kelbler de Beytu'llāh olan Enbiyā(-yı) ve Evliyāya, hāşā, şān-ı 'ālilerinden birtakım hezeyān iderler ve ilā-cehennem(e) ve be'sü'l-Mışır'a giderler 'azīzim.

Şahīfe (696) Kāle's-Sa'dī:

نکو کاری از مردم نیک رای
یکی را بده مینویسد خدای

تو نیزی ای پسر هر کرا یک هنر
به بینی زده عیش اندر کذر

Nikū kārī ez-merdüm nīk rāy
Yekī-rā be-deh mī-nüvīsed Hudāy

Tu nīzī iy peser her kirā yek honer
Be-bīnī zi-deh 'aybeş ender güzer

(258) şaḥīfe zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna. Ancaḡ “*tu nīzī*”den aṣaḡısı orada olmadığından tefsīr ideriz.

[Maḥşūl-i beyt]: Ya‘nī iy oḡul! Sen bir kimesnede bir hūner gördüñ; anıñ on ‘aybından geç. Ya‘nī bir hūnerine on ‘aybını görme, dimekdir.

Şaḥīfe 696 :

کنون بر کف دست نه هر چه هست
که فردا بدندان کزی پشت دست

(191) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (697) Ḳāle’s-Sa‘dī:

خلاف طریقت بود کاولیاء
تمنا کنند از خدا جز خدا

(202) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (698):

جان که نه قربانی جانان بود
جیفه تن بهتر از انان بود

هر که نشست کشته شمشیر دوست
لاشه مردار به از جان اوست

Cān kī ne ḡurbānī-i cānān būved
Cīfe-i ten Bihter ez-ānān būved

Her kī nişset küşte-i şemşīr-i dūst
Lāşe-i murdār bih ez-cān-ı ūst

Me‘ānī-i elfāz: *Cān kī*; ma‘lūm. *Ne*; değil. *Ḳurbānī-i*; ḳurbān. *Cānān*; maḥbūb. *Büved*; olur. **(304b)***Cīfe-i*; ma‘lūm. *Ten*; vücūd. *Bih-ter*; ziyāde eygü. *Ānān*; ism-i işāret; anlarıñ dimekdir. *Büved*; olur. *Her kī*; her kimesne kī. *Nişest*; oturdu. *Küşte-i*; ölmüş. *Şemşīr*; kılıç. *Düst*; ma‘lūm. *Lāşe-i*; ma‘lūm, murdār pis. *Bih*; eygü. *Ez-cān-ı ūst*; anıñ cānından eygüdür.

Maḥşūl-i ebyāt: Ol bir cān kī cānānıñ ḳurbānı degildir, cīfe ve murdār olan ten ve vücūd o cāndan ziyāde eygüdür. Ol cān kī dostuñ ḳılıcınıñ öñünde oturdu ve dostuñ ḳılıcınıñ ölmüşü oldu. İşte böyle olan cīfe ve vücūd dostu ḳurbān olmayan cāndan ziyāde eygüdür. O lāşe, o murdār olan vücūd o cāndan ziyāde eygü demek olur lāşeñ ‘azīzim.

Şahīfe (698) Ḳāle’l-Hāfız:

درد مرا طبیب نداند دوا که من
بی دوست خسته خاطر و با دوست خوشترم

Derd-i merā ṭabīb ne-dāned devā kī men
Bī-düst ḥaste-ḥāṭır u bā-düst ḥoşterem

Me‘ānī-i elfāz: *derd* ‘illet, maraḫ *merā* benim *ṭabīb* ḥekīm *ne-dāned* bilmez *devā* ‘ilāc *kī zīrā men* ben *bī-düst* dostsuz *ḥaste* ma‘lūm *ḥāṭır* ma‘lūm *vü bā-düst* dost ile *ḥoşterem* ziyāde ḥoşum

Maḥşūl-i beyt: Ṭabīb benim derdime devā eylemegi bilmez. Zīrā ben, dostsuz ḥaste-ḥāṭırım ve dostla ziyāde ḥoşum. Ya’nī *derd* ve maraḫ-ı ‘ışḳdan ve *esrār-ı tecelliyāt-ı İlâhiyyeye bī-ḥaber* olan *ṭabīb-i şūrī*, benim *derd-i derūnuma* ve *esrār-ı ḳalbime* ıttılā‘la *devā* ve ‘ilāc eylemegi bilmez. Zīrā benim derdimi ancak *cevāsīsü’l-ḳulüb* olan *ṭabībü’l-İlâhiyyeler* bilür kī ben, dostsuz ḥaste-ḥāṭırım ve *münḳabızım* ve dostla ziyāde ḥoşum ve *münbasıṭım*. Ya’nī dost ile şamanlık bize Cennet olur; dostsuz Cennet bize cehennem olur. Ve bil kī, andan ziyade ‘azāb-ı elīm olur. Bu derdi de başına gelen ve bunu çeken bilür. Kime añladırısıñ bu ‘ışḳ ḥālını ‘azīzim?

Şahîfe (698) Kāle's-Sa'dî:

چه قدر آورد بنده بدر دبیسی
که زیر قبا دارد اندام پیسی

Çi qadr āverd bende 'i be-derdīn
Kí zīr-i kabā dāred endām-ı pīsī

Me'ānī-i elfāz: *Çi*; ne qadr kıymet. *Āverd*; getürür. *Bende 'i*; bir kul. *Be-derd-besī*; derd-bār olan ya'nī derdmend olan, bī-çāre olan. *Kí*; (305a)zīrā. *Zīr*; altında. *Kabā*; kaftanı. *Dāred*; tutar. *Endām-ı pīsī*; alaca denilen marazı ve 'illeti.

Maḥşūl-i beyt: Derdmend, bī-çāre olan kul, bende ne qadr [ü] kıymet geterür. Ol bende kí kaftanı atlında alaca denilen marazı ve 'illeti tutar. Ya'nī vücūdunda öyle alaca 'illeti, marazı olan kuluñ ne qadr ü kıymeti vardır. Kim aña para virir, kim aña i'tibār ider; itmez dimekdir.

Şahîfe (699) Fi'l-Meşnevî:

چون کند جان بازکونه پوستین
چند و اولیا بر آید ز اهل دین

بردگان هر زر نما خندان شدست
زانکه سنک امتحان پنهان شدست

قلت پهلو میزند بازار بشب
انتظار روز می دارد ذهب

با زبان حال زر کوید که باش
ای مزور تا بر آید روز فاش

Çün küned cān bāz gūne pūstīn
Çend vāveyle ber āyed zi-ehl-i dīn

*Ber- dükān her zer-nümā ḥandān şüdest
Z'ānkí seng-i imtiḥān pinhān şüdest*

*Ḳalb pehlū mī-zened bā-zer be-şeb
İntizār-ı rûz mī-dâred zeheb*

*Bā-zebān-ı ḥāl zer gūyed kí bāş
İy muzevvir tā ber-āyed rûz-ı fāş*

Me'ānī-i elfāz: *çün çünkiküned* ider *cān* rūḥ *bāz* gūne girü döndürmek demekdir *pūstīn* postı, kürki, murād-ı vücūd-ı ten demekdir; ya'nī ecel gelüp alır. *Çend* kaç *vāveylā* ma'lūm *ber* yukarı *āyed* gelür *zi-ehl-i dīn* mü'minlerden *ber* üzere *dokkān* ma'lūm *her zer-nümā* her altun göstericiniñ dükkānı üzere; ya'nī kuyumcı dükkānı demekdir *ḥandān* gülici *şüdest* olmuştur; ya'nī altunlar, kuyumcı dükkānında gülerler; *ḥandān*, mesrūr olurlar. *Z'ānkí* ol sebebdan *kiseng* taş *imtiḥān* mihek taşı demekdir *pinhān* gizlü *şüdest* olmuştur *ḳalb* geçmez altun *pehlū* yan *mī-zened* urur; ya'nī berāber bir yerde durur *bā-zer* ḥāliş altun ile *be-şeb* gice ile *intizār* münteẓir *rûz* gündüz *mī-dâred* tutar; ya'nī gündüze münteẓir olur. *zeheb* ḥāliş altun *bāz* girü *zebān* lisān *ḥal* ma'lūm *zer* altun *gūyed kí* söyler *kībāş* ol ya'nī şabr eyle demekdir. *iy muzevvir* ma'lūmtā hattā *ber* yukarı *āyed* gele *rûz* gündüz *fāş* ifşā ola

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü cānī rūḥ postın girü döndürür. Ya'nī bu vücūd postını girü eyler. Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a rü'cet ider, ölür. Mü'minlerden ya'nī dīn ehlinde mevt olanlardan çok *vāveylā* gelür. **(305b)** Ya'nī kendüsiniñ sırr-ı derūnı meydāna geldikde ol zamān mātem tutarlar, *vāveylā* iderler. Mü'min ile kāfiri bir temşil ile fark ve temyīz idüp buyururlar kí, kuyumcı dükkānında kendüsini ḥalka gösteren her altunlar kuyumcı *ḥandān* ve mesrūr oturmuşlardır. Ol sebebdan kí *imtiḥān* taşı gizlüdür. Ya'nī anlar lisān-ı ḥāl ile ḥalk ve ḳalb olan altuna derler kí; bizi gördünüz mi? Biz mihek taşından *imtiḥān* virdik, ḥāliş olduğımız meydāna çıkdı. İşte bizi böyle ḳutılar ve cāmlı ṭolablar içinde mükerrerem ve muḥterem tutarlar. *Ḳalb* ve geçmez olan altun, ḥāliş olan altun ile gice de berāber olur. *Zīrā* giceniñ zulumātınadan ḥāliş altun

ile alb altun fark ve temy z olmaz. O h liş altun g nd z muntezirdir k , alb altundan ayrılısu , fark ve temy z olsun. O h liş altun lis n-ı h l ile s yler k ; iy m zevvir olan alb altun, hatt  g nd z gele k  seni  sırrı  f ş ola. Bizden seni ayuralar ve bizim adr u ıymetimiz fark ve temy z olsun.   te bu d ny  gice gibidir. Burada eyg  le k t  fark ve temy z olmaz. Ne zam n k  mihek-i ecele ururlar; ya‘n  ol vaqt k  r  u  bedenden ayururlar, işte o h let-i nez‘de  m n mihekine ururlar. Ve şab h maşer olur, r z-ı cez  z h r ider. Ol vaqt eyg  ile k t  fark ve temy z olur. L kin bu d ny da m ‘min ve m n f k ber ber C mi‘de, Ka‘be‘de All h All h derler. aranluk, gice bilmezsi  k  angısı h liş, angısı albdır. Amm  yarın şab h maşer olur, şems-i H k kat t l ‘ ider, ol zam n bil rs   h liş ile albi ‘az zim.

ş  ife (699):

                 
                      

                   
                    

 dem       berza  c mi‘
ş ret-i halk v  H    der  v  i‘

Muttaş l b -de   y  -ı ceber t
Muştem l ber-    y  -ı melek t

Me‘ n -i elf z: * dem *  dem, ins n *    * nedir *berza * ma‘l m *c mi‘* cem‘ itmişdir *ş ret-i halk* ma l  u  ş reti v  *H   * Cen b-ı H   ‘ı  ş f ti ve esm sını *der * anda *v  i‘* v  i‘ olmuşdur *muttaş l* ber berdir *b -de   y  -ı ceber t* ‘ lem-i ceber tu  de   y  yla *muştem l* ş mildir **(306a)**ber  zere *    y  -ı melek t* ‘ lem-i melek tu  h k kati  zere

Maş l-i eby t:  dem, ins n nedir; *c mi‘-i berza *dır. *Berza *; meşel  tatlu ř  ile acı ř  ber ber a ub birbirine arışmamak, işte bu iki ş yu  arasına *berza * derler. Bu d ny dan  hirete gidenler,  lenler ‘ lem-i *berza *dadır. Ya‘n  ne d ny da

ve ne âhîretde ikisiniñ arasındadır. Zîrâ daha rûz-ı maḥşer olmadı, âhîret yokdur. İşte iki ‘âlemiñ arasında bir ‘âlem vardır kî, aña ‘âlem-i berzah derler; bunuñ gibidir. bu berzah bahşı gâyet uzundur. Anı maḥalinde beyân ideriz. İşte insânda böyle ‘âlem-i halk ile ‘âlem-i ḥaqqî câmi‘dir. Halk şüretini ve ve Ḥaqq’ıñ esmâ ve şıfâtı şüretini câmi‘ ve vâkı‘dir. ‘Âlem-i ceberût ile berâberdir. Ḥaḳâyık-ı melekût ile müstemildir. Ya’nî insân bir ‘âlem-i kübrâdır, kî cümle ‘avâlim anda gizlüdür. ‘Âlem-i halk, ‘âlem-i Ḥaqq, eflâk ve ‘arz, dünyâ ve âhîret her ne kî cümle vardır, bunlarıñ cümlesini insân câmi‘dir ‘azîzim.

Şahîfe (699) Kâle’l-Hâfız:

بمہلتی کہ سپہرت دہد زراہ مرو
ترا کہ گفت کہ این زال ترک دستان کرد

(155) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (700) Kâle’l-Hâfız:

درین بازار کر سودیست با درویشی خرسندست
خدایا منعم کردن بدزویشی و خرسندی

Derîn bāzār ger sūdīst bā-dervīṣī ḥursendest
Ḥüdāyā mun ‘emem kerdān be-dervīṣī vü ḥursendī

Me‘ānī-i elfāz: *der-īn bāzār* ma‘lūm; *bey’ ü şirā’* maḥaliger eger *sūdīst* fā’ide var ise *bā-dervīṣ* dervīṣ ile *ḥursend* ḳānī‘ -est -dir *Ḥüdāyā* İy Allāh *mun ‘emem* beni ni‘metlenmiş *kerdān* eyle *be-dervīṣī* dervīṣ ile *vü ḥursendī* ḳanā‘at

Maḥşül-i beyt: Bu bāzārda eger bir fā’ide var ise ḳānī‘ olan dervīṣledir. İy Allāh! Beni dervīṣlik ile ḳanā‘atla ḡanī eyle dimeldir. Ya’nî, bu ‘ışık-ı İlâhî bāzārında ḳanā‘atden ve dervīṣlikden ḡayrı yerde bir fā’ide yokdur. İy Ḥudā! Sen beni dervīṣ-i ḥaḳīḳîlik ile ve ḳanā‘atle ‘âlemden ḡanī ve müstaḡnī eyle, dimekdir ‘azîzim.

Şahîfe (701):

کان درو نه فرع می کنجد نه اصل

نی معانی(306b) نی عبارت نی عیان
نی حقایق نی اشارت نی بیان

بر ترست از مدرکات عقل وهم
لا جرم کم کشت در وی فکر و فهم

چون بکلی روی گفت و کوی نیست
هیچکس را جز خموش روی نیست

K'ān der-Ū ne fer' mī-gonced ne aṣl

Nī me'ānī nī 'ibāret nī 'ayān
Nī ḥaḳāyīḳ nī iṣāret nī beyān

Ber terest ez-mudrikāt 'aql vehm
Lā-cerem kem geṣte der-vey fīkr u fehḡ

Çün be-küllī rūy güft u gūy nīst
Hīçkes-rā cüz ḡamūṣ rūy nīst

Me'ānī-i elfāz: *k'ender-Ū kī kī ān der-Ū* taḳdīrindedir; *kī* ḡarf-i rabṭ *Ān* ism-i iṣāret *der-Ū* Anda dimekdir. *ne* yok *fer'* zıdd-ı aṣl *mī-gonced* şıḡmaz *ne* yok *aṣl* zıdd-ı *fer' nī* ḡarf-i nefy *me'ānī* ma'nā *nī 'ibāret* ma'lūm *nī ḡaḳāyīḳ nī iṣāret nī beyān* bunlar ma'lūmdur *ber terest* ziyāde 'ālīdir *ez-mudrikāt* derk, idrāk, 'aql ve vehm *lā-cerem* şekksiz, şübhesiz *kem zāyi'* ve nokṣān *geṣt* oldu *der-Vey* Anda *fīkr u fehḡ* ma'lūm *çün* çünkü *be-küllī* külliyyetle *rūy yüz güft u gūy* ma'lūm *nīst* yokdur *hīçkes-rā* hiçkimesneye *cüz* ḡayrı *ḡamūṣ* sükūt *rūy yüz nīst* yokdur

Maḡṣūl-i ebyāt: Cenāb-ı Ḥaḳḳ'da *fer'* yokdur, aṣıl yokdur. Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a *fer'*, aṣıl şıḡmaz. Ya'nī Zāt-ı ulūhiyyetde *fer'*, aṣıl böyle şey'ler tefekkür olunmaz. Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a *me'ānī-i 'ibāret*, 'ayān-ı ḡaḳīḳat, iṣārāt-ı beyān bunlar isnād

olunmaz. Bunlar Zāt-ı İlâhîde mülâhaza olunmaz. Ancağ bu elfâz maḥlûḡa ‘ā’iddir. Cenâb-ı Ḥaḡḡ ‘aḡl, vehm, müdrikâtdan ziyâde ‘âlîdir şekksiz, şübhesiz. Cenâb-ı Ḥaḡḡ’ın Zāt-ı ulûhiyyetde fikr ü vehm zâyî‘ oldı; çünkî külliyyetle guft u gûya yüz, cihet yokdur. Bu bâbda hıçkimesneye sükûtdan ġayrı yüz ve cihet yokdur. Zîrâ kî bizce meçhûldür; meçhûlden baḡş yine meçhûldür ‘azîzim.

Şahîfe (702) Fi’l-Meşnevî:

همچو ان مرد مفلس روز مرک
عقل را می دید بس بی بال و برک

بی غرض می کرد آندم اعتراف
کز ذکادت رانده ایم اسب از کزاف

از غروری سر کشیدیم از رجال
آشنا کردیم در بحر خیال

آشنا هیچست اندر بحر روح
نیست انجا چاره (307a) جز کشته نوح

انچنین فرموده آن شاه رسول
که منم کشتی دراین دریای کل

یا کسی کو در بصیرتها من
شد خلیفه راستی بر جای من

کشتی نوحیم در دریای که تا
رو نکردانی ز کشتی ای فتی

Hemçü ān merd-i müfelsif rûz-ı merg

‘Aql-rā mī-dīd bes bī-bāl u berg

*Bī-ğaraž mī-kerd ān dem i ‘tirāf
K’ez-zekāvet rāndeīm esb ez-güzāf*

*Ez-ğurūrī ser keşīdīm ez-ricāl
Āşinā kerdīm der-baħr-i ħıyāl*

*Āşinā hīçest ender-baħr-i rūḥ
Nīst āncā çāre cüz keşte-i Nūḥ*

*Ānçünīn fermūde Ān Şāh-ı Resūl
Kī menem keştī der-īn deryā-yı küll*

*Yā kesī kū der-başīrethā men
Şūd ḫalīfen rāstī ber cāy-ı men*

*Keştī-i Nūḥīm der-deryā(-yı) kī tā
Rū ne-gerdānī zi-keştī iy fetā*

Me‘ānī-i elfāz: *hemçü* gibi *ān* ism-i işāret *müfelsif* felsefī mezhebinde olan kimesnedir *rūz* gün *merg* ölüm ‘*aql-rā* ‘aql *mī-dīd* gördi *bes* çok *bī-bāl* kanadsız *berg* rızıksız *bī-ğaraž* ğaražsız *mī-kerd* eyledi *ān dem* ol dem, ol şā‘at *i ‘tirāf* ma‘lūm *k’ez* kī *zi-zekāvet* zekāvetden *rāndeīm* sürdükesb at, ḫayvānı *ez-güzāf* lāf [u] *güzāf*dan *ez-ğurūrī* mağrūrluğdan *ser* baş *keşīdīm* çekdikez-*ricāl* ehlu’llāhdan *āşinā* yüzmek *kerdīm* eyledik *der-baħr-i ħıyāl* ḫayāl deñizinde *āşinā* yüzmek *hīçesthīçdir* *ender* içinde *baħr-i rūḥ* rūḥ deñiziniñ içinde *nīst* yokdur *āncā* o yerde, o maḥalde *çāre* ma‘lūm *cüz* gayrı *Ān* ism-i işāret *Şāh-ı Resūl* Resūlleriñ Pādişāhı Şall’allāhu ‘aleyhi vesellem *kī* ḫarf-i rabṭ *menem* benim *keştī* sefīne *der-īn* bu *deryā-yı küll* baħr-ı ‘ummān olan feyz ve tecellī-i İlāhī deñizinde *yā kesī* bir kimesne *kū* kī o kimesnedir *başīrethā-yı men* benim başīretimle *şūd* oldu *ḫalīfe* ma‘lūm *rāstī* toğrılık *ber-cāy-ı men* benim yerime *Keştī-i Nūḥīm* Nūḥ ‘aleyhi’s-selām’ıñ gemisiyimdir *deryā* deñizde

kí tã hattárũ yüz ne-gerdãnĩ döndürmeye, çevirmeyesiñ zi-keştĩ gemiden, sefineden iy fetã delũkanlu

Maḥşũl-i ebyât: Ölüm günü ol merd-i müfelsif gibi ya'nîfelsefî mezhebinde olan âdem gibi 'aklı ziyâde kıanadsız ve kuvvetsiz gördi. Ol demde ğarazsız i'tirâf eyledi. Böyle diyũ kí, kemâl-i fetânet ve zekâvetden lâf [u] güzâf esbini şuraya buraya sürdüñ. Ya'nî 'akl-i cüz'î şâhibi egerçî 'akl üzere sa'y u kũşış eyler; lâkin âḥir-i (307b)kârda anı bî-nef' olduĝını görüp العقل عقال المر dir. Ya'nî felsefî mezhebinde olan kimesne ḥâlet-i nez'de ziyâde kıanadsız, kudretsiz görüp bildiĝi anıñla (anıñla) maḥşũd ḥâşıl olmaz ve Maḥbũb-ı Ḥaḳĩḳĩ tarafına gidilmez. Bî-hũş ve sarḥoş oldu ve i'tirâf eylediĝi ḥayfã, dirîĝã zekâvet cihetinden 'akl esbini lâf u güzâfdan ötüri meydân-ı kıyl u kãle sürdüñ. Ḥãlbukı bugün o kıyl u kãl fã'ide itmedi. Maĝrũriyyetden, ehlu'llãh'a baş çekişî ḥayãl deñizinde yüzmeklik eylediñ. Ya'nî ḥayãl ve evḥãmlara düşũb yüz dürlũ tevcĩḥãt ve kıyl [u] kãl eylediñ. Ḥãlbukı ḥayãl deñizinde yüzmeklik hĩçdir. Deryã-yı rũḥda ve 'ãlem-i ervãḥda yüzmek lâzımdır. Bu deryã-yı rũḥda ve tecelliyât-ı feyz-i aḳdesde, o yerde, o maḥalde Ḥazret-i Nũḥ 'aleyhi's-selãm'ıñ sefîne vũ gemisinden başka çãre yokdur. O deryãda ancak onuñ sefinesi yüzer. Böylece kí, Cenãb-ı risãlet-penãhĩ şallã'llãhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥazretleri buyurmuşdur kí : Bu deryã-yı küllde benem sefîne. Ya'nî benim sãye-i risãletimde ve benim tarĩḳim ve sũnnet ve aḥlãḳım sefinesinde olanlar bu deryãda yüzerler ve selãmetle vãşıl-ı sãḥil-i Rabbũ'l-'izzet olurlar. Bir kimesne kí, benim başretlerim oldu; o kimesne benim yerimde toĝrı ḥalĩfe oldu. Benem Nũḥ sefinesi deryãdaki, ḥattã yüz döndürme sefineden iy delũkanlu! Zĩrã Nũḥ 'aleyhi's-selãm'ıñ oĝlı sefineden yüz döndürdi; ol anda ğarḳ oldu ve küfr-i âḥirete gitdi. Sen de benden ve benim sefinem olan řerĩ'atimden yüz çevirir iseñ, ol ânda deryã-yı raḥmetden dũr olup küfr [ũ] 'iřyãn deñizinde ğarḳ olup imãnsız âḥirete gidersiñ. Zĩrã bu dũnyã deñiz gibidir; sefinesi ol zamãnıñ peyĝamberidir. Her kim kí, bulunduĝı zamãnıñ sefinesi olan peyĝambere tâbi' olup anıñ řerĩ'ati üzere gitdi; işte o âdem sãḥil-i selãmete vãşıl oldu. Egerçî sefîneye rãkib olmadı; zulumãt-ı küfr ve cehl deñizinde fir'avn gibi ğarḳ olup gitdi, 'azĩzim.

طمع ز فیض کرامت میرکه خلق کریم
کنه ببخشد و بر عاشقان ببخشايد

Ṭama ‘zi-feyz-i kerāmet me-bor kī ḥalk-ı Kerīm
Günah be-baḥşed vü ber-‘āşıkān baḥşāyed

Me‘ānī-i elfāz: *ṭama‘* ma‘lūm *zi-feyz-i kerāmet* ma‘lūm *me-bor* kaṭ‘ eyleme *kī zīrā ḥalk* şıfāt *Kerīm* ma‘lūm *günah* ma‘şıyyet *be-baḥşed* bağışlar *vü ber* üzere ‘*āşıkān* ‘aşıklar *be-baḥşāyed* ihsān eyler

Maḥşûl-i beyt : Kerāmet feyzinden ümîd kaṭ‘ eyleme. Zīrā kī, Kerīm’iñ ḥalkı, şıfâtı günâhı ‘afv ider ve ‘aşıklara ihsān eyler. Ya’nî iy ‘aşık-ı cürm, geçmiş günâhını anub ḥatıra getürüp kendüye hicāb ve perde eyleme. Hemān ‘ışk ile dergāh-ı Ḥaḥḥ’a mülâzım ol; feyz-i kerāmet-i Ḥaḥḥ’dan ümîdiñ kesme. Zīrā Kerīm, Raḥīm olan Allâh ⁸⁶ ان الله يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم Āyet-i Celîlesi sırınca mukteza-yı şıfât; Ğafûr ve Raḥīm, cümle günâhı ‘fv eyler ve ‘aşıklara mâ lâ nihāye ihsān eyler. Beklî kemâl-i kereminden Cemâli müşâhedesine lâayık eyler sultānım, ‘azîzim. ‘ışk-ı tedârik ile ‘ışk idemez iseñ, bârî ‘ışkı meşk ile bir ‘aşıkdan ta’līm idüp örgen. Zīrā kī, meşksiz ‘ışk olmaz. Amān başka şey’ meşk itme; ider iseñ ‘ışkı it cānānım, ‘azîzim.

Şahîfe (704):

نعمت بسی و شكر كزارنده اندكست
كوينده سپاس الهی ز صد يكست

Me‘ānī-i elfāz: *ni‘met* ma‘lūm *besī* çok *vü şükr* ma‘lūm *gozārende* idici *endekest* azdır, ḳalîldir *güyende-i* söyleyici *sipāşhamd* ü *şenâllâhî* Cenâb-ı Ḥaḥḥ’iñ *zi-şad* yüzde *yekest* birdir

Maḥşûl-i beyt: Cenâb-ı Ḥaḥḥ *ni‘met* ve ihsānınıñ ḥadd ü hesābı yoḳdur. Ḳüllerına ihsān ve ‘ināyet ider. Lâkin o *ni‘metiñ* şükrini edā iden ḳalîldir. Cenâb-ı Ḥaḥḥ’iñ ḥamd ü şenâsını söyleyici yüzde bir dānedir; azlıḳdır, kināyedir. Belkî bu zamānda biñde bir dāne bile yoḳdur. Ol kadar ḡaflet ihāta itmişdir. Öyle duman

⁸⁶ Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme.

içinde sefîneleriñ gitmiş gibi nereye gitdiginden haberi yokdur. Bu duman deñizce büyük fırtına ‘add olunur. Zîrâ kî kapudanpuşulasını şaşurır. Tıbķı biz de (308b)bu zamānda puşula-i tarīķ-i müstakîmi şaşurub birtakım bî-esās kıyl u ķāle düşdük ‘azîzim.

Şahîfe (704) Kāle’s-Sa’dî:

نداند کسی قدر روز خوش
مکر روزی افکند بسختی کش

مکن تکیه بر دستگاهی که هست
که باشد که نعمت نماید بدست

بسا اهل دولت بیازی نشستست
که دولت برفتش بیازی ز دست

فضیحت بود طوشه اندوختن
پش از خرمن خویشتن سوختن

تو پیش از عقوبت در عفو کوب
که سودی ندارد فغان زیر چوب

اگر بنده کوشش کند بنده وار
عزیزش بدارد خداوندکنر

وگر کند رایست در بند کی
زجا نداری افکند بخر بندکی

Ne-dāned kesī kadr-i rūz-ı hoş
Meger rūzī üfted be-sahtī keş

Me-kūn tekye ber-destgāhī kī hest

Kí bâşed kí ni‘met ne-māned be-dest

Besā ehl-i devlet be-bāzī nişestest

Kí devlet be-refteş be-bāzī zi-dest

Fezīhat büved hūşe endūhten

Pes ez-ħurmen-i ħ ĩşten sūhten

Tu pīş ez-‘ukūbet der-i ‘afv kūb

Kí sūdī ne-dāred fiğān zīr-i çūb

Eger bende kūşış kend bende-vār

‘Azīzeş be-dāred Ĥūdāvendigār

Veger küned re‘yīst der-bendegī

Zi-cā ne-dārī üfted be-ħar-bendegī

Me‘ānī-i elfāz: *ne-dāned* bilmez *kesī* bir kimesne *ķadr* kıymet *rūz* gün *hoş* güzel *meğer* illā *rūzī* bir günde *üfted* düşer *be-sahtī* katılık, *şa‘b* *keş* çeker *me-kūn* eyleme *tekye* i‘timād *ber-destgāhī* zenginlikge, *ğanīlige* *kīħarf-i rabṭ* *hest* vardır *kizīrā* *bāşed* olur *kí ni‘met* ma‘lūm *ne-māned* *ķalmaz* *be-dest* elde *besā* çok *ehl-i devlet* ma‘lūm *be-bāzī* oyun, *le‘b* *ilenişestest* oturdu *kí devlet* *be-refteş* andan gitdi *be-bāzī* oyun, *le‘b* ile *zi-dest* elden *fezīhat* ma‘lūm *büved* olur *hūşe* başak *endūhten* kazanmak *pes* sonra *ez-ħurmen-i ħ ĩşten* kendü *ħarmanısūhten* yakdıķdan sonra *tu* sen *pīş* ilerü *ez-‘ukūbet* ma‘lūm *derķapu* ‘*afv* ‘*afv-ı* İlāhī *kūb* *urcañkī* *sūdī* bir *fā‘ide* *ne-dāred* tutmaz *fiğān* ma‘lūm *zīr-i çūb* günāh altında *eger* *bendeķulkūşış* sa‘y u ğayret *küned* ider *bende-vārķul* gibi ‘*azīzeş* anı ‘*azīz* *be-dāred* tutar *Ĥūdāvendigār* Cenāb-ı Ĥaķķ *veger* *eger* *kend* keskiñ, *tīz* *re‘yīst* *re‘y*, fikirdir *bendegī* *ķulluķda*, *bendelikde* *zi-cā* yerinden *ne-dārī* tutmaz *üfted* düşer *be-ħarbendegī* *ħar-bendegānlıķa*; *ya‘nī* eterleri getüren *ādeme* (309a) *ħar-bende* derler

Maḥşūl-i ebyāt: Bir kimesne güzel gününüñ *ķadr* ü kıymetini bilmez ise birgün o güzel gündenve *ni‘metden* düşüb *ķatılık* ve *çetīnlik* çeker. Zenginlige,

ġanīlige i‘timād itme, zīrā ni‘met elde qalmaz. Çünkı çok ehl-i devlet oyunla, le‘b ve hevā ile oturdı; ya‘nī mu‘tād eyledi. O oyundan, le‘b [ve] hevādan elinden devlet ġitdi. Büyük kabāhat ve fezāhat olur başağ qazanmağ kī, kendü ħarmanı yağup andan şoñra şuradan burada başağ taleb itmek, qazanmağ. Sen ‘uğūbete ġiriftār olmazdan ol ‘afv-ı İlāhī qapusını urcañ. Zīrā kī ġünāh altında āh [u] efgān fā‘ide virmez. Eger qul, bende iseñ bendeler, qullar gibi sa‘y u ġayret it. Böyle qulları Cenāb-ı Hağğ ‘azīz tutar. Ve eger bendelikde, qulluğda egri, ġayr-ı müstağīm re‘y ü fikirli olur iseñ bendelik yerinden düşersiñ; ħar-bendegāndan olursuñ. Meşelā; alayñ mīralayı iken oradan tenzīl-i rütbe ile ħar-bendegān neferi olmağ ne qadar müşkildür ‘azīzim.

Şahīfe (705):

ز ادمی ابلیس صورت دید و بس
غافل از معنی شد آن مردود خس

نیست صورت چشم را نیکو بحال
تا ببینی شعشع نور جلال

Zi-Ādemī iblīs şuret dīd vü bes
Ġāfil ez-ma‘nā şūd ān merdūd ħes

Nīst şuret çeşm-rā nīkū be-ħāl
Tā be-bīnī şa‘şa‘-i Nūr-ı Celāl

Me‘ānī-i elfāz: *zi-Ādemī* Hāzeret-i Ādem ‘aleyhi’-s-selām’dan *iblīs* şeytān *şuret* ma‘lūm *dīd* gördi *vü bes* ancak *ġāfil* ma‘lūm *ez-ma‘nā* ma‘nādan *şūd* oldu *ān* ism-i işāret; *iblīs* *merdud* redd olunmuş *ħes* denī, alçağ *nīst* yokdur *çeşm-rā* göze *nīkū* eygü *be-ħāl* ma‘lūm *tā be-bīnī* göresiñ *şe‘şe‘e* parlamasını *Nūr-ı Celāl* Cenāb-ı Hağğ’ın Celāliniñ nūrını

Maḥşūl ebyāt: Şeytān, Ādem ‘aleyhi’s-selām’ın ancak şuret-i zāhiresini gördi; o merdūd, aiçak, denī olan iblīs şuret-i ma‘neviyyesinden gāfil oldu. Şūret-i zāhire göze eygü ḥāl degildir. ta‘nī her şey’in şūren zāhiresini göz (309b)eygü görmez; kī ḥattā onda olan Nūr-ı Celāl’in par[la]masını göre. Meşelā; olur yā yüzi çirkin evliyā ve şulehā, işte sen şūren anın zāhire naẓar idersiñ, begenmezsiñ. Lâkin şūret-i ma‘neviyyesinde tecellī-i İlâhī parlar. Herbir şey’in derūnına, ma‘neviyyesine naẓar itmeli. Zāhiri ğabuk gibidir; bir şey’ ḥāşıl olamaz. Ḥazret-i Bilāl raḍiya’llāhu ‘anh Efendimiziñ zāhir vech-i sa‘detleri güzel degil idi; lâkin vech-i ma‘neviyyeleriniñ ḥüsni Yūsuf-ı şānī gibidir. ان الله تعالى لا ينظر صوركم بل ينظر قلوبكم. Zāhiri tezyīn itme; derūnu tezyīn eyle, zikru’llāh ile, ḥüsni i’tikādle ve niyyet-i ḥayr ile ‘azīzim.

Şahīfe (705):

صورت خاک ادم ارچه دارد تیر کی در تیر کی

نیک بنکر کز ره معنی صفا اندر صفاست

این همایون خاک کاندل وصف او صاحب دلی

نکته گفتش که از وی دیده جانرا جلاست

جستن کو کرد احمر عمر ضایع کردنست

روی بر خاک سیاه آور که یکسر کمیاست

Şūret-i ḥāk(Ādem) erçī dāred tīregī der-tīregī

Nīk bi-n’ger k’ez-reh-i ma’nā şafā-ender-şafāst

Īn humāyūn ḥāk k’ender-vaşf-ı ū şāhib-dilī

Nukte’ī gūfteş kī ez-vey dīde-i cān-rā cilāst

Cūsten-i gūgerd-i aḥmer ‘ōmr zāyi’ kerdenest

Rūy ber-ḥāk-i siyāh āver kī yek ser kimyāst

Me‘ānī-i elfāz: *şûret* ma‘lûm *hâk* toprak *Âdem* ‘aleyhi’s-selâm *erçî* eger *çidâred* tutar *tîregî* karanlık *zulumât* bunalıklık *der-tîregî* karanlıkda, *zulumât*da, bunalıklıkda *nîk* eygübe-*niger* nazar ile *k’ez-reh* kızı-reh taqdîrinde; *kîzîrâ* *zi-reh* yoldan ma‘nâ ma‘nâ yolundan *şafâ* ma‘lûm *ender-şafâst* şafâ şafâ içindedir *în* bu *humâyûn* mübârek ve mes‘ûd *hâk* toprak *k’ender* kî içindevaşf-ı *û* o toprağın vaşfinda *şahîb-dilî* ehlu’llâhın birisi *nukte*’i bir rumûz *güfteş* o *zât* söylemiştir *kîez-vey* andan, o toprakdan *dîde-i cân-râ* cân, hâyât gözine *cilâst* cilâdır *cüsten* aramakgügerd taş *aḥmer* kırmızı ‘*ömr* ma‘lûm *zâyi*’ telef *kerdenest* itmekdir *rûy* yüzi *ber* üzere *hâk* toprak *siyâh* ma‘lûm *âver kî* (310a) getür kî *yek* ser başdan başa *kimyâst* kimyâdır

Maḥşûl-i ebyât: Toprağın şûreti, zâhiresi egerçî karanlık, *zulumât* ve bunalıklık içinde bunları tutar; ya’nî ma‘lûm *yâ* toprak bu hâldedir; lâkin sen aña ma‘nâ yolundan nazar eylemek eygüdür; kîo toprak şafâ içinde şafâdır. Bu mübârek ve mes‘ûd olan toprağın ve şafâ hakkında ehlu’llâhdan bir *zât* bir rumûz söylemiştir kî, bu *hâk*, cân ve hayât gözine cilâdır. Gügerd-iaḥmeri aramak ‘*ömr* *zâyi*’ ve telef itmekdir. Sen yüzini bu *siyâh* olan hake getür kî başdan başa kimyâdır. Ya’nî Hâzret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm’ın vücûd-ı şerîfleri toprakdan halk olunmuştur. Lâkin Cenâb-ı Hakk o toprağı kırk gün dest-i kudretiyle yovurmuştur. Nitekim bu, Hâdis ile sâbitdir: *خمرالله طينت ادم بيده اربعين صباحا* gerçî zâhiri toprakdır, karanlıktır, *zulumât*dır; lâkin derûnı şafâdır kî, Cenâb-ı Hakk kendü rûhından nefh buyurdu. *انى* ⁸⁷ *آيت-ي كرمسي موعبince* bundandır şafâ ve cânlara şifâ olması. *ان الله تعالى خلق ادم فتجلى فيه* Hâdis-i Şerîf sırınca işte bu hâktır başdan ayağa kimyâ. Bu kimyâyı sen kendü vücûdunda ara, taleb eyle. Taşrada gügerd-i aḥmer aramak beyhüdedir, ‘*ömr* *zâyi*’ itmekdir. Seniñ yanında kimyâ var iken sen, taşradan kimyâ aramak hemâketdir ‘azîzim.

Şahîfe (705) Fi’l-Meşnevî:

كفت نار از خاک بى شك بهترست
من ز نارم او ز خاک اكدرست

⁸⁷ Sûre-i Sâd 71-72. Âyet-i Kerîme.

پس قیاس فرع بر اصلش کنیم
او ز ظلمت من ز نور روشنیم

گفت حق نی بلکه لا انساب شد
ز هد و تقوی فضل را محراب شد

این نه میراث جهان فانیست
که با نسایش بیابی جانیست

بلکه این میراثهای انبیاست
وارث این جهانهای اتقیاست

پورده (310b) آن بو جهل شد مومن عیان
پور ان نوح نبی از کمراهان

زاده خاکی منور شد چوماه
زاده آتش تویی رو رو سیاه

این قیاست و این تحری روز ابر
یا بشب مر قبله را کردست حبر

لیک با خورشید و کعبه پیش رو
این قیاس و این تحری را مجو

کعبه نادیده مکن زو رو متاب
از قیاس الله اعلم بالصواب

Güft nār ez-ḥāk bī-ṣekk bihterest
Men zi-nārem ū zi-ḥāk-i ekderest

Pes kıyās fer'-i ber-aşleş künīm

Ū zi-zulmet men zi-nūr-ı rüşenīm

*Güft Hakk nī belkī lā insāb şüd
Zühd ü takvā fazl-rā mihrāb şüd*

*İn ne mīrāş-ı cihān-ı fānīst
Kī be-insābeş be-yābī cānīst*

*Belkī in mīrāşhā-yı Enbiyāst
Vāriş-i in cānhā-yı etkīyāst*

*Pūr-ı ān Bū Cehl şüd mu'min 'ayān
Pūr-ı ān Nūh Nebī ez-gümrāhān*

*Zāde-i hākī munevver şüd çü māh
Zāde-i āteştūyī rev rū siyāh*

*İn kıyāst vü in taḥarrī rūz-ı ebr
Yā be-şeb mer kıble-rā kerdest ḥibr*

*Līk bā-hūrşīd vü Ka'be pīş rū
İn kıyās vü in taḥarrī-rā me-cū*

*Ka'be nā-dīde me-kūn zū rū me-tāb
Ez-kıyās Allāh a'lem bi'ş-şevāb*

Me'ānī-i elfāz: *güft* didi şeytān *nār* āteş *ez-hāk* toprağdan *bī-şekk* şekksiz *bihterest* ziyāde güzeldir *men* ben *zi-nārem* zulmānī āteşdenim *zi-Ū* Ādem 'aleyhi's-selām *zi-hāk* toprağdanekdersetkederlü, mükedder, bulanık zulmānī toprağdandır *pes* imdi *kıyās* ma'lūm *fer'* zıdd-ı aşl *ber* üzere *aşleş* o *fer'iñ* aşlı üzerine *kūnīm* idelim didi *Ū* zamīr Ādem 'aleyhi's-selām'a rācīdir *zi-zulmet* zulmetden *men* ben *zi-*

nūr nürdan *rüşenīm* rüşen, *ziyā-dārım* didi *güft* buyurdu Hakk Cenāb-ı Hakk *nī* harf-i nefy; değil *belkī lā insāb şüdneseb* yokdur; ya‘nī hesab [ü] neseb yokdur *zühd u takvā* ma‘lūm *faẓl-rā* faẓlda, efdaliyyetde *mihrāb şüd* mihrāb oldu *in* bu ne *mīrāşmīrāş* degildir *cihān* dünyā *fānīst* fānī olan *kī zīrā be-insābeş* onu insāb ile *be-yābī* bulasın *cānīst* cānıdır *belkī in* bu *mīrāşhā-yı* mīrāşın cem‘idir *Enbiyāst* Enbiyā-yı ‘İzām Hazerātının mīrāşıdır *varişma*‘lūm *in* bu *cānhā-yı* cānın cem‘idir *etkiyāst* müttakī olanların cānıdır *pūr* oğlān ism-i işāret *Bū Cehl* Ebū Cehlin oğlu *şüd* oldu *mu‘min* ma‘lūm ‘*ayān* āşikār *pūr* oğlu *ān* ism-i işāret *Nūh Nebī* ‘aleyhi’s-selām’ın oğlu *ez-gümrahān* gümrahın cem‘idir; yolunu azdıranlardan *zāde-i hākī* toprak-zāde; ya‘nī evlād-ı Ādem *munevver* nūrlı *şüd* oldu *çü* gibi *māh* kamer *zāde-i āteş* āteş-zāde olan şeytān *tūyī* sensin *rū* yüz *rev* git **(311a)** *siyāh* kara *ebr* bulut *in* bu *kıyāsāt* kıyāsın cem‘idir *teherrī* aramak *rūz* günü *yā* yāhūd *be-şeb* gece ile *mer tahkīk-i kible-rā* kibleyi, Ka‘be’yi *kerdest* eylemekdir *hibr* ‘ālim demek *līk* lākin *bā-hūrşīd* güneş ile *vū* Ka‘be kible *pīş* önünde *rū* yüzün *in* bu *kıyās* ma‘lūm *vū in* bu *taḥarrī-rā* aramağı *me-cū* talep itme *Ka‘be* ma‘lūm *nā-dīde* görülmemiş *me-kūn* eyleme *zū* anda *rū* yüz *me-tāb* çevirme, döndürme *ez-kıyās* kıyāsdan *Allāh* Cenāb-ı Hakk *a‘lem* ziyāde bilicidir *bi‘ş-şevāb* tarīk-i müstakīmi

Maḥşūl-i ebyāt: Şeytān-ı mel‘ūn didi kī; āteş toprakdan şekksiz ziyāde eygüdür. Ben āteşden Ādem-i mükedder bulanık olan hākdendir. İmdi kıyās idelim fer‘ aşıl üzere. O Ādem zulmetden, ben nürdan rüşenim. Ya‘nī zulmet gibi olan toprakdan ve ben nūr gibi āteşden halk olundum, didi. Cenāb-ı Hakk buyurdu kī: Öyle degildir yā iblīs-i mel‘ūn. Beklī insāb yokdur; ya‘nī nesebe hasebe i‘tibār yokdur. Efdaliyyetde zühd ü takvā mihrāb oldu. Bu efdaliyyet fānī olan cihānın mīrāşı degilidir; kī anı neseblerle bulasın. Bu cānıdır, mīrāş rūhānīdir. Yoḥsa öyle emti‘a vū eşyā’ degildir. Belkī bu, faẓl-ı Enbiyā-yı ‘İzām Hazerātının mīrāşıdır; kī bu mīrāş etkiyānın cānlarıdır. Anlara irşālmışdır. Ebū Cehl oğlu āşikāre mü‘min oldu; Nūh ‘aleyhi’s-selāmın oğlu kāfir oldu. Hākden halk olan ādem evlādı kamer gibi munevver oldu. Āteşden halk olan şeytān sensin, o sebebden siyāh nūrlı olduñ. Yürü git, bu kıyāslar ve bu aramaklıkları bulutlu günde yā şeb-i zulumātde kibleyi taḥarrī için eylemişdir ‘ālim olan ādem. Lākin şabāh olup güneş tūlū‘ itdikde Ka‘be ol zamān önünde olur. Bu kıyās ve bu taḥarrī[yi] talep eyleme. Ka‘be’yi görmemiş

eyleme. Ol Ka‘be’den yüzini çevirme. Bu kıyâsları ve bu tarîk-i **(311b)**müstakîmi Cenâb-ı Hak a‘lemdir ‘azîzim.

Şahîfe (705) Fi‘l-Meşnevî:

علتی بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان توای زو دلال

از دل و از دیده ات بس خون رود
تا از تو این معجبی بیرون رود

علت ابلیس اناخیر بدست
دین مرض در نفس هر مخلوق هست

کرچه خود را بس شکسته ببند او
اب صافی دان و سرکین زیر جو

چون بشوراند ترا در امتحان
اب سرکین رنگ گردد در زمان

در تک جو هست سرکین ای فتا
کرچه جو صافی نماید مر ترا

‘Îllet-i bed-ter zi-pindâr kemâl
Nîst ender-cân-ı tu ’î zû-delâl

Ez-dil u ez-dîde -et bes hûn reved
Tâ ez-tu îñ mu ‘accibî bîrûn reved

‘Îllet-i iblîs enâ hayr budest
V’îñ maraẓ der-nefs-i her maḥlûḳ hest

Gerçi ĥod-rā bes űikeste bīned ũ

Āb-ı űāfī dān vü sergīn zīr-i cū

Çün be-űūrāned tu-rā der-imtiĥān

Āb sergīn reng gerded der-zamān

Der-tek-i cū hest sergīn iy fetā

Gerçi cū űāfī nümāyed mer tu-rā

Me‘ānī-i elfāz: ‘illetī ma‘lūm; bir ‘illet *bed* kötü -ter ziyāde *zi-pindār* zann *kemāl* ma‘lūm *nīst* yokdur *ender* içinde *cān-ı* tu seniñ cānıñ içinde *iy* ĥarf-i *nidāzū* űāĥib *delāl* nāz ve űīve űāĥibi, nāzlu olan *zāt ez-dil* göñlünden *vü ez-dīde* -et seniñ gözünden *bes* çok *ĥūn* kan *reved* gide *tā* ĥattāzi-tu senden *īn* bunu ‘*accibī*’ ucb *bīrūnıtaűra* reved gider ‘*illet-i űeytān* űeytānıñ merdūd olunmasına ‘illet-isebeb *enā ĥayrbudestben* ĥayırluyım dimesi; ya‘nī ben Ādem’den ĥayırluyım didi v’*īn* bu *marāz* ‘illet *der-nefs* her maĥlūk, cümle maĥlūkuñ nefsinde olmuűdur *hest* vardır *gerçi* egerçi *ĥod-rā* kendüyi *bes* çok *űikeste* kırık *ū* zamīr-i *gā*’ib kır[ık]lığıdimekdir. *āb* űu *űāfī* ma‘lūm *dān* bil *sergīn* fiűkı *zīr* altında *cū* aramaķıñ *çün* çünkim *be-űūrāned* karıűdırsa *tu-rā* seni *der-imtiĥān* imtiĥānda *āb* űu *sergīn* fiűkı *reng* elvān *gerded* olur *der-zamān* o zamānda *der-tek-i cū*рмаğın dibinde, *ka*’rında *hest* vardır *sergīn* fiűkı *iy fetā* iy deliķanlı *gerçi* egerçicū ırmaķ *űāf* berrāk *nümāyed* görünür *mer* elbette *tu-rā* saña

Maĥűul-i ebyāt: Ziyāde kötü olan ‘illet, marāz budur kí, iy nāzűāĥibi, nāzlu olan *zāt*, seniñ cānında *kemāl* olmadıķı ĥāldde sen kendünde *kemāl* zann idersiñ. İşte bundan ziyāde kötü ‘illet, marāz olmaz. **(312a)**Göñlünden ve gözünden çok kan gitsün. Ĥattā bu ‘ucb ve kendüni begenmeklik taűra idesiñ. Ya‘nī leyl ü nehār kan ağla kí, ĥattā bu ‘ucb senden *zā*’il olsun. Çünki iblīs *Dergāh-ı İlāhiyye*’den *ĥard* u merdūd olmasına ‘illet-i sebeb bu ‘ucb idi kí; ben Ādem’den ĥayırluyım didi. İşte bu marāz yalnız iblīsde degil, maĥlūkuñ cümlesinde vardır. Kendüni begenmek *gerçi* o kimesne kí kendüyi çok kırık görür; ya‘nī o kadar ‘ucbı yokdur *güyā*; lâkin o ādemiñ *ĥaberi* yokdur kí anda ‘ucb gizlenmiűdir. Ne gibi; *űāfī* gibi altında fiűkı vardır.

İrmağın şuyı nasıl şāfīdir; lâkin altında fışkı vardır. Ne zamān bellü olur; her ne vakt o şuyı imtiḥan idüp qarışdırır iseñ ol zamān o şuyun rengi, elvānı, fışkı rengini saña gösterir. Bilürsün kī altında fışkı varmış. Gerçı şu saña şāfī görünür, lâkin qarışdırır iseñ ol zamān fışkı oldığı saña āşikār olur. İşte bunun gibi ā bī-çāre, zann idersin kī benim ‘ucbum yokdur ve ben kendümi cümleden alçağ, aşağı tutarım; yok yok öyle degildir, fışkı şuyun altında gizlenmiştir. Çok himmet lâzımdır pāk, tahir olmağa ‘azīzim.

Şahīfe (706):

غافلان از مرک مهلت خواستند
عاشقان گفتند نی نی زود باد

Ġāfilān ez-merg muhlet ḥ’āstend
‘Āşikān güftend nī nī zūd bād

Me‘ānī-i elfāz: *ġāfilān* ġāfil olanlar *ez-merg* ölümden *muhlet* ma‘lūm *ḥ’āstend* istediler *‘āşikān* ‘āşik olanlar *güftend* didiler *nī* yok *nī* yok *zūd* tiz, ‘acele *bād* olsun

Maḥşūl-i beyt: Ġāfil olanlar ölümden mühlet istediler. Amān bize azıcık mühlet vir, didiler. ‘Āşik olanlar didiler kī, yok yok tiz, ‘acele olsun. Bizim durmağa vaḳtimiz, şabrimız, taḥammülümüz yokdur, didiler. Evet güveyiyi zifāf gicesi kimse zabt idemez; ister kī aḥşam ezānıyleberāber iḥerüye girsün. Bir cinḥe ve ḳabāḥatlü olan ādemi de yüz zabṭiyye lâzımdır kī pādīşāḥ ḥuzūrına getürsün ‘azīzim.

Şahīfe (707) Kāle’s-Sa‘dī:

نه ابليس در حق ما طعنه زد
(312b) کزینان نیاید بجز کار بد

فغان از بدیها که در نفس ماست

که ترسم شود ظن ابلیس راست

چو ملعون پسند آمدش قهر ما
خدایش بر انداخت از بهر ما

کجا سر بر اریم از این عار و ننگ
که با او بصلحیم و با حق بجنک

*Ne iblīs der-ḥaqq-ı mā ṭa 'ne zed
K'ez-īnān ne-yāyed be-cüz kār-ı bed*

*Figān ez-bedīhā kī der-nefs-i māst
Kī tersem şeved zann-ı iblīs rāst*

*Çü mel 'ün pesend āmedeş qahr-ı mā
Ḥudāy-eş ber endāht ez-behr-i mā*

*Kücā ser ber ārīm ez-īn 'ār u neng
Kī bā ū be-şulhīm vü bā Ḥaqq be-ceng*

(379) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (709) Kāle'l-Hāfız:

چه گونه دعوی و صلت کنم بجان که شدست
تنم وکیل قضا و دلم ضمان فراق

*Çı gūne da 'vā-yı vuşlat künem be-cān kī şüdest
Tenem vekīl-i қаза vü dilem zemān-ı firāq*

Me‘ānī-i elfāz: *çí ne gūne dürlü da‘vā-yı vuşlat vuşlat da‘vāsı kūnem* ideyim *be-cānkí cān* ile *kíşüdest* olmuştur *tenem* vücūdum *vekīl* teslim *każā* hüküm ve emri Rabbānī *vü dilem* gönlüm *zemānteslīm* ve mağlūb *fīrāk* ayrılık

Maḥşūl-i beyt: Cān ile seniñ vaşlñ da‘vāsını nice idem kí; tenim, vücūdum *każāya* teslim ve gönlüm mağlūb-ı *fīrāk* olmuştur. Ya‘nī cān ve dille vuşlat da‘vāsını nice ideyim kí *المحبوب محبوب* كل ما جاء من diyüp bi-ḥamdi‘llāh gönlüm *każā’u’llāh[a]* teslim ve daḥı *kaḇẓ* u baş-ı Hāzret-i Allāh’dan ‘ayn-ı laṭīf ü keremdir, diyüp *fīrākā* teslim olmuştur. Teslīm olmayup ne yapacaḵsñ, elden ne gelür. Teslīm ol kí, o sāyede vuşlat bulursuñ; saña merḥamet iderler kí bizim her belālarımıza bizim içün *rāẓī* oldu, diyü ‘azīzim.

Şaḥīfe (709):

نه من از پرده تقوی بدر افتادم و بس
پدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت

Ne men perde-i taḵvā be-der üftādem vü bes
Pederem nīz behişt-i ebed ez-dest be-ḥişt

Me‘ānī-i elfāz: *ne* değil *men* ben *ez-perde-i taḵvā* taḵvā perdesinden *be-der* taşra *üftādem* düşmüşem *vü bes* ancak *pederem* Ādem ‘aleyhi’s-selām *nīz* daḥı *behişt* Cennet *ebed* ebedī olan *ez-dest* elden *be-ḥişt* bıraḵdı

Maḥşūl-i beyt: Perde-i taḵvādan tışaru düşmüş ancak ben değilim. Pederim daḥı ebedī olan Cenneti elden bıraḵdı. Ne çāre, ḥikmet ve *każā-yi* İlāhī böyle iḳtizā itmiş. Anñ içün te’essüf itmem. Ya‘nī böyle taşra çıḵmak ziyāde **(313a)**vuşlatı bādī olur. görmez misin kí; bir ādem bir yerden ilerüye şıçramak, atlamak ister ise *zarūrī* ve *ṭabī‘ī* o yerden bir ḥaylī ḥoṭve girüye geçilüb oradan sür‘atle hücum ider ise o yerden ilerüye şıçrar, atlar. İşte anñ gibi bu ma‘şiyet ve ḥaṭa sāyesinde Cenāb-ı Hāḵḵ’a rucū‘ ve istiḡfār eyle. *Ḳurb-ı vişāle* daha ziyāde nā’il olur. Burası erbābınñ ma‘lūmıdır ‘azīzim.

Şaḥīfe (709):

مقام عیش میسر نمی شود بی رنج

بلی بحکم بلا بسته اند حکم است

(229) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (710):

بکوش خواجه واز عشق بی نصیب مباش

که بنده را نخرد کس بعیب بی هنری

مرا دراین ظلمات انکه رهنمایی کرد

دعای نیم شبی و کریه سحری

Be-kūş ḥ`āce vü ez-`ışk bī-naşīb me-bāş

Kí bende-rā ne-ḥared kes be-`ayb bī-hünerī

Me-rā der-în zulumāt ān kí reh-nümāyī kerd

Du`ā-yı nīm-i şebī vü girye-i şehirī

Me‘ānī-i elfāz: *be-kūş* sa‘y u gayret ile *ḥ`āce* efendi *vāz* ‘ışk‘ışkdan *bī-naşībnaşıbsız me-bāş* olma *kí zīrā bende-rā* bendeyi, köleyi *ne-ḥared* almaz *kes* kimesne *be-`ayb* ‘aybıyla *bī-hünerī* hünersiz *me-rā* baña *der-în* bu *zulumāt* murād-ı dünyadır *ān kí* ol kimesne *kíreh-nümāyī* yol göstermeklik *kerd* eyledi *du`ā-yı nīm-i şebī* nişfü’l-leylde olan *du`ā vü girye-i* ağlamak *şehirī* şehir vaktinde

Maḥşûl-i ebyât: İy efendi sa‘y u gayret ve himmet eyle *kí* ‘ışksız, *naşīb* siz olmayasñ. *Zīrā* ‘ayıblı ve hünersiz olan *bende* ve köleyi kimesne şatun almaz. Hem ‘aybı var ve hem de bir hüneri yokdur. Hîç olmaz ise bir hüneri olsa; ne ise hünerine tama‘ idüp alurlar. Baña bu dünyāda yol gösterici ol kimesne oldu *kí*, kimdir o *der* iseñ; nişfü’l-leylde *du`ā* ve niyāz, vakt-i şehirde ağlamak. İşte bu ikisi *rāh-ı* ‘ışkıñ mürşidleridir. Şehirde olan ağlamak *Ḥudā* hakkıyçün seniñle berāber yer ve gök ve ahālisi ağlar. Ve ‘arş-ı Raḥmān lerze götürür. Naşıl rahmet-i ilāhī ve feyz-i Rabbānī tecellī itmez, şān-ı ulūhiyyete yaraşur mı bir *bende-i* (313b) *za‘ıf*, ‘āciz böyle Anıñ ‘ışk u maḥabbeti içün ağlasun da Canān rahmet itmesün. *Ḥāşā şümme ḥāşā* ‘azīzim.

Ehlu'llâh her ne kí bulmuşdur, veqt-i seherde ağlamak ile buldılar. Amân amân sen de böyle ağla cânım kardaşım bir kere olsun ağla. Bu nasıl oluyor tecrübe it cânım evlâdım, pederim ağla durma ağla. zîrâ bu 'abd-i 'âsî bu ağlama sâyesinde 'afv oldum, mağfîret oldum. Yakîn bilürüm kí, bu ağlama sâyesidir sultânım. Meşelâ zâhire kıyâs ile bir şâhib-şefkat ve merhamete gidüp anıñ huzûrunda ağlasañ, muhakkağ o da seniñle berâber ağlar ve hem de merhamet idüp ne kí ma'âtıbuñ ise ihsân ider. Hâlbukí Cenâb Hakk Erhame'r-Râhimîn olup cümleden ziyâde merhametlü ve şefkatlüdür pâdişâhım. Ağla ağla iy güzelim, Anıñ içün ağlamadan kör ol; kör ol kí 'ayn-ı başîret olasıñ. Bu zâhir gözi para itmez 'azîzim.

Şahîe (710) Kâle'l-Hâfız:

قلندران حقیقت بنیم جو نخرند
قبای اطلس انکس که از هنر عاریست

(452) şahîfede zikr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (710) Kâle's-Şâ'ib:

جمعی که پشت کرم بعشق خدا نیند
ناز سمور و منت سنجاب میکشند

Cem'î kí poşt germ be-'ışk-ı Hudâ neyend

Nâz-ı semûr vü minnet-i sincâb mî-keşend

Me'ânî-i elfâz: *cem'î kí* bir cem'iyet, bir kavm *kipoşt* arkası *germ* harâret, germiyyet, sıcaklık *be-'ışk-ı Hudâ* Cenâb-ı Hakk'ın 'ışkıyle *neyend* degildir *nâz* ma'lûm *semûr* meşhûr kürk *vü minnet* başa kaçmak *sincâb* ma'rûf kürk *mî-keşend* çeker

Maḥşûl-i beyt: Bir kavm, bir cemâ'at kí zehrî, Hakk'ın 'ışkıyle sıcak degildir; samûr kürküñ nâzını ve sincâb kürküñ minnetini çeker. Ma'lûmdur; lâkin o âdem kí harâret-i 'ışk-ı Hudâ ile germiyyet ve harâret hâşıl itmişdir. Erba'în ve şiddet-i şitâda görürsün kí çıplak gezer. Sen anı gördükçe, samûr kürküñ içinde

titrersiñ ‘azîzim. Zîrâ kî‘ışk harâreti yoğdur; dünyâ harâreti vardır. Elbette dünyânîñ harâreti insânı titredir ‘azîzim.

(314a)Şahîfe (710):

مالک الملک اوست او خود مالکست
غیر ذاتش کل شیء هالکست

کل شیء ما خلال الله باطل
ان فضل الله غیم هاطل

ملک امد پیش وجهش نیستیست
هستی اندر نیستی خود طرفه ایست

Māliku’l-Mülk Ūst Ū hod mālīkest
Ġayr-ı Zāteş külli şey’in hālīkest

*Külli şey’in mā **hılālu**’llāh bāṭıl*
En faẓlu’llāhe ġeym-i hāṭıl

Mülk āmed pīş-i vecheş nīstīst
Hestī ender-nīstī hod ṭurfe īst

Me‘ānī-i elfāz: *Māliku’l-mülk* mülküñ Şāhibi *Ūst* O Cenāb-ı Hāḳḳ’dır *Ū* zamīr; Cenāb-ı Hāḳḳ’a rāci‘dir *hod* ḥaḳīkatde *Mālīkest* Mālikdir *ġayr-ı Zāteş* O Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ Zātınıñ ġayrı *külli şey*’ herbir şey’ *hālīkest* hālīkdir *külli şey*’ herbir şey’ *mā **hılālu**’llāh* Cenāb-ı Hāḳḳ’dan ġayrı bāṭıldır *en faẓlu’llāhe* taḥḳīk; Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ faẓl u keremi *ġeym* bulut hāṭıl akıcı, yağdırıcı *mülk* ma‘lūm *āmed* geldi *pīş-i vecheş* O Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ vechiniñ öñünde *nīstīst* yokluk *hestī* varlık *ender* içinde *nīstī* yokluk *hod* ḥaḳīkatde *ṭurfe īst* ‘acībdir, ta‘accüb olunur şey’dir

Maḥşül-i ebyāt: Mālikü’l-Mülk-i ḥaḳīkī O’dur. O Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ zātınıñ ġayrı her şey’ helākdedir. Cenāb-ı Hāḳḳ’dan mā-‘adā her ne şey’ var ise bāṭıldır. Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ faẓl u keremi buludı akıcı ve rahmet-i İlāhiyyesini yağdırıcıdır. O

Cenāb-ı Hakk'ın huzurında mülk yokluğdadır. Ya'nî dünyā ve āhiret ve içinde olanlar 'ademdir, yokdur. Ancak Hakk vardır. Böyle yokluk içinde varlık, hakikatde ta'accüb olunur şey'dir. Yoklukda varlık göstermek Cenāb-ı Hakk'a mahsûşdur. Yok olan şey' var gibi saña gösterir 'azîzim. Lâkin bunuñ var olması, yok olması böyle söz ile olmaz. 'Ayn-ı başiret lâzımdır kí göresiñ, imān idesiñ, kí bu seniñ var zann itdigin yok imiş. Ancak seniñ bu his gözüñ dā'imā böyle ğalať görür. Şaşı âdem tavanda olan bir 'aded şîşeyi iki görür. Hâlbukí o şîşe bir 'adeddir. İşte anıñ gibi ne kadar mevcûdât görür iseñ anlarıñ hepsi yokdur. Ancak bir olan, var olan Cenāb-ı Hakk'dır. O yok olan mevcûdât, var olan vücûd-ı Hakîkîyle kâ'im ve dâ'imdir. Nitekim şîşeniñ birisi aşl olan (314b)şîşe ile kâ'imdir. Ve bu, bahş-i tavîldir sultānım.

Şahîfe (711) Fi'l-Meşnevî:

از نبی بر خوان که دیو و قوم او
می برند از حال انس سر و بو

زان ره‌ی که انس از ان اکاه نیست
زان که زین محسوس وزین اشباه ایست

مسلکی دارند دزدیده درون
ما ز دزدیهای ایشان سرنکون

دم به دم ضبط و زیانی میکنند
صاحب نقب و شکاف و رو زنند

Ez-Nubī ber ḥ'ān kí vü kavm-i ū
Mī-berend ez-ḥāl-i ins sırr u bū

Z'ān rehī kí ins ezān āgāh nīst
Z'ān kíz'in mahsūs v'ez-in eşbāh nīst

Meslekī dārend duzdīde derūn
Mā zi-duzdīhā-yī īṣān ser-nigūn

Dem-be-dem ḡabṭ u ziyānī mī-kūnend
Şāhib-naḡb u şikāf u revzenend

Me‘ānī-i elfāz: *ez-Nubī* Nubī; nūn’uñ zammı ve bā’nıñ kesriyle medd-i yā ile *Ḳur’ān* ismidir; *Ḥazret-i Ḳur’ān ber ḡān kíoḡu* kí Cenāb-ı *Ḥaḡḡ* buyur(ul)muşdur *dīv şeyṭān vū ḡavm-i ū* o şeyṭānıñ ḡavmi cemā‘ati *mī-berend* iletür, götürür *ez-ḡāl-i ins* insānıñ aḡvālinden *sırr* gizlü *bū* ḡoḡu *z’ān rehī kí* ol bir yoldan kíins insān *ez-ān* o yoldan *āḡāh* ma‘lūm; uyanıḡ *nīst* degildir *z’ān kí* ol sebebden *kız’ınbu maḡsūs* ma‘lūm; *ḡis v’ez-īn* bu eşbāh şibihler, mişaller, naḡırlar; ya‘nī ḡölge gibi ‘ālem-eşbāhdırlar dünyāya, kí ḡaraltı ‘ālemdir. *Nīst* yoḡdur *meslekī* bir meslek, bir ṭarīḡ *dārend* tutar duzdīde ḡırsız yataḡı olan şeyṭān dimekdir *derūn* içerüye *mā* biz *zi-duzdīhā-yī* duzduñ cem‘idir; ḡırşışlar *īṣān* anlarıñ ya‘nī şeyṭān ve cemā‘atiniñ *ser-nigūn*baş aşaḡı olmaḡdır; ya‘nī zebūn ve maḡlūb dimekdir. *dem-be-dem* vaḡt-be-vaḡt, sā‘at-be-sā‘at *ḡabṭ* ma‘lūm *vū ziyānī* zarar u ziyān *mī-kūnend* iderler *şāhib-naḡb* delik şāhibi; ya‘nī delik delerler *vū şikāf* yarık; ya‘nī yarık yararlar *vū revzenend* pencere şāhibidir; ya‘nī pencere açarlar

Maḡşūl-i ebyāt: *Ḥazret-i Ḳur’ān*’dan oḡu kí, Cenāb-ı *Ḥaḡḡ* buyurdı : şeyṭān ve anıñ ḡavm ü cemā‘ati, insānıñ aḡvālinden gizlü ḡoḡu iletürler bir yoldan, kí insān o yola āḡāh degildir. *Zīrā* ol yol bu maḡsūsdan ve bu eşbāhdan degildir. Ya‘nī bir meslek ve bir ṭarīḡ tutarlar kíḡūs-n-i beşeriyye ile yoldan ya‘nī insānıñ ḡözinden içerüsine girerler. Biz anlarıñ ḡırşışlıḡlarından başaşaḡı olduḡ bir ḡırşışlıḡ ile, ya‘nī bir vechle. ‘İlm ü ma‘lūmātımız yoḡdur. Vaḡt **(315a)**bevaḡt bizi ḡabṭ ve bize zarar u ziyān iderler. Anlar delik delmeḡe ve yarık yarmaḡa ve pencere açmaḡa muḡtedir ve şāhibdir. Cenāb-ı *Ḥaḡḡ* cümlemizi anlarıñ şerrinden ḡıfz ve emānende eylesün; āmīn.

Şahīfe (713) Fi’l-Meşnevī:

این جهان جیفه است و مردار ور خیص
 بر چنین مردار چون باشم حریص

(566) şahīfede zıkr olunmuşdur.

Şahīfe (713):

فردا که پیشگاه حقیقت شود پدید
شرمنده ره روی عمل بر مجاز کرد

Ferdā kí pīšgāh-ı ḥaḳīḳat şeved pedīd
Şermende reh-revī ‘amel ber mecāzī kerd

Me‘ānī-i elfāz: *ferdā* yarın *kīpīšgāh* önünde *ḥaḳīḳat* ma‘lūm *şeved* olur *pedīd* zahir ü āşikāre *şermende* utanmak, hecīl olmak *reh-revī* yol gidensālik demek *kīḥarf-i* rabṭ ‘amel ma‘lūm *ber mecāz* mecāz üzerine *kerd* eyledi

Maḥşūl-i beyt: Yarın *kí rūz-ı* maḥşerde *ḥaḳīḳat* önünde a‘māl, ef‘āl zāhir ü āşikāre olur. Ol vāḳt sālīkler ve ‘ibādet iden ‘ābidler ve zāhidler hecīl utanurlar *kí*, ‘amelleri, ef‘ālleri *ḥaḳīḳat* degil idi. Niçün mecāz üzere ‘amel itdik, *ḥaḳīḳat* üzere ‘amel itmedik. Eyvāh derler; *zīrā* mecāzī olan ‘ameller maḳbūl olmayup eski paçavra gibi yüzlerine çarparlar. O kadar ta‘ab u meşakkāt *bād-ı* hevā olur ‘azīzim.

Şahīfe (713) Kāle’ş-Sā’ib:

واقف نمیشوند کم کرداند راه
تا رهروان براهنمای نمی رسند

Vāḳıf nemī-şevend kem gerdāned rāh
Tā reh-revān be-rāh-nümāy nemī-resend

Me‘ānī-i elfāz: *vāḳıf* ma‘lūm *nemī-şevend* olmazlar *kíkem* noḳşān *gerdāned* eylediler *rāh* yol *tā* ḥattāreh-revān sālīkler Ḥaḳḳ’a gidiciler *be-rāh-nümāy* yol gösterici *nemī-resend* ulaşamadılar

Maḥşūl-i beyt: Ol sālīkler *kí* *vāḳıf* olmazlar *kí* bunu noḳşān eylediler. Ḥattā bir yol göstericiye ulaşmadılar. Ya’nī birtāḳım sālīkler vardır *kí*, anlar kendü ḡann ve

efkārıyla sülūk itdiler. Bir mürşid-i kāmile ulaşmadılar. Anlarıñ sülūkları nokşān ve zāyi‘ oldı, dimekdir. Zīrā mürşidsiz yol gidilmez ‘azīzim. Degil tarīk-i Hakk’a belkí bu dünyāda bile bir bildigin yola delīlsiz **(315b)**gidemezsñ ‘azīzim.

Şahīfe (714):

كفته اند بزبان علم ستر عورتست برای نماز
و بزبان كشف حضور دلست برای عرض راز

ذوق طاعت بی حضور دل نیاید هیچ کس
طالب حق را دل حاضر برین درگاه بس

Güfte end be-zebān-ı ‘ilm setr-i ‘avret berāy-ı namāz

Vü be-zebān-ı keşf huzūr-ı dilest berāy-ı ‘arz-ı rāz

Zevk-ı t̤ā‘at bī-huzūr-dil ne-yāyed hīç kes

Tālib-i Hakk-rā dil hāzır berīn dergāh bes

Me‘ānī-i elfāz: *güfte end* söylemişlerdir kibe-zebān dil, lisān ‘ilm ma‘lūm setr-i ‘avrettest setr-i ‘avretedir *berāy* için namāz edā-yı şalāt *vü be-zebān* dil, lisān *keşf* ma‘lūm *huzūr-ı dilest* gönülñ huzūrıdır ‘arz bir şey’ ‘arz u taqdīm itmek *rāz* sırrı *zevk-ı t̤ā‘at* ‘ibādetiñ, t̤ā‘atiñ zevki *bī-huzūr-dil* huzūr-dilsiz *ne-yāyed* gelmez *hīçkeshīçbir* kimesneye *tālib-i Hakk-rā* Hakk’ı taleb idiciye *dil* gönül *hāzır* huzūrda *berīndergāh* bu dergāh üzere *bes* ancak

Maḥşūl-i ebyāt: ‘İlm lisānı ile buyurmuşlardır kí; namāz için setr-i ‘avretedir; ya‘nī bir ādem namāz edā edecek olur ise namāzda setr-i ‘avret ider, kí setr-i ‘avter lāzımdır. Buradaki setr-i ‘avretten murād kendüsini namāz içinde her bir ḥaṭar(a)dan muḥāfaẓa eylediği gibi namāzı daḥı öylece şurūṭ ve erkānını muḥāfaẓa itmek gerekdir. Daḥı keşf-i lisānī ile buyurmuşlardır kí; sırrını Cenāb-ı Hakk’a ‘arz itmek için gönülde huzūr gerekdir. Eger huzūr olmaz ise ‘arz-ı esrār olmaz. T̤ā‘at u ‘ibādetiñ zevk u şafāsı huzūr-dilsiz hīç kimesneye müyesser olmaz. Tālib-i Hakk olan sālīkānıñ gönli bu dergāh-ı ‘ālī üzereine hāzır olmağdır ancak. Ya‘nī dā‘imā huzūr-ı kalb gerekdir kí, ḥttā feth-i esrār ve keşf ü kerāmāt ḥāşıl olsun ‘azīzim.

Şahīfe (715):

خواجه را بين که از سحر تا شام
دارد اندیشه شراب و طعام

شکم از خوش دلی و خوش حالی
گاه پر می کند کهی خالی

فارغ از خلد و ایمن از دوزخ
جای او مزبلیست و یا مطبخ

Ḥāce-rā bīn kī ez-seher tā şeb
Dāred endiše-i şarāb u ta‘ām

Şikem ez-ḥoş dilī vü ḥoş ḥālī
Gāh pür mī-küned gehī ḥālī

Fāriğ ez-ḥold vü īmen ez-dūzah
Cāy-ı ū mezbelest veyā maṭbaḥ

Me‘ānī-i elfāz: *ḥāce-rā* efendiye *bīn* gör *kī* harf-i rabṭ *ez-seher* şabāḥdan *tā* hattā (316a) *şām* aḥşama kadar *dāred* tutar endiše *efkār* şarāb içmek *u ta‘ām* yemek *şikem* karnı, baṭnı *ez-ḥoş* güzel *dilī* göñli *vü ḥoş* güzel *ḥālī* aḥvālī *gāh* ma‘lūm *pür* tolu *mī-küned* ider *gehī* ba‘z-ı kere *ḥālī* boş *fāriğ* ma‘lūm *ez-ḥold* Cennet *vü īmen* emīn *ez-dūzah* cehennemden *cāy* yeri, maḥalli *ū* zamīr; *ḥāceye* rāci‘dir *mezbele* mezbelelik veyā *maṭbaḥ* ma‘lūm

Maḥşūl-i ebyāt: Efendiyi gör *kī* şabāḥdan akşama kadar yemek içmek *efkār*ında karnını, baṭnını göñliniñ hoşluğundan ve aḥvālınıñ güzelliginden *gāh* tolu ider *ta‘ām* *u şarāb* ile ve *gāh* boş ve *ḥālī* ider zevk ve sürüründen. Cennetden *fāriğü’l-bāl* cehennemden emīn-i bī-bāk olmuştur. O efendiniñ yeri mezbelelik veyā *maṭbaḥ* olmuştur. Çünkü ḥayvān gibi yemekden içmekden başka bir derd ü *efkār*ı yokdur. *وما* ḥayvānlar da böyledir ancak yerler içerler başka bir şey’den haberlik yokdur.

خلق الله البقر على Āyet-i Kerîmesi'nden bî-haber olan insân خلق الله الجن والانس لا ليعبدون⁸⁸
deniyor 'azîzim.

Şahîfe (715):

یک جوان را که خیر دائم داشت
پند میداد راهبی در دیر

کای پسر خیر نیست در اسراف
گفت اسراف نیست اندر خیر

Yek civân-râ ki hayr dâ'im dâşt
Pend mî-dâd rāhibî der-deyr

Kāy peser hayr nîst der-isrâf
Güft isrâf nîst ender-hayr

Me'ânî-i elfâz: *yek* bir *civân-râ* *kî* deliқанluya *kîhayr* zıdd-ı şerr *dâ'im* *dâ'imâ dâşt* tutdı *pend* naşîhat *mî-dâd* virdi *rāhibî* bir rahbân *der* zarfiyyet *deyr* kilise *kāy peser* iy oğul *hayr* ma'lûm *nîst* yokdur *der-isrâf* isrâfda *güft* *civân* didi *isrâf nîst* *isrâf* yokdur *ender* içinde *hayr* ma'lûm

Maḥşûl-i ebyât: Bir *civân*, deliқанlu *dâ'imâ* *hayr* iderdi. Bir *rāhib* aña kilisede *pend* ü naşîhat virdi. Şöyle *kî*; iy oğul *isrâfda* *hayr* yokdur; ya'nî çok *isrâf* ideyorsuñ, bunda *hayr* yokdur. *Civân*, cevâbında didi *kî*; hayırda *isrâf* yokdur; ya'nî ne kadar *hayr* ider iseñ it anda *isrâf* yokdur. Aña *isrâf* ideyorsuñ diyemezler. Ya'nî *isrâf* ancak insân kendü nefesine (316b)şarf ve i'tâ ider ise, anda hâzer itsün *isrâf*dan. Yohsa fukarâ vü zü'efâya ne kadar ihsân ui'tâider ise itsün *isrâf* olmaz 'azîzim.

Şahîfe (716):

اجل چون فردا ایدت پیش و پس

⁸⁸ Sûre-i Zâriyât 56. Âyet-i Kerîme.

پیش و پس نکذار دست یکنفس

Ecel çün ferdā āyetdet pīş u pes
Pīş u pes ne-güzāredest yek nefes

Me‘ānī-i elfāz: *ecel* ma‘lūm *çün* çünkü *ferdā* yarın *āyetdet* saña gelür *pīş* öñ *u* *pes* arka *pīş* öñ *u* *pes* arka *ne-gozāredest* bırakmaz *yek nefes* bir nefes

Maḥşūl-i beyt: Çünkü *ecel* yarın saña gelür öñünden arқandan; öñ ve arқayı bırakmaz bir nefes. Ya‘nī seniñ *eceliñ* yarın kī gün gelüp, seni öñünden ve arқandan muḥāşara ve ihāta ider. Bir nefes seniñ öñini ve arқanı bırakmaz. Hattā nefes almağa, vaşiiyet itmege koymaz. Ol ānda ve sā‘atde seniñ rūḥını kabz ider. İşte ḥāl bu merkezde ise, sen şimdidedn öñünü arқanı gözet, gideceğin maḥal içün tedārikini gör. Vü girüye қalan māl ü emlāk ve eşyā’dan ḥayr, ḥayrāt eylemege sa‘y u gayret eyle ‘azīzim.

Şaḥīfe (717) Kāle’s-Sa‘dī:

خواجه در بند نقش الوان ايوانست
 خانه از پای بست ويرينست

Hāce der-bend-i naqş-ı evvānest
Hāne ez-pāy best vīrānest

Me‘ānī-i elfāz: *ḥāce* efendi *der-bend* kaydında *naqş-ı elvān-ı evvānest* evvāniñ ya‘nī ḥāneniñ elvānınıñ naqşı efkārında *ḥāne* ev *ez-pāybest* dibinden, temelinden *vīrānest* vīrāndır, ḥarābdır

Maḥşūl-i beyt: Efendi ḥāneniñ, evvānınıñ naqşı kaydında efkārında. Hālbukī ḥāne temelinden ḥarāb, vīrāndır. ‘Ākil olan kimesne evvel^{en} ḥāneyi ma‘mūr ider. Şoñra evvāniñ naqşına kıyām ider. Bir ḥāne kī temelinden vīrāndır; artık öyle ḥāneniñ evvānına naqş urmak efkārı ‘aynı dīvānelikdir. Burada ḥāneden murād, insāniñ ḥāne-i vücūdıdır. Zāt^{en} bu ḥāne vīrān, ḥarābdır bunuñ ziynet ve nümāyişine himmet eylemek dīvānelik[dir]. Aşıl naqş urılacak ḥāne klabdir kī, orası Beytu’llāh olup anı envā‘-ı ezkār-ı İlāhī ve mazhar-ı feyz-i tecellī ile naqş ve ziynet eylemege

himmet eyle kí o seniñle berāber (317a)burada, qabirde, āhiretde ve her yerde ‘azīzim.

Şahīfe (717) Kāle’s-Sa’dī:

ان كه قرارش نكرفتی و خواب
تا كل و نسرین نفشاندى نخست

کردش کیتی کل رویش بریخت
خار بنان بر سر خاکش برست

Ān kí qarāreş ne-giriftī u ḥāb
Tā gül u nesrīn ne-fişāndī nūḥüst

Gerdeş-i gītī gül-i rüyeş bi-rīht
Ḥār benān ber-ser-i ḥākeş bi-rust

Me‘ānī-i elfāz : *ān kí* ol kimesne *kīqarāreş* anıñ *qarārı ne-giriftī* tutmaz *vü ḥāb* dahı uyqusı tutmaz *tā* hattá *gül* çiçek *u nesrīn* Van gülü ve Mısır gülü ta‘bīr olunan laṭif ve nāzik güldür. İki nev‘idir: Bir nev‘ine gül-i müşgī; diğere nev‘ine gül-i ‘anber derler. *ne-fişāndī* saçarlardı *nūḥüst* birinci, ibtidā dımeğdir. *gerdeş* inqılāb, dönmek *gītī* iqlimiñ, cihānıñ *gül* ma‘lūm *rüyeş*-ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir; anıñ yüziniñ *bi-rīht* dökdi *ḥār-ı benān* diken dibleri *ber* üzere *ser* baş *ḥākeş* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir; anıñ toprağı *bi-rust* bitdi

Maḥşūl-i ebyāt: O kimesne kí, anıñ *qarārı* tutmaz ve uyqusı gelmez idi. Hattá etrāfına ya‘nī döşeginin etrāfına *gül* ve *nesrīn* çiçekleri ibtidā saçarlardı. Ya‘nī ol kadar kendüsi nāzik u laṭif ve ḥubb, güzel maḥbūb-ı cihān idi. Cihānıñ, iqlimiñ inqılābı anıñ *gül* yüzini dökdi. Ya‘nī fevt oldu ve qabriniñ toprağıniñ başı ucunda diken bitdi. Anıñ qabriniñ başı diken dibi oldu. İşte dünyā böyle zālımdır. Böyle nice maḥbūbları, Yusufları perīşān, ‘aşıklarını giriftār-ı belā vü muşibet itmişdir. Ne ‘acūze, mekkāre kocaqarudur ‘azīzim.

Şahīfe (718):

جمله دانند این اگر تو نكروی
هرچه مكارپش روزی بدروی

(595) şahīfede zīkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (718) Fi'l-Meşnevī:

تازه كن ایمان نه از گفت زبائن
ای هوا را تازه کرده در نهان

تا هوا تازه است و ایمان تازه نیست
کین هوا جز قفل آن در وازه نسیت

Tāze kūn īmān ne ez-güft-ı zebān

İy hevā-rā tāze kerde der-nihān

Tā hevā tāze est u īmān tāze nīst

Kīn hevā cüz kufl ān dervāze nīst

Me‘ānī-i elfāz: *tāze* ma‘lūm *kūn* eyle *īmān* ma‘lūm *ne* degil *ez-güft* sözden *zebān* lisān *iy* harf-i nidā *hevā* ma‘lūm *tāze* ma‘lūm *kerde* eylemiş *der* zarfiyyet (317b) *nihān* gizlü *tā* hattā *hevā* ma‘lūm *tāze est* tazedir *u īmām* ma‘lūm *tāze nīst* *tāze* degildir *kīn* kī *īn* taqđirinde; *kızırā īn* bu *hevā cüz* gayrı *kufl* kilīd, *miftāh ān* ism-i işāret *dervāze* kapu *nīst* degildir

Maḥşūl-i ebyāt: *īmān*ını dil ü cāndan *tāze* eyle. *Zebān* [u] sözden *tāze* eyleme. *Zirā* taşdıķ-i cānān olmasa *ıkrār-ı bi’l-lisān* olmaz, kī *münāfik* *īmān*ıyle müşrik olur. *İy* gizlüde vü bātında *hevāsını* *tāze* ve yeñi eylemiş *insān*! *Ya’nī* *tenhāda* *hevā-yı* *nefsine tābi’* olan *ādem*, *hevā-yı* *nefs* tazedir; *īmān* *tāze* degildir. *Zirā* bu *hevā* kapunıñ *kilīd* ve *miftāh*ıdır; gayrı başka degildir. *Ya’nī* bu *hevā* kapunıñ

kilîdi dimekdir. Bu hevâ-yı kilîd feth olur ise artık içerüye hücum idecek düşmânîñ hesâbı yokdur ‘azîzim.

Şahîfe (720):

دعى التکاسل تغنم فقد جرى مثل
که زاد راهروان چيستيست و چالاکى

Da ‘īyyu’l-tekāsul feḡad cerā mişl
Kî zād-ı rāh-revān ḡostīst u ḡālākī

Me‘ānî-i elfāz: *da ‘ī* sen terk eyle *el-tekāsul* keselânlığı *teḡannum* ḡanîmet bulasıñ *feḡad cerā* taḡḡīḡ cārî oldı *meşelā* mişl yönüñden *kîḡarf-i rabṡ zād* azıḡ *rāh-revān* yol gidiciler *ḡostīst* çabukdur *u ḡālākī* yine çabuk ma‘nâsıdır.

Maḡşûl-i beyt: Tekāsûli terk eyle; ḡanîmet bulasıñ. Taḡḡīḡ mişli cārî oldıḡı sülûk idicileriñ zādı, azıḡı çabuklukdur. Ya‘nî sür‘atle olur. فاستعجل الوقت سيف قاطم. sırrınca te’ḡîr ve tekāsûl eyleme kî; ⁸⁹هل جزاء الاحسان الا الاحسان⁸⁹ Âyet-i Kerîmesi sırrınca sen dahı ḡanîmet bulasıñ. Taḡḡīḡ bunuñ emşâli cārî oldı kîsâlikiñ zād-ı rāhı arayıcılık ve çabuklukdur. Evet, sâlik rāh-ı ḡaḡīḡat olan dâ’imâ delîl ve ḡılavuzı aramakdır ve sür‘at itmekdir kî, zîrâ vaḡt-i seyf ḡatı’dır. ya‘nî günlerini beyhûde görmeyüb Cenâb-ı Ḥaḡḡ’ıñ ḡurb-ı ma‘neviyyesine gitmek içün bir mürşid-i kāmiliñ dâmeninden yapışub teraḡḡı itmekdir. Bundan büyük ni‘met ve ḡanîmet olmaz ‘azîzim.

Şahîfe (720):

پاک و صافى شوواز چاه طبعيت بد راى
(318a) که صفایى ندهد اب تراب آلوده

Pāk u şāfî şevu ez-ḡāh ṡabī‘at bi-derāy
Kî şafāyî ne-dehed āb-ı tūrāb-ālūde

⁸⁹ Sûre-i Rahmân 60. Âyet-i Kerîme.

Me‘ānī-i elfāz: *pāk tāhir u šāfi* ma‘lūm *şev* ol *vāz çāh* kuyudan *tabī‘at* ‘enāşır-ı erba‘abi-derāy çık *kí zīrā şafāyī* birşafā *ne-dehed* virmez *āb* şu *tūrāb* toprak *ālūde* bulaşmış

Maḥşūl-i beyt: Pāk u tahire veşāfi ol; tabī‘at kuyusundan çık. Zīrā kí toprak ile ālūde olmuş karışmış şu şafā virmez. Evet, cümleliñ ma‘lūmıdır; tūrāb ve çamur ile karışmış şu berrak, şāfi, pāk u tāhir şuyuñ virdigi şafāyī virmez mi? Elbette virmez. İşte insān da bunuñ gibi ‘anāşır-ı erba‘a kuyusundan çıkub şaf u pāk u tāhir olmadıkça şafā-yı kalb ve tecellī-i Hakk zuhūr itmez. Çünkü kuyuda çamur ve çör çöp vardır. Her ne kadar şuyı berrak ise de dibinde çamurı vardır. Bunuñ gibi bu ‘anāşır-ı erba‘a kuyusunda olan tūrāb mā’-i hevā ve nār kí bunlarıñ mecmū‘ından shevāt-ı nefsāniyye hāşıl olur. Ārzū ve istekler bunlardandır. Egerçi bunları terk idüp şāfi, berrak olur iseñ ya‘nī gıll u geşden pāk olur iseñ artık şafā-yı kalb ve huzūr-ı Hakk seniñ içündir ‘azīzim.

Şahīfe (720):

کر بدرقه لطف تو ننماید راه

از راه تو هیچکس نکردد اکاه

انکه که بره رسد و باید رفتن

توفیق رفیق نشد و او یلاه

Ger bedreka-i luṭf-ı tu ne-nümāyed rāh

Ez-rāh-ı tu hīçkes ne-gerded āgāh

Ān kí be-reh resed vü bāyed refīk

Tevfīk-i refīk ne-şūd vāveylāh

Me‘ānī-i elfāz: *ger eger bedreka-i* gılavuz *luṭf* ma‘lūm *tu saña ne-nümāyed* göstermez ise *rāh* yol *ez-rāh* yoldan *tu seniñ hīçkeshīçkimesne ne-gerded* eylemez *āgāh* uyanıklık *ān kí* ol vaqt *kıḥarf-i rabṭ be-rāh* yola *resed* ulaşır *vü bāyed* gerek *reften* gitmek *tevfīk* ma‘lūm *refīk* arkadaş *ne-şūd* olmadı *vāveylāh* ma‘lūm

Maḥşūl-i ebyāt: Eger saña luṭfuñ ğılavuzı olan bir mürşid-i kâmil yol göstermez ise yoldan seni hıçbir kimesne āġāh eylemez. Ma‘lūmdur; zīrā Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ luṭf u ‘ināyeti ğılavuzı olan mürşid-i kâmil ise kimiñ cānı ve ne ģudreti vardır kî **(318b)**ṭarīk-i müstaḳīm üzere gitsün. Ve derd-i ‘ışḳ-ı İlāhī üzere sülūk itsün. Ol vaḳt kî yola ulaşur ve oradan ğitmek lâzımdır. Ya’nī bir kimesne kî ṭarīk-i müstaḳīme ve ṭuruḳ-ı ‘aleyhde sülūka yitişüb oradan kî teraḳḳī itmek lâzımdır; elbette Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ tevḫīḳ ve luṭfı gerekdir. Egerḳı tevḫīḳ-i refīk olmaz ise ol zamān vāveylāh ve vā ḥaseratā vā nedāmetā feryādı, āsumānı tutar. Ya’nī ṭarīḳ-i müstaḳīmden ṭarīḳ-i ḍalālete giden ve orada ḳalan kimesneniñ vāveylāsı böyle olur ‘azīzim.

Şaḥīfe (721):

کنون باید ای خفته بیدار بود
چو مرک اندر آرد ز خوابت چه سود

تو پیش از عقوبت در عفو کوب
که سودی ندارد فغان زیر چوب

(408) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (721) Ḳāle’l-Hāfız:

جنت نقدست این جا عشرت و عیش و حضور [تازه کن]⁹⁰
زانکه در جنت خدا بر بنده ننویسد گناه

Cennet-i naḳdest īn cā ‘ışret u ‘ıyş u ḥuzur [tāze kūn]
Z’ān kî der-Cennet-i Hudā ber bende ne-n’vīsed günāh

⁹⁰ Bkz. <https://ganjoor.net>

Me‘ānī-i elfāz: *Cennet* ma‘lūm *naḳdest* peşindir *în* bu *cā* maḥalde ‘*işret ü ‘ıyş u ḥużūr* ma‘lūmdur [*tāze kūn*] *z’ān* *kí* ol sebebden *kíder-Cennet-i Ḥudā* Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ Cennetinde *ber* üzere *bende* kıl *ne-n’vīsed* yazmazlar *günāh* ma‘lūm

Maḥşūl-i beyt: Bu yerde, bu maḥalde peşin Cennet vardır *kí*, o Cennetde ‘*işret ü ‘ıyş* ve *ḥużūr*dur. Ol sebebden *kí*, Allāh’ıñ Cennetinde *bende* üzerine *günāh* yazılmaz. Ya‘nī bu dünyāda cennet-i ma‘nevī vardır. Cennet-i āhiret mu‘aḥḥar olduğundan bu cennet-i ma‘neviyyeye *naḳd-i* peşin denildi. Ol cennetde *ḥūrī*, *ḡilmān*, *köşkler* bu gibi şey’ler yokdur. Ancak o cennetde Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ‘*işk u maḥabbetiyle* *ḥużur* vardır *kí*, o Cennete dāḥil olanlara *günāh* yazılmaz. Ya‘nī anlar *günāhından* berīdirler. Aşlā Ḥaḳḳ’a ma‘şiyet itmezler, *kí* ḥattā *günāh* yazıla. Buña cennet-i ‘*irfān* dāḥi derler. Erbābınıñ ma‘lūmıdır ‘*azīzim*.

Şaḥīfe (722) Fi’l-Meşnevī:

کودکان کرچه بیک بر مکتب درند
(319a) در سبق هر یک زیک بالا تراند

خود ملانک نیز نا همتا بدند
زین سبب در اسومان صف صف شدند

Kūdekān gerḫi be-yek ber-mekṭeb derend

Der-sebaḳ her yek zi-yek bālā-terend

Ḥod melā’ik nīz nā-hemtā budend

Z’īn sebeb der-āsumān şaf şaf şūdend

Me‘ānī-i elfāz: *kūdekān* *kūdekiñ* cem‘idir; çocuklar *ger ḫi* eger *ḫibe-yek ber-mekṭeb* ma‘lūm *derend* içindedirler *der-sebaḳ* dersde *her yek* her biri *zi-yek* birinden *bālā-terend* a‘lā ve ziyāde *bālādırlar* *ḫod* ḥaḳıḳatde *melā’ik* ma‘lūm *nīz* dāḥi *nā-hemtā* müsāvī, müşābih olmayan *budend* oldılar *z’īn*bu sebebden *der-āsumān* göklerde *şaf şaf şūdend* oldılar

Maḥşūl-i ebyāt: Çocuklar egerçi bir makteb içredirler; lâkin dersde her biriniñ dīgerinden bālā-terdirler. Ya'nī bir mekteb ve bir yerde ve bir ḥāceden okurlar, ders alurlar; lâkin bi-ḥasbi'l-isti'dād ve kâbiliyyet birbirlerinden fark ve temyīzlik vardır. Ḥaḳīkatde melā'ike müsāwī ve birbirlerine müşābih olmadıklarımada işte bu sebebden gökler üzere şaf şaf mekân tutdılar; bir nev'i oldırlar. İçlerinde büyükleri ve efdāl olanları vardır. Gerçi cümlesiniñ ismi melā'ikedir; ammā efdāliyyet ḥasebiyle birbirlerinden fark olunurlar 'azīzim.

Şahīfe (723) Kāle'l-Hāfız:

هست امیدم علی رغم عدو روز جزا
فیض عفو ش ننه د بار کنه بر دوشم

Hest omīdem 'alā rağm-ı 'adū rūz-ı cezā

Feyz-i 'afveş ne-nehed bār-ı günah ber dūšem

Me'ānī-i elfāz: *hest* vardır *omīdem* ma'lūm *'alā rağm-i 'adū* düşmeni ḥor ve zelīl itmek için *rūz-ı cezā* kıyāmet günü *feyzdökmek* 'afv ma'lūm -ş zamīr; Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a rāci'dir *ne-nehed* koymaz *bār* yük *günah* ma'lūm *ber* üzere *dūšem* omzum

Maḥşūl-i beyt: Ümīdim vardır kī düşmenimiñ körlüğüne kıyāmet günü Anıñ 'afvı feyzi günāh yükünü omuzum üzere koymaya. Ya'nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan ümīdim budur kī, 'adūmız olan şeytānı ḥor ve zelīl ve me'yūs itmek için Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ın rahmet-i vāsi'ası muḳtezāsınca 'afv ve mağfiretini kulları üzere ifāze itdikde benim daḡı omzumda günāh yükünü koymaya 'azīzim.

Şahīfe (725):

نه منعم بمال از کسی بهترست

(319b) خرار چل الطلس پوشد خرست

برین عقل و همت نخوانم کست

وکر میرود صد غلام از پست

تکبر کند مرد حشمت پرست

نداند که حشمت بحلم اندرست
 چو منعم کند سفله را روزگار
 نهد بر دل تنگ درویش بار

چو بام بلندش بود خود پرست
 کند بول و خاشاک بر بام پست

Ne mun 'im be-māl ez-kesī bih-terest
Har er çul-i atlas pūşed harest

Berīn 'aql u himmet ne-ḥ'ānem kist
Veger mī-reved şad gulām ez-pest

Tekebbur kūned medr-i ḥaşmet-perest
Ne-dāned kī ḥaşmet be-ḥilm enderest

Çü mun 'im kūned sifle-rā rûzgār
Nehed ber-dil-i teng dervîş bār

Çü bām-ı bülendeş büved ḥod-perest
Kūned bevl u ḥāşāk ber bām-ı pest

Me'ānī-i elfāz: *ne* değil *mun'im* in'ām idici *be-māl* māl ile *ez-kesī* bir kimesneden *bih-terest* ziyāde güzel *har* eşek *er* eger *çul-i atlas* atlasdan *çul pūşed* örtesiñ *harest* eşekdir *bedīn* bu *'aql u himmet* ile *ne-ḥ'ānem* okumam *kist* kimesnedir *veger* eger *mī-reved* gider *şad* yüz *gulām* köle *ez-pest* arkasından *tekebbur* kibr *kūned* ider *merd ādem ḥaşmet-perest* ḥaşmet tapan *ne-dāned kī* bilmez *kīḥaşmet* ma'lūm *be-ḥilm* ma'lūm *enderest* içindedir *çü* çünkü *mun'im* ma'lūm *kūned* ider *sifle-rā* sefīhi *rûzgār* eyyām *nehed* kor *ber* üzere *dil* gönül *teng* tar *dervîş* fakīr *bār* yük, minnetmendçu çünkü *bām* tamı *bülendeş* anıñ yüksek *büved* olur *ḥod-perest* kendüye *tapıcı kūned* ider *bevl* ma'lūm *ḥāşāk* daha büyüğü *ber* üzere *bām* tam *pest* alçak

Maḥşûl-i ebyât: Zengin olan âdem in‘âm u ihsân eylemege ve māl bir kimesneden ziyāde eygü dimekdir. Eşege atlas çul örtürtmekle yine eşekdir. Bu ‘aql ve himmet ile olan âdeme, âdem insân okumam, dimem. Ya’nî böyle zengin olmağlı tekebbür ve mu‘azzam iden âdem, maḥbûlüm degildir; aña âdem okumam. Egerçi arkasından yüz ğulām, köle gider ise de. Zîrâ ḥaşmet-perest olan âdem, zarûrî tabî‘i tekebbür ider. Bî-çāre bilmez kî, ḥaşmet ḥilimdedir. Ya’nî herkese ḥilm ile mu‘āmele itmek ‘ayn-ı ḥaşmetdir. Lâkin çünkü eyyām-ı sefîhi zengin, māl-dār ider. Faḳîr olanların ḥār olan göñline minnet yükini kor. Çünkü o sefîhiñ kendüsine tapan âdemiñ tāmı yüksek oldı. **(320a)**Alçağ olan tamlara bevl ider; daha başkasını da icrâ ider. Sefîh bu yâ ‘azîzim.

Şahîfe (725) Fi’l-Meşnevî:

کر کدایان طامعند و زشت خو
در شکم خوران تو صاحب دل بجو

در تک دریا کهر بت سنکهاست
فحرها اندر میان ننکهاست

Ger gedāyān ṭāmi‘ end vü zişt ḥū
Der-şikem ḥorān tu şāḥib-dil be-cū

Der-tek-i deryā guher bā-senghāst
Faḥrhā ender-miyān-ı nenghāst

Me‘ānî-i elfāz: ger eger *gedāyān* gedānıñ cem‘idir; dilenciler *ṭāmi‘end* tāmā‘ idiciler *vü zişt* kötü, *ḳabîḥ ḥū* hūylu, aḥlāḳlu *der* zarfıyyet *şikem* karnı, batnı *ḥorān* yiyiciler *tu* sen *şāḥib-dil* göñül *şāḥibi be-cū* ara, ṭāleb eyle *der-tek* dibinde *deryā*

baħr, deňiz *guher* cevher *bā-sengest* taşlar ile berāberdir, maħlūtdur *faħrhā* iftiħārlar *ender-miyān* içlerinde, ortalarında *nenghāst* ‘ayb u nengler dimerdir

Maħşūl-i ebyāt: Egerçi gedālar vü dilenciler tama‘kār ve çirkin ħūylu ve kötü aħlākludırlar ve çok yiycidir; sen şāhib-göñül ara, taleb eyle. Ya‘nī anlarıñ böyle zāhir ħāllerine nazar itme. Sen bunlarıñ içinde olan şāhib-dil ve evliyāyı ara, taleb eyle. Zīrā deyānıñ dibinde cevher taş ile maħlūtdur, berāberdir, karışımıdır. Ve faħrlar, ‘ayb u nengler mābeyninde mevcūddur. Sen anlarıñ bāṭın aħvāllerine eyle ve anlardan şāhib-dil olanları taleb eyle.

Şaħīfe (726):

در دیده اعتبار خوابست
بر رهگذار اجل سرا بیست
مشغول مشو بسرخ وزر دش
اندیشه مکن ز کرم و سر دش
سرمایه افتست زنهار
خود را ز فریب او نکهدار

Der-dīde-i i ‘tibār ħ ‘ābest
Berreh-güzār-ı ecel serābest

Meşğul me-şev be-surḥ u zerdeş
Endīşe me-kün zi-germ u serdeş

Sermāye-i āfetest zinhār
Ĥod-rā zi-firīb-i u nigh-dār

Me‘ānī-i elfāz: der zarfiyyet *dīde-i göz i ‘tibār* kadr u kıymet *ħ ‘ābīst* uykuður ber üzerinde *reh-gozār-ı ecel* eceliñ, mevtiñ yolu; *gozārende* serābīst serābdır serāb uzakdan şu gibi görünür; yanına varıldıkda hiçbir şey’ yokdur, türābdır *meşğul* ma‘lūm *me-şev* olma (320b) *be-surḥ* kırmızı vü *zerdeş* şarusıyla *endīşe* efkār *me-kün*

eyleme *zi-germ* ıcağından *u serdeş* so‘uğından *sermāye-i* ma‘lūm *āfetest* āfetdir *zinhār* şakın *hod-rā* kendüni *zi-fırīb-i ũ* o dünyānıñ aldatmasından *nigeh-dār* hıfz tut

Maḥşūl-i ebyāt: Dünyā dīde-i i‘tibārda uyğudur. Ya‘nī dünyānıñ kadr ü kıymeti gözdeki uyku gibidir. Ecel yolunuñ güzārende serābıdır. Ya‘nī sen onı serāb zann idersiñ. Ḥalbukı bir şey’ yokdur; yalnız zannıdır. O dünyānıñ kırmızısıyla şarusıyla meşğūl olma. O dünyānıñ ıcağından, so‘uğından ya‘nī sürūrından, kederinden, fakrından, gınāsından efkār, endīşe eyleme. Anıñ ya‘nī dünyānıñ sermāyesi āfetdir. Şakın kendüni, anıñ aldatnasından hıfz eyle. Zīra kī anıñ elvānı, rengi seniñ tıfl-ı nefsinı aldatur. Ve seni yoldan çıkarub izlāl ider. Ve netīce vādī-i ḥüsrānda gūlyabānīlere seni telef ü zāyi‘ itdirir ‘azīzim.

Şahīfe (727):

دی روز بدو دلم امیدى میداشت
امروز برفت و نا امیدم بکذاشت

Dīrūz bedū dilem ūmīdī mī-dāšt
İmrūz be-reft vū nā-ūmīd be-goṣāšt

Me‘ānī-i elfāz: *dī* dün *rūz* gün *bedū* zamīr *dilem* göñlüm *ūmīdī* bir *ūmīd mī-dāšt* tutardı *imrūz* bugün *be-reft* gitdi *vū nā-ūmīd* ümīdsiz *be-goṣāšt* geçdi, terk itdi

Maḥşūl-i beyt: Dünkı gün andan göñlüm bir ümīd tutardı. Bugün ümīdim gitdi; nā-ümīdlik kaldı. Yevm-i maḥşerde müşrikīn ve küffār tarafından böyle söylenür. Ya‘nī anlar dünyāda pūtlara tapub ümīd iderler idi kī yarın anlara bir fā’ide itsün. O fā’ide bi’l-‘aks maḥarrata tebdīl olunca böylece söylerler ‘azīzim.

Şahīfe (727) Fi’l-Meşnevī:

قصه آن آبگیرست ای عنود
که دروسه ماهی اشکرف بود

Kıṣṣa-i ān ābgīrest iy ‘anūd
Kī der-ū se māhī-i oşgorf būd

[**Maḥşūl-i beyt**]: İy lecūc u ‘anūd bu ol ābgīriñ kışşasıdır kí, ol ābgīrdeibāh,şigerf ü ‘azīm māhī var idi; ya‘nī büyük balık var idi.

چند صیادی سود آن آبگیر
بر گذشتند و بدیدند آن ضمیر

*Çend şayyādī sūd-ı ān ābgīr
Ber gūzeştend vü be-dīdend ān zamīr*

[**Maḥşūl-i beyt**]: Birkaç şayyād ol ābgīr cānibine geçdiler ve ol zamīri gördiler. Ya‘nī ol göle, şuya uğrayup andan **(321a)**mürūr itdiler. Ve ol gölde mużammir olan ibāh, büyük balığı gördiler.

پس شتابیدند تا دام آوردند
ماهیان واقف شدند و هوشمند

*Pes şitābīdend tā dām āverdend
Māhīyān vāqıf şūdend vü hūşmend*

[**Maḥşūl-i beyt**]: Pes ‘acele itdiler; dām-ı av gütüreler. Balıklar vāqıf oldılar ve hūşmend oldılar. Ya‘nī o balıklar her biri şayyādlarıñ kendilerini şikār eylemekden ötürü tızağ götürmege sür‘at eylediklerini her biri isti‘dādılık qadr-i vāqıf oldılar ve te‘ekkül qaldılar.

انکه عاقل بود عزم راه کرد
عزم راه مشکل نا خواه کرد

*Ān kí ‘āqıl būd ‘azm-i rāh kerd
‘Azm rāh-i moşkil nā-ḥāh kerd*

[Maḥşūl-i beyt]: Ol balık kî kāmīlū’l-‘aql idi. derḥāl yola ‘azm itdi. Nā-ḥ’āh olan müşkil yola ‘azm eyledi. Ya’nī müşkil olan yola nā-ḥ’āh, istemeyerek ‘azm kıldı. Ya’nī kendüniñ vaṭan-ı me’lūfindan cüdā olmuş ve sefer ü seyāḥat kılmak fi’l-ḥaḳīka bir müşkil yoldur, kî ṭabī‘at anı istemez. Lâkin ol ‘ākıl ve kāmīl kendi vaṭan-ı me’lūfindan cüdā olup bi’l-‘zarūrī ma‘e’l-kerāhe müşkil olan yola ‘azīmet eyledi.

كفت با اينها ندارم مشورت
كه يقين سستم كنند از قدرت

*Güft bā-īnhā ne-dārem meşveret
Kî yakīn süstem künend ez-meḳderet*

[Maḥşūl-i beyt]: Ol ‘ākıl olan balık kendi kendiye didi; ben bunlarla meşveret tutmazam; kî yakīn budur kî bunlar beni ḳudretten süst iderler. Ya’nī bunlar müşāvereye ehl degillerdir. Anıñ içün bunları müşāvere eylersem kendileriñ murādlarına göre re’y ve tedbīr eyleyüp beni murādım cānibine olan ḳudretten ve himmetden ve ‘azīmetden za’īf iderler didi.

مهر زاد و بود بر جانشان تنند
كاهلی و جهلشان بر من زنند

*Mihr-i zād u būd ber-cāneşān tenend
Kāhilī vü cehleşān ber-men zenend*

[Maḥşūl-i beyt]: Zīrā zād ve būd maḥabbeti ya’nī bunlarıñ ṭoḡduḳları ve olduḳları maḥal, kî vaṭandır; bu vaṭan maḥabbeti bunlarıñ cānı üzere ṭoḳunurlar ve urılurlar. Kilīm urmak, ṭoḳumak gibi bunlarıñ kāhilligi[ni] ve cehli[ni] baña ururlar. Ya’nī ben bunlarla meşveret tutmazam. Eger meşveret eylersem bī-şekk beni ḳudret ve himmetden za’īf ider. Anıñ içün kî, vaṭanlarınıñ mihr ü maḥabbeti anlarıñ cānları üzere ṭolanurlar. Ve anlarıñ kāhilligi, cāhilligi baña te’sīr ider, didi.

مشورت را زنده باید نکو
که ترا زنده کند و آن (321b) زنده کو

Meşveret-rā zinde'i bāyed nikū
Kí tu-rā zinde kūned v'ān zinde kū

[**Maḥşül-i beyt**]: Meşverete bir eygü zinde gerek, kí seni zinde eyleye. Ammā ol zinde kanı? Ya'nī fi'l-ḥakīka müşāvere eylemege bir eygü zinde-dil kimesne gerekdir. Tā kim anıñ kelām-ı ḥayāt-baḥşı seni ihyā kıla ve maḥşūdına muvaşşıl ola.

نیست وقت مشورت هین راه کن
چون علی تو آه اندر چاه کن

Nīst vaqt-i meşveret hīn rāh kūn
Çün 'Alī tu āh ender-çāh kūn

[**Maḥşül-i beyt**]: Kendüsine bugüne tenbīh idüp, didi : İy nefis, āgāh ol. Meşveret vaḳtı degildir, kí vaḳt be-gāyet nāzıkdir. Seyf-i şārim gibi 'ömr-i kesr ve berḳ-ı ḥātıf gibi durmayub geçer. İmdi yol eyle Ḥazret-i 'Alī raḍıya'llāhu 'anh gibi sen āhı çāh içre eyle ve sırrıñı āgāh söyle.

محرم آن اه کیمیابست بس
شب رود پنهان روی کن چون عسس

Maḥrem-i ān āh kīmyābest bes
Şeb reved pinhān-rūy kūn çün 'ases

[**Maḥşül-i beyt**]: Ol āhıñ maḥremi ziyāde kīmiyābdır. 'Ases gibi şeb-rūluḳ ve pinhān-rūluḳ eyle. Ya'nī o āhıñ maḥremi kimyābdır. Çünkim böyle oldıysa pes 'ases gibi pinhān-rūluḳ eyle ve gice yūri. Ya'nī 'ases nice pinhān giderse ve ba'z-ı

kimse gice ile ne gūne pūşīde ve maḥfī seyr iderse iy sālik, rāz-dān gerekdir kī, sen daḥı bunlar gibi pinhān-rū olasıñ, dimekdir.

سوی دریا عزم کن زین آبگیر
بحر جو و ترک این کرداب گیر

Sūy-ı deryā ‘azm kūn z’īn ābgīr
Baḥr-i cū vū terk īn girdāb gīr

[**Maḥşūl-i beyt**]: Bu ābgīrden deyā cānibine ‘azm eyle. Baḥr dile ve bu girdābı terk eyle. Ya’nī bu ābgīr dūnyādan deryā-yı ḥaḳīḳat ve baḥr-i vaḥdet cānibine ‘azīmet eyle.

سینه را پا کرد دمی رفت آن حذور
از مقام با خطر تا بحر نور

Sīne-rā pā kerd demī reft ān ḥezūr
Ez-maḳām-ı bā-ḥaṭar tā baḥr-i nūr

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ol mübālağa ile ḥazer idici zīrek balıḳ sīnesini pā eyledi ve gitdi maḳām-ı ba- ḥaṭardan baḥr-ı nūra dek seyr itdi.

رنجها بسیار دید و عاقبت
رفت آخر سوی امن و عاقبت

Renchā bisyār dīd u ‘āḳıbet
Reft āḥir sūy-ı emn ü ‘āfiyet

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ol yolda ol balıḳ çok belā ve miḥnetler gördi. Ve ‘āḳıbetü’l-emr, āḥir emn u ‘āfiyyet cānibine gitdi. Ve kendüyi maḥal-i emn ü selāmet olan baḥr-i ḥaḳīḳate vāşıl itdi.

خویشتن افکند در دریای ژرف
که نیابد حد انرا هیچ طرف

Hîştēn efkēnd der-deryā-yi jerf
Kí ne-yābed ḥadd-i ān-rā hīç taraf

[**Maḥşūl-i beyt**]: Kendüsini ol jerf ve ‘azīm olan deryāya bıraḳdı kí, (322a)hīç taraf ya‘nī insānıñ gözi anıñ ḥadd ü kenārını bulmaz. Fī’l-ḥaḳīḳa deryā-yı vaḥdet ve baḥr-i ḥaḳīḳat bir ma‘nevī baḥrdır kí, hīç başar-ı başireti ve çeşm-i sīreti anıñ ḥadd ü kenārını ihātaya ḳādir olmaz. Çünkí bu balıḳ ol ābgīrden gıtdi ve kendüni baḥr-ı nūra vāşıl itdi.

پس چو صیاد ان بیاوردند دام
نیم عاقل را ازان شد تلخ کام

Pes çü şayyādān bi-yāverdend dām
Nīm ‘āḳıl-rā ez-ān şud telḫ kām

[**Maḥşūl-i beyt**]: Pes çünkim şayyādlar, ol balıḳları şikār içün dām getürdiler. Nīm ‘āḳıl ol şayyādlarıñ gelmesinden dimāḡı acı oldı. Pes ol ḥālī müşāhede ḳıldıkda fışatı fevt eyledigine nādım oldı.

کفت ان من فوت کردم فرصه را
چون نکشتم همره عاقل چرا

Güft ān men fevt kerdem forşe-rā
Çün ne-geştem hem-reh-i ‘āḳıl çerā

[**Maḥşūl-i beyt**]: O didi : Āh u vāh, ben fırşatı fevt eyledim. O delīl ve reh-nümāya tābi‘ ve hem-rāh olmadım. Ve niçün ol ‘āḳıl u kāmile mütāba‘at ḳılmadım. بالبتی اتخذت مع الرسول demde Murād-ı ehl-i ḡafletiñ ḥaḳīḳat-i ḥāle vāşıl oldıḳları

رسیدیه، Resûle mütâba‘at ve anıñ vârislerine mürâfaķat eylemegi temennî kılmalarıdır. Ve fevt olan hâlete müteħassir olmalarıdır.

بر گذشته حسرت آوردن خطاست
باز ناید رفته یاد آن هباست

Ber gûzeşte ĥasret āverden ĥaťāst
Bāz ne-āyed refte yād ān hebāst

[Maħşûl-i beyt]: Geçmiş nesne üzere ĥasret getürmek ĥaťadır. Zîrā refte vü gûzeşte, gîrû dönüb gelmez. Anı yād itmek ‘abeş ve hebā’dır.

لیک زان ننديشم و بر خود زنم
خويشتن را اين زمان مرده کنم

Lîk zi-ān n’endîşem u ber ĥod zenem
Ĥîşten-rā īn zamān murde kūnem

[Maħşûl-i beyt]: Lâkin andan fikir eylemezem ve kedime ururam. Bu zamān kendimi mürde eyleyem. Ya‘nî ol nîm ‘ākıl olan balık kendisine eyitdi : Ol ‘ākıl güzer kıldığından ve fırsatım fevt olduğundan fikr ü endîşe eylemezem, kí vakt nâzıktır. Belkî fikri kendime zamm eylerim ve kendimiñ ĥalāsı içün tadbîr kılurum. Lâzım geldikçe bu zamān kendimi mürde-şekl kılam ve ölmezden evvel ölem. Bu şan‘atla şayyâdlar ellerinden ĥalāş olam, didi.

همچنان مرد و شکم بالا فکند
آب میبردش نشیب و که بلند

Hemçünîn mürd vü şikem bālā fikend
Āb mî-bordeş nişîb u geh bülend

[**Maḥşūl-i beyt**]: El-ḥāşıl anıñ gibi ol balık öldi ve baṭnını yukarı bıraktı.
(322b) Āb anı gāh aşāğa ve gāh yukarı iletđi.

هر یکی زان قاصدان بس غصه برد
که دریغا ماهی بهتر بمرد

Her yekī z'ān kāşıdān pes ğuşşa bord
Kí dirīgā māhī-i bih-ter be-mürd

[**Maḥşūl-i beyt**]: Pes kāşıdlar ve şayyādlar bunuñ mürde olmasını gördüklerinde her birisi ol kāşıdlardan çok ğuşşa eyledi. Böyle diyü kí, iy dirīgā olsun, bih-ter olan balık öldi. Ve anı şayd eylemekden herbirimiz mahrūm kaldı.

پس گرفتش یک صیاد ارجمند
پس برو تف کرد و بر خاکش فکند

Pes girifteş yek şayyād ercomend
Pes berū tof kerd ber ḥākeş fikend

[**Maḥşūl-i beyt**]: Pes bir ercümend şayyād anı tutdı; ba‘dehū aña tef eyledi ve anı ḥāk üzere bıraktı. Ya‘nī ölü zann eyleyüp anıñ vücūdını taḥkīrden öturi tof diyüp, götürüb deryā kenārına atdı. Anıñ için kí şuda olan balık murdār ve nā-pāk olur. Ammā ḥākde olsa pāk olur ve mezbūḥ mertebesiñ bulur. Balığıñ renci ḥākde olmaḡdır dimişler.

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب
ماند آن احمق همی کرد اضطراب

Ġalt ġaltān reft pinhān ender-āb
Māned ān aḡmak hemī kerd ıztırāb

[Maḥşūl-i beyt]: Çünkim bu balık bu şan‘atla şayyādlarıñ elinden kurtuldı. Pes yuvarlanarak yuvarlanarak pinhān ve maḥfī āba gitdi ve kendüyi deryāya vāşıl itdi. Ammā ol aḥmak bu tedbīr ü tedārike kādīr olamayub maḡrūr ve cāhil olduğından ‘azm-i rāh kılamayub ol ābgīrde kaldı ve ıztırāb kıldı.

از چپ و از راست میجست ان سلیم
تا بجهد خویش برهاند کلیم

Ez-çep u ez-rāst mī-cüst ān selīm
Tā be-cehd ḡ ṭş be-rehāned kelīm

[Maḥşūl-i beyt]: El-ḥāşıl ol selīm ve aḥmak şoldan ve şaḡdan şıçradı. Tā kendiniñ cehdiyle ve bī-vaḡt olan sa‘y ile kelīmini kurtara ve nefsini anlarıñ elinden eyleye.

دام افکندند اندر دام ماند
احمقی اورا دران اتش نشاند

Dām efkendend ender-dām mānd
Aḥmaḡī ū-rā derān āteş nişānd

[Maḥşūl-i beyt]: Pes şayyādlar anı görüp dām bıraḡdılar ve ol dām içinde kaldı. Aḥmaklık anı ol āteşde naşb eyledi. Ḥamāḡat ve cehālet ol balıḡı şayyādlarıñ dāmından giriftār eyleyüp ‘āḡıbet āteşde yanmaḡa vaz‘ eyledi.

بر سر اتش بیشت تابه
با حماقت کشت او هم خوابه

Ber ser āteş be-poşt-i tābe ‘ī
Bā-ḡamāḡat ḡeşt ū hem ḡ ṭābe ‘ī

[**Maḥşūl-i beyt**]: Āteş ortasında bir tābeniñ arkasında (323a)ḥamāḳatle o hem ḥābe oldı. Maḥşūd, şol kāfir ve ‘āşī olan kimseler olur kī, cehennem tābesında kendi ḥamāḳatleriyle cūft oldukları ḥâlde dāḥil olurlar ve anda pişüp ve yanup efġān kıılurlar.

او همی جوشید از تف سعیر
عقل می گفتش الم یا تک نذیر

آن همی گفت از شکنجه وز بلا
همچو جان کافران قالوا بلی

Ū hemī cūşīd ez-tef-i se ‘īr
‘Aql mī-güfteş elem yā tek nezīr

Ān hemī güft ez- şikence v ‘ez-belā
Hemçü cān-ı kāfirān ḳālū belā

[**Maḥşūl-i ebyāt**]: Ol aḥmaḳ balıḳ āteş [u] se‘īriñ ḥarāretinden ḳaynadı. Ol vaḳt ‘aql aña didi: Saña nezīr gelmedi mi? Ol aḥmaḳ daḥı şikence ve belādan dirdi; kāfirleriñ cānı gibi, anlar gibi bize nezīr geldi, didiler. Ve lâkin biz anı tekzīb eyledik.

باز میگفت او که در این بار من
وار هم زین محنت کردن شکن

Bāz mī-gof ū kī der-īn bār men
Vārehem z ‘īn miḥnet-i gerden şiken

[**Maḥşūl-i beyt**]: Girü ol ‘aḳsız balıḳ āteş-i belāda yanarken didi : Eger bu kere gerden- şiken miḥnetden ḥalāş olam; ya‘nī bu boyun kırıcı ve ḳahr idici ‘azābdaeger bu def‘a ḳurtulursam

من نسازم جز بدریای وطن
ابگیرا نسازم هم سکن

Men ne-sāzem cüz be-deryā-yı vaṭan
Ābgīrī-rā ne-sāzem hem seken

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ben deryādan ġayrıyı vaṭan düzmeyim. Bir ābgīrī ben mesken düzmeyim.

آب بیحد جویم و ایمن شوم
تا ابد در امن و صحت میروم

Āb-ı bī-ḥādd cūyem u īmen şevem
Tā ebed der-emn u şihḥat mī-revem

[**Maḥşūl-i beyt**]: Bī-ḥadd āb isteyim ve īman olam. Ya‘nī ṭālibim; ölem ve anda vaṭan kılam, didi. Tā ebedī emn ü şihḥatde gidem ve belādan kendümi ben ḥalāş idem, didi.

ان ندامت از نتیجه رنج بود
نه ز عقل روشن چون کنج بود

Ān nedāmet ez-netīce-i renc būd
Ne zi-‘aql-ı rūşen çün genc būd

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ol nedāmet, renc olmak netīcesinden idi; yoḥsa genc gibi rūşen olan ‘aqlıdan degil idi. Ya‘nī bu ḥīn-i muzāyeķede ve zamān-ı belāda zuhūra gelen bī-vaḳt-i temennī, ol aḥmak ve nā-dāniñ bī-‘aqlılığındandır. Zīrā ḥamāķatiñ ḥūy-i kabīhi oldur kí, du‘ā ve temennī vaḳtinde cāhil ve ġāfil olur. ammā belā başına

geldikde beyhūde yere du‘ā ve temennī eyler. İşte o bī-vaḳt olan temennī ve du‘ādan ve nedāmet-i renc ü belānıñ netīcesinden oldı. Yohsa genc gibi rūşen olan ‘aḳlıñ netīcesinden olmadı.

میکنند او توبه و پیر خرد
بانک (323b) لوردوا لعادوا میزند

Mī-kūned ū tevbe u pīr-i ḥīred
Bāng-ı lev ruddū le-‘ādūmī-zened

[Maḥşūl-i beyt]: Ol aḥmak, vaḳt-i ḡamda ve ḥīn-i elemde tevbe ve nedm eyler. Lâkin ‘aḳl pīri aña *lev ruddū le-‘ādūşadāsın*ı urur. Böyle diyü kî, iy aḥmak ve nā-dān! Eger sen , bu belādan ni‘met ve ra‘fet cānibine redd olunsaydıñ şol ‘amelden, kî nehy olduñ idi, yine aña ‘avdet eylerdiñ. İmdi bu tevbe ve nedāmetiñ bī-ma‘nādır ve buña i‘tibār yokdur diyü tevbīḥ iderler ‘azīzim.

Şahīfe (727) Fi’l-Meşnevī:

مکر شیطانست تعجیل و شتاب
لطف رحمانست صبر و احتصاب

با تانی کشت موجود از خدا
تا بشش روز این زمین و چرخا

در نه قادر بود کز کن فیکن
صد زمین و چرخ آوردی برون

این تانی از پی تعلیم تست
صبر کن در کار دیرآی و درست

Mekr-i şeyṭānest te‘cīl ū şitāb
Luṭf-ı Raḥmānest şabr u iḥtisāb

Bā-te'ennī gešt mevcūd ez-Ḥudā

Tā be-şeş rüz īn zemīn ü çerḥhā

Verne ḳādir büved k'ez-kun fe yekun

Şad zemīn u çerḥ āverdī birūn

Īn te'ennī ez-pey-i ta'līm-i tust

Şabr kūn der-kār dīr āy vü dūrūst

Me'ānī-i elfāz: mekrma'lūm şeytānest şeytānıñdır; ḥīle, ḥud'a, dü bāre itmek *te'cīl* 'acele ü *şitāb* çabuk *luṭf* ma'lūm *Raḥmānest* Cenāb-ı Hakk'ın *luṭfıdır şabr şabr* itmek *vü ihtisāb* hikmet ve maşlahat muḳtezāsı üzeredir *bā-te'ennī* ağır ile; zıdd-ı 'acele *gešt* oldu *mevcūd* göze görinen ve görilmeyen *mevcūdāt ez-Ḥudā* Cenāb-ı Hakk'dan *tā* hattā *be-şeş rüz* altı gün *īn* bu *zemīn* yer, *arzvü çerḥhā* eflāk *verne* yohsa *ḳādir* ma'lūm *büved* olur *k'ez-kun fe yekun* lafz-ı şerīfiyle bir ānda olur, dımeḳdır. *şad* yüz *zemīn* yer, *arzvü çerḥ* felek *āverdī* getirür *birūn* taşra *īn* bu *te'ennī* ma'lūm *ez-pey* için *ta'līm-i tust* saña *ta'līm* içündür *şabr kūn* şabr eyle *der-kār* işde, fī'ide *dīr* geç *āy* gel *vü dūrūst* toğrı

Maḥşūl-i ebyāt: Te'cīl ve çabukluk şeytānıñ mekr [ü] ḥīlesindendir. Ammā şabr u ihtisān *luṭf-ı Raḥmān*'dandır. Bu 'ālemler *te'ennī* ile Cenāb-ı Hakk'dan atlı günde vüçüd bulup, zuhūr itdiler. Bu arz, yerler ve eflāk ḥalkı oldu. Yohsa Cenāb-ı Hakk *ḳādir*, kī *kun fe tekun* *ḥitābı*yle yüz *zemīn* ve eflāk yokdan **(324a)** vüçüda getirür. Ancaḳ bu *te'ennī* saña *ta'līm* içündür. İy insān, şabr eyle! İşde 'acele itme, geç olsun toğrı gel. Ya'nī 'acele itme. *Te'ennī* ile toğrı gel. *Ṭarīḳ-i müstaḳımden* çıkma, dımeḳdır. İrişür menzil ü maḳşūdına āheste giden *Tīz-i refīār* olanuñ pāyına dāmen ṭolaşur 'azīzim.

Şahīfe (730) Fi'l-Meşnevī:

گفت ادعوا الله بی زاری مباش

تا بیاید فیضهای دوست فاش

تا سقا هم ربهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

*Güft ud'û Allâh bî-zârî me-bâş
Tâ bi-yâyed feyzhâ-yı Dûst fâş*

*Tâ saķā hem Rabbihim âyed hîṭāb
Teşne bâş Allâh e'lem bi's-şevāb*

Me'ânî-i elfâz: *güft* buyurdı Cenâb-ı Hakk *ud'û Allâh* du'â idiñ *bî-zârî* nâle, âh [u] efgân itmemek *me-bâş* olma *tâ hattâbi-yâyed* gele *feyzhâ-yı Dûst* Dostuñ, Cenâb-ı Hakk'ın fezleri *fâş* âşikâre *tâ hattâsaķā hem Rabbihimâyed* gele *hîṭāb teşne* ziyâde şusamış âdem dimekdir *bâş* ol *Allâh* Cenâb-ı Hakk *e'lem* ziyâde bilicidir *bi's-şevāb* tarîķ-i müstaķîmi

Maḥşûl-i ebyât: Cenâb-ı Hakk Kur'an'ı 'Azîm'inde *ud'û Allâh* buyurdı. Baña du'â idiñ. Bî-zâr olma; ya'nî nâle, âh [u] efgân ve inleyici ol. Hattâ Cenâb-ı Hakk'ın feyzleri âşikâre ola du'â sebebiyle, dimekdir. Hattâ saķā hem Rabbihim hîṭāb-ı 'izzeti saña gele teşne. Ol Cenâb-ı Hakk tarîķ-i müstaķîmi ziyâde bilicidir. Ya'nî Cenâb-ı Hakk'ın luṭf u keremi nihâyeti yokdur. Ancak sen de ḥarâret-i 'ışķ u maḥabbet yokdur. Sen anı tedârik it. İhsân-ı 'atâ ḥesâbsızdır. Nitekim bir âdem fevķu'l-'âde şusuz olsa rû'yâsında dâ'imâ şular başında bulunur. İşte anıñ gibi sen bir kere ḥarâret-i 'ışķ tedârik eyle. Artık ötesi kolaydır 'azîzim.

Şahîfe (731) Kâle'l-Hâfız:

فقير و خسته بدرکاهت امدم رحمی
که جز دعای توام نیست هیچ دست آویز

*Faķîr u ḥaste be-dergâhet âmedem raḥmî
Kî cüz du'â-yı tu em nîst hîç dest-âvîz*

Me‘anī-i elfāz: *faķīr u ĥaste* ma‘lūm *be-dergāh* kapu ışığı -t zamīr; Seniñ dimekdir. *āmedem* geldim *rahmī* bir rahm eyle *kí zīrā cüz* ĥayrı *du‘ā* ma‘lūm *Tu* Seniñ -em baña **(324b)** *nīst* yokdur *hīç* kať‘ā, *aşlā dest-āvīz* armağan

Maĥşūl-i beyt: Seniñ degāhına faķīr ü ĥaste geldim; bir rahm eyle kí, Seniñ du‘āndan ĥayrı Saña armağanım yokdur. Ya‘nī, Yā Rabb! Kerem ü iĥsānına ĥamd olsun kí, Seniñ derd-i ‘ışķıñ sebebiyle yine Seniñ faķī ve kaçah ve ĥaste ve bī-çāreñ oldığım ĥalde dergāhına geldim. Bu düşkin kılına bir bazar-ı rahmet eyle kí, Seniñ du‘āndan ve derd ü ĥamından ĥayrı bir armağanım yokdur ‘azīzim.

Şahīfe (732) Kāle’l-Hāfız:

تیغی که اسمانش از فیض خود دهد اب
تنها جهان بکیرد بی منت سپاهی

Tīgī kí āsumāneş ez-feyz-i ĥod dehed āb

Tenhā cihān be-gīred bī-minnet sipāhī

Me‘anī-i elfāz: *tīgī* bir kılıç *kí* ĥarf-i rabť *āsumāneş* -ş zamīr-i ĥā’ib aña dimekdir *āsumān* burada şāĥib-āsumān murāddır. *ez-feyz* ma‘lūm *ĥod* kendü *dehed* vire *āb* şu *tenhā* yalnız *cihān* dünyā *bi-gīred* tutar *bī-minnet* ihtiyācsız *sipāhī* ‘asker

Maĥşūl-i beyt: Şol bir kılıç kí *āsumān* aña kendi feyzinden şu vire; bu ‘askereminnetsiz yalnız *cihānı* tutar. Ya‘nī şol bir seyfu’llāh ve mü’eyyed min ‘indi’llāh olan ‘ārif bi’llāh kí *āsumān* gibi ecrām-ı ‘āliyyelerin şāĥibi Ĥazret-i Ĥaķķ, aña kendü feyzinden ve fażl u kereminden te’yīdāt ve kuvvet-i vilāyet baĥş u nuşret eyleye. Zū’l-fikār ile mü’eyyed olan Esedu’llāh El-Ġālib ‘Alī bin Ebā Tālib rađiya’llāhu ‘anh gibi ‘askere kaçah olmaķsızın yalnız şūrī ve ma‘nevī *cihānı* tutar ve ĥālib olur ‘azīzim.

Şahîfe (732) Kâle'l-Hâfız:

دلا طمع میر از لطف بی نهایت دوست
که میرسد همه را لطف بی نهایت دوست

(388) şahîfede zıkr olundı; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (732) Kâle's-Sa‘dî:

زمین شوره سنبل بر نیارد
درو تخم عمل ضایع مکردان

Zemîn-i şûre sünbül ber neyâred
Derû tohm-ı ‘amel zâyi‘ me-kerdân

Me‘ânî-i elfâz: *zemîn* yer, arz şûre ma‘lûm çorak maḥal kí, ot bitmez. *sünbül* ḥabbe *ber* yukarı *neyâred* getirmez ya‘nî ḥâşıl itmez, bitirmez. *derû* zamîrdır; aña *tohm* ma‘lûm (325a) ‘amel ma‘lûm *zâyi‘* telef *me-kerdân* eyleme

Maḥşûl-i beyt: Şûre olan çorak yer, arz sünbül ḥabbe getirmez. Ya‘nî kâbil-i zirâ‘at olmayan çorak maḥal ve yerde bir şey bitmez. Öyle olan yere, maḥale ‘amel toḥımını *zâyi‘* vü telef itme, ya‘nî beyhûde emel virme; netîcesi yokdur. İsti‘dâd ve kâbiliyyeti olmayan âdemlerde çorak maḥale beñzer. Anlara pend ü naşîhat ve himmet toḥımını şarf itme, beyhûdeddir; demek olur. Zîrâ kí, ol emirde kâbiliyyet şartdır. Hîç taşdan âyîne olur mı? Çünkî taşın âyîne olmaya kâbiliyyeti yokdur. Ya‘nî kâbiliyyetsiz âdem qalbi taş gibidir. O qalb Cenâb-ı Hakk’a mir’ât-i mücellâ olmaya kâbiliyyeti yokdur. Nitekim küffşr ve müşrikîn qalbleri, böylece taşdır ‘azîzim.

Şahîfe (732) Kâle'l-Hâfız:

کوهر پاک بیاید که شود قابل فیض
ورنه هر سنک و کلی لولو و مرجان نشود

*Gevher-i pāk bi-bāyedkī şevēd kâbil-i feyz
Verne her seng vü kilî lu'lu' u mercân ne-şevēd*

Me'ânî-i elfâz: *gevher* cevher *pāk* ma'lûmbi-bāyed gerek *kî* harf-i rabt *şevēd* ola *kâbil-i feyz* ma'lûm verneyoḥsa *her seng* her taş *vü kilî* çamur *lu'lu'* incü *u mercân* ma'lûm *ne-şevēd* olmaz

Maḥşûl-i beyt: Pāk-zât gerekdir *kî*, feyz-i Îlâhîye kâbil ola. Yoḥsa her bir taş ve çamur incü ve mercân olmaz. Ya'nî pāk-zât ve şâfî-ḳalb gerekdir *kî*; feyz-i belâ vâşıta-i Rabbânî'ye ve tecellî-i envâr-ı Sübhâniyye'ye kâbil ve müste'id ola. Yoḥsa her taş ve çamur lü'lü' ve mercân olmadığı gibi; اشد كالمجارة او اشد قوة solan ḳalb daḥı kâbil-i feyz-i Îlâhî olmaz. Hemen âteş-i 'ışḳla ḳalbden mā-sivâyı ihrāk idüp şâfî-dil gerekdir *kî*, kâbil-i feyz ola 'azîzim.

Şahîfe (732) Ḳâle'l-Hâfız:

جمال یار ندارد نفات و پرده دلی
غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

*Cemāl-i yār ne-dāred niḳāb u perde dilī
Ġubār-ı reh be-nişān tā naẓar tevānī kerd*

(237) şahîfede zıkr olunmuşdur; müraca'at oluna.

Şahîfe (734) Ḳâle's-Şā'ib:

دل چو بیانست چه غم دیده اکر نا بیناست
خانه آینه را روشنی از روزن نیست

*Dil çü bînāst çî ḡam dīde eger nā-bînāst
Ḥāne-i āyīne-rā rūşenī ez-rovzen nīst*

Me‘ānī-i elfāz: *dil (325b)* göñül çü çünkü *bīnāst* görícidir *çi* ne *gam dīde* göz eger *nā-bīnāst* görmeyicidir; ya‘nī a‘mādır *hāne-i āyīne-rā* āyīneden olan hāne, ev *rūšenī* ziyā ve ışıkladığı *ez-rovzen* pencereden *nīst* degildir

Maḥşūl-i beyt: Çünkü göñül görícidir. Ne gam ve ne keder göz görmez ise; ya‘nī bir ādemiñ kí ḳalbiniñ gözi görícidir, ḳalb gözi güşādedir; egerçi o ādemiñ zāhir gözi kördür görmez; ne gam, maṭlūb ḳalb göziniñ görmesidir. Āyīneden yapılmış olan hāne, eviñ ziyāsi pencereden degildir; zātındandır. Zīrā kí zātı pūr-cilā ve ziyādır; daha pencereye hācet yokdur. Anıñ gibi ḳalb gözi güşādedir; daha zāhir gözine ihtiyāc yokdur ‘azīzim.

Şahīfe 734 : Ḳāle’l Hāfız

امروز قدر پند عزیزان شناختم
یا رب روان ناصح ما از تو شاد باد

(454) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

مرد باید که کیرد اندر کوش
ور نوشت است پند بر دیوار

(423) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (735) Fi’l-Meşnevī:

در زمین کر نی شکر ور خود نی است
ترجمان هر زمین نبت وی است

ریک و خاک این زمین با ثبات
باز کوید بر تو انواع نبات

Der-zemīn ger ney-şeker ver ḥod neyest
Tercemān-i her zemīn nebt-i Veyest

Rīg u ḥāk īn zemīn bā-sebāt
Bāz gūyed ber-tu envā'-ı nebāt

Me'ānī-i elfāz: *der* zarfiyyet *zemīn* yer, *arz ger eger ney* ma'lūm; *ķamış şeker* ma'lūm *vereger ḥod ḥaķīkatde ney* ma'lūm; *ķamış -est -dır tercemān* ma'lūm *her zemīn* her yer *nebt-i Veyest Anıñ nebātıdır rīg* kumu *ḥāk* toprak *īn bu zemīn* yer, *arz bā-sebāt* Ḥaķķ'ıñ vāḥdāniyyetini *ışbāta bāz* girü *gūyed* söyler *ber-tu* seniñ üzerine *envā'-ı nebāt* otlarıñ her nev'i

Maḥşul-i ebyāt: Eger yerde, zemīnde şeker *ķamış*ıdır yāḥud 'ādī *ķamış*dır ve her (326a)yerde her zemīnde biten otlar cümlesi Ḥaķķ'ıñ vāḥdāniyyetini mütercimdir. Ya'nī Zāt-ı ulūhiyyetiñ birliğini söyler yerde ve zemīnde olan kumlar ve topraklar; Ḥaķķ'ıñ vāḥdāniyyetini *ışbāt* ider. Herbir nev' otlar girü Anı söyler. Ve'l-ḥāşıl dünyā ve mā-fihā her ne kí murāddır, cümlesi Ḥaķķ'ıñ birliğine delīldir 'azīzim.

Şaḥīfe (736) Kāle'l-Ḥaķānī:

نی همه یک رنگ دارد در نیستانها ولیک
 از یکی نی قند خیزد وز دیگر نی بوریا

Ney-i heme yek reng dāred der-neyistānhā velīk
Ez-yekī ney-i kand ḥīzed v'ez-dīger ney-i būriyā

Me'ānī-i elfāz: *ney* *ķamış heme* cümle *yek* bir *reng elvān dāred* tutar *der* zarfiyyet *neyistānhā* ya'nī *ķamışlarıñ* bitdiği yer ve maḥal ve *līk* lâkin *ez-yekī* birisinden *ney* *ķamış kand* şeker *ḥīzed* kalker v'ez-dīger dīgerisinden *ney* *ķamış būriyā* ḥaşır *ķamış*

Maḥşul-i beyt: Neyistānda olan *ķamışlar* cümlesi bir *reng* ve *elvān* tutar. Lâkin bazıısı şeker *ķamış*dır; ba'zısı ḥaşır *ķamış*dır. Ya'nī ba'zısından şeker çıkarırlar ve ba'zısından ḥaşır doḡurlar. Gerçī cümlesi bir *rengden* lâkin *derūnları* başkadır. İşte insānlar da böyledir; cümlesi bir *rengdir*, bir *heykeldir*; lâkin ba'zısı mü'min ba'zısı münāfık ve ba'zısı kāfir, müşrikdir. Zāhirleri birdir; *derūnları*, *bātınları*

başkadır. Şeker kâşısı maḥbûbîñ, cānānîñ elinde ve ağızında olur. Ḥaşır kâşısı ahālî kâra ve zîşt-rû olan âdemleriñ ayağı ve debîri altında olur ‘azîzim.

Şahîfe (738):

سعدیا حب وطن کرچه حدیث است صحیح
نتوان مرد بسختی که من اینجا زارم

(482) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (738):

یکی بنور عنایت ره هدایت یافت
یکی بوادی خذلان بماند سر کردان

یکی بوسوسه دیو رفت سوی سقر
یکی ز پیروی حق گرفت ملک جنان

Yekī be-nūr-ı ‘ināyet reh-i hidāyet yāft
Yekī be-vādī-i ḥizlān be-māned ser gerdān

Yekī be-vesvese-i dīv reft sūy-ı saḡar
Yekī zi-peyrev-i Ḥaḡḡ girift mülk-i Cinān

Me‘ānī-i elfāz: *yekī* birisi *be-nūr-ı ‘ināyet* Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ıñ ‘ināyet nūrıyla *reh* yol *hidāyet* ma‘lūm *yāft* buldı *yekī* birisi *be-vādī-i ḥizlān* ḥüsrān, *ḥizlān* vādīsinde, şahrāsında *be-māned* kaldı *ser* baş *gerdān* dönmüş *yekī* birisi *be-vesvese-i (326b)dīv* şeytānıñ vesve[se]siyle *reft* gitdi *sūy* taraf *saḡar* ismiyle müsemma olan cehenneme *yekī* birisi *zi-peyrevī* arkasıyla, peyiyle *Ḥaḡḡ* Cenāb-ı Ḥaḡḡ’ıñ *girift* tutdı *mülk-i Cinān* Cennetleriñ mülkini tutdı

Maḥşûl-i ebyât: Bu insânlardan birisi ya'nî bir tâ'ife, Cenâb-ı Hakk'ın 'inâye ve ihsân-ı ezeliyyesi olan Nûr-ı tecellî-i Rabbâniyyesi sâyesinde râh-ı hidâyet ve tarîk-i müstakîmi buldı ve dünyâ ve âhîret necât u selâmete yetişdi. Bir tâ'ife muktezâ-yı hilkat u cibilliyeti ve hikmet-i İlâhî ve 'ilm-i ezeli üzere hüsrân u hîzlân vâdisinde, şahrâlarında baş dönmüş kaldı. Ve bir tâ'ife dahı şeytân-ı le'îniñ vesvesesiyle aña teba'iyet iderek ve anıñ kizb ü hilesini şahîh bilerek saçar, cehenneme kadar gitdi. Ve bir tâ'ife ezel-i azâlde olan isti'dâd u kâbiliyyeti ve Hakk'ın lutf u ihsânı tecellîsiyle şerî'at-ı muṭahhara ve tarîk-i müstakîm arkası ve pâyıyla ve şorresiyle mülk-i Cinânı tutdı. Ya'nî mü'min ve muvaḥḥid olup Cennete gitdi.⁹¹ *هو على كل شيء قدير*⁹² *فريق في الجنة و فريق في السعير*⁹¹ sırınca bu âdemoğulları iki fırka olup birisi mazhar-ı ism-i Cemâl olup Cennete; diğeri mazhar-ı ism-i Celâl olup cehenneme gitdi.⁹³ *لا يسئل عما يفعل*⁹³ Bu bahş-i tavîldir; diğeri tercümemizde beyân ve tafşîl olunmuşdur aña mürâca'at oluna 'azîzim.

Şahîfe (742) Fi'l-Meşnevî:

ناقة صالح بصورت بد شتر
پی بریدندش ز جهل ان قوم مر

Nâke-i Şâlih be-şûret bud şütür
Pey borîdendeş zi-cehl ân kavm-i mur

[Maḥşûl-i beyt]: Şâlih Peygamber 'aleyhi's-selâm'ın nâkesi şûretde şütür idi. Ol telh ve ḥâm kavim cehl sebebiyle anıñ sükkerini kesdiler.

ناقة الله اب خورد از جو و میغ
آب حق را داشتند از حق دریغ

⁹¹ Sûre-i Şûrâ 7. Âyet-i Kerîme.

⁹² Sûre-i Şûrâ 9. Âyet-i Kerîme.

⁹³ Sûre-i Enbiya 23. Âyet-i Kerîme.

Nāketu'llâh âb hord ez- cû vü mîğ
Âb-ı Hakk-râ dâştend ez-Hakk dirîğ

[Maḥşûl-i beyt]: Nāketu'llâh ırmağdan ve bulutdan nâzil olan âbdan şu içerdi. Hakk'ın âbını Hakk Te'âlâ'dan dirîğ tıtdılar. Nāketu'llâhdan suyu dirîğ tutmak ḥaḳîḳatde Allâh'dan dirîğ **(327a)** tutmak menzilesindedir.

شحنه قهر خدا زیشان بجست
 خون بهای اشتیری شهری درست

Şihne-i kahr-ı Hudâ zî-şân be-cüst
Hun bahâ-yı uşturî şehri dürüst

[Maḥşûl-i beyt]: Hakk Te'âlâ, Anın kahrı şihnesi, ol ümmetden bir devenin kan bahâsını tamâm bir şehir iste; ya'nî ol nâkeyi sükkarledikten sonra bi'l-küllîyye ol şehri ol nâkenin kan bahâsına bedel, Hakk Te'âlâ kahr eyledi.

صالح از خلوت بسوی شهر رفت
 شهر دید اندر ماین دود و تفت

Şâlih ez-ḥalvet be-sûy-ı şehri reft
Şehr dîd ender-miyân dūd u teft

[Maḥşûl-i beyt]: Şâlih 'aleyhi's-selâm ḥalvetden şehir cānibine gitdi; şehri dūd u teft içinde gördi.

ز استخوانها شان شنید او نالها
 اشک ریزان جان شان چون ژالها

Z'ustuh'ānhā-şân şonîd ū nālehā
Eşk rîzân cān-ı şân çün jālehā

[Maḥşûl-i beyt]: Anlarıñ üstüh'ânlarından Şâlih 'aleyhi's-selâm nâleler işitdi. Gözyaşı dökücü idi. anlarıñ cānı jâleler gibi; ya'nî bunları bu hâlet üzere müşâhede eyledi.

صالح ان بشنید و کریه ساز کرد
نوحه بر نوحه کران اغاز کرد

Şâlih ān be-şonīd vü girye sâz kerd
Nevḥa-ber-nevḥa girān āgāz kerd

[Maḥşûl-i beyt]: Şâlih 'aleyhi's-selâm bunu işitdi ve ağlamağa başladı. Nevḥa idiciler üzere nevḥa itmege şurū' eyledi.

گفت ای قومی بباطل زیسته
وز شما من پیش حق بکریسته

Güft iy kavmī be-bāṭıl zīste
V'ez-şumā men pīş-i Ḥaḳḳ b'egrīste

[Maḥşûl-i beyt]: Şâlih 'aleyhi's-selâm ol kavme bu gûne ḥiṭāb idüp, didi : İy bāṭıl ile dirilmiş bir kavim! Ve sizden ötüri ben Ḥaḳḳ ḥuzūrında ağlamışım ve sizden Hazret-i Ḥaḳḳ'a çok şikāyet eylemişim.

حق بگفته صبر کن بر جور شان
پند شان ده بس نمائد از دور شان

Ḥaḳḳ be-güfte şabr kūn ber-cevr-i şān
Pend-i şān deh bes ne-mānd ez-devr-i şān

[**Maḥşūl-i beyt**]: Şālih ‘aleyhi’s-selām ol h̄inde kendisine eyitdi : Hakk Te‘ālā baña anlarıñ cevri üzere şabr eyle dimişdir. Anlara pend virenleriñ devr ve zamānından çok kalmadı.

من بگفته پند شد بند از جفا
شیر پند از مهر جو شد وز صفا

Men be-güfte pend şüd bend ez-cefā
Şīr-i pend ez-mihr cūşed v’ez-şafā

[**Maḥşūl-i beyt**]: Şālih ‘aleyhi’s-selām aydır : Ben Hakk Te‘ālā’ya dimişdim; benim naşīhatim anlarıñ cefāsından bend oldı; ya’nī mün‘akid oldı. Zīrā naşīhat südi mihr ve şafādan kaynar ve derūnıñ maḥabbetinden zuhūra gelür.

بسکه کر دید از جفا بر جای من
شیر پند افسرد در رکهای من (327b)

Bes ki kerdīd ez-cefā ber cāy-ı men
Şīr-i pend efsurd der-regḥā-yı men

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ziyāde cefāda kí, benim hakkımda eylediğiñiz naşīhat südi benim tamarlarımda muncemid oldı ve size naşīhat kılmakdan qalbim nefret kıldı.

حق مرا گفته ترا لطفی دهم
بر سر ان زخمها مرهم نهم

Hakk merā güfte tu-rā lutfi dehem
Ber-ser ān zaḥmhā merhem nehem

[**Maḥşūl-i beyt**]: Hakk Te‘ālā h̄atırımı cebr tesliyet itmek için baña dimişdir : Saña ziyāde lutf viririm, ol zaḥmlarıñ başı üzere merhem qorım.

صاف کرده حق دلم را چون سما
روفته از خاطرم جور شما

*Şāf kerde Hakk dilem-rā çün semā
Rūfte ez-ḥātırem cevr-i şumā*

[Maḥşül-i beyt]: Hakk Te‘ālā benim kalbimi semā gibi şāf eylemiştir. Benim ḥātırımdan siziñ cevriñiz, ḥāşā, kin süpürmüştür.

در نصیحت من شده بار و کر
گفته امثالو سخنها چون شکر

*Der-naşihat men şüde bār ve ger
Güfte emşāl vü soḥanhā çün şeker*

[Maḥşül-i beyt]: Tekrār merḥamet ve şefkat cihetinden ben size naşihatde olmuşım. Şeker gibi sözler ve mişaller dimişim.

شیر تازه از شکر انکیخته
شیر و شهدی با سخن امیخته

*Şīr-i tāze ez-şeker engihte
Şīr ü şehdī bā-sūḥan āmīhte*

[Maḥşül-i beyt]: Şekerden tāze sūd peydā eylemiş idim; söz ile bir şeh ve şīri karışdırmışdım. Ya‘nī laṭīf ve şīrīn sözler dimişdim.

در شما چون زهر کشته ان سخن
زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

Der-şumā çün zehr geşte ān sūḥan
Z'ānkī zehristān budīd bīḥ u bun

[Maḥşūl-i beyt]: Siziñ vücūduñuzda ol liṭf ve şīrīn olan sūḥan zehir gibi olmuşdu. Zīrā kī, aşımdan ve kökünden zehristān idiñiz.

چون شوم غمکین که غم شد سر نکون
 غم شما بو دید ای قوم حرون

Çün şevem ğamgīn kī ğam şūd ser-nigūn
Ġam şumā būdīd iy ḵavm-i ḥarūn

[Maḥşūl-i beyt]: Niçün ğamgīn olam, kī ğam başaşağı oldu. İy ton ve ḥarūn ḵavm! Baña ğamsız oldıñız.

هیچ کس بر مرک غم نوحه کند
 ریش سر چون شد کسی مو برد

Hīçkes ber merg-i ğam nevḥa kond
Rīş-i ser çün şūd kesī mū bord

[Maḥşūl-i beyt]: Hīç kimesne ğamıñ merg ve zevālī üzere nāle ve nevḥa eyler mi? Çünkī başıñ yarası gitdi. Bir kimesne abdan ötüri kıl kıparur mı? Ve anıñ zevālī içün saçın şaḵalın yunub feryād ider mi ‘azīzim.

Şaḥīfe (743) Ḳāle’s-Sa’dī:

خرابت کند شاهد خانه کن
 برو خانه اباد کردان بزَن

مشاید هوس باختن با کلی
 که هر بامدادش بود بلبلِی

(328a) مکن بد بفرزند مردم نگاه

که فرزند خویش بر آید تباه

چرا طفل یک روزه هوشش نبرد

که در ضع دیدن چه بالغ چه خرد

محقق همی بیند اندر ابل

که در خوب رویان چین و چکل

Harābet küned şahid hāne ken

Bi-rev hāne ābād kerdān be-zen

Me-šāyed heves bāhten bā-gülī

Kí her bāmdādeš büved bülbülī

Me-kün bed ferzend-i merdüm nigāh

Kí ferzend h̄ īš ber āyed tebāh

Çerā tıfl yek rûze hūşeş ne-bered

Kí der-şun ‘ dīden çí bālīg çí hord

Muḥakḳıḳ hemī bīned ender-ibl

Kí der-ḥüb rüyān Çīn u Çigil

Me‘ānī-i elfāz: *harāb* ma‘lūm -et seni *küned* ider *şahid* maḥbūb *hāne* ev *ken* koparıcı dımeḳdir; burada *harāb* idici murāddır. *bi-rev* githāne ev *ābād* ma‘mūr *kerdān* idiñiz *be-zen* ḳadın ile *ne-şāyed* lāyık degil *heves* ma‘lūm *bāhtenī* oynamak *bā-gülī* bir gül ile *kí zīrā her bāmdādeş* anıñ her şabāḥ *büved* olur *bülbülī* bir bülbülü *me-kün* eyleme *bed* kötü *ferzend* oğul *merdüm* insān, ādem *nigāh* nazar, baḳmak *kízīrā ferzend* oğul *h̄ īš* kendi *ber* yukaru *āyed* gele *tebāh* bozuk, bozulmuş, fesād ve maḥv ma‘nālarınadır *çerā* niçün *tıfl* çocuk *yek rûze* bir günlük *hūşeş* anıñ ‘aklı *ne-*

bered iletmez; ya'nî 'aklı yetmez, irmez *kî* harf-i rabt *der* zarfiyyet *şun* ' Cenâb-ı Hakk'ın halk ve icadını *diden* görmek *çî* ne *bâliğ* bulûğa irmiş *çî* ne *hor[d]* ufağ, henüz bulûğa irmemiş *muḥakkik* ehl-i taḥkîk ve ehl-i ḥaḳîkat *hemî* böylece *bîned* görür *ender* içinde *ibl* deve *kî* harf-i rabt *der* zarfiyyet *hüb* güzel *rûyân* yüzölçüleri *Çîn* Memleketi *u Çigil* Memleketi maḥbûbları dimekdir.

Maḥşûl-i ebyât: Hâne ḥarâb idici maḥbûb, seni ḥarâb ider. Git, kadın ile ḥâne, evi ma'mûr idiniz. Lâyık değil bir gül ile heves oymanak; ya'nî maḥabbet hevâsını oynamak lââyık değildir, kî ol gülün her şabâḥ bir bûlbûli olur. Ya'nî öyle her şabâḥ bir 'âşıkı olan maḥbûb ile maḥabbet hevâsını eylemek lâzım değildir. Âdem, insân çocuklarına kötü nazar eyleme; ya'nî kötü nazar ile anlara nazar eyleme. Zîrâ kendü çocuğuna da bozukluk, fesâd ve kötü nazar gelür. Ya'nî çalma kapuyı, çalarlar kapunu gibi. Niçün 'aklı irmez, bir günlük çocukda **(328b)**şun'-ı İlâhî görmek istemezsin? Anda da şun'ı İlâhî müşâhede olunur. Çünkü şun'-ı İlâhî görmek bâliğ olsun yâhud çocuk olsun ne ola. Ehl-i ḥaḳîkat böylece şun'-ı ilâhî devede görür kî Çîn ve Çigil Memleketlerinin güzel yüzlerinde ikisi de birdir. Gördükleri şun'-ı İlâhî'yi anlar devede görürler, dimekdir. Ve'l-hâşıl Şun'-ı İlâhî'yi maḥbûblarda görmekten ise, devede vesâ'ir eşyâda daha a'lâ ve bâlâ görürsün. Ancak maḥbûblarda görmek herhâlde nefis ü hevâ cihetinden ḥavf olunur kî, sonra iş diğerinin kesb ider. Şakın, bundan ise zî rūḥuñ gayrısına veyâ ḥayvânâta nazar idüp anda görürsün. Lâkin ve lâkin burasını nasıl 'arz idelim. Zîrâ kî, baḥr-i 'amîk baḥş-i tavîl bir mâddedir 'azîzim. Çünkü Hâzret-i Gavş-ı a'zam ve Hâlîfe-i Resûl-i Ekrem Hâzret-i Muştafâ Fehmî El-Erzincânî Kıddise Sırruhu'l-'azîz Efendimiz Hâzretleri buyurmuşdur kî : 'Alâka zî rūḥda insâna olur, cemâdâtta ḥüsn-i ḥaṭṭa olur. Âmennâ ve şaddaknâ. Ḥüsn-i ḥaṭṭ, güzel yazuya insân nazar itmek ile toymaz. Anıñ gibi illâ maḥbûbe, bunda olan tecellî hîçbir şey'de yokdur; ancak edeb ve istikâmet ister 'azîzim. Bunun tafşilâtı vakt-i neşâtda İnşallâhu Te'âlâ taḥşîd olunur sultânım.

Şahîfe (744) Kâle's-Sa'dî:

چو خواهی که قدرت بماند بلند
دل ای خواجه در ساده رویان میند

وگر خود نباشد غرض در میان
خذر کن که دارد بحرمت زیان

*Çü h̃āhī kī ḳadret bi-māned bülend
Dil iy h̃āce der-sāde rūyān me-bend*

*Veger ḥod ne-bāşed ğaraż der-miyān
Ḥazer kūn kī dāred be-ḥurmet ziyān*

Me‘ānī-i elfāz: *çü* çünkü *h̃āhī* istersin *kī* harf-i rabṭ *ḳadret* seniñ ḳadr u kıymet ve miḳdārın *bi-māned* ḳala *bülend* ‘ālā, yüksek *dil* gönül *iy* harf-i nidā *h̃āce* efendi *der* zarfiyyet *sāde* gıll u geşden müberrā, şāf, mücellā *rūyān* yüzleriñ *me-bend* bağlama *veger* eger *ḥod* ḥaḳīḳatde *ne-bāşed* olmaya *ğaraż* ‘ivażder-miyān ortada *ḥazer* şaḳın *kūn* eyle *kī* zīrā *dāred* tutar *be-hormet* ḥarām ile *ziyān* zarar u ziyān

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü istersin *kī* ḳadr ve rif‘at ve menziletiñ ‘ālā, yüksek ḳalsun. İy efendi! *Sāde* rūy olanlara gönül (329a)bağlama. Ya‘nī maḥbūblara maḥabbet itme. Eger ḥaḳīḳatde ortada bir ğaraż u ‘ivaż ve bir sebep yok ise bile; ya‘nī maḥż-ı maḥabbet-i İlāhī olsa bile bunlara gönül bağlama. Bunlardan şaḳın, ḥazer eyle. Zīrā ḥürmet ile ziyān tutar. Ya‘nī bunlarıñ yüzlerine naẓar şehveti bādī olur ise ḥarāmdır ve saña zarar u ziyāndır. Bu da bir uzun baḥş ‘azīzim.

Şaḥīfe (746) Ḳāle’l-Hāfız:

ایمن مشو ز عشوة دنیا که این عجز
مکاره می نشیند و محتاله می رود

*İmen me-şev zi-‘işve-i dünyā kī īn ‘acūz
Mekkāre mī-nişīned ve muḥtāle mī-reved*

Me‘ānī-i elfāz: *īmen* emīn *me-şev* olma *zi-‘işve-i* nāz ve edā, cilve *dünyā* *kī* ma‘lūm *īn* bu ‘*acūz* kocaḳarı *mekkāre* hīle vü ḥud‘a idici *mī-nişīned* oturur ve

muhtālegöze güzel göstermek; meselâ müşterîniñ gözini hayâlandırır, aña güzel gösterir demek *mî-reved* gider

Maḥşûl-i beyt: Bu ‘acûze, kocağarı olan dünyânıñ nâz u edâ vü cilvesinden emîn olma. Hîle vü hud‘a ile oturır. Ve halkıñ gözine bu dünyâyı güzel göstermek ile gider. Ya‘nî bu dünyâ kî; bir ‘acûze kocağarıdır, bunuñ saña ‘arz eylediği nâz u edâ vü cilvesine ya‘nî gâhısını kendüsinden men‘ itmesine ve gâhî ben seninin diyü saña söz virmesine ve saña ‘arz-ı cemâl itmesine inanma. Anıñ bu hâllerinden emîn olma kî, bu dünyâ olan kocağarı dâ‘imâ halka hîle vü hud‘a itmek ile oturır ve halkıñ gözine kendüsini güzel göstermek ile gider. Ya‘nî halkıñ gözine sihr idüp seniñ kabîhü’l-vech olduğunu göstermeyüb dâ‘imâ kendüsine ziynet ve revnağ virerek kendüsini müşterîleriniñ biñ nâz ve biñ edâ, cilve ile şatar. O bi-çâre aḥmak müşterîler de bunuñ bu sözlerine ve bu hîlelerine aldanub, şaḥîḥ zann idüp aña ‘aşığ olurlar. Ve muḳābelesine dîn ve îmānlarını virirler. Çünkî bir kimesne bir maḥbûba ‘alāka ider ise artık anıñ sözünü bir parça redd idemez, muḥaḳḳaḳdır. Anıñ içün dîni ve îmānını fedâ ider. Gözine bir şey’ görünmez. Binā^{en} ‘aleyh işte bu dünyāya ‘alāka idenleriñ daḥı böyle ellerinden dîn ve îmānları gider. Ne‘ûzu bi’llâh min-mekri hâzihi’l-‘acûze

Şaḥîfe (746):

همه مرغان (329b) کند با جنس پرواز
کبوتر با کبوتر باز باباز

(235) şaḥîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥîfe (748) Fi’l-Meşnevî:

یک مناره در ثنای منکران
کو درین عالم که تا باشد نشان

منبری کو که بر انجا مخبری
یاد آرد روزگار منکری

یار غالب شو که تا غالب شوی

یار مغلوبان مشو هین ای غوی

Yek mināre der-şenā-yı munkirān

Kū der-īn ‘ālem kí tā bāşed nişān

Minberī kū kí ber āncā muḥbirī

Yād āred rūzgār-ı munkirī

Yār-ı gālib şev kí tā gālib şevī

Yār-ı maḡlūbān me-şev hīn iy gavī

Me‘ānī-i elfāz: *yek* bir *mināre* burada mürşid-i kâmil murâddır. *der-şenā* ma‘lûm *munkirān* inkâr idiciler *kū* kanı *der-īn* bu ‘*ālem* dünyâda *kí* harf-i rabt *tā* hattâbâşed ola *nişān* ‘alâmet *minberī* bir minber; ma‘lûm *kū* kanı *kí* harf-i rabt *ber* üzere *āncā* bu yerde *muḥbirī* bir haber virici *yād* tezekkür ve hâtırâ *āred* getüre *rūzgār* eyyâmları *munkirī* inkârıñ ya‘nî vaqt-i evâ’ilde olan inkârlarını şimdi hâtırâ getürecek muḥbir kanı, demekdir. *yār* dost *gālib* ma‘lûm *şev kí* ol *kítā* hattâgālib *şevī* olasıñ *yār* ma‘lûm *maḡlūbān* maḡlūbuñ cem‘idir *me-şev* olma *hīn* āgāh ol *iy* harf-i nidā *gavī* azgun tağı olan âdem

Maḥşûl-i ebyât: Münkirleriñ medḥ ü şenâsında bir mürşid-i kâmil kanı? Yokdur; bu dünyâda *kí*, dünyâ nişān ola. Böyle bie rüşd-i kâmil, insân-ı kâmil gördüñ mi *kí*; münkirleriñ medḥ ü şenâsında ol yokdur. Kanı bir minber *kí*, anıñ üzerinde, o yerde bir muḥbir-i şâdık ola *kí*, o münkirleriñ eyyâm-ı mâzîde eyledikleri fesâd, ḥabâşet *yād* ve hâtırâ getüre yokdur. Gālib dost ol *kí*, gālib olasıñ; ya‘nî Cenâb-ı Hakk’a ḥaḳîkatde dost ol *kí*, cümle şey’e gālib olasıñ; maḡlûb-ı yār, dost olmaḳ. Āgāh ol *iy* azgun olan âdem.

Şahîfe (748) Fi’l-Meşnevî:

چون شوم غمکین که غم شد سرنکون

غم شما بودید ای قوم حرون

کژ مخوان ای راست خواننده مبین
کیف آسی خلف قوم ظالمین

*Çün şevem ğamgîn kî ğam şüd sernigûn
Ġam şumâ bûdîd iy kavm-i ħarûn*

*Kej me-ĥ`ân iy rāst ĥ`ânende-i mubîn
Keyfe āsî ĥalf-i kavm-i zālīmîn*

**Me`ânî-i elfāz:** *çün* niçün *şevem* olayım *ġamgîn* ma`lûm *kîzîrâ ğam* ma`lûm *şüd* oldu (330a) *sernigûn* başaşağı *ġam* ma`lûm *şumâ* siz *bûdîd* oldunuz *iy ħarf-i nidâ kavm-i ħarûn* yorgun, tenbel olan kavim *kej* egri *me-ĥ`ân* okuma *iy rāst* doğru *ĥ`ânende-i* okuyucu *mubîn* *mubîn-i* lutf-ı şerîfini *keyfe* nasıl, ne keyif ile *āsî* hüzn ve *ġam ĥalf* ma`lûm *kavm-i zālīmîn* zalim olan kavim

Maḥşûl-i ebyât: Niçün *ġamgîn*, nasıl mükedder olayım *kî*; başaşağı oldu, baña *ġamgîn* oldunuz *iy* tenbel ve yorgun kavim. İy *mubîn-i* lutf-ı şerîfini doğru okuyucu, egri okuma. Ben ne hâlde maḥzûn olurum *kî*, kâfirler kavminiñ helâki üzere; ya`nî olmam dımdır. İy doğru okuyucu ve Hakk'ı doğru bilici âdem! Egri okuma, egri yola gitme, inşâf it. Bir kere geçen bu kavim-i zalimîniñ hâllerini gör. Bunlara hüzn ve *ġam* olmaz mı? Elbette insâniyye budur *kî*, *ġam* ve hüzn olsun. Lâkin; Zâlîke taḥdîrû'l-`azîzü'l-`alîm.

Şahîfe (748) Kâle's-Sa'dî:

کرا شرع و فتوی دهد بر هلاک
الا تا نداری ز کشتنش باک

*Kî-râ şer' u fetvâ dehed ber-helâk
Elâ tâ ne-dârî zi-küşteneş bâk*

Me‘ānī-i elfāz: *kī-rā* kime *şer‘* *şer‘-i şerīf* *fetvā* *ma‘lūm dehed* vire *ber* üzere *helāk* *ma‘lūm elā āgāh* ol *tā ḥattāne-dārī* tutmayasın *zi-küşteneş* o kimesneniñ ölümünden *bāk* *ḥavf* u *ķorku* vü *ḥaşyet*

Maḥşūl-i beyt: *Şer‘-i şerīf*ñ ker kimiñ *helākine*, öldürmesine *fetvā* virir ise, *āgāh* ol. *Ḥattā* anıñ ölmesinden *ḥavf* ve *ķorku* ve *ḥaşyet* tutmayasın. *Ya‘nī* taraf-ı *şer‘-i şerīf*den bir *ādemiñ* *ḫatline* *fetvā* viriyor ise, *şakın* anıñ için *ḥavf* ve *ķorku* tutma. *Zīrā* *şerī‘at* ḥaḫḫdır. *Meğmūm* ve *mükedder* olma, dımeḫdir. *Meşhūrdur*; *şerī‘atiñ* *kesdigi* *parmaḫ* *acımaz*, *derler*. *Ya‘nī* *acı*r, *hīç* *acımaz* *ancaḫ* *kemāl-i ‘adl* ve *ḥaḫḫāniyyet*den *kināyedir* *‘azīzim*.

Şahīfe (749):

در زمین و آسمان در هاء جود

می کشایند از پی اهل سجود

از زمین پر اطاعت باز کن

بر سمای معرفت (330b) پرواز کن

Der-zemīn ü āsumān derhā’-i cūd

Mī-güşāyed ez-pey-i ehl-i sücūd

Ez-zemīn per-i iṭā‘at bāz kūn

Ber-semā-yı ma‘rifet pervāz kūn

Me‘ānī-i elfāz: *der* *zarfiyyet* *zemīn* *arz* u *āsumān* *gökler* *derhā’-i* *deriñ* *cem‘idir*; *ḫapular* *cūd* *seḫā* vü *kerem* *mī-goşāyend* *açılır* *ez-pey* için *ehl-i sücūd* *secde* *ehli* olan *mü‘minler* için *ez-zemīn* *arzdān* *per* *ḫanadı* *iṭā‘at* *ma‘lūm bāz* *açık* *kūn* *eyle* *ber* üzere *semā-yı* *ma‘rifet* *ma‘rifetu’llāh* *gögi* *pervāz* *uçmaḫ* *kūn* *eyle*

Maḥşūl-i ebyāt: *Arz* ve *gökde* *Cenāb-ı Ḥaḫḫ’ıñ* *seḫā* ve *iḥsān* ve *keremi* *ḫapusını* *ehl-i sücūd* ve *mü‘minin* için *açarlar*; *feth* ü *güşād* *iderler*. *Yerden*, *arzdān* *iṭā‘at* ve *‘ibādet* *ḫanadı* *açık* *eyle*. o *ḫanad* ile *ma‘rifetu’llāh* *gögi*, *semāsı* *üzerine* *uçmaḫ* *eyle*. *Ya‘nī* *Cenāb-ı Ḥaḫḫ*, *saña* *yerden* ve *göklerden* *ni‘met-i İlāhiyye* *ḫapusını* *açık* *eyledi*. *Güyā* *sen* bir *ḫuşsuñ*, *seni* *şayd* *itmek* için *ḫabbeler*, *dāneler*

dökdi. Sen de Aña hamd ü şenâlar ve teşekkür idüp Cenâb-ı Hakk'ın ma'rifet-i İlâhiyyesi semâsı ve göğine ve kurb-ı İlâhiyyesine pervâz eylemek farzdır. Zîrâ öyle bir âdil Pâdişâh, seni kendüsi için ister, taleb ider. Sen de andan imtinâ' idersin; ehl-i haqîkat 'indinde küfdür. 'Âşıkânın küfri maḥbûbdan imtinâ' itmekdir 'azîzim.

Şahîfe (750) Kâle'l-Kâşift:

کوش دل از استماع سخن حق فائده دارد نه کوش اب و کل

این سخن از کوش دل باید شنود

کوش کل اینجا ندارد هیچ سود

کوش سر با جمله حیوان همدم است

کوش سر مخصوص نسل ادم است

کوش سر چون جانب کوینده است

کوش سر سهلت اکر آکنده است

Gûş-ı dil ez-istimâ 'sûḥan-ı Hakk fâ'ide dâred; ne gûş-ı âb u gil

În sûḥan ez-gûş-ı dil bâyed şünûd

Gûş-ı gil încâ ne-dâred hîç sûd

Gûş-ser bâ-cümle ḥayvân hemdemest

Gûş-ı sır maḥşûş-ı nesl-i âdemest

Gûş-ı sır çün cānib-i gūyende est

Gûş-ı ser sehlest eker âkende est

Me'ânî-i elfâz : *gûş* kulaḥ *dil* gönül *ez-istimâ'* işitmekden *sûḥan* söz, kelâm *Hakk* Cenâb-ı Hakk'ın *fâ'ide* ma'lûm *dâred* tutar *ne* değil *gûş* kulaḥ *âb* şu *u* *gil* çamur *gilçamur* *în* bu *sûḥan* söz, kelâm *ez-gûş-ı dil* gönül kulağından *bâyed* gerek

şünūd dinlemek *gūş-ı gil* çamur kulağı (331a) *īncā* bu yerde *ne-dāred* tutmaz *hīç* aślā *sūd* fā'ide *gūş-ı ser* baş kulağı *bā-cümle* *hayvān* cümle hayvānda *hemdemest* berāberdir, vardır, müşterekdir *gūş-ı sır* sır kulağı *maḥşūş-ı nesl-i ādemest* ādem nesline, ādemoğluna maḥşūşdır *gūş-ı sır* sır kulağı *çün* çünkicānib-i *gūyendeest* söyleyici cānibindendir *gūş-ı ser* baş kulağı *sehlest* kolaydır *eger ākende est* tolmıştır, tıganmıştır

Maḥşūl-i ebyāt: Göñül kulağı Hakk sözi ve kelāmı işitmekden fā'ide tutar. Degil şu, çamur kulağı, ya'nī bu zāhir kulağı degil. Zīrā bu kulağ 'anāşır-ı erba'adandır. Bu sözi, bu kelāmı göñül kulağından gerekdir, denilmek. Ya'nī Hakk kelāmı, sözi göñül kulağı işidir. Çamur kulağı kī, bu zahir kulağıdır; bu yerde ya'nī Hakk'ın kelāmını işitmeklik maḥāmında hīç fā'ide tutmaz, bir paraya yaramaz. Baş kulağı cümle hayvānda vardır; ya'nī bu zāhir kulağında cümle hayvān ile müşterekdir. Lākin sır kulağı kī, göñül kulağıdır; bu kulağ ancak ādemoğluna maḥşūşdır. bundan başka hīçbir ferd-i āferīnde bu sır kulağı yoktur. Çünkü bu sır kulağı söz ve kelām söyleyici cānibindendir. Ya'nī söyleyici olan saña ḥiṭāb iden Cenāb-ı Hakk'ın insānlara taḥşīş eylediği bir iḥsāndır ve bir cān kulağıdır. Eger baş kulağı tolmıştır, tıganmıştır; kolaydır; mu'ālece ile gūşād olur. lākin sır kulağının feth ü gūşādı böyle degildir. Cenāb-ı Hakk'ın kerem ve īnāyetine maḥşūşdır. gerçi Anın mu'ālecesi riyāzat ve zikru'llāh ile olur ise de; o da yine Hakk'ın tevfiḳ ve iḥsānına menūtdur. Bu sır kulağının tafşīlātı ve anın işitmesi böyle kāl ile kalem tavşīf idemez 'azīzim.

Şahīfe (751) Kāle'l-Hāfız:

وفا مجوی زکس ور سخن نمی شنوی
بهر زه طالب سیمرغ و کیمیا میباش

Vefā me-cūy zi-kes ver sūḥan ne-mī-ş 'nevī
Be-herze ṭālib-i Sīmurg vū kīmyā mī-bā

Me‘ānī-i elfāz: *vefā* ma‘lūm *me-cūy* isteme *zi-kes* kimseden *ver* eger *sūḥan* söz *ne-mī-ş ‘nevī* (331b) diñlemezsñ *be-herze‘abes* yere *tālib* ma‘lūm *Sīmurǧ* ‘Anḳā kuşu ismi mevcūd; cismi nā-mevcūd *vü kīmyā* ma‘lūm *mī-bāş* ol

Maḥşūl-i beyt: Kimseden *vefā* isteme. Ve eger söz *ḳabūl* itmezseñ ‘abes yere *Sīmūrǧ* ve *kīmyā tālibi* ol; *baḳ* eline ne geçer? *Hīç*. *Havā* degil mi? *Ya’nī* iy ‘āşık! Her ne ister iseñ *Cenāb-ı Hāḳḳ*’dan *muttaşıf-ı bi-şıfātī’llāh* olan ehl-i llāhdan iste. *Yohsa* mevtā olan ehl-i dūnyā *kilāblarından* *vefā* isteme ve *ümīd* itme. Eger söz *ḳabūl* itmezseñ var boş yere, ‘abes yere *ma’dūmu’l-vücūd* olan *Sīmūrǧı* ve *bī-aşıl* olan *kīmyāyı tālib* ol, *çī fā’ide* ‘azīzim.

Şaḥīfe (755) Fi’l-Meşnevī:

جانهای بسته اندر اب و کل
چون رهند از اب و کلها شاد دل

در هوای عشق حق رقصان شوند
همچو قرص بدر بی نقصان شوند

چون نقاب تن برفت از روی روح
از لقای دوست دارد صد فتوح

میزند جان در جان آبکون
نعره یالیت قومی یعلمون

Cānhā-yı beste ender-āb u gil
Çün rehend āb u gilhā şād-ı dil

Der-hevā-yı ‘ışḳ-ı Hāḳḳ raḳşān şevend
Hemçü ḳurş-ı bedr-i bī-noḳşān şevend

Çün niḳāb-ı ten bi-reft ez-rūy-ı rūḥ

Ez-liķā-yı dūst dāred şad futūh

Mī-zened cān der-cān ābgūn

Na 'ra-i yā leyte kavmī ya 'lemūn

Me'ānī-i elfāz: *cānhā-yı cānıñ cem'idir beste mağlamış ender içinde āb şu u gil çamur çün çünkirehend kurtıla[lar]ez-āb şudan u gilhā giliñ cem'idir; çamurlardan şād mesrūr dil göñül der-hevā-yı 'ışk Cenāb-ı Hakk'ıñ 'ışkı hevāsında rakşān rakş, semā' idici şevend olurlar hemçü gibi kurşçöregi dā'iresibedr ayıñ ondördi bī-noķşān noķşānsız şevend olurlar çün çünkiniķāb yüz örtüsü ten vücūd bi-reft gitdi ez-rūy yüzünden rūh ma'lūm ez-liķā-yı dūst dostuñ cemālinden dāred tutar şad yüz futūh fütūhāt ve feyz-i tecelliyātmī-zened ururlar cān ma'lūmder-cihān dünyāda ābgūn şu rengi olan şey'na 'ra ma'lūmyā leytene olaydı kavmī bir tā'ife, bir kavim ya 'lemūn bileydi (332a)bu esrār ve tecelliyātı, dımekdir*

Maḥşūl-i ebyāt: Şu ve çamur içinde bağlanmış cānlar, ya'nī dünyāda 'anāşır-ı erba'a şāḥibi olan insānlar ve bu 'anāşıra bağlanmış olan cānlar. Çünkī bu 'anāşırdan kī, āb ve çamurdan kurtılırlar, göñülleri şād u mesrūr olur ve Cenāb-ı Hakk'ıñ 'ışkı hevāsında rakş ve semā' iderler; ayıñ ondördi gibi bī-noķşān olurlar. Çünkī rūhuñ yüzünde niķāb gibi olan vücūd-ı ten ortadan gitdi, kalkdı. O kimesne dostuñ cemālinden yüz fütūh tutdı. Soruñlı olan dünyāda cān-ı rūh⁹⁴ یا لیت قومی یعلمون⁹⁴ na'rasını urur. Tecelliyāt-ı İlāhiyyeniñ neş'esinden dünyāya şıgamaz sürūrından. من لم یذق لم یعرف⁹⁴ azizim.

Şahīfe (755) Fi'l-Meşnevī:

ساحران چون حق او بشناختند

دست و پا در جرمها در باختن

Sāḥirān çün ḥakk-ı ū bi 'šnāhtend

⁹⁴ Sûre-i Yâsin 26. Âyet-i Kerîme.

Dest u pā der-cürmhā der bāhtend

Me‘ānī-i elfāz: *sāhīrān* sāhīriñ cem‘idir; sāhīrlər *çün* çünkim *haqq-ı ũ* zamīr; Mūsā ‘aleyhi’s-selām’a rāci‘; Anıñ haqqını *bi’şnāhtend* tanıdılar, añladılar, bildiler *dest el u pā* ayakder-cürmhā cürmüñ cem‘idir; ma‘şīyyet ve kuşūrlarında *bāhtend* oynaddılar

Maḥşūl-i beyt: Çünkim sāhīrlər Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām’ıñ qadr ü risāletini ve ‘indu’llāhda olan rıf‘at ve ‘izzetini gösterdigi mu‘cizesinden bildiler ve tanıdılar. Kendü kuşūr ve ma‘şīyyetleriniñ ‘afvı içün el ve ayak oynatdılar. Ya‘nī fir‘avn bu sāhīrleriñ el ve ayaklarını kesdi idi; aña işāretidir. O yolda ellerini ve ayaklarını fedā itdiler ‘azīzim.

Şahīfe (755) Kāle’l-Hāfız:

این که پیرانه سرم صحبت یوسف بنواخت
اجر صبریست که در کلبه احزان کردم

Īn kī pīrāne serem şoḥbet-i Yūsuf bi-nevāht
Ecr-i şabrīst kī der-kulbe-i aḥzān kerdem

Me‘ānī-i elfāz: *īn kī* bu kī *pīrāne* pīrlık, ihtiyārılık *serem* başım *şoḥbet* ma‘lūm *Yūsuf* ‘aleyhi’s-selām *bi-nevāht* okşadı *ecr-i şabrīst* bir şabrıñ ecridir *der-kulbe-i aḥzān* Yāqūb ‘aleyhi’s-selām’ıñ hücresi *kerdem* eyledim

Maḥşūl-i beyt: (332b) Bu kī pīrlık vakti Yūsuf’uñ müşāḥabeti baña müyesser oldu. Şol şabrıñ ecridir kī, külbe-i aḥzānda eyledim. Ya‘nī bi-ḥamdi’llāh bu kadar ‘ışqve ma‘rifet ve inkişāf-ı envār cemāl-i Hāzret ve ünsiyyet-i Maḥbūb-ı Hāqīkat *الصبّر مفتاح الفرج* *cüz*’i sırrınca *rāh-ı* ‘ışkıñ miḥen ü belālarına şabr u taḥammül ile ve külbe-i aḥzān-ı ‘āşīkān olan küşe-i ‘uzletde *المجاهدة تورث المشاهدة* sırrınca ciger kanıñ dīde-i giryānımdan dökerek riyāzāt ve mücāhedāt ile müyesser ve ḥāşıl olmuştur ‘azīzim.

Şahīfe 756 : Kāle’s-Sa‘dī

نرود مرغ سوی دانه فراز
چون وکر مرغ ببند اندر نبد

(329) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (756) Kāle’s-Sa’dī:

پند کیر از مصائب دکران
تا نکیرد دیگران ز تو پند
بکوشش نروید کل از شاخ بید
نه زنکی بکر ما به گردد سفید

(359) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (757) Kāle’s-Sa’dī:

زیبقم در کوش کن تا نشنوم
یا درم بکشای تا بیرون روم

Zıybeķem der-gūş kūn tā neşnevem

Yā derem bogşāy tā bīrūn revem

Me‘ānī-i elfāz: *zıybeķem* zıybeķ, civa denilen şey’dir. -em baña *der-gūş* kulaķda *kūn* eyle *tā* hattāneşnevem işitmeyim *yāyāhudderem* der kapa -em baña *bogşāy*[bi-goşāy] aç, feth eyle *tā* hattābīrūn taşra revem gideyim

Maḥşūl-i beyt: Benim kulağıma civa ile hattā işitmeyim yāhūd kapuyı aç, gūşād eyle, tā kī taşra gideyim gāyet şadāsı kabīḥ bir ādem tegannī idermiş, şarkı söylemiş. O meclisde olan ehl-i ‘ışķıñ birisi bu beyti söylemiş şahīḥ^{en} şadā ‘aşıklarıñ mürekkebi gibidir. Anıñla rūḥları tekķī ider; lâkin kabīḥ şadāda istimā‘ olunmaz. şavt-ı ḥüsn-i Cennet, şavt-ı ḥüsn-i cehennem gibidir. İnsān fevķu’l-‘āde mu‘azzib olur ‘azīzim.

Şahîfe (758):

کفت پیغمبر که رنجوری (333a) بلاغ
رنج آرد تا بمیرد چون چراغ

Güft Peygamber kí rencūrī be-lāğ
Renc āred tā be-mīred çün çerāğ

Me‘ānī-i elfāz: *güft* buyurdu *Peygamberşallá’llâhu* ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri *kí* harf-i rabt *rencūrī* hastalık *be-lāğ bā*; ile ma‘nāsına *lāğ* kezb, yalan dimekdir *renc* hastalık *āred* getürü(ñ)[r] *tā* hattâ *be-mīred* ölünceye kadar *çün* gibi *çerāğ* mum, şem‘a

Maḥşûl-i beyt: Şallá’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri buyurmuşdur *kí*; hastalık ya‘nî hasta olmadığın hâlde kendüni maḥşûş hastayım diyü temerruz itmek yalandır. Hastayım demek, şaḥīḥ^{en} hastalığı getürür. Tâ ölünceye kadar seni hasta ider; soñra öldürür, mum gibi söndürür, dimekdir ‘azîzim.

Şahîfe (762) Kāle’l-Hâfız:

همایی چون تو عالی قدر حرص استخوان تا کی
دریغ آن سایه دولت که برنا اهل افکندی

Hümāyī çün tu ‘ālī-ḳadr hırş-ı ustuh‘ān tā key
Dirīğ ān sāye-i devlet kí nā-ehl efkendi

Me‘ānī-i elfāz: *Hümāyī* meşhûr olan *Hümā* kuşıdır; burada teşbîh olunmuşdur *çün tu* sencileyin ‘ālī-ḳadr ḳadr-i ‘ālī *hırş* ma‘lûm *ustuh‘ān* kemik *tā key* kaçana degin *dirīğ* hayf *ān sāye* ol gölge *kí devlet* ma‘lûm *ber* üzere *nā-ehl* ehli olmayana *efkendi* bıraḳdıñ

Maḥşûl-i beyt: Sencileyin ‘ālī-ḳadr bir *Hümāya* üstüh‘ān hırş kaçan dek? Hayf ol devlet sāyesine *kí*, *nā-ehl* üzere bıraḳdıñ. Ya‘nî , iy ‘āşık- şādık! Sen uç,

‘alāda muḳa‘id-i şıdk maḳāmınıñ Hümāsısıñ. طلابها كلاب. Ḥadīs-i Şerīfi sırrınca nice ehl-i dünyā kilābları gibi üstüh‘ān meşābesinde olan ve dünyā cīfesine hırş idersin. Ḥayf ol sāye-i devlete ve ‘ömr-i bī-kıymete kí, nā-ehl üzere ve hevā-yı nefis yolına şarf idersin ve kıymetiñ bilmeyesiñ; yazık, hayf ‘azīzim.

Şahīfe (762):

خلق را نیست سیرت پدران
همه بر سیرت زمانه روند

Halk-rā nīst sīret-i pederān
Heme ber sīret-i zamāne revend

Me‘ānī-i elfāz: *halk-rā* maḥlūḳa *nīst* yokdur *sīret* gidiş *pederān* (333b) pederiñ cem‘idir; pederleriñ gidişinde *heme* cümle *ber* üzere *sīret* gidiş *zamāne* vaktiñ, ‘aşrıñ, zamānıñ *revend* giderler

Maḥşūl-i beyt: Maḥlūḳa pederleriniñ gidişi üzere *sīret*, gidiş yokdur. Cümlesi zamāneniñ, ‘aşrıñ gidişi üzere giderler. Gerek eygü gerek kötü eski gidiş, eski *sīret* ūḳalāyı nesy^{en} mensiy^{en} unuttılar. Ḥālbukí yeñi gidişi de uydıramadılar. İkisini de unuttılar. İki cāmi‘ arasında ḳalmış ādema döndiler. Hikāye : Hristiyāndan birisi müslümān olmuş. Ve biraz müddet şoñra vefāt itmiş. Aḳrabā-yı ta‘alluḳānı başına cem‘ olup ağlarlar imiş ve böyle söylerler imiş: Āh, Ḥazret-i ‘İsá’yı tārıddıñ; Ḥazret-i Muḥammed’i tanıyacak ḳadar olmadıñ. Vāh saña, yazık saña derlermiş. Anıñ gibi eski gidişi ḡā’ib itdiler; yeñisini uydıramadılar. Meşhūr olan ḳuş gibi; hop hop şıçramaya başladılar, eski gidişi ile cihāngīr oldılar; yeñi gidiş ile māt kişi oldılar ‘azīzim.

Şahīfe (763) Kāle’l-Hāfız:

غرض ز مسجد و میخانه ام وصال شماست
جز این خیال ندارم خدا کواه منست

Ġaraż zi-mescid u meyḥāne em vişāl-i Şumāst

Cüz in hayāl ne-dārem Hudā güvāh-i menest

Me‘ānī-i elfāz: *ğaraž* maqşud *zi-mescid u meyḥāne* ma‘lūm -em baña *vişāl* vuşlat *Şumāst* siziñ *cüz* ğayrı *in* bu *hayāl* tefekkür *ne-dārem* tutmadım *Hudā* Cenāb-ı *Hakḳ güvāh* şahid *menest* benimdir

Maḥşül-i beyt: Mescid ve meyḥāneden ğaražım, maqşūdum siziñ vişālīñizdir. Bu fikir ve hayālden ğayrı tutmadım; Hudā benim şahidimdir. Ya‘nī iy ‘ālimü’s-sırr ve’l-ḥafıyyāt olan Rabb’im bu ‘ibādet ve inḳıyād-ı şūrīden ve ‘ışḳ u maḥabbet ü şıdḳ-ı derūnīden maqşūdum ancak Seniñ vuşlatıñdır. Bundan ğayrı fikir ve maqşūdum olmadığına Rabb’im, ‘ālim ve şahiddir ‘azīzim.

Şahīfe (764):

رموز مصلحت ملک خسران وان دانند
کدای کوشه نشینی تو حافظا مخروش

Rumūz-ı maşlaḥat-ı mülk ḥusrevān dānend

Gedā-yı kūşe-nişīnī tu Ḥāfızā me-ḥurūş

Me‘ānī-i elfāz: *rumūz* esrār (334a) *maşlaḥat* ma‘lūm *mülk* ma‘lūm *ḥusrevān* pādīşāhlar *dānend* bilürler *gedā-yı* faḳīr *kūşe-nişīnī* köşede oturıcı *tu* sen *Ḥāfızā* İy *Hāfız me-ḥurūş* ıztırāb ve fiğān eyleme

Maḥşül-i beyt: Mülk maşlaḥatınıñ remizlerini pādīşāhlar bilürler. Sen kūşe-nişīn *gedā*sıñ. İy *Hāfız*, *hurūş* eyleme; ya‘nī İy *Hāfız* gerçı bi-‘avni’llāh bu kadar *esrār-ı* tarīḳat beyān eylediñ; lâkin ḥaḳīḳat mülkiniñ *esrārı*, maşlaḥatı olan pādīşāh-ı ḥaḳīḳat olan ‘arifān-ı bi’llāhlar bilürler. Sen bir ḥarābātı *kūşe-nişīn* *gedā*, ‘aşıḳsıñ. İy *Hāfız*, şöyle gerek böyle gerek diyü ıztırāb itme, demekdir ‘azīzim.

Şahīfe (766):

لن ترانی میرسد از طور موسی را جواب
هر چه آن از دوست آید سر بنه کردن متاب

Len terānī mī-resed ez-Ṭūr-ı Mūsá-rā cevāb
Her çí ān ez-Dūst āyed ser bi-neh gerden me-tāb

Me‘ānī-i elfāz: ⁹⁵ لن ترانی Āyet-i Kerīmesi *mī-resed* irişür, gelür *ez-Ṭūr* Cebel-i Ṭūr’dan *Mūsá-rā* Hāzret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām’a *cevāb* taraf-ı ‘İzzet’den *cevāb* olarak *her çí* her nesne *kí ān* ism-i işāret; o nesne *ez-Dūst* Dostdan, Cānān’dan *āyed* gele *ser* baş *bi-neh* koy, *vāz* eyle *gerden* boynını *me-tāb* çevirme, döndürme

Maḥşūl-i beyt: Hāzret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selām Cenāb-ı Hāḫḫ’ın Cemālini görmek taleb [ü] ārzūsı üzere taraf-ı İlāhiyye’den ve Cebel-i Ṭūr’dan aña; Sen Beni göremezsiñ, cevābı geldi. Her nesne *kí*, ol nesne dostdan, cānāndan gele baş koy; ya‘nī rāzī ol. Gerdānını çevirme, döndürme. Ne gelür elden rızādan başka. Birgün olur ‘arz-ı Cemāl ider. الفرجالصبر مفتاح Lâkin, sen beni göremezsin Lafz-ı Şerīf’inde görürsün emr-i fermānı gizlüdür. Çünkü *kā*’ide-i külliyyedendir *kí*, nefy-i mevcūddan olur; ya‘nī bir şey’ nefy itmek mevcūddur *kí* anı nefy ideyorsān ya‘nī görmek vardır, *kí* göremezsiñ buyurdu. Burası bahş-i tavīldir ‘azīzim.

Şaḫīfe (767) Kāle’l-Mevlā El-Cāmī:

جهان مرآت حسن شاهد ماست
 (334b) فشاهد و وجهه فی کل ذرات

(168) şaḫīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḫīfe (768) Fi’l-Meşnevī:

ای خنک انرا که ذلت نفسه
 وای آن کز سرکشی شد چون که او

⁹⁵Sûre-i A‘râf 143. Āyet-i Kerīme.

İy ħunek ān-rā kí zillet nefsuḥû
Vāy ān k'ez-serkeṣṭi ṣūd çün keh ū

Me'ānī-i elfāz: iy ħarf-i nidā ħunek mübārek, mes'ūd ān-rā kí ol kimesneye kí zillet zelīl eyledi nefsuḥû kendi nefsinin vāy yazık, ḥayf ān ism-i işāret; ol kimesneye kí k'ez kí ħarf-i rabṭ zi-serkeṣṭi serkeṣlikden ṣūd oldu çün gibi keh tağ ū zamīr; o kimesne

Maḥṣūl-i beyt: Mübārek, mes'ūd ol kimesneye kí; nefsinin zelīl eyledi. Yazık, ḥayf ol kimesneye kí, o kimesne tağ gibi zelīl oldu. Cenāb-ı Ḥaḳḳ emānet-i 'aliyyesini tağlara koymak murād itdikde serkeṣ olup ḳabūl itmediler. Ve yāḥud murād-ı nefsinin ta'azzūm ve tekebbūr ve ceberūtundan kendisini tağ gibi serkeṣ eyledi, büyük tutdı, demek olur 'azīzim.

Saḥīfe (768) Fi'l-Meṣnevī:

جسم خاک از عشق بر افلاک شد
 کوه در رقص آمد و چالاک شد

عشق جان طور آمد عاشقا
 طور مست و خر موسی صعقا

Cism-i ḥāk ez- 'ıṣḳ ber eflāk ṣūd
Kūh der-raḳṣ āmed u çālāk ṣūd

'Iṣḳ cān-ı Tūr āmed 'āṣıḳā
Tūr mest u ḥarra Mūsá ṣa 'ıḳā

Me'ānī-i elfāz: cism ma'lūm ḥāk toprak ez- 'ıṣḳ'ıṣḳdan ber üzere eflāk ma'lūm ṣūd oldu, gitdi kūh tağder-raḳṣ oynamaya āmed geldi vü çālāk parça parça

şüd oldın ‘ışk-ı cān⁹⁶ cān ‘ışkı *Ṭūr* Cebel-i *Ṭūr āmed* geldi ‘āşıkā ‘āşıklara *Ṭūr* Cebel-i *Ṭūr mest* ma‘lūm⁹⁷ و خر موسى صعا Āyet-i Kerīmesi mūcibince

Maḥşūl-i ebyāt: Toprak olan cismim, kī insānıñ vūcūdıdır; ‘ışk u maḥabbet-i İlâhiyyeden eflāk üzere oldu. Ya’nī toprak suflī şey’ iken, ‘ışk anı ‘ulvī idüp eflāke ulaşırdı. Kī Mūsá ‘aleyhi’s-selām’ıñ *Ṭūr*’da olan tecellīsine işāretidir. Tağ kī, *Ṭūr-ı* Cebeldir; parça parça oldu. ‘Āşıklara ‘ışk-ı cān *Ṭūr-ı* Cebeli geldi. Ya’nī ‘āşıkların cānlarınıñ ‘ışkı (335a) Cebel-i *Ṭūr* gibidir. *Ṭūr*; mestlikdir. Ya’nī *Ṭūr* demek; mest, lā ya‘kılı olan şey’dir. İşte o da ‘ışkdan ilerü gelür. Anıñ içün Mūsá ‘aleyhi’s-selām tecelliyāt-ı İlâhiyye’niñ kemāl-i cünbüş ve mestānelikden şayḥa urup düşdi ve fenā fi’llāh maḥāmına ol ānda vāşıl oldu sultānım.

Şahīfe (769):

ای که زیک لمعه ات کوه بصد پاره شد
چه عجب از مست کل عاجز و بیچاره شد

İy kī zi-yek-i lem‘a -et kūh be-şad pāre şüd

Çi ‘aceb ez-müşť gil ‘āciz u bī-çāre şüd

Me‘ānī-i elfāz: *İy* ḥarf-i nidā Cenāb-ı Hakk’a nīdā ve mūnācātdır *İy kī İy Zāt-ı* ulūhiyye ve ‘azamet-i ceberūt Şāhibi olan Allāh *lem‘a-et* Seniñ feyz ü tecellī ziyā ve *lem‘a*’ından *kūh* tağ kī Cebel-i *Ṭūr*’dur *be-şad* yüz pāre *şüd* oldu *çi* ne ‘aceb ta‘accüb *ez-müşť* bir avuc *gil* çamurdan ‘āciz u bī-çāre *şüd* oldu

Maḥşūl-i beyt: Tecelliyāt-ı feyz-i Sübhānī *lem‘a*’ından tağı yüz pāre iden *İy* Cenāb-ı Hakk! ‘Aceb degildir; ya’ni ta‘accüb olunmaz bir avuc çamur, ‘āciz ü bīçāre oldu. Ya’nī Mūsá ‘aleyhi’s-selām’ıñ o feyz ve tecellī-i esrārından ‘aciz ü bī-çāre olduğu ‘aceb degildir. Zīrā kī bir Cebel-i ‘azīm-i rāsiḥ taḥammül idemeyüp parça parça oldu ‘azīzim.

⁹⁶ Müellif bu kelimeyi *ışk-ı can* olarak anlamlandırsa da bu şekilde okunduğunda vezne uymayacağından *ışk can-ı Ṭūr* şeklinde okunmuştur.

⁹⁷Sûre-i A‘raf 143. Āyet-i Kerīme.

Şahîfe (772) Kâle'l-Hâfız:

سایه طوبی و دلجویی حور و لب حوض
بهوای سرکون تو برفت از یادم

نیست در لوح دلم جز الف قامت دوست
چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم

*Nîst der-levh-i dilem cüz elif-i kâmet dût
Çi künem harf-i diger yâd ne-dâd ustâdem*

Me‘ânî-i elfâz: *sāye* zıll, gölge *Ṭūbā* ma‘lūm ve *dil-cūyī* gönül taleb idici *hur* ma‘lūm *vü leb* kenār *Havz* Kevşer *be-hevāyī* maḥabbet ile *ser-i kūy* maḥalle başı *tu* seniñ *bi-reft* gitdi *ez-yâdem* hâtırmıdan *nîst* yok *der-levh* tahta *dilem* gönüm *cüz* gayrı *elif-i kâmet* elif gibi mevzûn, uzun kâmet demekdir *dût* ma‘lūm *çi künem* neyliyim *harf-idiger* gayrı ‘âlem *yâd* hâtırmıdan *ne-dâd* virmedi *ustâdem* benim mu‘allimim, üstâdım

Maḥşûl-i ebyât: *Ṭūbā* Ağacının sāyesi ve hūrîlerin leṭâfeti ve *Havz-ı Kevşer* kenârı seniñ **(335b)** *ser-i kūyuñ* maḥabbetiyle hâtırmıdan gitdi. İy Maḥbûb-ı Hâkîkî, yine Seniñ kerem ü iḥsânıyla ‘ışk ve ma‘rifetine nâ’il olıcağ bi-ḥamdi’llâh Seniñ ‘ışkıñ âteşi *mā-sivāyī* kalbden iḥrāk idüp Seniñ *Zât-ı bî-çünün* maḥabbetiyle *Ṭūbā* sāyesi ve hūr leṭâfeti ve *Havz-ı Kevşer* kenârı ve ⁹⁸ *ما تشتهيه الانفس* olanın küllisi hâtırmıdan gitdi. Gönüm levhinde dostuñ elif kâmetiniñ gayrı yokdur. Neyleyeyim, üstâd baña gayrı ‘ilim ve harf ez-berletmedi. Ya’nî bi-ḥamdi’llâh gönüm levhinde Maḥbûb-ı Hâkîkîniñ *Zât-ı bî-çünün* ve *râh-ı müstakîm* olan *Vahdet-i Zâtiyyesiniñ* gayrı mestûr ve mevcûd degildir. Neyleyeyim, mürşid-i kâmil baña *esrâr-ı tevḥîdiñ* gayrı ‘ilim ta‘lîm idüp ez-berletmedi ve hâtırmıda *tevḥîdiñ* gayrı karar itmedi. *Māşâe’llâhukâne* ‘azîzim.

Şahîfe (773) Fi’l-Meşnevî:

⁹⁸ Sûre-i Zühruf 71. Âyet-i Kerîme.

این تکبر زهر قاتل دان که هست
از می پر زهر کشت ان کیج مست

Īn tekebbur zehr-i qātil dān kí hest
Ez-mey-i pūr-zehr küşt ān gīc u mest

[Maḥşūl-i beyt]: Bu tekebbür kí vardır, zehr-i qātil bil. Pūr-zehr olan meyden ol gīc ü aḥmaḵ mest öldi.

چون می پر زهر نوشد مدبری
از طرب یکدم بجنباند سری

Çün mey-i pūr-zehr nūşed mudebbirī
Ez-ṭarab yek dem bi-conbāned serī

[Maḥşūl-i beyt]: Meşelā bir müdebbir pūr-zehir şarābı nūş eyleye şevḵ u ṭarabdan bir dem başını şalar ve taḥrīk eyler.

بعد یکدم زهر بر جانش فتد
زهر در جانش کند داد و ستد

Ba‘d-i yek dem zehr ber-cāneş futed
Zehr der-cāneş küned dād u sited

[Maḥşūl-i beyt]: Bir demden soñra zehir anıñ cānına düşer. Zehir anıñ cānına dād u sited eyler; ve almaḵ vü virmek eyler.

کر نداری زهرش را اعتقاد
کو چو زهر امد نکر در قوم عاد

Ger ne-dārī zehreş-rā i ‘tiḳād
Kū çü zehr āmed niger der-Ḳavm-i ‘Ād

[**Maḥşūl-i beyt**]: Eger ol kibr ü ‘ucbuñ zehirligine i’tikād tutmaz iseñ di, naẓar eyle Kāv-m-i ‘Ād’e ne zehir geldi.

چونكه شاهى دست يابد بر شهى
بكشدهش يا باز دارد در چهى

Çünkü şāhī dest yābed ber-şehī
Bük’şedeş yā bāz dāred der-çehī

[**Maḥşūl-i beyt**]: Meşelā, çünkim bir pādişāh bir āḥir pādişāhıñ üzerine el bula; ya’nī fırsat bulup anı aḥz kıla, ol şāh anı katl ider yāḥud bir çāhda tutar. Ya’nī ḥabs ider dimekdir.

ور بيباد خسته (336a) افتاده را
مرهمش سازد شه و بدهد عطا

Ver bi-yābed ḥaste-i uftāde-rā
Merhemeş sāzed şeh u bi-d’hed⁹⁹ ‘aṭā

[**Maḥşūl-i beyt**]: Ve eger düşmüş ḥastayı bula; şāh ol ḥastaya merhem düzer ve ‘aṭā vü bahşış virir. Şāhlarıñ ādet-i kerīmesidir. Ehl-i kibr vü neḥvete ḳahr iderler ve ehl-i faḳr vü miḥnete maḥabbet iderler.

كر نه زهرست اين تكبر بس چرا
كشت شه را بى كناه و بى عطا

Ger ne zehrest īn tekebbür bes çerā
Küşť şeh-rā bī-güneh vü bī-‘aṭā

⁹⁹ Aslı bi-dehed, vezin gereği bedhed şeklinde okunmuştur.

[Maḥşūl-i beyt]: Eger ol tekebbür, zehir olmasa pes niçün ol şāh-ı ġālib, maġlūbı bī-günāh ve bī-‘aṭā katl eylerdi. Ma‘lūm oldı kī, anıñ katline sebep anıñ kibri oldı.

وین دکر را پی ز خدمت چون نواخت
زین چو جنبش زهر را باید شناخت

V’īn diger-rā pey zi-ḥidmet çün nevāḥt
Z’īn çü cunbuş zehr-rā bāyed şināḥt

[Maḥşūl-i beyt]: Ve bu ġayrısını kī murād dervīş-i ḥastedir. Ḥidmet ve ‘ubūdiyyetsiz niçün oḥşadı. Pes bu iki cünbüş be ḥareketden zehri añlamak lāyık ve mümkündür.

نردبان خلق این ما و منیست
عاقبت زین نردبان افتاد نیست

Nerdubān-ı ḥalk īn mā u menīst
‘Ākıbet z’īn nerdubān uftād-ı nīst

[Maḥşūl-i beyt]: Ḥalkıñ nerdübānı bu benlik ve biz, dimekdir. ‘Ākıbetü’l-emr bu nerdübāndan düşmeklik vardır. Mā vü menī benlikden ve senlikden ve tekebbürlükden kināyedir. Bu benlik ve senlik ve tekebbür bir nerdübān gibi olmuştur kī, ḥalk buuñla ‘izzet-i fāniyye ṭamı üzere ḳademe ḳademe şu‘ūd iderler. Ve ‘ākıbet bu nerdübānıñ her ḳaṅġı ḳademesine çıkarsa andan zemīn-i fenāya düşmeklik mukadderdir.

هر که بالا تر رود ابلهترست
کاستخوان او بتر خواهد شکست

Her kī bālā-ter reved ebleh-terest
K’ustuh’ān-ı ū beter ḥ’āhed şikest

[Maḥşūl-i beyt]: Pes, her kim kî bālā-ter gide aḥmak-terdir. Zīrā üstūḥ'ānı bed-ter şanmak ister. Ya'nī bir kimesne fi'l-mişāl bir nerdübāna şu'ūd eylese kî; ol nerdübāndan her ẓangı ẓademesinde olursa 'āqıbet anıñ düşmesi muḥakkak olsa ve o kimesne daḥı bunu bilse me'a hezā yine teraḥkī kılsa ve 'ālā olan ẓademeye ẓıkmağa himmet eylese o kimesne ziyāde ebleh ü aḥmaḥdır. zīrā her ne kadar yukaru ẓıka, andan aṣağı düşmekde anıñ kemikleri ziyāde kıırılır. Elbette bī-şekk be bī-şübhe.

این فروعست و اصولش آن بود
که ترفع شرکت یزدان بود

Īn furū'est u uşūleş ān büved
Ki tereffu' şirket-i Yezdān büved

[Maḥşūl-i beyt]: (336b)Buraya ẓadar ẓıkr olunan fūrū'dur. Ve anıñ uşūli ol olur kî, teraffu' Yezdān'ın şirketi olur.

چون نمردی و نکشتی زنده زو
یاغی باشی بشرکت ملک جو

Çün ne-mürdī vü ne-geştī zinde zū
Yāgī bāşī be-şirket mülk-cū

[Maḥşūl-i beyt]: Çünkim kendinden ölmeyesiñ ve andan zinde olmayasıñ. Pes şirketle mülk isteyici, bāgī olursuñ.

چون بدو زنده شدى ان خود ويست
وحدت محضست آن شرکت کيست

Çün bedū zinde şūdī ān ḥod u veyest
Vaḥdet-i maḥzest ān şirket-i kiyest

[Maḥşūl-i beyt]: Çünkü bi'l-küllîyye kendi aḡrāz-ı nefsāniyyeñi ve muḡteziyyāt-ı ḡayvāniyyeñi fānī kılasıñ. Ḥattā ölmezden evvel ölmek mertebesini bulasıñ. Ve Ol dā'im ü bākī olan Pādişāh-ı lem-yezel ile zinde ve kā'im olasıñ. Ve Anıñ evşāf-ı 'aliyyesiyle muttaşıf ve aḡlāk-ı cemīlesiyle müteḡallik olasıñ. Seniñ cisminde aḡlā ṡā'ibe-i vücūd ḡalmaya ve anıñ niyet ve kibr ü neḡvet şıfatları olmaya. Bu mertebede hemān ol olur ve 'abdiñ vücūdı aña bir ālet meşābesinde olur. Ol zamān 'abdiñ vücūdı mürde ḡükmünde olur. Ve vaḡdet-i maḡze zuhūra gelür. Ol şirket bu mertebede kaçan mümkün olur? Bu mertebede aḡlā şirket ve işniyyet ḡābil olmaz. Belki 'abdiñ vücūdında her ne işler ise fā'il-i ḡaḡḡī işler 'azizim.

Şaḡīfe (774) Ḳāle's-Sa'dī:

مكن عيب دزويش مدهوش و مست
كه غرقست ازان مى زند پا و دست

مكويم سماع اى برادر كه چيست
مكر مستمع را بدانم كه كيست

كر از برج معنى پرد طير او
فرشته فرو ماند از سير او

اكر مرد بازى ولهوست و لاغ
قوى تر شد ديوش اندر دماغ

چه مرد و سماعست شهوت پرست
بآواز خوش خفته خيزد نه مست

Me-kün 'ayb dervīş-i medhūş u mest

Kī ḡarkest ezān mī-zened pā u dest

*Me-güyem semā‘ iy birāder kí çĩst
Meger mustemi‘-rā bi-dānem kí kĩst*

*Ger ez-burc-ı ma‘nā pered tayr-ı ũ
Firište furū māned ez-seyr-i ũ*

*Eger merd bāzĩ vü lehvest vi lāgst
Kavĩ-ter şüdü dīveş ender-dimāğ*

*Çĩ merd semā‘est şehvet-perest
Be-āvāz-ı hoş hufte hīzed ne mest*

Me‘ānĩ-i elfāz: *me-kün* eyleme ‘ayb ma‘lüm *dervīş* fakĩr *medhūş* hayretten nāşĩ, ‘aklı gidüp vāle ve ser-gerdān olan *u mest* ma‘lüm *kĩ* harf-i rabt *ğarķest* ğarķdır *ezān* ism-i işāret *mey* şarāb *zenedurur pā* ayak *u dest* el *ne-güyem* söylemem *semā‘* Mevlevĩleriñ *semā‘* itmesi, dervīşleriñ rakşĩ, (337a) *semā‘*ları *iy* harf-i nidā *birāder* kardaş *kĩ* harf-i rabt *çĩst* nedir *meger* illā *söylerimmustemi‘-rā* işidici, diñleyici *kĩ* harf-i rabt *kĩst* kimdir *ger* eger *ez-burc-ı ma‘nā* ma‘nā burcından *pered* uçar *tayr* kuş *ũ* zamĩr-i ğā‘ib o ādemiñ *firište* melā‘ike *furū māned* aşağı kalur *ez-seyr* gitmesinden *ũ* zamĩr-i ğā‘ib o ādemiñ *eger merd* insān *bāzĩ* oynar *vü lehvest* anıñ oyunu *vü lāg* edebe muhālif olan sözi *kavĩ* kuvvetle *ter* ziyāde *şevēd* olur *dīveş* -ş zamĩr; o ādeme rāci‘dir; anıñ şeytānı *ender* içinde *dimāğ* ma‘lüm *çĩne merd* insān *semā‘st* anıñ *semā‘ı*, rakşĩ *şehvet-perest* şehvet ve hevāsına tapan *be-āvāz* şadā, ses *hoş* güzel *hufte* uyumuş *hīzed* kalkar *ne* değil *mest* ma‘lüm

Maḥşul-i ebyāt: Mest, medhūş olan dervīşĩñ, fakĩriñ ‘aybını eyleme. Ya‘nĩ anıñ aḥvāl ü hareketini ta‘yĩn eyleme. Zĩrā kí o, meyden ğarķ olmuşdur. Ayak ve el urdığı Cenāb-ı Hāķķ’ıñ ‘ışk u maḥabbeti meyden mest, medhūş olup deryā-yı maḥabbetde ve mestlikde ğarķ olmuşdur. Anıñ içün ayağını elini urur yerlere, çırpınır; anıñ ‘aklı başında degildir. İy birāder! Semā‘ nedir, söylemem. Ya‘nĩ dervīşler semā‘ ve rakş iderler. Nedir bu bilür misiñ? Bilmezsiñ, ben de söylemem. Ne olduğunu illā söylerim, semā‘ ne olduğunu ancak müstemi‘ ya‘nĩ işidici diñleyici kimdir evvel^{en} anı bileyim; soñra söylerim. Ya‘nĩ bu semā‘ esrārından herkes

añlamaz ve herkese söylenmez, dimekdir. Eger ol âdemiñ kuşu burc-ı ma'nâdan uçar; ya'nî o faķiriñ, o dervîşin raķşu min Cennetihi'l-ma'nâ teraķķi ider, gider. O dervîşin gitmesi ve teraķķisi melâ'ikeyi geçer. Melâ'ike andan aşığıda kalur. İşte buraya kadar olan semâ' ve raķş haķıķıdır. Buradan aşığısı, mecâz olan şey'lerdir. Eger insân oynar ve anıñ lehv ve edebe muhâlif olan sözleri ziyâde kavî olur, anıñ şeytânı dimâğındadır. Ya'nî anıñ lehv ü oynaması nefsanî ve şeytânîdir; haķıķat degildir. Ne ol şehvet-perest (337b) olan insânın semâ' ve raķşu hîç andan bir şey' hâşıl olmaz. Güzel şadâ vü sesden, uyumuş olan âdem kalkar; uyanur. Lâkin mest olan kalkmaz; uyanmaz. Ya'nî öyle şehvete tapan âdemiñ raķşu ve semâ'ından ne hâşıl o güzel sesin nefis ü hevâsına bir derece te'sîr itmekle uykudan uyanur. Hâlbukî mestâne öyle degildir; ebedî uyanmaz 'azîzim.

Şahîfe (774) Fi'l-Meşnevî:

پس غدای عاشقان آمد سماع
که درو باشد خیال اجتماع

قوتی کیرد خیالات ضمیر
بلکه صورت کردد از بانک صغیر

Pes ğidâ-yı 'âşıkân âmed semâ'
Kî derû bâşed hayâl-i ictimâ'

Ķuvvetî ğired hayâlât-ı zamîr
Belkî şûret gerded ez-bâng-i safîr

Me'ânî-i elfâz: pes imdi ğidâ-yı ma'lûm 'âşıkân 'âşıkların ğidâsı âmed geldi semâ' Mevlevîlerin semâ'ı gibi semâ' vü raķş oynamak kîzîrâ derû zamîrdir; semâ'a râci'dir. bâşed olur hayâl bir şey' taḥayyül itmek ictimâ' cem'iyet, tarîkat-ı 'aliyye lisânı üzere aña cem'iyet-i hâtır ta'bîr olunur. kuvvetî kuvvet ü kudret ğired tutar hayâlât hayâlin cem'idir zamîr derûnda olan hayâlât belkî şûret ma'lûm gerded ider ez-bâng 'âşıkların şadâsından şafîr ıılık; kuşların şadâsına derler.

Maḥşûl-i ebyât: İmdi ‘âşıqların gıdâsı semâ‘ geldi. ya‘nî insânın gıdâsı yemek içmek olduğu gibi ‘âşıqların da gıdâsı rakş ve semâ‘dır. Buña gıdâ-yı rûḥânî derler. Aşıl maḫşûd o maṭlûbda bu gıdâdır. Bunsız insân yaşamaz; yemek içmeksizin yaşar. Ya‘nî insân yemek yemese ölür ve yaşar. Lâkin bu gıdâ-yı rûḥânî olmazsa yaşamaz. Ya‘nî yaşar lâkin dîvârdakî resim gibi bî-rûḥ olarak kalıb [gibi] yaşar. Bu da bir mu‘ammâdır. İnşaa’llâh feth ü güşâd olur. Zîrâ kî o semâ‘dan cem‘iyyet-i ḥâtır olur. ya‘nî perîşân olan ḥâtırın cem‘iyyet peydâ ider. Bir yere toplanur, o cem‘iyyetden bir kuvvet ü kudret-i ma‘nevî ḥâşıl olur. Erbâbının ma‘lûmıdır. İşte derünün ḥayâlâtından kuvvet tutar. İşte bu cem‘iyyet-i ḥâtır ve bu ḥayâlâtından bir kuvvet zâhir olur. Belkî ıslık şadâsından şüret tutar. Ya‘nî (338a)semâ‘da olan bâng ü âvâz vâsıtasıyla kalbde olan ḥayâlât her kanğı nev‘den ise kuvvet bulur. Belkî şüret bağlayub zuhûra gelür. Zîrâ semâ‘ müheyyic ü muḥarrik, ḥayâlât-ı zamîrdir. Kalbde eger dünyâ ḥayâli var ise ve eger âḥiret ḥayâli var ise anı, kezâlik eger maḥbûb-ı mecâzî ḥayâli var ise anı, ziyâde eyler. Pes sâlikân, tarîkat ve ‘ışkıdan Maḥbûb-ı Ḥaḳîkat-i beşeriyet muktezâsınca levâzım-ı cism ü şürete müşteḡil olmaḡla Maḥbûb-ı Ḥaḳîkî cānibine olan ve ‘âlem-i ervāḥa ta‘alluk kılan ḥayâlâta za‘f gelse, semâ‘a raḡbet iderler. Zîrâ ḥubb-ı semâ‘da ol ḥayâlât-ı zaîfeye kuvvet gelür. Ve rûḥ kendü ‘âlemine raḡbet ve iştiyāk kılar. Ve bu ‘âlem ṭabî‘atin ḥabsinden ve muzâyâkasından ol lezzet vâsıtasıyla necât bulur. Ḥattâ gâḥ olur kîo ḥâlât u ḥayâlât, derûnda şüret bağlar ve zuhûr eyler. Şüren bağlamasından murâd ol ḥayâlât-ı rûḥânî ve ḥâlât-ı sübhānînin nice müddet derûnda zâ‘il olmayup karar kılmışdır. Ve ehl-i semâ‘ın rûḥı, ol ḥâlât-ı şerîfeden cüdâ olmayup ekser zamân anıñla kalmışdır ‘azîzim.

Şahîfe (775):

انرا که تو ساختی نسازد کارت
سازنده توست در دو عالم یارت

Ān-rā kî tu sâḡtî ne-sâzed kâret
Sâzende-i tust der-dü ‘âlem Yâret

Me‘ānī-i elfāz: *ān-rā* ol nesneyi *kí tu* sen *sāhtī* düzdüñ, yapıdñ *ne-sāzed* düzmez *kāret* seniñ işini *sāzende-i* düzmüş *tust* seni düzmüşdür, yapmışdır *der-dü* ‘ālem iki ‘ālemde, dünyā ve āhiterde *Yāret* seniñ Yāriñdir, Cānānıñdır, Maḥbūbındır

Maḥşül-i beyt: Ol nesneyi *kí*, o şey’i sen düzdüñ, yapıdñ. Ya’nī ol putları *kí* sen kendü elinle yapıdñ, düzdüñ. Koşduñ, seniñ işini o yapıdñ, düzdüğüñ putlar düzmez, yapmaz. Ya’nī seniñ hiçbir işine yardım ve hiçbir işini yapmaz, ma‘lumdur. Sen kendü elinle ‘ācizden, taşdan put yapub ilāh ittiḥāz idüp andan yardım taleb ideyorsuñ. Bu iş ḥamākatıñ üst tarafında ismini bilmedigim **(338b)** bir ḥamākat-i ‘azīmedir. Artık bundan büyük aḥmaklık olmaz. Ancak seniñ işini düzen kimdir bilür misiñ? Seni düzmüş, yapmış, ḥalk itmiş Cenāb-ı Ḥaḥḥ’dır; işte O’dur, dünyā ve āhiretde senin Yāriñdir. Cānānıñ ve saña meded ü imdād idici ve seniñ işini düzici, yapıcı ancak seni düzen, yapan Cenāb-ı Ḥaḥḥ’dır ‘azīzim.

Şaḥīfe (776) Kāle’l-Ḥāfız:

لطف خدا پیشتر از جرم ماست
نکته سر بسته چه کوی خموش

Luṭf-ı Hudā pīşter ez-cürm-i māst

Nukte-i ser-beste çí gūy ḥamūş

Me‘ānī-i elfāz: *luṭf-ı Hudā* Cenāb-ı Ḥaḥḥ’ıñ luṭfı *pīşter* ziyāde rek *ez-cürm* günāh, ma‘şiyet *māst* bizim *nukte* esrār *ser* baş *beste* baḡlu *çíne* gūyī söyler(siñ)*ḥamūş* sükūt ol

Maḥşül-i beyt: Hudā’nıñ luṭfı bizim cürmümüzden ziyāde rekdir. Mestür-ı nükte ne söyler, ḥamūş ol. Ya’nī Ḥazret-i Ḥaḥḥ’ıñ deryā-yı rahmetine ve ebḥār-ı elṭāfına nisbet bizim mecmū‘ımızıñ cürmi nice biñ kere zerreniñ zerresi miḡdārı degildir.¹⁰⁰ ان الله يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفر الرحيم. 100. Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme. söyleme ḥamūş ol *kí*, سبقت رحمتی غضبی buyurmuşdur ve انا عند ظن عبدی بی buyurmuşdur ‘azīzim.

¹⁰⁰ Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme.

Şahîfe (776) Kāle'l-Hāfız:

دلا طمع بسر از لطف بی نهایت دوست
که میرسد همه را لطف بی نهایت او

(388) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (777) Kāle'l-Hāfız:

سیاه نامه تر از خود کس نمی بینم
چگونه چون قلم دود دک بسر نرود

Siyāh-nām-ter ez-ḥod kes nemī-bīnem
Çığūne çün qalem dūd-ı dil be-ser ne-reved

Me‘ānī-i elfāz: *siyāh-nāme* ya‘nī günāhkār -ter ziyāde *ez-ḥod* kendi *kes* kimesne *nemī-bīnem* görmezim *çığūne* ne vecihle *çün* gibi *qalem* ma‘lūm *dūd* tütün *dil* göñül *be-ser* başa *ne-reved* gitme

Maḥşûl-i beyt: Kendimden ziyāde *siyāh-nāme* bir kimesneyi görmezem. Göñül tütünü *qalem* gibi ne vecihle başa gitmeye. Ya‘nī vücūdım zenbiniñ kayd ve hicābından ve nefs-i bed-ḥ‘āhım şehvet ve denā’-ı tenden bi’l-külliyye ḥalāş olmadığım dan gice vü gündüz dil-i sūzān ile āh u (339a)efgān itmek üzereyim kí, kendimden ziyāde günāhkār bir kimesne görmezem. Ḥazret-i Ḥaqq’a vuşlat ve kurbıyyet için virilen sermāye-i ‘ömr-i ‘azīz nefs-i bed-kār-ı bī-şebātıñ hevāsına hebāya gitdi. Dūd-ı dilim *siyāh qalem* gibi ne vecihle başa gitmeye. Ve rüz u şeb āhım tütünü ‘ālemi tutmaya ‘azīzim.

Şahîfe (777):

کر سیاه کردی تو نامه عمر خویش
توبه کن ز انها که کر دستی تو پیش

عمر اکر بگذشت بخش این دم است
اب توبش ده اکر او بی نم است

چون براند از پشیمانی آنین
عرش لرزد از انین المند نبین

(423) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe 778 :

کار نیکو تر بدان جز ذکر نیست
Kār-ı nîkū-ter bi-dān cüz zîkr nîst

Me‘ānî-i elfāz: *kār* iş *nîkū* eygü *ter* ziyāde *bi-dān* bil *cüz* gayrı *zîkr* Cenāb-ı Hāḡḡ’ı zîkr itmekden başka *nîst* yoktur

[Maḡşûl-i mîşrâ’]: Āmennā ve şaddaḡnā. Dūnyāda ve āḡiretde Cenāb-ı Hāḡḡ’ı zîkr itmekden başka ziyāde eygü, efḡal iş vü ‘amel yoktur. Bu da cümleñ ma‘lûmıdır ve herkes taḡdîr ider. Ancak tevḡîḡ olmayınca ne eyler? Rızā ile tevḡîḡi birleştirmeli ‘azîzim. Ol zamān işler āyîne gibidir sultānım. Rızādan Hāḡḡ’ı müşāhede idersîñ; tevḡîḡ ile yol gidersîñ. Allāhümme yessirlenā, āmîn.

Şahîfe (778) Kāle’l-Hāfız:

وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم
که در طریقت ما کافر است رنجیدن

وفا کنیم و ملامت کشیم و خوش باشیم
که در طریقت ما کافر است رنجیدن

(671) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahīfe (778) Fi'l-Meşnevī:

لا تخافوا هست نزل خائفان
هست در خور از برای خائفان

هر که ترسد مرورا ایمن کنند
مر دل ترسنده را ساکن کنند

انکه خوفش نیست چون کوی مترس
درس چه دهی نیست او محتاج درس

(140) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (779) Fi'l-Meşnevī:

گفت و کوی عاشقان در کار رب
جوشش (339b) عشقست نه ترک ادب

هر که کرد یک جرعه نوش
نه ادب ماند درو نه عقل و هوش

(402) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (780):

نکار من که بمکتب نرفت و خط ننوشت
بغمزه مسأله آموز صد مدرس شد

Nigār-ı men kī be-mekteb ne-reft vü ḥaṭṭ ne-nüvişt
Be-ğamze-i mes 'ele-āmūz şad müderris şüd

Me‘ānī-i elfāz: *nigār* maḥbūb *men* benim *kīḥarf-i rabṭ be-mekteb* mektebe *ne-reft* gitmedi *vü ḥaṭṭ* yazı *ne-nüvişt* yazmadı *be-ḡamze-i göz* ucuyla *mes’eleāmūz* mes’ele öğretici *şad yüz müderris* ma‘lūm; dersden me‘zūn ḥāce, efendi *şūd* oldu

Maḥşūl-i beyt: Benim maḥbūbım mektebe gitmedi ve yazı yazmadı. Ya‘nī ümmīdir. Lâkin göziniñ ucuyla yüz müderrise mes’ele öğredici ve ta‘līm idici oldu. Elḥamdu li’llâhi Rabbi’l-‘âlemīn ve’s-şalâtu ve’s-selâmu ‘alâ seyyidinâ Muḥammedin ve ‘alâ âlihi ve şaḥbihi ve sellim. Şallâ’llâhu Te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥazretleridir. Benim maḥbūbımdır. Ve cümle ‘âlemiñ ve zerât-ı cihāniñ maḥbūbıdır. Mektebe teşrīf buyurmadılar ve yazı yazmadılar. Ya‘nī kendülerin ümmīdir. Ya‘nī böyle bir Ḥāce-i ma‘nevīdir. Okumuşlardır kî, yüz medrese mes’ele ta‘līm ider. Kaḡı yüz, kaḡı milyonlar... Cümle zarât anlardan ta‘līm ider. Cümle ‘āşık ‘ışkı Andan öğrenmiştir. Cümle maḥlūk Anıñ şākirdidir. O, cümleñiñ Ḥāce ve Seyyididir; şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem.

Şaḥīfe (780) Fi’l-Meşnevī:

پیش ازان که نقش احمد فر نمود

نعت او هر کبر را تعویذ بود

سجده می کردان کای رب بشر

در عیان آرایش هر چه زود تر

نقش او می کشت اندر راهشان

در دل و در کوش در افواه شان

این همه تعظیم و تفخیم دو داد

چون بدیدنش بصورت برد باد

قلب آتش دید بر دم شد سیاه

قلب را در قلب کی بودست راه

Pîş ezân kí naķş-ı Aħmed ferr nümūd

Na ‘t-ı Ū her gebr-rā ta ‘vîz būd

Secde mî-kerdān kāy Rabb-i beşer

Der- ‘ayān ārîş her çî zūd-ter

Naķş-ı Ū mî-geşt ender-rāh-ı şān

Der-dil u der-gūş der efvāh-ı şān

În heme ta ‘zîm u tafhîm vü vedād

Çün bi-dîdeneş be-şuret bord bād

Ķalb āteş dîd ber-dem şüd siyāh

Ķalb-rā der-ķalb key būdest rāh

Me‘ānî-i elfāz: *pîş* öñ *ezānki* ya‘nî ol öñden *kí naķş-ı Aħmed* (340a) Şallā‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleriniñ naķşı, vüçüd-ı sa‘ādetleri *ferr* revnaķ *nümūd* gösterdi; ya‘nî dünyāya teşrîf itmezden evvel dimekdir. *Na ‘t* sıfat-ı evşāf *Ū* zamîr; şallā‘llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimize rāci‘dir. *her gebr-rā* her kāfîr, puta tapan *ta ‘vîz* nushe *būd* idi *secede* ma‘lûm *kerdend* iderlerdi *kāy* kí iy *Rabb-i beşer* İy beşeriñ Rabb’isi olan Allāh *der- ‘ayān* zāhire, āşikāre *ārîş* -ş zamîr; Efendimize rāci‘dir; getür *her çî* her nesne *kízūd* ‘acele *ter* ziyāde *naķş-ı Ū* Efendimiziñ naķşı, evşāf-ı seniyyesi *mî-geşt* oldu *ender* içinde *rāh-ı şānrāh* yol *şān* zamîr-i cem‘; anlarıñ yolları içinde ya‘nî kitāblarında Efendimiziñ Vaşf-ı Şerîfleri var idi. *der-dil* gönülde *der-gūş* kulağda *der-efvāh* ağızlarında *şān* anlarıñ *în* bu *heme* cümle ta‘zîm u tefhîm *vüvedād* maħabbet *çün* çünkim *bi-dîdeneş* -ş zamîr; Efendimize rāci‘dir; gördiler *be-şûret* dünyāya teşrîf idüp şûret u cism-i sa‘ādetlerini gördiler *bord* iletirdi *bād* rûzgār *ķalb* kem ‘ayār-ı ķalb olan şey’ *āteş* ma‘lûm *dîd* gördi *der-dem* ol nefesde, ol dem, ol sâ‘at *şüd* oldu *siyāh* ma‘lûm *ķalb-rā* kem ‘ayār olan şey’ *der* zarfiyyet *ķalb* gönül *key* kaçan *būdest* olur *rāh* yol

Maḥşûl-i ebyât: Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri dünyâyâ teşrîf buyurmazdan evvel ol neşşârî küffâr, Efendimiziñ na't-ı şerîflerini (340b) evşâf-ı cemîlelerini kitâblarında görmüş idiler. Cenâb-ı Hâkk Efendimiziñ şemâ'il-i şerîfesini Tevrât'da zıkr ü beyân buyurmuş idi. Küffâr, evşâf-ı Nebî'yi Tevrât'dan istinsâh idüp nuḥe ittiḥâz idüp Aña secde iderlerdi. Daḥı, Cenâb-ı Hâkk'a niyâz idüp; İy beşeriñ Rabb'isi Allâh! Ol Resûl-i Ekrem'i ziyâde 'acele 'ayâne vü âşikâreye getür, diyü du'â iderlerdi. Efendimiziñ naḥş-ı evşâf-ı seniyyelerini anlarıñ yolları içinde olsa idi, anlarıñ göñüllerinde, kulağlarında, ağızlarında cümlesi Efendimiziñ evşâf-ı cemîlelerini yâd ve tezkâr idüp zâhir ve bâtınları Efendimize ta'zîm ü tefḥîm ile maḥabbet idi. çünkî dünyâyâ teşrîf buyurdılar; Anıñ şüret u cism-i sa'âdetlerini gördiler. O kadar ta'zîm ve terkîm ve maḥabbet cümlesini rûzgâra virdiler. Ya'nî inkâr itdiler, bi'l-ğiyâbe olan maḥabbet de inkâra tebdîl oldu. Qalb ve kem 'ayâr olan şey' âteşi gördükde ol demde siyâh olur. Kem 'ayâr vü qalb olan şey' kaçan göñül ve qalb tarafına yolu alır. El-cinsü me'al cinsün, derler. Hâbiş olan ṭayyib olan ile ittiḥâd idemezler 'azîzim.

Şahîfe (781) Kâle's-Sa'dî:

ز ظلمت مترس ای پسندیده دوست
که ممکن بود کاب حیوان دروست

دل از بی مرادی بفکرت مسوز
شب البستن است ای برادر بروز

Zi-ḡulmet me-ters iy pesendîde dūst
Kî mümkün büved k'âb-ı ḥayvân derūst

Dil ez-bî-murādî be-fikret me-sūz
Şebu'l-bestenest iy birâder be-rūz

Me'ânî-i elfâz: zi-ḡulmet zûlmetden me-ters kôrḳma, ḥavf itme iy ḥarf-i nidâ pesendîdebegenilmiş, maḳbûl dūst ma'lûm kîḥarf-i rabṭ mümkün büved mümkün olur

k'āb kí āb şu *ḥayvān* ḥayāt *derūst* zamīrdır; zulmete rāci'dir. *dil* göñül *ez-bī-murādī* murādsızlıqdan *be-fikret* fikriñ ile *me-sūz* yakma *şebu'l-bestenest* gice yüklüdür; ya'nī gice hāmiledir. *İy birāder be-rūz* gündüze

Maḥşūl-i ebyāt: İy dostuñ maḳbūli, begenilmiş zulmetden ḥavf itme, qorqma kí, mümkündür zulümātda āb-ı ḥayvān olur. göñlini murādsızlıqdan fikriñ ile yakma. Gice hāmiledir, yüklüdür. İy birāder, gündüze kadar ḥamlini vaz' ider, elbette bir şey' tōğurur 'azīzim, efendim.

Şahīfe (784):

سک اصحاب کھف روزی چند
پی مردم گرفت و مردم شد

(79) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (785) Fi'l-Meşnevī:

از انس فرزند مالک آمدست
که بمهمانی او شخصی شدست

Ez-Enes ferzend-i Mālik āmedest

Kí be-mihmānī-i ū şahṣī şüdest

[Maḥşūl-i beyt]: Enes oğlu Mālik'den böyle gelmiştir kí; anıñ konuklığına (341a) bir şahṣ gitmiştir.

او حکایت کرد کز بعد طعام
دید انس دستار خوانرا زرد فام

Ū ḥikāyet kerd kí ez-ba 'd-i ta 'ām

Dīd Enes destār-ı ḥ'ān zerd fām

[Maḥşūl-i beyt]: Ol mihmān, müsāfir ḥikāyet eyler kî; ba‘de’ṭ-ṭa‘ām Enes raḍiya’llāhu ‘anh Ḥazretleri destār-ı ḥ’ānı ya’nī pīşgīri zerdfām gördi. Mihmāndan murād, ra’vī-i ḥadīṣ olan Ḳatādebin Nu‘mān olsa da cā’izdir.

چرکن و الوده گفت ای خادمه
اندر افکن در تنورش یک دمه

*Çirkin vü ālūde güft iy ḥādime
Ender efken der-tenūreş yek deme*

[Maḥşūl-i beyt]: Enes raḍiya’llāhu ‘anh Ḥazretleri pīşgīri çirkin ve ālūde gördi. Ḥādımelerine didi kî : İy cāriye pīşgīri bir dem tenūra ilkā’ eyle.

در تنوره پر ز آتش در فکند
آن زمان دستار خوانرا هوشمند

*Der-tenūrre pūr zi-āteş der fıkend
Ān zamān destār-ı ḥ’ān-rā hūşmend*

[Maḥşūl-i beyt]: Āteşden pūr bir tenūra, ol zamānda ol hūşmend olan ḥādime ol destār-ı ḥ’ānı bıraḳdı.

جمله مهمانان دران حیران شدند
انتظار دود کندوری بدند

*Cümle mihmānān der-ān ḥayrān şügend
İntizār-ı dūd-ı kendürī budend*

[Maḥşūl-i beyt]: Cümle müsāfirler ol ḥuşūşda ḥayrān oldılar o kendiriniñduḥānına muntazır oldılar. Ya’nī mendil yanub duḥānı çıkmasına raḳb kıldılar.

بعد یک ساعت برآورد از تنور
پاک و اسپید و ازان اوساخ دور

Ba‘d-i yek sâ‘at berāverd ez-tennūr
Pāk u espīd vü ezān evsāḥ dūr

[Maḥşül-i beyt]: Bir sâ‘at sonra tennürdan pāk u espīd ve ol vesāḥlerden dūr olmuş yukarı getürdi ve ol cāriye ol pīşgiri muneḳḳī vü muṭahhir olmuş tennürdan ṭaşra çıkardı.

قوم گفتند ای صحابی عزیز
چون نسوزید و منقی کشت نیز

Ḳavm güftend iy şaḥābī-i ‘azīz
Çün ne-süzīd vü muneḳḳī geşt nīz

[Maḥşül-i beyt]: Pes ol ḳavim Ḥazret-i Enes’e ḥiṭāb idüp didiler : İy ‘azīz olan şaḥābī! Bu pīşgır niçün yanmadı? Ve daḥı pāk u muneḳḳī oldu.

گفت زانکه مصطفی دست و دهان
بس بمالید اندرین دستار خوان

Güft zi-ān kī Muşṭafā dest u dehān
Bes bi-mālīd ender-īn destār-ı ḥ‘ān

[Maḥşül-i beyt]: Ḥazret-i Enes radiya’llāhu ‘anh buyurdı : Ol cihetden kī, Muşṭafā ‘aleyhi’s-selām Ḥazretleri dest ü dehānını bu destār-ı ḥ‘āna sürdi. Ve mübārek ellerini ve ağızlarını bunuñla birkaç kere sildi.

ای دل ترسنده ار نار و عذاب

با چنان دست و لبی کن اقتراب

İy dil-i tersende er nār u ‘azāb
Bā çünān dest vü lebī kūn iktirāb

[Maḥşūl-i beyt]: (341b) Pes kışşadan hışşe buyurup dirler: İy iy nār u ‘azābdan korkıcı göñül! Ancileyin bir leb ve deste qurb hāşıl eyle. Eger dirseñ kî; Ancileyin bir dest kande olur, aña iktirāb eyleyeyim. Cevāb oldur kî, Kelīmīn ve ‘ulemā’-i ‘ālimīn kî ḥulefā’u’llāh ve umenā-yı rusul ve vereşe-i Ḥazret-i Nebī-i Muhtār’dır. Bunlarıñ desti ve dehān u lebi Ḥazret-i Nebī ‘aleyhi’s-selāmıñ dehān ve dest ve leb-i mübāregi gibidir. Bunlara iktirāb ‘azāb-ı āḥiretten necāt olur.

چون جمادی را چنین تشریف داد
 جان عاشق را چها خواهد کشاد

Çün cemādī-rā çünīn teşrīf dād
Cān-ı ‘āşık-rā çihā ḥāhed guşād

[Maḥşūl-i beyt]: Çünkim ol Ḥazretiñ dest ve dehānı bir cemād-ı mendile böyle teşrīf virdi. Ve nārdan ḥalāş olmak mertebesine böyle ırgürdi. ‘Āşıkıñ cānına neler açar, fikr eyle. Sen kî ol Ḥazrete ve anıñ sünnetine mütāba‘at ve maḥabbet kılasıñ, sa‘ādet dārına vāşıl olasıñ ve ‘ilm ve zevkinden ḥazṣ alasıñ ve civārına yol bulasıñ ‘azīzim.

Şahīfe (786):

مصطفی را انبیا امت شدند
 جمله در زیر لواء او بدند

پایه این امت مرحومه بین
 کی یقالوا بین ارباب الیقین

رفعتش بین الامم چون افتات

در میان انجم ای عالی جناب

پیشه کن ای حقى شرع این نبی

تا نباشد فوت از تو مطلبی

Muṣṭafā-rā enbiyā ümmet şüdüend

Cümle der-zîr-i livā'-i Ū budend

Pāye-i in ümmet-i merhūme bîn

Key yuḳālū bîn erbābu'l-yaḳîn

Rıf'ateş beyne'l-ümem çün āfitāb

Der-miyān-ı encüm iy 'ālī-cenāb

Pīşe kūn iy Haḳḳī şer' in Nebī

Tā ne-bāşed fevt ez-tu maṭlabī

Me'ānī-i elfāz: *Muṣṭafā-rā* şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretlerine Enbiyā-yı 'İzām Hâzerâtı *ümmet şüdüend* ümmet oldılar *cümle* cümlesi *der* zarfiyyet *zîr* altında *livā'* sancaḳ-ı şerîf *Ū* zamîr; Efendimize râci'dir *budend* oldılar *pāye-i* rütbe vü manşıbı *in* bu *ümmet* ma'lûm *merhūme* rahmet olunan *bîn* kör *key* nasıl *yuḳālū* didiler *bîn* gör *erbābu'l-yaḳîn* muḥaḳḳık, erbāb-ı yaḳîn olan bu ümmete *ümmet-i merhūme* didiler *rıf'ateş* -ş zamîr; ümmete râci'dir *rıf'at* kadr-i menzileti *beyne'l-ümem* sâ'ir ümem arasında *çün* gibi *āfitāb* güneş *der-miyān* ortasında (342a)*encüm* nücûmlar *iy* ḥarf-i nidā *'ālī-cenāb* ma'lûm *pīşe* şan'at *kūn* eyle *iy* ḥarf-i nidā *Haḳḳī* İsmā'ıl Haḳḳī Ḳuddise Sırruhu'l-'alī *şer'* şer'-i şerîf *in* bu *Nebī*şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem *tā* ḥattāne-bāşed olmaya *fevt zāyi'* vü telef *ez-tu* senden *maṭlabī* bir maṭlab ve bir maḳşûd

Maḥşûl-i ebyât: Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretlerine Enbiyā-yı 'İzām Hâzerâtı ümmet oldılar. Cümlesi Anıñ *livā'*i-şerîfî altında oldılar. Gör Efendimiziñ ümmetiniñ *pāye* vü rütbe vü manşıbı *kı* erbāb-ı yaḳîn nasıl didiler;

bu ümmet, ümmet-i merhūmedir, diyü bu ümmetiñ rıf'at ve menzil ü kadri sā'ir ümem beyninde güneş gibidir. Sā'ir ümem nücüm gibi oldu. İy 'alī-cenāb, iy İsmā'īl Hakkī! Bu Nebiyyü'l-muhterem şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleriniñ şer'-i şerīfī şan'at ile kendüne kār-ı kesb ittiḥāz eyle. Ḥattā bir maṭlab ve bir maḫşūdīñ senden fevt olmaya, dimekdir.

Şahīfe (788) Fi'l-Meşnevī:

بر گذشته حسرت آوردن خطاست

باز نآید رفته یاد آن هباست

Ber güzeşte ḥasret āverden ḥatāst

Bāz n'āyed refte yād-ı ān hebāst

Me'ānī-i elfāz: *ber* üzere *güzeşte* geçmiş şey' üzerine *ḥasret* ma'lūmāverden götürmek *ḥatāst* ḥatadır *bāz* girü *ne-āyed* gelmez *refte* gitmiş *yād* zikir *ān* ism-i işāret anı zikir, *yād* itmek *hebāst* hebadır

Maḫşūl-i beyt: Geçmiş şey' üzerine ḥasret, nedāmet getürmek ḥatadır. Gitmiş girü gelmez. Anı *yād*, zikir itmek hebadır. Ya'nī geçmiş şey' üzerine nedāmet, ğam ve guşşalanmak 'ayn-ı ḥatadır. Bir şey' kí gitmiş, elden çıkmışdır, o kí girüye gelmez. *Yād* idüp *āh*, *vāh* demek hebadır. Beyhūde baḫş ve'l-ḥāşıl; المضى لا يذكروا; feḫvāsınca şimdi mevcūda ve ḥāl-i ḥāzıra naẓar it 'azīzim.

Şahīfe (789) Kāle's-Sa'dī:

کر بمحشر خطاب فھر کند

انبیا را چه جای معذرت است

(342b) پرده از لطف کوی بر دارد

کا شقیّا را امید مغفرت است

(125) şahīfede zikir olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (790) Fi'l-Meşnevī:

نفس تو تا مست نقلست و نبید
دان که روجت خوشه غیبی ندید

که علا ماتست ز آن دیدار نور
اتجاخ منک عن دار الغرور

وای ان که عقل او ماده بود
نفس زشتش نر و آمده بود

لا جرم مغلوب باشد عقل او
جز سوی خسران نباشد نقل او

وصف حیوانی بود بر زن فزون
زانکه سوی رنک و بو دارد رکون

Nefs-i tu tā mest-i nuḳlest vü nebīd
Dān kí rūḥet ḥūṣe-i ḡaybī ne-dīd

Kí ‘alāmātest z ‘ān dīdār-ı nūr
İlticāc minke ‘an dāri ‘l-ḡurūr

Vāy ān kí ‘aql-ı ū māde būd
Nefs-i zişteş ner u āmāde būd

Lā-cerem maḡlūb bāşed ‘aql-ı ū
Cüz sūy-ı ḥüsrān ne-bāşed nuḳl-ı ū

Vaşf-ı ḥayvānī būved ber zen füzūn
Z ‘ān kí sūy-ı reng u bū dāred rukūn

Me‘ānī-i elfāz: *nefs* ma‘lūm *tu* seniñ *tā* hattāmest ma‘lūm *nuḳlest* nuḳl; *leżīz* dāne ismidir *vü nebīd*¹⁰¹ *ḥurmā* şarābı demekdir *dān* kí bil kí *rūhet* seniñ rūḥuñ *ḥūşe-i ḡaybī* ḡayba mensūb olan *ḥūşelıkı* ve hoş olan başak gibi başakı öñünde *ne-dīd* görmedi *kí zīrā* ‘*alāmātest*’ alāmetidir, nişanıdır *z’ānism-i işāret dīdār* müşāhede *nūr* ma‘lūm; ya‘nī *dīdār-ı nūrdan* ‘alāmetdir *ilticāc* tecāvüz itmek *minke* senden ‘*an dāri’l-ḡurūr* *dār-ı ḡurūr* olan dünyādan tecāvüzü *vāy* yazık, hayf *ānki* ol kimesneye *kí ‘aql-ı ũ* onuñ ‘aqlı *māde* zen *ḡarı būd* oldu *nefs* ma‘lūm *zişteş -ş* zamīr; o kimesneye *rāci’dir* zişt *ḡabīḥ*, çirkin *ner* erkek *vü āmāde* hāzır *müheyyā būved* olur *lā-cerem* şekksiz, şübhesiz *maḡlūb* ma‘lūm *bāşed* olur ‘*aql-ı ũ* o kimesneniñ ‘aqlı *cüz* ḡayrı *sūy* taraf *ḥüsrān* ma‘lūm *ne-bāşed* olmaz *nuḳl-i ũ* o kimesneniñ nuḳlı *vaşf-ı ḡayvānī* ḡayvāniyyete mensūb olan *vaşif būved* olur *ber* üzere *zen* *ḡarı füzūn* ziyāde *z’ānki* ol sebebden *kí sūy* taraf *reng* elvān *u bū* koḡu *dāred* tutar *rūḡūn* dayanmaḡlık, orada *iskān* ve *rāḡat* itmek

Maḡşūl-i ebyāt: Seniñ nefsiñ *mādāmki* nuḳl *u nebīdiñ* mestidir; **(343a)** ya‘nī *leżīz* dāne ve *ḥurmā* şarābıyla mest, *lā ye’külū* olmuştur, bil kí seniñ *cāniñ*, rūḥuñ *ḡayb-ı ahādiyyet* ve *melekūtiyyet* hoşlığı başakı görmez. Ya‘nī *mā-sivāniñ* ḡubbıyla mest ve *tāze* o yolda *ḡadīd* olmuştur kimesneniñ *cānı* ‘ālem-i ḡayb hoşlığından bir şey’ *ḡiss* itmez ve görmez. *Zīrā* bu *nūr* olan *cemāliñ* ‘alāmeti ve nişanı odur *kí*, senden *dār-ı ḡurūr* olan dünyā *tecāvüz* itmek ve sende andan geçmekdir. *Vāy*, hayf, yazık o kimesneye *kí*, anıñ ‘aqlı *māde* olur. Ya‘nī ‘aqlı *zen*, *ḡarı* ve *mādedir*. Bu *ḡarı* ve *māde* o ‘ālem-i ḡaybı *ḡiss* itmez. İşte ‘aqlı *māde* olan *ya‘nī* *ḡarı* olan *āde*miñ *ḡabīḥ* ve *kötü* olan *nefsi* erkek ve *hāzır* *u müheyyā* olur. Ya‘nī o kimesneniñ *nefs-i ḡabīḥi* her *ma’şiyet* üzerine erkek gibi *şecī’* ve *āmāde*, hāzırlanmış olur. Ancaḡ o erkek olan *nefs*, *ḡarı* gibi *maḡlūb* ve rūḥuñ aña *ḡālib* olmaḡ *gerekdir* *lā-cerem*, şekksiz. ‘Aqlıñ o *nefse* *maḡlūb* olur. Ya‘nī ‘aqlıñ *nefsine* *ḡumanda* *idecek* *iken* *nefsiñ* ‘aqlına *ḡumanda* *ider*. Ve *iklīm ũ* vücūdunda *hükümdār-ı Rusya* *ḡralıdır*. *Ne‘uzū bi’llāh*, iş böyle olduysa o kimesneniñ *nuḳlı* *ḥüsrān* tarafından *ḡayrı* *degildir*. Ya‘nī *gidecegi* *ḥüsrān* ve *zulümāt* *küfürdür*. *ḡayvāniyyete* mensūb olan *vaşif* *ḡarı* üzerine *ziyāde* olur. Ol

¹⁰¹ Doğrusu *nebīz*dir.

sebebden kî anlar elvân ve koku tarafına rûkûn tutarlar. Ya'nî ol ciheti isterler. O yola meyl ü maḥabbet ve ârzû iderler 'azîzim.

Şahîfe (791) Kāle's-Sa'dî:

نه یوسف که چندان بلا دبد و نبد
چو حکمش روان کشت و قدرش پلند

کنه عیو کرد آل یعقوت را
که معنی بود صورت خوت را

بکر دار بدشان مقید نکرد
بضاعت مزجات شان برد نکر

ز لطف همی چشم داریم نیز
برین بی بضاعت ببخش ای عزیز

(30) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

(343b)Şahîfe (792):

خوش بود کر محک بتر به امد بمیان
تا سیه روی شود هر که دروغش باشد

(36) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahîfe (792):

خانه دین خویش را چو خدا
بر ستون نماز کرد بنا

بی شکی تا ستون بجای بود

خانه دین حق بیای بود

*Hāne-i dīn-i Ḥṭṣ-rā çü Hudā
Ber sutūn-ı namāz kerd binā*

*Bī-šekī tā sutūn be-cāy büved
Hāne-i dīn-i Ḥaḥḥ be-pāy büved*

Me‘ānī-i elfāz: *hāne-i dīn* dīn evi, *hānesiniñ ḥṭṣ-rā* Kendüsiniñ ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḥḥ’iñ dīn *çü* çünkü Hudā Cenāb-ı Ḥaḥḥ *ber* üzere *sutūn* direk *namāz* ma‘lūm *kerd* eyledi *binā* ma‘lūm *bī-šekī* şekksiz, şübhesiz *tā* hattāsutūn direk *be-cāy* yerinde *büved* olur *hāne-i dīn* dīn *hānesi Ḥaḥḥ* Cenāb-ı Ḥaḥḥ’iñ *be-pāy* şābit *büved* olur

Maḥşūl-i beyt: Cenāb-ı Ḥaḥḥ kendüsünüñ dīn *hānesini* çünkü *namāz* diregi üzere *binā* eyledi. Ya‘nī dīniñ *hānesiniñ* diregini *namāz* eyledi; beş vakt *namāz* eyledi şekksiz, şübhesiz. *Hattā* direk yerinde ola; ya‘nī beş vakt *namāza* devām ide. Cenāb-ı Ḥaḥḥ’iñ dīn *hānesi şābit* ve müstaḥīm olur. ya‘nī dīn bir *hāne* gibidir. Anıñ diregi beş vakt *namāz*dır. Her kim kī bu diregi muḥāfaẓa ide, *hāne-i dīn kâ’im* ü şābit olur. Ol kimesne kī, diregi muḥāfaẓa itmeye; direk olmadıkça *hāne şābit* ü *kâ’im* olmaz; yıkılır ‘azīzim.

Şahīfe (793):

خانه پر کندم و یک جو نفرستاده بکور
غم مرکت چو غم برک زمستانی نیست

*Hāne pür-gendüm vü yek cev ne-firistāde be-kūr
Ġam-ı morget çü Ġam-ı berget zemistānī nīst*

Me‘ānī-i elfāz: *hāne* ev *pür* tolı *gendüm* buğday *vü yek* bir *cev* şe‘ır, *arpane-firistāde* göndermemiş *be-kūr* kabre *Ġam-ı morget* seniñ ölüm *Ġamıñ çü* gibi *Ġam-ı berg* azık *Ġamıñ zemistānī* kış, *şitā nīst* degildir

Maḥşûl-i beyt: Hâne, ev buğday ile tolu bir arpa kabre göndermemiş, seniñ ölüm ğamıñ kış, şitâ azığı ğamı gibi degildir. Ya‘nî kış, şitâ içün azık cihetinden ne kadar ğam u keder iderseñ vaḳtiyle tedârikine bakarsıñ. Ölüm ğamıñ yokdur, degildir. Ya‘nî kış (344a) içün tedârekât-ı erzâķda eyledigini ğam u elemi ölüm içün eylemezsiñ, aşlâ orası içün bir tedârikde bulunmazsıñ, hiç ğam u elem itmezsiñ. Hâlbukî bu dünyâ içün tedârik-i erzâķda ğamıñ lüzümü yokdur. Zîrâ kî, Cenâb-ı Hâķķ Âyet-i Kerîmesinde buyurmuşdur : Ezel-i azâlde ne kî ihsân itmiş, oñdan ziyâde vü nokşân olmaz. Lâkin kabir ve âhiret tedârekâtı böyle degildir. Burada sen sa‘y u gayretle âhiret tedârekâtını elde ideceksiñ. Ne kî burada âhiret içün tedârik ider iseñ işte odur seniñle âhiretde berâber olacak şey; gerek eygü, gerek kötü ‘azîzim.

Şahîfe (793):

ز من ای دوست این یک پند پذیر
برو فتراک صاحب دولت گیر

Zi-men iy dūst īn yek pend peẓīr
Bi-rev fītrāk-i şāhib-devlet gīr

Me‘ānî-i elfāz: *zi-men* benden *iy* harf-i nidâ *dūst* ma‘lûm *īn* bu *yek* bir *pend* naşîhati *peẓīr* kabûl it *bi-rev* git *fītrāk* ter kisini *şāhib-devletī* bir şāhib-devletiñ *gīr* tut

Maḥşûl-i beyt: İy dost! Benden bu bir peẓir ü naşîhati kabûl it. Nedir o pend ü naşîhat; git bir şāhib-devletiñ ter kisini tut. Ya‘nî mürşidân-ı ‘izâm Hâzerâtından bir zât-ı ‘ālî-ķadriñ esbiniñ ter kisini tut. Ya‘nî hayvânınıñ ter kisine yapuş kî anıñla berâber gidesiñ. Nereye? Huzûr-ı Hâzret cānibine ve maḳşûd olan Cennet-i ķurb-ı İlâhiyye’ye ‘azîzim.

Şahîfe (793) Fi’l-Meşnevî:

چشمها و گوشها را بسته اند
جز مر آنها را که از خود رسته اند¹⁰²

جز عنایت کی گشاید چشم را
جز محبت کی نشانند خشم را

جهد بی توفیق خود کس را مباد
در جهان و الله اعلم بالرشاد

(35) şahîfede zikr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (794) Fi'l-Meşnevî:

یا دهان خویشتن را پاک کن
روح (344b) خود را چابک و چالاک کن

ذکر حق پاکست چون پاکی رسید
رخت بر بندد برون آمد پلید

می کریزد ضدها از ضدها
شب کریزد چون بر افروزد ضیا

چون بر آید نام پاک اندر دهان
نی پلیدی ماند و نی اندهان

Yā dehān-ı ẖĩşten-rā pāk kün
Rūh-ı ẖod-rā çābuk u çālāk kün

¹⁰² Birinci beyit zikredilen şahîfede bulunmamaktadır.

*Zikr-i Hakk pākest çün pākī resīd
Reht ber bended birūn āmed pelīd*

*Mī-gurīzed zıddhā ez-zıddhā
Şeb gurīzed çün ber efrūzed ziyā*

*Çün ber āyed nām-ı pāk ender-dehān
Nī pelīdī māned u nī enduhān*

Me‘ānī-i elfāz: *yā dehānī* ya‘nī *yā* ağzını *ẖ īṣten-rā* kendüniñ *pāk* ma‘lūm *kūn* eyle *rūh* ma‘lūm *hod-rā* kendüniñ *çābuk* serī‘ü’l-‘hareket; az zamānda çok mesāfe kaṭ‘ itmek *u çālāk* cest ü *çābuk* serī‘ü’l-‘hareket *kūn* eyle *zikr-i Hakk* Cenāb-ı Hakk’ın *zikri pākest* pākıdır *çün* çünkim *pākī* pāklığa *resīd* ulaşdı *reht* emti‘a, eşyā’ *ber bended* bağlar *birūn* tışaruya *āyed* gelür *pelīd* murdār, bulaşık, nā-pāk olan şey’ *mī-gurīzed* kaçır, firār ider *zıddhā* zıddıñ cem‘idir; zıddlar *ez-zıddhā* zıddlardan *şeb* gice *gurīzed* kaçır *çün* çünkim *ber* yukarı *efrūzed* parlara, şu‘lene[le] *ziyā* ma‘lūm *çün* çünkim *derāyed* gele *nām-ı pāk* tahir, pāk nām olan *ender* içinde *dehān* ağız *nīpelīd* nā-pāklık, murdārılık *māned* kalur *vü nī enduhān* ve ne de endūhlar ya‘nī gam u endūh kalur

Maḥşūl-i ebyāt: Ya kendi dehānını, ağzını pāk eyle, kendi rūhını çābuk çālāk eyle. tā seniñ du‘āñ maḥbūl ola. Cenāb-ı Hakk’ın *zikri pākıdır*. Çünkim pāklık irişdi. Pelīd eşyā’ vü emti‘ayı mā-sivāyı bağlar. Ya‘nī nā-pāklık, murdarlık taşra gelür. ya‘nī mā-sivāya olan maḥabbetini seddeyle. Hattā nā-pāk, murdār olan ḥubb-ı dünyā taşra çıka. Çünkim zıddlar, zıddlardan kaçır. Cenāb-ı Hakk’ın maḥabbeti ḳalbibe gelür; murdār olan dünyāniñ maḥabbeti kaçır. Gice kaçır, çünkim gündüzüñ ziyası şu‘lelü olur. Çünkim nām-ı pāk olan *zikr-i İlāhī* ağzınıñ içine gele. Ya‘nī Cenāb-ı Hakk’ı lisān ile *zikr* idesiñ; ne o murdār ve nā-pāklık ve ne o endūhlar, gam vü guşşalar kalur. Cümleyi gider dımekdir. Lākin bu maḳām hayli himmet ile olur kī, ḥubb-ı mā-sivā külliye^{en} maḥv ola. (345a) Buña himmet gerekdir ‘azīzim.

ندای الست همچنان شان بکوش
بفریاد قالوا بلی در خروش

Nidā-yı Elest hemçünān şān bi-gūş
Be-feryād Kālū Belā der-ḥurūş

Me‘ānī-i elfāz: *nidā-yı* çağırmak *elest* ma‘lūm *hemçünān* böylece *şān* zamīr-i cem‘; anlarıñ *bi-gūş* kulağındadır demekdir *be-feryād* feryād ile, bağırmaqla *kālū* didiler *belā* ma‘lūm *der* zarfiyyet *ḥurūş* pür-neş’e ile cūş u ḥurūşda dirler

Maḥşūl-i beyt: Cenāb-ı Rabb-i ‘izzet Bezm-i Elestde kāffe-i ervāḥa ḥiṭāb^{en}; Elestü bi-Rabbikūm buyurdu. Bu ḥiṭāb-ı ‘izzetī, anlar kí Enbiyā vü Evliyā-yı Kirām’dır; böylece el-yevm kulağlarındadır. Anlar feryād-ı ‘ışk u meḥabbet ile belā didiler ve bunuñla pür-neş’e olarak el-yevm-i cūş u ḥurūşda dirler. Çünkí ḥuzūr-ı Cānān ve ḥiṭāb-ı ‘izzet elbette ‘āşıqları cūş u ḥurūşa götürür. Lâkin soñra o ‘ālem-i kurb-ı ḥuzūrdan iftirāk ile bu ‘ālem-i bu‘d vü gā’ibe düşdüklerinde ne o lezzet kaldı ne o ‘izzet kaldı. Cümlesini ferāmūş idüp nesye^{en} mensiy^{en} o meclis-i ḥuzūrı unuttılar. Ve Cānānı gā’ib itdiler. Artık bu ‘ālemde o ‘ālemiñ bakıyye-i ‘ışk u maḥabbet ve neş’esinden şuraya buraya şaldırmağa başladılar. Anıñ içün ervāḥ bir güzel şey’ görse ve bir şüret-i ḥüsn istimā’ itse aña maḥabbetle cān atar kí, ‘aceb bu O’mıdır, diyü görür, kí istedigideğildir. Rūḥ-ı insān andan elini çeker. İşte ol zamān nefsi-i şom el atar kí, iş müşkildir ve fenādır. Yā Laṭīf, Yā Laṭīf ‘azīzim.

Şaḥīfe (795):

روز امروزست ای صوفی و شان
کی بود از دی واز فردا نشان

انکه از حق نیست غافل یکنفس
ماضی و مستقبل و حالست و بس

Rūz imrūzest iy šūfī vū šān
Key būved ez-dī vū ez-ferdā nišān

Ān kí ez- Ḥaḥḥ nīst ġāfil yek nefes
Māzī u müstaḥbel vū ḥālest vū bes

Me‘ānī-i elfāz: *rūz* gün *imrūzest* bugündür; ya‘nī gün bugündür *iy* harf-i nidā *šūfī* ma‘lūm *vū šān* şüret-i şibh ma‘nāsına *key* kaçan *būved* olur *ez-dī* dünkü günden *vū ez-ferdā* yarın *nišān* ‘alāmet, işāret *ān kí* ol kimesne *kíez-Ḥaḥḥ* Cenāb-ı Ḥaḥḥ’dan *nīst* degildir *ġāfil* ma‘lūm *yek nefes* (345b) bir nefes *māzī* geçmiş *u müstaḥbel* gelecek *vū ḥālest* bu hāl, bugün *vū bes* ancak kāfīdir; ya‘nī birdir

Maḥşūl-i ebyāt: İy şūfī şüret olan ādem, gün bugündür. Kaçan olur dünkü günden ve yarından ‘alāmet, nišān olur mı; olmaz. Ya‘nī iy şūfī şüret olan ādem Enbiyā-yı ‘İzām ve Evliyā-yı kīrām Ḥaẓerātıyçün bugün yarın yokdur. Anlar için gün bugündür. Ya‘nī anlar her dā’im bir ān ve birgün üzerinedir. Anlar için bugün, yarın yokdur. Zīrā ol kimesne kí, Cenāb-ı Ḥaḥḥ’dan bir nefes ġāfil degildir. anın için bugün, yarın yokdur. Anlar için geçmiş, gelecek, şimdiki hāl yokdur. Cümlesi ya‘nī geçmiş, gelecek hāl birdir; demek olur. Ya‘nī anlar için vakt ü zamān yokdur. Rivāyet olunur kí; Evliyā-yı Kīrām’dan bir zāt yazdığı mektübına tārīḥ vaż‘ itmez imiş. Sebebi bu imiş kí; o mektüb herḡanġi zamānda okunur ise ol zamānda ol kelām söylenür gibi olmak içinmiş. Ya‘nī mektüb yazdığından dört beş sene soñra kīrā’at olunsa o vakt, o zamān o söz söylenür gibi olurmuş. Bu da vicdānī bir esrārdır ‘azīzim.

Şaḥīfe (798):

انرا بری از صمعه بر دیر کیران افکنی
 وین را کش بتکده سر خلقه مردان کنی

چون و چرا در کار تو عقل زبون را کی رسد
 فرمان ده مطلق تویی حکمی که خواهی آن کنی

Ān-rā berī ez-şavm ‘a ber-deyr-i gebrān efkenī
V’īn-rā keş bütgede serhalka-i merdān küni

Çün vü çerā der-kār-ı tu ‘aql zebūn-rā key resed
Fermān deh muṭlaḳ Tuyī ḥukmī kī ḥ’āhī ān küni

Me‘ānī-i elfāz: ān-rā ol kimesneyi kiberī iletür[sün] ez-şavm ‘a ‘ibādetḥānedenber üzere deyr kilise gebrān mecūsiler efkenī düşürirsiñ, bırakırsıñ v’īn-rā bu kimesneyi keş çeker bütgede bütḥāneden bir baş halka-i merdān merdān-ı İlāhī olan Evliyā-yı Kirāmīñ halkası başına küni idersıñ; ya’nī halka-i merdān idersıñ demekdir çün vü çerā ma‘lūm der zarfiyyet kār iş tu seniñ ‘aql ma‘lūm zebūn-rā zebūndur, za‘īfdır key kaçan resed ulaşur fermān ma‘lūm deh virmek muṭlaḳ Tuyī Sensiñ ḥukmī bir hüküm kīharf-i rabṭ ḥ’āhī isretsiñ ān ism-i işāret; anı küni idersıñ

Maḥşūl-i ebyāt: (346a) Ol kimesneyi kī ‘ibādetḥāneden mecūsileriñ kilisesi üzerine düşürirsün, bırakırsıñ; diğeri bütḥāneden geçüp merdān-ı Hudā olan Evliyā-yı Kirāmīñ ser halkası idersıñ. Seniñ işinde ‘aql zebūndur. Çün ve çerā dime kī kaçan ulaşur ve ulaşamaz ¹⁰³ يسئل عما يفعل لا Fermān viren muṭlaḳ Sensiñ. Bir ḥukmī ve bir şey’ isteseñ anı eylersiñ. Kimesne mānī‘ olamaz; fā‘il-i muḥtārsıñ; mānī‘-i mu‘ṭī Sensiñ. ¹⁰⁴ هو على كل شيء قدير Āmennā ve şaddaknā. Top Seniñ, çevgān Seniñ, meydān Seniñ, ben Seniñ qurbānıñ olam ‘azīzim.

Şahīfe (798) Kāle’l-Hāfız:

مباش غره بعلم و عمل فقيه مدام
 كه هيچكس ز قضای خدای جان نه برد

Me-bāş garra be- ‘ilm u ‘amel faḳīḥ müdām
Kī hīçkes zi-ḳazā-yı Hudāy cān ne-bered

¹⁰³ Sûre-i Enbiya 23. Âyet-i Kerîme.

¹⁰⁴ Sûre-i Rûm 50. Âyet-i Kerîme.

Me‘ānī-i elfāz: *me-bāş* olma *garra* mağrūr *be-‘ilm u ‘amel* ma‘lūm *faḳīh* iy faḳīh olan *zāt* dımeḳdir *mūdām* dā‘im *kızırā hīçkes* hīçkimesne *zi-ḳazā-yı Hudāy* Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ ḳazāsından *cān* ma‘lūm *ne-bered* iletmez

Maḥşūl-i beyt: İy faḳīh! Dā‘im ‘ilm ü ‘amele mağrūr olma. Zīrā hīçkimesne Hudā’nıñ ḳazāsından cān iletmez. Ya‘nī; iy faḳīh, gel böyle dā‘im ‘ilm ü ‘amele mağrūr olma. ‘İnda’llāh maḳbūl olan maḥvī ve faḳr-i tāmı taḥşīl eyle ve ḡafletle ḳāşḳalb olmaḳdan kendüni ḡalāş eyle. Yoḡsa dehrīler gibi mücerred, ‘ilm-i zāhir ve a‘mā’-ı zāhireye mağrūr olmaḡlı eşer-i Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz’e zāhir^{en} ve bāṭın^{en} teba‘iyyet-i tāmme bulunmadıḳça mekr ü ḡile ile hīçbir kimesne ḳazā ve mekr-i Hudā’dan cān ḳurtaramaz ve selāmet bulamazsıñ ‘azīzim.

Şaḫīfe (799) Ḳāle’s-Sa‘dī:

غبار هوا چشم غفلت لدوخت
سموم هوا کشت عمرت بسوخت
بکن سرمه غفلت از چشم پاک
که فردا شوی سرمه در چشم خاک

(434) şaḫīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḫīfe (799):

دو چشم از پی صنع باری بکوست
ز عیب برادر فرو کیر و دوست

(454) şaḫīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḫīfe (800):

(346b) کذرگاه قرآن و پندست کوش
به بهتان و باطل شنیدن مکوش

(454) şaḫīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (800):

دریغ آدمی زاده پر محل
که باشد چون انعام بل هم اضل

(619) şahīfede mezkūrdur.

Şahīfe (800):

بهره از ملکت هست و نصیبی از دیو
ترک دیوی کن و بکذر بفضیلت ز ملک

Behre'ī ez-meleket hest vü naşībī ez-dīv
Terk-i dīvī kün vü bogzer be-fazīlet zi-melek

Me'ānī-i elfāz: *behre'ī* bir naşīb, bir kısmet *ez-meleket* saña melekden *hest* vardır *vü naşībī* bir naşīb, bir kısmetde *ez-div* şeytāndan *terk-i dīvī* şeytāndan olan naşībı *terk kün* eyle *bogzer* geç *be-fazīlet* fazīlet ile *zi-melek* melā'ıkeyi

Mahşūl-i beyt: Saña bir naşīb ve bir kısmet melā'ıkedden vardır. Ve bir naşībde şeytāndan vardır. Ya'nī insānıñ iki ciheti vardır. Birisi melekiyyet, diğeri şeytāniyyet. Şeytāniyyet olan naşībı *terk* eyle. Fazīlet ile melā'ıkeyi geç. Ya'nī derece-i melā'ıke-i fazīlet ve ekremiyyetle güzër eyle, dimekdir. Lâkin söz ile geçilmez 'azīzim; himmet ister.¹⁰⁵ علوالهمت من الایمان buyurulmuşdur. Himmetini 'alā eyle kī, hattâ degil melā'ıkeyi 'Arş u Kürsī kâb-ğavseyn ev ednāyı güzër idesiñ sultānım, 'azīzim.

Şahīfe (803):

پیچیده شود بیای هرکس عملش

Pīçīde şeved be-pāy-i herkes 'ameleş

¹⁰⁵ 'ulū'l-himmetü mine'l-īmān.

[**Me‘ānī-i elfāz**]: *pīçīde* dolaşık şevved olur *be-pāy* ayağına herkes herkimesneniñ ‘ameleş -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir

[**Maḥşūl-i mıṣrā‘**]: Anıñ ‘ameli ya‘nī herkesiñ işlediği ‘ameli kendü ayağına dolaşmak olur; ya‘nī dolaşur. Herkes ider kendüne yine hep çekdi(ce)gim kendü cezā-yı ‘amelimdir, derler ‘azīzim.

Şahīfe (803) Kāle’l-Hāfız:

دهقان سالخرده چه خوش گفت با پسر
کای نور چشم من بجز از کشته ندروی

Dehḡān-ı sāl-ḡorde çı hoş güft bā-peser
Kāy nūr-ı çeşm-i men be-cüz ez-keşte ne-d’revī

Me‘ānī-i elfāz: *dehḡān* ikinci ve köylü *sāl-ḡorde* yaşlu, ihtiyār çine hoş güzel *güft* didi *bā-peser* oğluna *kı* iy harf-i nidā *nūr-ı çeşm-i men* benim gözüm nūrı *be-cüz* gayrı (347a)*ez-keşte* ekilmişden *ne-d’revī* biçmezsiñ

Maḥşūl-i beyt: Yaşlu, ihtiyār ikinci dehḡān oğluna ne güzel laṭif didi: Kí iy oğul, benim özüm nūrı! Zirā‘at itdiginden gayrı biçmezsiñ. Ya‘nī ne ekersiñ anı biçersiñ الدنيا مزرعة الاخرة ḡaberi sırrınca her ne kí eker iseñ anı biçersiñ. Arpa eker iseñ arpa, buğday eker iseñ buğday biçersiñ. ¹⁰⁶ فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ¹⁰⁶ فممن يعمل مثقال ذرة شرا يره sırrınca herkes dünyāda ne gūne ‘amel itdiyse āḡiretde anıñ cezāsını görür ‘azīzim.

Şahīfe (804):

مده خودرا فريب از رنک و بويم
که از هست خنده من كريبه آميز

¹⁰⁶ Sûre-i Zilzâl 7-8. Âyet-i Kerîme.

Me-deh ḥod-rā firīb ez-reng u būyem
Kí hest ez-ḥande-i men girye āmīz

Me‘ānī-i elfāz: *me-deh* virme *ḥod-rā* kendüne *firīb* aldanmak *ez-reng* elvāndan *u būyem* benim koğumdan *kí zīrā hest* vardır *ez-ḥande-i men* benim gülmekliğimde *girye* ağlamak *āmīz* karışık

Maḥşūl-i beyt: Dünyā ehli dünyāya lisān-ı ḥāl ile böylece söyler kí, benim elvān ve koğuma kendüni aldatma. Ya‘nī dünyānıñ envā‘-ı elvān [u] rengi ve güzel koğuları vardır. Emti‘a [vü] eşyā-yı dünyāda elvān ve koğu ḥadd ü hesābı yokdur. Bunlara aldanma; zīrā kí benim gülmekliğime ağlamaklık karışıklıdır. Ya‘nī dünyā, insānıñ yüzine güler ve gülmesiyle berāber saña dişlerini gösterir. Ya‘nī saña remz ü işāret ider kí bu dişlerimle seni telef ü helāk ideceğim, diyü. Bī-çāre ahmak insān bilmez ne remz ü işāret itdigin. Memnūn ve mesrūr olur kí, dünyā benim yüzüme gülüyor diyü. Yazık yazık... Karama’nıñ kuyunu şöñra çıkar oyunu, ‘azīzim.

Şahīfe 804 : Kāle’l-Hāfız

بمهلتي كه سپهرت دهد ز راه مرو
 ترا كه گفت كه اين زال ترك دستان گفت

(155) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (805):

زمانه به نیک و بدآبستن است
 ستاره گهی دوست و که دشمن است

Zamāne be-nīk u bed ābestenest
Sitāre gehī dūst vü gehī dūşmenest

Me‘ānī-i elfāz: *zamāne* eyyām-ı *zamān be-nīk* eygü *u bed* kötü ile (347b) *ābestenest* yüklüdür *sitāre* meşhūr yıldız *gehī* ba‘ż-ı kere *dūst* ma‘lūm *vü geh* ba‘ż-ı kere *düşmen* ma‘lūm -est -dir

Maḥşûl-i beyt: Eyyām, zamān eygü ve kötü ile yüklüdür. Ya‘nī eflākiñ devr ü devrāniyle eyyām-ı zamān eygü ve kötüden bir şey’ yüklenmiştir; ḥāmiledir. Vakt ü sâ‘ati geldikçe vaż‘, ḥamlı ider. O toğan çocuk ya güzel veyā çirkin olur. elbette kıāidedendir. Sitāre yıldızı ba‘ż-ı kere dost ba‘ż-ı kere düşmen olur; bir siyākda olmaz. Ma‘lūmdur; işte āh kıanbur felek didikleri budur. Bir siyākda kıalmaz; eflāk devr itdikçe ‘acā’ib kıarā’ib ḥavādiş(āt) zuhūr ider ‘azīzim.

Şahīfe (805):

زان پیش کاجل فرا رسد تنک
و ایام عنان ستاند از چنک
بر مرکب فکر خویش نه زین
مردانه در آی در ره دین

Z‘ān pīş k‘ecel ferā resed teng
Vü eyyām ‘inān sitāned ez-çeng

Ber merkeb-i fikr-i ḥĩş neh z‘īn
Merdāne der-āy der-reh-i dīn

Me‘ānī-i elfāz: *z‘ān* ism-i işāret andan *pīş* evvel, muḳaddim *k‘ecel* kıarf-i rabṭ *ecel* ma‘lūm *ferā* cānib, kıaraf, yaña dimekdir *resed* ulaşur *teng* kıar, *zeyķ vü eyyām* ma‘lūm *‘inān* dizgin *sitāned* alur *ez-çeng* pençeden ber üzere *merkeb* biñek *fikr* ma‘lūm *ḥĩş* kendü *neh* kıoy, vaż‘ it *z‘īn* eger, ḥayvānlara urdu kıaları kıaltık, eger *merdāne* insān-ı kāmil merd olan *zēvāt-ı kırām* *der āy* gel *der* kıarfiyyet *reh* yol *dīn* dīn-i mübīn

Maḥşûl-i ebyāt: Ecel seniñ kıarafına, cānibine *zeyķ*, kıar olarak ulaşmadan evvel, muḳaddim daḥı eyyāmiñ dizginini seniñ pençenden almazdan muḳaddim

kendü varlığıñ merkebi üzerine fikr ü efkâr egerini, altakını koy. Ya'nî buralarını teattür ve tefekkür idüp dîn-i mübîn yolına merdâne gel, 'aşıkâne tarîk-i müstakîme gel,şecî'âne bu dîn tarîkine gel 'azîzim, gel efendim, gel.

Şahife (806) Kâle'l-Hâfız:

در حشمت سلیمان هر کس که شک نماید
بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی

Der-aşmet-i Süleymân herkes kí şekk nümâyed
Ber 'aql u dâniş-i û andend murğ u mâhî

Me'ânî-i elfâz: *der-aşmet* şevket ü azamet *Süleymân* (348a)'aleyhi's-selâm *herkes kí* herkimesne *kíşekk* ma'lûm *nümâyed* göstere *ber* üzere 'aql u dâniş 'aql ve 'ilmi üzere *û* zamîr; Süleymân 'aleyhi's-selâm'a râci' *andend* gülerler *murğ* kuş *u mâhî* balık

Maşûl-i beyt: Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm'ın şevket ü 'azametini herkimesne kí şekk göstere; anın 'aklı ve 'ilmi üzere kuş ve balık gülerler. Ya'nî iy alîfetu'llâh olan pîrim ¹⁰⁷رب اغفرلى و هب لى ملكا لا ینبغى لا حد من بعدى *Âyet-i Kerîmesi* sırrınca Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm'ın saltanat ve 'azametini Naşş-ı Kur'ân-ı 'Azîm beyân ider kí, herkimesne kí şekk ü şübhe göstere anın 'aql ve 'ilminiñ nokşânına kuş ve balık güldükleri gibi; iy alîfetu'llâh olan mürşid-i a'zam! Seniñ ma'nevî olan saltanata şekk iden dahı böyle nâısu'l-'aqlıdır. Zîrâ mürşidân-ı 'izâm Hâzerâtı dahı ma'nevî bir Süleymân'dır. Hâtem-i vilâye yed udretindedir. Anın yeddi Yeddu'llâhdır. Anın yeddi Yedd-i Beyzâdır. Lâ-şekk ve lâ-şübhe kí, bu 'abd-i 'aşî, 'âciz pür-taşîr 'ayn^{en} müşâhede itmişdir. Terceme-i ahvâlimizde beyân olunmuşdur. Mürâca'at olunursa ma'lûm-ı 'azîzânınız olur 'azîzim. Meşhûrdur, mühür kimde ise Süleymân odur, derler. Bu mühür, kün mührüdür. Ya'nî Cenâb-ı

¹⁰⁷Sûre-i Sâd 35. Âyet-i Kerîme.

Ḥaqq'ın ḥalīfesi olduğu cihetle Cenāb-ı Ḥaqq, kün mührini aña ihsān itmiştir. Kün dimesiyle her şey' olur sultānım.

Şahīfe (808) Kāle'l-Hāfiz:

عنقا شکار کس نشود دام باز جین
کاینجا همیشه باد بدستست دام را

'Ankā şikār-ı kes ne-şevēd dām bāz cīn
K'īncā hemīşe bād be-destest dām-rā

Me'ānī-i elfāz: 'Ankā ismi mevcūd cismi nā-mevcūd bir 'azīm kuşdur *şikār* av, şayd *kes* kimesneye *ne-şevēd* olmaz *dām* duzağ *bāz* girü *cīn* dīv-i şer *k'īncā* burada *hemīşe* dā'im *bād* rüzgār *be-destest* elindedir *dām-rā* duzağ

Maḥşūl-i beyt: 'Ankā kuşı kimseninin avı olmaz. Duzağıñı girü dīv-i şerr kí bu yerde dā'im yel, rüzgār duzağıñ elindedir ve ele gidecek yeldir. Yelden gayrı nesne yokdur. Ve sa'y u gayret hebādır. Ya'nī 'Ankā gibi şerīfū'l-vücūd olan nūr-ı (348b)īmān ve maḥabbet-i īkān, a'māl-i şūrīyle ve ihlāş ve zevksiz, mücerred-i ḥīle vü mekr ile ele girmez. Ve'l-hāşıl, olmaz 'azīzim.

Şahīfe (808):

بال بکشا و صغیر از شجر طوبی زن
حیف باشد چو تو مرغی که اسیر قفس
کاروان رفت و تو در راه کمین بخواب
وه که بس بیخبری زین همه بانک جرس

(483) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (808):

عاشق شو ارنه روزی کار جهان سر اید

نا خوانده نقش مقصود از کارگاه هستی

*‘Āşık şev erne rûzî kâr-ı cihân ser âyed
Nâ-ḥ’ānde naḳş-ı maḳşûd ez-kârgâh-ı hestî*

Me‘ânî-i elfâz: ‘*āşık* ma‘lûm şev ol *erne* yoḥsa *rûzî* birgün *kâr* iş *cihân* dünyā *ser* baş *âyed* gele *nâ-ḥ’ānde* okunmamış *naḳş* ma‘lûm *maḳşûd* murād, maḳşûd naḳşı *ez-kârgâh* gergefdenilen şey’ *hestî* varlık

Maḥşûl-i beyt: ‘*Āşık* ol; eger ‘*āşık* olmaz iseñ yoḥsa birgün dünyānıñ işini başa gele. Ya’nî birgün olur kî dünyānıñ işi başa gelür, seniñ işini bitirir; ya’nî ölürsün, bu ‘âlemden gidersiñ; naḳş-ı maḳşûdı varlık destgâhından okunmamış olduğu hâlde ya’nî murād ve maḳşûdına bu varlık ‘âlemine nâ’il olmaḳsızın bî-murād olarak bu ‘âlemden gidersiñ. Böyle ise ‘*āşık* ol kî, ‘*āşıkân dâ’imâ* cerîde-i ‘âlemde üzerinde şābitdirlerve hem de iki cihānda murād u maḳşûdlarına vāşıl olmuşlardır, demekdir ‘azîzim.

Şahîfe (808) Fi’l-Meşnevî:

کر بصورت من ز آدم زاده ام
من بمعنی جدجد افتاده ام

*Ger be-şûret men zi-âdem zâde-em
Men be-ma’nâ cedd-i cedd üftâde-em*

Me‘ânî-i elfâz: *ger* eger *be-şûret* şûret-i beşeriyyede *men* ben *zi-âdem zâde* *em* âdemoğlıyım *men* ben *be-ma’nâ* ma’nâda *cedd-i cedd* ceddin ceddin *üftâde* em düşmüşüm

Maḥşûl-i beyt: Egerçî zâhirde şûret ‘itibâriyle ben âdemden toğmuş[um] lâkin bātında bi-ḥasbi’l-ma’nâ evlād-ı âdemiñ ceddiniñ ceddî düşmüşüm. Ya’nî ben, cihetü’l-ma’nâ âdemiñ babasınıñ babasıyım, demek ‘azîzim.

Şahîfe (810):

اگر هر دو جهانم خصم کردند
نترسم چون نکهبانم (349a) تو باشی

Eger her dü cihānem haşm gerdend
Ne-tersem çün nighbānem Tu bāş

Me‘ānī-i elfāz: *eger her dü* her iki *cihānem* cihānda dünyā ve āhiret baña *haşm* huşūmet, düşmen *gerdend* olurlar *ne-tersem* korkmam *çün* çünkü *nighbānem* benim muhāfızım *Tu Sen bāş* olasıñ

Maḥşūl-i beyt: Eger dünyā ve āhiret baña haşm, düşmān olalar; ben korkmam çünkü benim muhāfızım Sen olasıñ. Ya‘nī Cenāb-ı Hakk bir ‘abdiñ muhāfızı ve nazargāhı olur ise; o ‘abdiñ dünyā ve āhiret bir kimesneden havf itmez ‘azīzim.

Şahîfe (810) Kāle’s-Şā’ib:

مشو بمرک ز امداد اهل دل نو مید
که خواب مردم آگاه عین بیداریست

(690) şahîfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (810):

برای دیدن روی تو چشم دیگرم باشد
که این چشمی که من دارم جمالت را نمی شاید

Berāy-ı dīden-i rüy-ı Tu çeşm-i diğererem bāşed
Kî in çeşmî kî men dārem cemālet-rā nemī-şaved

Me‘ānī-i elfāz: *berāy* için *dīden* görmek *rūy yüz* Tu Seniñ *çeşm göz dīgerem* dīger, başka -em baña *bāşed* ola *kızırā in* bu *çeşmī* gözüm *kí men* ben *dārem* tutarım *cemālet-rā* Seniñ Cemāline *nemī-şāyed* lāyık degildir

Maḥşūl-i beyt: Seniñ yüzünü görmek için başka gözüm ola. Zīrā bu gözüm *kí benim* vardır tutarım, Seniñ cemālini görmege lāyık degildir. Ya‘nī bu *zāhir* gözi Seniñ *bāṭın* olan cemālini görmez. Aña *başiret lāzımdır*. Çünkü *zāhir eşyā’* *zāhir* göziyle, *bāṭın* olanlar *bāṭın* göziyle görülür. Gayrı göz anı görmez. İllā *bāṭın* gözi görür *kí, aña başiret ta‘bīr* olunur ‘azīzim.

Şahīfe (811) Fi'l-Meşnevī:

كفت طوبى من رأى مصطفى
والذى يبصر لمن وجهى رأى

چون چراغى نور شمعى را كشید
هر كه دید انرا یقین ان شمع دید

همچنین تا صد چراغ از نقل شد
دیدن آخر لقای اصل بد

خواه از نور پسین بستان توان
هیچ فرقى نیست خواه از شمع جان

Güft tūbā men re'nī Muştafā
Ve'llezī yubşir limen vechī re'ā

Çün çerāgī nūr-ı şem 'ī-rā keşīd
Her kí dīd ān-rā yakīn ān şem ' dīd

Hemçünīn tā şad çerāg ez-naql şūd
Dīden-i āḥir likā-yı aşl bud

H'āh ez-nūr-ı pesīn bi-s'tān tu ān

*Hīç farkī nīst h'āh ez-šem' cān*¹⁰⁸

Me'ānī-i elfāz: *gūft* didi buyurdu *tūbā* sa'ādet, mübārek *men* ol bir kimesne *kī re'nī* beni gördi *Muṣṭafā* ṣallā'llāhu **(349b)** 'aleyhi ve sellem Efendimiz buyurdu *ve'lleẓī* dahı şol bir kimesne *kī yūbşir* mübārek sa'ādet göre *limen* şol kimesneyi *kī vechī* benim yüzümü *re'ā* gördi *ya'nī* benim yüzümü göreni gördi dimekdir *çün* çünkü *çerāgī* bir çerāg *nūr-ı şem't-rā* o çerāgıñ şem'iniñ nūrını *keşīd* çekdi; *ya'nī* bir mumdan dīger mumı yakdı, anıñ nūrını aḥz eyledi dīger mum dimekdir *her kī* herkimesne *kī dīd* gördi *ān-rā* o şoñrakı yanan şem'i *yaḳīn* yaḳīn bülü[r]sün *kīān* ism-i işāret *šem'* mumı *dīd* gördi *ya'nī* evvelkī yanan mumı gördi dimekdir *hemçünīn* böylecedir *tā* hattāşad yüz *çerāg* ma'lūm *ez-naḳl* birbirinden naḳl *nūr* nūr *şūd* oldu *ya'nī* nūr-ı çerāg birbirinden şu'lenense *dīden* görmek *āḥir* eñ şoñrakı yüzinci şem'i, mumı görmek *likā-yı* yüzini aşl *ya'nī* birinci mumıñ yüzini görmüş *bud* oldu *h'āh* ister *ez-nūr* ziyā, nūrdan *pesīn* eñ şoñrakinden *bi-s'tān* almak *tu* sen *ān* ism-i işāretidir *hīç* aşlā, ebedā *farkī* bir fark *nīst* yokdur *h'āh* ister *ez-šem'* mumdan *cān* ma'lūm

Maḥşūl-i ebyāt: Ṣallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥāzretleri buyurdu *kī*: “Beni görene sa'ādet ve mübārek olsun.” Dahı şol kimesneye sa'ādet *kī*, benim vech-i sa'ādetimi göreni gördi. Çünkü bir çerāgıñ, şem'aniñ nūrını çekdi; bir şem'adan dīger şem'a yandı, şu'lelendi. O ikinci yanan şem'ayı her kim *kī* gördi, yaḳīn bil *kī* evvelkī şem'ayı görmüşdür. Böylece yüz şem'a birbirinden naḳl olunsa *ya'nī* bir şem'adan yüz şem'ayı yaḳsan, şu'lelense āḥir yüzinci şem'ayı yüzini gören, birinci şem'ayı görmüş gibidir. İster iseñ eñ şoñrakı şem'adan nūrı, ziyāyı cān ile al. *Zīrā* *kī* hīç fark yokdur. Onı evvelkī şem'a bil; *ya'nī* yüzinci şem'ayı birinci şem'a bil, dimekdir 'azīzim.

Şahīfe (811):

هر که ز هرت دهد بدو ده قند

¹⁰⁸ Bu kelime müellif tarafından başta “دان” olarak yazılmış sonra üstü çizilerek “جان” şeklinde değiştirilmiştir. Ancak anlama baktığımızda ilk kelimenin anlamı beyte daha uymaktadır. Bkz. www.masnavi.net

وانکه از تو برد بدو پیوند

*Her kí zehret dehed bedū deh kıand
V'ān kí ez-tu bored bedū peyvend*

Me'ānī-i elfāz: *her kí* herkimesnekízehr āgū -tsaňa *dehed* vire *bedū* zamīrdir; aňa dimek (350a)*deh* vir *kıand* şeker *v'ān kí* ol kimesne *kíez-tu* senden *bored* kaç, kesilmiştir *bedū* aňa *peyvend*muttaşıl ol

Maḥşul-i beyt: Her kimesne kí saňa zehr, āgū vire, sen aňa şeker vir. Ya'nī saňa şiddet ve ḥiddet idene sen luṭf u kerem it. Ol kimesne kí sen münkaṭi' olmuş, kesilmiş, sen aňa muttaşıl ol. Ya'nī saňa gelmeyene sen gīt dimekdir 'azīzim.

Şaḥīfe (812) Fi'l-Meşnevī:

چون ز خشم آتش تو در دلها زدی
مایهٔ نار جهنم آمدی

آتش این جا چو آدم سوز بود
انچه از وی زاد مرد افروز بود

آتش تو قصد مردم میکند
نار کزوی زاد بر مردم زند

آن سخنهای چومار و کژ دمت
مار و کژدم کست و میکرد دمت

خشم تو تخم سعیر دوزخست
هین بکش این دوزخت را کین فحست

*Çün zi-ḥışm āteş tu der-dilhā zedī
Māye-i nār-ı cehennem āmedī*

*Āteşet īncā çü ādem sūz būd
Ānçî ez-vey zād merd efrūz būd*

*Āteş-i tu kaçd-ı merdüm mī-kūned
Nār k'ez-vey zād ber-merdüm zened*

*Ān sūḥanhā-yı çumār u kejdümeşt
Mār u kejdüm geşt u mī-gīred dumet*

*Hışm-ı tu toḥm-ı se 'īr-i dūzaḥest
Hīn bi-kūş īn dūzaḥet-rā kīn feḥest*

Me'ānī-i elfāz: *çün* çünkü *zi-hışm* hışımdan, *ğazabdan* *āteş* ma'lūm *tu* sen *der* zarfiyyet *dilhā* diliñ cem'dir; *gönüllere* *zedī* urduñ māye-i ma'lūm; *esās*, temeli *nār-ı cehenneme* cehennem *āteşi āmedī* geldi *āteşet* seniñ *āteşin īn* bu *cā* yerde, bu maḥalde, bu dünyāda *çü* çünkü *ādem* insān *sūz* yakıcı *būd* oldu *ān* *çî* ol *nesne* *ez-vey* andan *zād* toğdı *merd* insān *efrūz* şu'lelendirmek *būd* oldu *āteş* ma'lūm *tu* seniñ *kaçd-ı merdüm* insāna kaçd *mī-kūned* eyler *nār* *āteş* *k'ez-vey* kî *ez* *vey* taḳdīrinde; *āteş* andan *zād* toğdı *ber* üzere *merdüm* insān *zed* urdı *ān* ism-i işāret *sūḥanhā-yı* sūḥaniñ cem'idir; sözler, kelāmlar *çü* gibi *mār* yılan, *ḥayye vü kejdümet* kejdüm -et taḳdīrindedir; seniñ 'akreb gibi olan sözleriñ *mār* yılan *vü kejdüm* 'akreb *geşt* oldu *vü mī-gīred* tutar *dum* kuyrığını *hışm-ı* *tu* seniñ hışım, *ğazabınıñ* *toḥm* toḥmıdır *se 'īr* isimli olan cehennemiñ *dūzaḥet* daḥı *dūzaḥ* isimli olan cehennem *hīn* āgāḥ ol *bi-kūş* öldür *ya'nī* söndür *īn* bu *dūzaḥt-rā* cehennemiñi *kīn* kî *īn* bu cehennemiñ *feḥest* körigidir; *ya'nī* nefl ider, üfürür, (350b) körigidir

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü sen *hışm* u *ğazabından* *āteş* kılup *nāsa* urduñ; bu *āteş-i* *ğazabın* māye-i *nār-ı* cehennem geldi ve işti'āl-i *nār-ı* *dūzaḥa* sebep oldu. *Ya'nī* bu seniñ *ğazabı* kî, maḥlūkuñ gönülllerine urursuñ. Bu *ğazab*, cehennem *āteşiniñ* māyesi; nitekim yogurduñ māyesi olur, işte anıñ gibi cehennem *āteşiniñ* māyesi oldu. Cehennem *āteşini* seniñ için yandıрмаğa sebep oldu. Bu seniñ *ğazab* ve *hışm-ı* nefsiñ, maḥlūka urmayaydıñ seniñ için cehennem *āteşi* yok demek olurdu. İmdi seniñ

āteş-i ğazabınıñ bu dünyāda; çünkim ādem, insān yakıcı oldu. Ol nesne kî, ol āteşden toĝdı; ya'nî ol haşlet-i kabîhe kî ol āteş-i ğazabdan zuhūra geldi, maḥlūkuñ ḳalupını yakdı. Anıñ içün yarın seni de cehennem de yaqarlar. Zīrā seniñ āteş-i ğazabıñ ḥalāyıḳa ḳaşd eyler. Şol nār kî, ğazabıñdan toĝdı, insān üzere urdı. Çünkî şıfat-ı cehennem sende mevcūd oldığı muḳarrer olıcaḳ her şey' aşıñıa rucū' eylemek muḥaḳḳaḳ ve nār-ı cehenneme dāḥil olmağa her vecihle müsteḥaḳ olursuñ. Ol seniñ yılan ve 'aḳreb gibi mūzīḥ olan kelimātuñ 'aḳārib ve ḥayyāt olur ve kıyırığını tutar. Ya'nî her fi'line göre bir fi'l zuhūr ider. Eger 'ameliñ kerem olursa aḥsen şüretinde gelüp saña ikrām ider. Eger kabīḥ ise seni yılan ve 'aḳreb gibi şoḳar. Seniñ hışm u ğazabıñ se'īr ü dūzaḥıñ toḥımıdır. Āgāḥ ol, söyündür;bu dūzaḥ, ğazab ve hışmını kî bu ğazab bu āteşin körigidir. Naşıl kî yetürici körige üfürdükçe āteş şu'lelenür, işte anıñ gibidir 'azīzim.

Şaḥīfe (813) Fi'l-Meşnevī:

طفل جان از شیر شیطان باز کن

بعد از انش از ملك انباز کن

تا تو تاریک و ملول و تیره

دانکه با دیو لعین همشیره

لقمه کو نور افزود و کمال

آن بود آورده از کسب حلال

چون ز لقمه تو حسد بینی و دام

جهل و غفلت زاید انرا دان حرام

زاید ان لقمه حلال اندر دهان

(351a) میل خدمت عزم رفتن آن جهان

روغنی کاید چراغ ما کشد
اب خوانش چون چراغی را کشد

(229) şahîfede mezkûr olup; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (814) Kâle’l-Hâfız:

وفا مجوی زکس ور سخن نمی شنوی
بهرزه طالب سیمرخ و کیمیا می باش

Vefâ me-cûy zi-kes ver sühân ne-mî-ş ‘nevî
Be-herze tâlib-i Sîmurğ u kîmyâ mî-bâş

Me‘ânî-i elfâz: *vefâ* ma‘lûm *me-cûy* isteme *zi-kes* kimesneden *ver* eger *sühân* söz *ne-mî-ş ‘nevî* diñlemez iseñ *be-herze* ‘abeş yere *tâlib* ma‘lûm *Sîmurğ* ‘Ankâ kuşu kî ismi var, cismi yok *u kîmyâ* ma‘lûm *mî-bâş* ol

Maḥşûl-i beyt: Kimseden *vefâ* isteme ve eger söz kabûl itmez iseñ ‘abeş yere *sîmurğ* ve *kîmyâ* tâlibi ol, baḳ eline ne geçer, hîç. Ya‘nî iy ‘âşık her ne ister iseñ Cenâb-ı Hakk’dan iste ve muttaşif-ı bi-şifâti’llâh olan ehlu’llâhdan iste. Yohsa mevtâ olan dünyâ kilâblarından *vefâ* isteme ve ümîd itme. Eger söz kabûl itmez iseñvar boş yere ve ‘abeş yere ma‘dümü’l-vücûd olan *Sîmurğ* ve bî-aşl olan *kîmyâyı* tâlib ol, iste. Bunuñ gibidir ehl-i dünyâdan *vefâ*, ümîd itmek ‘azîzim.

Şahîfe (814) Kâle’l-Hâfız:

طالب لعل و کهر نیست وکرنه خرشید
همچنان در عمل معدن و کانست که بود

Ṭālib-i la' l u güher nīst vegerne ḥurşīd
Hemçünān der- 'amel-i ma' den u kānest kí būd

Me'ānī-i elfāz: *ṭālib* ma'lūm *la' l u güher* ma'lūm *nīst* yokdur *vegerne* yoḥsa *ḥurşīd* güneş *hemçünān* ancileyin; ya'nī evvelkī gibi *der* zarfiyyet *'amel* ma'lūm *ma' den u kān* ma'lūm *-est -dir* kí *būd* idi

Maḥşūl-i beyt: La' l u güher ṭālibi yokdur. Yoḥsa ḥurşīd ancileyin ma' den ü kān 'amelindedir kí; idi. Ya'nī evvelkī gibi yine ol işde ve 'ameldedir. Lâkin ṭālib-i la' l u güher yokdur. Ya'nī şıdk ve ihlâş ile feyz ü tecellî-i İlâhî ṭālibi yokdur. Yoḥsa ¹⁰⁹آية الله نور اسموات والارض *Āyet-i Celīlesi* sırınca münevver-ı 'ālem olan feyyāzda buhl yokdur. Ezelden ebede kadar ma' denü' z-zeheb ve'l-fizze gibi ḥāliş ve müste'id olan ṭālib-i Ḥaqq'a nefahāt ve füyūzāt-ı İlâhî ihsān itmek 'amelinde, işinde Hudā dā'imdir 'azīzim, sultānım.

Şahīfe (814) Kāle'l-Hāfız:

کوهر پاک بیاید که شود قابل فیض
 (351b)ورنه هر سنک و کل لولو و مرجان نشود

(629) şahīfede mezkūrdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (815):

علم دین فقهست و تفسیر و حدیث
 هر که خواند غیر از این گردد خبیث

Cild-i şānīde (381) şahīfede zikr olunmuşdur.

¹⁰⁹ Sûre-i Nûr 35. Âyet-i Kerîme.

Şahīfe (816) Kāle'l-Mevlā El-Cāmī:

عجب نبود که از قرآن نصیبت نیست جز حرفی
که از خورشید جز گرمی نبیند چشم نا بینا

(625) şahīfede mezkūrdur.

Şahīfe (816):

ای خنک انرا که ذلت نفسه
وآی آن کز سرکش شد چون که او

(768) şahīfede zikr olunmuşdur.

Şahīfe (817):

چون تجلی کرد اوصاف قدیم
پس بسوزد وصف حادث را کلیم

(665) şahīfede zikr olunmuşdur.

Şahīfe (818) Kāle'l-Hāfız:

صحبت حور نخواهم که بود عین قصور
با خیال تو اگر با دگری پروازم

Şohbet-i hūr ne-ḥāhem kí büved 'ayn-ı kuşūr
Bā-ḥayāl-i Tu eger bā-digerī pervāzem

Me‘ānī-i elfāz: *şoĥbet müşāĥabet ĥūr ma‘lūm ne-ĥāhem istemezim kizīrā būved* olur ‘ayn-ı kuşūr ma‘lūm bā-ĥayāl Tu Seniñ ĥayālīñle eger bā digerĥbir ĥayrī ile *pervāzem* meylve müşāĥabet eyleyem

Maĥşūl-i beyt: Ĥūrīñ müşāĥabetini, şoĥbetini istemezim. Zīrā ‘ayn-ı kuşūr olur. Seniñ ĥayālīñle eger bir ĥayrī ile meyl ve müşāĥabet idem; ya‘nī Cennet-i ‘alānīñ ĥūrīleri olsa istemem ve anlar ile müşāĥabet itmem. Zīrā kī Seniñ Cemālīñ ĥayālīyle ölüb de senden ĥayrısıyla ülfet ve maĥabbet ‘ayn-ı ĥaṭā[dır]. Belkī bu faķır ve ‘āşīñ ‘indinde ve ‘āşīķ beyninde ‘ayn-ı küfrdür. Zīrā و هما حرامان علی اهل الله Ĥadīs-i Şerīfī sırrınca nefs-i bedkāmiñ müştēhāsı olan Cennet ĥūrīleriniñ müşāĥabetini istemezim. Zīrā kī Seniñ Na‘īm-i Cinānını unutturıcı lezzet-i müşāĥede-i Cemāl-i bā-kemālīñ fīkr ü ĥayālīyle Seniñ ĥayrīya meyl müşāĥabet eylemek ‘ayn-ı kuşūr ve ĥaṭādır. Belkī rāh-ı ‘ışķda küfr ve ḡelāldır ‘azīzim.

Şaĥīfe (819):

زینت تو بس کمر بند کی
تاج تو در سجده سر (352a) افکند کی

شرم تو بادا که ببالای و پست
سجده طاعت بردش هر چه هست

تو کنی از سجده او سرکش
به که ازین شیوه قدم در کش

Ziynet-i tu bes kemer-bendegī
Tāc-ı tu der-secde ser efkendegī

Şerm-i tu bādā kī be-bālāy u pest
Secde-i ṭā‘at beredeş her ḡı hest

Tu küñī ez-secde-i Ū sekeş
Bih kī ez-īn şīve ḡadem der keş

Me‘ānī-i elfāz: *ziynet* ma‘lūm *tu* seniñ *bes* ancak *kemer* ma‘lūm *bendegī* bendelik, *kulluḳ tāc* ma‘lūm *tu* seniñ *der* zarfiyyet *secde* ma‘lūm *ser* başını *efkendegī* düşürmek, bırakmak yere demekdir *şerm* utanmak, maḥcūbiyyet *tu* seniñ *bādā kí* ola *kíbe-bālāy* yukarıda *u pest* aşağıda *secde-i tā‘at* tā‘at *u* ‘ibādet *secdesi bered* iletür, ider -ş zamīr; *bālāy* [u] petse rāci‘dir herçi her nesne *hest* vardır *tu* sen *künī* idersiñ *ez-secde* ma‘lūm *Ū* zamīr; Cenāb-ı Hakk’a rāci‘dir *serkeş* baş çekmek *bih kí* eygü *kíezīn* bu *şīve* ma‘lūm *ḳadem* ayak *der keş* çekmek

Maḥşūl-i ebyāt: Seniñ ziynetin ancak kulluḳda ‘ubūdiyyetde *kemer-bend* olmaḳdır. Ya‘nī Cenāb-ı Hakk’ın ‘ubūdiyyet ü kulluḳında *dā’im* ve *ber-ḳarār* olmaḳdır. Seniñ tācin secde başını yere bırakmak, düşürmek; ya‘nī Cenāb-ı Hakk’a secde itmek işte seniñ tācındır. Seniñ *şerm* ü maḥcūbiyyetin ola *kí*, *zīrā* yukarıda ve aşağıda ya‘nī *arz* *u semā* ehli cümlesi her nesne vardır; ya‘nī dünyāda ve semāda her nesne vardır cümlesi *tā‘at-i* secde iletür. *Tā‘ati* anlar iletürler. Sen Cenāb-ı Hakk’a secde itmekden baş çekerseñ eygüdür bu *şīveden* ayak çekmek; ya‘nī bu secde itmemekligi terk eyle. Cenāb-ı Hakk’a secde eyle; *zīrā* iblīs ne idi bu yüzden ne oldu bilürsün. Ya‘nī iblīsın yerde gökde Cenāb-ı Hakk’a ‘ibādet itmedi *kí* maḥal, yer *ḳalmadı*. Cümle *melā’ikenin* ḥācesi idi. Şoñra Ādem ‘aleyhi’s-selām’a secde itmemekle ne oldu ma‘lumdur. Çünkü bu secdeden *eḳrab-ı* Cenāb-ı Hakk’a *ṭarīḳ* yokdur. Ya‘nī *kemāl-i ḥuṣū’* ve *tevāzu’* ve *zillet* ile secdeye başını *vaz’* eyledigin ānda, o *daḳıḳada* *lā-şekk* ve *lā-şübhe* *lā-mekān* olan Cenāb-ı (352b)Hakk’ın *ḥuzūrunda* ve *ḳurb-ı* ma‘neviyyesinde bu secdenin sırrını *beyān* itmek mümkün degildir. ‘Aşıkānın *vicdānına* *ḥavāle* olunmuştur ‘azīzim.

Şahīfe (819):

شرف نفس بجودست و کرامت بسجود
هر که این هر دو نداند عدمش به ز وجود

Şeref-i nefis be-cūdest vü kerāmet be-sücūd
Her kí in her dü ne-dāned ‘ademeş bih zi-vücūd

Me‘ānī-i elfāz: *şeref-i nefis* nefesiñ şerefi *be-cūdest* seḥā vü kerem ve iḥsān iledir *vü kerāmet* insānıñ mükerrim olması *be-sücūd* Cenāb-ı Hakk’a secde itmek iledir *her kī* her kimesne *kīn* bu *her dü* her iki *ne-dāned* bilmedi ‘ademeş -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir; anıñ ‘ademi, yoklığı *bih* eygü *zi-vücūd* mevcūd olmasından

Maḥşūl-i beyt: Nefsiñ şerefi ve ‘azm-i ḳadri seḥā vü ikrām ve iḥsānı sebebiyle olur. Ve insānıñ mükerrim olması Hakk ‘indinde mükerrim, müne‘im olması Cenāb-ı Hakk’a secde itmek iledir. Her kimesne kī bu iki şey’i bilmedi; ya‘nī ne seḥīdir ve ne Cenāb-ı Hakk’a secde ider; öyle olan kimesneniñ ‘ademi vücūdundan eygüdür. Ya‘nī ol kimesne yok olup bu ‘ālemden gitmiş, ṭurmasından eygüdür. Zīrā kī anıñ yüzünden ne kimesne mükerrim olur ve ne de Hakk’a secde ile kendisi mü‘min olur. Cemādāt gibidir. Yok yok, cemādātıñ daḥı Cenāb-ı Hakk’a tesbīhi vardır. Artık bilemem neye teşbīh idelim; ḥāşılı bir şey’e beñzemez. Poḳ boḳ bir şey’dir ve’s-selām.

Şaḥīfe (821) Fi’l-Meşnevī:

بود کبری در زمان با یزید

گفت اورا يك مسلمان سعيد

که چه باشد کر تو اسلام آوری

تا بیابی صد نجات و سروری

گفت این ایمان اگر هست ای مرید

انکه دارد شیخ عالم با یزید

من ندارم طاقت ان تاب ان

کان فزون امد ز کوششهای جان¹¹⁰

¹¹⁰ 3. ve 4. beyitler zikredilen sahifede bulunmamaktadır.

کرچه در ایمان و دین نا مو قتم

لیک در ایمان او بس مؤمنم

مؤمن ایمان آویم در نهان

کرچه مهرم هست محکم بر دهان

باز ایمان (353a) کر خود ایمان شماست

نی بدان میلستم و نی مشتهاست

انکه صد میلش سوی ایمان بود

چون شما را دید زان فارق شود

زانکه نامی ببند او معنیش نی

چون بیابانرا مفازه گفتی

(228) şahîfede zıkr olunmuşdur; oraya mürâca‘at oluna.

Şahîfe (821):

هر که او در بحر مستغرق شود

فارغ از کشتی و از زورق شود

غرقه دریا بجز دریا ندید

غیر دریا هست بر وی نا بدید

Her kî ū der-baḥr müstağraḳ şeved

Fāriğ ez-keštī vü ez-zevraḳ şeved

Ġarqa-i deryā be-cüz deryā ne-dīd
Ġayr-ı deryā hest ber vey nā- bedīd

Me‘ānī-i elfāz: *her kī* her kimesne *kīū* zamīr; o kimesne *der-baḥr* deñizde *müstağrak* ġarq olmuş *şevēd* olur *fāriğ* āzāde, kırtulmuş *ez-keştī* sefīneden *vü ez-zevrak* küçük sefīne vü şandal ve piyāde denilen kıayıkıñ kıçıınıñ nihāyeti tarafına zevrak tesmiye olunur. *şevēd* olur *ġarqa-i* boğulmuş *deryā* deñizde *be-cüz* ġayrı *deryā* deryādan *ne-dīd* görmez *ġayr* başka *deryā* deñiz *hest* vardır *ber vey* anıñ üzerine *nā-bedīd* zāhir degildir

Maḥşūl-i ebyāt: Herkim *kī*, deryāya, deñize ġarq olmuşdur; ya‘nī deñize düşmüşdür o kimesne sefīneden, kıayıkdan, şandaldan *fāriğ*, āzādedir. Ya‘nī aña sefīne ve kıayıkıñ lüzümü yokdur. Deñize ġarq olan ādem deñizden başka görmez; ya‘nī ancak deñizi görür, başka şey’ görmez. Başka deryā vardır; lâkin anıñ üzerine zāhir degildir. O kimesne yalnız düşdiği deñizi bilür; başka deñiz bilmez. Ya‘nī sālīkān-ı Ḥaḳḳ olanlar kıanğı feyz ve tecellī-i Rabbānī deryāsına ġarq olmuş ise işte o tecellī ve feyzī bilür; ġayrı tecellī ve feyzini bilmez. Ḥālbukī Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ bī-hadd ve bī-hesāb tecellī ve feyzī vardır. Herkese bir başka tecellī ider. Ḥattā bir ‘abdine eylediği tecellī[yi] dīğēr ‘abdine eylemez. Belkībīr ‘abdine eylediği tecellī[yi] dīğēr def‘a eylemez. Ya‘nī mükerrer itmez. Her ān başka tecellī ider. Fe-Sübḥānā’llāhu’l-‘azīm.

Şaḥīfe (822):

تو ز روزی ده بروزی و امان
 از سبب بکذر مسبب بین عیان

از مسبب میرسد هر (353b) خیر و شر
 نیست ز اسباب و وسائط ای پدر

اصل بیند دیده چون اکمل بود
 فرع بیند دیده جون احوال بود

*Tu zi-rūzī-deh be-rūzī vā me-mān
Ez-sebeb bogzer Müsebbib bīn ‘ayān*

*Ez-Müsebbib mī-resed her ḥayr u şerr
Nīst zi-esbāb uvesā’iṭ iy peder*

*Aşl bīned dīde çün ekmel büved
Fer‘ bīned dīde çün eḥvel büved*

Me‘ānī-i elfāz: *tu* sen *zi-rūzī-deh* rızık viriciden *be-rūzī* rızık ile *vā me-mān* girü kalma *ez-sebeb* sebebdan *bogzer* geç *Müsebbib* ma‘lūm *bīn* gör ‘*ayān* aşikāre *ez-Müsebbib* Müsebbibden *mī-resed* ulaşur *herḥayr u şerr* ma‘lūm *nīst* degildir *zi-esbābdan* esbābdan *u vesā’iṭ* vāsıtanadan *iy peder* baba *aşl* zıdd-ı fer‘ *bīned* görür *dīde* göz *çün* çünkü *ekmel* mükemmel *büved* olur *fer‘* zıdd-ı aşl *bīned* görür *dīde* göz *çün* çünkü *eḥvel* şaşı

Maḥşūl-i ebyāt: Sen rızık virici Rezzāk’dan girü kalma; ya’nī rızıkı görüp Rezzāk’ı unutma. Rızık sebebiyle Rezzāk [u] ‘Alīm [u] Ḥakīm olan Allāh’dan gāfil olma. Rızık görme; Rezzāk’ı gör, demekdir. Ya’nī rızık-ı Kerīm ü Mükerrim O’dur kí, seni Rezzāk’dan gāfil itmez. Sebebdan güzer eyle, geç. Müsebbibi aşikāre gör. Zīrā Müsebbibden irüşür her ḥayr u şerr. Ma‘lūmdur; esbābdan bir şey’ hāşıl olmaz. Te’sīrān ancak Müsebbibdir. Esbāb ve vāsıta yokdur. İy peder; ya’nī esvāb ve vāsıtalarıñ bir hükmi yokdur. Zīrā kí, anlar da bir te’sīrān olmayup anlar ara yerde bir ālāt gibidir. meşelā keser kendü kendüsine kesmez; o bir āletdir. Kesen üstāddır. Her şey’iñ aşlını esāsını gören göz ekmel-i mükemmeldir. Aşl u esās görmeyüb fer‘i gören göz şaşı olur, şaşılığından aşlı görmeyüb fer‘i görür ‘azīzim.

Şahīfe (823) Fi’l-Meşnevī:

شیر دنیا جوید اشکاری و برک
شیر مولی جوید ازادی مرک

چونکه اندر مرک بیند صد وجود

همچو پروانه بسوزاند وجود

كل شئ هالك جز وجه او
چو نه در وجه او هستی مجو

هر چه اندر وجه ما باشد فنا
كل شئ هالك نبود جزا

زانکه در الاست او از بل گذشت
(354a) هر که در الاست او فنا نکشت

Şîr-i dünyâ cûyed eşkârî vü berg
Şîr-i Mevlâ cûyed azâdî-i merg

Çünkü ender-merg bîned şad vücûd
Hemçü pervâne bi-süzâned vücûd

Küllî şeyⁱⁿ hâlik^{un} cüz vech-i Ū
Çü ne'î der-vech-i Ū hestî me-cû

Her çî ender-vech-i Mâ bâşed fenâ
Küllî şeyⁱⁿ hâlik^{un} nebved cezâ

Z'ānkî der-illāst-ı ū ez-lâ güzeşt
Her kî der-illāst-ı ū fānî ne-geşt

Me'ānî-i elfāz: *şîr* arslan *dünyâ* ma'lûm *cûyed* arar, ister *eşkârî* bir şikâr *vü berg* rızık, *ğidâ* *şîr* arslan *Mevlâ* Cenab-ı Hakk arslanı *cûyed* arar, ister *âzâdî* kurtulmuş *merg* ölüm *çünkü* *ender* içinde *merg* ölüm *bîned* gör *şad* yüz *vücûd* ma'lûm *hemçü* gibi *pervâne* ma'lûm *bi-süzâned* yandırır *vücûd* vücûdını *küllî şeyⁱⁿ* herbir şey *'hâlik^{un}* helâkdedir, beğası yokdur *cüz* gayr vech yüzi; burada *Zât-ı*

ulūhiyyet murāddır *Ū* zamīr; Cenāb-ı Hakk’a rāci‘dir. *çün* çünkü *ne’i* değil *der-vech-i Ū* O Cenāb-ı Hakk’ın vechinde *hestī* varlık *me-cū* arama, taleb itme *çīher* ne şey’ kī *ender* içinde *vech-i Mā* Bizim yüzümüz içinde taraf-ı İlāhiyyeden *hiṭāb*dır; ya’nī Bizim Zātımızda *bāşed* ola *fenā* ma‘lūm *maḳām-ı fenā kī* Zāt-ı ulūhiyyetde *fenā olmaḳkūlli şey’in hālik^{un}* bu ‘ibāre bu ma’nāsı *ne-būd* olmadı *cezā*ma‘lūm; ya’nī o ādem hakkında bu lafz-ı şerīf *cezā* olmadı, demekdir *zānkīol* sebebdan *kīder* zarfiyyet *ālāst* o kimesne *maḳām-ı ālādadır* o kimesne *ez-lā* *maḳām-ı lādan gūzeşt* geçdi her kī her kimesne *kīder-illāst* *maḳām-ı illādadır ū* o kimesne *fānī* ma‘lūm *ne-geşt* olmadı

Maḥşūl-i ebyāt: Dūnyā şīri ve hevā-yı nefis arslanı olan kimesne bir şikār ve rızk u gıdā ister. Nitekim ḥayvānān böylecedir. Ammā Cenāb-ı Hakk’ın arslanı, şīri ten ü vücūd kaydından ve dūnyā bendinden azād olmuş ve ölüb necāt bulmaḳ ister. Hakk arslanı çünkü mevt içinde yüz vücūd ve ḥayāt göre; pervāne gibi vücūdını yandırır. Ve şu‘le-i ‘ışkla nefsinı köyündürür. Cenāb-ı Hakk’ın Zāt-ı ulūhiyyetinden başka gayrı ne kī var ise cümlesi hālikdir, helākedir. İllā Zāt-ı Hakk mevcūd, dā’im bāḳīdir. Çünkü o kimesne kī Zāt-ı Hakk’da fānī olmadı, o kimesne artık varlık aramasun, kī hālikdir. Zīrā Cenāb-ı Hakk buyurur kī; her kimesne kī Bizim Zātımızda fānī oldu;o kimesne için ¹¹¹كل شيء هالك (354b)cezā olmadı. Ya’nī Zāt-ı ulūhiyyetde fānī olan ādem için helāk olmadığı gibi o kimesne her şey’i Cenāb-ı Hakk ile mevcūd olduğunu görür, müşāhede ider. Ol sebebdan kī, o kimesne *maḳām-ı lā*’dan geçdi, *maḳām-ı illā*’da oldu. Ya’nī mā-sivādan geçüp Zāt-ı ulūhiyyetde fānī vū bāḳī oldu. Artık onuñ için hīçbir şey’ hālik degildir. Herkimesne kī, *maḳām-ı illā*’dadır; o kimesne fānī olmadı. Ya’nī öyle sār eşyā’ gibi fānī olmadı. Cenāb-ı Hakk ile bāḳī ve beḳā-yı bi’llāh’a vāşıl oldu. İnşā’llāhu Te’ālā bu maḳāmlara vāşıl olur iseñ, ol zamān añlarsıñ bu sözleri ‘azīzim.

Şahīfe (825):

هر خلل کندر عمل بینی ز نقصان دلست
رخنه کاندر قصر بینی از قصور قیصرست

¹¹¹ Sûre-i Kasas 88. Âyet-i Kerîme.

Her halel k'ender- 'amel bīnī zi-noḡṣān-ı dilest

Raḡne k'ender ḡaṣr bīnī ez-ḡuṣūr-ı Ḳayṣerest

Me'ānī-i elfāz: *her halel* her bozukluk, her noḡṣānlık *k'ender* kí ender takdīrinde; içinde *'amel* 'amelde *bīnī* görürsün *zi-noḡṣān-ı dilest* gönül noḡṣānlığındandır *raḡne* zarar ziyān *k'ender* içinde *ḡaṣr* köşk *bīnī* görürsün *ez-ḡuṣūr-ı Ḳayṣeret* mülk-i Ḳayṣer'in ḡuṣūrındandır

Maḡṣūl-i beyt: Herbir bozukluk, noḡṣānlık kí, 'amel içinde ya'nī 'ibādet ü t̤ā'atde görürsün, o gönlün noḡṣāniyyetindendir. Ya'nī ḡalbiñ, gönlün teveccüh-i tām ile Hakk'a müteveccih olmadığından 'amelde bozukluk, noḡṣānlık olur. Köşkte, ḡaṣrda zarar u ziyān görürsün. Bu da mülk-i Ḳayṣeriñ ḡuṣūrındandır. Ya'nī köşkte ne ḡuṣūr vardır, anı inṣā' itdiren pādīṣāhiñ ḡuṣūrındandır kí, niyet ü i'tikādiñ ve ḡalbiñ bozuktur. Andan 'amelinde noḡṣāniyyet olur 'azīzim; vakt gerekdir sultānım.

Şahīfe (825):

دعای ضعیفان امید وار
ز بازوی مردی به آید بکار

Du 'ā-yı za 'īfān ümīd-vār
Zi-bāzū-yı merdī bih āyed be-kār

Me'ānī-i elfāz: *du 'ā-yı za 'īfān* za'īfleriñ, mesākin u fuḡarāniñ *du 'āsı ümīd-vār* ümidlü olan *zi-bāzū-yı* kuvvet *merdī* insānlık, merdlik kuvvetiyle **(355a)***bih* eygü āyed gelir *be-kār* işde

Maḡṣūl-i beyt: Za'īf ve miskīn ve fakīr olan ehl-i maḡabbet ve dervīṣāniñ *du 'āsı ümīd-lü* olan, ümīdvār olan insānlık, merdlik kuvvetinden eygü, güzel işe gelir. Ya'nī anlarıñ zāhirde kuvveti yokdur. Lākin ma'nevī, anlar insān-ı kāmīl ve merd-i ṣādīk ve muḡibb-i Hakk oldığıyçün taraf-ı İlāhiyye'den anlara nuṣret ve yardım olunup *du 'ālarıñ maḡbūl-i dergāh-ı* 'izzet olur *lā-ṣekk vü lā-ṣūbhe* 'azīzim.

oldığıyçün merdu'llâh-ı şecâ'at kuvvetinden daha ziyâde anlarıñ du'âsı işe gelür.
ya'nî iş hâsıl ider, dimekdir.

Şahîfe (826):

دلا در عاشقی ثابت قدم باش
که دراین ره نباشد کار بی اجر

Dilâ der- 'âşîkî sâbit kadem bâş
Kî der-în reh ne-bâşed kâr-ı bî-ecir

Me'ânî-i elfâz: *dilâ* iy gönül *der* zarfiyyet *'âşîkî* 'âşıklıkda *sâbit kadem* ayağı sâbit eyle; ya'nî ayağını kaydırma sâbit kadem *bâş* ol *kî zîrâ der* zarfiyyet *în* bu *reh* yol *ne-bâşed* olmaz *kâr* iş *bî-ecr* ücretsiz

Maḥşûl-i beyt: İy gönül, 'âşıklıkda sâbit kadem ol! Zîrâ kî bu 'ışk yolında iş olmadı. İllâ ücret ile olur; ya'nî bu 'ışk yolunda çekilen derd ü belâlarıñ yevm-i kıyâmetda ücreti, muḳâbele-i cezâsı vardır. Ancak 'ışk-ı ḥimârî olursa cezâsı cehennemdir. 'İşk-ı ḥaḳîkî olursa cezâsı Cennet ve Dîdâr'dır 'azîzim.

Şahîfe (827) Kâle'l-Hâfız:

توانکرا دل درویش خود بدست آورد
که مخزن زر و کنج درم نخواهد ماند

Tevāngirâ dil-i dervîş ḥod be-dest âverd
Kî maḥzen-i zer vü genc-i direm ne-ḥâhed mâned

Me'ânî-i elfâz: *tevāngirâ* iy ḡanî, zengin âdem *dil* gönül *dervîş* fakîr *ḥod* kendü *be-dest* ele ur, götür *kî zîrâ maḥzen* hazine *zer* altun *genc* defîne *direm* gümüş *ne-ḥâhed* istemez *mâned* kalmak

Maḥşûl-i beyt: İy ğanī, iy zengin âdem! kendiñ dervîşlik göñlini ele götür. Zîrâ altun maḥzeni ve gümüş defînesi kalmayısdır. Ya‘nī iy māl-ı dünyâ ile ğanī ve mecâzī olan mü‘min, kendüne mu‘allaķ olan fuķarâ-yı şābirīne farz^{en} ve nāfileten mālikiñ zekâtını virmek ile göñüllerini ele alup sen daḥı anıñla Ḥaķķ Te‘ālâ’ya ķurbiyyet taḥşîl eyle kí, eliñde olan ile âḥiret taḥşîl olınacaķ **(355b)**altun ḥazînesi ve gümüş defînesi kalmayacaķdır. Şoñra kí peşîmānlıķ fā’ide, aķçe itmez ‘azîzim.

Şaḥîfe (828) Kāle’l-Ḥāfız:

در ره نفس كزو سينه ما بتكده بود
تير آهى بكشايم و غزاى بكنيم

Der-reh-i nefş kezū sîne-i mā but-gede būd
Tîr-i āhî bogşāyîm vü ğazāyî bi-künîm

Me‘ānî-i elfāz: der zarfiyyet reh yol nefş ma‘lûm kezū kí ez ũ taķdîrinde sîne göğüs mā bizim but-gede bütḥāne būd idi tîr oķ āhî bir āh bogşāyîm açalım ğazāyî bir ğazā bi-künîm idelim

Maḥşûl-i beyt: Nefs yolında kí ol nefsdan bizim sînemiz bütḥāne oldu; bir āh tîrini atalım ve bir ğazā idelim. Ya‘nī bu ejderhā-yı muḥlik olan nefsiñ hevāsına teba‘iyyet itmekle ḥāne-i tecelliyāt-ı İlāhî olan sîne-i nālānımız ve ķalb-i perîşānımız mā-sivā eşnāmıyile, bütleriyle ṭolmuş bir bütḥāne oldu. Dergāh-ı Ḥaķķ’da āh u efgānla tazarru‘ ve niyāz idelim. رجعا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر Ḥadîs-i Şerîfî sırrınca nefş-i bed-ḥ’āhlıķ ḳatlı ü helākiyçün suyûf-ı meslûk-ı riyāzāt ve mücāhidātla ğazā-yı ekber idelim; tā kí ğurûr-ı nefşle olan ‘uķbātdan necāt bulalım sulṭānım, ‘azîzim.

Şaḥîfe (828):

ترسم كزين چمن نبرى آسيتين كل
كز كلشنش تحمل خارى نميكنى

Tersem k’ez-în çemen ne-berî āsitîn gül

K'ez-gülşeneş taḥammül-i ḥārī nemī-künī

Me'ānī-i elfāz: *tersem* korkarım, ḥavf iderim *k'ez-īn* kí ez īn taḳdīrinde; bu *çemen* ma'lūm *ne-berī* iletmezsiñ *āsītīn* yeñiñ, entāriniñ yeñi *gül* çiçek *k'ez kí zīrā* *gülşeneş-ş* zamīr; çemendāra rāci'dir *güleş* güllük maḥal-i gülistān *taḥammül* ma'lūm *ḥārī* bir dikene *nemī-künī* eylemezsiñ

Maḥşūl-i beyt: Korkarım, ḥavf iderim bu çemenden bir etek tolısı gül iletmezsiñ. Zīrā kí bu gülistānıñ bir dikenine taḥammül eylemezsiñ. Ma'lūmdur kí gül dikensiz olmaz. Sen kí, o dikenin şokmasına taḥammül idemezsiñ; elbette gül toplar iken eline diken batacaqdır. Öyle ise dikenin korkusundan gül toplayamazsın. Ya'nī her şey'in bir dikenini vardır; her maḥbūbın bir aḡyārı (356a)oldığı gibi. Her neye kí maḥabbet idersin; anın bir ḥārı, dikenini vardır kí elbette saña ezā vü cefā ider. Nitekim Enbiyā-yı 'İzām'a ve Evliyā-yı Kirām'a olan ezā vü cefā işte maḥabbet-i İlāhī muktezāsıdır. Zīrā küffār ve müşrikīn; diken, ḥār gibidir 'azīzim.

Şaḥīfe (829) Fi'l-Meşnevī:

این چنین هوش که از موش پرید
اندران صف تیغ چون خواهد کشید

چالشست ان حمزه خوردن نیست این
تا تو بر مالی بخوردن آستین

کار هر نازک دلی نبود قتال
که کریزد از خیالی چون خیال

کار ترکانست نی ترکان برو
جای ترکان هست خانه خانه شو

Īn çünīn hūş kí ez-mūş perīd
Ender-ān şaf tīg çün ḥāhed keşīd

Çalışest ān hamze horden nīst īn

Tā tu ber mālī be-horden āsitīn

Kār-ı her nāzik dilī nebved kıtāl

Kí gurized ez-hayālī çün hayāl

Kār-ı Torkānest nī terkān bi-rev

Cāy-ı terkān hest hāne hāne şev

Me‘ānī-i elfāz: *īn* çünīn buncalegin böyle bir *hūş kí* ‘aql kiez-mūş fareden *perīd* uçdı *ender* içinde *ān* ism-i işaretdir *şaf* ma‘lūm; muhārebe için tehiyye olunan ‘asker şafı *tīg* seyf, kılıç *çün* nice *h̄āhed* ister *keşīd* çekmek *çalışest* çaleş iki ma‘nāsı vardır; birisi cemā‘a dīgeri ceng ü cidāl burada ceng ü cidāl murāddır; ceng ü cidāldır. hamzebulkur şorbāsı *horden* yemek *nīst* degildir *īn* bu *tā* hattāto sen *ber mālī* bükme, döndürmek *be-hored* yemege *āsītīn* elbiseniñ yeñi kí el üzerine gelen yeridir. *kār* iş *her nāzik* ma‘lūm *dilī* gönli *ne-büved* olmaz *kıtāl* ma‘lūm *kí zīrā* *gurized* kaçır *ez-hayālī* hayālden *çün* gibi *hayāl* ma‘lūm *kār* iş *Torkānest* Türkleriñ; ya‘nī bahādır, dilāver ādemleriñ *nī* değil *terkān* hatunları *bi-rev* git, yūri *cāy* yeri, mahāli *terkān* hatunlarıñ *hest hāne* hānedir, evdir *hāne* eve, hāneye *şev* ol

Maḥşūl-i ebyāt: Buncaleyin ‘aql kí, bir haķır, za‘īf fareden uçdı. Ol şaf-ı kıtālde nice kılıç çeker. Ya‘nī ğazā vaķtinde ve meydān-ı muhārebede öyle olan ādem nice kılıç çeküb muhārebe ider. Hāşā, tonına şıçar. Bu ceng ü cidāldır, bulkur şorbāsı degildir; kí sen anı yemege entāriniñ kollarını bükesiñ. İy şūfī, kıtāl her bir nāzik gönliñ kārı degildir, kí bir cüz’ī hayālden **(356b)** hayālī gibi kaçır. Ceng ü cidāl Türkleriñ ve bahādırlarıñ kārıdır ve hatunların kārı degildir. Yūri, hatunlarıñ yeri hānedir; hāneye ol. Ya‘nī ‘avretleriñ yeri hānedir. Sen git hānede hatun gibi otur. Zīrā her nāzik dil ve cebānū’l-ķalb olan ten-perveriñ kıtāl ukār-zārķārı degildir. Bir ķorķaķ ādem, bir emir mevhūmı ya‘nī aşı astarı olmayan bir hayālī görse üç günlük mahāle firār ider. Ma‘āza’llāh böyle olan ādemler ordıyı tārūmār ider. Bunlar hatunlarıyla hatun gibi evlerde oturub şecī‘ ve bahādır olan Allāh arslanlarıñ elbise ve sā’irelerini diküb bu yüzden bārī i‘āne itseler dünyā ve āķiret kendülerine hayırludur ‘azīzim.

Şahīfe (830) Fi'l-Meşnevī:

هر چه خواهد آن مسبب آورد
قدرت مطلق سببها بر درد

از مسبب میرسید هر خیر و شر
نیست اسباب و وسائط ای پدر

این سببها بر نظرها پردهاست
که نه هر دیدار صنعش را سزااست

دیده باید سبب سوراخ کن
تا حجب را بر کند از بیخ و بن

تا مسبب بیند اندر لا مکان
هر زه داند جهد و اکساب و دکان

Her çı ħ`āhed ān Müsebbib āvered
Ḳudret-i muṭlaḳ sebebḥā ber dered

Ez-Müsebbib mī-resed her ḥayr u şerr
Nīst esbāb u vesā`iṭ iy peder

Īn sebebḥā ber- naẓarḥā perdeḥāst
Kı ne her dīdār-ı şun `eş-rā sezāst

Dīde`ī bāyed sebeb sūrāḥ kūn

Tā hocb-rā ber kened ez-bīḥ u bun

Tā Müsebbib bīned ender-lā-mekān

Herze dāned cehd vü eksāb vü dükān

Me‘ānī-i elfāz: *her* çı her nesne kīḥ‘āhed ister ān ism-i işāret Müsebbib esbābı tehiyye idici; Cenāb-ı Hakk āvered getirür kudret-i muṭlaḳ ma‘lūm; Cenāb-ı Hakk’ın kudreti *sebebhā* sebepleri *ber dered* yırtar, parçalar *ez-Müsebbib* Müsebbib olan Cenāb-ı Hakk’dan *mī-resed* irüşür *her ḥayr u şerr* ma‘lūm *nīst* değil *zi-esbāb* esbābdan *u vesā’it* ara yerde olan vāsıṭadan *iy peder* iy baba *in* bu *sebebhā* sebepler *ber-naẓarhā* nazarlarda *perdehāst* perdedir, hiçābdır *kī* harf-i rabṭ *ne* değil *her dīdār* her yüz *şun’eş -ş* zamīr; Cenāb-ı Hakk’a rāci‘dir *şun’*; Cenāb-ı Hakk’ın şan‘atı *sezāst* lāyıktır *dīde* göz *bāyed* gerek *sebeb* ma‘lūm *sūrāḥ* delik, yırtmak *kūn* eyle *tā* hattā *ḥucb-rā* perdeyi, hiçābı *ber kened* kopara *ez-bīḥ* (357a) kökten *u bun* dibinden *tā* hattā Müsebbib Cenāb-ı Hakk’ı *bīned* göre *ender* içinde *lā-mekān* mekānsız *herze* ‘abeş, beyhūde olan söz *dāned* bilür *cehd* sa‘y u gayret *vü eksāb* kesb ve ticāret *vü dükān* ma‘lūm

Maḥşūl-i ebyāt: Ol Müsebbib her ne isterse getirür, kudret-i muṭlaḳ sebepleri yırtar. Ya’nī ol mürīd ve muḥtār olan Müsebbib her neyi dilerse ‘ademden vücūda getirür. Zīrā kudret-i muṭlaḳ(a) esbāb ve ‘ileli yırtar. Ḥayr u şerr cemī‘^{an} Müsebbib’den irüşür. Esbāb ve vesā’it degildir iy peder bu, sebepler, nazarlar üzere perdelerdir. Zīrā her dīdār Anıñ şun‘ına lāyık degildir. Zīrā bu sebepler Müsebbib’den gāfil olan kimesnelerin nazarları üzere perdedir *kī*, anları bi’z-zāt Şāni’iñ şun‘ına nazar eylemege kımaz. Ya’nī bunlar bir ni‘met-i külse veyā bir naḳbet ve zaḥmet ḥāşıl olsa elbette anı sebebdan bilürler ve Müsebbib’den gāfil olurlar. İmdi Anıñ şun‘ını müşāhede eylemege sebebi *sūrāḥ* idici bir dīde gerekdir. Tā hiçābları *bīḥ* ü dibinden kopara *tā* kim Müsebbib’i *lā-mekānda* göre. Cehdi ve kesbleri ve dükkānını *herze* bile. Ya’nī ol Şāni’-i bī-çūn *kī* şun‘-ibā-kemālini müşāhede eylemege bir dīde gerekdir. Esbāb ve ‘ileli *sūrāḥ* idici ve kesb ve ‘ameli ālāt-ı mulāḥaza ve emr-i i‘tibārī bilici ol. Hattā esbāb u ‘ilelden olan hiçābāt ve astarı aşılarından dibinden *ḳal’idüp* aşı bir *sebeb* Anıñ nazar-ı şuhūdına perde olmaya. Ve Şāni’ müşāhedesinden ve Müsebbib mu‘āyenesinden anı gāfil kılmaya. Tā kim

‘ālem-i lā-mekānda hemān Müsebbib’i göre. Ve her şey’ عندالله ’mücibince Cenāb-ı Hakk’ dan bile. Ve bu şüret-i zāhirede rızka ve ni‘mete ve ‘izzete vesīle olan cehd ü kesbleri ve dükkānı herze vü beyhūde bile. Zīrā anlarıñ insāna vuşul-i rızka ve huşul-i ‘izzet ve ni‘mete Fi’l-hakīka kudretleri yokdur. Bunlar ālet-i mulāhazadır ‘azīzim.

Şahīfe (830) Fi’l-Meşnevī:

مارمیت اذ رمیت گفت حق

کار حق بر کارها دارد سبق

کر بیرانیم تیر ان نی ز ماست

ما کمان و تیر اندازش (357b) خداست

تا نشد مغلوب کس این سر نیافت

کر تو خواهی ان طرف باید شتافت

Mā rameyte iz rameyte güft Hakk

Kār-ı Hakk ber kārḥā dāred sebaḳ

Ger bi-perrānīm tīr ān nī zi-māst

Mā kemān vü tīr endāzeş Hüdāst

Tā ne-şūd maḡlūb kes īn ser ne-yāft

Ger tu ḥāhī ān ṭaraf bāyed şitāft

Me‘ānī-i elfāz: *Mā rameyte iz rameyte* Āyet-i Kerīmesi mücibince *güft* buyurdu *Hakk* Cenāb-ı Hakk *kār* iş *mā* bizim *ber* üzere *kārḥā* kārıñ cem‘idir; cümle kārlar, işler *dāred* tutar sebaḳsibḳat, geçmek *ger* eger *bi-perānīm* biz uçururuz *tīr* ok *ān* ism-i işāret; oḳa rāci‘dir o ok *nī* değil *zi-māst* bizden *mā* biz *kemān* ma‘lūm; oḳuñ kemānı *vü tīr* ok *endāzeş* -ş zamir; oḳa rāci‘dir ok atıcı *Hüdāst* Cenāb-ı Hakk’dır *tā*

hattâne-şüüd olmaya *mağlûb* ma'lûm kes kimesne *în ser* bu seri *ne-yâft* bulmadı *ger* eger *tu* sen *h'āhī* ister iseñ *ān* taraf o tarafa, o cānibine *bāyed* gerek *şitāft* 'acele sür'at itmek

Maḥşûl-i ebyât: Cenâb-ı Hakk Kur'an-ı 'Aẓīm'inde, Mâ rameyte iz rameyte, buyurdu. Zîrâ Cenâb-ı Hakk'ın kârı, işi cümle kârları, işleri sibkat ü teḥaddüm tutar. Ya'nî ibtidâ' halk-ı İlâhî olmayınca ve fi'l-i Rabbânî zuhûra gelmeyince fi'l-i halk zuhûra gelmez. Kâr-ı Hakk, cümle kârların üzerine sâbık olur. Eger biz okı uçururuz; ya'nî atarız, ok atmak bizden degildir. gerçi zâhirde atan biziz lâkin haḳîkatde atan Cenâb-ı Hakk'dır. Biz kemânız; ya'nî o okuñ kemânıyız. Bizden ok atan Cenâb-ı Hakk'dır. Biz ancak okuñ kemânı gibiyiz, demekdir. Hattâ kimesne mağlûb olmaya bu sırrı bulmadı. Eger sen ister iseñ bulmak bu sırrı o tarafa gerekdir 'acele şitâf itmek 'azîzim.

Şahîfe (830) Kâle'l-Kâşifi:

چو دانستی که این درد تو از کیست
ز رنج خویشتن می باش خرم

کر او زهرت دهد بهتر زشکر
ور او زحمت نه‌د بهتر مرهم

Çü dānistī ki īn derd-i tu ez-kīst
Zi-renc-i h'īştēn mī-bāş ḥorrem

Ger Ū zehret dehed bihter zi-şükr
Ver Ū zaḥmet nehed bihter merhem

Me'ānī-i elfāz: çü çünkîdānistī bildiñ kīḥarf-i rabṭ *în* bu *derd* emrāz u 'illet *tu* seniñ *ez-kīst* kimdendir *zi-renc* incinmeklikden, zaḥmet ü meşakḳat *h'īştēn* kendüniñ *mī-bāş* ol *ḥorrem* şād u mesrūr *ger* eger *Ū* zamīr; Cenâb-ı Hakk'a rāci'dir *zehret* saña

zehir *dehed* vire *bihter* ziyāde güzeldir **(358a)** *zi-şükr* şükürden ver eger *Ū* Cenāb-ı Hakk’a rāci‘ *zaḥmet* ma‘lūm *nehed* kıya *bihter* kızıyāde güzel kimerhem yaralara vaż‘ ider eygü olmak için

Maḥşül-i ebyāt: Çünkü bildiñ kî bu derd [ü] emrāz saña kimdendir; ya‘nî bu ‘illet ü emrāz saña Cenāb-ı Hakk’dan oldığını bildiñ. Kendü renc [ü] zaḥmet ü meşakkatinden şād u hürrem ol; zîrā kî Cenāb-ı Hakk’dandır. Elbette rāzî olmak gerekdir. Egerçî Cenāb-ı Hakk saña zehir vire, o zehir şükürden ziyāde güzeldir lā-şekk ve lā-şübhe. Eger Cenāb-ı Hakk, saña zaḥmet ü meşakkat kıya ya‘nî vire; merhemden ziyāde güzeldir. Āmennā ve şaddaknā. Zîrā Cenāb-ı Hakk kādirdir; kî zehr içinde şifā halk ide. Çünkü eşyāda te’sîrāt yokdur. Te’sîrāt, Cenāb-ı Hakk’dandır. Ve bir de mādemkî seniñ Hālîk’ıñ Maḥbûbıñ saña virmişdir; anıñ zehri başkalarının şüküründen kat-ender-kat maḥbûl ve maḥbûbdur ‘azîzim.

Şahîfe (831) Kāle’l-Hâfız:

در راه ما شکسته دای میخرند و بس
بازار خود فروش از ان سوی دیگرست

Der-rāh-ı mā şikeste-dil mî-ḥarend vü bes

Bāzār-ı ḥod-furūş ezān sūy-ı dīgerest

Me‘ānî-i elfāz: *der* zarfiyyet *rāh* yol *mā* biz *şikeste* kırılmış *dil* kalb, gönül *mî-ḥarend* alurlar *vü bes* ancak *bāzār* çarşı *ḥod-furūş* kendünü satıcı ve mütekebbir *ezān* ol sebebdan *şuy* taraf *dīger* gayr -est -dir

Maḥşül-i beyt: Bizim tarikîmizde ancak kalbi kırıklık ve ‘âcizlik alurlar. Ol sebebdan kî kendini satıcılık ve kibir bāzārı gayrı taraftır, başka yoldur. Ya‘nî pîr-kāmil yüzünden füyûzāt-ı İlâhiyye’ye nâ’il olmak kelb gibi temelluk ile ve hirre gibi sürünmek ile ve ‘acz ü bî-çârelik ile maḥal maḥal merḥamet olmak ile alur. Zîrā tekebbür ü ‘ucb ve gurūr yolu dālâlet ve maḥrûmiyyet yolu olduğundan tarîk-i Hakk’ıñ hîlâfidir. Ḥod-bînlilik ile bu devlet ü sa‘âdete iren yokdur ‘azîz.

Şahîfe (831) Kāle'l-Hāfız:

اسم اعظم بکند کار خدای دل خوش باش
که بتلبیس و حیل دیو سلیمان نشود

(571) şahîfede zıkr olundı; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (832) Fi'l-Meşnevî:

نبت را چه خوانده چه نا خوانده
هست پای او بکل درمانده

کر سرش جنبد بسیر باد رو
تو بسر جنبانیش غره مشو

آن سرش کوید سمعنا ای صبا
پای او کوید عصینا خلنا

Nebt-rā çí ħ'ānde çí nā-ħ'ānde

Hest pāy-ı ū be-gil der-mānde

Ger sereş cunbed be-seyr-i bād rev

Tu be-ser cünbānīş ġarra me-şev

Ān sereş ġūyed semi 'nā iy şabā

Pāy-ı ū ġūyed 'aşaynā ħallenā

Me‘ānī-i elfāz: *nebt-rā* nebāt-ı zemîn için dımeıdır. *çine h̄ānde* okunmuş *çî* ne *nā-h̄ānde* okunmamış *hest* vardır *pāy* ayak ü zamîr; nebāta rāci‘dir. *be-gil* çamur ile *der mānde* kalmışdır *ger* eger *sereş* anıñ başı *cunbed* hareket ider *be-seyr-i bād* rûzgārıñ seyri, esmesiyle *rev* yûri *tu* sen *be-ser* baş ile *cünbānîş* -ş zamîr; nebāta rāci‘dir; anıñ hareket cünbüşiyle *garra* mağrûr *me-şev ān* ism-i işāret *sereş* -ş zamîr; nebāta rāci‘dir; anıñ başı *gūyed* söyler *semi‘nā* biz iştdik *iy şabā* iy şabāh rûzgārı *pāy-ı ü* anıñ ayağı *gūyed* söyle ‘*aşaynā* biz ‘*aşî* olduı *hallenā* bizi terk it

Maḥşûl-i ebyāt: Nebāt-ı zemîn için okumuşsuñ, okumamışsuñ ne ola, hîç. Ya‘nî zemîndde biten giyāhı okumuş okumamış müsāvîdir. Anıñ ayağı çamurda kalmışdır. Ya‘nî çamura batmışdır. Yûri seni anıñ başı rûzgārın seyr ve esmesiyle hareket ider. Ya‘nî rûzgār tarlada olan ekine urduıça ekinleriñ başları cünbüş ü hareket ider. Lâkin anıñ başınıñ öyle hareket ü cünbüşine mağrûr olma. Anıñ başı bād-ı şabāya iştdik, āmennā ve şaddaknā, der. Lâkin anıñ ayağı biz ‘*āşî* olduı, bizi burada bırak, der. Zîrā kî, ekinleriñ göñülleri yerde çamur içindedir. Bu ebyātıñ tafşilâtı yukarıda geçmiştir; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (832) Kāle’s-Sa‘dî:

بهائم خموشند و کویا بشر

پراکنده کوی از بهائم بتر

بنطق است و عقل ادمی زاده فاش

چو طوطی سخن کوی و نادان مباحث

Behā’im ḥamūşend vü gūyā beşer

Perākende gūy ez-behā’im beter

Be-nuṭḡest vü ‘aql ādemî-zāde fāş

Çü ṭūṭî sūḡan gūy vü nā-dān me-bāş

Me‘ānī-i elfāz: *behā’im* hayvānāt *hamūşend* sākitdir vü *gūyā* söyleyici *beşer* insāndan *perākende* perīşān *gūy* söylersiñ *ez-behā’im* hayvānātdan *beter* ya‘nī hayvāndan eşeddsiñ. **(359a)** *be-nuṭkest* söylemek iledir vü *‘aql* ma‘lūm *ādemī-zāde* ādemoğlu *fāş* zāhir *çü* gibi *tūtī* ma‘lūm *tūtī* kuşu *sūḥan* söz *gūy* söyleyici vü *nā-dān* cāhil *me-bāş* olma

Maḥşūl-i ebyāt: Hayvānāt sākitdir; insān söyleyicidir. Ya‘nī hayvānān tekellūm itmez. Tekellūm insānīñ şanıdır. Lâkin perākende, perīşān ağzına geleni söyler iseñ hayvānātdan *beter* işdesiñ. Öyle ağzına gelen herzeyi söyleme dimekdir. *zīrā* ādemoğlu *nuṭuk* ve ‘aql ile zāhir olur. ya‘nī hayvānātdan fark ve temyīzi *nuṭkı* ve ‘aqlı ile olduğından öyle *hezeyān* söz söyleme. *Tūtī* kuşu gibi *bī-ma‘nā* söz söyleme ve cāhil olma. Ya‘nī sözünü ve soḥbetini bilüp ‘ārif ü dānā olmağdır. *Zīrā* bu *lisān* biñ büyükdür. Anıñ içün bu *lisān*ıñ ve bir parça olan et parçasınıñ muḥāzasıyçün etrafına *serāpā* kemikden dişler ve anıñ üzerine de etden duvak *vaz’* eyle, iḥāṭa ve muḥāfaza oluna. Yine böyle iken o *lisān*ını muḥāfaza idemeyüp *bī-ma‘nā* ve *bī-lüzūm* *tūtī* gibi ötersiñ ve karga gibi şabāḥdan aḥşama kadar laḳ laḳ idersiñ ‘azīzim.

Şahīfe (833):

کینجهان جیفه است و مردار ور خیص
بر چنین مردار چون باشم حریص

(566) şahīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (833):

جاهلی کان بعلم زنده نشد
میتش دان و مسکنش مدفنی

از جنازه نشان جماده او
جامهای تنش بجای کفنی

Cāhilī k’ān be-‘ilm zinde ne-şūd

Meyyiteş dān vü meskineş medfenī

Ez-cenāze nişān cemāde-i ū

Cāmeḥā-yı teneş be-cāy kefenī

Me‘ānī-i elfāz: *cāhilī* bir *cāhil k’ān kī ān* taḳdīrinde; o *cāhil be-‘ilm* ‘ilm ile zinde diri *ne-şūd* olmadı *meyyiteş* -ş *zamīr*; *cāhile rāci’* dir *meyyit*, ölüdür *dān* bil *vü meskineş* -ş *zamīr*; *cāhile rāci’*; anıñ meskini, evi *ḥānesi medfenī* anıñ kabridir *ez-cenāze* ma‘lūm *nişān* ‘alāmet *cemāde-i ū* anıñ cemādāt gibi rūḥsuz, cānsız olmasıdır *cāmeḥā-yı* elbiselerini *teneş* -ş *zamīr*; *cāhile rāci’* anıñ teniniñ, vücūdınıñ aña (359b)eylediği eşvābları *be-cāy* yerinde *kefenī* ma‘lūm; ya‘nī mevtānıñ kefeni yerinde demekdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Bir *cāhil kī*, ‘ilm ile zinde, diri olmadı; o *cāhili* mevtā bil. Anıñ evi, *ḥānesi* anıñ kabridir. Ya‘nī o *cāhil* ölü gibi, *ḥānesi* de anıñ kabridir; orada yatar. Onun cenāzesiniñ ‘alāmeti, nişānı çārşūda, bāzārda cemād gibi rūḥsuz, cānsız gezer. Anıñ vücūdınıñ, teniniñ elbisesi de anıñ kefeni yerindedir. Ya‘nī kefen şırtında mezār kaçgını oruḥlaḳ bir ölüdür. Hikāye : İḥvānımızdan bir *zāt* var idi. O *zāt*, bu gibi olan ādemlere; bunlar ḥayy degildir benim ‘indimde mezār taşı gibidir. Añlında Hüve’l-Ḥallāḳu’l-Bārī yazılmışdır. Hīç bunlarıñ i‘tibārı yokdur, buyurur idi. Şaḥīḥdir; *zīrā kī cehālet* gibi ‘illet ü emrāz yokdur. Ne‘ūzu bi’llāh, çūnkī cehāletden her şey’ olur. Egerçī, derseñ kī sen aña *cāhil* diyorsuñ; lâkin o ādem Fransızca bilür; şeyṭāna külāhı ters giydirir. Tamām tamām, işte bundan büyük *cāhil* mi olur? Benim didigim cehālet işte budur. Vāh bī-çāre, vāh bī-çāre ādem! Bundan aşağıdaki beyitte *cāhil* ile ‘ālim kim oldığını bilürsüñ diḳḳat ve inşāf eyle ‘azīzim.

Şaḥīfe (833):

علم دين فقہست و تفسیر و حدیث

هرکه خواهد غیر ازین کردد خبیس

Cild-i şānīde (381) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mūrāca‘at oluna.

Şahîfe (833) Fi'l-Meşnevî:

دانه مردن مرا شیرین شدست
بل هم احیاء پی من آمدست

Dāne-i mürden merā şîrîn şüdest
Bel hüüm ihyā' pey-i men āmedest

Me'ānî-i elfāz: *dāne-i* bir hâbbe, *dāne mürden* ölmeklik, ölüm hâbbesi, *dānesi merā* bize *şîrîn* tatlu, *hulv şüdest* olmuştur *bel hümihyā'* Âyet-i Kerîmesi kî *tebşîr-i* İlâhî *pey* için *men* benim *āmedest* gelmiştir

Maḥşûl-i beyt: Ölüm hâbbesi, *dānesi* bize tatlu ve *hulv* olmuştur. Ya'nî iki kavrulmuş *râḥatü'l-hulkûm* gibidir. Cenâb-ı Hakk'ın Âyet-i Kerîmesi'nde olan *tebşîr* kî; onlar hayâtdadır buyurması, bu *hiṭâb-ı* İlâhî bizim için nâzil olmuştur. Yoksa bir takım insân şeklinde olan hayvânân (360a) için değildir kî, anlar ölümden firâr iderler; hayvânâtın firâr itmesi gibi. Hayvânâtın firâr itmesinde *hakkı* vardır; *zîrâ* kî bu dünyâda otlak, şulak yerlerde yiyüp, içüb, gezerler. Tûrâb olmadan 'alâdır; lâkin insân öyle değildir. Buradakî yemesi içmesi âhiretde olan ta'âm u şarâbına nisbet olunursa buradakî annesinin karındaki yiyüp içdiği kan ve irin meşâbesindedir. Âhiretdekî sürür ve ferâḥı dünyâda olan sürür ve ferâḥına kıyâs olunursa kezâlik annesinin karındaki sürür ve ferâḥına beñzer. Hâşıl-ı kelâm burası hammâmın külhânıdır; orası Pâdişâhın hâş bâğçesidir sultânım, 'azîzim.

Şahîfe (833) Fi'l-Meşnevî:

اقتلونى يا ثقاتى لا يما
ان فى قتلى حباتى دائما

Uḳtulûnî yâ şikâtî lâyimâ
İnne fî katlî hayâtî dâ'imâ

[Maḥşūl-i beyt]: Bu kelām Hüseyn Manşūr Ḥazretleriniñdir aşlında ammā Ḥazret-i Mevlānā Efendimiz, Ḥazret-i ‘Alī Kerema’llāhu veche lisānından buyurur. Lâkin mertebe-i ‘ışk ve cezbede olan ehl-i fenānıñ ḥālidir. Nitekim bu mertebede olan müştākān ve ciger-sūzān, her biri derler kî; Bizi öldürüñ iy şikāt! Bizi levmeyledigiñiz ḥâlde taḥkīk^{en} benim qatlimdedir ḥayātım dā’imā. Bunun için لا حياة الا فى الموت denilmiştir ‘azīzim.

Şahīfe (834):

زین پیش همی دیدمش اندر دل خویش
دل نیز حجاب بود بر داشت ز پیش

*Z’īn pīş hemī dīdemeş ender-dil-i ḥ’īş
Dil nīz ḥicāb būd ber dāşt zi-pīş*

Me‘ānī-i elfāz: *z’īnpīş* bundan evvel *hemī* böylece *dīdemeş* -ş zamīr-i gā’ib; anı gördüm *ender* içinde *dil* gönül *ḥ’īş* kendü *dil* gönül *nīz* dahı *ḥicāb* ma‘lūm *būd* idi *ber* yukarı *dāşt* tut *zi-pīş* öñden

Maḥşūl-i beyt: Ben kendü gönümde bundan evvel böylece görmüşdüm. Ya’nī gönümde zuhūrāt-ı İlâhī ve tecelliyāt-ı Rabbānī cilve-nümā olurdu. Ḥālbukī gönümde ḥicāb ve perde imiş. Anı da öñden yukarı tut. Ya’nī gönülde bir derecede ‘āşıklara perde ve ḥicāb olur. Anı da ara yerden kaldırmalı, bilā-vāsıta ‘ayn-ı tecellī olmalı ‘azīzim.

Şahīfe (834):

کر در سرت هوای وصال حافظا
باید که خاک در که (360b) اهل نظر شوی

Ger der-seret hevā-yı vişālet Ḥāfızā

Bāyed kí ḥāk dergeh-i ehl-i naẓar ševī

Me‘ānī-i elfāz: *ger eger der-seret seniñ başında hevā-yı maḥabbet vişālest* vuşlat *Ḥāfızā* İy Ḥāfız-ı Şirāzī *bāyed kí gerek kíḥāk* toprak *dergeh* ḥuzūr *ehl-i naẓar* Evliyā-yı Kirām *ševī* olasıñ

Maḥşūl-i beyt: Eger seniñ başında vişāl hevāsı var ise İy Ḥāfız! Gerek kí ehl-i naẓarıñ, Evliyā-yı Kirāmıñ dergāhı ḥāki olasıñ. من اراد ان يجلس مع الله فليجلس مع اهل السریرینا gerek kí kīmyā-yı naẓar olan ehlu’llāhıñ ḥuzūrında ḥāk ile yeksān ve telsīm ve irādetini maḥv üzere olasıñ kí, bakır altun ola ‘azīzim.

Şaḥīfe (835) Kāle’s-Sa’dī:

از ان همنشین تا توانی کریز
که مر فتنه خفته را گفت خیز

(439) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (835) Fi’l-Meşnevī:

ای خنک ان مرد کز خود رسته شد
در وجود زنده پیوسته شد

وای ان زنده که با مرده نشست
مرده کشت و زندگی از وی بجست

حق ذات پاک الله الصمد
که بود به مار بود از یار بود

مار بد جانی ستاند از سلیم
یار بد ارد سوی نار مقیم

İy ḥunek ān merd k’ez-ḥod reste şūd

Der-vücūd-ı zinde'î peyveste şü'd

*Vāy ān zinde kî bā-mürde nişest
Mürde geşt vü zindegî ez-vey bi-cest*

*Hakk-ı Zāt-ı pāku'llāhu's-Şamed
Kî büved bih mār büved ez-yār büved*

*Mār-bed cānī sitāned ez-selīm
Yār-ı bed āred sūy-ı nār-ı muķīm*

Me'ānī-i elfāz: iy harf-i nidā *hunek* mübārek ve mes'ūd *ān* ism-i işāret *merd* insān *k'ez kî* harf-i rabṭ *zi-hod* kendinden *reste* kurtulmuş *şü'd* oldu *der* zarfiyyet *vü hod* ma'lūm *zinde'î* diri *peyveste* ittişāl *şü'd* oldu *vāy* yazık, hayf *ān* ism-i işāret *zinde kî* diri *kībā* ile *mürde* ölmüş *nişest* oturmuştur *mürde* ölmüş *geşt* oldu *vü zindegî* diriligi *ez-vey* andan *bi-cest* sıçradı *hakk* hakkı için dimekdir *Zāt-ı pāku'llāhu's-Şamed* işbu şifāt ile *mevşūf* olan *Zāt-ı pākīn* hakkı için *kî* harf-i rabṭ *büved* olur *bih* eygü *mār* hayye, yılan *bed* kötü *ez-yār* dost, müşāḥabet *bed* kötü *mār* hayye, yılan *bed* kötü *cānī* cān, hayātı *sitāned* alır *ez-selīm* selīm olan ādemden *yār-ı bed* kötü *yār*, dost *āred* getirür *sūy* (361a) taraf *nār* ateş *muķīm* dā'im, bākī

Maḥşūl-i ebyāt: Mübārek ve mes'ūd ol. Merd-i kāmīl ve insān kî kendüsinden kurtulmuştur. Enāniyyeti ve benliği gitmiştir. Zinde olan vücūda ittişāl olmuştur. Ya'nī Cenāb-ı Hakk ile zinde ve hayāt-ı ebedi bulmuştur. Yazık ve hayf, ol zinde ve diri olan insān kî, ölmüşler ile oturmuştur. O zinde olan ādemde öyle ölümler ile oturması sebebiyle andan dirilik, zindelik sıçramıştır. Ya'nī o da anlar gibi ölü olmuştur. Şamed olan *Zāt-ı pākī* hakkı için kî; kötü yılan kötü aḥbābdan eygüdür. *Zīrā* kî kötü yılan sālīm ve selīm olan ādemiñ cānını alır. Ya'nī o ādemi şoşar, zehirler o da ölür. Lākin kötü aḥbāb bākī, dā'im olan ateş tarafına getirür aḥbābını; ya'nī cehenneme idḥāl itmege sebebedir. Bu zehir kî ebedī, bākīdir. Öyle bir kere cān virmege kıyās olmaz efendim, 'azīzim.

ترا انكه چشم و دهان داد و كوش
اكر عاقلی در خلافتش مكوش

مكن كردن از شكر منعم مبيچ
كه روزی پيش سر بر آری بهيچ

Tu-rā Ān kí çeşm u dehān dād vü gūş
Eger ‘ākilī der-ḥilāfeş me-kūş

Me-kün gerden ez-şükr-i Mün‘im me-pīç
Kí rüzī pīş ser ber ārī be-hīç

Me‘ānī-i elfāz: *tu-rā* saña *Ān kí* ol *Zāt kí*; *ya‘nī* Cenāb-ı Hakk *çeşm göz u dehān* ağız *dād* ihsān itdi *vü gūş* kulağ *eger ‘ākilī* eger ‘ākil iseñ *der zarfiyyet ḥilāfeş* -ş *zamīr*; Hakk’a *rāci‘dir*; Anıñ emriniñ *ḥilāfına me-kūş* sa‘y eyleme *me-kün* eyleme *gerden* boynını *ez-şükr-i Mün‘im* in‘ām idiciniñ şükründen *me-pīç* bükme, çevirme *kízirā rüzī* birgün *pīş* eñ soñ *ya‘nī* eñ soñkı gündeser baş *ber* yukarı *ārī* getirürsüñ *be-hīçhīç* ile; *ya‘nī* elde bir şey’ yokdur

Maḥşül-i ebyāt: Ol Cenāb-ı Hakk *kí*; saña göz, ağız, kulağ virmişdir. Eger ‘ākil iseñ O Cenāb-ı Hakk’ıñ emriniñ *ḥilāfına* bunları şarf eylemege sa‘y itme. *Ya‘nī* bunları saña ne içün virmiş ise bilürsüñ *yā, mā ḥalaqnehû* şarf eyle. Eger Cenāb-ı Hakk’ıñ virmiş olduğu *in‘ām u ihsānıñ* şükrinden ve bu *a‘zā kí* saña ihsān **(361b)**itmişdir. Bunuñ şükriniñ *īfāsından* boynını bükür, çevirir iseñ eñ soñ gün *kí*, *yevm-i kıyāmdır*, o günde başıñ yukarı getirürsüñ *hīç* ile. *Ya‘nī* bir şey’ yokdur; müflis, mendebür dimekdir.

Şahīfe (836):

شكر نعمت نعمتت افزون كند
كفر نعمت از كفت بيرون كند

Cild-i şānīde (229) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (836):

جوان و پیر که در بند مال و فرزندند
نه عاقلند که طفلان نا خردمندند

Civān u pīr kī bend-i māl u ferzendend
Ne ‘āqilend kiṭīflān-ı nā-ḥiredmendend

Me‘ānī-i elfāz: *civān* delikanlu *u pīr kī* iḥtiyār kider zarfiyyet *bend* kaydında *māl* ma‘lūm *u ferzendend* evlād, oğullar *ne* degil *‘āqilend* ‘aql *kī ṭīflān* çocuklar *nā-ḥiredmendend* ‘aqlsız dımekdir

Maḥşūl-i beyt: *Civān* u *pīr* ādemler *kī*, *māl* ve *evlād* kaydındadır. Öyle olan *civān* u *pīr* ādemler ‘āqil degildir; ‘aqlsız çocuklardır. Belkī daha fenādır. *Zīrā* *kī* bu *pīr*, iḥtiyār ādem *kī* kendüsine ölmeklik, āḥiret, ḥātırına gelmeyüb dā’imā *māl*, aqçe, *evlād* u ‘ıyāl kaydında şabāḥdan aḥşama kadar bunlar içün biñ dürlü yalan ṭolan ṭolab uydurub ḥalkıñ cānını yaqar. Bundan ‘aqlsız daha kim olur ‘azīzim.

Şaḥīfe (836) Fi’l-Meşnevī:

چیست دنیا از خدا غافل بدن
نی قماش نقره و فرزند و زن

مال را کز بهر دین باش حمل
نعم مال صالح خواندش رسول

اب در کشتی هلاک کشتی است
اب اندر ریش کشتی پستی است

چونکه مال و ملک را از دل براند
زان سلیمان خویش جز مسکین نخواند

Çĩst dünyā ez-Hudā gāfil buden
Nĩ kumāş vü noķre vü ferzend u zen

Māl-rā k'ez-behr-i dīn bāş ħamūl
Ni 'me māl-i şāliḥ ḥ'āndeş Resūl

Āb der-keştī helāk keştī est
Āb ender-zīr-i keştī poştī est

Çünkü māl u mülk-rā ez-dil bi-rānd
Z'ān Süleymān ḥ'īş cüz miskīn ne-ḥ'ānd

Me'ānī-i elfāz: *çĩst* nedir *dünyā* ma'lūm *ez-Hudā* Cenāb-ı Hakk'dan *gāfil* ma'lūm *buden* olmak *nĩ* değil *kumāş* ma'lūm *noķre* akçe *vü ferzend* evlād *u zen* karı *māl-rā* māl *k'ez* *kĩ* zi-behr-i *dīn* dīn-i mübīn için *māl bāş* olur *ħamūl* yüklenmiş *ni'me* güzel *māl-i şāliḥ* şāliḥ ādemiñ mālı *ḥ'āndeş* -ş (362a)zamīr; māl-ı şāliḥ rāci'dir; okumuşdur *Resūl şallā'llāhu* 'aleyhi ve sellem Efendimiz *āb* şu *der* zarfiyyet *keştī* sefine gemisi *helāk* ma'lūm *keştī* sefineyi -est -dir *āb* şu *ender* içinde *zīr* altı *keştī* sefine *poştī* arkası, zehīr -est-dir *çünkü māl u mülk-rā* ma'lūm *ez-dil* gönülden *bi-rānd* sürdiz 'ān bu sebebden *Süleymān* 'aleyhi's-selām *ḥ'īş* kendüsini *cüz* gayrı *miskīn* ma'lūm *ne-ḥ'ānd* okumadı

Maḥşūl-i ebyāt: Dünyā nedir? Cenāb-ı Hakk'dan gāfil olmaqdır. Yohsa dünyā kumaş, akçe, para, evlād *u* 'ıyāl bunlar degildir. Ya'nĩ bunlarıñ ismi dünyā degildir. Bunlar, Cenāb-ı Hakk tarafından 'abdine ihsān ve 'ināyet olunur şey'lerdir. Ancak dünyā, bunlara maḥabbet idüp Cenāb-ı Hakk'dan gāfil olmaqdır. Māl, ya'nĩ akçeler, liralar dīn-i mübīn için insān, yüklenmiş ve kazanmış olsa ne zarar? Pek 'alādır. Zīrā şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hādīs-i Şerīflerinde; Ne güzel māl'dır şāliḥ olan kullar için, buyurmuşdur. Ya'nĩ şāliḥ olan insāna māl, aşlā zarar *u*

ziyān itmez. Anıñ içün kî o şālih aña maḥabbet itmez. Ancaḡ dīn yolına şarf itmek içün muḥāfaẓa ider. Temşīl tarafıyle buyururlar kî; şu sefīneniñ içine girse sefīneyi helāk ider; deñize ġarḡ ider. Lâkin sefīneniñ içine girmeyüp sefīneniñ altında olsa o şu sefīneye arḡa, zehīr olup o sefīne istediġi maḥale gider o şu sāyesinde. Çünkî māl u mülki gōñlinden sürdi, atdı. Bu sebebden Süleymān ‘aleyhi’s-selām kendüsine miskīn okudı. Evet, Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ ol ḡadar māl u mülki gōñlinden çıkarmasıyla dünyāya mālīk oldı. Ḳā‘idedir kî, bir ādem dünyāyı ḡalbinden çıkarmaz ise dünyā aña teveccüh itmez. Meşelā, şemsi arḡasına bıraḡan ādemiñ gölgesi öñine düşer. O ādem ne ḡadar ḡoşsa gölgesini tutamaz. Lâkin şemsi öñine alsa gölgesi arḡasına ḡalur; o ādem nereye gitse gölgesi arḡasından (362b)gelür; hīç ayrılmaz. Ne ḡadar ḡoşsa gölge de anıñla berāber ḡoşar. İşte bunuñ gibidir; şems-i ḡaḡīḡatı öñine alup aña müteveccih olur iseñ gölge gibi olan dünyā anıñ arḡasından sür‘atle gelür ‘azīzim.

Şaḡīfe (837) Ḳāle’s-Sa’dī:

كسى را كه با خواجه تست جنك

بدستش چرا ميدهی چوب و سنك

سك اخر كه باشد كه خوانش نهند

بفرمای تا استخوانش دهند

Kesī-rā kî bā-ḡāce-i tust ceng

Be-desteş çerā mī-dehī çüb u seng

Seg āḡir kî bāşed kî ḡāneş nehend

Bi-fermāy tā üstüh āneş dehend

Me‘ānī-i elfāz: *kesī-rā* kî bir kimesne *kībā-ḡāce-i tust* seniñ ḡāceñ ile *ceng* ceng ü cidāldedir *be-desteş* -ş zāmīr; ceng iden ādeme rāci‘dir; anıñ eline *çerā* niçün *mī-dehī* virirsiñ *çüb* şopa, ‘aşā *vū seng* taş *seg* köpek *āḡir* başḡa, nihāyet *kî bāşed* kim

olur *kīh ʿāneş* aña sofrā, ni‘met *nehend* qorlar, vaż‘ iderler *bi-fermāy* buyur, emr it *tā hattā üstüh ʿāneş* -ş zamīr; köpege *rāci*‘dir; aña kemik *dehend* virsünler

Maḥşül-i ebyāt: Bir kimesne kī, seniñ efemdiñ ile ceng ü cidāldedir. Niçün anıñ eline şopa ve taş virirsiñ? Ve bu dostluk mıdır? Dostluk budur kī, o düşmāniñ elindeki şopayı, taşı alasıñ. Āḥir, nihāyet köpek kim olur kī, anıñ öñine sofrā ve ni‘met qorlar, buyur, emr it, anıñ öñine bir kemik qosunlar. O köpege kemik kāfī vü āfidir. Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaqq’ıñ düşmānlarına mu‘āvenetiñ lüzümü yokdur. Anlarıñ işlerine, qabīḥ fi‘illerine rāzī olup anlara mu‘āvenet itmekdir. ‘Aynı ḥaṭā elinden gelür ise anları o işden men‘ eyle. Veyāḥud anlara mu‘āvenet itmeyüp köpege kemik atar gibi qāzab ve ‘adāvet ile nazār eyle ‘azīzim.

Şaḥīfe (837):

کم شده چون سایه نور افتاب
یا چو بوی کل در اجزای کلاب

Güm şüde çün sāye nūr-ı āfitāb
Yā çü bŷy-ı gül der-eczā-yı gül-āb

Me‘ānī-i elfāz: *güm* gā‘ib *şüde* olmuş *çün* gibi *sāye* zıll *nūr* ma‘lūm *āfitāb* şems *yā* yāḥud çü gibi *bŷy* koqu *gül* ma‘lūm; çiçek *der-eczā-yı* cüz’lerinde *gül-āb* gül-ābdanlığıñ

Maḥşül-i (363a)beyt: Güneşiñ senden zıll u sāyesi gā‘ib olmuşdur. Ya‘nī güneşiñ nūrı sāyeyi gā‘ib ider. Sāye, gölge olmaz. Anıñ gibi olmuşdur. Yāḥud gülüñ koqusı gibi gül-ābdanlığıñ eczālarında gā‘ib olmuşdur. Ya‘nī güneşiñ nūrınıñ ziyāsı, sāyesi gā‘ib ider.

Şaḥīfe (838):

همه تخت و ملکی پذیرد زوال
بجز ملک فرمانده لا یزال

*Heme taht u mülkî peẓîred zevāl
Be-cüz mülk fermānde lā-yezāl*

در دائره فرمان ما نقطه تسليم لطف ان
چه تو اندیش و حکم آنچه تو فرمایی

*Der-dā'ire-i fermān mā nokta-i teslīmīm
Luṭf ān kī Tu endīş u ḥukm ān çī Tu fermāyī*

کجا سر براریم ازین عار و ننگ
که با او بصلحیم و با حق جنگ

*Kücā ser ber ārīm ez-în 'ār u neng
Kī bā-ū be-şulḥīm vü bā-Ḥaqq ceng*

Me'ānī-i elfāz: *heme cümle taht ma'lûm vü mülkî* benim mülküm *peẓîred* kabûl ider *zevāl* ma'lûm; *fenā* bulmak *be-cüz* gayr *Melik fermānde lā-yezāl* Cenâb-ı Hâkk'ın ismidir *der* zarfiyyet *dā'ire-i* ma'lûm *fermān* ma'lûm; *fermān dā'iresinde mā* biz *nokta-i teslīmīm* noktasıyız *luṭf ān çī* lûtf ol nesne kī *Tu* Sen *endīş* fikir ve tedbîr idersin *vü ḥukm ān çī* hüküm ol nesne kī *Tu* Sen *fermāyī* buyurursun *kücā* kande *ser baş ber ārīm* yukarıya getüreyim *ez-în* bu *'ār u neng* nâmûsdan kī *bā-ū* onuñla *be-şulḥīm* müşâleḥadayım *vü bā-Ḥaqq* Cenâb-ı Hâkk ile *be-ceng* ceng ü cidâldeyim

Maḥşûl-i ebyât: Benim cümle mülküm ve taht u saltânâtım zevāl kabûl ider; ma'lûmdur, Cenâb-ı Hâkk'ın Mülk-i lā-mekândan gayrı. Ya'nî bu fânî dünyâda olan mülk ve taht u saltânât zâ'il olur, *fenā* bulur. Ancak Cenâb-ı Hâkk'ın Mülk-i lā-mekânı (363b) olan saltanat-ı İlâhî ve lā-yezâli bâkî ve dâ'imdir. Biz, *dā'ire-i nokta-i teslīm*deyiz. Luṭf u keremiñe Sen, ya'nî Cenâb-ı Hâkk ihsân idersin. Fermānda ve ol hüküm-i endîşe vü tefekkür kī, Sen buyurursun, *fermān* Seniñdir. Hâşâ, şümme hâşâ; Cenâb-ı Hâkk endîşe vü tefekkürden münezzehtir. Ancak bi-ṭarîkı'l-efhām

söylenmiştir. Bu ‘ār u nāmūsdan başımı nereye getüreyim kí, o nefis ve şeytân ile müşâlehe olup zevk u şafâdayız; ancak Cenâb-ı Hakk ile ceng ü cidâldeyiz. Hâşâ, sümme hâşâ; ya’nî emr-i Îlâhiyye’ye ‘adem-i inkiyâddan kinâyedir demek olur ‘azîzim.

Şahîfe (838) Kâle’l-Hâfız:

مكن بنامه سياهی ملامت من مست
که اکه است که تقدیر بر سرش چه نوشت

Me-kün be-nāme-siyāhī melāmet men mest
Kí āgehest kí taqdīr ber-sereş çî nüvişt

Me‘ānī-i elfāz: *me-kün* eyleme *be-nāmesiyāhī* siyāh nām ile ya’nî günehkār demekdir. *melāmet* ta’n *men* ben *mest* sarhoş *kík* kim *āgeh* āgāh, ālim -est -dir *kí taqdīr* muḳadderāt-ı Îlāhī, hüküm-i Rabbānī *ber-sereş* anıñ başına *çîne nüvişt* yazdı

Maḥşûl-i beyt: Ben *mest*, sarhoş nām-ı siyāh ile, günāhkārılık ile *melāmet* eyleme. Ya’nî bu âdem sarhoşdur, fenâdır, şöyledir, böyledir diyü kötüleme. Kim āgāhdır, kim bilür *kí taqdīr-i Îlāhī* anıñ başına ne yazdı? ‘Ākıbeti nasıl olacağını kim bilür Cenâb-ı Hakk’dan gayrı. Çok sa’îdler var *kí*, ‘ākıbetde şakī olur; çok şakīler var *kí*, ‘ākıbetde sa’îd olur. Bu bâbda olan Aḥādīs-i Şerīfeler ma‘lumdur. Anıñ için kimesneye i’tirāz itmeyüp cümleyi hoş görmek dervîşanın birinci vazîfesinden olduğu ma‘lumdur.

Şahîfe (838):

زاهد ایمن مشو از بازی غیرت زنهار
که ره تا دیر مغان این همه نیست

Zāhid īmen me-şev ez-bāzī-i ġayret zinhār
Kí reh tā deyr ez-şavm ‘a muġān īn heme nīst

Me‘ānī-i elfāz: *zāhid* ma‘lūm *īmen* emīn olmak *havfı* terk itmek *me-şev* olma *ez-bāzī-i* oyun *gayret* ma‘lūn *zinhār* şaķın *kızırā reh* yol *tā hattādeyr* kilise *ez-şavm‘a* ‘ibādetḥāneden *muğān* cem‘-i men‘; *kāfir īn heme* böylece *nīst* yokdur

Maḥşūl-i beyt: İy *zāhid*, ‘ābid emīn olma! *Gayret* oyunundan aşıla, şaķın. Ya‘nī *gayret-i İlāhī* ve mekr-i *Rabbānī*’den emīn olma. *Zīrā (364a)* yol ve *tarīķ* şavm‘aden kiliseye kadar böylece degildir. Ya‘nī bu‘d-ı mesāfe yokdur. Kendüne mağrūr olma, emniyyet üzere olmamekr-i İlāhīden. *Zīrā* kī çok ‘ābidler intihāya varamayup yolda iken dālālete gitdiler. Ya‘nī çok ‘ābid ve *zāhidler cāmi‘* yolından kilise yolına gitdi. ‘Ābid iken fāsıd oldu, demekdir.

Şaḥīfe (839) Kāle’l-Ḥāfız:

سحر با معجزه پهلو نزند ایمن باشد
سامری کیست که دست از ید بیضا ببرد

Siḥr bā-mu‘cize pehlū ne-zend īmen bāşed

Sāmirī kīst kī dest ez-Yed-i Beyzā bi-bered

Me‘ānī-i elfāz: *siḥr* ma‘lūm *bā-mu‘cize* mu‘cize ile *pehlū ne-zened* muķābil olamaz *īmen* emīn *bāş* ol *Sāmirī* ma‘lūm *kīst* kimdir *kīdest* el *ez-Yed-i Beyzā* beyzā olan elden kī mu‘cize-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdır *bi-bered* ilete

Maḥşūl-i beyt: Siḥir, mu‘cize ile berāber muķābele itmege kādır olmaz emīn ol. *Sāmirī* kimdir kī *Yed-i Beyzādan* el ilete; ḥāşā. Ya‘nī siḥir mu‘cizeye ve bātıl-ı ḥaķķa gālib ve muķābele itmeklige kādır olmaz. İy sāye ve nazaru’llāhda olan ṭālib! Emīn ol kī, siḥr(e)-i fir‘avn, ‘asā-yı Mūsā öñünde mağlūb ve zebūn olduğı gibi *Sāmirī* kāfir ḥalli *Benī İsrā’ıl*’den siḥr ile ‘acel^{en} cidāle ḥ‘ār yapmış iken *Yed-i Beyzā-yı* Mūsā ‘aleyhi’s-selām öñünde zebūn ve mağlūb ve merdūd olduğı gibi merdān-ı *Ḥudā*’nıñ kerāmeti ve kuvvet-i qudsiyyesi öñünde nefis ve şeyṭān gibi ‘adūlarıñ siḥri ve vesāvisidaḥı mağlūb ve merdūddur, demek olur.

Şahîfe (839):

صعوه كو با عقاب سازد جنك
دهد از خون خود پرش را رنك

Şa 've kû bā- 'uqāb sāzed ceng
Dehed ez-ḥūn-ı ḥod pereş-rā reng

Me'ānī-i elfāz: *şa 've* kırlancık [kırlangıç] kuşu *kû* kî *û* taqdîrinde *bā- 'uqāb* tavşancık denilen kuş ile *sāzed* düzer *ceng* kavga, *cidāl dehed* virir *ez-ḥūn-ı ḥod* kendü kanından *pereş-rā* kanadına *reng* elvān

Maḥşûl-i beyt: Kırlancık kuşına o kuş tavşancık denilen kuş ile *ceng* [ü]cidāl ve kavga ider. Bu cengden kendü kanadına kendüsiniñ **(364b)**kanından *reng* virir. Ya'nî tavşancık kuşıyla başa çıkamayub kendüsini helāk itdirüb kendü kanıyla kendüsini boyar dimerdir.

Şahîfe (839):

هر كرا اقبال باشد رهنمون
دشمنش كردد بزودى سرنكون

Her kî-rā iqbāl bāşed reh-numūn
Düşmeneş gereded be-zūdī ser-nigūn

Me'ānī-i elfāz: *her kî-rā* her kime *iqbāl* ma'lūm *bāşed* olur *reh-numūn* yol gösterici; ya'nî *iqbāl* gelür *düşmeneş* -ş zamîr; şāhib-iqbāle rāci'dir *gerded* ider *be-zūdī* 'acele, sür'atle *ser baş nigūn* aşığı

Maḥşûl-i beyt: Her kime kî *iqbāl* teveccüh ider; anıñ düşmeni 'acele, sür'atle başaşağı ider. Ya'nî *iqbāl* teveccüh iden âdem düşmenlerini 'acele, sür'atle başaşağı ider. Zîrā meydān, şāhib-iqbālindir. Artık anıñ öñine kim gelür? Hikāye : İqbāl, denilen zātıñ bir maḥbûbı var imiş. Anı çokdan beridir ġā'ib eylemiş. Dā'imā o,

maḥbūbını arar imiş. Ancak İkbālîñ gözi başınıñ üzerinde oldığı cihetle eline geçürdigi âdemi bir kere yerden kaldırub maḥbūbı olup olmadığını müşāhede itmek için başına kadar götürürmüş. Çünkü gözleri(ñ) tepesinde olduğundan görmek için nazar idermiş, kî kendüsiniñ aradığı maḥbūbı değildir; hemān oradan birağub yere atarmış. Artık kolu mı kırılır, başı mı yarılr vazīfe irmez imiş. Diğerini daḥı böyle idermiş. Ve'l-ḥāşıl eline geçeni, öñine geleni böyle idermiş. 'aḳllu olan âdem o İkbāl'îñ aşlā yanına gitmemeli, belkioldığı maḥalleye bile girmemeli kî, belkibenı de eline geçürür ḥavfıyla. Hālbukı sen, ā bī-çāre iḳbāl beni tutsuñ diyü rüşvet virüb cān atarsañ; yazık yazık saña be hey aḥmak insān.

Şaḥīfe (840) Fi'l-Meşnevī:

چون کتاب الله پیامد هم بران
این چنین طعنه زدند آن کافران

[که] اساطیرست و افسانه نژند
نیست تعمیقی و تحقیقی بلند

کودکان خرد فهمش میکند
نیست جز امر (365a) پسند و نا پسند

ذکر یوسف ذکر زلف پر خمش
ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

ظاهرت و هر کسی پی میبرد
کو بیان که کم شود در وی خرد

گفت اگر آسان نماید این بتو
این چنین آسان یکی سورت بکو

جنتان و انستان و اهل کار
کو یکی ایت ازین آسان بیار

*Çün Kitābu 'llāh bi-yāmed hem berān
În çünîn ta 'ne zedend ān kāfirān*

*Kî esāṭīrest u efsāne-i nejend
Nīst ta 'mīkī vü tahkīkī būlend*

*Kūdekān-ı ḥord fehmeş mī-kūned
Nīst cüz emr-i pesend vü nā-pesend*

*Zīkr-i Yūsuf zīkr-i zūlf-i pūr ḥameş
Zīkr-i Ya 'kūb vü Züleyhā vü ḡameş*

*Zāhirest vü herkesī pey mī-bered
Kū beyān kî kem şeved der-vey ḥired*

*Güft eger āsān nümāyed īn be-tu
În çünîn āsān yekī sūret bi-gū*

*Cinnetān vü insetān vü ehl-i kār
Gū yekī āyet ezīn āsān bi-yār*

Me'ānī-i elfāz: *çün* çünkim *Kitābu 'llāh* Kur'an-ı 'Azīmü's-Şān bi-yāmedgeldi hem daḥı ber üzere *ān* ism-i işāret; anıñ üzerine *în çünîn* bunuñ gibi *ta 'ne* ma'lūm zedend vurdılar *ān* ism-i işāret *kāfirān* kāfirler *esāṭīrest* hikāyeler *u efsāne* fā'idesiz olan hikāye *nejend* eski, 'atık *nīst* yokdur *ta 'mīkī* derinligi *vü tahkīkī* ḥaḳīḳati *būlend* 'alī, yüksek *kūdekān* çocuklar *ḥord* ufaḳ *fehmeş* -ş zamīr; Kitāb'a rāci'dir; fehm, idrāk *mī-kūned* iderler *nīst* yok *cüz* gayrı *emr* iş *pesend* maḳbūl *vü nā-pesend* nā-maḳbūl *zīkr-i Yūsuf* Yūsuf 'aleyhi's-selām' ın *zīkr-i zūlf* ma'lūm *pūr*

hameş -ş; Yūsuf ‘aleyhi’s-selām’a rāci‘dir zikr-i Ya‘kūb Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām’ın zikri vü Züleyhā Hazret-i Züleyhā’nın zikri vü gameş -ş zamīr; Züleyhā’ya rāci‘dir; anın ğam u elemiñin zikri zāhirest zāhir ve āşikāredir vü herkesī her kimesne pey iz, yol mī-bered iletür kū kanı beyān kīma‘lūm kem noķşān şeved olur der zarfiyyet vey anda hıred ‘aql güft Cenāb-ı Hāķķ buyurdı eger āsān kolay nümāyed görünür in bu Kur‘ān be-tu saña in çünin bucaleyin āsān kolay yekī bir sūret sūre bi-gū söyle cinnetāncinleriñiz vü insetān insānlarıñiz vü ehl-i kār daħı iş ehli gū söyle yekī bir āyet ma‘lūm ezin bundan āsān kolay bi-yār getir

Maḥşul-i ebyāt: Çünkim Kitābu’llāh olan Kur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-Şān geldi, nāzil oldu. Anın üzerine; ya’nī Kur‘ān-ı Kerīm’e kāfirler ta‘ne urdılar, ta‘n eylediler. Böyle diyü kī, **(365b)**ol Kur‘ān-ı ‘Azīm eski, ‘atīķ hikāye ve muşālihden baḥş ider. Bu Kur‘ān’da bir ‘amīķ ya’nī derin ve ḥaķīkatden bir şey’ yokdur; ya’nī daķīķ [u] raķīķ ma’nālar yokdur. Zīrā ufaķ oğlancıķlar anı fehmi iderler. Ya’nī evlād-ı ‘Arabın etfāli kendi lisānları üzere olduĝı cihetle anın ma’nā-yı ma‘neviyyesini fehmi iderler. Maķbūl, nā-māķbūl emirden ğayrı bir şey’ yokdur derler. Daħı kāfirler derler kī, o Kur‘ān’da Yūsuf ‘aleyhi’s-selām’ın zikri ve anın pūr-ḥam olan zūlfünün zikri ve Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām’ın zikri ve Züleyhā’nın zikri ve anın ğam u elemiñin zikri, işte bunlardan başka bir şey’ yokdur, didiler; daħı didiler zāhir ve rüşendir herbir kimesne aña yol ve iz iletür. Ya’nī anı fehmi eyler. Kanı Kur‘ān’da beyān kī ‘aql anda kem ve ḥayrān ola. İşte bunlar Hazret-i Kur‘ān’ın zāhirine nazar eyledikleri ecelden bunlara ol Kelām-ı ‘ālī-şān āsān göründi. Cenāb-ı ‘İzzet Kur‘ān-ı ‘Azīm ḥaķķında böyle dīn, kāfirlere bir sebil-i mu‘ārıza bunların her birine ḥiṭāb^{en} didi. Eger saña Kur‘ān-ı ‘Ālī-şān āsān görünürse, bucaleyin āsān bir sūre hem sen söyle daħı bu ta‘nelere ḥiṭāb^{en} buyurur. Siziñ cinleriñiz ve insleriñiz daħı ehl-i kārınız bunların cümlesine Kur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-Şān’ın āyetlerinden bir āyet getürdi. Yā Muḥammed şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem! Bunların cümlesi birbirine mu‘īn ü zehīr olsalar, Āyāt-ı Kur‘āniyye’den bir āyetiñ mişlini getürmege kādir olamazlar ‘azīzim.

Şahīfe (840) Kāle’ş-Şeyhü’l-‘Atṭār Kuddise Sırruhu:

خويشتن را خواجه عرصات گفت

انما انا رحمة مهداة گفت

H'ıšten-rā H'āce-i 'Araşāt güft
Innemā enā raḥmetu mehdātun güft

Me'ānī-i elfāz: *h'ıšten-rā* kendüsine *H'āce-i 'Araşāt* Meydān-ı 'Arasātıñ Efendisi şallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri *güft* dedi, buyurdu *innemā* hemān, ancak *enā* ben *raḥmetü* rahmet-i İlāhī *mehdātun* hidāyet olunmuş Maḥbūb-ı Rabbānī *güft* buyurdu

Maḥşūl-i beyt: Meydān-ı 'Araşāt'ıñ Efendisi şallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri kendü Zāt-ı Şerīfī için buyurdu kī : Hemān, ancak benim rahmet-i 'ālemīn ve hidāyet olunmuş Maḥbūbū'l-Hālīkīn (366a)diyü buyurdu. Āmennā ve şaddaknā. Allāhümme şalli ve sellim 'alā seyyidinā Muḥemmedin ve 'alā ālihi ve şaḥbihi ve sellim. Āmīn, āmīn, āmīn be-cāh-ı Seyyidü'l-Mürselīn.

Şahīfe (841):

گفت حق آمرزش از من می طلب
 کان طلب مر عفو را باشد سبب

از پی زهر کناه ار بشنوی
 هست استغفار تریاق قوی

Güft Hakk āmorziş ez-Men mī-ṭaleb
K'ān ṭaleb mer 'afv-rā bāşed sebeb

Ez-pey-i zehr-i günāh er bi-ş'nevī
Hest istiğfār tiryāk-ı kavī

Me'ānī-i elfāz: *güft* buyurdu *Hakk* Cenāb-ı *Hakk āmorziş* mağfiret *ez-Men* Ben'den *mī-ṭaleb* iste, ṭaleb it *k'ān* kī ān taqdīrinde *ṭaleb* istemek *mer* elbette 'afv-rā 'afv ve mağfirete *bāşed* olur *sebeb* ma'lūm *ez-pey* için *zehr-i günāh* ma'lūm; semm-i

ķātil er eger bi-ş 'nevī işidirseñ hest vardır *istiğfār* ma'lūm *tiryāķ-ı kavī* kavī tiryāķdır, 'ilācdır

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Hāķķ buyurđı : Ben'den mağfiret taleb idiñ; kī o taleb, o istemek elbette 'afv ve mağfirete sebep olur. Ya'nī mağfiret ister ise mağfiret olunur, dimekdir. Günāhıñ zehri ve semmi içün eger istimā' iderseñ, işidirseñ mağfiret vardır. Zīrā mağfiret tiryāķ-ı kavīdir, büyük 'ilācdır 'azīzim.

Şahīfe (842) Kāle's-Sa'dī:

کوس رحلت بکوفت دست اجل

ای دو چشم وداع سر بکنید

ای کف و دست و ساعد و بازو

همه تودیع یکدگر بکنید

بر من افتاده مرک و دشمن کام

اخر ای دوستان حذر بکنید

روزگارم بشد بنادانی

من نکردم شما حذر بکنید

Kūs-ı riḥlet bi-kūft dest-i ecel

İy dü çeşmem vedā' ser bi-künīd

İy keff u dest u sâ'id u bâzū

Heme tevdī' yek digər bi-künīd

Ber-men üftāde merg vü düşmen-kām

Āḥir iy dūstān ḥāzer bi-künīd

Rūzigārem bi-şūd be-nā-dānī

Men ne-kerdem şumā ḥāzer bi-künīd

Me‘ānī-i elfāz: *kūs* tabl *riḥlet* göçmek *bi-kūft* urdı, çaldı *dest* el *ecel* ma‘lūm *iy* ḥarf-i *nidā* *dü* iki *çeşmem* gözüm *vedā‘* ma‘lūm *ser* baş *bi-künīd* idiñiz *iy keff* avcunuñ içi *u* *dest* el *u* *sā‘id* koluñ mafşalından bilege kadar olan mahali *u* *bāzū* omuzdan mafşal yerine kadar olan mahale derler *heme* cümle *tevdī‘* *vedā‘* *yek digər* birbirleriyle *bi-künīd* idiñiz *ber-men* benim üzerime *üftāde* düşmüştür **(366b)** *merg* ölüm *düşmen-kām* düşmānıñ murādı *āḥir* eñ soñra *iy dūstān* *iy* dostlar *ḥazer* ma‘lūm *bi-künīd* idiñiz *rūzgārem* benim günlerim, *eyyāmım* *bi-şūd* gitdi *be-nā-dānī* nā-dānlık, *cehl* ile *men* ben *ne-kerdem* eylemedim *şumā* siz *ḥazer* ma‘lūm *bi-künīd* idiñiz

Maḥşūl-i ebyāt: Göçmek, riḥlet tavulını *ecel* eli urdı, çaldı. Ya‘nī bu dünyādan gitmek zamānı geldi. İy iki gözlerim baş ile *vedā‘* idiñiz; iy ‘avcum, el ve kol mafşalları ile *vedā‘* idiñiz; cümleñiz birbiriñiz ile *vedā‘* idiñiz. Düşmānıñ murādı üzere benim üzerime ölüm düşdi. İy dostlar! *Āḥir*, eñ soñra *ḥazer* idiñiz. Benim *eyyāmım* nā-dānlık, *cehl* ile gitdi. Ben bir şey’ idemedim. Bārī siz, *ḥazer* üzere olup a‘māl-i āḥiretten gāfil olmayıñız. İşte mevt-i yakīn geldiğinde ‘ādetdir bu gibi sözler. Lâkin fā‘ide virmez bunlar; evvel gerekdir ‘azīzim.

Şaḥīfe (843) Kāle’l-Hāfız:

تو عمر خواه و صبوری که چرخ شعبده باز
هزار بازی ازین طرفه تر بر انکیزد

Tu ‘ömr ḥāḥ ve şabūrī kī çerḥ-i şu‘bede-bāz
Hezār bāzī ezīn ṭurfe-ter ber engīzed

Me‘ānī-i elfāz: *tu* sen *‘ömr* ḥayāt *ḥāḥ*iste *vü şabūrī* şabırlık *kizīrā* çerḥ felek *şu‘bede-bāz* ḥoḳḳabāz dimekdir *hezār* biñ *bāzī* oyunezīn bundan *ṭurfe* ‘aceb *ter* ziyāde *ber engīzed* koparır

Maḥşūl-i beyt: Sen *‘ömr* ü ḥayāt ve şabırlık iste. *Zīrā* ḥoḳḳabāz felek, bundan ziyāde ‘acīb biñ oyun koparır. Ya‘nī; iy *bī-çāre* mübtelā ‘āşık! Sen, Ḥazret-i Allāh’ıñ ma‘rifetine ve envār-ı tecellīsine mazhar olmak içün Ḥazret-i Ḥaḳḳ’dan

‘ömür iste ve kazāsına dahı rāzī olup belāsına şabr eyle ve cemī‘ hükmüne teslīm olup hıçbir hikmetinden su’āl eyleme. Zīrā bu mu‘ammā ve qaragöz oyunun gösterici hoḳḳabāz felegi, Sübhānehû ve Te‘ālā Hâzretleri bir hikmetle binā eyledi kî her bir nefesde biribirinden ‘acīb ve ‘aḳlın idrâkinden hâric bundan ziyāde biñ oyun ḳoparır ve hikmetler zuhûra getürür ‘azîzim.

Şahîfe (843):

در کار دین ز مردم (367a) بی دین مدد مخواه
از ماه منخسف مطلب نور صبحگاه

Der-kār-ı dīn zi-merdüm-i bī-dīn meded me-ḥ`āh
Ez-māh-ı munḥasıf maṭlab-ı nūr-ı şubḥgāh

Me‘ānī-i elfāz: *der* zarfiyyet *kār* iş *dīn* ma‘lūm *zi-merdüm* insāndan *bī-dīn* dīnsiz *meded* imdād *me-ḥ`āh* isteme *ez-māh* aydan, ḳamerden *munḥasıf* ḥusūf, tutulmuş *maṭlab* isteme *nūr* ziyā *şubḥgāh* şabāḥ vaḳtiniñ

Maḥşûl-i beyt: Dīn işinde *bī-dīn* olan âdemden *meded*, imdād, i‘āne isteme. Tutulmuş olan ḳamerden şabāḥ vaḳtiniñ *nūr* u ziyāsın isteme. Ya‘nī dīne müte‘allıḳ olan şey’leri munāfiḳinden, *bī-dīn* olan küffârdan isteme. Anlardan i‘āne, yardım isteme;çünkü tutulmuş olan aydan ziyā istemek gibidir. beyhûde bunlardan dīne müte‘allıḳ olan şey’lerde yardım, i‘āne istemek ellerinden gelmez ‘azîzim.

Şahîfe (843):

دوستی نفس را بگذار و بگذار از هوس
همچو مردان طالب حق باش بی جویای نفس

Dūstī-i nef̄s-rā bogzār vü bogzār ez-heves
Hemçü merdān ṭālib-i Ḥaḳḳ baş bī-cūyā-yı nef̄s

Me‘ānī-i elfāz: *dūstī-i* dostluğu *nefs-rā* nefis ile dostluğu *bogzār* terk it *vü bogzār* geçez-heves heves-i nefsaniden *hemçü* gibi *merdān* Cenāb-ı Hakk’ın merdleri, insān-ı kāmiller *ṭālib-i Hakk* Cenāb-ı Hakk’ın rızasını ṭalib *bāş* ol *bī-cūyā-yinefs* nefis arayıcı olmaksızın

Maḥşūl-i beyt: Nefs ile dostluğu terk it ve nefsiñ heves ü hevāsından geç. Merdān-ı İlāhī olan ehlu’llāh gibi Cenāb-ı Hakk’ın rızasını ṭalib ol. Nefsiñ ārzū ve heveslerini arayıcı olmaksızın ya’nī nefsiñ ārzū ve heves ve müştahātı ṭalib olma. Ancak Cenāb-ı Hakk ve Anıñ ruzāsı yolımı ṭalib ol ‘azīzim.

Şahīfe (846) Fi’l-Meşnevī:

داند و بو شد بامر ذوالجلال
که نباشد کشف راز حق حلال

Dāned u pūşed bi-emr-i Zū’l-Celāl
Kī ne-bāşed keşf-i rāz-ı Hakk ḥelāl

Me‘ānī-i elfāz: *dāned* bilür *vü pūşed* örter *bi-emr-i Zū’l-Celāl* Cenāb-ı Hakk’ın emriyle *kizīrā ne-bāşed* olmaz *keşf* açmak *rāz* esrār *Hakk* Cenāb-ı Hakk’ın *ḥelāl* zıdd-ı harām

Maḥşūl-i beyt: Cümle Enbiyā-yı ‘İzām ve Evliyā-yı Kirām Hazerātı sa‘īd ve şakī olanları bilürler. Lâkin Cenāb-ı Hakk’ın emri ile örterler. Zīrā kī, Cenāb-ı Hakk’ın esrārını vü rāzını keşf etmek, halka söylemek ḥelāl olmadı; ya’nī harāmıdır. **(367b)** Ancak ehline söylerler. Nitekim sen, dā’ire-i hareme yabacı ādem komadığıñ gibi bu Zevāt-ı Kirām dahımaḥrem-i sarāy-ı İlāhiyye’ye öyle cāhil ve nā-maḥrem olan ādemler komazlar; ruḥşat-ı İlāhī yokdur. Zīrā nā-eline esrār-ı İlāhiyye’den söz söylemek ḥınzırın boynına mücevher ta‘līk etmek gibi olduğunu kütüb-i mutaşavvıfada mestūr ve muḳayyedir sultānım.

Şahīfe (847):

کرت صورت حال بد یا نکوست

نکاریده دست تقدیر اوست

(469) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (847):

اول شکسته باش اوج سریر ملک
یوسف پس از مجاورت قعر چاه یافت

*Evvel şikeste bâş evc-i serîr-i mülk
Yūsuf pes ez-mucāveret ka‘r-ı çāh yāft*

Me‘ānī-i elfāz: *evvel ibtidā’ şikeste* kırılmış *bâş* ol *evc* burc *serîr* taht *mülk* ma‘lûm *Yūsuf* Hâzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm *pes* sonra *ez-mucāveret* komşuluk *ka‘r* dibinde *çāh* kuyu *yāft* buldı

Maḥşûl-i beyt: İbtidā’dan kırılmış göñül ol; ya’nî ol emirde riyâzat ve mücâhede ile kırılmış ol. Şonra mülk, saltanat , taht burcunda ya’nî saltanat ve şevket ü ‘azameti Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm gibi kuyuya komşuluk ve mücāveret sebebiyle bu mülk ü serîri kuyunun dibinde buldı. Ya’nî bir rivâyete göre Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm hüsne mağrûr olduğundan bundan Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm kuyuya bir müddet komşu olup, dibinde kalması sebebiyle Mısır’a pâdişâh olup tâc [u] taht u saltanat buldı. Sen de anıñ gibi riyâzat ve mücâhede kuyusına mücāvîr ol kî, kırık göñül sebebiyle mülk-i taht-ı ma‘neviyyeye nâ’il olursuñ.

Şahîfe (847):

تو بهر حالی که باشی روز و شب
یک نفس غافل مباش از ذکر رب

در خوش ذکر تو شکر نعمتست
در بلاها التجا با حضرتست

Tu be-her hālī kī bāṣī rūz u ṣeb
Yek nefes ġāfil me-bāṣ ez-zīkr-i Rabb

Der-ḥoṣ zīkr-i tu ṣūkr-i ni 'metest
Der-belāhā ilticā bā-Ḥazretest

Me'ānī-i elfāz: *tu sen be-her hālī* her hâlde *kī bāṣī* olursuñ *rūz* gündüz *uṣeb* gice *yek nefes* bir nefes *ġāfil* ma'lûm *me-bāṣ* olma *ez-zīkr-i Rabb* Rabbü Te'ālâ'nın *zīkrinden der-ḥoṣ* hoşlukda *zīkr-i tu seniñ zīkrīñ ṣūkr-ini 'metest* ni'met-i İlâhiyye'niñ *ṣūkri* içündür *der-belāhā* belânın cem'idir; belâ vü muṣîbetlerde *ilticā* ma'lûm *bā-Ḥazretest* Hazret-i Hakk'a ilticâdır

Maḥṣûl-i ebyât: Sen (368a)gice vü gündüz her bir hâlde olursuñ. Ya'nî kî şihhat ve kî 'illet kî ġamnâk kî sürûr ve mest-i 'alâ hâzehu bunların cümlesinde bir nefes Hakk'dan ve Hakk'ın zīkrinden ġāfil olma. Zîrâ bunların cümlesi taraf-ı İlâhiyye'den gelür; müsâfirândır. Binâ^{en} 'aleyh, maḳâm-ı teşekkürde Hakk'ın olmak lâyıkdır. Eygü, hoşluk hâlinde seniñ Cenâb-ı Hakk'ı zīkr itmekligiñ o hoşluk ni'metine şükürdür; belâ vü muṣîbetlerde Hakk'a ilticâdır. Ancak belâ vaktinde hoşluk vakti gibi olmak ve bilâ-fütûr zīkr-i Hakk ile olmak gerekdir. Zîrâ hoşlukda herkes maḥv^{en} ve mesrûr^{en} Hakk'ı zīkr ider. Hüner, belâ vü muṣîbetlerde dahı böylece olmak gerekdir 'azîzim.

Şahîfe (848):

که چو شتاب که صرصر که قرار چو کوه
 که نشیب کبوتر که فراز عقاب

Çü ṣitāb geh ṣarṣar geh ḳarār çü kūh
Geh niṣīb kebūter geh ferāz 'uḳāb

Me'ānī-i elfāz: *geh ba'zṣitāb* te'cîl, sūrat *çü* gibi *ṣarṣar* maṣhûr ṣarṣar rûzgârı *geh ba'z ḳarār* eglenmek *çü* gibi *kūh* tağ (vü) *geh ba'zniṣīb* alçak, ya'nî aşağıya nüzûl *kebūter* gügercin *geh ba'zferāz* yukarıya *'uḳāb* tavşancıl denilen kara kuş

Maḥşûl-i beyt: Ba‘z-ı kere ‘acele ve sür‘at iderseñ şarşar rûzgârı gibi, ba‘z-ı kere karar tutarsañ tağ gibi, ba‘z-ı kere kebûter gibi ya‘nî gügercin gibi aşağı iniş, ba‘z-ı kere tavşancıl kuşu gibi yukarı hürûc iderseñ bir hâlde degilsin. Bu hareket-i mütenevvi‘adan murâdıñ bir şey’ gâ‘ib imişsin; anı arayorsuñ lâkin biliyor mısın nedir o şey’? Maḳâm-ı elestdir kî; orada huzûr-ı Cānān’da Cemāl-i Pāk-i İlâhî müşāhedesiyle olan ‘ışk u maḥabbetiñ dimāğında olan lezzet ve şevktir. Ālān anı ararsın; şuraya buraya koşup gittigin anıñ içündir. Güzellere mā‘il olup arakası sıra gittigin anıñ içündir. Bu ‘ışk kî sende vardır; elbette birgün bulursın, görürsün ‘Azîz’i ‘azîzim.

Şaḥîfe (849) Fi‘l-Meşnevî:

جمله ذرات زمین و آسمان
لشکر حقند کاه امتحان

باد را دیدیکه با عادان چه کرد
ابرا دیدیکه در طوفان چه کرد

Cümle zerrāt-ı zemîn u āsumām
Leşker-i Haḳḳend gāh-ı imtiḥān

Bād-rā dīdī kî bā ‘Ādān çı kerd
Āb-rā dīdī kî der-ṭūfān çı kerd

Me‘ānī-i elfāz: cümlezerrāt her bir zerrāt-ı cihān u zemîn arz ü āsumām gökler leşker ‘asker (368b)Haḳḳend Cenāb-ı Haḳḳ’ın gāh vakt, zamān imtiḥān ma‘lūm bād-rā rûzgārı dīdī kî gördün kībā ‘Ādān ‘Ād Ḳavimlerine çı ne kerd eyledi āb-rā şuyı dīdī kî gördün kīder-ṭūfān ṭūfān vaktinde çıne kerd eyledi

Maḥşûl-i ebyāt: Zemîn ü āsumānıñ cemī‘^{an} zerreleri ya‘nî cümle mevcūdātıñ zerre gibi olan vücūdları imtiḥān vaktinde Allāhu Te‘ālā’nıñ leşkeridir, ‘askeridir. Rûzgārı gördün kî ‘Ād Ḳavmine ne eyledi. Şuyı gördün kî ṭūfān vaktinde Nūḥ

Ḳavmine ne eyledi. İmdi her ‘aşırda irşād ve hidāyete müste‘id olan kimselere hiṭābdır. Ve rū’yetden murād; rū’yet ‘ilmidir kí, yakīne irdikde rū’yet menzilesinde olur. Ya’nī ‘Ā[d] Ḳavmine bādīñ işledigi şey’ler kütüb-i münzele ve tevārīḥde mestūr olduğu üzere okuduñ veyā elsine-i ‘ulemādan anı istimā‘ kıldıñ; saña bir mertebe-i yakīn ḥāşıl oldu kí, gūyā bādīñ ‘Ād Ḳavmine ne işledigini gördüñ. Ve ābīñ vaḳt-i tūfānda Nūḥ Ḳavmine ne kār eyledigini müşāhede kıldıñ ise artık ‘aşrīñ vārişi ve benī İsrā’īlīñ peygamberleri maḳāmında olan mürşid-i kāmile teslīm olup īmān it ‘azīzim.

Şahīfe (849) Ḳāle’l-Hāfız:

مدعى خواست كه ايد بتماشا كه راز

دست غيب آمد و بر سينه نامحرم زد

Müdde’ī ḥ̣āst kí āyed be-temāşā kí rāz

Dest-i ğayb āmed u ber-sīne-i nā-maḥrem zed

Me‘ānī-i elfāz: mudde’ī da’vā-yı kâzibe şāḥibi ḥ̣āst kí istedi kí āyed gele be-temāşā-geh temāşā yeri rāz sır, gizlü demekdir. dest el ğayb ma‘lūm āmed geldi vü ber üzere sīne göğüs nā-maḥrem ma‘lūm zed urdı

Maḥşūl-i beyt: Müdde’ī isttedigi rāz ya’nī sır, esrār temāşāgāhına gele. Ğayb eli geldi ve nā-maḥrem göğüs üzere urdı. Ya’nī, taġyīrū’ş-şekl لا جل الا كل iden ve şayd-ı ‘avām için ıstīlāḥāt-ı ebdālu’llāh’dan ba’z-ı ıstīlāḥāt-ı sirḳatle nice ādāb-ı şer‘i terk idüp belkí nice ḥilāf-ı şer‘ mürtekib iken; ḥālbukí ādāb-ı şer‘i terk iden esrār-ı dīne maḥrem degil iken da’vā-yı kâzib ile vilāyet da’vāsıñ iden ḥayāsız müdde’ī ve zī’b gibi kaṭṭā‘ tarīḳ-i ehlu’llāh olan ‘avām, (369a)tarīḳat isttedigi şıdḳ u ihlāş ile Ḥaḳḳ yolında cān fedā iden ehlu’llāhıñ esrārı temāşāgāhına gele ve esrāru’llāh-ı maṭla‘ ola. Dest-i ḳudret-i İlāhī zuhūr idüp ve anıñ nā-maḥrem sīnesine urub reddeyledi. Ve anıñ ḳas ḳalbi üzere ef‘āl-i ḳabīḥleri cem‘ olup ḳalbini kör ve kendüyi bāb-ı Ḥaḳḳ’dan dūr eyledi ‘azīzim.

Şahīfe (849) Ḳāle’s-Sa’dī:

وکر سیم اندو ده باشد نحاس
توان خرج کردن برنا شناس

منه اب زر جان من برپیشیز
که صراف دانا نکیرد بجیز

چه قدر آوردند بنده خور دیس
که ریز قبا دارد اندام پیس

Veger sīm endūde bāšed nuḥās
Tevān ḥarc kerdē ber nā-šināsī

Me-neh āb-ı zer cān-ı men ber peşiz
Kí şarrāf-ı dānā ne-gīred be-çiz

Çi qadr āverdend bende'ı ḥordīs
Kí zīr-ı kabā dāred endām-ı pīs

Me‘ānī-i elfāz: *veger* eger *sīm* gümüş *endūde* yaldızlanmış *bāšed* olur *nuḥās* bakır *tevān* mümkün *ḥarc* şarf kerdē *ber* üzerenā-šināsī anlamayanlara *me-neh* kıymet *āb-ı zer* altın şuyı *cān-ı men* iy benim cānım *ber* üzere *peşiz* pul *kí zīrā* şarrāf ma‘lūm *dānā* bilici *ne-gīred* tutmaz *be-çiz* bir nesneye *çine qadr* kıymet, *i‘tibār āverdend* getirür[ler] *bende'ı* bir kul *ḥordīs* küçük, ufağ *kí zīrā zīr* altında *kabā* kıymet *dāred* tutar *endām* ma‘lūm *pīs* insanların yüzlerinde *zuhūr* ider alaca ‘illetidir.

Maḥşūl-i ebyāt: Eger bakır, gümüş ile yaldızlanmış olur; ya‘nī zāt^{en} aslı esāsı bakır olup üzerini gümüş ile yaldızlamakböyle olan bakırı, *nuḥāsı* anlamayan tanımayan *ādeme* şarf u şarf mümkündür. Lâkin iy benim cānım! Pul üzerine üzerine altın şuyını kıymet. Yazık değil midir, günâh değil midir? *Kí* bilici, *dānā* şarrāf anı hiçbir şey’e almaz, tutmaz; ‘inde bir mankıra degmez. Ne *qadr* ü kıymet getirür ufağ bende, kul. Ya‘nī böyle bir şağır, ufağ kuluñ *qadr* ü kıymeti ne olur, hiç. *Zīrā* *kí* kıymet altınada alaca denilen ‘illeti tutar. *Zīrā* kalıb ve kıyāfeti güzel ammā

kaḫdānı altında alaca denilen marazı gizlüdür. Anıñ qadr ü kıymeti ne ola; hıç. İşte bundan murād; mürā’ī ve riyākār ‘ābidler ve (369b)muḫallid-i meşāyih ve dervīşler ve’l-hāşıl Hakk içün olmayan ‘amelleriñ şāhibleri cümlet^{en} dāhildir. İşte anlar zāt^{en} pul degmez, kalb ve aqçe itmez. Gömüğüñ bakır olup aşılıarı bakır ve altun şuyı gibi olan ef’āl-i ḫaḫīkiye ve şaḫīhiyye-i ḫüsne şuyıyla yaldızladub bī-çāre aḫmak cāhillere kendülerini vaḫtiñ ḫuṭbı gibi şatarlar. Ḥayf, ḫayf şatana ve alana sulṭānım.

Şaḫīfe (851) Fi’l-Meşnevī:

ادمی را دشمن پنهان بسیست
ادمی با حذار عاقل کیست

Ādemī-rā dūşmen-i pinhān besīst

Ādemī-i bā ḫazer ‘āḫil kesīst

Me‘ānī-i elfāz: *ādemī-rā* ādemiñ, insānıñ *dūşmen* ma‘lūm *nihān* gizlü *besīst* çokdur *ādemī-i* ādem, insān olan *bā-ḫazer* ḫazer eyle, şaḫınmak eyle *‘āḫil* ma‘lūm *kesīst* kimsedir

Maḫşūl-i beyt: Ādemiñ, insānıñ gizlü dūşmānı çokdur. Bu dūşmānlardan ḫazer üzere olan ādem, ‘aḫllu kimsedir. Bu dūşmānlar[ıñ] ḫadd ü ḫesābı yoḫdur. Birinci ve biñ şiddetlūsi, ḫāneniñ içinde gizlenmiş seniñ nefsi-i şomundur. Artıḫ diğlerlerini söylemege lüzūm yoḫdur. Bu dūşmen ile başa çıḫarsañ diğlerleri cümlet^{en} saña bende, ḫul olurlar ‘azīzim.

Şaḫīfe (851) Ḳāle’l-Hāfız:

در راه عشق وسوسه اهرمن بسیست
هوش دار و کوش دل بپیام سروش کن

Der-rāh-ı ‘ışḫ vesvese-i ehremen besīst

Hūş-dār vü gūş-ı dil be-peyām-ı surūş kūn

Me‘ānī-i elfāz: *der-rāh* yolda ‘ışk ma‘lūm vesvese-i ma‘lūm ehremen şeytān *besīst* besest takdīrinde; çokdur *hūş* ‘aql *dār* tut *vü gūş-ı dil* gönül kulağını *be-peyām* haber *surūş* Melek *kūn* eyle

Maḥşūl-i beyt: ‘ışk-ı İlâhî yolında şeytânın vesvesesi çokdur. ‘Aqlını cem‘ eyle ve gūş-ı dili melek haberine eyle. Ya‘nî bu ‘ışk-ı İlâhî yolında şeytânın vesvese-i muhlikesinden gayrı kavlı ile ve fi‘l ile cinsiyet gösteren insân, şeytânın vesvese ve edlâlinden çokdur. ‘aqlını başına cem‘ idüp hâzer ve başiret üzere ol. Ve dâ‘im Hâzret-i Allâh’ın dergâh-ı ‘izzetinde tazarru‘ ve niyâz eyle ve isti‘âze ve istigfâr eyle. (370a) Melek-i mülhimenin haberini ve şâlih olan şâdıkın pend ü naşihatini cân u gönül ile istimâ‘ ve kabûl eyle ‘azîzim.

Şahîfe (852) Kâle’l-Hâfız:

عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد
ای خواجه درد نیست و کر نه طیب هست

(45) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (852):

مکو اصحاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی
جهان پر شمس تبریزست و مردی کو چو مولانا

Me-gū aşhâb-ı dil reftend vü şehir-i ‘ışk şüd hālî
Cihân pür-Şems-i Tebrîzîst vü merdî kû çü Mevlânâ

Me‘ānī-i elfāz: *me-gū* söyleme *aşhâb-ı dil* gönül şâhibi *reftend* gitdiler *vü şehir* memleket ‘ışk ma‘lūm *şüd* oldu *hālî* boş *cihân* dünyâ *pür* tolu *Şems-i Tebrîzî* Kâdessa’llâhu Sırruhu’l-‘azîz -est -dir vü merdî *merd* ü insân-ı kâmil *kû* kanı *çü* gibi *Mevlânâ* Kâdessa’llâhu Sırruhu’l-‘azîz Hâzretleri

Maḥşūl-i beyt: Söyleme kî, aşhâb-ı gönül olan Evliyâ-yı Kirâm ve Mürşidân-ı ‘İzâm Hâzerâtı dünyâdan gitdiler ve ‘ışk memleketi hālî, boş kaldı; böyle

dime. Zîrâ dünyâ Şems-i Tebrîzî gibi Zevât-ı Kirâm Hâzerâtıyla tolıdır. Lâkin, kanı Hâzret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Kuddise Sırruhu'l-‘azîz Efendimiz gibi merd ve insân-ı kâmil? Toğrıdır, âmennâ ve şaddaknâ. Bu dünyâ aślâ, hiç ehlu'llâhdan hâlî vü boş olmaz. Ancağ derecât ve mertebeleriyle meşrebleri muhtelifdir. Kanı bu zamânda Hâzret-i Mevlânâ Efendimiz gibi sulţân-ı ‘ârifîn? Kanı Muhyiddînü'l-‘Arabî gibi sulţân ve ‘ale'l-huşûs Şulţân-ı ‘ulemâ'-i bi'llâh Es-Seyyid Muştafâ Fehmî El-Erzincânî Kuddise Sırruhu's-Samî gibi felek emşâlini görmemiş iki cihânîñ Pâdişâhı ve Hâbîb-i Kibriyâ'nîñ sevgilü bir dânesi? Bunuñ medh u şenâsından degil bu ‘abd-i ‘âşî-i kemter-i bî-mikdâr, belkî cümle ‘uşşâk ve şu‘râ ‘âcizdir. Naşıl kî, Cenâb-ı Risâlet-penâh şallâ'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz, Enbiyâ-yı ‘İzâm Hâzerâtı miyânında mazhar-ı tām-ı Cenâb-ı Hakk ise; işte müşâr^{um} ileyh Efendimiz Hâzretleri dağı böylece mazhar-ı tām-ı Cenâb-ı Risâlet-penâh olmuş idi. Lâkin cemâl-i bâ-kemâlleriyle meclis-i sa‘âdetlerine müşerref olmayan ihvâna bunu ‘arz u beyân müşkildir; ancağ zerre bile olamaz. Bu, ‘abd-i ‘âşîniñ tercüme-i ahvâl-i (370b) Aşçı Dede nām-ı kitâbımızda beyân olunmuşdur. Mütâla‘a buyuran ihvân bâ-şafâ inşâf ider ise sözümi taşdîk iderler ‘azîzim.

Şahîfe (853):

کسی را که پندار در سر بود
مپندار هرگز که حق بشنود

(40) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (853) Fi'l-Meşnevî:

هر که شد مر شاه را او جامه دار
هست خسران بهر شاهش اتجار

هر که با سلطان شود او همنشین
بر درش شستن بود حیف و غبین

دست بوسش چون رسید از پادشاه

کر کزیند بوس پا باشد کناه

کرچه سر بر پا نهادن خدمتست

پیش ان خدمت خطا و ذلتست

شاه را غیرت بود هرکه او

بر کزیند بعد از آنکه دید رو

Her kí şüid mer şāh-rā ū cāme-dār

Hest hüsran behr-i şāheş itticār

Her kí bā-sultān şeved ū hem-nişīn

Ber dereş şesten büved hayf u gabīn

Dest buseş çün resīd ez-pādişāh

Ger güzīned būs pā bāşed günāh

Gerçī ser ber-pā nihāden hīdmetest

Pīş-i ān hīdmet-i haṭā u zilletest

Şāh-rā ğayret büved her kí ū

Ber güzīned ba ‘d ez-ān kí dīd rū

Me‘ānī-i elfāz: *her kí* her şol kimesne *kīşüid* oldu *mer* murûrdan teğarrüb ma‘nāsına *şāh-rā* pādişāha *ū* zamīr; o kimesne *cāme* elbise *dār* tutıcı; ya‘nī kaḫdān ağası *hest* vardır *hüsran* ma‘lûm *behr* için *şāheş* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir *itticār* ticāret kılmak, bāzırgān olmak *her kí* her kim *kībā-sultān* pādişāh ile *şeved* olur *ū* zamīr; o kimesne *hem-nişīn* berāber otırcı *ber* üzere *dereş* -ş zamīr; sultāna rāci‘dir *der* kapu *şesten* oturtmak *büved* olur *hayf* yazık *gabīn* ğabāvet‘den re‘y vü endīşesi za‘īf, aḫmak *dest* el *būseş* -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir öpmek *çün*

çünküresîd irişe *ez-pâdişâh* pâdişâhdan *ger* eger *güzîned* ihtiyâr ide *bûs* öpmek *pâ* ayak *bâşed* olur *günâhma'lûm* gerçî eger çiser baş *ber* üzere *pâ* ayak *nihâdan* koymak *hidmetest* hizmetdir *pîş* önünde *ân* ism-i işâret *hidmet* ma'lûm *u* *zilletest* zilletdir *şâh-râ* pâdişâha *gayret* ma'lûm *büved* olur *ber* her *kî* her şol kimesne *kîû* o kimesne *ber* *güzîned* ihtiyâr ide **(371a)** *ba'd* sonra *ez-ân* *kî* oñdan *dîd* gördi *rû* yüzünü

Maḥşûl-i ebyât: Her şol kimesne kî, pâdişâha tekarrüb kılsa ve câme-dâr olsa yanî kâfdân ağası olsa şâhdan ötüri; ya'nî pâdişâh için aña ticâret kılmak ve bâzîrgân olmak hûsrândır. Herkim kî o sultânâ hem-nişîn vü müşâhabet ola; ol kimesne sultânîñ kapusu üzere oturmak hayf ve ğabâvetdir. Pâdişâhdan ol kimesneye çünkü el öpmek irişe, ol kimesne eger pâdişâhîñ ayağıñ öpmegi ihtiyâr ide, günâh ve ḥaṭâ olur. eger pâdişâhîñ ayağı üzere baş komak hizmet ve 'ibâdetdir; ol hizmet-i refî'anîñ önünde bu hizmet ḥaṭâ vü zilletdir. Ya'nî el öpmek hizmetine nisbet ayak öpmek ḥaḳîr ve dūn-ter olur. Ol mertebeye müsteḥak olsa ve Maḥbûb-ı Ḥaḳîkî, anı o hizmete lâyıḳ kılmış iken bu hizmet mertebesine tenezzül eylese nev'â ḥaṭâ itmiş olur. Pâdişâh-ı Ḥaḳîkate gayret eylemek olur her şol kimesneniñ üzerine kî, o kimesne Anı yüzini gördükden sonra gayrını ihtiyâr ve güzîde eyleye. Ya'nî müşâhede mertebesine irüb bir kimesne Maḥbûb-ı Ḥaḳîkate muḳarrib olduğdan sonra eger gayr-ı hükmünde olan bir şey'i ol kimesne ihtiyâr iderse Ḥaḳḳ Te'âlâ aña gayret eyler. Nitekim bir kimesne bir kimesneyi ziyâde sevse, anıñ gayrıyla yârân olsa gayret eyler. ان الله لغيره feḥvâsınca Ḥaḳḳ Te'âlâ cemî' ḥalâyıḳdan aḡyardir 'azîzim.

Şahîfe (854):

دریغ آدمی زاده پر محل
که باشد چو انعام بل هم اضل

(619) şahîfede zîkr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (854):

نه مارا در میان عهد وفا بود
جفا کردی و بد عهدی نمودی

هنوزت ار سر صلست باز آی
 کزان محبوبتر باشی که بودی

Ne mā-rā der-miyān ‘ahd-i vefā būd
Cefā kerdī vü bed ‘ahdī nümūdī

Henūzet er ser-i şulhest bāz āy
Kezān maḥbūb-ter bāšī kí būdī

Me‘ānī-i elfāz: *ne* değil *mā-rā* bize *der-miyān* ortasında ‘*ahd-i vefā* ma‘lūm; virmiş olduğu sözünü yerine getürmekdir. (371b)*būd* idi *cefā* zıdd-ı şafā *kerdī* eylediñ *vü bed* kötü ‘*ahd* ma‘lūm *nümūdī* gösterdiñ *henūzet* henüz, ālān, şimdi -et saña *er* eger *ser* baş *şulhest* muşāleḥe olmak *bāz* girü āy gele *kezān* kí *zi-ān* bundan *maḥbūb-ter* ziyāde güzel *başī* olursuñ *kībūdī* idiñ

Maḥşūl-i ebyāt: ‘Ahd-i vefānıñ ortasında, miyānında bizim olmağımız yoktur. Ya‘nī biz, ‘ahd-i vefānıñ arasında degiliz. Anıñ içün kí sen, *cefā* itdiñ ve kötü ‘ahd gösterdiñ. Böyle değil idi bizim ‘ahd-i vefāmız, demekdir. anıñ içün eger saña şulḥ başı eger gerü gele ya‘nī muşāleḥe itmege karar virile, andan ziyāde maḥbūb olursun kí, bendan evvel öyle maḥbūb idiñ niye eski ḥāline rec‘et idersiñ, demekdir ‘azīzim.

Şahīfe (854):

نرود مرغ سوی دانه فراز
 چون دگر مرغ بیند اندر بند

پند کیر از مصائب دکران
 تا نکیرند دیکران ز تو پند

نرود مرغ سوی دانه فراز

چون دکر مرغ بیند اندر بند

پند کیر از مصائب دکران

تا نکیرند دیکران ز تو پند

(65) *ṣaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.*

Şahīfe (855):

کرچه شاطر بود خروس بجنک

چه زند پیش باز رویین چنک

Gerçi şātır büved ḥorūs be-ceng

Çi zened pīş-i bāz-ı rüyīn çeng

Me‘ānī-i elfāz: *gerçi egerçi şātır* çabuk vü çālāk *büved* olur *ḥorūs* ma‘lūm *be-cengceng* ü cidāl ile *çine zened* urur *pīş* öñünde *bāz* şāhin denilen kuş *rüyīn çeng* tunç tırnaklı kuş toyanagına ve yırtıcı hayvānıñ pençesine derler.

Maḥşūl-i beyt: Egerçi cins *ḥorūs* cenginde çabukdur, ‘acelecidir; ya’nī birbiri ardından şıçrar, ašlā fāşıla virmez; sür‘atle ḥamle ider birbirlerine ‘ale’d-devām. Lâkin tunç toymaklı vü tırnaklı olan şāhiniñ toğanıñ öñünde ne urur, hīç. Şāhin aña bir ḥamlede işini tamām ider. Artık o şıçrasıñ baçalım. İşte bunuñ gibidir ‘avāmıñ Enbiyā-yı vü Evliyā-yı ‘İzām Ḥazerātıyle ceng ü cidālī. Bir teveccühe, ḥāk ile yeksān iderler. Artık ister ise o ādem, cihāngīr olsun bir çāre itmez; ister ise Zāloğlı Rüstem olsun fā’ide virmez ‘azīzim.

Şahīfe (855):

فدای دوست نکردیم عمر و مال (372a)دریغ

که کار عشق زما این قدر نمی آید

(560) şahîfede mezkûrdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (856) Kâle’l-Hâfız:

نیست بر لوح و دلم جز الف قامت دوست
چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم

*Nîst ber levh-i dilem cüz elif kâmet-i dûst
Çi künem harf-i diger yâd ne-dâd ustâdem*

Me‘ânî-i elfâz: *nîst* yok *ber* üzere *levh-i dilem* gönlüm tahtası *cüz* gayrı *elif kâmet* elif gibi uzun, toğrı, müstaķīm *dûst* ma‘lûm *çîne künem* ideyim *harf-i diger* başka, gayrı ‘ilim *yâd* hâtır *ne-dâd* virmedi *ustâdem* benim üstâdım, mu‘allimim

Maḥşûl-i beyt: Gönlüm levhi üzerinde dostuñ elif kâmetiniñ gayrı yokdur. Neyleyim, üstâd baña gayrı harf ez-berletmedi. Bi-ḥamdi’llâh, gönlüm levhinde Maḥbûb-ı Hâķīķī’niñ Zât-ı bî-çününüñve râh-ı müstaķīm olan vaḥdet-i Zâtiyyesiniñ gayrı mestûr ve mevcûd degildir. Neyleyim, mürşid-i kâmil baña esrâr-ı revḥîdiñ gayrı ‘ilim ta‘lîm idüp ez-berletmedi ve hâtırımda esrâr-ı tevḥîdiñ gayrı karar itmedi ‘azîzim.

Şahîfe (856):

ادمی را دشمن پنهان بسیست
ادمی با حذر عاقل کسیست

(4) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (847) Kâle’l-Hâfız:

احوال کنج قارون کایام داد و برباد
با غنچه باز کوید زر را نهان ندارد

Ahṡāl-i genc-i Kārūn k'eyyām dād u ber bād
Bā-ğonce bāz gūyīd zer-rā nihān ne-dāred

Me'ānī-i elfāz: *ahṡāl* ma'lūm *genc* ḡazīne *kārūn* ma'rūf, meşhūr ādem *k'eyyām* kī *eyyām* taḡdīrinde *eyyām* ma'lūm *dād* virdi *vū ber* üzere *bād* yel, rūzgār *bā-ğonce* gülūñ ḡoncası *bāz* āşikāre *gūyīd* söyleyiñ *zer-rā* altunı *niḡān* gizlū *ne-dāred* tutmaya

Maḡşūl-i beyt: Kārūn ḡazīnesiniñ ahṡālını kī, *eyyām* anı yele virdi. Ḡoncaya āşikāre deyiñiz, altunı gizlū tutmaya. Ya'nī iy sālīk-i şādīk! Ḳalbinde dūnyā maḡabbeti gizlū olup erbāb-ı ḡarazdan olan Kārūn'ūñ ahṡālını bir gör kī, Mukevveru'l-leyl u nehār olan Ḥaḡḡ Sübhānehu ve Te'ālā kendüyi ve mālını ne ḡüne ḡasf idüp yele virdi. Şūret-i şalāḡī ve 'ibādet ve ṡā'atı fā'ide virmedi. Ḳalbinde dūnyā maḡabbeti gizlū olan (372b)sālīklere söyleyiñ sīm ü zer maḡabbeti ḡalblerinden iḡrāc eylesünler ve ahṡāl-i Kārūndan 'ibret alsunlar 'azīzim.

Şaḡīfe (857) Ḳāle'l-Ḥāfız:

چه دوزخی چه بهشتی چه آدمی چه ملک
 بمذهب همه کفر طریقت امساک

Çi dūzahī çī behiştī çī ādemī çī melek
Be-mezheb-i heme kofr-i ṡarīḡest imsāk

Me'ānī-i elfāz: *çi* ne *dūzahī* cehenneme mensūb olan *çi* ne *behiştī* Cennete mensūb olan *çi* ne *ādemī* ādeme mensūb olan *çi* ne *melek* ma'lūm *be-mezheb-i heme* cümlesiniñ mezhebinde *kofr* ma'lūm *ṡarīḡatest* tarīḡ-i 'aliyyede *imsāk* buḡl ve tutmak

Maḡşūl-i beyt: Cehennemlik ne Cennetlik ne ādemī ne melek ne cemī'niñ mezhebinde buḡl u ḡisset, ṡarīḡde küfrdür. Ya'nī ehl-i küfrūñ ve ehl-i imāniñ, benī ādemiñ ve melegiñ cümlesinde, 'indinde *لا يدخل الجنة البخيل* ḡaberi sırrınca buḡl u ḡisset tarīḡ-i Ḥaḡḡ'da ve tarīḡ-i ehlu'llāhda küfür gibi ziyāde ḡabīḡdir 'azīzim.

Şahîfe (857):

یک حرف صوفیانه بگویم اجازتست
ای نور دیده صلح به از جنگ آوردی

Yek harf-i şūfiyāne bi-gūyem icāzetest
İy nūr-ı dīde şulḥ bih ez-ceng āverdī

Me‘ānī-i elfāz: *yek* bir *harf* ma‘lūm *şūfiyāne* sofucasına *bi-gūyem* söyleyem *icāzetest* izin, ruḥşat vardır *iy harf-i nidā nūr-ı dīde* göz nūri *şulḥ* müşāleḥe *bih* eygü *ez-ceng* ceng [ü] cidālden *āverdī* getürmekden

Maḥşūl-i beyt: İzin, ruḥşat vardır bir harf söyleyem şofuca? Nedir o harf *iy* gözüm nūri? *Şulḥ* u müşāleḥe eygüdür ceng ü cidālden; ceng ü cidāl getürmekden. *Ya‘nī* her hālde *şulḥ*, ceng ü cidālden eygü. Cümleñiñ daḥı ma‘lūmıdır. Ancak neñsiñ ile saḳın müşāleḥe itme. Anıñla dā‘imā muḥārebe üzere olmalı. Ancak nefis ile de müşāleḥe olur. Şu kadar kī; bütün bütün anıñ sözini icrā’ itmekden ise şöyle karar virülüb müşāleḥe olmalı kī; *iy* nefis! Bu iklīm ve vücūda ḥükmi ikiye taḳşim idelim. Bir ḥüküm seniñ elinde olsun, birisi rūḥuñ elinde olsun. *Ya‘nī* biri seniñ didiḡiñ, bir de rūḥuñ didiḡi olsun. Bu da ‘alādır ‘azīzim hīç yokdan.

Şahîfe (858) Kāle’s-Sa‘dī:

بنی ادم (373a) اعضای یکدیگرند
که درافرنش زیک جوهرند

چو عضوی بدرد آورد روزگار
دیگر عضوها را نماند قرار

(432) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (859):

کرت صورت حال بد یا نکوست

نکاریده دست تقدیر اوست

(469) şahîfede mezkûrdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (859):

نقش مستوری و مستی نه بدست من و تست
انچه سلطان ازل گفت بکن آن کردم

Nağş-ı mestûrî vü mestî ne be-dest-i men vü tust
Ân çî Sulţân-ı ezel güft bi-kün ân kerdem

Me‘ânî-i elfâz: *nağş* ma‘lûm *mestûrî* ehl-i ‘ırz u nâmûs *vü mestî* sarhoşluk, bi’l-‘aks *ne* değil *be-dest-i men* benim elimde *vü tust* seniñ elinde *ânçîol* nesneyi *Sulţân-ı ezel* Cenâb-ı Hakk *güft* buyurdu *bi-kün* it, diyü *ân* ism-i işâret *kerdem* eyledim

Mağşûl-i beyt: Mestûrelik, mestânelik, ‘âbidlik, zâhidlik, fâsıklık, kalenderlik, dervîşlik anı nihâye bunlarıñ nağşı ve yazılması ezelî ve ebedîdir. Benim ve seniñ elinde degildir. Ol nesneyi Sulţân-ı ezel olan Cenâb-ı Hakk ‘ilm-i ezelisinde bilmiş ve takdîr itmiş ve nağş itmiş ve kün emriyle hitâb idüp, ol dimiş; o olmuştur. İşte o işi baña it ile buyurdu ve ben de anı eyledim. Ya‘nî Cenâb-ı Hakk’ıñ murâd-ı İlâhiyyesi ve meşîyyet-i Rabbâniyyesi üzere hareket eyledim. Hâşâ kî, Aña muhâlif kimdir. İş iden bu cümle işler, Anıñ dimesiyle ve emr ü femâniyle olur. Bu da bağş-i tavîldir. Mağhaline mürâca‘at olına ‘azîzim.

Şahîfe (860) Kâle’s-Sulţân Selîm Fâtih-i Mısır:

کر لشکر عدو بود از قاف تا بقاف
بالله که هیچ روی نمی تابم از مصاف

چون افتاب ظلمت کفر از جهان برم
کاهی چو صبح تیغ بردن ارم از غلاف

Ger leşker-i 'adū büved ez-Ḳāf tā be-Ḳāf
Bi'llāh kí hīç rüy nemī-tābem ez-meşāf

Çün āfitāb zulmet-i kufr ez-cihān berem
Gāhī çü şubḥ tīg borden ārem ez-gulāf

Me'ānī-i elfāz: *ger eger leşker* 'asker *'adū* düşmen *büved* olur *ez-Ḳāf* meşhūr Ḳāf Ṭağından *tā be-Ḳāf* Ḳāf Ṭağına kadar ya'nī dünyāyı ihāta itse *bi'llāh* kí Cenāb-ı Hāḳḳ'a ḳasem iderim *kíhīç aslā rüy* yüzümü *nemī-tābem* (373b) çevirmem *ez-meşāf* meydān-ı ḥarbden, muḥārebeden *çün* gibi *āfitāb* güneş *zulmet* küfr, küfr-i zulümātını *ez-cihān* dünyādam *berem* ileteyim *gāhī* bir vakt *çü* gibi *şubḥ* sabāḥ *tīg* kılıcı *birün ārem* çıkarayım, taşra götüreyim *ez-gulāf* kınından

Maḥşül-i ebyāt: Eger düşmen 'askeri Ḳāf'dan Ḳāf'a dünyāyı ihāta eyleye, Cenāb-ı Hāḳḳ'a ḳasem iderim kí; aslā anlarıñ muḥārebesinden yüzümü çevirmem. Güneş gibi küfr zulümātını dünyādan ileteyim; bir vakt şabāḥ gibi Seyfi kınından çıkarayım. Ya'nī güneşin ṭulū'ıyla geceniñ karanlığı zā'il olduğu gibi; ben de Kelime-i Tevhīdiñ neşr ve i'lānıyla küfr zulümātını dünyādan izāle ideyim. Şabāḥ vaktinde şubḥ-ı şādıḳıñ zuhūrıyla dünyā ziyādār olmağa başladığı gibi; ben de bir vakt kí kılıcı kınından çıkarmağa öylece zulm-ı küfr bir taraftan zā'il olmağa başlaya, demekdir 'azīzim.

Şahīfe (860):

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیمند
صبر کن ای دل بعد از ان ظفر آید

از چمن صبر رخ متاب که روزی
باغ شود سبز و شاه کل برآید

Şabr u zafer her dü düstān-ı kadīmend

Şabr kün iy dil kí ba ‘d ez-ān zafer āyed

Ez-çemen-i şabr ruḥ me-tāb kí rüzī

Bāğ şeved sebz vü şāḥ-ı gül ber āyed

Me‘ānī-i elfāz: *şabr* ma‘lūm *u zafer* muzaffer olmak *her dü* her ikisi *dūstān-ı kadīmend* kadīmden, eskiden dostdurlar *şabr kün* şabr eyle *iy dil kí* iy gönül *kíba ‘d* sonra *ezān* andan *zafer* muzafferiyyet *āyed* gele *ez-çemen-i şabr* şabır gülistānından *ruḥ* yüzünime-*tāb kí* çevirme *kírüzī* birgün *bāğ* ma‘lūm *şeved* olur *sebz* yeşillik *vü şāḥ* ağaç dalı *gül* ma‘lūm; gül ağacı dalı, mīve-i gül *ber āyed* hāşıl olur

Maḥşūl-i ebyāt: Şabr eyle ve zafer daḥı bunlarıñ ikisi kadīmden, eskiden dostdurlar. İy gönül, şabr eyle kí; bundan sonra zafer gele. Zīrā evvel şabır gerekdir, kí sonra muzafferiyyet gele, hāşıl ola. Şabır çemeninden, gülistānından yüzünü çevirme kí, birgün bu gülistān, bāğ u bağçe yeşillik olur ve gül ağacı mīvesi olan gül hāşıl olur. ya ‘nī bu şabır sāyesinde her şey’e muvaffak olursuñ ve zafer bulursuñ. İşte şabır hakkında olan Āyet ve Ḥadīs-i Şerīf ma‘lūmdur. Ancak ‘ameliyyāt ister kí, kuvveden fi‘li çıkmak ister. **(374a)** Bu da biraz mücāhede-i nefis ister. Bu şabır, nefse çok acı gelür. Şonra şonra helvādan tatlu olur. Nitekim evvelce zıkrı sibkāt itmışdir ‘azīzim.

Şahīfe (860) Kāle’s-Sultān Selīm-i Evvel:

سليمی خصم سیه دل چه داند این حالت

که از ظهور الهیست فتح لشکر ما

Selīmī ḥaşm-ı siyeh-dil çí dāned īn ḥālet

Kí ez-zuhūr-ı İlāhīst fetḥ-i leşker-i mā

Me‘ānī-i elfāz: *Selīmī* iy Sultān Selīm *ḥaşm* ma‘lūm *siyeh* kara *dil* gönül *çíne dāned* bilür *īn* bu *ḥālet* ma‘lūm *kí* harf-i rabṭ *ez-zuhūr-ı İlāhīst* Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ nuşret-i İlāhiyyesiniñ *zuhūrından fetḥ* güşād *leşker-i mā* bizim ‘askerimiziñ

Maḥşūl-i beyt: İy Selīm! Siyāh göñüllü olan ḥaşm, düşmān ne bilür be ḥāleti; kî ‘askerimiziñ feth ü muẓafferiyyeti Cenāb-ı Hakk’ıñ nuşret-i İlāhiyye’siniñ zuhūrındandır. Āmennā ve şaddaknā ‘azīzim.

Şahīfe (860) Kāle’s-Sultān Selīm:

سیمرغ جان ما که رمیدست از دو کون
منت خدایرا که بجان رام مصطفی ست

*Sīmurğ-ı cān-ı mā kî remīdest ez-dü kevn
Minnet Hudāy-rā kî be-cān rām-ı Muştafāst*

Me‘ānī-i elfāz: *Sīmurğ* ‘Ankā Kuşu *cān-ı mā kî* bizim cānımızıñ *remīdest* ürkümüştür *ez-dü* iki kevn cihāndan *minnet* ma‘lūm *Hudāy-rā kî* Cenāb-ı Hakk kibe-*cān cān* u göñüldeñ *rām* muṭī‘, münkād *Muştafāst* şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz’e

Maḥşūl-i beyt: Bizim ‘Ankā Kuşu olan cānımız kî, iki cihāndan ürkümüştür. Cenāb-ı Hakk’a minnet olsun kî, cān u göñüldeñ Şall’allāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretlerine rām, muṭī‘ vü münkād olmuştur. Bundan büyük ni‘met-i İlāhiyye olmaz kî. Bir insānıñ cānı dünyā ve āhiretdeñ ürküb ya’nī anlara i‘tibār itmeyüp Cenāb-ı Resūl-i Kübrā’ya cān u göñüldeñ maḥabbet iderek rām, muṭī‘ vü münkād ola. İşte odur insān-ı kāmīl, refīk-i Resūl-i Ekrem ‘azīzim.

Şahīfe (861):

کینجهان جیفه است و مردار ور خیص
بر چنین مردار چون باشم حریص

(566) şahīfede zıkr olunmuştur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (862) Kāle’s-Sa‘dī:

محالست اکر سر برین در نهی

که باز ایدت دست حاجت تهی

بضاعت (374b) نیاور دم الا امید
خدایا ز عفو مکن نا امید

Muḥālest eger ser ber-īn der nehī
Kí bāz āyedet dest-i ḥācet tehī

Bizā‘at ne-yāverdem illā ümīd
Hüdāyā zi-‘afvem me-kün nā-ümīd

Me‘ānī-i elfāz: *muḥālest* muḥāldir eger ser baş ber-īn bunuñ üzerine der kapu *nehī* koyasıñ *kí* ḥarf-i rabṭ *bāz* gerü *āyedet* saña gele *dest* el *ḥācet* ma‘lūm *tehī* boş *bizā‘at* ma‘lūm *ne-yāverdem* getürmedim *illā* ancak *ümīd* ma‘lūm; *ümīd* getürdüm *Hüdāyā* İy Cenāb-ı Hakk *zi-‘afvem* benim ‘afvım, beni mağfiretinden *me-kün* eyleme *nā-ümīd* ümitsiz

Maḥşūl-i ebyāt: Eger başını dergāh-ı Hakk’ın kapısına koyasıñ; muḥāldir kīḥācet ü ihtiyāc eli o kapuda gerüye boş, *tehī* gele muḥāldir. *Bizā‘at* getürmedim ancak *ümīd* getürdüm *kí*; İy Hüdā, beni ‘afv u mağfiret itmekden *nā-ümīd* itme. Ya‘nī Seniñ kapuna *bizā‘at* ile gelmedim ancak Seniñ rahmet-i vāsi‘a-i İlâhiyye’ye mağrūr^{en} geldim. Anıñ için beni ‘afv u mağfiret idersiñ, *ümīdimi* iḥsān idersiñ, mağrūr itmezsiñ demektir.

Şaḥīfe (862) Fi‘l-Meşnevī:

تا مکیرد ابر کی خندد چمن
تا نکیرد طفل کی جوشد لبن

طفل یک روزه همی داند طریق
که بکریم تا رسد دایه شفیق

تو نمی دانی که دایه دایکان
کم دهد بی کریم شیر او را یکان

چون بر آند از پشیمان انین
عرش لرزد از انین المند نبین

(423) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (863):

خلاف وعده محالست کز کریم آید
لئیم اکر نکند وعده وفا شاید

Hilâf-ı va‘de muhâlest k‘ez-Kerîm âyed
Le‘îm eger ne-küined va‘de-i vefâ şâyed

Me‘ânî-i elfâz: *hilâf* ‘aksine, muhâlifine *va‘de* ma‘lûm *muhâlest* muhâldir; *ya‘nî* va‘dine *vefâ* ider *k‘ez* kızı-Kerîm kerîm olan *Zât*‘dan *âyed* gele *le‘îm* zıdd-ı kerîm eger *ne-küined* eylemez *va‘de-i* va‘desine *vefâ* îfâ-yı edâ *şâyed* lâyıkdır

Maḥṣûl-i beyt: Kerîm olan *zât*‘dan va‘deniñ *hilâfı* gele muhâldir; *ya‘nî* va‘dine *vefâ* ider. *Le‘îm* olan ḥabîş insân eger ‘ahdine *vefâ* itmez lâyıkdır; *ya‘nî* aña lâyıkdır kî bir muktezâ-yı cibiliyyet va‘dine *vefâ* itmeye ‘azîzim.

Şahîfe (863):

برو علم يك ذره پوشيده نيست
(375a) كه پنهان و پيدا بنزدش يکيست

(246) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (864) Kâle‘ş-Şeyḥi‘l-Mağribî Kuddise Sırruhu:

كل توحيد نروید ز زمین درو
خار شرک و حسد و کبر و ریا و کین است

Gül-i tevḥīd ne-rūyed zi-zemīn derū
Ḥār-ı şirk u ḥased u kibr u riya vü kīnest

Me‘ānī-i elfāz: *gül* çiçek *tevḥīd* Kelime-i Şehādet *ne-rūyed* bitmez *zi-zemīn* bir yerde, bir zemīnde *kīderū* zamīrdır; o zemīnde, o yerde *ḥār* diken *şirk u ḥased u kibr u riya vü kīn*bu mezmūm olan şıfatlar dikenī o zemīnde vardır

Maḥşūl-i beyt: *Tevḥīd* gülü o yerde ve o zemīnde bitmez; kī o yerde *şirk*, *ḥased*, *kibir*, *riya*, *kīn* ḥārları vardır. Bu dikenler mevcūd olduğça o yerde *tevḥīd* gülü bitmez ‘azīzim.

Şaḥīfe (864) Kāle’s-Sultān Selīmü’l-evvel:

شاهسته آن کدا که بود خاک راه او
ازاد بنده که گرفتار مصطفی ست

آن سینه شاد کز غم او ساخت دل خزین
وآن جان عزیز کز پی ایثار مصطفی ست

Şāheste ān gedā kī büved ḥāk-i rāh-ı Ū
Āzād-ı bende’i kī giriftār-ı Muştafāst

Ān sīne şād k’ez-gam-ı Ū sāht dīl ḥazīn
V’ān cān ‘azīz k’ez-pey īşār Muştafāst

Me‘ānī-i elfāz: *şāheste* pādişāhlariñ pādişāhı *ān gedā kī* ol fakīr, *gedā kībūd* ola *ḥāk* toprak *rāh* yol *Ū* zamīr-i gā’ib; Cenāb-ı Hakk’a rāci’dır. *āzād-ı bende’i kī*

āzādli olan kırtulmuş bende odur kígiriftār tutulmuş *Muṣṭafāst*şallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiziñ şerī'at-i maẓharesine *ān sīne* ol sīne, şadr *şād* mesrūrdur kík'ez-*ğam-ı Ū* Ol Cenāb-ı Hakk'ıñ ğamından *sāht* düzdi *dil* gönül *hazīn* maḥzūn ve mükedder *vāncān* ol *cān-ı 'azīz* ma'lūm; mükerrem *k'ez-pey* için *īşār* saçmak, yağma itmek māl u emlāk *Muṣṭafāst* şallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz için

Maḥşūl-i ebyāt: Pādişāhlarıñ pādişāhı odur kík, Cenāb-ı Hakk'ıñ yolında toprak idi. Ol bendedir kík, āzād olmuş, kırtulmuş, kışallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimize tutulmuşdur. Ya'nī şerī'at-i maẓharesine dā'iresinden ḥārice çıkmamışdır. İşte o bendedir iki cihānda āzād, āsūde olmuş. Ol sīne vü şadr *şād* u mesrūrdur kík, Cenāb-ı Hakk'ıñ 'ışk u maḥabbeti ğamından gönülünü maḥzūn düzdi. Ol cān 'azīzdir kík, şallá'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiziñ **(375b)** yolında māl [ü] cān saçdı; iḥsān itdi. İşte bu gibi zevāt-ı kirāmı görür, bulur iseñ hemān ayaklarına kapan, bu 'abd-i 'āşī için de ayaklarını öp kík, işte odur insān-ı kāmīl, maḥbūb-ı cihān 'azīzim.

Şahīfe (864) Kāle'l-Hāfiz:

نخست موعظه پیر صحبت این پندست¹¹²

که از مصاحب نا جنس احتراز کنید

(150) şahīfede zıkr olundı; mürāca'at oluna.

Şahīfe (865) Kāle's-Seyyidü'l-Buḥārī Kuddise Sırruhu:

هست تاج عارفان اندر جهان از چار ترک

ترک دنیا ترک عقبا ترک هستی ترک ترک

Hest tāc-ı 'ārifān ender-cihān ez-çār terk

Terk-i dūnyā terk-i 'uqbā terk-i hestī terk-i terk

¹¹² (150) sahifede zıkr edilen bu beytin ilk mısra'ı "Nühüst mev'ize-i pīr-i meclis īn ḥarfest" şeklinde yer almaktadır.

Me‘ānī-i elfāz: *hest* vardır *tāc* ma‘lūm ‘*ārifān* ‘*ārifīn* cem‘idir; ‘*ārifleriñ* *ender* içinde *cihān* dünyā *ez-çār* dört *terk* terk itmekden *terk-i dünyā* dünyāyı *terk* *terk-i ‘uqbā* āhireti *terk* *terk-i hestī* varlığı, enālığı *terk* bundan başka *terk-i terk* ya‘nī bunları *terk* itmiş olduğunu *terk* itmek, unutmak

Maḥşūl-i beyt: ‘*Ārifleriñ* dünyāda *tāc*ı dört şey’i *terk* itmekdir : Birinci; dünyā, ikinci; āhiret, üçüncü; varlık, enālık, dördüncü; *terk* olunanlarıñ sözel kelāmını *terk* idüp hātıra getürmemek. İşte bu dört şey’den geçmek, ‘*ārifleriñ* başlarınıñ *tāc*larıdır. Ammā nasıl muraşşa‘ vü müzeyyen *tāc*dır? Dünyā ve Cennetde buña emşāl *tāc* olmaz ‘azīzim.

Şahīfe (866):

نه در احکام اوست چون و چرا
نه در افعال او چگونه و چند

Ne der-aḥkām-ı Ūst çün vü çerā
Ne der-ef‘āl-i Ūst çī gūne vü çend

Me‘ānī-i elfāz: *ne* yokdur *der* zarfiyyet *aḥkām* ma‘lūm *Ūst* O Cenāb-ı Hakk’ıñ *çün vü çerā* niçün böyle oldu, niçün şöyle oldu demek *ne* yokdur *der-ef‘āl* işlerinde *Ū* Cenāb-ı Hakk’ıñ *çī gūne* ne gūnā *vü çend* nice degin ve ne kadar

Maḥşūl-i beyt: Cenāb-ı Hakk’ın *aḥkām* u hük-m-i kazā-yı İlâhiyyesinde niçün bu böyle, niçün şu şöyle oldu dimege kimesneniñ kuvvet ü kudreti yokdur. Dahı Cenāb-ı Hakk’ıñ ef‘ālinde ne gūnā bu böyle oldu ve nicedir böyle olacak ve ne kadar şey’ böyle olsun şöyle olsun ya‘nī Cenāb-ı Hakk’ıñ hük-m ü kazāsına işlerine dāhil, ta‘arruz itmege kimesneniñ kuvvet ü kudreti yokdur. فعال لما يريد كيف ما يشاء. (376a) İşler[iniñ] aşlā şerīki vü nazīri ve vezīri vü kethūdāsı yokdur. Ezelī, Ebedī, Kādīm, Hayy u Kayyūm ve Ferd u Şamed bir Allāh’dır. Āmennā ve şaddaknā ‘azīzim.

Şahīfe(866) Fi’l-Meşnevī:

مسجدی کان اندرون اولیاست
سجده گاه جمله است اینجا خداست

نیست مسجد جز درون سروران
ان مجازست این حقیقت ای خران

Mescidī k'ān enderūn-i evliyāst
Secdegāh-ı cümle est incā Hüdāst

Nīst mescid cüz derūn-ı serverān
Ān mecāzest īn ḥaḳīḳat iy ḥarān

Me'ānī-i elfāz: *mescidī* bir mescid *k'ān* kí *ān* taḳdīrinde; ol mescid kí *enderūn* içinde *evliyāst* Evliyā-yı Kirāmdır *secdegāh* secde yeridir *cümle* cümleniñ -est -dir *īncā* o yerde, o maḥalde *Hüdāst* Hüdā'dır; ya'nī Hüdā andadır. *nīst* yokdur *mescid* ma'lūm *cüz* gayrı *derūn* içerüsü *serverān* ulular, büyüklerān ism-i işāret; mescide işāretidir *mecāzest* mecāzdır *īn* bu *ḥaḳīḳat* ḥaḳīḳatdır *iy ḥarān* eşekler

Maḥşūl-i ebyāt: Bir mescid kí, ol mescid Evliyā-yı Kirām Ḥāzerātınıñ enderūn u ḳalbidir. Cümleniñ *secdegāh*ıdır; Hüdā andadır. Ya'nī Evliyā-yı Kirāmıñ ḳalb-i şerīfleri beyt-i İlāhī olup tecelliyāt-ı Sübhānī ale'd-devām oraya nüzūl ider. Büyükleriñ, serverleriñ derūnlarında olan mescidden, gayrı başka mescid yokdur. Eger kí vardır, ma'lūm yā dünyāda pek çok mescid vardır; egerçi var ise o dünyāda olan mescid-i mecāzidir. Bu, Evliyā-yı Kirām'ıñ derūnlarındakí mescid-i ḥaḳīḳat. İy eşekler işte o ḥaḳīḳat mescidine dāḥil olup orada iki rek'at namāz kılar iseñ işiñ oldı, hīç şübhe yokdur. O mescidiñ ḳapusu nerede der iseñ o mescidi, ḥāşıl olan 'azīziñ rızāsıdır. Orada olan namāz nedir der iseñ, anıñ göñlünde seniñ içün yer, maḥal itmek; ya'nī anıñ ḳalbine girmeklikdir. Nasıl gireyim? Artık orasını sen bilürsün. Ben bilürüm; lâkin her 'aşıkıñ işi degildir. Belkí ihsān-ı İlāhī ve hidāyet-i Rabbānī ola kí, bu 'abd-i 'āşī, yüzşüz her nasıl itdim ise idüp, Ḥāzret-i 'Alī bi'llāh Muşţafā Fehmī El-Erzincānī Ḳuddise Sırruhu'l-'azīz Efendimiziñ ḳalb-i sa'ādetlerinde faḳīr içün maḥal-i maḥşūşī var idi kí, defa'ātle buyurmuşlardır kí;

(376b) Baba rūznāmçeci bizim ‘aşıqımızdır. Bir kere, bizimdir didiñ aña i‘tirāz olmaz, o bizimdir, buyurmuşdur Kaddesa’llāhu Sırruhu’l‘azīz. Āh āh āh mine’l-‘ışk ve hālātehu Mevlānā-yı mā Sulṭān-ı mā, cānān-ı mā ‘azīzim.

Şahīfe (868) Kāle’ş-Şā’ib:

فکر آب و دانه در کنج قفس بی حاصلست
زیر جرخ اندیشه روزی چرا باشد مرا

Fikr-i āb u dāne der-konc-i kafes bī-ḥāşilest
Zīr-i çarḥ der-endiše-i rūzī çerā bāşed merā

حافظ از جور تو خاشاک بنالد روزی
که ازان روز که در بند توام دلشادم

Ḥāfiż ez-cevr-i tu ḥāşāk bi-nāled rūzī
Ki ezān rūz ki der-bend-i tu em dilşādem

اگر خواهی که یابی ملک و دولت
بخور شاهها بدرویشان نعمت

Eger ḥāhī ki yābī mülk u devlet
Bi-ḥor şāhā be-dervīşān ni ‘met

Me‘ānī-i elfāz: fikr tefekkür āb şu dāne rızık der-konc bucağda kafes ma‘lūm bī-ḥāşilest hāşısızdır zīr alt çarḥ felek eniše tefekkür ve telāş rūzī rızık içün çerā niçün bāşed ola merā bize Ḥāfiż iy Ḥāfiż-ı Şīrāzī ez-cevr zulm u ta‘addī tu sen ḥāşāk ḥāşāke bi-nālid nāle [vü] efgān itmek rūzī birgün kizīrā ezān rūz ki ol gündür kider zarfiyyet bend kayd tu seniñ -em ben dilşādem gönül şād u mesrūrum eger ḥāhī ki isterseñ kiyābī bulasñ mülk u devlet ma‘lūm bi-ḥor ye, ekl eyle şāhā iy pādişāh be-dervīşān dervīşler, fakīrler ile ni ‘met ta‘ām

Maḥşûl-i ebyât: Kâfesiñ bucağında şu ve ta‘âm tefekkürî ḥâşılısıdır. Ya‘nî kâfes bucağında oturan kuş içün şu aramak, ta‘âm aramak efkâr itmek ma‘nâsız bir şey’, ḥâşıl olmaz bu tefekkürden. Zîrâ kî o kuşuñ şâhibi şuyuñ ve ta‘âmıñ tedârikindedir, aşalâ kuşûr itmez. Böyle ise, biz kî insâñız ve bizim şâhibimiz ḥâlîkımız kî Cenâb-ı Hâkḥ’dır; eflâkiñ altında bizim içün bu kâfes gibi olan dünyâda rızık endîşesi ve efkârı niçün olsun. Maḥż-ı gâfletdir ve ‘abeşdir. İy Hâfız-ı Şîrâzî! Seniñ cevır ü cefândan ḥâşâ kîbirgün nâle vü efgân ideyim; kî ol günden kî seniñ kayd u bendindeyim; gönülüm şâd u mesrûrdur. (377a) Ya‘nî ol yevm-i elest kî, ol günde eylediğîñ feyz ü tecelliyâtdan şâd u mesrûrdur. Şimdi bu ‘âlem-i şehâdetde cevır ü cefândan nâle [vü] efgân ideyim; ḥâşâ kî itmem. Eger ister iseñ mülk ü devlet bulasıñ iy pâdişâh! Dervîşân ile ta‘âm eyle. fuḡarâ ve mesâkinler ile yemek ye ve anlara iṭ‘âm, ta‘âm itdir; demekdir ‘azîzim.

Şahîfe (868) Kâle’s-Sultân Selîmü’l-evvel:

خواهی که کنج عشق کنی لوح سینه را
از دل بشوی اینه سان کرد کینه را

Ḥ‘āhī kî genc-i ‘ışḡ kūnī levḥ-i sīne-rā
Ez-dil bi-şūy āyine-sân gerd-i kīne-rā

Me‘ānî-i elfāz: *ḥ‘āhī kî* isterseñ kîgenc ḥazîne ‘ışḡ ma‘lûm kūnī idesiñ *levḥ-i sīne-rā* sīne levḥini *ez-dil* gönülden *bi-şūy* yıka, ḡusl eyle *āyine* ma‘lûm -sân gibi *gerd* toz *kīne-rā* kīn tozını demekdir

Maḥşûl-i beyt: Eger isterseñ kî sīne levḥini ‘ışḡ ḥazînesi idesiñ; gönülünden kīn ve ḡazab tozını ḡusl eyle, yıka; āyine gibi şâf eyle ‘azîzim.

Şahîfe (868) Fi’l-Meşnevî:

سوز مهر و کریه ابر جهان

چون همین دارد جهانرا خوش دهان

آفتاب عقل را در سوز دار
چشم را چون ابر اشک افروز دار

چشم کریان بایدت چون طفل خرد
کم خوران نانرا که نان اب تو برد

*Sūz-ı mihr u girye-i ebr-i cihān
Çün hemîn dāred cihān-rā hoş dehān*

*Āfitāb-ı aql-rā der-sūz dār
Çeşm-rā çün ebr-i eşk-i efrūz dār*

*Çeşm-i giryān bāyedet çün tıfl- ħord
Kem ħorān nān-rā kí nān āb-ı tu bord*

Me‘ānī-i elfāz: *sūz* ıharāret, germiyyet *mihr* güneş *vü girye-i* ağlaması *ebr* bulut, seĥāb *cihān* dünyā *çün* çünkü *hemîn* böylece *dāred* tutar *cihān-rā* dünyāyı *hoş* güzel *dehān* ağızını demek burada *ĥandān* gülmek ma‘nāsına isti‘āredir *āfitāb* güneş ‘*aql-rā* ma‘lūm *der-sūz* ıharāret, germiyyetde *dāred* tut *çeşm-rā* gözünü *çün* gibi *ebr* bulut *eşk* gözyaşı *efrūz* şu‘lelendirici *dāred* tut *çeşm* göz *giryān* ağlayıcı *bāyedet* saña gerek *çün* gibi *tıfl* çocuk *ħord* ufağ, şağır *kem* noksān *ħor* ye, ekl it; ya‘nī yeme dimekdir *ān* ism-i işāret *nān-rā kí* ekmegi *kínān* ekmek *āb* şu *tu* seniñ *berd* ilettdi

Maĥşūl-i ebyāt: Dünyānıñ bulutınıñ ağlaması ve *āfitāb* u güneşin ıharāret ü germiyyeti dünyāyı çünkü *hoş dehān* (377b) tutar. Ya‘nī *cihānıñ* bulutından nāzla olan yağmur ve dünyānıñ güneşinden zuhūra gelen ıharāret ü germiyyet dünyāyı *ĥandān* tutar. İmdi sen dağı ‘*aql* güneşini *sūz* u ıharāretde tut. Dağı gözünü *eşk-i efrūz* olan bulut gibi, *eşk-i* şu‘lelendirici bulut gibi tut ve ıhaşyet-i İlāhiyye’den ve şevk-i Rabbānī’den ötüri bükā it ve ‘*aqlıñ* güneşini dağı *sūz* u ıharāretde derūnını anıñla pür-şu‘le it. Tā kim zemīn-i vücūdında *esrār-ı İlāhī* *ezhārı* zuhūra gele ve envār-ı

Rabbānī eṣmārı bitüp neşv ü nümā bul. Ufağ çocuk gibi saña çem-i giryān gerekdir. Ol nānı yeme. Zīrā nān seniñ āb-ı rūyını iletđi. Ya‘nī ekl ü şarāba müfid olma. Zīrā ekl ü şarāb, seniñ Allāh atında olan yüzüñ şuyını ve ırz u nāmūsını izāle ider. Rıat-i alb gidüp keşāfet-i beşeriyye ve kudūret-i abī‘iyye hāşıl olur ve bunlar insānı hayvān sīret ider ‘azīzim.

Şahīfe (870) āle’l-Hāfız:

وفا و عهد نكو باشد ار بياموزى
وكرنه هر كه تو بينى ستمكرى داند

(541) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (870):

مقتى را بود چهار نشان
حفظ احكام شرع اول آن

ثانيا انچه دست رس باشد
بر فقيران و بى كسان باشد

عهد را وفا كند پيوند
هر چه باشد بدان شود خرسند

Mutī-rā būved ehār nişān
Hıfz-ı akām-ı şer‘ evvel ān

sānīyyen ān ı dest res bāşed
Ber faırān vü bī-kesān bāşed

‘Ahd-rā vefā küned peyvend
Her ı bāşed bedān şeved hursend

Me‘ānī-i elfāz: *muḳtī-rā* ittikā’ aṣḥābına taḳvā ve zūhdi olanlara *büved* olur *çehār* dört *nişān* ‘alāmet *ḥıfẓ-ı aḥkām-ı şer‘* şerī‘at-i muṭahharanıñ aḥkāmını ḥıfẓ evvel birinci *ān* o dörtten *şāniyyen* ikinci *ān* *çí* ol nesne *dest res* eline ulaşdı *bāşed* olur *ber faḳīrān* fuḳarālar ile *vü bī-kesān* kimesnesizler ile *bāşed* olur; ya‘nī anlara iḥsān ider ‘*ahd-rā* ‘ahdine, sözine *vefā* *īfā küned* ider *peyvend* ittişāl; ya‘nī ‘ahdine vefāyı muttaşıl ider *her çí* her nesne *bāşed* olur *bedān* ism-i işāret; o nesneye *şevēd* olur *ḥursend* (378a) *ḳānī‘*, *rāzī*

Maḥşūl-i ebyāt: Muḳtī ve zāhid olanlarıñ dört nişānları vü ‘alāmeti vardır. O dörtten birincisi; aḥkām-ı şer‘-i şerīfī muḥāfaẓa ider. İkinci; her nesne kī eline geçer, enī fuḳarā ve mesākīne iḥsān ve infāḳ ider. Üçünci; ‘ahdine vefā ider. Dördünci; her nesne kī eline geçdi, aña *ḳanā‘at* ider; ziyādesini ṭaleb itmez. *Rāzī* vü *ḳānī‘* olup ḥamd ve şükr ider. İşte bu dört şıfāt, muḳtī olan *zātıñ* ‘alāmetidir. *Zāt-ı ‘āliyyelerinde* bunlardan *ḳaṅısı* vardır? Cümlesi olursa *nūr^{un}* ‘alā *nūr*; lâkin hīçbirisi olmaz ise *zulumāt* ve *ḥüsrān*.

Şahīfe (871):

بهر روز مرک این دم مرده باش
تا شوی با عشق سرمد خواجه تاش

کشته و مرده به پیشت ای قمر
به که شان زندکان جای دکر

Behr-i rûz-i merg in dem mürde bāş
Tā şevī bā-‘ışḳ-ı sermed ḥ‘āce-tāş

Küşte vü mürde be-pīşet iy ḳamer
Bih kī şān-ı zindegān cāy-ı diger

Me‘ānī-i elfāz: *behr* içün *rûz* gün *merg* ölüm *in* bu *dem* nefes *mürde* ölmüş *bāş* ol *tā* ḥattāşevī olasıñ *bā-‘ışḳ-ı* ile *sermed* ebedī *ḥ‘āce-tāş* ḳapu yoldaşı *küşte*

tepelenmiş vü mürde ölmüş *be-pîşet* seniñ öñünde *iy* harf-i nidā *kamer* ay *bih kîeygü* *kîşān* ism-i işāret *zindegān* zideniñ cem‘idir; o diriler *cāy* maħal *diger* başka, ğayrı

Maḥşūl-i ebyāt: Ölüm günü için bu dem bu nefes ölmüş ol. Ya‘nī ölmezden evvel öl. موتوا قبل ان تموتوا Ḥadīs-i Şerīfī mūcibince ḥattā‘ışk ile ebedī [vü] sermedī kapu yoldaşı olasıñ. Tepelenmiş ve ölmüş, seniñ öñünde *iy* kamer eygüdü anlardan kī *diger*, başka yerde zinde vü dirilerdir. Ya‘nī başka yerde diri vü zinde olmak *iy* kamer, seniñ öñünde tepelenmiş ve ölmüş olmak eygüdür. ‘Acabā maḥbūbunıñ ismi kamer midir; yohsa bundan murād ‘ışk-ı İlâhī midir, nedir bilemem ‘azīzim.

Şahīfe (872) Kāle’s-Sa‘dī:

قحبه پير از نا بكارى چه كند توبه نكند
و شمه معزول از مردم ازاري

جوان كوشه نشين شير مرد راه خداست
كه پير (378b) خود نتواند ز كوشه بر خاست

Ḳaḥbe-i pīr ez-nā-bekārī çí küned tevbe ne-küned
Vü şihne-i ma ‘zül ez-merdüm āzārī

Civān-ı kûşe-nişīn şīr-i merd-i rāh-ı Ḥüdāst
Kī pīr ḥod ne-tevān zi-kûşe’i ber ḥāst

Me‘ānī-i elfāz: *kaḥbe-i fāḥiše pīr* ihtiyāre *ez-nā-bekārī* işlediği uygunsuz fi‘l-i *kaḥbe* ve *nā-sezā* işlerinden *çine küned* ider *tevbe* ma‘lūm *ne-küned* itmez de ne ider; tövbe ider dımekdir *şihne* me‘mūrān-ı mülkiye ve zābıṭa *ma ‘zül* ‘azl olmuş *ez-merdüm* insānlardan, ādemlerden *āzārī* incitmekden *tevbe* itmez de ne ider, dımekdir. *civān* delikanlu *kûşe-nişīn* köşede oturmuş *şīr* arslan *merd* insān *rāh* yol *Ḥüdāst*

Cenāb-ı Hakk *kızırā pīr* ihtiyār *hod* hakīkatde *ne-tevān* kâdir olmaz *zi-kūşe* köşeden, bucağdan *ber hāst* yukarı kalkmağa

Maḥşûl-i ebyât: İhtiyāre, ‘acūze kocaşaru fāhişe eylediği kötü işlerinden, kabīḥ fi‘linden ne ider tövbe itmez de? Elbette tövbe idecektir. Çünkü daha kimesne öyle fāhişe, ‘acūzeeye i‘tibār itmez. İster istemez tövbe idecektir. Ma‘zûl olan me‘mûr, âdemleri incitmekden tövbe ider; ne yapacaktır? Zīrā ma‘zûl, daha elinden kimesneyi incitmek gelmez, zarūrī tövbe ider. Kūşe-nişîn olan; ya‘nī ‘uzlet ihtiyār idüp bir köşede oturan delikanlu, Cenāb-ı Hakk’ın yolunuñ arslanı merd-i kāmildir. Zīrā pīr, ihtiyār âdem hakīkatde kâdir olmaz kī yerinden kalksun; ister istemez olduğu yerde kalur ‘azîzim.

Şaḥīfe (873) Fi‘l-Meşnevī:

سوی لطف بی وفايان هين مرو
كان پل ويران بود نيكو شنو

نقض میثاق و عهد از احمقیست
حفظ ایمان و وفا کار تقیست

Sūy-ı luṭf-ı bī-vefā hīn me-rev
K’ān pol vīrān būved nīkū şinev

Naḳz-ı mīşāk u ‘uhūd ez-aḥmaḳīst
Ḥıfz-ı eymān u vefā kār-ı taḳīst

Me‘ānī-i elfāz: *sūy* taraf, cānib *luṭf* ma‘lūm *bī-vefā* vefasızlar *hīn* āgāh ol *me-rev* gitme *k’ān kī* ān taḳdīrindedir; kī zīrā ān anlar *pol* köpri *vīrān* ḥarāb *būved* olur *nīkū* eygü *şinev* işit, diñle, istimā‘ it ve bu sözi ḳabūl it *naḳz* bozmaḳ *mīşāk u* (379a) *‘uhūd* ma‘lūm *ez-aḥmaḳīst* aḥmaḳlıkdandır *ḥıfz* ma‘lūm *eymān* yemīniñ cem‘idir; ḳasemleri, yemīnleri *u vefā* ifā edā itmek *kār* iş *taḳīst* müttakīleriñ

Maḥşūl-i ebyāt: Vefāsızlarıñ luṭfı cānibine āgāh ol, gitme. Zīrā ol bī-vefālarıñ luṭfı vīrān köpridir. Eygü işit bu sözümi, kabūl it. Mīşāk u ‘ahdleri bozmaḳ aḥmaḳlıḳdandır. Yemīnleri ve vefāları hıfz itmek müttakīniñ işidir ‘azīzim.

Şaḥīfe (873) Fi’l-Meşnevī:

من ندیدم در جهان جست و جو
هیچ اهلیست به از خوی نکو

در پی خو باش و باخوش نشین
خو یزیدی روغن گل را ببین

پی بدان که صورت خوب و نکو
با خصال بد پذیر و یک تسو

ور بود صورت حقیر و نا پذیر
چونکه خلقتش نیک شد در پاش میر

Men ne-dīdem der-cihān-ı cüst u cū
Hīç ehliyyet bih ez-ḥuy-ı nikū

Der pey-i ḥū bāş vü bā-ḥoş ḥū nişīn
Ḥū pezīrī rūḡan-ı gül-rā bi-bīn

Pes bedān kī şūret-i ḥūb u nikū
Bā-ḥişāl-i bed pezīr vü yek tesū

Ver büved şūret ḥakīr u nā-pezīr
Çünkü ḥulḳeş nīk şūd der pāş mīr

Me‘ānī-i elfāz: men ben ne-dīdem görmedim der-cihān dünyāda cüst u cū sa‘y ve ṭaleb hīç aşlā ehliyyetehl-i erbāb bih eygü ez-ḥūy aḥlāḳdan nikū eygü der

zarfiyyet *pey* arkasında, izinde *hū* ahlāk *bāş* ol vü *bā-hoş* güzel ile hoş ahlāk *nişîn* otur *hū* ahlāk, *huy* *pezîrî* kabûl idici *rûgan* yağı *gûl-râ* gül denilen çiçek yağını *bi-bîn* gör *pes* sonra *bedân* kî belkîşûret-i *hûb* güzel şûret vü *nikû* eygü şûret *bā-hişâl* ahlāk *bed* kötü ahlāk *hişâl* ile *pezîred* kabûl ider yek bir tesû tarafı, cānibini *ver* eger *büved* olur *şûret-i* *hakîr* ma'lûm vü *nā-pezîr* pesndîde olunmaz *çünkü* *hulkeş* -ş o âdeme rāci'dir; anıñ ahlākı ve hūyı *nîk* eygü *şûd* oldu *der-pāş* der zarfiyyet *pā* ayak -ş zamîr; o âdeme rāci'dir *mîr* ol, yolında kurbān ol, dımezdır.

Maḥşûl-i ebyāt: Ben, cüst u cū cihānında ya'nî sa'y ve taleb 'āleminde hūy-ı nikūdan bih-ter ehliyet görmedim. Ya'nî bu cihānda ve tarîk-i Ḥazret-i Yezdān'da ahlāk-ı hamîde ve evşāf-ı pesendîdeden bih-ter ehliyet ve kâbiliyyet olmaz. Tarîk-i taşavvuf, hemān hūsn-i ḥalkdan 'ibāretidir. **(379b)** حسن الخلق (379b) نصف الدين *Ḥadîş-i Şerîfleri* delâlet ve şehâdet ider. İmdi iş böyle oldıysa eygü hūy vü ḥulḳ taḥşîliarkasında, izinde ol. Ve ahlāk-ı hamîde şāhibleri olan hoş ve güzel âdemler ile güzel ve hoş otur. Rûgan-ı gülüñ hū-pezîrliginiñ gör. Ya'nî nasıl gül den güzel kokuşu kabûl itdi; bundan sonra gör. Belkî güzel ve eygü şûret, kötü ve ahlāk-ı kabîḥe ile tesûya degmez. Ya'nî bil kî, şûret-i hûb ve nikû, ḥişâl-i bedle bir fuls-i aḥmere degmez ve dāne-i ḥardal kadar kıymeti olmaz. Dāḥil-i Ḥaḳḳ olan bir kimseniñ hūsn-i ḥulḳı olmasa, hūsn-i ḥulḳa rağbet kılmasına ve eger şûret-i ḥakîr ve nā-maḳbûl ola. Çünkü anıñ ahlāk-ı hamîdesi ve pesendîdesi oldu. Anıñ ayağında ol, mürd ol. Ayağıniñ ve iziniñ yolında kurbān ol. Ya'nî herkesiñ şûren zāhiresine nazar itme. Şûren bâṭinesine nazar it, ahlāk-ı hamîdesine. Ol kî ahlāk-ı hamîde şāhibidir anıñ ayağına mürd ol, kurbān ol 'azîzim.

Şahîfe (876) Kāle'l-Ḥāfız:

این که پیرانه سرم صحبت یوسف بنواخت
اجر صبریست که در کلبه احزان کردم

În kî pîrāne serem şoḥbet-i Yūsuf bi-nevāḥt
Ecr-i şabrîst kî der-kulbe-i aḥzân kerdem

Me‘ānī-i elfāz: *īn kí bu kí pīrāne* pīrlík, ihtiyārлік *serem* ucunda *bañaşoĥbet-i Yūsuf* Hāzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām’ın şoĥbeti *bi-nevāĥt* oĥşadı; ya‘nī müyesser oldu *ecr-i şabrīst* bir şabrın ecri dir kider *zarfiyyet kúlbe-i aĥzān* ĥüzün kúlubesi kí *Ya ‘kūb* ‘aleyhi’s-selām’ın ĥücre si *kerdem* eyledim

Maĥşūl-i beyt: Bu kí pīrlík vaĥtı Yūsuf’uñ müşāĥabeti baña müyesser oldu; şabrın ecri dir kí *kúlbe-i aĥzānda* eyledim. Ya‘nī *bi-ĥamdi’llāh*, bu kadar ‘ışķ ve ma‘rifet ve inķişāf-ı envār-ı cemāl-i Hāzret ve ünsiyet-i Maĥbūb-ı Hāķīķat الصبر مفتاح الفرج sırrınca *rāh-ı ‘ışķıñ* miĥen ü belālarını şabr ve taĥammül ile ve *kúlbe-i aĥzān-ı ‘āşıkān* olan *kūşe-i ‘uzletde* المجاهدة تورث المشاهدة ĥaberince *ciger kanıñ dīde-i giryānımdan* dökerek, *riyāzat* ve *mücāhedāt* ile müyesser ve ĥāşıl olmuştur ‘azīzim.

Şaĥīfe (876) Kāle’s-Sa‘dī:

منهاب زر جان من بر پشيز

كه صراف دانا نكيرد بچيز

زر اندود كانرا باتش برند

بدید آید ان كه مس يا زرنند

Me-neh āb-ı zer cān-ı men ber peşiz

Kí şarrāf-ı dānā ne-gīred be-çiz

Zer endūd k’ān-rā be-āteş berend

Bedīd āyed ān kí mes yā zerend

Me‘ānī-i elfāz: *me-neh* koma (380a) *āb-ı zer* altun şuyı *cān-ı men* benim cānım *ber* üzere *peşiz* pul, *manķırķı zīrā şarrāf* ma‘lūm *dānā* bilici *ne-gīred* tutmaz *be-çiz* bir nesneye *zer endūd* altun şuyıyla káplanmıř içi bakır şey’ demekdir. *k’ān-rā* kí *ān-rā* anı *be-āteş* āteşe *berend* sürerler, *iletürler* *bedīd zāhir*, *āşıkāre ān* kí ol nesne kí *mes* bakır *yā zer* altundur

Maĥşūl-i ebyāt: İy benim cānım! Pul üzerine altun şuyı koma. Ya‘nī altı bakır üsti yaldız olan şey’ kí *dānā*, bilici olan *şarrāf* onı bir nesneye bir şey’ ile

almaz. Bir paraya tutmaz. Altun ile kaplama olan şey', anı âteşe sürerler atarlar kî zāhir ve āşikāre gele o şey' bakır mıdır yā altun mıdır? Ya'nī âteş anıñ sırrını maydāna çıkarır 'azīzim.

Şahīfe (877):

مسجدی کان اندرون اولیاست
سجده کاه جمله است اینجا خداست

نیست مسجد جز درون سروران
ان مجازست این حقیقت ای خران

(866) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (878):

جایی که شیر مردان در معرض عتابند
روباه سیر تانرا انجا چه تاب باشد

Cāyī kī šīr-i merdān der-ma'riž-i 'itābend
Rūbāh-ı sīretān-rā ān cā çī tāb bāşed

Me'ānī-i elfāz: *cāyī* kî bir yer kî, bir maḥla kî *şīr* arslan *merdān* merdiñ cem'idir; merd-i kāmīl olan insān *der* zarfiyyet *ma'riž* maḥal, 'arz ' *itābend* 'itāb ma'lūm *rūbāh* tilki *sīretān-rā* sīretlülere *ān cā* o yerde, o maḥalde *çīne tāb* kuvvet, kudret *bāşed* olur

Maḥşül-i beyt: Bir yer, bir maḥal kî merdān olan arslanlar ya'nī Enbiyā-yı 'İzām ve Evliyā-yı Kirām Ḥāzerātı kî, anlar Cenāb-ı Ḥaqq'ıñ arslanlarıdır. Ma'riž-i 'itābda, o yerde, o maḥalde tiklī sīretlül olanlarıñ kuvvet ü kudretleri ne olur, hīç. Ya'nī meydān-ı 'Araşāt'da ve yevm-i cezāda taraf-ı İlâhiyye'den 'itāb olup, Evbiyā-yı 'izām ve Evliyā-yı Kirām Ḥāzerātına ḥavf-ı İlâhiyye'den lerze gelüp kendülerini ġā'ib itdikleri zamānda, tilki sīretlül olan 'avām o yerde, o maḥalde ne kuvvet ve ne kudretleri olur; aşlā ve kaṭ'a 'azīzim.

Şahîfe (878):

هر که بعمل مغرورست
ز فیض ازل مهجورست

Her kí be- 'amel mağrūrest
Zi-feyz-i ezel mehcūrest

مباش غره بعلم و عمل که شد ابلیس
بدین (380b) سبب ز بارگاه عزت دور

Me-bāş ġarra be- 'ilm u 'amel kí şūd iblīs
Bedīn sebeb zi-bārgāh-ı 'İzzet dūr

Me'ānī-i elfāz: *her kí* her kimesne kibe- 'amel 'ameline mağrūrest mağrūrdur *zi-feyz-i ezel* Cenāb-ı Hakk'ın feyz-i ezelisinden *mehcūrest* mehcūrdur *me-bāş* olma *ġarra* mağrūr *be- 'ilm* 'ilmine *u 'amel* 'ameline *kizīrā şūd* oldu *iblīs şeytān bedīn sebeb* bu sebebden *zi-bārgāh-ı 'İzzet* Cenāb-ı Hakk'ın bārgāhının kapusundan *dūr* uzak

Maḥşūl-i ebyāt: Her kimesne kí eylediği 'ameline mağrūrdur; o kimesne Cenāb-ı Hakk'ın feyz-i ezelisinden mehcūrdur ve maḥcūbdur. 'İlm ü 'ameline mağrūr olma kí; zīrā bu sebebdeb şeytān, Cenāb-ı Hakk'ın bārgāhı kapusundan meṭrūd oldu. Hikāyesi ma'lūmdur kí, şeytān bu kadar 'ilm ü 'ameliyle berāber kendüsünün mağrūriyyeti merdūd u meṭrūd olmasına sebep oldu.

Şahîfe (880):

کنه ما برون ز حد و شمار
عفو از افزونتر از کناه همه

قطره ز اب رحمت تو بس است
سشتن نامه سیاه همه

*Günah-i mā birūn zi-ḥadd u şumār
'Afvet eفزūn-ter ez-günāh-ı heme*

*Ḳatre 'ī z 'āb-ı rahmet-i Tu besest
Şusten nāme-i siyāh-ı heme*

Me'ānī-i elfāz: *günah* 'işyān *mā* bizim *birūn* taşra *zi-ḥad* ḥadden *şumār* hesābdan ya'nī günāhımız ḥadden ve hesābdan taşradır *'afvet* Yā Rabb, Seniñ 'afv u mağfiretiñ *efzūnter* ziyāde eفزūndur, ziyādedir *ez-günāh-ı heme* cümle günāhlardan; ya'nī değil benim günāhım, cümle maḥlūḳatıñ günāhlarını 'afv itmekde Seniñ 'afvıñ fevḳa'l-'āde ziyādedir, ḥadsiz ve hesābsızdır. *ḳatre*'i bir ḳatre, bir damla *zi-āb-ı rahmet-i Tu* Seniñ rahmet şuyından *besest* kāfīdir *şusten* yıḳamak, ḡsl itmek *nāme-i siyāh* günāh yazılmış olan nāmeyi, defteri *heme* cümlesini

Maḥşūl-i ebyāt: Bizim günāhımız, 'işyānımız ḥadden ve hesābdan tışarudur. Ya'nī te'dād u miḳdārı yokdur; bī-nihāyedir. Lâkin Seniñ 'afvıñ, cümle günāhlardan fevḳa'l-'āde ziyādedir. Ya'nī değil benim, cümle maḥlūḳatıñ günāhı bir baḥr-i 'ummānda bir ağaç üzerinde oturan bir ḳuşuñ ağzındaki toza beñzer. 'Acabā, bu deryā-yı bī-pāyān olan rahmete nisbet^{en} ne olur; ya'nī zerre bile olamaz. İşte, Seniñ böyle olan deryā-yı rahmetiniñ bir ḳatreşi, bir damlası değil benim, **(381a)**cümle maḥlūḳatıñ günāhları yazılmış olan siyāh mektūbı, defteri ḡsl ider; başdan başa yıḳar temiz ider, dimekdir. Āmennā ve şaddaḳnā 'azīzim.

Şahīfe (881):

دنیا داری و آخرت می طلبی
این ناز بخانه پدر باید کرد

*Dünyā dārī vü āḥiret mī-ṭalebī
Īn nāz be-ḥāne-i peder bāyed kerd*

Me‘ānī-i elfāz: *dünyā* ma‘lūm *dārī* tutarsıñ *vü āhīret* ma‘lūm *mī-ṭalebī* istersıñ *īn* bu *nāz* ma‘lūm; nāzlanmak *be-ḥāne-i peder* babanıñ ḥānesinde *bāyed* gerek *kerd* eylemek

Maḥşūl-i beyt: Dünyâyı tutarsıñ, āhīreti istersıñ; bu nāzı babanıñ ḥānesinde, evinde eylemek gerek. Ya‘nī dünyānıñ arkasında şabāḥdan aḥşama kadar koşarsıñ; bunuñla berāber āhīreti ṭaleb idersıñ. Böyle iki karpuz, bir koltuğda tutulmaz. Sen bu nāzı, babanıñ evinde babana idersıñ. Yoḥsa felek bunu diñlemez, añlamaz. Kağı tarafı ihtiyār idecek iseñ, o yola git ve koş efendim.

Şahīfe 882 :

انکس که ترا شناخت جانرا چه کند
فرزند و عیال و خانه را چه کند

Ān kes kí tu-rā şināḥt cān-rā çí küned
Ferzend u ‘ıyāl u ḥāne-rā çí küned

Me‘ānī-i elfāz: *ānkes kí* ol kimesne *kí tu-rā* seni *şināḥt* tanıdı *cān-rā* canıñ *çíne küned* olur *ferzend* evlād *u ‘ıyāl* harem *u ḥāne-rā* ḥāne *çí* ne *küned* olur

Maḥşūl-i beyt: Ol kimesne *kí* seni tanıdı ve bildi; artık *cānıñ* anıñ yolında *fedā* itmek ne olur, hīç. Hemān cümlesini anıñ yolında *fedā* itmek o ādeeme ‘ayn-ı *ferruḥdur* ve ‘ādet-i ‘āşık böyledir ‘azīzim.

Şahīfe (882):

ما هر چه داشتیم فدای تو کرده ایم
جانرا اسیر بند هوای تو کرده ایم

ما کرده ایم ترک خود و هر دو کون نیز
وینها که کرده ایم برای تو کرده ایم

Mā her çí dāştīm fedā-yı Tu kerdeīm
Cān-rā esīr-i bend-i hevā-yı Tu kerdeīm

*Mā kerdeīm terk-i ḥod vü her dü kevn nîz
V'inhā kî kerdeīm berāy-ı Tu kerdeīm*

Me'ānî-i elfāz: *mā* biz *her çî* ner nesne, her şey' kî *dāštīm* tıtdık *fedā-yı* Tu Saña *fedā kerdeīm* eylemişim¹¹³ *cān-rā cānı*, *rūhı esîr* ma'lûm *bend* bağlamak *hevā-yı* Tu Seniñ *hevā-yı* 'ışk-ı maḥabbetine *kerdeīm* eylemişim *mā* biz *kerdeīm* eylemişim *terk-i (381b)ḥod* kendümi, varlığımı *terk vü her dü kevn* iki 'ālemi *nîz* daḥıv' *inhā* kî *bunları kîkerdeīm* eylemişim *berā-yı* Tu Seniñ için *kerdeīm* eylemişim

Maḥşûl-i ebyāt: Biz her nesne ve her şey'i kî tıtmışız; ya'nî ne kî mevcûdımız, varlığımız vardır; Saña *fedā* eylemişiz *cānımız* ve *rūhımız*ı. Saña *hevā-yı* 'ışk u maḥabbeti *esîri* ve oraya bağlamışız biz. Vücûdımızı *terk* eylemişiz. Bunlarıñ, ya'nî bu zıkr olanlarıñ cümlesini Seniñ için eylemişiz sulṭānım, 'azîzim, efendim.

Şahîfe (885) Kāle'l-Hâfız:

تکیه بر تقوی و دانش در طریقت کافرست
راه رو کر صد هنر دارد توکل بایش

*Tekye ber-taḥvā vü dāniş der-ṭarīḳat kāfirîst
Rāh-rev ger şad hüner dāred tevekkül bâyedeş*

Me'ānî-i elfāz: *tekye* i'tikād *ber-taḥvā* zühd üzerine *vü dāniş* daḥı 'ilm, bilmiş *der-ṭarīḳat* ṭuruk-ı isnā 'aşerde *kāfirîst* kâfirlikdir, küfürdür *rāh* yol *rev* gidici *ger ger şad yüz hüner* ma'rifet *dāred* tuta *tevekkül* ma'lûm *bāyed* gerek -ş zamîr; o âdeme dımeğdir.

Maḥşûl-i beyt: Ṭarīḳde taḥvāya ve 'ilme i'timād itmek kâfirlikdir, küfürdür. Sâlik-i âhiret, eger yüz hünere mâlik ola aña *tevekkül* gereğdir. Hüner ü ma'rifet ve zühd ü taḥvā bu yolda para itmez. Ya'nî ṭarīḳ-i ehlu'llâhda taḥvā ve ṭā'ate ve 'ilm ü

¹¹³ Asıl mana eylemişiz şeklindedir.

ma‘rifete i‘timād ve anlarla mağrūr olup vücūdından ve mā-sivādan fānī olmamak kāfirlik ve münkir-i ni‘metlik ve kıasır-ı himmetlikdir. Sālik-i şādıkā lāyık olan, şad hūner ‘ilm ü ma‘rifete ve keşf ü kerāmete ve esrār-ı melekūta mālīk olsa daḥı anlara i‘timād itmeyüp ancak Ḥazret-i Ḥaḳḳ’ıñ rahmet-i vāsi‘asına ve kerem ü iḥsānına i‘timād idüp, tevekkül ve teslīm üzere ‘abd-i maḥẓ olmak gerekdir ‘azīzim.

Şaḥīfe (885) Kāle’l-Ḥāfız:

بیوش دامن عفوی بزلت من مست
که اب روی شریعت بدین قدر نرود

*Bi-pūş dāmen-i ‘afvī be-zillet-i men mest
Kí āb-ı rūy-ı şerī‘at bedīn ḳadr ne-reved*

Me‘ānī-i elfāz: *bi-pūş ört dāmen etek ‘afvī ma‘lūm be-zillet ḥaṭā men benmest ma‘lūm k’ez zīrā āb şu rūy yüz şerī‘at ma‘lūm bedīn bu; (382a)be in taḳdīrindedir. ḳadr miḳdār ne-reved gitmez*

Maḥşul-i beyt: Ben mestiñ ḥaṭası üzere bir ‘afv etegini ört; zīrā bu ḳadarla şerī‘atıñ yüz suyu gitmez. Ya‘nī ben mest-i ḥarābatıñ vāḳi‘ olan ḥaṭası, Seniñ deryā-yı bī-nihāye olan ‘afv u mağfiretiñ ile ört ve mağfiret eyle kí, bu ḳadarcık ḥaṭā ve belkí deryālar ḳadar olan günāh ve ma‘şiyet şerī‘at-i ğarrā-yı Muḥammediyye’niñ yüzü şuyını gidermez; ḥāşā şümme ḥāşā kí, bu maḥlūḳatıñ günāh ve ḥaṭası şerī‘at-i Muṣṭafāviyye’ye bir zerre ḳadar nokşāniyyet getürsün, getürmez. Zīrā kí, şerī‘at-i Ahmediyye ḥadd ü pāyānı yok bir deryādır kí, ne ḳadar cīfe vü necīs olanlar var ise, o deryāya düşse tāhir ve muṭahhar olur. Nitekim müşrikīn ve küffār ‘ayn-ı necīs iken, İslāmiyyet şerefiyle müşerref olup dā’ire-i şerī‘ate dāḥil oldığı ānda tāhir ü pākdir. Hikāye : İy settārü’l-‘uyūb olan Rabbim! Ben mest ü ḥarābatıñ ḥaṭası üzere bir ‘afv perdesi ört kí; dünyāda, bā-ḥuşuş yevm-i tebliyyü’s-serā’irde ḥaṭamıñ zuhūrıyla rüsvāy olmayım. Yā Rabb, ben ḳulunıñ belkí cümle maḥlūḳatıñ ḥaṭasını ‘afv etmekle Seniñ şer‘-i şerīfine nokşān irişmez ve ḥalel gelmez iy ğaffāru’z-zunūb olan Allāh!

Şaḥīfe (885) Kāle’s-Sa‘dī:

پرده از روی لطف کو بر دار
کاشقیا را امید مغفرتست

(125) *ṣaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.*

Ṣaḥīfe (886):

شاهی و ملائکه سپاهست
خلق تو عظیم و حق کوا هست

Ṣāhī vü melā'ike sipāhst
Hulḳ-ı tu 'azīm vü Ḥaḳḳ güvāhst

Me‘ānī-i elfāz: *ṣāhī* bir pādīṣāh *vü melā'ike* ma‘lūm *sipāhest* ‘askerdir *hulḳ* ahlāk *tu seniñ* ‘azīm ma‘lūm *vü Ḥaḳḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ güvāhest* ṣāhiddir

Maḥṣūl-i beyt: Cenāb-ı risālet-penāh ṣallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ ḳadr ü ṣān-ı ‘ālīleri ḥaḳḳındadır: Bir Pādīṣāsıñ kī, Melā’ike-i Kirām seniñ ‘askerindir. Seniñ ahlāk-ı ṣerīfiñ ‘azīmdir ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ ṣāhiddir. و انک لعلی¹¹⁴ *Āyet-i Kerīmesi* sırınca, Cenāb-ı risālet-penāh Efendimize Bedir (382b) ve sā’ir-i ḡazavātda Melā’ike-i Kirāmıñ imdādı daḥı *Āyet-i Kerīme* ile ṣābitdir ‘azīzim.

Ṣaḥīfe (887):

کمان مدار اکر ضایع تو بگذاری
که ضایع نکارد مسبب الاسباب

برای من در احسان اکر تو در بندی
دری دکر بکشاید مفتاح الابواب

¹¹⁴ Sûre-i Kalem 4. Âyet-i Kerîme.

*Gümān me-dār eger zāyi 'em tu bogzārī
Kí zāyi 'em ne-güzāred müsebbibu 'l-esbāb*

*Berāy-ı men der-i ihsān eger tu der bendī
Derī-i diger bogşāyed miftāhu 'l-ebvāb*

Me'ānī-i elfāz: *gümān* zann *me-dār* tutma *eger zāyi 'em* ben *zāyi'* olam *tu* sen *bogzārī* geçmek *ma'nāsınadır*; burada terk itmek *ma'nası* murād olur. *kí zārā zāyi 'em* ben *zāyi'* olam *ne-gozāred* terk itmez *Müsebbibu 'l-esbāb* olan Cenāb-ı Hakk *berāy* için *men* ben *der* kapu *ihsān* 'ināyet ve kerem *eger tu* sen *der* kapu *bendī* bağlayasın *derī-i diger* başka [bir] kapuyu *bogşāyed* açar *miftāhu 'l-ebvāb* olan Cenāb-ı Hakk

Maḥşūl-i ebyāt: Zann ü gümān tutma; eger ben *zāyi'* olam, sen beni terk idersin; itmezsin. Ya'nī gümān ü zann tutma *kí*, Cenāb-ı Hakk bir kulum *zāyi'* vü telef ve terk itmez, demekdir. *Zārā* ben, *zāyi'* vü telef olmağı, *Müsebbibü 'l-esbāb* olan Cenāb-ı Hakk terk itmez, bırakmaz; *kí zāyi'* vü telef olayım. Eger seni benim için *ihsān* u kerem kapusını bağlayasın *miftāhu 'l-ebvāb* olan Cenāb-ı Hakk, diger başka kapu açar, feth ider 'azizim.

Şahīfe (887):

فکر اب و دانه در کنج قفس بیحاصلست
زیر چرخ اندیشه روزی چرا باشد مراد

(686) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (887) Kāle'l-Hāfız:

سکندر را نمی بخشند آبی
بزور و زر میسر نیست این کار

(572) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (888):

جمله دانند این اکر تو نکروی
هرچه مکارپش روزی بدروی

(595) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (888) Fi'l-Meşnevī:

انچه در فرعون بود اندر تو هست
لیک اژدرهات محبوس چہیت

آتش را هیزم فرعون (383a) نیست
زانکه چون فرعون اورا عون نیست¹¹⁵

Ānçī der-fir‘avn büved ender-tu hest
Līk ejderhāt maḥbūs-ı çehest

(571) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (890):

چراغی را که ایزد بر فروزد
کسی کش پف کند سبلت بسورد

Çerāğī-rā kī Īzid ber furūzed

¹¹⁵Beytin ikinci mısara zikredilen sahifede; *Verne çün fir‘avn ū-rā şu‘le-zenīst* şeklinde yer almaktadır.

Kesî keş puf küned seblet bi-sûz

Me‘ânî-i elfâz: *çerāġî-rā* bir mum, bir şem‘ayı kî *Îzîd* Cenâb-ı Hakk *ber furûzed* yağa, ziyâlandıra *kesî* bir kimesne *keş* kî -eş taķdîrinde; kî harf-i rabt -ş zamîr; şem‘e, çerāġa rāci‘dir. *puf* ma‘lûm; nefes urmak, puf demek *küned* ide *seblet* o âdemiñ bıyıkı *bi-sûz* yanar

Maḥşûl-i beyt: Bir çerāġı, bir şem‘e ve bir mum kî, Cenâb-ı Hakk yağa. Bir kimesne kî, o muma veyâ şem‘e vü çerāġa aġzıyla puf diye; o kimesneniñ bıyıkı yanar ve belkî aġzı kurır efendim.

Şahîfe (891):

شهباز هوای قاب قوسین
پر شد ز تو آشیان کونین

Şehbâz-i hevâ-yı kab kavseyn
Pür şüd zi-tu âşiyân-ı kevneyn

Me‘ânî-i elfâz: *şehbâzşâhin* denilen kuş *hevâ-yı* ma‘lûm *kab kavseyn* ma‘lûm *pür* tolı *şüd* oldı *zi-tu* senden *âşiyân* yuva *kevneyn* dünyâ ve âḫiret

Maḥşûl-i beyt: *Hevâ-yı kab kavseyn şâhini* olan şallâ‘llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleriyle dünyâ ve âḫiret yuvaları ve anıñ feyz u risâletiyle tolı oldı. Ya‘nî dünyâ ve âḫiret ve anlarda olan mevcûdât cümlesi Efendimiziñ feyz u sa‘âdet ve şeref-i şân-ı ‘âlîleriyle tolı oldı ‘azîzim.

Şahîfe (891):

هر چند شد آخرین مقدم
شد بر همه نور تو مقدم

Her çend şüd âḫirîn muḳaddim
Şüd ber heme Nûr-ı Tu muḳaddim

Me‘ānī-i elfāz: *her çend her kaçan şüd* oldu şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri *âhirîn* şöñi *muḳaddim* evvelkilerin ya‘nî âhir zamānda teşrîf buyurdılar. *şüd* oldu *ber heme* cümlesi *Nūr-ı Tu* Seniñ nūrından Yâ Resûla’llâh *muḳaddim* evvel

[Maḥşûl-i beyt]: Ya‘nî evvel gelenlerin cümlesi Seniñ nūrından ḥalk olmuşdur; hatta şöñra gelenlerin daḥı. Ya‘nî cümle kâ’inât Efendimiziñ nūrından ḥalk olduğu gibi, Efendimiz daḥı Cenâb-ı Hakk’ın nūrından ḥalk olunmuşdur. Nitekim bu bâbda olan ḥadîs-i şerîf meşhûr ve cümle ihvânın ma‘lûmıdır ‘azîzim.

Şaḥîfe (892):

مردمان غافلند از عقبی
همه گویا بخفتگان مانند

Merdümân ġāfilend ez-‘uḳbā
Heme gūyā be-ḥuḫteġān mānend

ضرر (383b) غفلتی که می ورزند
چونبمیرد انکهی دانند

Žarar-ı ġaḫletī kī mī-verzend
Çün be-mīred āngehī dānend

Me‘ānī-i elfāz: *merdümân* merdin cem‘idir; insānlar, ādemler *ġāfilend* ġāfildirler *ez-‘uḳbā* āhiretden *heme* cümle *gūyā* ma‘lûm *ḥuḫteġān* ḥuḫteniñ cem‘idir; uyumuşlar *mānend* gibidir *žarar* ma‘lûm; zarar u ziyān *ġaḫletī* ġāfil olmaḫlıġın *kī mī-verzend* ‘ādet iden işler ya‘nî bu ġaḫlet rüzġārını ‘ādet idüp işler *çün* çünkibi-*mīred* ölürler, fevt olurlar *ān ġehī* ol zamān, ol vaḫt *dānend* bilürler

Maḥşûl-i ebyāt: İnsānlar, ādemler aḫvāl-i āhiretden ġāfildirler. Gūyā cümlesi, uyumuşlar gibidir. Ya‘nî bir kimesne uyur ise vukū‘atdan ḥaberi olmaz. Bu ġāfiller de öylece ġaḫlet uyḫusındadır. Bu ġaḫlet rüzġārını ‘ādet idüp işler. Ya‘nî bu ġaḫlet rüzġārı, anları bir tatlu uyḫūya atırdı; lâkin bu tatlu uyḫunuñ zarar u ziyānını

şimdi bilmezler. Çünkü ölürlər, bu ‘ālemdən ‘ālem-i āhirete giderler ol zamān, ol vakt bu uykunuñ zarar u ziyānını bilürlər, añlarlar. Lâkin fâ’ide itmez; iş işden geçdi. O añlamaqlık, ‘ilm ü ‘irfān burada lāzımdır ‘azīzim.

Şahīfe (892):

یک درم کان دهی بدرویشی
بهتر از کنجهای مدخرست

زانچه داری تمتع بر دار
کان دگر روزی کس دگرست

Yek direm k'ān dehī be-dervīṣān
Bihter ez-genchā-yi mudahḥarest

Z'ān çí dārī temettu' ber dār
K'ān digər rüzī kes-i digerest

Me‘ānī-i elfāz: *yek direm* bir dirhem, bir aqçe *k'ān* kí ān taqdīrinde; kí o dirhemi *bi-dehī* virirsiñ *be-dervīṣī* bir dervīşe, bir faķīre *bihter* ziyāde eygüdü *ez-genchā-yi* genciñ cem‘idir; hāzīnelerden *mudahḥarest* iddiḥār olunmuş, cem‘ olunmuş, birikdirilmiş *z'ān çí* ol nesneden *dārī* tutarsıñ *temettu'* fā’ide, menfa‘at *ber* yuķaru *dār* tut, ƣaldır *k'ān* kí ān taqdīrinde *diger* başķa *rüzī* birgün *kes* kimesne *digerest* başķadır

Maḥşül-i ebyāt: Bir dervīş, bir faķīre kí bir dirhem, bir aqçe virirsiñ; cem‘ vü iddiḥār olunmuş hāzīnelerden ziyāde eygüdü o virdigiñ bir aqçe. Çünkü ol nesneyi kí tutarsıñ *temettu'* vü fā’ide yuķaru tut. Ya’nī o **(384a)** hāzīne ve o aqçe kí mevcüddür; onları öyle şaķlamakdan fā’ide olmaz; belkí mażarrat-ı küllī olur. Anlardan fā’ide tutmaķ ister iseñ, anları Cenāb-ı Hāķķ yolında fuķarā vü zü‘efāya iḥsān it kí; ol birgündür kí, o gün başķa birgündür; o günde olan ādem başķa bir ādemdir. İşte o günde saña fā’ide ider o iḥsānıñ. Ya’nī rüz-ı maḥşer bir başķa gündür ve o günde sen

de başka olursuñ. Ya'nî dünyâdaki 'aklıñ değışür; o günde bir başka 'aql ve idrāk ihsān olunur. Lâkin fâ'ide virmez o günde olan 'aql ve 'irfān. Zîrā kî iş zāhir oldı ve hākk ile bātil meydāna çıkdı sultānım.

Şahīfe (895):

که زاد هر روان جستیت و چالاکى

Kî zād her revān cestīst vü çālākī

[**Me'ānī-i elfāz**]: *kî zîrā zād* azık, katık *her revān* her bir yola gidiciniñ *cestīst* çabuk *vü çālāk* sür'at ü 'acele olmağdır

[**Maḥşūl-i mışrā'**]: Ya'nî, bu yolcularıñ azığı, yemek ve içmesi çabuk ve sür'at idüp maḥal-i maḥşūdına vāşıl olmağdır. Yoḥsa öyle eşnā-yı rāhda şu başlarında kuzılar pişirüb zevk u şafā itmek kār-ı 'ākıl degildir. Vaḳtiyle bir ān evle gidecegi yer nereyse oraya gitmege sa'y ve himmet iste. Anıñ azığı vü katığı, yamesi içmesi budur. Anıñ için meşhūrdur; yolcu yolında gerek, derler.

Şahīfe (895) Kāle'l-Hāfız:

در راه عشق مرحله قرب و بعد نیست
می بینمت عیان و دعا میفرستمت

Der-rāh-ı 'ışk merḥale-i kurb u bu'd nīst
Mī-bīnemet 'ayān vü du'ā mī-fīrstemet

Me'ānī-i elfāz: *der* zarfiyyet *rāh* yol *merḥale* menzil ve konağ maḥalleri *kurb* yakīn *u bu'd* uzak *mī zā'*idedir *bīnem* gördüm -t Seni *'ayān* zāhir *vü du'ā mī-fīrstem* gönderdim - tSaña

Maḥşūl-i beyt: 'ışk yolında yakīn ve uzak merḥalesi yokdur. Seni 'ayān ü zāhir gördüm; du'ā gönderdim. Ya'nî; Yā Rabb! Seniñ Zāt-ı Şerīfiñe yakīnlık, uzaklık mutaşavver olmadığı gibi nazargāhıñ olan ülü'l-ebşārıñ dilgāhına nisbet, dahı

menzil ü merhale yönünden qurb u bu'd (384b) yokdur. Anıñ içün cemī'-i müzāhirde, sen zāhiri 'ayān^{en} görürüm ve şükrāne Saña şenā ve du'ā gönderirim. Ya'nī bu ni'met-i İlâhiyye'ye karşı Zāt-ı ulūhiyyetine hamd ü şenā iderim. Kí a'mā gürūhından olmadığına, zīrā bāṭın a'mālığı zāhir a'mālığına muqayyes degildir; çünkü Ya'qūb 'aleyhi's-selām a'mā idi lâkin qalb gözi güşāde idi. Zāhir a'mālığı māni' degildir rü'yet ve tecellī-i İlâhiyye'ye mazhar olmağa. Lâkin bāṭın a'mālığı buña māni'dir.

Şahīfe 895 : Qāle's-Sa'dī

دعای ضعیفان امید وار
ز بازوی مردی به آید بکار

(825) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahīfe (896) Qāle Husrev Dehlevī:

غازی رسمی که بغارت رود
هست چو حاجی که تجازت رود

انکه غزا خوانی و جویی رضا
کر غرضی هست نباشد غزا

رو بغزا دل غرضی الوده وای
جهد خود است این نه جهاد خدای

Ġāzī-i resmī kí be-ġāret reved

Hest çü hācī kí ticāret reved

Ān kí ġazā ḥ'ānī vü cūyī rızā

Her ġarażi hest ne-bāṣed ġazā

Rū be-ġazā dil ġarażi ālūde vāy

Cehd-i ḥodest ne cihād-ı Ḥoday

Me‘ānī-i elfāz: *ġāzī-i* ma‘lūmġazā idici ādem *resmī kīya’nī* ḥaḳḳī degil, *resmī kībe-ġāret* ġāret, yağmaya *reved* gider *hest* -dir *çü* gibi *ḥācī* bir ḥācī gibi *ticāret* ma‘lūm *reved* gider *ān kī* ol kimesne *ġazā* muḥārebe vü *ġazāyih’ānī* okursuñ, istersuñ *vü cūyī* taleb idersuñ *rızā* Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ rızāsını *ger* eger *ġarażi* bir ġaraż ve bir ‘avaż *hest* vardır *ne-bāṣed* olmaz *ġazā* ma‘lūm *rū* yüz *be-ġazā* ġazāya *dil* gönül *ġarażi* bir ġaraż ve bir ‘avaż *ālūde* bulaşmış *vāy* yazık, ḥayf *cehd* sa’y u ġayret *ḥod* kendüniñ -est -dir in bunuñ için *ne* degil *cihād* muḥārebe *Ḥudāy* Cenāb-ı Ḥaḳḳ için

Maḥşūl-i ebyāt: O bir *ġāzī-i* *resmī kī*, Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ emrine imtişāl^{en} olmayup ancak ġāret ü yağma itmek için ġazāya gider. Öyle olan kimesne, ticāret için Ka‘be’ye giden ḥācīya beñzer; anıñ gibidir. O kimesne, edā-yı farīze-i ḥac ve rızā-yı Ḥaḳḳ içüm gitmedi. Belki orada ticāret itmek için gitdi. İşte anıñ gibidir, bundan ne fā’ide ḥāşıl olur? **(385a)**ol kimesne kī ġazāyı okur ve Ḥaḳḳ’ıñ rızāsını taleb ider; egerçi bir ġarażı ve bir avazı vardır, o ġazā olmadı. Ya’nī zāhire terfī-i rütbe ideyim ve şān u şühret kazanayım; bu gibi şey’ler kī niyetinde vardır, o ġazā degildir; ḥüsrāndır. Öyle olan kimesneniñ yüzi ġazāda; gönli, kalbi ġaraż ve ‘avaż ile bulaşmış. Eyvāh, yazık vü ḥayf o emeklere, o zaḥmetlere! Zīrā o kimesneniñ sa’y u ġayret vü cehdi bu gibi şey’ler içündür; yohsa Cenāb-ı Ḥaḳḳ için cihād itmek degildir.

Şahīfe (899) Kāle’l-Ḥāfız:

خام را طاقت پروانه پر سوخته نیست
ناز کانرا نرسد شیوه جان افشانی

Ḥām-rā tāḳat-i pervāne-i per-sūḥte nīst

Nāzikān-rā ne-resed şīve-i cān-efşānī

Me‘ānī-i elfāz: *hām-rā* hām olan âdem, kırı şofî *tākat* ma‘lûm *pervâne* ma‘lûm *per* kanad *sūhte* yanmış *nîst* yok *nāzikān-rā* nāzikiñ cem‘idir; nāziklere *ne-resed* irişmez *şîve-i* nāz, *edā cān-efşān* cān saçıcılık

Maḥşûl-i beyt: Hām olan kırı şofiya, kanadı yanmış pervāneniñ *tākatı* yokdur. Nāziklere cān-nişār idicilik *şîvesi* irişmez. Ya‘nī ‘ışk-ı İlâhiyye’den bî-behre olan hām şofılara ve zāhir-perest zāhidlere *per ü bālını* âteş-i ‘ışk-ı İlâhî ile yakub, kendüsinden vāz geçmeyen ‘āşık-ı ciger-sūzîñ şabr u *tākatı* yokdur. Zîrā nāz ve tene‘üm ile perverde olan dosta vāşıl olup merdān-ı Hudā’nîñ Hakk’la olan *şîve* vü nāzına ve lezzet-i münacāt ve niyāzına irişmez ve nā’il olmaz, dimekdir.

Şahîfe (901) Kāle’l-Mevlā El-Cāmī:

شد دو سه تارى كه عنكبوت تنيد
بر دران غار پرده دار محمد

Şüd dü se tārî kî ‘ankebût tenîd
Ber dār-ı ān ġar perde-dār-ı Muḥammed

Me‘ānī-i elfāz: *şüd* oldu *dü* iki se üç *tārî kî* ya‘nī örümcegiñ urdığı tuvardırlar *‘ankebût* örümcek *tenîd* dokudı, ördi *ber* üzere *der* kapu *ān* ism-i işāret *ġār* şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ Medîne’ye hicretlerindeki mağara perde-*dār* perde tutıcı *Muḥammed (385b)*şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ

Maḥşûl-i beyt: Şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleri Mekke’den Medîne’ye hicret buyurdıkları meşhūr ve ma‘lûm olan Cebel-i şevr’de bir mağaraya teşrîf buyurmuşlar idi. O mağaranıñ kapusına örümcek derhāl iki üç tuvar dokudı, ördi. Ol mağaranıñ kapusu üzerine şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ perde-dārı oldu. Nitekim vükelā ve vüzerā kapularınıñ eskiden perde-dārları var idi. İşte öylece örümcek, Efendimiziñ perde-dārı oldu ‘azîzim.

Şahîfe (902) Fi’l-Meşnevî:

جمله ذرات زمین و آسمان
لشکر حقند کاه امتحان

Cümle zerrāt-ı zemîn u âsumân
Leşker-i Hakkend gâh-ı imtiḥân

Me‘ânî-i elfâz: *cümle* hepsi *zerât* ma‘lûm *zemîn* yer ü arz *u âsumân* gökler *leşker* ‘asker *Hakkend* Cenâb-ı Hakk’ın *gâh* vakt *imtiḥân* ma‘lûm

Maḥşûl-i beyt: *Zemîn* ü *âsumân*ın cemî^{an} zerreleri ya‘nî *cümle* mevcûdâtın zerre gibi olan vücûdları, *imtiḥân* vaktinde Allâhu Te‘âlâ’nın ‘asekeridir. Eger *zâhir*^{en} bir kimesneye muṭî‘ ve münkâd oldılar ise de, vakt-i *imtiḥân*da Hakk’ın leşkeridir. Ya‘nî saña muṭî‘ ve münkâd olan ehl-i beyt, evde olan kedi ve köpek vesâ’ir ḥademe ve ḥayvânân vakt-i *imtiḥân*da saña ‘adû vü düşmân olur. Kimdir bunları saña düşmân itdiren; Cenâb-ı Hakk’dır, dost irdiren yine O’dur. *Cümle zerât* vakt-i *imtiḥân*da saña düşmân olurlar; zîrâ Cenâb-ı Hakk’ın emr ü fermânyla kâ’imdir; kimesneniñ elinde bir şey’ yokdur.

Şahîfe (902) Fi’l-Meşnevî:

رقعه کر بر پر مرغی دوختی
پر مرغ از تف رقعه سوختی

Ruḡ‘a ger ber-per-i murğî dūḥtî
Per-i murğ ez-tef-i ruḡ‘a sūḥtî

Me‘ânî-i elfâz: *ruḡ‘a* mektûb *ger* eger *ber* üzere *per* kanad *murğî* bir kûş *dūḥtî* dikdi *per* kanad *murğ* kuş *ez-tef* ḥarâret ü germiyyet *ruḡ‘a* mektûb *sūḥtî* yanardı

Maḥşûl-i beyt: Bir kuşuñ kanadına mektûbı dikdi. Ya‘nî maḥbûbına ḥasb-i hâlini i‘lâm içün bir mektûb yazub, bir kuşuñ kanadına bağlayub irsâl itdi. O mektûbda mestûr olan ḥarâretlü sözlerden kuşın kanadı yandı. Ya‘nî ol ‘âşık-ı bî-çâre her ne kadar (386a)dermân-ı vişâle sa’y u himmet eylediyse müyesser olmayup;

ancaḵ ḥarāretlü, süznāk sözleriyle leyl ü nehār āh u efgān itmekde olduğından kināyedir.

Şahīfe (902) Kāle Sultān Selīmü'l-Evvel Fātih-i Mısır:

مرغ چشم من که پروازش بجز سوی تو نیست
بسته ام از اشک صد جا نامه شوقش ببال

Murğ-ı çeşm-i men kí pervāzeş be-cüz sūy-ı tu nīst
Beste em ez-eşk şad cā nāme-i şevkeş be-bāl

Me'ānī-i elfāz: *murğ* kuş *çeşm* göz *men* ben *kí* ḥarf-i rabṭ *pervāzeş* -ş zamīr; kuşa rāci'dir; anıñ uçması *be-cüz* gayrı sūy taraf *tu* seniñ *nīst* degildir *beste em* ben bağlamışım *ez-eşk* gözyaşından *şad* yüz *cā* maḥal *nāme* mektüb *şevkeş* -ş zamīr-i gā'ib; cānāna rāci'dir; şevḵ u maḥabbet *be-bāl* kanadına

Maḥşūl-i beyt: Benim gözümün kuşu ya'nī gözümün bebegi seniñ tarafından gayrı başka maḥale uçmaz. Ancaḵ benim gözümün bebegi seniñ tarafına pervāz ider. Binā'^{en} 'aleyh, o kuşun gözyaşından yüz maḥale seniñ şevḵ u maḥabbetiniñ nāmesini, kanadına bağlamışım. Ya'nī benim gözümün bebegi, kuş gibi seniñ tarafına pervāz ider. Anıñ için, anıñ kanadının yüz yerine seniñ şevḵ ü maḥabbet nāmeyi bağlamışım kí, o nāmeleri saña getürüp 'arz eylesün 'azīzim.

Şahīfe (903) Kāle's-Şeyḥ Ferīdü'ddīnū'l-'Atṭār Ḳuddise Sırruhu:

خواجۀ اول که اول یار اوست
ثانی اثنین اذ هما فی الغار اوست

چون سکینه شد ز حق منزل برو
کشت مشکلهای عالم حل برو

H̱āce-i evvel kí evvel yār ūst

Sāniye 'sneyn iz humā fi 'l-gār ūst

Çün sekīne şūd zi-ḥaqq-ı menzil ber-ū

Geşt müşkilhā-yı 'ālem ḥall ber-ū

Me'ānī-i elfāz: *H'āce-i evvel kışallā'*llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz'dir. evvel birinci *yār* dost *ūst* odur; ya'nī Ebū Bekir raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz'dir; mağarada berāber idiler.¹¹⁶ اثنین اذ هما فی الغار işte bu Āyet-i Kerīme ūst Ḥazret-i Ebū Bekir raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz hakkında. *çün* çünkü *sekīne* ma'lūm *şūd* oldu *zi-ḥaqq-ı menzil* yer, maḥal hakkında *berū* aña; ya'nī Ebū Bekir raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz'e *sekīne* nāzil oldu; ya'nī kalb-i 'ālīleri maḥzūn idi; küffār, Efendimiz'i bulup bir ziyān ider diyü. Bunuñ içün Cenāb-ı Ḥaqq, anıñ kalbine sükūnet ü itmāniyyet **(386b)** iḥsān eyledi. *geşt* oldu *müşkilhā* müşkiliñ cem'idir; müşkiller '*ālem* dünyānıñ ve belkī āḥiret müşkilleri *ḥall* feth ü güşād *berū* andan ya'nī Ebū Bekir raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz'den

Maḥşul-i ebyāt: Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz'e birinci *yār*, dost olan Ḥazret-i Ebū Bekir raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz'dir. Zīrā kī bu *yār* u müşāḥabet taraf-ı İlāhiyye'den iḥsān olunmuş ve hakkında Āyet-i Kerīme inzāl buyurulmuşdur. Çünkü bu *sekīne*, taraf-ı İlāhiyye'den iḥsān oldu. Artık 'ālemiñ müşkilleri, Ḥazret-i Ebū Bekir Şiddīk raḍiya'llāhu 'anh Efendimiz'in yüzünden feth ü güşād oldu sultānım, şāhım, 'azīzim.

Şahīfe (903):

یاری از وی جوی نه از خیل و سپاه
راز با من کوی نی با میر و شاه

¹¹⁶ Sûre-i Tevbe 40. Āyet-i Kerīme.

هر کرا یاری کنم بر تر شود
هر کرا دور افکند ابتر شود

Yārī ez-vey cūy ne ez-Vey heyl u sipāh
Rāz bā-ben gūy nī be-āmīr u šāh

Her kīrā yārī kūnem ber-ter şeved
Her kīrā dūr efkened ebter şeved

Me‘ānī-i elfāz: *yārī* yardım, *nuşret ez-Vey Andan*; *ya‘nī* Cenāb-ı Hakk’*dan* *cūy* iste, *ṭaleb eyle ne* değil *ez-heyl cemā‘at u sipāh* ‘askerden *rāz esrār bā- men* benim ile *gūy* söyle *nī* değil *be-āmīr umerāya u šāh* pādīşāha *her kīrā* her kime *kīyārī* yardım, *nuşret kūnem* ideyim *ber -ter* ziyāde ‘ālī *şeved* olur *her kīrā* her kim *kīdūr* uzaklık *efkenem* ben atayım *ebter* ziyāde *noğşān şeved* olur

Maḥşūl-i ebyāt: Yardım u nuşreti Cenāb-ı Hakk’*dan* iste, *ṭaleb eyle*. Cemā‘at ve ‘askerden nuşret ü yardım isteme. Esrār u rāzı Cenāb-ı Hakk’a söyle. Umerā vü pādīşāha söyleme; kī anlardan bir fā‘ide olmaz. Cenāb-ı Hakk buyurur kī : Her kime kī ben yardım u nuşret ideyim, anıñ rütbesi fevka’l-‘āde ‘ālī olur. Her kime kī huzūr ve kurb-ı ma‘neviyyemden dūr, uzak ideyim, o kimesne ziyāde ebter ve noğşān olur. Dünyā ve āḥiretde ebterdir, noğşāndır.¹¹⁷ *işte o kimesnedir.*

Şaḥīfe (904):

مرد عارف چون بدان پر می پرد
در دمی از نه فلک می بگذرد

سیر زاهد در دمی یک روزه راه
سیر عارف هر زمان تا تخت شاه

Merd-i ‘irfān çün bedān perm ī-pered

¹¹⁷ Sûre-i Hacc 11. Âyet-i Kerîme.

Der-demī ez-nüh felek mī-bü-g'zered

Seyr-i zāhid der-demī yek rūze rāh

Seyr-i 'ārif her zamān tā taht-ı şāh

Me'ānī-i elfāz: *merd* insān 'ārif ma'lūm çün çünkü (387a) *bedān* esmā'-i işāretlendir; anıñla ya'nī 'irfāniyle *per* kanad *mī-pered* uçar, tayr ider *der-demī* bir nefesde *ez-nüh* felek toköz felekden *mī-bü-g'zered* güzerān ider, geçer *seyr* gidiş *zāhid* ma'lūm *der-demī* bir nefesde *yek* bir *rūze* günlük *rāh* yol *seyr* gidiş 'ārif ma'lūm *her zamān* her ān *tā* hattā *taht-ı şāh* pādīşāhıñ tahtına kadar gider, dimekdir.

Maḥşūl-i ebyāt: 'Ārif olan *merd-i kāmīl*, o 'irfān kanadıyla uçar, tayr ider. Bir demde, bir nefesde toköz felekden güzerān ider, geçer. Zāhid-i 'ābid sīretlū olanlar bir demde, bir nefesde bir günlük yol geçer; ziyāde degildir çok aşağı kaldı. 'Ārif sīretlū olan *merd-i kāmīl* her zamān, her ān pādīşāhıñ tahtına kadar sürer gider. İşte zāhid ile 'arifiñ beyninde olan fark-ı 'azīm ne kadar imiş mülāhaza buyurun. Bunlarıñ yola gitmesi neye beñzer; zāhidiñ yola gitmesi dikenlik, ormanlık, taşlık yerden gitmek gibidir. 'Ārifiñ gitmesi pamuk gibi toprak, aslā bir taş yokdur. Zāhidiñ sırrınıñ terakķisi postaya beñzer; 'arifiñ sırrınıñ terakķisi telğirafa beñzer. Hiç nisbet kabūl itmez 'azīzim.

Şahīfe (905) Kāle Sultān Veled Kuddise Sırruhu:

بگذار جهان را که جهان ان تو نیست

وین دم که همی زنی بفرمان تو نیست

کر مال جهان جمع کنی شادمشو

ور تکیه بجان کنی جان ان تو نیست

Bogzār cihān-rā kī cihān-ı ān tu nīst

V'īn dem kī hemī zenī be-fermān-ı tu nīst

Ger māl-ı cihān cem ' kūnī şād me-şev

Ver tekye be-cān kūnī cān-ı ān tu nīst

Me‘ānī-i elfāz: *bogzār* geç *cihān-rā* kī dūnyādan kī *cihān* dūnyā *ān* ism-i işāret naşīb [ü] kısmet *tu* seniñ *nīst* degil *v’īn* bu *dem* kī nefes kī, şoluğ *hemī* böylece *zenī* urursuñ ya‘nī nefes alur virirsuñ *be-fermān-ı* *tu* seniñ fermānıñla, emriñle *nīst* degil *ger* eger *māl* ma‘lūm *cihān* dūnyā *cem* ‘ toplamak *kūnī* idersuñ *şād* mesrūr [u] memnūnme-şevolma *ver* *ger tekye* i‘timād, dayanmak *be-cān* cānına *kūnī* idersuñ *cān-ı ān* o cān *tu* seniñ *nīst* degil

Maḥşūl-i ebyāt: Dūnyādan geçmeli; zīrā kī dūnyā seniñ naşībıñ degildir. Ya‘nī senden evvel çok ādemler gelüp dūnyā **(387b)** bizimdir, didiler. Eñ soñra dūnyāyı terk idüp gitdiler. Bu nefes, bu şoluğ kī alur virirsuñ, seniñ fermānıñla, emriñle degildir. Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ emr ü fermānıyladır. Ḥaḳḳ’ıñ irādesi olmayınca bir nefes, bir şoluğ alamazsuñ. Egerçī dūnyānıñ mālını *cem* ‘ idersuñ; mesrūr ve memnūn olma kī āḥirü’l-emr yā, o māl senden gider veyā sen o mālı terk diüb gidersuñ. Cānına i‘timād itme; o cān seniñ degildir kī; emr-i Rabbānīdir. هل الروح من امر ربي¹¹⁸ Āyet-i Kerīmesi delīldir. İşte ‘azīzim, seniñ ne’n ıaldı şurada; hīç. Dūnyā [vü] māl [u] cān [u] nefes bunlar seniñ degildir. Cümlesi Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ındır. Böyle ise artık ‘āriyet olan şey’e ne maḥabbet idersuñ ve anıñla naşıl iftiḥār idersuñ; ‘ayn-ı ḥamākatdir.

Şaḥīfe (907) Fi’l-Meşnevī:

حفت الجنة بمكروهاتنا

حفت النيران من شهواتنا

Ḥuffeti ’l Cenne bi-mekrūhātınā

Ḥuffeti ’n-nīrānu min-şehvātınā

Me‘ānī-i elfāz: *ḥuffe* ihāta olunmuş, şarılmış, kaplanmış *el-Cenne* ma‘lūm; Cennet *bi-mekrūhātınā* bizim nefsimiziñ ikrāh itdigi ve kerīh gördigi şey’ler ile *ḥuffe*

¹¹⁸ Sûre-i İsrâ 85. Āyet-i Kerīme.

ma'lûm kezâlik *en-nîrân* cehennem *min-şehvâtinâ* bizim nefsimiziñ hoşlandığı ve maḥabbet ve ârzû itdigi şey'ler ile

Maḥşûl-i beyt: Cennet-i 'alâ'nıñ eṭrâfı bizim nefsimiziñ kerîh gördiği ve ikrâh itdigi şey'ler ile şarılmış, ihâta olmuş ve kaplanmışdır. Ya'nî Cenâb-ı Hakk'a 'ibâdet ve emrine i'tâ'at, namâz, şiyâm ve'l-hâşıl nefse zor gelecek şey'ler ile, cehennem daḥı bizim nefsimiziñ ârzû ve şehvâtıyla ya'nî ḥarâmı irtikâb itmek gibi bunlar ile eṭrâfı şarılmış, ihâta olmuşdur. Artık rûḥ tarafı Cennete, nefs tarafı cehenneme yakını çeker; artık nasıl idersiñ bilmem.

Şaḥîfe (907) Fi'l-Meşnevî:

هر کرانی و کسل خود از تنست
جان ز خفت جمله در پریدنست

Her girânî u kesel ḥod ez-tenest
Cân zi-ḥiffet cümle der perîdenest

Me'ânî-i elfâz: *her girânî* her ağırlık, şakîllık *u kesel* kesânlık, tenbellik *ḥod* ḥaḳîkatde *ez-tenest* tenden, vücuddandır *cân* ma'lûm *ḥiffet* hafîflikden, leṭâfetden *cümle* hepsi, bi'l-küllîye *der zarfiyyet perîdenest* uçmaktadır

Maḥşûl-i ebyât: Her ne kadar sıklet (388a)u ağırlık ve kesânlık var ise ḥaḳîkatde insânıñ teninden, vücūdındandır. İnsânda olan cân [vü] rûḥ ḥiffetdendir. Ya'nî ten [ü] vücūd gibi şakîl vü ağır degildir; gâyet laṭîfdır. Bu leṭâfetden bi'l-küllîye cân uçmaqlıkdır ve 'âlem-i ma'nâ cânibine dâ'imâ per u bâl uçmaqlıkdır. Pes, bir kimesneniñ vücūdına nazar eyle, eger ṭâ'atu'llâhda girân u şakîl ise ten, vücūd ḥükmündedir. Zîrâ sıklet u keşâfet ten [ü] vücūd ḥükmidir. Ve eger hafîf ü sebûk rûḥ ise, rûḥ ḥükmündedir. Zîrâ ḥiffet ve 'ışk u maḥabbet rûḥuñ eşeridir. Pes, *عنوان الباطن* bāṭından zāḥir, âsâr-ı mü'essire delîl-i kavîdir 'azîzim.

Şaḥîfe (908):

چون ترا اندر حریم قرب خود ره داده شاه

از نفیر پرده دار و طعن دربان غم مخور

*Çün tu-rā ender-ḥarīm-i kurb ḥod reh dāde šāh
Ez-nefīr-i perde-dār vü ta'n-ı derbān gam me-ḥor*

Me'ānī-i elfāz: *çün* çünkü *tu-rā* saña *ender* içinde *ḥarīm-i kurb* kurb-ı İlâhî haremünde *ḥod* hakikatde *reh* yol *dāde* virmiştir *šāh* pâdişāh *ez-nefīr* çağırma, bağırma *perde-dār* perde tutucu *vü ta'n* ma'lûm *derbān* bekçileriñ *gam* ma'lûm *me-ḥor* yeme

Maḥşûl-i beyt: Çünkü saña kurb-ı İlâhî haremüne hakikatde, pâdişāh yol ihsân u i'tâ itmiştir. Ya'nî Cenâb-ı Hakk kurb-ı ma'neviyyesine saña yol virmiştir. Perde-dār olan kapucılarıñ ve 'umûm kapuyı bekleyen bekçileriñ ta'n ve teşniyesinden gam yeme. Ya'nî perde-dār olan Melâ'ike-i Kirām ve kapucu olan ülû'l-'azm Melâ'ikenin feryādından ve seni men' için olan sayha vü efgānlardan gam yeme. Ya'nî insân için her yerde ḥusūd vardır. Evet, insāna Melâ'ike-i Kirām dahı ḥased ider 'azîzim.

Şahîfe (909) Fi'l-Meşnevî:

چون ببندی تو سر کوزی تهی
در میان حوض ویا جویی نهی

تا قیامت آن فرو ناید بیست
که دلش خالیست و دروی بادست

(388b) میل بادش چون سوی بالا بو
ظرف خود را هم سوی بالا کشد

باز آن جانها که جنس انبیاست
سوی ایشان کش کشان چون سایه هاست

جان هامان جاذب قبطی شده

جان موسی جاذب سبطی شده

معدۀ خرکه کشد در اجتذاب

معدۀ ادم جنوب کندم اب

Çün bi-bendī tu ser-i kūzī tehī

Der-miyān-ı havz veyā cūyī nehī

Tā kıyāmet ān furū n 'āyed be-pest

Kī dileş hālīst vü der-vey bādest

Meyl-i bādeş çün sūy-ı bālā büved

Ẓarf-ı hod-rā hem sūy-ı bālā keşed

Bāz ān cānhā kī cins-i Enbiyāst

Sūy-ı iṣān keş keşān çün sāyehāst

Cān-ı hāmān cāzīb-i kıbṭī şüde

Cān-ı Mūsá cāzīb-i sibṭī şüde

Mi 'de-i har kī keşed der ictizāb

Mide-i ādem cezūb gendüm āb

Me'ānī-i elfāz: *çün* çünkü*bi-bendī* bağlayasın *tu* sen *ser* ağzı *kūze* ma'lūm; Anadolu hānelerinde olur, içine şu konur, ağaçdan ma'mūldür.*tehī* boş *der-miyān* ortasına *havz* ma'lūm *veyā* yahud *cūyī* bir ırmağın *nehī* koyasın *tā* hattakıyāmet kıyāmet gününe kadar *ān* ism-i işāret; kūzeyeye *furū* şaşağa *ne-āyed* gelmez *be-pest* hālbukī o kūzeniñ merkezi soflīdir *kī* zīrā *dileş* -ş zamīr; kūzeyeye rāci'dir *dil* burada derūn dımeğdir; anıñ derūnı *hālīst* hālī, boşdur *der-vey* anda *bād* rüzgār *hest* vardır

meyl teveccühi *bādeş* -ş zamîr; kûzeye râci‘; o kûzeniñ rûzgârınıñ meyl [ü] teveccühi *çün* çünkisûy taraf *bālā* yukarıya *büved* -dır *zarf* ma‘lûm; bir şey’in kabı *hod-rā* kendüsiniñ *hem* dağı *sûy* taraf *bālā* yukarıya *keşed* çeker *bāz* girü *ân* ism-i işâret *cānhā* cānıñ cem‘idir *kí cins-i Enbiyāst* Enbiyā ‘alehimü’s-selām cinsidir *sûy* taraf *îşān* anlar tarafına *keşān* çekici *çün* gibi *sāyehāst* sāyeler, gölgeler gibi *cān* ma‘lûm *hāmān* fir‘avnıñ vezîri *cāzib* cezb idici, çekici *kıbtī* çingene *şüde* olmuştur *cān* ma‘lûm *Mūsā* ‘aleyhi’s-selām *cāzib* çekici *sıbtī* Benī İsrā’îl Qabîleleri *şüde* olmuştur *mi‘de-i* ma‘lûm *har* eşek *keh* şaman *keşed* çeker *der* zarfiyyet *ictizāb* cezb itmekde, çekmekde *mi‘de-i âdem* insānıñ *mi‘desi* *cezûb* çekici, cezb idici *gendüm* buğday (389a) *āb* şu

Maḥşûl-i ebyāt: Çünkü sen, bu boş, tehî kûzeniñ ağzını bağlyasıñ bir havzıñ veyâhud bir ırmağıñ ortasına koyasıñ, kıyâmete deko kûze aşağı gelmez. Hâlbukî o kûzeniñ merkezi soflîdir ağaç cinsinden olduğu için. Lâkin o kûzeniñ aşağı gelmemesine sebep o kûzeniñ derünü hâlîdir. Ya‘nî o kûzeniñ içinde şu yokdur. Ancak içinde rûzgâr ve hevâ vardır. Anı esefle meyl eylemekden men‘ ider. Çünkü ol kûzeniñ rûzgârınıñ meyli çünkim bālā cānibinedir. Kendiniñ zarfını dağı ya‘nî kabını dağı cānib-i bālāya vü taraf-ı bālāya çeker girü. Ol cānlar *kí*, Enbiyā-yı ‘İzāmıñ cinsidir. Ol cānlari anlarıñ tarafına sāyeler gibi çekicilerdir. Ya‘nî, şol mü‘minleriñ cānlarıña Enbiyā-yı ‘İzām ‘alehimü’s-selām’ıñ ervāh-ı muḳaddesiyle ‘âlem-i ma‘nâda cins olmuşlardır. Sāye sāye varlar. Cānına nice müncezib olup çekilürse ve teba‘iyyet ḳalursa ol cānlar dağı Enbiyā-yı ‘İzām Ḥazerâtına sāye gibi çekilürler ve anlara tâbi‘ olurlar. Bi-ḥasbi’i-cinsiyyet hāmānıñ cānı kıbtîleri cāzib oldu; ol tarafa çekildi. Ve Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām’ıñ rûḥ-ı muḳaddesi Benī İsrā’îl Qabîlesine çekildi; ol tarafa teveccüh buyurdılar. Eşegiñ *mi‘desi* şamanı cezb ider, çeker; başka şey’ istemez, çekmez. Ya‘nî *يقولوا و حلوا الماسيه* bunları ârzü itmez; hattâ bunlarda olan zillet ve şafâyı bilmez. Âdem ü insānıñ *mi‘desi* buğday ve şuyı cāzibdir; çünkü her bir şey’ buğday ile şudan olur. *الجنس مع الجنس و من الماء كل شئ حي* buyurulmuştur. İşte *الجنس مع الجنس ولو كان نجس* denilen budur.

Şahîfe (910) Kâle’l- Hâfız:

که کار عشق زما این قدر نمی آید

(560) şahīfe zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (910) Kāle’s-Sa’dī:

اگر کنج قارون (389b) بچنک آورد
نماند مکر آنچه بخش بری

Eger genc-i Kārūn be-çeng āverī
Ne-māned meger ān çī bahş berī

Me‘ānī-i elfāz: *eger genc* hazine *Kārūn* meşhūr olan *ādem be-çeng* avucına *āverī* getüresiñ *ne-māned* qalmaz *meger* illā, ancak *ān çīol* nesne *be-bahş* ihsān u i‘tā itdik *berī* iletürsüñ

Maḥşul-i beyt: Egerçī Kārūnuñ hazīnesini avucına, eline getüresiñ; ya‘nī Kārūn gibi mālā mālīk olasıñ; o māl, o hazīne qalmaz. Ya‘nī cümlesini terk idersiñ bu ‘ālemden gidersiñ. Ancak ol nesne qalır ve seniñle berāber gider kī, nedir o; halka eyledigin ihsān u in‘ām ve kerem ü mürüvvetdir. İşte bunları iletürsüñ berāberce getürürsüñ. Yohsa kuşūr, cümle māl u emlāk, hazīneler girü qalır, seniñle berāber gitmez. Ancak eyledigini in‘ām u ihsān berāber gider, demekdir ‘azīzim.

Şahīfe (911):

ما گفت خطا بر قلم صنع نه رفتیر
افرین بر نظر پاک خطا پوشیش باد

(495) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (911):

دولت اگر مدد دهد دامنشآورم بکف
کر بکشم زهی طرب ور بکشد زهی شرف

Devlet eger meded dehed dāmeneş āverem be-keff
Ger bi-keşem zihī ʔarab ver bi-küşed zihī şeref

Me‘ānī-i elfāz: devlet ma‘lūm eger meded imdād dehed vire dāmeneş -ş zamīr; devlete rā‘cidir; anıñ dāmeni, etegini āverem getüreyim be-keff avucıma ger eger be-keşem beni çeker ise zihī ne güzel ʔarab oyun, le‘b ver eger bi-küşed öldirse zihī ne güzel şeref ma‘lūm

Maḥşūl-i beyt: Eger devlet ü sa‘ādet meded [ü] imdād vir; anıñ maḥbūbıñ dāmen ü etegini avucıma getüreyim. Ya‘nī devlet yüz gösterüb müsā‘ade ider ise anıñ etegini ele getüreyim. Eger anıñ etegi beni çeker ise, ne güzel oyundur; eger öldirse ne güzel şerefdır.

Şahīfe (911) Fi’l-Meşnevī:

قصه عاد و ثمود از بهر چیست
 تا بدانی کانییا را ناز کیست

این نشان خسف و قذف و صاعقه
 شد بیان عز نفس ناطقه

جمله حیوانرا پی انسان بکش
 جمله انسانرا بکش از بهر هوش

هش (390a) چه باشد عقل کل هوشمند
 هوش جوزی هش بود اما نثرند

Kışse-i ‘Ād u semūd ez-behr-i cīst
Tā bi-dānī k’enbiyā-rā nāzikīst

Īn nişān-ı ḥasf u kaẓf u şā‘ika

Şüd beyân-ı ‘izz-i nefsi-nâṭıka

Cümle hayvân-râ pey-i insân bi-küş

Cümle insân-râ bi-küş ez-behr-i hüş

Huş çî bâşed ‘aql-ı küll-i hüşmend

Hüş-ı cüz’î huş büved ammâ nejend

Me‘ânî-i elfâz: kışşa hikâye ‘Âd u şemûd bunlar meşhûrdur ez-behr-i çîst ne içündür *tâ* hattâbi-dânî bilesiñ *kâ* kîEnbiyâ-râ Enbiyâ-yı ‘İzâm Hâzerâtı *nâzikîst* nezâketi vü leṭâfeti vardır *în* bu *nişân* ‘alâmet *hasf u kazf u şâ’ika* bunlar ma‘lûmdur *şüd* oldu *beyân-ı ‘izz-i nefsi-nâṭıka* nefsi-nâṭıkanın ‘izzetiniñ beyânı oldu *cümle hayvân-râ cemî*‘ hayvânları *pey* için *insân* insân için *bi-küş* öldür *cümle insân-râ* cümle insânları *bi-küş* öldür *ez-behr* için *huş* ‘aql şâhibi olan insân *hüş* ‘aql çîne *bâşed* olur ‘aql-ı küll ma‘lûmhüşmend ‘aqldır *hüş-ı cüz’î* ‘aql-ı cüz’î *hüş* akıl *büved* olur *ammâ* velâkin *nejend* alçaqdır; i‘tibâr yokdur

Maḥşûl-i ebyât: Meşhûr ve ma‘rûf olan, Qur‘ân-ı Kerîm’de hikâyeleri beyân buyurılan ‘Âd ve şemûd kışşası ne içündür, bilür misiñ? Bu kışşa vü hikâye anın içündür kî, hattâ bilesün kîEnbiyâ-yı ‘İzâm Hâzerâtı, Cenâb-ı Hakk’ın nâzenînleri ve ‘ind-i ma‘neviyyesinde maḳbûl ve maḥbûb olduğunu saña bildürmek içündür. Bu *hasf* ve *kazf* ve *şâ’ika*, anların ‘inda’llâhda olan maḳbûliyyetine *nişân* u ‘alâmetdir kî, anların du‘âları müstecâb olduğına işâretidir. Ve bu mezkûrân, anların nefsi-nâṭıklarının ‘izzet ü şerefine delîl ve ‘alâmet oldu. Böyle ise cümle hayvânları insân için öldür. Ya’nî nefsi-ğayr-ı nâṭıka olan hayvânâtı, nefsi-nâṭıka şâhibi olan insânlar için öldür. Cümle insânları da ‘aql şâhibi olan insân-ı kâmil için öldür; zîrâ kî emr ü nehy ve tekâlîf-i İlâhî bu ‘aql üzerinedir. ‘aql ne ola? Hüşmendiñ ‘aql-ı küllidir; murâd ‘aql-ı me‘âddır. Hüş-ı cüz’î, hüşdur; ammâ za‘îfdır; murâd ‘aql-ı me‘âşdır. İy ‘aql şâhibi olan insân! ‘Aql-ı cüz’î egerçî ‘aqldır; lâkin ‘aql-ı külliniñ yanında alçaqdır ve za‘îfdır, sözi olmaz, dimekdir.

Şahîfe (912) Fi'l-Meşnevî:

کر هزاران طالبند و یک ملول
از رسالت (390b) باز می ماند رسول

کی رسانند ان امانت را بتو
تا نباشی پیششان راکع دو تو

Ger hezārān tālibend vü yek melûl

Ez-risālet bāz mī-māned resûl

Key resānend ān emānet-rā be-tu

Tā ne-bāṣī pīṣ-i ṣān rāki' dū tu

Me'ānī-i elfāz: *ger eger hezārān* biñler *tālibend* tālib vardır *vü yek* bir *melûl* uşanık, *cānı* şıkılmış olan *âdem ez-risālet* risāletden; *ya'nī* teblīg-i aḥkāmıdan *bāz* girü *mī-māned* kalur *resûl* peygamber *keykaçanresānend* ulaştırır[lar] *ān* ism-i işāret *emānet-rā* emāneti; *ya'nī* emr ü nehy-i İlâhî *be-tu* saña *tā* hattāne-bāṣī olmayasın *pīṣ-i ṣān* pīṣ öñde -ṣān zamīrdır; anlarıñ öñünde dimekdir *rāki'* rukū' itmek; *ya'nī* başını aşğa eymek *dū tu* iki kat olmak

Maḥşûl-i ebyāt: Eger nice biñler tālibler vardır; lâkin anlarıñ içinde bir *melûl* olsa, peygamber teblīg-i aḥkāmıdan girü kalur. *Ya'nī* bir *melûl* olan *âdem* sebebiyle, o nice biñ tāliblere teblīg-i risāletden *resûl* girü kalur. Kaçan risālet ve o aḥkām-ı İlâhî saña ulaştırır; ulaşıramaz. Hattā o *resûlün* öñünde başını aşğa idüp *rukū'* ve belini iki kat itmedikçe *ya'nī* peygamberlere kemāl-i itā'at ve inkiyād ve teslīm olmadıkça kaçan risālet ve aḥkām-ı İlâhî ulaşır; ulşamaz. *Ya'nī* o kavmiñ içinde nice biñler tālibler vardır, lâkin içlerinde bir *melûl* olsa o nice biñ tālibleri ifsād ider. *Ya'nī* zamān-ı sa'âdetde mü'minler içinde olan ifsād ve idlāl itdikleri gibi, dimekdir.

Şahîfe (913) Fi'l-Meşnevî:

چیست دنیا از خدا غافل بدن

نی قماش نقره و فرزند و زن

مال را کز بهر دین باش حمل
نعم مال صالح خواندش رسول

اب درگشتی هلاک گشتی است
اب اندر ریش گشتی پشنتی است

چونکه مال و ملک را از دل براند
زان سلیمان خویش جز مسکین نخواند

(836) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (913):

مکن (391a) تکیه بر ملک و جاه و حشم
که پیش از تو بودست و بعد از تو هم

(290) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (913):

علی الصبح بروی تو هر که بر حیزد
صبح روز سلامت برو مسا باشد

بد اختری چو تو در صحبت تو بایستی
ولی چنانکه تویی در جهان کجا باشد

‘Aleṣ ‘şabāh be-rūy-ı tu her kí ber ḥīzed
Şabāh rüz-ı selāmet berū mesā bāşed

Ber aḥterī çü tu der-şoḥbet-i tu bāyestī
Velī çünān kī tūyī der-cihān kücā bāşed

Me‘ānī-i elfāz: ‘ale’ş-şabāḥ şabāḥ vaktinde *be-rūy* yüzine *tu* seniñ *her kīher* kim *kīber ḥīzed* kalkar *şabāḥ* ma‘lūm *rūz* gün *selāmet* ma‘lūm *berū* anıñ üzerine *mesā* aḥşam *bāşed* olur *bed* kötü *aḥterī* bir yıldız ismidir *çü* gibi *tu* seniñ *der zarfiyyet şoḥbet* müşāḥabet *tu* seniñ *bāyestī* gerekdir *velī* lâkin *çünānkī* ol kadar *kītūyī* sende vardır; *ya’nī* *bed* aḥterlik *der-cihān* dünyāda *kücā* kınde *bāşed* olur; *ya’nī* seniñ gibi dünyāda *bed* aḥter kimesne yokdur, demekdir.

Maḥşūl-i ebyāt: Her kim kī, sabāḥ vaktinde seniñ yüzini üzerine kalkar; *ya’nī* ‘ale’ş-şabāḥ seniñ yüzini görür; o âdem üzerine *rūz*-ı selāmet olan şabāḥ, aḥşam olur. *Ya’nī* şabāḥ vakti selāmet günü gibidir; aḥşam aña nibet^{en} nuḥūset gibidir. *Ya’nī* o âdemiñ işi rāst gitmez; o gün aña nuḥūset olur. Seniñ gibi kötü yıldızlu, kötü baḥt ve ṭālī‘lū gerekdir seniñ müşāḥabetine. Lâkin seniñ gibi ol kötü baḥt ve ṭālī‘lū cihānda kanı kim vardır; kimesne yokdur kī saña arkadaş ve müşāḥabet olsun. *Ya’nī* saña seniñ gibi bir arkadaş gerekdir. Hâlbukī öyle âdem de yokdur. *Ya’nī* böyle kötü baḥt ve ṭālī‘lū senden başka kimesne yokdur. Vardır; lâkin seniñ miḳdārında, saña muḳābil yokdur, demekdir.

Şahīfe (913):

پارسارا بس این قدر زندان
 که بود هم طویلہ زندان

Pārsā-rā kī bes īn ḳadr zindān
Kī būved hem-ṭevīle rindān

Me‘ānī-i elfāz: *pārsā-rā* ‘ābid ü zāhidlere *bes* kifāyet ider *īn* bu *ḳadr* miḳdār *zindān* ma‘lūm; ḥabşhāne **(391b)**denilen maḥal *kīḥarf-i rabṭ būved* olur *hemberāberṭevīle* cemā‘at *rindān* ma‘lūm; ḳalenderler

Maḥşūl-i beyt: ‘Ābid-i zāhidlere yokdur *zindān*. Kifāyet ider, yeter kī; o ‘ābid-i zāhid *rindān* u ḳalenderān olan *zevāt*-ı *kirām* cemā‘atiyle berāber bir yerde,

الضندان
 bir maḥlade olmak; ya'nī anlara bu kadar 'azāb u elem ve zindān kifāyet ider. لا يجتمعان
 Beyinlerinde biñ çok fark vardır 'azīzim.

Şahīfe (913):

کسی نیاید بیای دیواری
 که بران صورت نکار کنند

کر ترا در بهشت باشد جای
 دیگران دوزخ اختیار کنند

Kesī ne-yāyed be-pāy-ı dīvārī
Kí ber-ān şūret nigār künend

Ger tu-rā der-behişt bāşed cāy
Dīgerān dūzaḥ ihtiyār künend

Me'ānī-i elfāz: *kesī* bir kimesne *ne-yāyed* gelmez *be-pāy* ayağına *dīvārī* bir dīvārīñ *kízīrā ber* üzere *ān* ism-i işāret; dīvāra *şūret* seniñ şūretiñ *nigār*nağş u tersīm *künend* iderler *ger* eger *tu-rā* seniñ *der* zarfiyyet *behişt* cennet *bāşed* olur *cāy* yer ve maḥal *dīgerān* başkaları *dūzaḥ* cehennemi *ihtiyār* ma'lūm *künend* iderler

Maḥşūl-i ebyāt: Bir kimesne dīvārīñ ayağına, dibine, yanına gelmez kí; o dīvārda seniñ resmiñ nağş u tersīm olmuştur. Eger seniñ yeriñ, maḥaliñ cennet olur, başkaları cehennemi ihtiyār iderler. İşte ol kadar kötü ve zālīm ve bed ahlāk ādemiñ kí, seniñ resmiñ olan dīvārīñ yanına kimesne gelmez. Ve sen, cennete gitmiş olsañ, başkaları seniñ yüzini görmemek için zarūrī cehennemi ihtiyār iderler, dimekdir.

Şahīfe (914) Kāle's-Sa'dī:

نکند دوست زینهار از دوست
 دل نهادم بر آنچه خاطر اوست

کر بلطفم بنزد خود خواند
ور بقهرم براند او داند

Ne-küned düst zīnhār ez-düst
Dil nihādem ber ān čī ḥāṭır-ı üst
Ger be-luṭfem be-nezd-i ḥod ḥ'āned
Ver be-ḳahrem bi-rāned ū dāned

Me'ānī-i elfāz: *ne-küned* eylemez *düst* ma'lūm *zīnhār* burada amān ma'nāsınadır *ez-düst* dostdan; ya'nī dost, dostdan amān seniñ elinden diyemez, dimekdir. *dil* gönül *nihādem* koydum *ber* üzerine *ān* ol nesneniñ *kīḥāṭır-ı üst* onuñ ḥāṭırıdır; ya'nī dostuñ ḥāṭır-ı üzerine (392a)göñlümi koydum ya'nī dostuñ ḥāṭır-ı her neyi kī murād idinürse; göñlümi aña bend eyledim, dimekdir. *ger* eger *be-luṭfem* luṭf ile beni *be-nezd* yanına *ḥod* kendü *ḥ'āned* okur, da'vet ider, çağırır *ver* eger *be-ḳahrem* ḳahr, ḡazab ile beni *bi-rāned* sürür ḥuzūrına *ū* zamīr; dosta rāci'dir; o dost *dāned* bilür

Maḥşūl-i ebyāt: Bu beyit istiḡfār ma'nāsında söylenmiştir. Ya'nī 'āşık birgün ma'sūḳına amān seniñ elinden dimiş; *zīnhār*, aşlā ve ḳaṭ'ā dost dostdan amān eylemez, amān senden dimez. Göñlümi ol nesne kī o dostuñ ḥāṭırıdır; anıñ üzerine koydum. Ya'nī dostu murād ve inkārı, ḥaḳḳımda ne ise benim göñlümde ol nesne üzerinedir. Eger luṭf u kerem ile beni ḥuzūr-ı maneviyyesine da'vet ider; ve eger ḳahr u ḡazab ile ḥuzūrından nefy ider, sürür; O bilür; ben rāzīyım her ne kī ider ise itsün 'azīzim, zāt^{en} maḳām-ı 'ubūdiyyetde budur sulṭānım.

Şahīfe (914):

رضا بداده بده وز جبین کره بکشا
که بر من و تو در اختیار نکشادست

Rızā be-dāde bi-deh v'ez-cebīn girih büḡşād
Kī ber-men u tu der-i ihtiyār ne-güşādest

و درین معنی فرموده است

Vü der-în ma 'nā fermūde est

بشنو این نکته که خود را ز غم ازاده کنی

خون خوری کر طلب روزی ننهاده کنی

Bi-ş 'nev îñ نکته kí ħod-rā zi-ġam āzāde kūñî

Ĥūñ ħorî ger taleb rūzî-i ne-nihāde kūñî

Me'ānî-i elfāz: *rızā* ma'lūm *be-dāde* virilmiş *bi-deh* vir *cebîñ* öñündem *girih* kırışıklık burışıklık *büġşād* aç *kízîrā ber-men* benim üzerime *u tu* dañı seniñ üzerine *der* kapu *iĥtiyār* ma'lūm *ne-ġüşādest* açılmamışdır *vü der-în ma 'nā* bu ma'nādan ötüri *fermūde est* buyurulmuşdur *bi-ş 'nev* diñle, *istimā' it îñ* bu *noktekí* bu nükte kí; *ya'nî* bu nükteli söziñe *ĥod-rā* kendüni *zi-ġam* ġamdan *āzāde* kurtulmuş *kūñî* idersiñ *ĥūñ* kan *ĥorî* içersiñger eger *taled* istemek *rūzî* rızķ *ne-nihāde* konulmamış *kūñî* idersiñ

Maĥşûl-i ebyāt: Rızā virilmiş olan şey'e sen de rızā vir ve öñünden kırışıklık burışıklığı aç. *Ya'nî* her ne kí taraf-ı İlâhiyyeden saña gelür, dimek olur kí; o şey' taraf-ı İlâhiyye'den saña gelmesine rızā virilmişdir, sen de aña rāzî ol. Çehreni azdırma, yüzini burışdırma. *Zîrā* iĥtiyār kapısı benim ve seniñ (392b)üzerine açılmamışdır; *ya'nî* bu bābda elden bir şey' gelmez rızādan başķa. Öyle ise, ister istemez rāzî olacaķsıñ. *Bārî* çehreni burışdırma, güzellik ile rāzî ol. Bu ma'nādan ötüri buyurulmuşdur kí; bu nükteli sözi diñle, *istimā' it*; ġamdan ve kederden āzād olursuñ. Nedir o nükte; konulmamış rızķı taleb ile kan içme. *Ya'nî* ezel-i āzālde taķdîr olunmamış rızķı taleb iderim diyü kan içme; beyhüdedir. *Ya'nî* kanını yeme, kendüni telef itme. Bu bābda müsterîhü'l-bāl ol. *Zîrā* kí o rızķ, saña taķdîr olmamışdır. Pādişāh emr itse aşlı yokdur. O rızķ kí, saña ezelde taķdîr olmuşdur; degil pādişāh, cihānıñ ĥalkı anı senden men' idemez 'azîzim. Āmennā ve şaddaķnā. *Zîrā* kí bu bābda herkesiñ tecrübesi sibķat itmişdir. Kimesneniñ bir diyecegi yokdur sultānım.

پدرم روضهٔ جنت بدو کندم بفروخت
نا خلف باشم اگر من بجوی نفروشم

Pederem rovze-i Cennet be-dü gendüm bi-furūht
Nā-ḥalef bāšem eger men be-cevī ne-furūhtem

Me‘ānī-i elfāz: *pederem* ma‘lūm *rovze-i* bağçe *Cennet* ma‘lūm *be-dü* iki *gendüm* buğday *bi-furūht* şatdı *nā-ḥalef* kötü evlād *bāšem* olam *eger men ben be-cevī* bir arpaya *ne-furūšem* satmayım

Maḥşūl-i beyt: Pederim Cennet bağçesini iki buğdaya şatdı. Nā-ḥalef olurum eger ben bir arpaya satmayım. Āferīn oğlum gördün mi babanın hayırlı evlādını? İşte böyle olmalı ‘azīzim. Ya‘nī Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām, bā‘iş-i terakḳī ve sebep-i ḳurbiyyet maḳāmı olan, ḳāb ḳavseyn olan miḥen ü derd ü belā-yı ‘ışḳı ihtiyār idüp, ravza-i Cenneti iki dāne buğdaya şatdı. Ve bu ümm-i ruḳūb olan dār-ı miḥnete gelüp üç yüz sene girye vü tazarru‘ ve niyāz eyledi. Eger ben bir arpaya satmazsam; nā-ḥalef olurum kī اهل الله و هما حرامان على الله buyurulmuşdur. Zīrā ehlu’llāha dünyā ve āḫiret ḥarāmdır ‘azīzim.

(393a)Şaḫīfe (915):

حق تعالی چون در قسمت کشاد
هرکسی را هر چه می بایست داد

نیست واقع اندران قسمت غلت
بنده را خواهی رضا خواهی سخت

Ḥaḳḳ Te‘ālā çün der-i kısmet güşād
Herkesī-rā¹¹⁹ her çı mī-bāyest dād

¹¹⁹Metnin aslında, mevcut olan kelime herkes-rā şeklinde yer almaktadır; ancak vezne uymadığından herkesī-rā şeklinde okunarak beyte müdahale edilmiştir.

*Nîst vâkı‘ ender-ân kısmet ğalať
Bende-rā ħ‘āhī rızā ħ‘āhī saĥt*

Me‘ānī-i elfāz: *Ĥaĥķ Te‘ālā Zāt-ı Cenāb-ı Rabb-i ‘izzet çün çünkider kapu kısmet ma‘lūm ğüşād açmış herkesī-rā her[bir] kimesneye kīher çí her nesne mī-bāyest gerekdir dād iĥsān u i‘tā ider nîst yokdur vâkı‘ vukū‘ı ender içinde ān ism-i işāret kısmet o rızķ, o naşīb ğalať ma‘lūm; ĥāşā bende-rā bendeye, ‘abde, ħulına ħ‘āhī ister iseñ rızā ħ‘āhī ister iseñ saĥt ğazab*

Maĥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Ĥaĥķ, çünkı kısmet kapusını açmışdır; herkese ne gerek ise ne lāyık ise anı iĥsān u i‘tā ider. Ol kısmetde ĥāşā, ğalať vâkı‘ olmaz. Kemāl-i ‘adl ile herkesiñ gereğini ve lāyıkını, O Cenāb-ı Ĥaĥķ ‘ilm-i ezeliysiyle bilmişdir. Anı iĥsān ider lā-şekk vū lā-şübhe. Ķūla, bendeye ister ise rızā, ister ise ğazab. O biliyor lāyığını ve gereğini; öylece ider. ¹²⁰ لا یسئل عما یفعل ¹²⁰ ‘azīzim.

Şaĥīfe (918) Ķāle’s-Sa‘dī:

متکلم را تا کسی عیب نکیرد
سخنش صلاح نیپذیرد

مشو غره بر حسن گفتار خویش
بتحسین نادان و پندار خویش

*Mütekelim-rā tā kesī ‘ayb ne-ġīred
Sūĥaneş şalāĥ ne-peżīred*

Me-şev ğarra ber-ĥüsn-i ğüftār-ı ħ‘tş

¹²⁰ Sûre-i Enbiya 23. Âyet-i Kerîme.

Be-taḥsīn-i nā-dān vü pindār-ı ḥ ʿīṣ

Me‘ānī-i elfāz: mütekellim-rā ya‘nī vā‘iz u nāṣih olan ḥ ʿāce efendileriñ *tā* ḥattā *kesī* bir kimesne ‘ayb ma‘lūm *ne-gīred* tutmaz *sūḥaneş-ş* zāmīr; mütekellime rāci‘dir; anıñ sözine *şalāḥ ıslāḥ ne-peṣīred* qabūl itmez *me-şev* olma [*garra*] maḡrūr ma‘lūm *ber* üzerine *ḥüsn* güzel *güftār* söz *ḥ ʿīṣ* kendiñ *be-taḥsīn* ma‘lūm; taḥsīn ve begenmeklik *nādān cāhil vü pindār* zann *ḥ ʿīṣ* kendiñ

Maḥşūl-i ebyāt: Vā‘iz ü nāṣih olan ḥ ʿāce efendileriñ ḥattā bir kimesne kī ‘aybını tutmaz; ya‘nī sözinde ve kelāmında bir kuşūrını tutmaz, o kendüni söylemez, o vā‘iz efendiniñ (393b)sözi vü kelāmı ıslāḥ qabūl itmez. Ya‘nī kelāmında vü sözinde olan kuşūr u ‘aybı kendüsine söylenür ise ol zamān o efendi, sözine ve kelāmına ve pend ü naṣīhatine i‘tinā ve diḡḡat ider, dimekdir. İy ḥ ʿāce efendi! Sen kendi söziniñ ḥüsn ü güzelligine maḡrūr olma. Cāhil ve bilmeyen ādemleriñ taḥsīnine ve kendüsiniñ zann-ı fāsidine i‘timād itme. Zīrā kī insān, kendü kuşūrını ve ‘aybını göremez. Ve cāhil ādem daḡı ‘ulemānıñ kuşūrını göremez, bilemez. Ve ekşer ‘ulemā da böyle cāhilleriñ taḥsīn eylemesine ve kendüsiniñ zann ve evḥāmına i‘timād idüp, benden ‘alā vā‘iz mi olur, derler ‘azīzim.

Şaḥīfe (918) Fi’l-Meşnevī:

هر کجا باشد شه مارا بساط
هست صحرا کر بود سم الخياط

هر کجا که یوسفی باشد چو ماه
جنتست او کر چه باشد قعر چاه

Her kücā bāşed şeh-i mā-rā bisāt
Hest şahrā ger büved semmu’l-ḥiyāt

Her kücā kī Yūsufī bāşed çü māh
Cennetest ū gerçī bāşed ḡa’r-ı çāh

Me‘ānī-i elfāz: *her kücā* her nerede, ne yerde *kībāşed* oldı *şeh* pādişāh *mā-rā* bizim *bisāṭ* bisāṭı ya‘nī sürūr ve huzūrı *hest* vardır *şahrā* ma‘lūm *ger* eger *büved* ola *semmu’l-ḥiyāṭ* igne deligi kadar ise de, o yerde bize *şahrā* kadardır, demekdir. *her kücā* her ne yerde kī *Yūsufī* ma‘lūm *bāşed* ola *çü* gibi *māh* ay, *ķamer Cennet*est Cennetdir *ū gerçī* eger *ķībāşed* ola *ķa’r* dibi *ķāh* kuyu

Maḥşūl-i ebyāt: Her ne yerde kī, o yerde bizim pādişāhımız sürūr ve huzūrı ve inbisāṭı ola; o yer, o maḥal eger igne deligi kadardır lâkin bize *şahrā* gibidir. Her *ķande* kī , *ķamer* gibi bir *Yūsuf* ola ve biz de aña mübtelā ve ‘āşık olalım; o yer, o maḥal Cennetdir. Eger orası kuyunuñ *ķa’r*ı, dibi ise de bize cennetdir. *Āh āh*, mine’l-‘ışk! Bu derdi kime añaṭalım; başına gelüp, çeken añaṭlar, bilür ‘azīzim. Evet, *şahīḥ*dir : İki gönül bir olunca şamanlık seyrān olur. Cehennem Cennet olur. Egerçī ‘ışk olmaz ise, *Yūsuf* ile Cennetde olsun fā’ide yokdur. Nāfile oğlum, ‘ışk ister ‘ışk. *Zīrā* kī her şey’**(394a)**‘ışk ile olur. *Ḥattā* kī bu iki ‘ālem ve derūnında olan eşyā’ ‘ışk yüzinden *ḥalķ* ve *īcād* olmuştur. Ya‘nī Cenāb-ı *Ḥaķķ*’ıñ maḥbūbı ve sevgülü bir dānesi olan *şallā’llāhu ‘aleyhi* ve sellem Efendimiz *Ḥazretleri* içündür ve’s-selām.

Şahīfe (919) Fi’l-Meşnevī:

چون که بد کردی بترس ایمن مباش

زانکه تخمست و برو یاند خداهش

چند کاهی او بیوشاند که تا

آیدت زان بد پشیمان و حیا

بارها پوشد پی اظهار فضل

باز کیرد از پی اظهار عدل

تا که این هر دو صفت ظاهر شود

آن مبشر گردد این منذر شود

(577) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (920) Fi'l-Meşnevī:

گفت پیغمبر که با این سه گروه

رحم آرید ارنه سنکید و نه کوه

انکه او بعد از عزیزی خوار شد

وان توانکور هم که بی دنار شد

وان سوم ان عالمی کاندز جهان

مبتلا گردد میان ابلهان

زانکه از عزت بخواری آمدن

همچو قطع عضو باشد از بدن

عضو گردد مرده کز تن وا برید

کو بریده جنبد اما نه مدید

Güft Peygamber kî bā-în se gurūh

Raḥm ārīd er ne sengīd vü ne kūh

Ān kî ū ba‘d ez-‘azīzī ḥ‘ār şūd

V‘ān tevānger hem kî bī-dīnār şūd

V‘ān sevom ān ‘ālimī k’ender cihān

Mubtelā gerded miyān-ı eblehān

Z'ānkī ez- 'izzet be-ḥ'ārī āmeden
Hemçü kaç' -ı 'uẓv bāṣed hem beden

'Uẓv gerded mürde k'ez-ten vā borīd
Kū borīde cunbed ammā ne-medīd

Me'ānī-i elfāz: *güft* buyurdu *Peygamberşallā'llāhu* 'aleyhi ve sellem Efendimiz *Ḥazretleri* *bā-īn* bu se üçgürūh cemā'at *rahm* merḥmet *ārīd* getürüñ *er* eger *ne* degil *sengīd* taş *vü* *ne* degil *kūh* dağ *ān* *kí* ol biri kimesne *kíū* zāmīr o kimesne *ba'd* soñra *ez- 'azīzī* 'azīzliğinden, 'izzet sa'ādet mertebesinden *vü* *re'īsī* kavim idi soñra *ḥ'ār* hor ve ḥaķīr *şūd* oldu *v'ān* dīger *tevānger* zengin, ḡanī *hem* dahı *kí* harf-i rabṭ *bī-dīnār* parasız *şūd* oldu *v'ān* sevom üçüncisi *ān* ism-i işāret *'ālimī* öbür 'ālim *kík'ender* *kí* *ender* taķdīrinde içinde *cihān* dünyā *mubtelā* ibtilā *gerded* olur *miyān* ortasında *eblehān* ebleh, budala ādemler *z'ān* *kí* ol sebebden *kíez- 'izzet* 'izzet ve sa'ādetden **(394b)**o 'ālim *be-ḥ'ārī* ḥor ve ḥaķīr *āmeden* gelmek *hemçü* gibi *kaç' -ı* 'uẓv a'zānıñ birisi kesmek *bāṣed* olur *ez-beden* vücūdından 'uẓv bir a'zā *gerded* olur *mürde* ölmüş *k'ez-ten* *kí* *ez-ten* taķdīrinde; tenden, vücūdından *vā* girü *borīd* borīd kesmek *kū* *kí* *ū* taķdīrinde *kí* o borīde olan a'zā *borīde* kesilmiş *cunbed* oynar, ḥareket ider *ammā* lâkin *ne* degil *medīd* müddet-i medīde degildir; bir cüz'ī zamān içündür; anıñ ḥareketi dimekdir

Maḥşūl-i ebyāt: Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz *Ḥazretleri* buyurmuşdur *kí* : Bu üç gürūha, üç ṭā'ife merḥamet getürüñ; eger taş degil ise, keş ve ṭağ degil iseñiz. Birinci öyle kimesne *kí* 'izzet ve sa'ādetden ve riyāsetden soñra ḥor ve ḥaķīr oldu. Ya'nī şāḥib-i 'tibār veyāḥud paşa, bu gibi bir zāt idi. Soñra felek bu yā; anı o mertebe-i 'izzet ve sa'ādetden ḥor ve ḥaķīr eyledi. Dīger, ya'nī ikincisi odur *kí*; zengin, mālđār idi; soñra parasız qaldı, faķīr oldu. Üçünç; dünyāda ol 'ālimdir *kí*, eblehān ve cāhillar içinde mubtelā ve mubtezil oldu. Ol sebebden *kí*; o 'ālem-i 'izzetden ḥor ve ḥaķīr olması neye beñzer; bundan ve vücūdından ve bir a'zādan bir 'uẓvı kesmek, kaç' itmek gibidir. 'Uẓvı vücūddan girü kesmek olur; *kí* o kesilmiş a'zā oynar ve ḥareket ider. Ammā, müddet-i medīde degil, bir cüz'ī müddet öyle qanıñ sıcaķlığıyla ḥareker ider, oynar. Soñra ḥareketden qalur. İşte anıñ gibidir, 'ālimleriñ

eblehler içinde ħor ve ħaķīr olması. Anıñ içün bu üç gürūha, t̄ā'ifeyemerḥamet idüp ellerinden tutmaķ ya'nī mu'āvenet itmek mü'minlere lāzımdır. Anıñ içün eski ādemler; Cenāb-ı Ḥaķķ bir kılını gördiginden ayırmason, diyü du'ā iderlermiş. İşte buña mebnīdir 'azīzim.

Şahīfe (921) Kāle's-Sa'dī:

قیامت که بازار مینو نهند
(395a) منازل با عمل نیکو نهند

بضاعت بچندانکه اری بری
اکر مفلسی شماری بری

که بازار چندان که اکنده تر
تهی دست را دل پراکنده تر

Ḳıyāmet kī bāzār-ı mīnū nehend
Menāzil bā-'amel-i nīkū nehend

Bizā'at be-çendān kī ārī berī
Eger müflis şermsārī berī

Kī bāzār çendān kī ākende-ter
*Tehī dest-rā dil-i perākende-ter*¹²¹

Me'ānī-i elfāz: *ḳıyāmet* ma'lūm kī ḥarf-i rabṭ *bāzār* çārşū, bey' ü şirā' maḥali *mīnū* Cennet *nehend* konur *menāzil* menziller, maḥaller *bā-'amel* 'amel ile *nīkū* eygü *nehend* konur; ya'nī virilür *bizā'at* sermāye dimekdir. *be-çendānkīne* kadar kī *ārī*

¹²¹ 1. ve 2. beyitler sahife 383'te mezkûrdur. Ancak son beyit, adı geçen sahifede zikrolunmadığından müellif, ebyatları yeniden şerh etmiştir.

getürürsüñ *berī* iletürsüñ *eger müflis* sermāyesiz *şerm-sārī* uñanmaqlıq *berī* iletürsüñ *kızırā bāzār* ma'lūm *çendān kī* o kadar kī *ākende* tolmuş -ter ziyāde *tehī* boş *dest-rā* eli boş ādem *dil* gönül *perākende* perīşān -ter ziyādedir

Maḥşūl-i ebyāt: Kıyāmet kī; ya'nī yevm-i kıyāmet, yevm-i cezā' kī Cennet bāzārı konur meydāna. Ol günde o bāzārda menziller, merātibler eygü a'māl miqdārınca konur; i'tā vü ihsān olur. Ya'nī ne kadar eygü 'ameliñ var ise, anıñ miqdār u kıymeti derecesinde nā'il-i menāzil vü merātib olursuñ. O bāzāra ne kadar sermāye getirir iseñ, o miqdār şey' iletürsüñ. Ya'nī sermāyeniñ miqdārınca eşyā' alursuñ. Egerçi sermāye almayub müflis iseñ; o bāzārda uñanmaqlıq iletürsüñ başka bir şey' degil. Zīrā kī o bir bāzārdır kī, ol kadar tolmuşdur kī, fevka'l-āde ya'nī ol kadar tüccār ve sermāye şāhibi zevāt ile tolodur kī ḥadd ü ḥesābı yokdur. Seniñ gibi eli boş ādemleriñ gönüleri ziyāde perākende vü perīşān olur o günde 'azīzim. Artık oña göre hareket eyle; sermāyeyi kediye kapdırma; soñra eli boş, yüzi kara ḥuzūra naşıl gidersiñ ve ben de bunlar gibi tüccārım diyü naşıl iddi'ā idersiñ; bilemem sulṭānım.

Şaḥīfe (921) Kāle's-Şā'ib:

چرا ز غیر شکایت کنم که (395b) همچو حباب
همیشه خانه حراب هوای خویشتم

(187) şaḥīfede zikr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şaḥīfe (921) Kāle'l-Hāfiz:

ببال و پر مرو از ره که تیر پر تابى
هوا گرفت زمانى ولى بخاک نشست

(223) şaḥīfede zikr olunmuşdur.

Şahīfe (921):

مکو جاهی از سلطنت بیش نیست
که ایمن تر از ملک درویش نیست

Me-gū cāhī ez-salṭanat bīš nīst
Kī īmen-ter ez-mülk-i dervīš nīst

Me‘ānī-i elfāz: *me-gū* söylemecāhī bir manşib ve bir rütbe ve cāh *ez-salṭanat* salṭanatdan ya‘nī min-Cenneti’s-salṭanat *bīš ziyāde nīst* yoktur *kizīrā īmen* emniyyetlik, rāḥat u selāmet -ter ziyāde *ez-mülk-i dervīš* dervīşlik mülkinden *nīst* yoktur

Maḥşūl-i beyt: Manşib ve rütbe ve cāhdan salṭanat gibi eygü, ziyāde şey’ yoktur; dime, söyleme. Ya‘nī dünyāda salṭanat gibi ziyāde manşib ve rütbe yoktur; diyü söyleme. Zīrā kī dervīşin mülki salṭanatdan ziyāde kemāl-i emniyyet ve rāḥat ü ḥuzūr yoktur; böyle bir salṭanat-ı ma‘nevī yoktur. Zīrā bu salṭanatı zāhir^{en} eygü görünür; lâkin gölge gibidir zā’il olur, fānī olur. Lâkin dervīşin mülki ve salṭanatı bākī, dā’im ve seniñle berāber olur. Aşlā, dünyā ve āḥiretde bu salṭanat-ı ma‘neviyyeden mes’ul olmazsın. Belkī bu salṭanat-ı ma‘neviyye sāyesinde āḥiretde bir nice pādişāhlara şefā‘at idersin ‘azīzim.

Şahīfe (922):

یکی می خواهد از تو جنت و حور
یکی خواهد که از دوزخ شود دور

ولیکن ما نخواهیم آن و آن جست
مراد ما همین خشمودی تست

چو تو خشنود کشتی در دو عالم
همین مقصود بس والله اعلم

Yekī mī-ḥ'āhed ez-Tu Cennet u ḥūr
Yekī ḥ'āhed kī ez-dūzah şevēd dūr

Vülīkin mā ne-ḥ'āhīm ān vū ān cüst
Murād-ı mā hemīn ḥoşnūdī-i Tu

Çü Tu ḥoşnūd geştī der-dü 'ālem
Hemīn maḳşūd bes va'llāh a'lem

Me'ānī-i elfāz: *yekī* birisi *mī-ḥ'āhed* ister, taleb ider *ez-Tu* Sen'den *Cennet* ma'lūm *vū ḥūr* daḥı *ḥūrī* ister *yekī* birisi ister kī *ez-dūzah* cehennemden *şevēd* ola *dūr* uzak *vū līkin* lâkin **(396a)***mā* biz *ne-ḥ'āhīm* istemeyiz *ān* ism-i işāret onı; ya'nī cenneti *vū ān* ism-i işāret dūzahdan *dūr* olmağı *cüst* taleb *murād-ı mā* bizim murādımız, maḳşūdımız *hemīn* böylece *ḥoşnūdī-i Tust* Seniñ ḥoşnūdluğuñve rızānı isteriz *çün* çünkü*To* Sen *ḥoşnūd* ma'lūm *geştī* olasıñ *der* zarfiyyet *dü* 'ālem iki 'ālemde *hemīn* böylece *maḳşūd* ma'lūm *bes* ancak *va'llāh* Cenāb-ı Hakk a'lem ziyāde bilicidir

Maḥşūl-i ebyāt: Birisi Sen'den *Cennet* ve *ḥūrī* ister; diğeri birisi cehennemden *dūr* olmağı ister. Velâkin biz ne o cenneti ve ne de cehennemden *dūr* olmağı isteriz, taleb ideriz. Ancak bizim murād u maḳşūdımız böylece Seniñ ḥoşnūdluğuñ ve Seniñ rızāndır; çünkü Sen *ḥoşnūd* olasıñ. İki 'ālemde böylece maḳşūdumuza kifāyet ider. Cenāb-ı Hakk a'lemdir. Çünkü her bir şey'in başı, Cenāb-ı Hakk'ın 'abinden ḥoşnūdiyyeti ve rāzī olmasıdır. Ol kī senden *ḥoşnūd* ve rāzī oldu; iki 'ālem seniñ oldu 'azīzim.

Şahīfe (922) Kāle'l-Hāfız:

صحبت حور نخواهم که بود عین قصور
 با خیال تو اگر با دگری پروازم

Şoḥbet-i ḥūr ne-ḥ'āhem kī büved 'ayn-ı kuşūr
Bā-ḥayāl-i Tu eger bā-digerī pervāzem

Me‘ānī-i elfāz: *şoḥbet* müşāḥabet *ḥūr* ma‘lūm; Cennet ḥūrīsi *ne-ḥ’āhem* istemezem *kızīrā būved* olur ‘ayn-ı *kuşūr* maḥż-ı kuşūrdur *bā-ḥayāl-i* Tu Seniñ ḥayālīñle *eger bā-digeri* bir ğayrile *pervāzem* meyl ü müşāḥabet eyleyim

Maḥşūl-i beyt: Cennet ḥūrīsiniñ müşāḥabetini istemezem; zīrā kī ‘ayn-ı kuşūr olur. Seniñ ḥayālīñle *eger* bir ğayrı ile meyl ü müşāḥabet idem, ‘ayn-ı ḥaṭā ve maḥż-ı kuşūrdur. Ya‘nī ¹²² *الله* و هما حرامان على اهل *Ḥadīs-i Şerīfi* sırınca; *nefs-i* bedkāmiñ müştēhāsı olan Cennet ḥūrīleriniñ müşāḥabetini istemezem. Zīrā Seniñ na‘īm-i Cinānı unutturıcı *lezzet-i* müşāhede-i Cemāl-i bā-kemālīñ fıkır ü ḥayālīyle Seniñ ğayrılarına meyl ü müşāḥabet eylemek ‘ayn-ı kuşūr ve nokşāniyyetdir. Belkī *rāh-ı* ‘ışkda küfür ve ḍalāldir mevlānā.

Şahīfe (923):

هست نرمی افت جان سمور
وز درستی میبرد جان خار پشت

(487) şahīfede zikr olunmuşdur.

Şahīfe (923) Kāle’s-Sa‘dī:

خورنده که خبری بر اید ز دست
به از صائم الدهر دنیا پرست

Ḥorende kī ḥayrī ber āyed zi-dest

Bih ez-şā’imu’d-dehr dünyā-perest

Me‘ānī-i elfāz: *ḥorende* yiyici, *ākūl* ādem *kīḥarf-i* rabṭ *ḥayrī* bir ḥayr, *eylikber* yukarı *āyed* gele *zi-dest*elden *bih* eygü *ez-şā’im* orucu tıticı *ed-dehr* sene boyına *dünyā* ma‘lūm *perest* tapucu

¹²² Ve hümā ḥarāmāni ‘alā ehli’l-lāh

Maḥşül-i beyt: Yiyici, âkûl bir âdem kí; elinden hayır ve eylik gelür; bu âdem dünyāya tapucu, sene boyunca oruç tutan âdemden eygüdür. Ma'lûm 'azîzim; gerçi o âdem oruç tutmuyor; ya'nî nâfile oruç tutmaz lâkin halka hayır ider, eylik ider;diğeri, o hām şüfî senelerce şâ'imdir; lâkin dünyāya tapar, kimesneye hayır itmez. Elbette bu âdemden, elinden hayır gelen nâfile oruç tutmayan âdem eygüdür. Zîrâ namâz, oruç kendü nefsine 'â'id; lâkin halka ig[ü]lük ve hayr itmek Cenâb-ı Hakk'a râci'dir 'azîzim.

Şahîfe (923) Fi'l-Meşnevî:

گفت پیغمبر که شیخی رفته پیش
چون نبی باشد میان قوم خویش

*Güft Peygamber kí şeyhî refte pîş
Çün nebî bâşed miyân-ı kavm-i hîş*

Me'ânî-i elfāz: *Güft* buyurdu *Peygamber* kîşallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri *şeyhî* bir şeyh *refte* gitmiş *pîş* ilerü *çün* gibi *nebî* Enbiyâ-yı i'zâm *bâşed* olur *miyân* ortasında *kavm* cemâ'at *hîş* kendü

Maḥşül-i beyt: Şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri buyurdu kí: İlerü gitmiş şeyh, kendi kavminiñ içinde nebî gibi olur. Bu, Hâdiş-i Şerîfe işâretidir; buyururlar kí: الشيخ في قومه كالنبي ve fî rivâyeti aḥrâ الشیخ فی اهلہ کالنبی فی امتہ Ekmel-i mükemmel olan Zevât-ı Kirâm Hâzerâtı kí, zât^{en} vâriş-i Nebî olmağlı, o vaktiñ nebîsi gibidir. Aña inkiyâd ve itâ'at, Peyğambere inkiyâd ve itâ'at gibidir. Ve bi'l-'aks ihânet idenler, Peyğambere ihânet itmiş olur dimekdir.

(397a)Şahîfe (925): Kâle'l-Mevlâ El-Câmî:

دولت آیینہ خدای نماست
روی آیینہ تو تیرہ چراست

صیقلی وار صیقلی مزین
باشد آیینۀآت شود روشن

صیقلی ان اکر نه اکاه
نیست جز لا اله الا الله

Dilet āyīne-i Hudāy nümāst
Rūy-ı āyīne-i tu tīre çerāst

Şaykalī-vār şaykalī mi-zen
Bāşed āyīne-i āt şeved rūşen

Şaykalī ān eger ne'ī āgāh
Nist cüz Lā İlâhe illa'llâh

Me'ānī-i elfāz: *dilet* seniñ göñlüñ *āyīne-i* ma'lūm *Hudāy* Cenāb-ı Hakk'ı *nümāy* gösterir *rūy-ı āyīne* āyīneniñ yüzini *tu* seniñ *tīre* bulaşık *çerāst* ne içündür *şayakalī-vār* şaykal idiciler gibi *şaykalī* bir şaykal *mi-zen* ur *bāşed* olur *āyīne-i āt* seniñ āyīneniñ *şeved* olur *rūşen* ziyālu, parlak *şaykalī* ma'lūm *ān* ism-i işāret *eger ne'ī* degilseñ *āgāh* ma'lūmātñ yokdur *nīst* degildir *cüz* ğayrı *Lā İlâhe İlla'llâh* Kelime-i tayyibesinden başka degildir; şaykal budur.

Maḥşūl-i ebyāt: Seniñ göñlüñ Cenāb-ı Hakk'ı gösterir bir āyinedir. Seniñ āyīneniñ yüzü niçün bulaşıkdır ve bulaşık idersiñ? Şaykal didiciler gibi şaykal ur kí, seniñ āyīneniñ yüzü ziyālu ve rūşen ola. O şaykali bilmiyorsañ eger, o şaykalden haberñ yokdur ise, o şaykal; *Lā İlâhe illa'llâh*, Kelime-i tayyibesinden başka degildir; işte şaykal budur. Buña leyl ü nehār devām ider iseñ; ol vaqt seniñ āyīneniñ yüzü ziyālu olup, ondan Cenāb-ı Hakk'ıñ tecellisi ve nice hüküm ü esrārı müşāhede olunur 'azīzim.

Şahīfe (926) Kāle'l-Hāfız:

ذاهد ایمن مشو از بلزی غیرت زنهار

که راه از صومعه تا دیر مغان این همه نیست

(289) şahîfede zıkr olunmuşdur.

Şahîfe (926):

مکن اندیشه عصیان چو میدانی که میداند
مبین در روی این و آن چو میدانی که می بیند

Me-kün endîşe-i 'işyān çü mî-dānî kî mî-dāned
Me-bîn der-rûy-ı in u ān çü mî-dānî kî mî-bîned

Me'ānî-i elfāz: *me-kün* eyleme *endîşe-i* efkâr, tefekkür, tehattür '*işyān* günāh, ma'siyet *çü* çünkü *mî-dānî* bilürsün *kîmî-dāned* Cenāb-ı Hakk bilür *me-bîn* nazar itme, bakma *der zarfiyyet rûy* yüzine *in* bunun *ān* anın *çü* çünkü *mî-dānî* bilürsün *kî* (397b) *mî-bîned* Cenāb-ı Hakk görüyor

Maḥşûl-i beyt: Günāh u ma'siyet endîşe vü efkârını eyleme. Ya'nî kalbinden ve zihninden şu günāhı şöyle ideyim, şu maḥbûba gideyim, şu ḥānumı seveyim ve kîs 'alāhâzîhi, böyle efkâr-ı fâside ve ma'siyeti düşünme. Çünkü bilürsün *kî*, Cenāb-ı Hakk bilür; عالم السر و الخفایا Şunuñ bunuñ yüzinde şehvet ve maḥabbet-i nefsāniyye ile nazar itme. Çünkü bilürsün *kî*, Cenāb-ı Hakk görür; Başîr'dir. İşte Cenāb-ı Hakk'ın 'Alîm ü Ḥabîr ve Başîr ü Semî' olduğunu yakîn^{en} bilür iseñ, artık aña göre hareket idersin. Yolsuz ve fenâ-ḥāl (ve) hareketin, senin kemāl-i ḡafletinden ilerü gelür. Ya'nî bir paşânın ve bir pâdişâhın ḥuzûrında 'acabâ böyle 'ayb olan şey'leri icrâ' idebilür misiñ? Hâlbü *kî* o da senin gibi bir maḥlûkdur. Böyle ise nasıl Cenāb-ı Hakk'ın ḥuzûrunda icrâ' idersin be hey ḡāfil? Sen kendüni kimiñ ḥuzûrında olduğundan daha haberin yokdur. Egerçî o ḥuzûra vâsıl olasıñ, ol zamân yerinden hareket itmege kâdir olamazsın, â bî-çâre âdem.

Şahîfe (927) Kāle'l-Hāfız:

کنج قارون که فرو میرود از قهر هنوز

خواهنده باش که هم از غیرت درویشانست

(441) şaḥīfede zıkr olunmuşdur.

Şaḥīfe (928):

ای که دارد نفاق اندر دل
خار بادش خلیده اندر خلق

هر که سازد نفاق پیشه خویش
خوار گردد بنزد خالق و خلق

İy kí dāred nifāk ender-dil
Ḥār bādeş ḥalīde ender-ḥalk

Her kí sāzed nifāk pīşe-i ḥ ʔş
Ḥ ʔr gerded be-nezd-i Ḥālīk vü ḥalk

Me‘ānī-i elfāz: İy ḥarf-i nidā kí kimesne kídāred tutar *nifāk* ma‘lūm; münāfiḳ ādem *ender* içinde *dil* göñül *ḥār* diken *bād* olsun -ş zamīr; o kimesneye rāci‘dir. *ḥalīde* batmış *ender* içinde *ḥalk* boğazı *her kí* her kimesne *kīsāzed düzernifāk* ma‘lūm *pīşe-i* şan‘at *ḥ ʔş* kendüsine *ḥ ʔr* ḥor vü ḥaḳīr *gerded* olur *be-nezd* yanında, ‘indeinde *Ḥālīk* Cenāb-ı Ḥaḳḳ vü *ḥalk* maḥlūḳ

Maḥşūl-i ebyāt: İy göñül içinde *nifāk* tutan kimesne, ādem! Diken, o kimesneniñ (398a)boğazına batmış olsun. Her kimesne kí *nifākı* kendüsine şan‘at düzer; ya‘nī işi, endīşesi *nifāk*dır; öyle olan ādem Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ve maḥlūḳātıñ yanında, ‘indeinde ḥor ve ḥaḳīr olur. Ya‘nī gerek Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ ‘indeinde ve gerek maḥlūḳātıñ yanında aślā ḳadr ü ḳıymeti yokdur. Gerçi ba‘z-ı münāfiḳlar görölür, büyük ādemleriñ yanında pek maḳbūldür; evet el-cinsü me‘al-cins, derler ‘azīzim.

Şaḥīfe (928):

ذات تو قادرست بایجاد هر محل
الا بأفريدن چون تو یکا نه

Zāt-ı Tu kādirest be-icād her maḥal
İllā be-āferīn çün-ı Tu yekāne’i

Me‘ānī-i elfāz: *Zāt-ı Tu* Seniñ *zātıñ*; ya‘nī Cenāb-ı Hakk’a hitābdır. *kādirest* kādirdir *be-icād* halk u icād itmege *her maḥal* her bir maḥal olan şey’i halk u icāda kadirisiñ *illā* ancak *be-āferīn* halk u icād itmeklik *çün* gibi *Tu Zātıñ yekāne* ’ibir dāneyi

Maḥşul-i beyt: İy *Zāt-ı* ‘İzzet! Seniñ *Zāt-ı* pakiñ kādirdir her yeri, maḥali yokdan halk u icād itmege. *İllā*, kendü *Zāt-ı* ulūhiyyetiñ gibi bir dāneyi halk u icāda kadir degilsin, demekdir. Lâkin bu ta‘bır sū’-i edebdir. Çünkı Cenāb-ı Hakk’ıñ kudretine bir derece noḡsāniyyet isnād itmekdir. Evet, Cenāb-ı Hakk kendü gibi bir hālîk halk itmege kādirdir; lâkin anıñ ismi hālîk olmaz, yine maḥlûḡdur. Ve feyz ü tecelliyâtı yine hālîk-ı bî-çün aḡz ider. Bundan ne fā’ide olur, hîç sultānım.

Şaḥīfe (929) Kāle’s-Sa‘dī:

بدنيا توانی که عقبی خری
بخز جان من ورنه خسرت خوری

Be-dünyā tevānī kī ‘uḡbā ḥarī
Bi-ḥar cān-ı men verne ḥosret ḥorī

Me‘ānī-i elfāz: *be-dünyā* dünyā ile *tevānī kī* mümkündür, kādırsın kī *‘uḡbā* āḥireti *ḥarī* şatun alasıñ *bi-ḥar* şatun al *cān-ı men* iy benim cānım *verne* yohsa *ḥosret* ma‘lūm *ḥorī* yersin

Maḥşul-i beyt: Kādırsin dünyā ile āḥireti şatun almağa, nasıl alacaḡsın? Burası cümleñin ma‘lūmıdır, bunda tafşılāt istemez. Böyle kadir iseñ şatun al benim cānım. Yohsa soñra ḥüsrān ve elem yersin. Ya‘nī yevm-i kıyāmetde iş meydāna

çıkar. Çok peşimân olup âh [u] efgân idersin. **(398b)**Lâkin oarada fâ'ide itmez. Hemân elinde fırsat var iken durma. Âhiretin 'ıyş u 'işret ve zevk u şafâlarını ve bâğ u sarâyalarını şatun al kí qarīb^{en} sâhil-hāneye nakl ider gibi oraya nakl idersin. Nasıl yalıya gitmezden evvel yorgancıları gönderüb oraya süs ve ziynet virirsin; işte andan ziyâde lâzımdır bâkî vü dâ'im olan 'uqbâ yalılarına. Aşıl zevk u şafâ ve cünbüş oradadır sultânım, 'azîzim.

Şahîfe (929) Kâle'l-Hâfız:

ملول از همرهان بودن طریق کاروانی نسبت
بکش دشراری منزل بیاد عهد آسانی

Melûl ez-hemrehân bûden tarîk-i kârvânî nîst
Bi-keş doşvârî-i menzil be-yâd-ı 'ahd-i âsânî

Me'ânî-i elfâz: *melûl* ma'lûm *ez-hemrehân* yoldaşlardan *bûden* olmak *tarîk* yol *kârvânî* kârvânlık ma'lûm *nîst* değildir *bi-keş* çek *doşvârî* güçlük *menzil* ma'lûm *be-yâd* zıkr ile *'ahd* zamân *âsânî* selâmet

Maḥşûl-i beyt: Yoldaşlardan *melûl* olmak kârvânlık *tarîk*i değildir. Âsânlık zamânı şevkine menziliñ zahmet ü şu'ûbetini çek. Ya'nî rāh-ı 'ışkda şerî'at ve *tarîkat* ve ḥaḳîkat âdâbları üzere te'âvün ve tezâhür eyleseñ, ihvân-ı *tarîkat*den bi-ḥasbi'l-beşeriyye bir renc ü elem vâkî' olursa aña taḥammül eyle, incinme. *Tarîk*-ı yoldaşlarından incinmek ve *melûl* olmak âdâb-ı *tarîk* değildir. Âhiret ve imân selâmetligiçün erbâb-ı *tarîk*atiñ düşmânların cevri ve rāh-ı 'ışkıñ zahmet ü şu'ûbetini çekmek lâzımdır 'azîzim.

Şahîfe (929) Kâle'l-Hâfız:

مقام عیش میسر نمیشود بی رنج
بلی بحکم بلا بسته اند حکم الست

(223) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (929) Kâle'l-Hâfız:

من از دیار حبیب نه از دیار غریب
مهیمنای عزیزان خود رسان بزم

Men ez-diyār-ı ḥabībem ne ez-diyār-ı ġarīb
Muheyminā be- 'azīzān-ı ḥod resān bāzem

Me'ānī-i elfāz: *men* ben *ez-diyār-ı ḥabībem* maḥbūbıñ diyārından, memleketindenim *ne* degilim *ez-diyār-ı ġarīb* ġarīb olan memleketden *Muheyminā* İy Hâfız ve Nâşır *be- 'azīzān (399a)* 'azīz(ler)iñ cem'idir *ḥod* kendü *resān* irişdirir *bāzem* girü beni

Maḥşûl-i beyt: Ben, maḥbūbıñ diyārındanım; ġarīb olan bilāddan degilim. İy Müheyminî! Girü beni kendü 'azīzlerime irişdir. Ya'nî, ben Nūr-ı Muḥammediyye'den ḥalk olunup, 'ālem-i ervāhda ḥuzūr-ı Ḥabību'llāh'da cemī' enbiyā ve evliyālar ile muḳīmlerdenim. Bu bilād-ı ġarīb ve müsāfir-ḥāne olan dünyā ehlinden degilim. İy Hâfız ve Nâşır olan Rabb'im! Luṭf u keremiñle rāh-ı 'ışkıñ 'ikābāt-ı meḥūfelerinden emîn iderek, girü beni 'azīzlerime ve ervāh-ı ḳuddise içine irişdir, dimekdir.

Şahîfe (930) Kâle's-Şā'ib:

بر غفلت سیاه دلان خنده میزنند
غافل مشو ز خنده دندان نمای صبح

(501) şahîfede zikr olunmuşdur; mürāca'at oluna.

Şahîfe (930) Kâle'l-Hâfız:

دید¹²³ آن فقههء کبک حرامان حافظ

¹²³ Beyit zikr edilen sahifede Dīdī ān...şeklinde yer almaktadır.

که سر پنجه شاهین قضا غافل بود

(84) şaḥīfede zıkr olunmuşdur.

Şaḥīfe (931) Kāle'l-Hāfız:

کدائی در جانان بسلطنت مفروش

کسی ز سایه این در بافتاب رود

Gedāyī-i der-i cānān be-salṭanat me-furūş

Kesī zi-sāye-i īn der be-āfitāb reved

Me‘ānī-i elfāz: *gedāyī-ifakīrlık der* kapu *cānān* maḥbūb *be-salṭanat* ma‘lūm; salṭanat, pādīşāhlık *me-furūş* şatma *kesī* bir kimesne *zi-sāye* gölgesinden *īn* bu *der* kapu *be-āfitāb* güneş *reved* gider

Maḥşūl-i beyt: Cānān kapusınıñ gedālığını salṭanata şatma. Bir kimesne bu kapunıñ sāyesinden āfitāba gider. Ya‘nī iy gönül, şad hezārān zıll ü ḥaḳāretle ve tevāzū‘ ve meskenetle Maḥbūb-ı Ḥaḳīḳatiñ der-i ma‘neviyyesinde tazarru‘ ve niyāz ile olan gedālığı ve faḳīrlık salṭanatlığını, salṭanat-ı fāniyyeye satma. Zīrā bu ma‘nā kapusınıñ sāyesini bekleyen, ‘āḳibet āfitāba irer ve ma‘nā kapusı açılıb Cemāl-i Maḥbūbı müşāhede ider ‘azīzim.

Şaḥīfe (931) Kāle’s-Sa‘dī:

ندهد هوشمند روشن رای

بفرو مایه کارهای (399b) خطیر

بوریا نان اکرچه بافندست

نبردنش بکارگاه حریر

(394) şaḥīfede mezkūrdur; mūrāca‘at oluna.

Şahîfe (932) Kâle'l-Hâfız:

باب زمزم و کوثر سفید نتوان کرد
کلیم بخت کسی را که بافتند سیاه

(573) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (932) Kâle's-Sa‘dî:

توان پاک کردن ز ژنک آینه
ولیکن نیاید ز سنک آینه

(359) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahîfe (933):

در اول چو خواهی کنی جمع مال
بسی رنج بر خویش باید کماشت

پس از بهر ان تا بماند بجای
شب و روز می بایدت پاس داشت

وزین جمله ان حال مشکلت‌رست
که اخر بحسرت بیاید گذشت

Der-evvel çü ħ'āhī küinī cem' māl

Besī renc ber-ħ'īş bāyed gümāşt

Pes ez-behr-i ān tā bi-māned be-cāy

Şeb u rûz mī-bāyedet pās dāşt

Vezīn cümle ān ḥāl müşkil-terest
Kí āḥir be-ḥasret bi-bāyed güzešt

Me‘ānī-i elfāz: *der zarfiyyet evvel evvel^{en}çu çünkü ḥ‘āhī istersin künī* eylemek *cem‘* toplamak *māl* ma‘lūm *besī* çok *renc* zahmet ü meşakkat *ber* üzere *ḥ‘īš* kendü *bāyed* gerek *gümāšt* havāle itmek *pes* sonra *ez-behr* için *āb* ism-i işāret; *māl* için *tā* hattābi-*māned* kıla *be-cāy* yerinde *şeb* gice u rüz gündüz *mī-bāyed* saña gerek *pās* hıfz *dāšt* tutmak *vezīn* bu *cümle* ma‘lūm; *ya‘nī* bu cümle ile berāberān ism-i işāret *ḥal* *ya‘nī* şu zıkr olunan aḥvālden *müşkil-ter* ziyāde müşkildür *kíāḥir* eñ sonra *be-ḥasret* hasret ve iştiyāk ile *bi-bāyed* gerek *güzešt* çekmek [geçmek]¹²⁴, terk itmek

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü evvel^{en} māl cem‘ itmek istersin; *ya‘nī* māl u emlāk cem‘ine kıyām idüp bunları evvel^{en} cem‘ idersin. Kendüne çok renc, zahmet ü meşakkat havāle itmek gerek *kí*, bundan sonra bu mālın yerinde kalmak, telef ü zāyi‘ olmak için gice ve gündüz anın muḥāfazasını tutmak saña gerekdir. İşte bundan büyük meşakkat olmaz. Bu cümle ile berāber, *ya‘nī* bu kadar zahmet **(400a)**ü meşakkatden ziyāde müşkil budur *kí*, eñ sonra o māl ü emlāki ḥasret ve iştiyāk ile terk idüp bu ‘ālemden gidersin. Artık o cānın gibi hıfz eyledigin beşi bir yerde Osmānlı liralara seniñ sevmedigin ādemler gelüp yağma iderler ve seniñ için zevk u şafā ile ḥarc iderler. Vāh bī-çāre! Cevāb u su‘āl eyle, uğraş efendim.

Şaḥīfe (934) Fi‘l-Meşnevī:

جمله قرآن شرح خبث نفسهاست
 بنکر اندر مصحف ان چشمت کجاست

هین مرو اندر پی نفس چو زاغ
 کو بکورستان بردنی سوی باغ

¹²⁴ “güzešten” kelimesinin, mevcut lügatlerde mezkûr olan “çekmek” ma‘nası bulunmamaktadır. Nitekim mahsul-i ebyat kısmında da kelime; geçmek, terk etmek ma‘nasında kullanılmıştır. Bkz. Ziya Şükûn, *Ferheng-i Ziyā*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984, C.3, s. 1643.

نفس اگرچه زیرکست و خرده دان
قبله اش دنیاست او را مرده دان

Cümle Qur'an şerh-i hıbs-i nefshāst
Bi-n 'ger ender-Muşhaf ān çeşmet kücāst

Hîn me-rev ender-pey-i nefş çü zāg
Kū be-kūristān bered nī sūy-ı bāg

Nefs egerçî zîrekeş vü horde-dān
Qible-eş dünyāst ū-rā mürde dān

Me'ānī-i elfāz: cümle hep Qur'an ma'lûm şerh bir şey'i izāh ve beyān itmek *habeshēbāset nefshāst* nefsiñ cem'idir *bi-n 'ger* nazar eyleender içine *Muşhaf* ma'lûmān ism-i işāret *çeşmet* seniñ gözüñ *kücāst* kandedir *hîn* āgāh ol *me-rev* gitme *ender* içinde *pey* ardınca *nefs* ma'lûm *çü* gibi *zāg* karga *kū* kî ū taqdîrinde; o *nefs-be-kūristān* kabristān dimekdir *bered* iletür *nī* degil *sūy* taraf *bāg* ma'lûm *nefs* ma'lûm *egerçî zîrekest* zîrek vü fañdır *vü horde* ince *dān* bilür *qible-eş* anıñ kıblesi *dünyāst* dünyādır *ū-rā* o *nefs mürde* ölmüş *dān* bil

Maḥşûl-i ebyāt: Cümle, Qur'an-ı 'Azîmü's-Şân nefisleriñ habāsetini şerh ider ve anıñ ıslāhı haqqındadır. *Muşhaf-ı Şerife* nazar eyle ol seniñ gözüñ kandedir? Ya'nī ya'nī ıslāh tarafında mı, yāhūd habāset cihetinde midir? *Āgāh* ol, *zîrā zāg* gibi *siyāh-rūy* ve tālīb-i cīfe olan *nefs-i habīş* ardınca yelme. *Zîrā* kî o, seni *kūristāna* iletür; *bāg* u *gūlzār* tarafına degil. Ya'nī *zāg* u karga sîret olan nefse mütāba'at eyleme ve anıñ hevāsına uyma. *Zîrā* kî **(400b)**o, seni mürde-i dil olanlarıñ maḥām u mertebesine iletür. *Bāg-ı rūḥānī* ve *gūlzār-ı Ḥaqqānī* tarafına iletmez. Nefis, egerçî zîrekdir ve *horde-dāndır*; çünkim anıñ kıblesi dünyādır; mürde ola ve *hayāt-ı tayyibeden* anda eşer olmaya. Ol nefsi mürde bil. Zîrek olmanıñ, *hayāt-ı tayyibe* ile zinde olmağa sebebiyeti yokdur. Belkî bir kimesneniñ maḥşadı ve kıblesi egerçî *hayāt-ı haqqā* ile *hayy* ise; aña müteveccih olan *nefs* daḥı *hayy* olur. Aña daḥı zinde

dinür. Ve eger bir nefsiñ maqşad u kıblegāhı fānī ve ‘ākıbetü’l-emr mürde olmak ise; aña müteveccih olan nefse dağı her ne kadar zırek u ħorde-dān ise de mürde dinür sultānım.

Şahīe (936) Fi’l-Meşnevī:

شمس هم معدۀ زمین را کرم کرد
تا زمین باقی حدثها را بخرد

جزؤ خاکی کشت درست از وی نبات
هكذا يمحوا الا له السيئات

ای که من زشت و خصالم جمله زشت
چون شوم کل چون مرا او خار کشت

نوبهار حسن کل ده خار را
زینت طاووس ده این مار را

Şems hem mi ‘de-i zemīn-rā germ kerd
Tā zemīn bāķī ħadeşhā-rā bi-ħord

Cüz’-i ħākī geşt derst ez-vey nebāt
Hākezā yemħū’ llāh es-seyyi’āt

İy kī men zişt u ħişālem cümle zişt
Çün şevem gül çün me-rā Ū ħār kişt

Nev-bahār-ı ħüsn-i gül deh ħār-rā
Zīnet-i ħāvūs deh īn mār-rā

Me‘ānī-i elfāz: şems güneş hem dağı mi‘de-i insānlarda olan mi‘de gibi zemīn-rā yer, arz germ sıcak kerd eyledi tā ħattāzemīn yer, arz bāķī ma‘lūm ħadeş-rā

hadeşin cem'idir; pislik dimekdir *bi-ḥored* yedi *cüz'* ma'lûm parçası *ḥākī* toprak *geşt* oldu *derest* hâşıl oldu, bitdi *ez-vey* andan *nebât* otlar *hâkeẓā* hâ kezā taqdîrindedir; hâ āgāh ol kezā böylece *yemḥū'llāh* Cenāb-ı Hakk mahv ider *seyyi'āt* günāhları iy harf-i nidā kî kimesne *men* ben *zişt* kötü *ḥiṣālem* ve benim haşletim *cümle* hepsi *çün* nice *şevem* olurum *gül* ma'lûm; çiçek [*çün*]çünkü *me-rā* beni *me-rā* beni *Ū* zamîr; Cenāb-ı Hakk'a rāci'dir. *ḥār* diken *kışt* ekdi *nev-baḥar* ma'lûm *ḥüsn* güzel *gül* (401a)çiçek *deh* vir *zînet* ma'lûm *tāvūs* bir 'alā kuşdur *deh* vir *în* bu *mār-rā* hayyeye, yılana

Maḥşûl-i ebyāt: Güneş, hem zemîniñ mi'desini germ eyledi; hattâ zemîn, bākī hadeşleri yedi. Ya'nî şemsiñ hâşiyâtı katı çokdur. Cümle hâşiyâtdan beri oldur kî; hadeşi haşak idüp külhana lâıyık eyler ve zemînde bākī kalan hadeşleri zemîniñ mi'desini germ idüp ol hadeşleri zemîn ekl ider. Zîrâ hadeş, ḥākîñ *cüz'*i oldu ve andan *nebât* bitdi. Āgāh ol; Allāhu Te'ālā Hazretleri, *seyyi'âtı* bunuñ gibi tebdîl eyler. Ya'nî zemîn, hadeşi vü ḥabîsi mahv idüp ol hadeş, *cüz'*i ḥākī olup andan pāk u tâhir *nebât* bitdiği gibi, Hakk Te'ālā hem bendeleriniñ *seyyi'âtını* mahv idüp ḥasenâta tebdîl eyler. Nitekim ¹²⁵ *او لئک یبدل الله سیناتهم حسنات* buyurdu. İy benim Yârim, ben kî ziştem ve benim cümle ḥiṣālim daḥı ziştdir; ben nice gül gibi olurum? Çünkü, ol dest-i taqdîr beni ḥār ekdi; ya'nî ben kî vücûda ḥār gibi gelmişim ve mekrûh ve bed-ṭabî'at olmuşum, gül gibi nice laṭîf olurum? Ben ve benim ḥiṣālim cümle zişt ve kabîḥdir. İmdi bu ḥâre, ḥüsn-i gül-i nev-bahârını vir, bu mārâ tāvūs zînetini vir. Benim ḥârlığıma ve mārılığıma bakma. Kendi luṭf u keremiñ bî-dirîğ olduğına nazar eyle ve luṭfını bu nâ-kesden dirîğ eyleme, 'azîzim.

Şahîfe (936) Kâle's-Şâ'ib:

هر محنتی مقدمه راحتی بود
شد همزبان حق چو زبان کلیم سوخت

Her miḥneti mukaddime-i rāḥatî büved
Şüd hem-zebân-ı Hakk çü zebân-ı Kelîm suḥt

¹²⁵ Sûre-i Furkan 70. Âyet-i Kerîme.

Me‘ānī-i elfāz: *her miḥnetī* her bir miḥnet ü meşakḳat *muḳaddime-i* evveli, *muḳaddimesi rāḥatī* rāḥat ü selāmet *büved* olur *şūd* oldu *hem-zebān* bir lisān *Ḥaḳḳ* Cenāb-ı Ḥaḳḳ *çün* çünkī *zebān* lisānı *Kelīm* Mūsá ‘aleyhi’s-selām *sūht* yandı

Maḥşül-i beyt: Herbir miḥnet ü meşakḳat, rāḥat u selāmet *muḳaddimesidir*. Ya‘nī ¹²⁶ان مع العسر يسرا سırınca bir miḥnet ü meşakḳat geldi; soñı rāḥat u selāmetdir. **(401b)**Ḥazret-i Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ çünkü kī lisānı yandı; ya‘nī Mūsá ‘aleyhi’s-selāmiñ çocukluğunda, fir‘avn anıñ öñine tecrübe içün âteş koyup Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmiñ vāsıtasıyla âteşi alup ağızına koyup lisānı yandı. İşte bu zahmetden ötüri soñra rāḥat-ı huzūr-ı ma‘neviyyeye ulaşdı, demekdir ‘azīzim.

Şahīfe (936) Fi’l-Meşnevī:

تا نکرید ابر کی خندد چمن
تا نکرید طفل کی جوشد لبن

هر کجا آب روان سبزه بود
هر کجا اشک روان رحمت بود

باش چون دولاب نالان چشم تر
تا ز صحن جان بر روید خضر

Tāne-giryed ebr key ḥanded çemen

Tāne-giryed tıfl key cūşed leben

Her kücā āb-ı revān sebze büved

Her kücā eşk-i revān rahmet büved

¹²⁶ Sûre-i İnşirâh 5. Âyet-i Kerîme.

Bāş çün dūlāb-ı nālān çeşm-ter

Tā zi-şahn-ı cān ber rüyed hezer

Me‘ānī-i elfāz : *tā* hattā ne-giryed ağlamaya ebr bulut, şehāb key kaçan *handed* güler çemen yeşillik *tā* hattāne-giryed ağlamaya^{ıfl} çocuk key kaçan *cüşed* cüş, *hurūş leben* süd her *küçā* her kande *āb* şu *revān* akıcı sebze yeşillik *büved* olur her *küçā* her kande *eşk* gözyaşı *revān* akıcı *rahmet* ma‘lūm *büved* olur *bāş* ol *çün* gibi *dūlāb* ma‘lūm; şu dolabı *nālān* efgān idici *çeşm* göz -ter ziyāde *tā* hattāzi-şaman burada *hāne* murāddır *cān* ma‘lūm *ber rüyed* bite, hāşıl ola *hezer* yeşillik

Maḥşūl-i ebyāt: Mādemkī ebr ü şehāb, bulut ağlamaya; çemen kaçan güler? Ya‘nī mādamkī bulut giryān olmaya, yağmur inzāl itmeye; çemen gülmez, yeşillik hāşıl olmaz. Mādamkī çocuk ağlamaya, vālidesiniñ kaçan memesinden süd cüş u *hurūş* gelür? Gelmez. Bulutuñ ağlaması çemeniñ gülmesine sebep oldı. Çocuğuñ ağlaması dāyesiniñ aña süd virmesine ve şefkat eylemesine sebep oldı; her kande şu akıcı oldı, orada yeşillik oldı. Ma‘lūmdur kī, suyuñ akdığı yerde yeşillik olur. Her kande gözyaşı *revān*, akıcı oldı; rahmet ve mağfiret-i İlāhī olur. Ya‘nī insān, günāh u ma‘şiyet sebebiyle āh [u] efgān idüp ağlar, elbette mağfiret ve rahmet-i İlāhī olur. Böyle ise, dolab gibi gündüz yaş akıdup *nālān* [u] efgān eyle; hattā cān evinde, (402a)hānesinde yeşillik bite, hāşıl ola. Ya‘nī şefkat ve merḥamet-i İlāhiyye, tecelliyāt-ı cılve-nümā ola ‘azīzim.

Şahīfe (937) Fi’l-Meşnevī:

از منافق عذر در آمد نه خوب

زانکه در لب بود ان نی در قلوب

کذب چون خس باشد و دل چون دهان

خس نکردد در دهان هرگز نهان

Ez-munāfıq ozr-i derrāmed ne hūb

Z’ānkī der-leb büved ān nī der-ḳulūb

*Kızb çün hes bāşed u dil çün dehān
Hes ne-gerded der-dehān hergiz nihān*

Me‘ānī-i elfāz: *ez-munāfık* münāfıkdan ‘ö_zr ma‘lūm derrmerdūd āmed geldi ne *hūb* güzel degildir *zānkıol* sebebdan kider zarfiyyet *leb* dudak *büved* olur *ān* ism-i işāret *nī* degil der zarfiyyet *kulūb* kalbde *kızb* yalan *çün* gibi *hes* çörçöp *bāşed* olur *vü* dil gönül, kalb *çün* gibi *dehān* ağız *hes* çörçöp *ne-gerded* olmaz *der-dehān* ağızda *hergiz* ašlā *nihān* gizlū

Maḥşūl-i ebyāt: Mūnāfıkdan ‘ö_zr-i merdūd geldi, hūb gelmedi. Zīrā kī, o ‘ö_zr, mūnāfık olanların lebindedir, kulūbinde degildir; ya‘nī ‘ö_zri de kendüsi gibi mūnāfıktır. Kızb, yalan söz çörçöp gibidir; gönül vü kalbde ağız gibidir. ašlā çörçöp ağızda gizlū olmaz. Hīç çörçöp insānıñ ağızında gizlenür mi? Ma‘lūmdur kī, gizlenmez. İşte yalan söz de bunuñ gibidir; gizlenmez ‘azīzim.

Şaḥīfe (938) Fi’l-Meşnevī:

عذر احمق بدتر از جرمش بود
عذر نادان زهر هر دانش بور

*‘ö_zr-i aḥmaḳ bed-ter ez-cürmeş büved
‘ö_zr-i nādān zehr her dāniş büved*

Me‘ānī-i elfāz: ‘ö_zr ma‘lūm *aḥmaḳ* ma‘lūm *bed* kötü -ter ziyāde *ez-cürmeş* -ş zamīr; *aḥmaḳa* rāci‘dir. *cürm* günāh *büved* olur ‘ö_zr ma‘lūm *nā-dāncāhil* zehr semm, āgū *her dāniş*her ‘ilmiñ *büved* olur

Maḥşūl-i beyt: Aḥmaḳıñ ‘ö_zri, cürm ü ḥaṭāsından yaramaz, ziyāde kötü olur. Cāhiliñ ‘ö_zri her ‘ilmiñ zehridir. Ya‘nī her gūne ‘ö_zr kılsa, ‘ö_zrüñ ṭarīkıñ bilmeyüb daḥı ziyāde ḥaṭā idüp ‘āqıl ve ‘ālim olan kimesnelere ‘ilm virir, dimekdir.

Şaḥīfe (938):

فرزند و یار چونکه بمیرند عاقبت
ای دوست دل مبد بجز (402b) حی لا یموت

Ferzend u yār çünkí bi-mîrend ‘ākıbet
İy dūst dil me-bend be-cüz Hayyu lā-yemūt

Me‘ānī-i elfāz: *ferzend* evlād *u yār* dost, *aḥbāb çünkibi-mîrend* ölümler, *mevt* gelür anlara *‘ākıbet* eñ soñra *iy* ḥarf-i *nidā dūst* yār, *aḥbāb dil* gönül *me-bend* bağlamabe-cüz gayrı *Hayyu lā-yemūt* Cenāb-ı Hakk’ dan gayrısına

Maḥşūl-i beyt: Çünkí evlād ve aḥbāb eñ soñra ölümler. Bu ‘ālemden giderler. İy dūst, iy yār! Hayyu lā-yemūt olan Cenāb-ı Hakk’ dan gayrısına, başkasına gönül. Evet, ol kimesne kí bākī degildir, fānīdir; aña gönül bağlamak ‘ayn-ı hamākatdır, demek olur.

Şahīfe (938) Fi’l-Meşnevī:

ده مرو ده مرد را احمق کند
عقل را بینور و بی رونق کند

قول پیغمبر شنو ای مجتبا
کور عقل آمد وطن در روستا

Dih me-rev dih merd-rā aḥmaḵ küned
‘Aql-rā bī-nūr vü bī-revnaḵ küned

Ḳavl-i Peyğamber şinev iy muctebā
Kūr-i ‘akl āmed vaṭan der-rūstā

Me‘ānī-i elfāz: *dih* köy, *ḳurrā me-rev* gitme *dih* köy, *ḳurrā merd-rā* insānı, *ādemiaḥmaḵ* ma‘lūm *küned* ider *‘aql-rā* ‘aklı *bī-nūr* nürsuz *vü bī-revnaḵ* ziyāsız,

parlaqsız *küned* ider *qavl* hadîs, söz *Peyğamberşallâ'llâhu* ‘aleyhi ve sellem *şinev* istimâ‘it iy harf-i nidâ *muctebâ* begenilmiş, güzide demek *kūr* kabir ‘aql ma‘lûm *âmed* geldi *vaṭan* teveṭṭun itmek *der* zarfiyyet *rûstâ* karye vü köy

Maḥşûl-i ebyât: Şaḥın iy efendi, köy vü qurrâ cānibine gitme. Zîrâ köy ve qurrâ insānı, âdemi aḥmak ider ve ‘aql u fehmi nûrsuz ve ziyāsız ider. Ya‘nî ‘aql u fehmiñ parlaqlığınımaḥv u izāle ider. Ḥazret-i Peyğamber ‘aleyhi’s-selāmıñ Qavl-i Şerîfini gûş it. İy bir güzide ol Ḥazret buyurdılar kî : ‘Aqlıñ kabri geldi; rûstâda ve qurrâda vaṭan tutmaq ve sâkin olmaq. Kâle’n-Nebî ‘aleyhi’s-selām: التوطن في القرى قبر لا تسكن الكفور فان ساكن الكفور كساكن القبور

Şaḥîfe (939) Fi’l-Meşnevî:

اندک (403a) اندک آب را دزدد هوا

دین چنین دزدد هم احمق از شما

کرمیت را دزدد و سردی دهد

همچنان کو زیر کون سنکی نه‌د

مکو زنه‌ار اصل عود چوبست

ببین دودش چه مستثنی و خوبست

Endek endek āb-rā duzded hevā
Dîn çünîn duzded hem aḥmak ez-şumā

Germiyyet-rā duzded u serdī dehed
Hemçünân kû zîr-i kûn sengī nehed

Me-gû zinhār aşl-ı ‘ūd çübest
Bi-bîn dūdeş çî müsteşná u ḥübest

Me‘ānī-i elfāz: *endek azcık endek azcık āb-rā şuyı duzded uğrular*¹²⁷, çalar *hevā* ma‘lūm *Dīn çünīn* böylece *duzded* uğurlar, çalar *hem* daḥı aḥmak ma‘lūm *ez-şumā* sizden *germiyyet-rā* sıcaklık ve ḥarāretiñ *duzded* uğurlar, çalar *vü serdī* serdlik, bārid, şo‘ukluk *dehed* virir *hemçünān* böylece *kū* kí ū taḥdīrinde; ū zamīr-i ḡā’ib o kimesne *zīr* altında *kūn* dübür, maḥ‘ad *sengī* bir taş *nehed* kor *me-gū* söyleme *zinhār* ašlā *aşl* esās ‘ūd ma‘lūm; ‘ūd ağacı *çūbest* çöpdür; ağacdır *bi-bīn* gör *dūdeş* -ş zamīr; ‘ūd ağacına *rāci*‘dir; anıñ duḥānını, tütünü *çl* ne *müsteşná* ma‘lūm u *hūbest* güzeldir

Maḥşūl-i ebyāt: *Hevā* şuyı bir maḥalden azcık azcık uğrular¹²⁸, ya‘nī neşf idüp maḥv eyler. Aḥmak, hem sizden iy ehl-i dīn, dīni böylece uğrular çalar. الطبیعة didikleri bu ma‘nāya şāhid-i ḳavīdir. Aḥmak seniñ evvelce *germiyyet* ü ḥarāretiñ uğrular, çalar ve saña serdlik, şo‘ukluk virir. Meşelā ol kimesne gibi kí, ol dübürinüñ, maḥ‘adınıñ altına taş kor ve üstine oturtur. Ya‘nī mermer taşıñ *ṭabī‘ati* bārdadır. Bir kimesne anı altına ḳosa ve üstine otursa *lā-būd* şānındandır kí, ḥarāreti cezb ide ve anıñ bürūdeti derūnına te’sīr kıılır. İmdi aḥmaḳān, andan daḥı ziyāde mü’eşşerdir. Çāre hemān bunlardan *fīrār* itmek, kaçmak. Ašlā söyleme kí, ‘ūd ağacınıñ ašlı, esāsı çöpdür, diyü. Naẓar eyle, gör kí anıñ tütünü, duḥānı ne derecede **(430b)***müsteşná* ve güzeldir. Lâkin ašl u esāsı ağacdır. Ne çāre? Sen anıñ *rāyiḥa-i ṭayyibesine* naẓar eyle ‘azīzim.

Şaḥīfe (940) Fi’l-Meşnevī:

گفت پیغمبر که دائم بهر پند

دو فرشته خوش منادی میکنند

کای خدایا منافقانرا سیر دار

هر درمشان تو عوض ده صد هزار

ای خدایا ممسکانرا در جهان

تو مده الا زیان اندر زیان

¹²⁷ Mezkûr kelime, metinde; uğurlar şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸ Metinde “uğurlar” şeklinde yazılmıştır.

آن درم دادن سخی را لایق است
جان سپردن خود سخای عاشق است

نان دهی از بهر حق نانت دهند
جان دهی از بهر حق جاند دهند

هر که کارد گردد انبارش تهی
لیکنش در مزرعه باشد بهی

وانکه در انبار ماند و حرفه کرد
اشپش و موش و حوادثهاش خورد

Güft Peyğamber kí dā'im behr-i pend
Dü firişte hoş munādī mī-künend

Kāy Hüdāyā munfīkān-rā sīr dār
Her diremşān Tu 'ivaz deh şad hezār

İy Hüdāyā mumsikān der-cihān
Tu me-deh illā ziyān ender ziyān

Ān direm dāden seḥā-rā lāyīkest
Cān siporden ḥod seḥā-yı 'āşīkest

Nān dehī ez-behr-i Ḥaḳḳ nānet dehend
Cān dehī ez-behr-i Ḥaḳḳ cāned dehend

Her kí kāred gerded anbāreş tehī
Līkineş der-mezra 'a bāşed bihī

V'ān kí der-anbār māned vü ḥirfe kerd

İşpiş u mûş u havâdishâş hord

Me‘ânî-i elfâz: *güft* buyurdu *Peygamber* *kî* şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri *dâ’im* ‘ale’d-devâm *behr* için *pend* ma‘lûm; *pend* ü naşîhat için *dü* iki *fîrişte* melek *hoş* güzel *munâdî* nidâ *mî-küned* iderler *kây* *kîEy* *Hüdâyâ* İy Cenâb-ı Hakk *munfikân-râinfâk* iden, ehl-i kerem ve sehhâyî *sîr* tok ve ganî *dâr* tut *her diremşân* derem şân takdîrinde; -şân zamîr; münfiklere râci‘dir; anıñ her diremine, her akçesine *Tu* Sen ‘ivaż bedel *deh* vir *şad* yüz *hezâr* biñ *İy* *Hüdâyâ* İy Cenâb-ı Hakk *mumsikân-râ* tutucılar, mällarını hıfz idenler, buhl âdemler *der* zarfiyyet *cihân* dünyâda *Tu* Sen *me-deh* virme *illâ* ancak *ziyân* ma‘lûm *ender* içinde *ziyân* zarar *ân* ism-i işâret *direm* akçe *dâden* virmek *sehhî-râ* sehhî âdeme *lâyîkest* lâyıktır *cân* ma‘lûm *sipordenişmarlamak*, teslim itmek *hod* hakîkatde *sehhâ-yı* ‘âşîkest ‘âşîkıñ sehhâsıdır *nân* ekmek *dehî* virirsiñ *ez-behr-i* Hakk Allâh için *nânet* saña ekmek *dehend* virirler *cân* ma‘lûm *dehî* virirsiñ *ez-behr-i* Hakk Cenâb-ı (404a)Hakk için *cânet* saña cân ve hayât-ı ebedî *dehend* virirler *her kî* her kimesne *kîkâred* eger zer‘ ider *gerded* olur *anbâreş* -ş zamîr; o kimesneye râci‘dir; anıñ anbârı *teht* boş *lîkineş* -ş zamîr; o kimesneye râci‘dir lâkin anıñ *der* zarfiyyet *mezra’a* ekin tarlası *bâşed* olur *bihî* güzel ve ziyâdelik, berekât *v’ân kî* ve ol kimesne *kî der-anbâr* anbârda *mâned* kaldı *hirfe* iddihâr *kerd* eyledi *işpiş* bitvü *mûş* fâre *havâdishâş* -ş zamîr; anbârda olan zehîreye râci‘dir; havâdişleri *hord* yedi

Maḥşûl-i ebyât: Şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri buyurdu *kî* : *Dâ’imâ* *pend* ü naşîhatimden ötüri iki melek hoş nidâ eyler. Böyle diyü *kî* : İy Hudâ! Münfikleri, ya’nî infâk idicileri, Sen tok ve ganî it. Anlarıñ her bir dirhemine, yüz biñ dirhem ‘ivaż, ihsân it. İy Hudâ! Mümsik olanlara ve mällarını hıfz idüp, buhl idenlere dünyâda, Sen virme. İllâ, ancak ziyân u zarar içre ziyân u zarar vir. Ol dirhem ü dînâr virmek sehhîye lâyıktır. Cân teslim itmek *hod* ‘âşîkıñ sehhâsıdır. Hazret-i Hakk’dan ötüri, nân virirseñ anıñ muqâbil saña nân virirler ve eger Hakk’dan ötüri cân virirseñ; saña cân ve hayât-ı ebedî virirler. Her şol kimesne *kî*; eger anıñ anbârı infâk sebebiyle boş olur lâkin aña *mezra’ada* eylik ve ziyâdelik , berekât ihsân olur. Ve ol kimesne *kî*, toḥmı, zehîreyi anbârda kodı ve iddihâr eyledi; havâdişler fâresiyle biti ol toḥmı ve zehîreyi yedi. İtlâf vü zâyî‘ eyledi, dimekdir.

Şahīfe (941) Fi'l-Meşnevī:

اول فکر اخر امد در عمل
خاصه فکری کو بود وصف ازل

دل بکعبه میرود در هر زمان
جسم طبع دل بکیرد ز امتنان

این در ازو کوتهی مر جسم راست
چه دراز و کوته انجا که خداست

چون خدا مر جسم را تبدیل کرد
(404b) رفتنش بی فرسخ و بی میل کرد

Evvel-i fikr āhīr āmed der-‘amel
Ḥāṣṣe fikrī kū būved vaşf-ı ezel

Dil be-Ka‘be mī-reved der-her zamān
Cism ṭab‘-ı dil bi-gīred zi-imtinān

În dırāz u kūtehī mer cism-i rāst
Çı dırāz u kūteh āncā kī Ḥūdāst

Çün Ḥudā mer cism-rā tebdīl kerd
Refteneş bī-fersaḥ u bī-meyl kerd

Me‘ānī-i elfāz: evvel birinci, evvelifikr ma‘lūm āhīr sonra, nihāyetinde āmed geldi der zarfiyyet ‘amel iş ḥāṣṣa ḥāṣṣat, maḥṣūṣ^{en}fikrī bir fikir kū kī ū taqdīrinde; o fikir būved ola vaşf-ı ezel ezeli vaşif ola dil gönül be-Ka‘be Ka‘be’ye mī-reved gider der zarfiyyet her zamān her vakt ü zamān cism ma‘lūm; cesed ṭab‘-ı dil gönül ṭabi‘ati bi-gīred tutar zi-imtinān imtināndan in bu dırāz uzun u kūtehī kısalık mer

taḥkīk cism-i rāst tođrı olan cism içündür *ç*ıne *dırāz* uzun u *kūteh* kışa *āncā* kⁱ ol yerde kⁱ*Hūdāst* *Hūdā*'dır ya'nⁱ 'inda'llāhda *ç*ün *ç*ünkim *Hūdā* Cenāb-ı Hāḳḳ *mer* taḥkīk cism-rā cesedi *tebdīl* ma'lūm *kerd* eyledi *refteneş* -ş zamīr; cisme rācⁱ'dir; anıñ gitmesi ve seyr itmesi *bī-fersaḥ* fersaḳsız u *bī-meyl* meyilsiz *kerd* eyledi

Maḥşūl-i ebyāt: Fikriñ evveli 'amelde āḥir geldi. Fi'l-ḥaḳīḳa böyledir. Meşelā bir mühendis, evvelā istesiñ kⁱ bir dostını bir eve sākin eyleye; anıñ içün bir ḥāne binā eyler. Ol ḥāne tamām olduğdan soñra āḥir 'amelde ol dostını ol ḥānede sākin eyler. Anıñ fikriniñ evveli 'amelde āḥir gelmiş olur. Meşelā āḥir, bir kimesne bir mīve yemek istese, ol mīveniñ şecerisini diker; aña nice günler terbiye eyler. Ol şecere zuhūra gelüp mīvesi ḥāşıl olur. Andan soñra anıñ mīvesini yir. Ol fikr, 'amelde āḥir gelmiş olur. 'Ale'l-ḥuşuş bir fikir kⁱ, ol vaşf-ı ezel ola. Bu fikirden murād, maḳşūd-ı İlāhī'dir ve irādāt-ı Rabbānī'dir kⁱ; ezeli aña şıfat olmuşdur. Ve bu ekvān u eflākiñ ḥalkından maḳşūd-ı aşlⁱ لولاك لما خلقت الافلاك sırrınca Sultān-ı Enbiyānıñ vücūd-ı şerīfi olur. İmdi fikriñ evveli, 'amelde āḥir geldiyse, ḥāşşat-i vaşf-ı ezelī olan ḳaşd-i İlāhī daḥı 'amelde āḥir gelmiş olur. **(405a)**Maḳşūd-ı İlāhī olan Ḥazret-i Nebī'niñ vücūd-ı şerīfi olup bu ekvān u eflāki ḥalk eyleyüp mevcūd olduğdan soñra ve Enbiyā-yı 'İzāmıñ daḥı vücūdaları zuhūr kıldığdan soñra ol maḳşūd-ı aşlⁱ olan Ḥazretiñ vücūd-ı şerīfini zuhūra getürmüş ve rütbe-i maḥbūbiyyete yetürmüş olur. Meşelā dil, göñül her zamān Ka'be'ye gider. Ve bir ānda nice menāzil ve mesāfeyi ḳaṭ' ider. Cisim, göñül ṭabī'atini tutar. İmtinān-ı İlāhī ve iḥsān-ı Rabbānī'den nitekim; ارواحنا اشباحنا و اشباحنا ارواحنا buyurur. Abdāl ve ehl-i kemāliñ cisimleri rūḥ ve dil mizācını tutup ṭayy-i mekāna ḳādir olmuşlardır ve ṭarafetü'l-'aynda Ka'be'ye varup gelmişlerdir. Bu uzun ve kısalık taḥkīk-i cism içündür. Ve ḳurb u bu'd mekān-ı ebdāna ve cisme müte'allıḳdır. Dırāz ve kūtāhlıḳ ya'nⁱ kısalık nedir; ol bir mertebedeki *Hūdā*'dır; ya'nⁱ 'inda'llāh ḳurb u bu'd ve kışa ve uzun bunlar emşāli olan şey'ler, mutaşavvir olmaz. Bu cümlesi, ecsāmıñ ve mağlūb-ı ecsām olan ervāḥıñ vaşıflarıdır. Çünkim *Hūdā*-yı müte'al Ḥazretleri, cismi tebdīl eyledi; anıñ gitmesi ve seyr itmesi *bī-fersaḥ* ve *bī-meyl* eyledi. Nitekim, şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥazretleriniñ cism-i şerīfini Hāḳḳ Te'alā Ḥazretleri tebdīl eyledi. Şeb-i Mi'rāc'da bu ḳadar mesāfe ḳaṭ' buyurup ve henüz germiyyet-i bisterleri zā'il olmadan mekānlarına 'avdet buyurdılar. Cümleñiñ ma'lūmı ve muşaddaḳı olup inkār iden kāfir olur.

Şahīfe (941):

از فراق تلخ میکویی سخن
هر چه خواهی کن و لیکن ان مکن

تلخ تر از زهر هجران هیچ نیست
در فراق غیر پیچا پیچ نیست

صد هزاران مرک تلخ از شوق تو
نیست مانند فراق روی تو

جور دوران و هران دنجی که هست
سهل تر از بعد حق و غفلتست

از فراق این (405b) خاکها شوره شود
جمله ذوق از فراق غوره شود

Ez-fîrāk-ı telḡ mî-gūyî sūḡan
Herçî ḡāhî kûn velîkin ān me-kûn

Telḡ-ter ez-zehr-i hicrân hîç nîst
Der-fîrâket ḡayr-ı pîçâpîç nîst

Şad hezârân merg-i telḡ ez-şevḡ-ı Tu
Nîst mânend-i fîrāk-ı rûy-ı Tu

Cevr-i devrân u her ān rencî kî hest
Sehl-ter ez-bu 'd-ı Ḥaḡḡ u ḡafletest

Ez-fîrāk īn ḡākân şûre şeved

Cümle-i zevk ez-firāk gûre şeved

Me‘ānī-i elfāz: *ez-firāk* ayrılıktan *telh* acı *mī-gūyī* söylersin *sūhan* söz *her çī* her nesneyi *h’āhī* istersin *kūn* eyle *velīkin* lâkin *ān* ism-i işāret; *firāka me-kūn* eyleme *telh-ter* ziyāde acıdır *ez-zehr* zehirden *hicrān* ayrılık *hīç nīst* yokdur *der-firāket* Seniñ *firākında* *gayr* başka *pīçāpīç* büküm ve kıvrım kıvrım olmak *nīst* yokdur *şad hezārān* yüz biñler *merg* ölüm *telh* acı *ez- şevk-ı* *Tu* Seniñ şevk u maḥabbetinden *nīst* degildir *mānend* gibi *firāk* ayrılık *rūy-ı* *Tu* Seniñ yüzünün *cevr* ma‘lūm *devrān* eflāk zamānıñ *vū her ān* her vaktiñ *renc kī* zahmet u meşakḳat, incinmek *hest* vardır *sehl-ter* ziyāde kolaydır *ez-bu ‘d* uzaklığından *Ḥaḳḳ* Cenāb-ı *Ḥaḳḳ’* iñ *vū gāfletest* Cenāb-ı *Ḥaḳḳ’* dan gāfil olmakdan *ez-firāk* ayrılıktan *in* bu *ḥākhā* topraklar *şūre* ma‘lūm *şeved* oldu *cümle-i zevk* hep zevk u şafā *ez-firāk* ayrılıktan *gûre* koruk gibi ekşişevd oldu

Maḥşūl-i ebyāt: Acı olan *firāk* den, ayrılıktan söz söylerseñ; her nesneyi kī isterseñ eyle, lâkin bu acı olan ayrılıktan söz eyleme, söyleme. *Hicrān* ve ayrılık zehrinden ziyāde acı hīçbir şey’ yokdur. Seniñ *firāk* inde, ayrılığında büküm, kıvrım kıvrım olmakdan başka *gayr* bir şey’ yokdur. Yüz biñler acı olan ölüm, Seniñ şevk u maḥabbetinden, yüzüniñ *firāk* ı gibi degildir. Ya’nī Seniñ yüzüniñ *firāk* ı böyle yüz biñler acı olan ölümden daha çetīn ve zordur. Bu zamān ve eflāk, her ān ve zamān devrinden *renc ü meşakḳat*, zahmet vardır. Ammā bunlar, Cenāb-ı *Ḥaḳḳ’* iñ *būd* u gāfletinden ziyāde kolay ve sehldir. Ya’nī ne kadar bu dünyāniñ *renc* u meşakḳatleri var ise, cümlesi kolaydır. İllā, *Ḥaḳḳ’* iñ cemālinden *bu ‘d* ve Andan gāfil olmakdan ziyāde *şa ‘b* ve çetīn şey’ yokdur. **(406a)** Bu *ḥākler*, topraklar *firāk* dan şūre oldu. Cümle *zevk* u şafā Yāriñ *firāk* inden koruk gibi ekşive gam-ı vehm oldu. Bu *firāk* bahşiniñ tefhīmi, ‘āşıklardan başkasına muḥaldir ‘azīzim.

Şahīfe (942):

چون بدی کنهرا دانی

کشت جانبی پشیمانی

ور ندا نی کنهرا که بدست

ان نشان شقاوت ابدست

Çün bedī-i günāh-rā dānī

Keşet cānibī peşimānī

Ver ne-dānī günāh-rā kī bedest

Ān nişān-ı şekāvet-i ebedest

Me‘ānī-i elfāz: *çün* çünkü *bedī-i* kötülüğini *günāh-rā* ma‘şiyet, günāhın *dānī* bilürsün *keşet* keş çeker -et seni *cānibī* tarafına *peşimānī* peşimānlık tarafına *ver* eger *ne-dānī* bilmezsin *günāh-rā* günāh, ma‘şiyet kī *bedest* kötüdür *ān* ism-i işāret *nişān* ‘alāmet *şekāvet* ma‘lūm *ebedest* ebedī, ezeli

Maḥşūl-i ebyāt: Çünkü bilürsün ma‘şiyet ü günāhın kötülüğünü, bedliğini kī; o günāh u ma‘şiyet, seni peşimānlık cānibine, tarafına çeker. Ya‘nī, günāhı işledikten sonra saña peşimānlık gelir. İşte böyle peşimān olanlar, tövbe vü istiğfār ider ise, günāhları ‘afv olunur. Bunlar, hidāyet olanlardır. Eger bilmezseñ günāhın vü ma‘şiyetiñ kötü vü bed olduğunu; hattā peşimān olup istiğfār idesiñ; bu şekāvet-i ebedī vü ezeli ‘alāmetidir. Ne‘uzu bi’llāh ya‘nī insān bi-ḥasbi’l-beşeriyye kazā ve hükm-i İlāhī veyāḥud nefsiñ azgunluğundan sehven ve ‘amd^{en} bir günāh u ma‘şiyet zuhūr ider ise, ‘alāmet-i hidāyet oldur kī; evvel anda peşimān olup tövbe vü istiğfār ider. Lâkin o insān kī, günāh u ma‘şiyetiñ kötü olduğunu bilmez; şarābı limonata gibi içer, ḥarām u ḥelāl bilmez, peşimānlık nedir ‘aqlına gelmez, tövbe vü istiğfārdan bī-ḥaber ḥayvān gibi. Anıñ için ḥarām u ḥelāl yoktur. İşte bu şekāvet-i ebedī vü ezeli ‘alāmetidir kī, öyle olan insāndan yüz fersaḥ mesāfeye firār itmeli; degil müşāḥabet ve maḥabbet ‘azīzim.

Şahīfe (942) Kāle’l-Hāfız:

جایی که برق عصیان بر آدم (406b) صفی زد

مارا چگونه زبید دعوی بی کناهی

Cāyī kī berḳ-i ‘iṣyān ber-Ādem-i safī zed

Mā-rā çí gūne zī-bed da 'vī-i bī-günāhī

Me'ānī-i elfāz: *cāyī kī* bir yer kī *berķ* ziyānīñ 'aksi 'iṣyān ma'lūm *ber-Ādem-i ḥaft* Hazret-i Ādem-i ṣafīyyu'llāh üzerine *zed* urdı *mā-rā* bizim için *çí gūne* ne *gūne z-ībed* yaraşur *da 'vī* ma'lūm, iddi'ā itmek *bī-günāhī* günāhsızlık

Maḥşūl-i beyt: Şol yerde kī 'iṣyān berķı Ādem-i ṣafī üzere urdı; bize günāhsızlık da'vāsı nice yaraşur? Ya'nī yaraşmaz. Bir dergāh-ı 'ālī kī, berķ-ı każā ve 'aḳlları müteḥayyir kılıcı şu'le-i hikmet-i Hudā Ādem-i ṣafī 'aleyhi's-selām üzere urdı. Bize günāhsızlık ve noḳşānsızlık da'vāsı nice lāyık olur; kī o ṣāf-ı beşerīyyet ve nice şeytāndan aḥbeş a'dā-yı 'adū olan nefis-i emmāre bi's-sū'-i bez iledir. Hemān bize i'tirāf-ı taḳdīrātla ¹²⁹ربنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفرلنا و ترحمنا لنكونن من الخاسرين Āyet-i Kerīmesi sırınca tazarru' ve niyāzdan ḡayrı ṭarīḳ yokdur 'azīzim.

Şahīfe (945) Kāle'l-Cāmī:

ای انکه بقیله بتان روست ترا
بر مغز چرا حجاب شد پوست ترا

دل در پی این و آن نه نیکوست ترا
یک دل داری بست یک دوست ترا

İy ān kī be-ḳible-i bütān rūst tu-rā
Ber-maḡz çerā ḥicāb şūd pūst-ı tu-rā

Dil der-pey īn v'ān ne nīkūst tu-rā
Yek dil dārī best yek dūst tu-rā

¹²⁹ Sûre-i A'râf 23. Âyet-i Kerîme.

Me‘ānī-i elfāz: *iy* harf-i nidā *ān* kîol kimesne kîbe-*ķible-i bûtān* putlarıñ *ķiblesine rūst* yüzüñdür *tu-rā* seniñ *ber-mağz* bir şey’iñ içi, lebi *ķerā* niçün *ķiķāb* maķcūb *ķūd* oldu *pūst-ı tu-rā* seniñ *ķabūğundan dil* gönül *der* zarfiyyet *pey* izinde, arķasında *īn* bu *v‘ān* o *ne nīkūst* eygü degildir *tu-rā* saña *yek dil* bir gönül *dārī* tutarsıñ *best* besī, kāfīdir *yek* bir *dūst* maķbūb *tu-rā* saña

Maķşūl-i ebyāt: *İy* kimesne kī, seniñ yüzüñ putlarıñ *ķiblesidir*. Ya‘nī *ķehevāt-ı nefsāniyye* ve *ārzū-yı hevā cānibinedir*. Ya‘nī bir şey’iñ *leb ü içi* *ķabūğundan* maķcūb olur; olmamalı. Meşelā; *findıgıñ içi* *ķabūğundan* maķcūb olmamalı. (407a) Ya‘nī *ķabuğ* aña *perde vü* *ķiķāb* olmamalı. Bu *ķehevāt* ve *ārzū-yı nefsāniyye* *ķabuğı* lebidir. Bunuñ *çi* *mağz* gibidir. Niçün bu *ķehevāt* ve *ārzū-yı hevā* saña *ķiķāb* oluyor ve anlara *ķapub bātin* ve *ķāķīķat* tarafını *terk* idersıñ. Çūñkī bu *gçze* *görüñen eşyā’* cümlesi *ķabuğ* gibidir. bunlarıñ *lebi*, *çi* *ķāķīķati sırr-ı tevķīddir*. İş böyle ise, *göñlini* bunuñ ve anıñ arķasında *eylemek* saña *eygü* degildir. Ya‘nī bu *zāhir eşyā’*ya *meyl ü* *maķabbet* idüp *göñül* *virme* ‘abesdir. Meşelā, *findıgıñ* *ķabuğına* *maķabbet* itmek, aña *göñül* *virme* olur mı? *Maķlūb*, anıñ *lebi*, *çi* *findıgıdır*. İşte böyle *ç* yüz milyon *eşyā’*ya *meyl ü* *maķabbet* ile *göñül* *virme*den ise, bir *göñül* *tut* kāfīdir ve bir *dost*, *maķbūb*, saña *vāfīdir*. Ya‘nī, *göñlüni* bir olan *Cenāb-ı Hāķķ’a* bağla ve *maķabbet* eyle, saña *dünyā* ve *āķire*de kāfī [vü] *vāfīdir* ‘azīzim.

Şahīfe (945):

ازان محراب ابرو رو مکردان

اکر در مسجدی ور در خرابات

Ez-ān miķrāb-ı ebrū rū me-gerdān

Eger der-mescidī ver der-ķarābāt

Me‘ānī-i elfāz: *ez-ān* ism-i işāret andan *miķrāb* ma‘lūm *ebrū* *ķaşları be-rūyüz me-gerdān* döndürme, çevirme *eger der-mescidī* mescide *ver ger der ķarābāt* meyķānede

Maķşūl-i beyt: O *ķaşlarıñ* *miķrāndan* yüz döndürme, çevirme. Ya‘nī *maķbūbıñ* *ķaşlarını* *miķrāba* teşbih idüp, ‘āşık yüzünü anıñ *ķaşlarından* çevirmesün.

Eger mescidde ve eger meyḥānede buradakı maḥbūbdan murād Maḥbūb-ı Ḥaḳīkī olan Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dır. Ya’nī eger cāmi‘de ve eger cāmi‘niñ ġayrı olan meyḥānede ya’nī kaṅı yerlerde nerede olur iseñ yüzüni Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan çevirme. Dā’imā seniñ yüzüñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ıñ şerī‘at ve tarīḳat tevessüllerine olsun, oraya müteveccih olup oraya seyr ü ḥareket eyle, dimekdir ‘azīzim.

Şaḥīfe (946) Fi’l-Meşnevī:

جز عنایت کی کشاید چشم را

جز محبت کی نشاند خشم را

جهد بی توفیق خود کس را مباد

در جهان و الله اعلم بالرشاد

(35) (407b)şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (947) Kāle’s-Sa’dī:

وکر سیم اندو ده باشد نحاس

توان خرج کردن برنا شناس

منه اب زر جان من برپیشیز

که صراف دانا نکیرد بچیز

(849) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (947) Kāle’s-Sa’dī:

در بسته بروی خود ز مردم

تا عیب نکستند مارا

در بسته چه سود عالم الغیب
دانای نهان و اشکارا

*Der beste be-rûy-ı ĥod merdüm
Tā ‘ayb ne-gosterend mā-rā*

*Der beste ċi sūd ‘Ālimu’l-ğayb
Dānā-yı nihān u āşikārā*

Me‘ānī-i elfāz : *der* kapu beste bağlanmış *be-rûy-ı ĥod* kendü yüzimize *zi-merdüm* insān, ādemden *tā* ĥattā ‘ayb ma‘lūmne-gosterend döşemeyeler ya’nī muṭṭali‘ olup inşā’ eylemeyeler *der* kapu beste bağlanmış *ċi* ne *sūd fā’ide* ‘*ālimu’l-ğayb* ģayb bilici Cenāb-ı Hakk’dan *dānā-yı* bilici *nihān* gizlü *vü āşikārā zāhir*, āşikārā

Maḥşul-i ebyāt: Üstümüze, yüzimize ādem, insāndan ya’nī ĥalk-ı ‘ālemden kapuyı bağlamışız. Ya’nī merdümünden ‘aybımızı gizlemiştir. Ĥattā ‘aybımızı döşemeyeler; ya’nī vākıf olup fāş itmeyeler. Bize kapu bağlamak ne fā’ide virür. ‘Ālimü’l-ğayb olan Cenāb-ı Hakk kı, gizlü ve āşikārā olanları bilici ve esrār u ĥafāyā Aña gün gibi āşikāredir. Ā bī-çāre, kimden setr ideyorsuñ? Evet, insānlardan olabilir; lâkin Cenāb-ı Hakk’dan setr etmek olur mı? Aşıl maḥşūd Cenāb-ı Hakk’dır. İnsānlar ile aḥz u i’tāmız yokdur. Ĥattā الحياء من الايمان Hadīs-i Şerīfī, işte böylece tenhā oṭada, evde bir fi’l-i şenī‘aden bedā’ idecek iken, orada Cenāb-ı Hakk mevcūd olup görüyor, diyü Hakk’dan ḥayā’ idüp o işi terk etmek imāndandır ‘azīzim. Yohsa الحياء يمنع الرزق Hadīs-i Şerīfī mücibince maḥlūḳdan ḥayā’ etmek degildir. Maḥlūḳdan ḥayā’ itmemeli; zīrā kı rızkı men‘ ider. Bu da tekebbürden ilerü gelür. Ya’nī ĥerīfiñ ‘azamet ü kibrine doḳunur gidüp bir zāt-ı ‘ālī-kadrden bir şey’ taleb etmek; bu da niyeti bilür. Çünkü her şey’ niyet ile olur. خیر من علمه (408a) Hadīs-i Şerīfī mücibince Evliyā-yı Kirām’dan bir zātı cenāze namāzına da‘vet eylemişler. Nitekim ḥāzır degil diyü terk itmiş, gitmiş. Evet, ne niyete cenāze namāzı kılmalı. Ma‘lūm, zāhiri o mevtāya du‘ā ve mağfiret taleb eylemek ise de, her şey’in bir de buṭünü, ḥaḳīkatı vardır. İşte o evliyānıñ niyyet-i buṭünü ḥāzır olamadığından cenāze namāzını

terk itmiş. Zāt^{en} bu namāzda farz-ı kifāyedir. Ya'nī birkaç kimesneniñ edāsıyla dīgerlerinden sākıt olur.

Şahīfe (948) Kāle'l-Hāfız:

هر چند که هجران ثمر وصل برآمد
دهقان جهان کاج که این تخم نکشتی

*Her çend kí hicrân-ı semer vaşl ber āmed
Dihkân-ı cihân kâckî in tohm ne-keştî*

Me'ânî-i elfâz: *her çend kí* her ne kadar kí *hicrân* firâk, ayrılık *semer* mīve vaşl vişâl'den *ber* yukarı *āred* getür *dihkân* zerrâ' ve ikinci *cihân* dünyâ *kâckî* kâşkîñ bu *tohm* ma'lûm *ne-keştî* ekmedi

Maḥşûl-i beyt: Her ne deñlü kí *hicrân*, vişâl şemerini getürür; *cihân*ñ Zerrâ'ı kâşkî bu tohumı zirâ'at itmeyeydi. Ya'nī 'ālem-i ervāhda cunūd-ı muḥibbinde olan ervāh-ı kudsiyyelerden ve lezzet-i ḥiṭāb-ı 'İzzet hüviyyetinden, *hicrân* u firâkıñ elemini her ne kadar semere-i vaşlını ḥâşıl iderse de; kâşkî ne olaydı Zerrâ'-ı *cihân* olan Cenāb-ı Hakk bu *hicrân* tohumını ekmeeydi. لیت امی لم تلدنی haberı sırrınca ne olaydı bu *cihāna* gelmeyeydim ve bu elem-i *hicrānı* görmeyeydim, demekdir 'azîzim.

Şahīfe (948) Kāle's-Sa'dī:

بسا نام نیکویی پنجاه سال
که یک نام زشتش کند پایمال

*Besā nām-ı nīkūyī pencāh sāl
Kí yek nām-ı zişteş küned pāymāl*

Me'ânî-i elfâz: *besā* çok *nām* ma'lûm *nīkūyī* eygü *pencāh* elli *sāl* senelik *kīḥarf-i rabṭ* *yek* bir *nām* ma'lûm *zişteş* -ş zamîr; *nāma* rāci'dir; *zişt* kötü *küned* ider *pāymāl* ayak altında perîşān ider

Maḥşûl-i beyt: Seniñ elli senelik çok eygü nāmını bir kötü nām, anı pāymāl ider. Ya'nī elli senede kazandığıñ eygü nāmı, bed kötü nām pāymāl ider. Öyledir; meşelā (408b) elli senelik 'ābid u zāhid bir ādem, birgün meyḥānede görseler işte elli senelik 'ābid nāmı meyḥānede pāymāl olur. anıñ içün derler kí, eygü nām kazanması çetīn ve zordur; lâkin kötü nāmı kazanmak yarım sâ'atde olur 'azīzim.

Şahīfe (949):

با وجود لب جان بخش تو ای آب حیات
حیفم آید سخن از چشمه حیوان گفتن

Bā vüçūd-ı leb-i cān-baḥş-i tu iy āb-ı ḥayāt
Ḥayfem āyed süḥan ez-çeşme-i ḥayvān güften

Me'ānī-i elfāz: *bā* mea' ma'nāsına *vüçūd* mevcūd *leb* dudak *cān* ma'lūm *baḥş* baḥşlayıcı *tu* seniñ *iy* ḥarf-i nidā *āb-ı ḥayāt* ma'lūm; ḥayāt şuyı *ḥayfem* baña ḥayf, yazık *āyed* gelür *süḥan* söz *ez-çeşme-i* ma'lūm; çeşme *ḥayvān* ḥayāt *güften* söylemek

Maḥşûl-i beyt: İy āb-ı ḥayāt gibi olan Cenāb-ı Resûl-i Kibriyā! Seniñ cān-baḥş u iḥsān idici leb-i şerīfīñ mevcūd iken, baña ḥayf, yazık gelür kí; ḥayāt çeşmesinden söz söylemek. Ya'nī, seniñ ḥuzûr-ı şerīfinde söz söylemek ve 'ilm-i ledunnīden dem urmağ benim ḥayf u yazığımı mûcib olur kí, kimdir seniñ ḥuzûr-ı sa'âdetinde ḥükm ve 'ilm-i İlāhī'den söz söyler? Hîç deryā-yı bī-nihāyetiñ yanında çeşme punarıñ laķırdısı olur efendim?

Şahīfe (949) Fi'l-Meşnevī:

مسجد اصحاب مسجدرا نواز
تو مہی شب دمی با ما بساز

تا شود شب از جمالت همچو روز
ای جمالت افتاب جان فروز

ای دریغا کان سخن از دل بدی
تا مراد آن و تو حاصل شدی

*Mescid [u] aşhāb-ı mescid-rā nevāz
Tu mehī şeb-i demī bā-mā bi-sāz*

*Tā şeved şeb ez-cemālet hemçü rûz
İy cemālet āfitāb-ı cān-furûz*

*İy dirīgā k'ān sūḥan ez-dil budī
Tā murād-ı ān u tu ḥāşıl şüdī*

Me‘ānī-i elfāz: mescid ma‘lūm *aşhāb-ı mescid-rā* mescid şahābelerini *nevāz* oḥşa *tu* sen *mehī* Māh-ı nevvarsıñ *mā* biz *şeb* gice *demī* bir nefes *bā-mā* bizimle *bi-sāzdüzül* muḳārenet kıl *tā* ḥattāşevēd olaşeb gice *ez-cemālet* seniñ cemālinden *hemçü* gibi *rûz* gündüz *iy* ḥarf-i nidā *cemālet* seniñ cemālīñ *āfitāb* güneş *cān* ma‘lūm *furûz* ziyālandırıcı *dirīgā* yazık, ḥayf *k'ān* kí ān taḳdīrinde ism-i işāret *sūḥan* söz *ez-dil* gönülden *budī* olaydı *tā* ḥattāmurād-ı *ān* anıñ **(409a)**murādı *vü tu* seniñ murādıñ *ḥāşıl* ma‘lūm *şüdī* olurdı

Maḥşül-i ebyāt: Bu beyit mescid-i đırār ḥaḳḳında söylenmişdir. Ya‘nī munāfıḳīñ Kūbā’da mescid-i đırārı binā’ vü inşā’sına me’zūniyyet için Efendimize mürāca‘at eylediler. Hikāyesi meşhūr ve ma‘rūfdur. Efendimize böyle didiler kí: Teşrīf buyuruñ; mescidi ve mescid şāhiblerini oḥşa, iltifāt buyur. Sen, māh-ı münevversıñ; biz şeb-i siyāhız. Bizimle düzülvē muḳārenet kıl. Ḥattā seniñ cemālīniñ ziyāsından gice, gündüz gibi ola. İy Resūl kí, seniñ cemālīñ cān-rūşen ve ziyālandırıcı güneş gibidir. İy ḥayf, yazık o münāfıḳlara kí, anlarıñ o sözleri gönülden olaydı; ḥattā anlarıñ murādları ḥāşıl olurdı. Lâkin anlar, münāfıḳ olduklarından mescid binā’ vü inşā’sı rızā-yı Ḥaḳḳ için degildir. Ancak mü’minin beynlerinde tefriḳa vü nifāḳ bırakmak için idi. Kışşası tavīldir; maḥaline mürāca‘at oluna.

Şahîfe (950) Kâle's-Sa'dî:

هنر بنمای اگر داری نه کوهر

کل از خارست و ابراهیم از آزار

(186) şahîfede zıkr olunmuşdur; müraca'at oluna.

Şahîfe (952):

فتنها در انجمن پیدا شود از سوز من

چون مرا در خاطر آید مسکن و مأوی دوست

Fitnehā der-encümen peydā şeved ez-süz-ı men

Çün merā der-ḥātır āyed meskin u me'vā-yı düst

Me'ānī-i elfāz: *fitnehā* fitneniñ cem'idir; fitneler der zarfiyyet *encümen* meclis *peydā zāhir* u *āşikār şeved* olur *ez-süz-ı men* benim ḥarāretimden *çün* *çünkümerā* bize *derzarfiyyet ḥātır* ḥātıra *āyed* gele *meskin sākin* olunacak maḥal *me'vā-yı düst* dostuñ, maḥbūbuñ me'vāsı vü maḥalli

Maḥşül-i beyt: Benim söz ve ḥarāretimden meclisde fitneler peydā vü zāhir olur. Çünkim bizim ḥātırımıza dostuñ meskin [ü] me'vāsı gele. İşte ol zamān bizde olan ḥarāret-i 'ışk u maḥabbetden, oldığımız meclisde fitneler peydā vü *āşikār* olur. Ya'nī, bu 'ışk u maḥabbetden ḥalk birbirine girer. Kimi ağlar, kimi āh ider, (409b)kimi vāh ider. Herkes bir dürlü mest ü ḥayrān olur 'azīzim.

Şahîfe (952) Kâle'l-Hāfız:

طهارت ار نه بخون جگر کند عاشق

بقول مفتی عشق اش درست نیست نماز

Tahāret er ne be-ḥūn-ı ciger küned 'āşık

Be-ḳavl-i müftī-i 'ışkeş dürüst nīst namāz

Nebî ‘aleyhi’s-selâm. Pes bu elfâz-ı muḳaddere imtiḥân^{en}; li-ezhâni’t-ṭâlibîn ve i’timâd^{en}; ‘alâ efhâmi’l-‘âlimîn ḥazf olundu. Zîrâ ‘âlim olanlar buyururlar kî; bulegâ kelâmlarında gâh olur şartı meşrûṭ menzilesine tenzîl iderler ve cüz’î zîkr idüp küllî murâd kıılurlar. Bunuñ gibidir; imdi şalât daḥı ṭahâretten ‘ibâret oldığı içün şalâtı, nemî-bîned rûy-ı ḥûr denilmek maḥalinde; rûy-ı nâ-şuste ne-bîned rûy-ı ḥûr denildi. Ve cüz’-i ḳavl-i küll menzilesine tenzîl kıılındı. Nükte budur kî; şalâtıñ ṭahâret üzere mübtenî olmasını ve şalât-ı bilâ ṭahâret olmamasını ve muṭlaḳâ vech-i zâhir u bâṭını vuzû’ ile ṭâhir eyleyenleriñ ḥûrânı görmemesini ve ṭâhir eyleyenleriñ Cennete girmesini ve ḥûrânı görmesini iş‘âr eyler kî; bir feḥvâ الطيبات للطيبين والطيبون للطيبات Cennât-ı maḳâmât-ı ṭayyibîndir ve ezvâc-ı muṭahhara ṭayyibîn ve ṭâhirîn olan ricâl içün muḳadder ve müteyessirdir. Ve bu ma’nâlar ḥûr-ı Cennet-i i’lâda olan mir’ât-ı cemîleniñ ismi oldığı ihtimâli ileddir. Ve ol mir’ât-ı cemîleye ḥurî tesmiye olunması şiddet-i sevâd-ı ‘aynında şiddet-i bi-yâz-ı ‘aynı ziyâde oldığı ‘itibârladır. Bu şıfat-ı Maḥbûbe-i Ḥaḳîḳî olan zât-ı cemîlü’s-şıfâtta daḥı bulunur. Sevâd-ı ‘aynden murâd buṭûn vü ḥafâ ve bi-yâz-ı ‘aynden murâd zuḥûr ve cilâ olmak üzere pes bu mülâbese ile ḥûr-ı zât cemîlü’s-şıfât olan Ḥazret-i Maḥbûbe-i Ḥaḳîḳî’den isti‘âre olmak maḥale münâsibdir kî, anıñ meşhûd ve mir’âti şalâtdır kî; الصلاة معراج المومن والصلاة صلة بينالعبد الصلاة معراج المومن والرب والمصلی يناجی ربه و قره عینی فی الصلوة Ḥadîs-i Şerîfleri bu ḥuşûşa şâhiddirler. Bâ-ḥuşûşkî, ‘ayn-ı muşallî müşâhede-i Maḥbûbdan ḳarîr olması muḳarrerdır. Pes bu muḳaddime ma’lûm oldıysa ma’nâ oldur kî, nâ-pâk ḥûyuñ ve nâ-şuste rûyuñ yüzi ve gözi (410b)görmez. Şalâtta Celâl u Cemâlle ve zuḥûr u ḥafâ ile muttaşıfa olan Maḥbûb-ı Ḥaḳîḳî’niñ vech-i münîrini zîrâ Peygamber ‘aleyhi’s-selâm salât câ’iz olmaz illâ ṭuhûr ile olur, buyurdu. Muṭlaḳ kemâle munşarîf olur ve murâd-ı ṭahâret-i kâmile olur. Pes ol vech-i bâḳîsiniñ şalâtde şuhûdı, zâhir ü bâṭını şuste olan ve zâtını ve şıfatını ṭâhir kıılan muşallîlere müteyessirdir, demek olur ‘azîzim.

Şahîfe (953):

مکر حق سر چشمه این مکر هاست

قلب بین اصبعین کبریاست

انکه سازد در دلت مکر و قیاس

اتش داند زدن اندر پلاس

*Mekr-i Hakk ser-çeşme-i in mekrhast
Kalb beyn-i aşba 'ayn-i Kibriyast*

*Ān kī sāzed der-dilet mekr u kıyās
Āteş dāned zeden ender pelās*

Me'ānī-i elfāz: meger ma'lūm Hakk Cenāb-ı Hakk'ın mekri ser baş çeşme-i ma'lūm in bu mekrhast mekriñ cem'idir; mekrler, hileler, hud'alar kalb göñül beyn ortasında eşbe 'ayn iki parmak Kibriyast Cenāb-ı Hakk'ın ān kī ol kimesne kīsāzed düze der zarfiyyet dilet seniñ göñlünde mekr u kıyās ma'lūm āteş ma'lūm dāned bilür zeden urmağ ender içinde pelās mekr ü hile ma'nāsınadır.

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Hakk'ın mekri mekrleriñ ser-çeşmesidir. Ya'nī Cenāb-ı Hakk'ın mekrine karşı kimesne mekr idemez. Cenāb-ı Hakk'ın mekri ne demek oldığı erbābının ma'lūmıdır. Göñül, Cenāb-ı Kibriyā'nın iki parmağı arasındadır. Buradakiki parmağdan murād; Cenāb-ı Hakk'ın Celāl ve Cemāl isimleriniñ kuvvet u kudreti dimekdir. Ya'nī Cenāb-ı Hakk, göñülleri Celāl ve Cemāl esmā-yı İlāhiyyesiniñ arasında istediği gibi taşarruf ider. Ya'nī mazhar-ı Celāl ve mazhar-ı Cemāl olmağdan kināyedir. Ol kimesneniñ göñli, kī Cenāb-ı Resūl-i Ekrem şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz'e mekr ü kıyās itmek düzer. Efkār ider, bilür kī anıñ mekr ü hilesine āteş urdı. Ya'nī Cenāb-ı Hakk, o kimesneniñ mekr ü hilesi āteş-i kahr-ı İlāhiyyesi ile yağar, ve kün fe yekūn ider, dimekdir.

Şahīfe (953):

از این هلاک میندیش و باش مردانه
که این هلاک بود موجب خلاص و نجات

*Ez-in helāk me-yendīş vü bāş merdāne
Kī in helāk büved mūcib-i ḥalās u necāt*

Me‘ānī-i elfāz: *ez-în helāk (411a)* bu helākden *me-yendīš* endīše vü efkār itme *vü bāš* ol *merdāne* *şecī‘* ü merd-i kāmīl dīmekdir. *kī zīrā īn helāk* ma‘lūm *būved* olur *mūcib-i ḥalāš* *ḡurtulmaḡı u necāt* daḡı necātı mūcib olur

Maḥşūl-i beyt: Bu beyit, fī-sebīlī’llāh *ḡazā* iden mü’mīnīn ḡaḡḡındadır. Muḡārebede şehīd ve helāk olmaḡ efkār u endīşesini itme. Merdāne, *şecī‘* u bahādır [ve] merd-i kāmīl ol. Zīrā bu şehīdlik ve helāk, dūnyā vü āḡiret zaḡmet u meşāḡḡatden ve ‘azāb-ı caḡīmīden ḡalāš ile necāt-ı fevz-i ezelī vü ebedī vü sermedīyi mūcib olur ‘azīzim.

Şaḡīfe (954) Kāle’l-Hāfız:

قلندرى نه به ريشست و موى ويا ابرو
حساب راه قلندر بدانكه موى بموست
گذشتن از سر مو در قلندرى سهلست
چو حافظ انكه ز سر بكزرد قلندر اوست

(602) şaḡīfede zīkr olunmuşdur; mūrāca‘at oluna.

Şaḡīfe (954):

آن بيع را كه روز ازل با تو كرده ايم
اصلا در ان حديث اقاله نميرود

Ān bey‘-rā kī rūz-ı ezel bā-tu kerde-īm
Aşlā der-ān ḡadīs iḡāle nemī-reved

Me‘ānī-i elfāz: *ān* ism-i işāret *bey‘-rā kī* mubāye‘a, bī‘at itmek *rūz-ı ezel* ezel günü *bā-tu* seniñ ile *kerde-īm* eylemişim *aşlā* *ḡaḡ‘ā*, ebedā *der* zarfiyyet *ān* ism-i işāret *ḡadīs* söz, kelām *iḡāle* şoḡbet *nemī-reved* dönmez

Maḥşûl-i beyt: Aşhâb-ı Güzîn ile şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz'îñ bî'at eyledikleri hakkında. Ol mübāye'a kî, rûz-ı ezelde Yâ Resûla'llâh, zât-ı risâlet-penâhîñiz ile eylemişim; aşlâ, ebedâ o sözden ve ol şöhetden dönmezim. Ya'nî, ezel-i azâlde seniñle eyledigim 'ahd ü söz üzereyim, dimekdir.

Şahîfe (954):

ای بنده از تو بذل کردن نفس و مال
و از من عطا دادن بهشت بی زوال

İy bende ez-tu bezl kerden nefis u māl
Vü ez-Men 'aṭā dāden behişt-i zevāl

Me'ānî-i elfāz: İy ḥarf-i nidā bendeḳulez-tu senden bezl ma'lûm kerden eylemek *nefis u māl* nefsin ve mālını bezl itmek *vü ez-Men* Benden 'aṭā iḥsân u kerem (411b) *dāden* vermek *behişt-i bî-zevāl* dā'im-i bâķī olan Cennet

Maḥşûl-i beyt: Taraf-ı İlâhiyye'den kullarına ḥiṭâbdır : İy kul! Senden nefis ü māl bzl itmekdir ve Benden aña muḳâbil 'aṭā vü iḥsân ve dā'im-i ebedî olan Cennet vermekdir. Mā-şâ'a'llâhu kâne. Böyle aḥz ü 'aṭāya cānlar ḳurbān 'azîzim.

Şahîfe (955) Fi'l-Meşnevî:

خویش را نشناخت مسکین آدمی
از فزونی آید و شد در کمی

خویشتن را آدمی ارزان فروخت
بود اطلس خویش بر دلقی بدوخت

Hîş-rā nişnāht miskîn âdemî
Ez-füzûnî âyed u şüd der-kemî

Hîştēn-rā ādemī erzān furūht
Būd aṭlas hîşt ber-delkī bi-dūht

Me‘ānī-i elfāz: *hîşt-rā* kendüni *nišnāht* tanımadı, añlamadı *miskīn* ma‘lūm *ādemī* insān, ādem *ez-füzūnī* ziyādelik; burada mertebe-i fazīlet ve ‘ālem-i ḥaqīkat ve mertebe-i rūḥāniyyet murāddır. *āyed* geldi u *şūd* oldu *der* zarfiyyet *kemī* nokşāniyyet *hîşt-rā* kendüni *ādemī* ādemoğlı *erzān* ucuz *furūht* şatdı *būd* idi *aṭlas* ma‘lūm *hîşt* kendüsi *ber* üzere *delkī* bir köhne hırkaya *bi-dūht* dikdi ve yama itdi

Maḥşūl-i ebyāt: *Miskīn* ādemī kendiniñ mertebesini añlamadı. Füzūnluk ‘āleminden ve fazīlet mertebesinden geldi ki; ya‘nī ‘ālem-i ḥāqīkat ve mertebe-i rūḥāniyyet ve aḥsen-i takvīm olan şūret-i aşıyyeden, ‘ālem-i şuhūt ve ṭabī‘ate reddolundu; nokşān u kemlige gitdi ve ‘ömrünü lezzet-i fāniyyede zāyi‘ itdi. Ādemoğlı kendüni ucuz şatdı. Nefsinde gūyā bir aṭlas idi. Kendüyi bir delk-i köhneye dikdi ve yama itdi. Ya‘nī hırka-i cismine ziyāde müte‘allik ve āzāde iken, aña ḥādım oldu ve aña ḥidmet-i ‘ayn-ı nokşān ve ḥüsrān iken aña nef‘ u sūd eyledi. Kemā-ḳāle’l-İmāmü’l-Bestī:

زيادة المرء في دنياه نقصان
 و ربحه غير محض الخير حرمان

يا خادم الجسم كم تسعى لخدمته
 و تطلب الربح ممافه خسران

اقبل على النفس و استكمل فضائلها
 باننت بالنفس لا بالجسم انسان

Şahīfe (955) (412a) Kāle’l-Kāşifī:

سنگ بینداز و کهر می ستان
 خاک زمین می ده و زر می ستان

در عوض فانی خوار و حقیر

نعمت پاکیزه باقی بکیر

Seng beyendāz u güher mī-sitān
Ḥāk-zemīn mī-deh vü zer mī-sitān

Der- 'ivāz-i fānī-i ḥ'or u ḥaḳīr
Ni 'met-i pākīze-i bākī bi-gīr

Me'ānī-i elfāz: seng taş beyendāz at vü güher cevheri mī-sitānalḥāk toprak zemīn arz, yer mī-deh vir vü zer altun mī-sitān alder zarfiyyet 'ivāz bedel fānī ma'lūm ḥ'or vü ḥaḳīr ḥor ve ḥaḳīr olan fānīyi ni 'met ma'lūm pākīze pāk ve ṭāhir bākī ma'lūm mī-gīr tut

Maḥşūl-i ebyāt: Taş at, cevheri al. Toprağı vir; altunı al. Ḥor ve ḥaḳīr olan fānī şey'in 'ivāzına, bedeline ni'met-i pāk u ṭāhir ve bākī olanı tut. Ya'nī bu dünyānıñ metā'ı āḥiret metā'ına nisbet^{en} taş gibidir ve āḥiret metā'ı cevher gibidir. Bu dünyānıñ metā'ı toprakdır; āḥiret metā'ı altundur. Bu dünyāyı terk it; āḥireti al. Bu fānī ve ḥor ve ḥaḳīr olan dünyānıñ metā'ının bedeline vü 'ivāzına bākī vü dā'im, pāk u ṭāhir olan ni'meti tut 'azīzim. Bu sözler, ehl-i tevḥīd ve āḥireti taşdıḳ idenler için olur sulṭānım.

Şaḥīfe (955) Fi'l-Meşnevī:

کاله که هیچ خلقش ننکرید
 از خلافت آن کریم آنرا خرید

هیچ قلبی پیش او مردود نیست
 زآنکه قصدش از خریدن سود نیست

Kāle'i kī hīç ḥalḳeş nengerīd
Ez-ḥalāḳat ān Kerīm ān-rā ḥarīd

Hîç qalbî pîş-i Ū merdūd nîst
Z'ân kí qaşdeş ez-ħarîden sūd nîst

Me'ânî-i elfâz: *kāle*'i bir kumaş bir metā' *kîhîç* ašlā *ħalkêş* -ş zamîr; kumaşa rāci'dir. *ħalk* maḥlūk *nengerîd* bakmadı, nazar itmedi *ez-ħalākat* ħalāfetinden, köhne olmasından *ân* ism-i işāret *Kerîm* ma'lûm *ân-rā* o kumaş, metā'ı *ħarîd* şatun aldı *hîç* ašlā *qalbî* qalb geçmez, akçe vesā'ire *pîş* öñünde *Ū* zamîr; Kerîm'e rāci'dir *merdūd* reddolunmuş *nîst* degildir *z'ân kí* ol sebebedeb *kîqaşdeş* -ş zamîr; Kerîm'e rāci'dir; Anıñ qaşd u maqşûdı *ez-ħarîden* şatun almakdan *sūd* fā'ide *nîst* degildir

Maḥşûl-i ebyât: Bir kumaş, bir metā' kí; maḥlūk aña **(412b)**hîç bakmadı ve köhne olmasından ötüri aña ašlā itlifāt itmedi. Ol Kerîm olan *Zāt*-ı 'ālî-ğadr anı şatun aldı ve kemāl-i faẓl u kereminden ol köhne olan metā'a müştērî oldu. Hîçbir qalb geçmez olan nesne, Anıñ öñünde *merdūd* degildir. *Zîrā* ol Ġanî vü Kerîm'in, anı şatun almaklıqda maqşûdı fā'ide degildir. Ya'nî bir kimesneniñ kâle-i nefsi her ne kadar köhne ve me'yûb olsa, farazā *ħalk*-ı 'âlemden biriniñ qatında maqbûl ve merğûb olmasa ve ol kimesne kâle-i pür-'ayb gibi olan nefsi ol Ġanî-i Muṭlaq'a arz eylese ve: İy Ġanî ve Kerîm olan *Ĥudâ*! Bu benim pür-'ayb olan nefsimi kemāl-i faẓlından iştirā' kıl, diyü söylese; Ol Kerîm ve Raḥîm olan *Ĥudâ*, anıñ pür-'ayb olduğına nazar itmeyüp anı andan *ħarî-dâr* olur. Ve anıñ muqābelesinde iz'āf ve muẓā'af ecirler 'aṭā kılur. Her ne kadar qalb olsa, ol qalb-i müzevviri bir kimesne *Ĥazret-i Ĥudâ*'ya arz kılsa hîçbir qalb Anıñ dergāhından *merdūd* olmaz. Andan ötüri kí, ol Ġanî ve Kerîm olan *Pādişāh*ın, ol temāş-ı pür-'aybı ve o qalb olan nesneyi almakdan maqşûdı kendüsine bir nef', fā'ide olsun içün degildir. Belkí maqşûdı kemāl-i faẓl u keremini izhār eyleyüp kendi dergāhına müteveccih olan bî-çārelere in'ām u iḥsân itmekdir. Cenāb-ı *Ḥaqq*'ın ef'ālî, mu'allel-i bi'l-ağrāz degildir. ¹³¹ ان الله لا تقنطوا من رحمة الله ¹³² يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم ¹³³ ایşte bu Āyet-i Kerîme'niñ ma'nā-yı şerîfi mûcibince dergāhına müteveccih olanları rahmet ve mağfirete müstağrak eyler ve cürm ü ħaṭâyı çok kılanlara ¹³³ لا تقنطوا من رحمة الله ¹³³ buyurmuşdur 'azîzim.

¹³¹ Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme.

¹³² Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme.

¹³³ Sûre-i Zümer 53. Âyet-i Kerîme.

Şahīfe (955):

تو بعلم ازل مرا دیدی
دیدى انكه بعيب بخريدی

تو بعلم آن و من بعيب همان
رد مكن آنچه خود پسندیدی

Tu be- 'ilm-i ezel merā dīdī
Dīdī ān kī be- 'ayb bi-ḥarīdī

Tu be- 'ilm ān vū men be- 'ayb hem ān
Redd me-kūn ān ḥī ḥod pesendīdī

Me‘ānī-i elfāz: *Tu Sen; Cenāb-ı Hāḳḳ’a ḥiṭābdır be- 'ilm-i ezel ezel ‘ilmiyle merā bizi (413a)dīdī gördüñ dīdī gördüñ ān kī ol kimesne kī be- 'ayb ‘aybıyla bi-ḥarīdī aldıñ*To Sen *be- 'ilm ān ol ‘ilm-i ezeliyle vū men ben be- 'ayb hem-ān hem-ān ol ‘ayb ileyim redd ma‘lūm me-kūn eyleme ān ḥī ol nesneyi kīḥod kendiñ pesendīde begendiñ*

Maḥşūl-i ebyāt: İlâhî! Zât-ı ulūhiyyetiñ ezelî ve ebedî olan ‘ilm-i İlâhiyyeñiz ile bizi gördüñüz. Ya‘nî bizim aḥvâl-i ḥaḳîḳat ve isti‘dād ve ḳabiliyyetimizi gördüñ, bildiñ. Ol kimesneyi kī ‘aybıyla gördüñ ve bildiñ, me‘a ‘ayb u ḳuşūr aldıñ; Zât-ı ulūhiyyetiñiz ol ‘ilm-i ezeliyle ve ben ḳuluñ, ol ‘ayb ileyim. Redditme ol nesneyi kī; kendiñ ḳabūl itdiñ, begendiñ. Artıḳ büyüklük şānı degildir kī, bir şey’ ḳuşūr ve ‘aybıyla göre göre ve bile bile ala, şoñra ḳabūl itmeyüp reddide; bu büyüklük şānı degildir. Binā^{en} ‘aleyh bizim ḳuşūr ve biñ dürlü ‘aybımız ile ḳabūl idüp, bāb-ı rahmetden redd itme Sulṭānım.

Şahīfe (958):

عبيدت با خلاص نبت نكوست

وکر نه چه آید ز بی مغز پوست

(312) şahīfede zıkr olundı; mürāca‘at oluna.

Şahīfe(959):

چون تجلی کرد اوصاف قدیم
پس بسوزد وصف حادث را کلیم

(665) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (961):

واحد اندر ملک او را یار نی
بندکانش را جز او سالار نی

نیست خلقتش را دگر کس مالکی
شرکتش دعوی کند جز هالکی

Vāhid ender mülk-i Ū-rā yār nī

Bendegāneş-rā cüz Ū sālār nī

Nīst ḥalḳeş-rā digər kes mālīkī

Şirketeş da‘vā küned cüz hālīkī

Me‘ānī-i elfāz: *vāhid* birdir *ender* içinde mülk ma‘lūm *Ū-rā* O Cenāb-ı Hāḳḳ’a *yār* mu‘āvin *nī* yok *bendegāneş-rā* Anıñ kullarına *cüz* gayrı, başka *Ū* O Cenāb-ı Hāḳḳ’dan *sālār* kâfile başı *nī* yok *nīst* yokdur *ḥalḳeş-rā* O Cenāb-ı Hāḳḳ’ıñ ḥalḳ u icādına *diger* gayrı, başka *kes* kimesne *mālīkī* mālīk ve şāhib degildir *şirketeş*

Cenāb-ı Hakk'a şerik *da'vā* da'vāsı *küned* ider *cüz* (413b)ğayrı *hālikī* helākden ğayrı, başka degildir

Maḥşul-i ebyāt: Cenāb-ı Hakk mülkünde birdir; mu'āvini yokdur. Onuñ kullarına kendüsinden ğayrı *sālā* yokdur. O Cenāb-ı Hakk'ın halk u *icādına*, diğer başka kimse *mālik* ve *şāhib* degildir. Aña şirket da'vāsı iden *hellākden* başka degildir; 'ākıbet *helāk* olur. İşte şeriki nazırı yok; *Mālikü mülkü'l-ḳadīm* ancak Cenāb-ı Hakk'dır 'azīzim.

Şahīfe (962):

نا امیدم مکن از سابقه لطف ازل
تو چه دانی که پس پرده که خوبست و که زشت

Nā-ümīdem me-kün sābıka-i lutf-ı ezel
Tu çı dānī kī pes perde kī hūbest vü kī zışt

Me'ānī-ı elfāz: *nā-ümīdem* ümitsiz, *ümīd* kesmek *me-kün* eyleme *ez-sābıka-i* sibkat itmiş *lutf-ı ezel* ezel ü ebed olan lutfından *tu* sen *çı dānī* ne bilürsün *kī pes* arkasınada *perde* ma'lüm *kī* kim *hūbest* güzeldir *vü kī* kim *zişt* kötü

Maḥşul-i ebyāt [beyt]: Yā Rabbe'l-'ālemīn! Lutf-ı sābıka-i ezelden beni nā-ümīd eyleme. İy insān, sen ne bilürsün! Kī, perdeniñ arkasında kim güzeldir ve kötüdür? Ya'nī bu esrār-ı İlâhiyye'den bu 'ālemde bilmez eygü ile kötü; ancak anı Cenāb-ı Hakk bilür. Zīrā kī, 'ākıbet bizim için ma'lüm degildir. Çok mü'minler 'ākıbet imānsız gider ve çok kāfırlar imān ile gider. Bunlar, esrār-ı İlâhiyye'dendir. Anıñ için Cenāb-ı Hakk'a niyāz ideriz kī; Yā Rabb, bizi lutf-ı sābıka-i ezeliyyeden nā-ümīd eyleme. Zīrā kī, rahmeti ğazabı sibkat itmiştir. Binā^{en} 'aleyh, o rahmet ü lutf-ı İlāhī-i ezeliyyesinden ümīd ideriz kī, 'ākıbetü'l-emr rahmet ve mağfıret olunmağlığı 'azīzim.

Şahīfe (963) Kāle'l-Hāfız:

مکن ز غصه شکایت که در طریق طلب

براحتی نرسید انکه زحمتی نکشید

Me-kün zi-ğuşsa şikāyet kī der-ṭarīḳ-i ṭaleb

Be-rāḥatī ne-resīd ān kī zaḥmetī ne-keşīd

Me‘ānī-i elfāz: *me-kün* eyleme *zi-ğuşsa* gam, *ğuşsa şikāyet* ma‘lūm *kizīrā der* zarfiyyet *ṭarīḳ* yol *ṭaleb* aramak, istemek *be-rāḥatī* bir rāḥata *ne-resīd* irişmedi *ān kī* ol kimesne *kīzaḥmetī* bir zaḥmet *ne-keşīd* çekdi

Maḥşūl-i beyt: (414a) Ğuşşadan şikāyet eyleme. Zīrā ṭaleb yolunda bir rāḥata irişmedi. Ol kimesne kī bir zaḥmet çekmedi. Ya‘nī müşāhede-i Cemāl ve vuşlat ṭalebi olan kimesnelere rāḥ-ı ‘ışkda olan riyāzat ve mücāhedāt zaḥmetine taḥammül itmeyen ‘āşık rāḥat-ı Cemāl-ı Yāra vāşıl olmaz. Bu yolda çok zaḥmet çekmek lāzımdır. Öyle kolaylıkla cānān ele girmez ‘azīzim.

Şaḥīfe (963) Kāle’s-Sultān Selīm-i Evvel:

کوثر نمی ز چشمه احسان رحمتش

اب حیات قطره از جام مصطفاست

Kevşer nemī zi-çeşme-i iḥsān raḥmeteş

Āb-ı ḥayāt ḳaṭre ‘ī ez-cām-ı Muştafāst

Me‘ānī-i elfāz: *kevşer* ma‘lūm, meşhūr *nemī* bir nemdir, ya‘nī yaşlıktır *zi-çeşme-i iḥsān* iḥsān çeşmesinden *raḥmeteş* -ş zamīr; şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimize rāci‘dir; Seniñ raḥmet-i çeşme-i iḥsānından bir yaşlıktır. *āb* şu *ḥayāt* ma‘lūm *ḳaṭre ‘ī* bir ḳaṭre *ez-cām-ı Muştafāst* şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ ḳadeḥinden

Maḥşūl-i beyt: Cennet-i a‘lāda meşhūr ve ma‘rūf olan Ḥavz-ı Kevşer, Cenāb-ı Resūl-i Ekrem Efendimiziñ iḥsān-ı raḥmet çeşmesinden bir nemdir, bir yaşlıktır. Ya‘nī Ḥavz-ı Kevşer’iñ ol ḳadar vus‘at ve keşret şuyıyla berāber, bir yaşlık ḳadardır. Raḥmet çeşmesine nazar^{an} *āb-ı ḥayāt* denilen şu, şallá’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ ḳadeḥinden bir ḳaṭredir. Ya‘nī, Cenāb-ı Resūl-i Ekrem

şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz, mevcûdâtın mebdâ' ve zuhûrına sebep oldıysa, artık cümle eşyâ'nın keşreti aşlını nazar^{an} yokgibidir. Zîrâ kî, ma'den-i rahmet ve âb-ı hayât olduğu ecelden, anlar cüz'ıyyât kabîlinden olurlar.

Şahîfe (964) Kâle'ş-Şeyhü'l-Mağribî Kıddise Sırruhu:

کل توحید نروید ززمینی که درو
خار شرک و حسد و کبر و ریا و کین است

*Gül-i tevḥîd ne-rüyed zi-zemînî kî derû
Ḥâr-ı şîrk u ḥased u kibr u riyâ vü kînest*

Me'ânî-i elfâz: *gül-i tevḥîd* tevḥîd güline-*rüyed* bitmez, hâşıl olmaz *zi-zemîn* kî bir yerde *kîderû* zamîrdir; o yerde, o zemînde *ḥâr* diken *şîrk vü ḥased u kibr u riyâ* (414b) *vü kîn* bu şîfatlar-est -dir; mevcûddur

Maḥşûl-i beyt: Bir zemînde, bir arzda tevḥîd güli bitmez. Kî, o zemînde şîrk u ḥased ve kibr ü riyâ ve kîn dikenleri vardır. Öyle olan toprakda gül-i tevḥîd hâşıl olmaz. Ol emirde, ol zemînden bu dikenleri kaldırmalı; ba'dehû tevḥîd güli hâşıl olur. Yoksa bu dikenler var iken; değil gül, yeşil ot bile bitmez sultânım.

Şahîfe (964):

کرچه سایه عکس شاخست ای پسر
هیچ از سایه نتانی خورد بر

هین ز سایه شاخرا می کن طلب
در مسبب رو حذر کن از سبب

*Gerçi sāye 'aks-i şāḥest iy peser
Hîç ez-sāye ne-tānî ḥord-i ber*

Hîn zi-sāye şāḥ-rā mî-kûn ṭaleb

Der-Müsebbib rev hāzer kūn ez-sebeb

Me‘ānī-i elfāz: gerçiegerçī sāye bir şey’iñ gölgesi ‘aks-i şahest ağacıñ aksidir iy peser iy oğul hīç ez-sāye gölgeden ne-tānī kâdir olamazsıñ hord yemek ber mīve hīn āgāh ol zi-sāye sāyeden, gölgeden şāh-rā ağacı mī-kūn eyle taleb istemek der-MüsebbibMüsebbib’e rev git hāzer ma‘lūm kūn eyle ez-sebeb sebebdan

Maḥşūl-i ebyāt: Egerçī sāye, şāhıñ ‘aksidir iy peser! Lâkin hīç sāyeden mīve yemege kâdir olamazsıñ. Āgāh ol, sāyeden şāhı taleb eyle. Müsebbib’e git,sebebdan hāzer eyle ya’nī bu kâ’ināt,fi’l-meşel sāye gibidir ve Cenāb-ı Hāḳḳ şāh gibidir. Pes iy peser, bu zılāl-i kâ’inātıñ egerçī Hāḳḳ Te‘ālā Hāzretleriniñ ‘akis ve eşeridir; hīç sāyeniñ vücūdından mīve yemege kâdir olmadıgıñ gibi bu kâ’inātıñ vücūdından daḥı nef u fā’ide bulmağa kâdir olmazsıñ. Pes, lāzım geldi kī, āgāh olup bu sāye-i kâ’inātdan güzer kı lup bunuñ mevcūdını taleb kılasıñ. Eger ‘ākıl iseñ; bu ‘ālem-i esbābdan hāzer idüp Müsebbib’e git ve bu esbāb u vesā’ilden nazarı kaṭ idüp mevcūd-ı Hāḳḳī cānibine seyr it ‘azīzim.

Şahīfe (964):

کر لطف تو یاری ننماید ز نخست
هم توبه شکسته است و هم پیمان سست
چون توبه بامید پذیر رفتن تست
تا تو (415a) نیذیری نبود توبه درست

Ger luṭf-ı Tu yārī ne-nümāyed zi-nūḥūst
Hem tevbe şikeste est vü hem peymān süst
Çün tevbe be-ümīd-i pezīr reften-i Tust
Tā Tu ne-pezīrī ne-büved tevbe dūrūst

Me‘ānī-i elfāz: ger eger luṭf-ı Tu Seniñ luṭfuñ yārī mu‘āvene, yardım ne-nümāyed göstermeye zi-nūḥūst evvelden hem daḥı tevbe ma‘lūm şikeste kırılmış -est -dir vü hem daḥı peymān ‘ahd u mīşāk süst gevşekdir çün çünkitevbe ma‘lūm be-

ümīd ümīd ile *pezīr* kabūl olmak *reften-i Tust* Saña gitmiştir *tā* hattā *Tu* Sen *ne-pezīrī* kabūl itmezsiñ *ne-büved* olmaz *tevbe* istiğfār ve Hakk’a rucū’ *dürüst* doğru

Maḥşul-i ebyāt: Yā İlāhī! Eger Seniñ mu‘āvene vü yardım ve tevfiḳ-i İlāhiyye evvelden ya‘nī ezelden göstermezse ve cilve-nümā olmazsa hem tövbe kırılmışdır ve hem de ‘ahd ü mīşāk gevşekdir. Ya‘nī tövbe ve ‘ahd fā’idesizdir. Zīrā kī, ezelden tevfiḳ-i Rabbānī yār olmadı; çünkü tövbe, Zāt-ı ulūhiyyetine kabūl olmak ümīdiyle gider; egerçī Zāt-ı ulūhiyyetden, kī o tövbe kabūl olmaz, o tövbe doğru değildir; eger doğru olaydı kabūl-i dergāh-ı ‘İzzet olurdu, demek olur ‘azīzim.

Şahīfe 965 :

راه نزدیک و نماندم سخت دیر
سیر کستم زین سواری سیر سیر

Rāh nezdīk vü ne-māndem saht dīr
Sīr geştem z’īn suvārī seyr seyr

Me‘ānī-i elfāz: *rāh* yol *nezdīk* yanında, *yaḳīn bi-māndem* kalalım *saht* katı, çetīn *dīr* geç *sīr* tok ya‘nī aç degilim *geştem* oldum, karnım tok oldu *z’īn* bu *suvārī* binicilikden *seyr* yūri *seyr* yūri

Maḥşul-i ebyāt: Yol yaḳīn, katı [vü] çetīn; geç kalmam. Binicilikden doydum, tokum; yūri yūri. Aşḫāb-ı Kirām’dan, gāzāya gitmek niyet iden zevāt hakkında söylenmiştir.

Şahīfe (965):

می دمد در کوش هر غمکین پیشیر
خیز ای مدبر ره اقبال کیر

ای درین حبس و درین کند و شپش
هین که تا کس نشنود رستی خمش

چون کنی خامش کنون ای یار من
کز بن هر مو در آمد طبل زن

Mī-demed der-gūş her ğamgīn beşīr
Ĥīz iy müdbir reh-i iķbāl gīr

İy der-īn ĥabs vü der-īn gend u şupuş
Hīn kī tā kes ne-şünūd restī ĥamuş

Çün künī ĥāmuş kinūn iy yār-ı men
K'ez-bun-ı her mū der āmed tabl-zen

Me‘ānī-i elfāz : *mī-demed* zāhir olur, üfürür *der-gūş* kulağında her ğamgīn ya‘nī her ğamlı olan **(415b)**ādeme *beşīr* tebşīr, müjde*ĥīz* kalk *iy müdbir* idbār şāhibi olan ādem *reh* yol *iķbāl* ‘izzet u sa‘ādet *gīr* tut *iy* ĥarf-i nidā *der-īn ĥabs* bu ĥabsde *vü der-īn* bu *gend ü şubuş* gice karanlığında kalmış ādem *hīn kī* şaķın *kītā* hattākes kimesne *ne-şünūd* işitmemek *restī* kurtulduñ *ĥamuş* sükūt ol *çün* çünkī *künī* olasıñ *ĥāmūş* sükūt *kinūn* şimdi *iy yār-ı men* *iy* benim yārim ya‘nī benim dostum *k'ez kī ez* taķdīrinde *bun* dip, kök dımeķdir *her mū* her kılıñ *ber* yukaru *āmed* geldi *tabl-zen* tavul urmaķ ya‘nī kemāl-i sürūr ve ĥuzūrından kināyedir.

Maḥşūl-i ebyāt: Aşḥāb-ı Kirām’dan bir zātın ğazādan girü almasıyla mu’aḥḥir^{en}tövbesiniñ dergāh-ı ulūhiyyetde qabūl ile ‘afvı ḥaķķında, şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem Efendimize vahyinzāl olup tebşīr ve müjde oldığına dā’ir her bir ğam ve ĥüzün şāhibiniñ kulağında tebşīr ve müjde zāhir olur. Ya‘nī kendisine müjde ve tebşīr geldi. Kalk *iy müdbir!* İķbāl yolunu tut; ya‘nī iķbāl idbāre tebdīl oldı, dımeķdir. Bu ĥabısdan ve bu gice karanlığından ya‘nī idbār, insāna ĥabs ve gice karanlığından beterdır. Şaķın kimse işitmesin, bu ğam u ğuşşadan kurtulduğını. Sükūt ol, çünkü şimdi sükūt olursañ *iy* benim cānım dostum, bu sükūtluķdan her bir kılıñ dibinden, kökünden tavul ururlar. Ya‘nī kemāl-i sürūr ve ĥuzūrından her bir kııl tavul çalar, raķş gelür, dımeķdir.

Şahîfe (965):

بعید نیست که صد جان بمژده بستانند
برین بشارت دولت که عن قریب امد

Ba 'îd nîst kí şad cān be-mujde bi-sitānend
Ber-în beşāret-i devlet kí 'an qarīb āmed

Me'ānī-i elfāz: *ba'îd* uzak *nîst* degilim *şad* yüz *cān* ma'lūm *be-mujde* müjdeye, *tebşîre bi-sitānend* alurlar *ber-în* bu üzere *beşāret* tebşîr, müjde *devlet kí* bir devlet, *sa'ādet kí 'an qarīb* yakında *āmed* geldi

Maḥşûl-i beyt: Bu beyit, beyt-i evvel gibidir. Ya'nî o Şahābe-i Kirām'a böyle tebşîr oldu. Bu tebşîre *ba'îd* degildir *kí*, yüz *cān* alurlar. Ya'nî buña (416a)yüz *cān fedā* itmek, dīger bu devlet ve *beşāret kí* yakında geldi. Ya'nî kuşūrınıñ 'afvı çok uzamadan yakīne 'afv-ı İlâhî *zuhūr* itdi 'azīzim.

Şahîfe (966) Kāle's-Sultān Selīm-i Evvel:

کر اکھی ز معنی والشمس والضحی
تعریف ماه روی دلارای مصطفیست

بنکر بچرخ و کوکبه لشکر نجوم
کانها فروغ کوهر والای مصطفاست

Ger āgehī zi-ma 'nā[-yī] ve 'ş-şemsi ve 'd-ḍuhā
Ta 'rīf-i māh-ı rūy-ı dilārā-yı Muştafāst

Bi-n 'ger be-çarḥ u kevkebe-i leşker-i nücūm
K'ānhā furūğ-ı gevher-i vālā-yı Muştafāst

Me'ānī-i elfāz : *ger* eger *āgehī āgāh* iseñ *zi-ma 'nā* ma'nādan *ve 'ş-şemsi ve 'd-ḍuhā* Āyet-i Kerīmesiniñ *ta 'rīf* bildirir, beyān ider *māh* ay, *kamer rūy* yüz *dilārā-yı*

göñül ziyneti *Muṣṭafāst* ṣallā'llāhu 'aleyhi ve sellem *bi-n'ger* nazar eyle *be-çarḥ* eflāke ü kevkebe-i yıldızlara *leṣker* 'asker *nücūm* yıldız *k'ānhā* zamīr-i cem'dir; anlar *furūḡ* zıdd-ı aṣl *gevher* cevher *vālā-yı* *Muṣṭafāst*ṣallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz'in cevher-i zātının furūḡlarıdır

Maḥşül-i ebyāt: Eger ¹³⁴و الشمس و الضحیٰ Äyet-i Kerīmesiniñ ma'nāsından āgāh iseñ, ṣallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hāzretleriniñ göñül ziyneti olan Cemāl-i Şerīfī kameranıñ ta'rīf ve beyāndır. Ya'nī, şemsi ve'd-ḍuḥā, Efendimiziñ vech-i sa'ādetidir. Nazar eyle, baḡ eflāke ve kevākib [ü] nücūma kí, Efendimiziñ 'askeridir. Bunlarıñ cümlesi, ṣallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Efendimiziñ cevher-i vālāsınıñ furūḡlarıdır. Ya'nī dünyā ve āḥiret ve mā-fihā cümlesi, cevher-i ḥaḳīkat-i Muḥammediyye'den alınmış ve ḥalk olunmuşdur. Āmennā ve şaddaḡnā 'azīzim.

Şahīfe (966):

توبه کردم حقیقت با خدا
نشکنم تا جان شدن از تن جدا

Tevbe kerdem ḥaḳīkat bā-Ḥudā
Neşkenem tā cān şüden ez-ten codā

Me'ānī-i elfāz: *tevbe* istiḡfār ve Ḥaḳḳ'a rücū' *kerdem* eyledim *ḥaḳīkat* taḥḳīḳ *bā-Ḥudā* Cenāb-ı Ḥaḳḳ'la *ne-şikenem* kırmadım *tā* ḥattācān ma'lūm *şüden* olmak *ez-ten* cesedden *codā* ayrı

Maḥşül-i beyt: Taḥḳīḳ ü ḥaḳīkat olarak, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tövbe ve rücū' eyledim. Ḥattā cān, rūḥ cesedden ayırıcaya kadar tövbemi kırmadım. Ya'nī naḳz-ı tövbe itmem, dimekdir. İşte ḥaḳīkat-i tövbede bundan 'ibāret; yoḡsa dilde istiḡfār göñülde yine o günāha 'avdet olursa; aña tövbe-i ḥaḳīkat denilmez. Belkí, mecāzī (416b) bile olmaz 'azīzim.

Şahīfe (966):

¹³⁴ Sûre-i Şems 1. Äyet-i Kerīme.

هیچ رحمی نه برادر ببرادر دارد

هیچ شوقی نه پدر را بیسر می بینم

دخترانرا همه جنکست و جدل با مادر

پسرانرا همه بدخواه پدر می بینم

Hîç raḥmî ne birâder be-birâder dâred

Hîç şevkî ne peder-râ be-peser mî-bînem

Duḡterân-râ heme cengest u cedel bâ-mâder

Peserân-râ heme bed-ḡâh-ı peder mî-bînem

Me‘ânî-i elfâz: *hîç ašlâ raḥmî* bir rahmet, meramet *ne* yok *birâder* qardaş *be-birâder* qardaşına *dâred* tutar *hîç ašlâ şevkî* bir şevkat ve luṭf *ne* yok *peder-râ* baba *be-peser* oğluna *mî-bînem* görürüm *duḡterân-râ* kızlar *heme* cümlesi *cengest* ceng *ucedel* gavğa *bâ-mâder* vâlideleriyle *peserân-râ* oğullar *heme* dâ‘imâ *bed-ḡâh* kötü ister *peder* babasına *mî-bînem* görürüm

Maḡşûl-i ebyât: Qardaş qardaşa ašlâ merḡamet tutmaz. Babanıñ da ašlâ evlâdına şevk-i luṭf ve merḡametini göremem. Kızlar cümlesi vâlideleriyle ceng ü cidâldedir. Evlâdlar da pederleriniñ kötülüğini isterler, görürüm. İşte fî-zamānnâ uşûl böyledir. Anıñ içün feyz u berekâtta yokdur. Zîrâ kî, büyüklere iṭâ‘at ve inḡiyâd yokdur. Emr-i İlâhiyye’niñ ḡilâfına hareketdir. Artık naşıl Cenâb-ı Ḥaḡḡ‘dan feyz ü berekât iḡsân olur; bi’l-‘aks gaḡazab irsâl olunur.

Şaḡîfe (966):

از کجا افتی بکم و کاستی

از همه غم بر رستی کر راستی

راستی خویش نهان کس نکرد

بر سخن راست زیان کس نکرد

Ez-kücā üftī be-kem u kāsī
Ez-heme ġam ber restī ger rāsī

Rāsī-i ħ ẓī nihān kes ne-gerd
Ver sūḥan-i rās ziyān kes ne-kerd

Me‘ānī-i elfāz: *Ez-kücā*; қанден. *Üftī*; düşdüñ. *Be-kem*; ne қадар. *U kāsī*; eksildiñ. *Ez-heme*; cümle. *Ġam*; ma‘lūm; ġamdan. *Ber restī*; қurtulmaq. *Ger*; eger. *Rāsī*; toġrı iseñ. *Rāsī-i ħ ẓī*; kendü toġrılıġı. *Nihān*; gizlü. *Kes*; kimse. *Ne-gerd*; olmaz. *Ber*; üzere. *Sūḥan*; söz. *Rās*; toġrı. *Ziyān*; zarar. *Kes*; kimse. *Ne-kerd*; eylemez.

Maḥşūl-i ebyāt: Қанден, nereden düşdüñ, ne қадар eksildiñ, noқşān olduñ? Cümle ġamdan қurtulmaq, eger toġrı iseñ; ya‘nī toġrı olur iseñ cümle ġamdan қurtulursuñ. Kendü toġrılıġını kimseden gizlemek, şaқınmaq olmaz. Ya‘nī herkes egri ile toġrıyı bilür. Toġrı sözden kimse zarar u ziyān eylemez. *Ḥadīṣ-i Şerīfī* mücibince necāt, şiddīqda, toġrılıġdadır. *Āmennā* ve *şaddaқnā*.

Şahīfe (966):

دانی چه (417a) رو سرور دان سر سبزست
 پیوسته چرا ببوستان سر سبزست

چون مذهب اوست راستی در همه وقت
 بر طرف چمن همیشه زان سر سبزست

Dānī čī rū serverdān ser sebzest
Peyveste çerā be-būstān ser sebzest

Čün mezheb-i ūst rāsī der-heme vaқt
Ber ʔaraf-ı çemen hemīše z’ān ser sebzest

Me‘ānī-i elfāz: *Dānī*; bilür misiñ. *Çi*; ne. *Rû*; yüzden, cihetden. *Serverdān*; servi ağaçları. *Ser*; baş. *Sebzest*; yeşildir. *Peyveste*; dā’imā. *Çerā*; niçün. *Be-būstān*; bostānda. *Ser*; baş. *Sebzest*; yeşildir. *Çün*; çünkü. *Mezheb*; gidiş. *Ūst*; o selvī ağacınıñ. *Rāstī*; doğrılıktır. *Der heme vaqt*; cümle vaqtde, zamānda. *Ber taraf-ı çemen*; yeşillik tarafına, cānibine. *Hemīşe*; dā’imā. *Z’ān*; ol sebebden. *Ser*; baş. *Sebzest*; yeşildir.

Maḥşūl-i ebyāt: Bilür misiñ ne içün, ne yüzden ve cihetden selvī ağaçları başları yeşildir? Niçün dā’imā bostānda başları yeşil olur? Çünkü o selvī ağaçlarıñ gidişi her vaqt ve her zamān doğrılıktır. Çemen tarafına dā’imā ol sebebden başı yeşildir ‘azīzim.

Şahīfe (967) Fi’l-Meşnevī:

جوهر صدقت خفی شد در دروغ

هم چنانکه روغن اندر متن دوغ

آن دروغت این تن فانی بود

راستت ان جان ربانی بود

Cevher-i şıdket ḥaḫt şūd der-durūḡ

Hemçünān kī rūḡan ender metn-i dūḡ

Ān durūḡest īn ten-i fānī būd

Rāstet ān cān-ı Rabbānī būd

Me‘ānī-i elfāz: *Cevher*; ma‘lūm. *Şıdket*; seniñ şıdkıñ. *Ḥaḫt*; gizlü. *Şūd*; oldu. *Der-durūḡ*; yalan, kezbdde. *Hemçünān kī*; ancileyin kī. *Rūḡan*; yağ. *Ender*; içinde. *Metn*; bātından isti‘āredir. *Dūḡ*; ayran. *Ān*; ism-i işāret. *Durūḡet*; seniñ yalanıñ, kezbiñ. *Īn*; bu. *Ten*; cesed ü cism. *Fānī*; ma‘lūm. *Būd*; oldu. *Rāstet*; seniñ toḡrı. *Ān*; ism-i işāret. *Cān*; ma‘lūm. *Rabbānī*; Cenāb-ı Hakk’a mensüb. *Būd*; oldu.

Maḥṣūl-i ebyāt: Seniñ şıdķıñ cevheri durūğ ve kezbd e ħafı oldu. Ancileyin kί, yağ ayranıñ içinde maḥfı olduğı gibi; ya'nī rūḥ ve ḥayātıñ cevheri bu cism ü şüretde maḥfı oldu. Ol seniñ yalanıñ, kezbiñ bu fānī olan teniñ, vücūdındır. Seniñ rāstıñ, toğrılığın ol cān-ı Rabbānī'dir. Ya'nī durūgdan murād, seniñ bu fānī olan teniñ, vücūdındır. Anıñ beķāsına ve ḥayātına ve şıḥhatine ve lezzātına ve bunlar emşālī olan ḥālāta hergiz i'timād cā'iz degildir **(417b)**ve seniñ rāstıñ ve şādık olan cevheriñ ol Rabbü'l-ālemīn'e mensūb olan cānıñdır; kί ḳalbe ḥayāt virici ve 'aḳlı kemāle irgürici Ol'dır. Ve bu cān-ı Rabbānī rūḥ-ı ḥayvāne ile cesed-i insāniyyeden dūğla rūğan müzevvec olduğı gibi; ya'nī yağ ile ayran birbirlerine ḳarışub, yağ ayran içinde maḥfı olduğı gibi, seniñ rūḥında bu ayran olan bi-yāz vücūdın içinde öylece ḳarışmış, gizlenmiş rūğandır; maṭlūbda ayran degildir, yağdır 'azīzim. Bu dünyā degirmeni birgün seniñ vücūdını ḳına gibi un idüp işte o cānıñ olan yağ ile ḳarışdırub a'lā bir ḥelvā ider. Fuḳarā-yı zü'efāya ikrām idüp seniñ cānına, rūḥına Fātiḥā okuyub, seni ekl iderler sultānım.

Şaḥīfe (967) Fi'l-Meşnevī:

چون كزیدی پیر نازک دل مباش
سست ورزیده چو آب و گل مباش

چون كرفتى پیر هین تسلیم شو
همچو موسى زیر حكم خضر رو

Çün güzīdī pīr-i nāzik-dil me-bāş
Süst vü rīzende çü āb u gil me-bāş

Çün giriftī pīr-i hīn teslīm şev
Hemçü Mūsā zīr-i ḥūkm-i Hızr rev

Me'ānī-i elfāz: Çün; çünkim. Güzīrī; ihtiyār eylediñ. Pīrī; bir pīr. Nāzik; ma'lūm. Dil; gönül. Me-bāş; olma. Süst; gevşek. Vü rīzende; dökülmüş. Çü; gibi. Āb; şu. U gil; çamur. Me-bāş; olma. Çün; çünkü. Giriftī; tutarsıñ. Pīr-i hīn; pīr(i)

[pir-i] āgāh. Şev; ol. *Vü telsim*; ma'lûm. *Hemçü*; gibi. *Mūsá*; 'aleyhi's-selâm. *Zîr*; altında. *Hükmi-i Hızır rev*; Hızır 'aleyhi's-selâmın hükmi altında gibi.

Maḥşûl-i ebyât: Çünkim pîrî ihtiyâr eylediñ; nâzik-dil olma. Âb u gil gibi süst ve rîzende olma; ya'nî gevşek ve dökülmüş olma. Çünkim pîrî tutasıñ, āgāh ol, teslîm ol. Meşelâ Hâzret-i Mūsá 'aleyhi's-selâm gibi Hâzret-i Hızır'ın hükmi altında yûri. Mūsá 'aleyhi's-selâm Hâzretleri, ûlû'l-'azmden böyle 'ālî-şân iken Hâzret-i Hızır'a mütâba'at kıldı ve anıñ maḥkûmı oldı. Bâ-emr-i Rabbânî 'azîzim.

Şahîfe (968):

سفیہانرا بود تأدیب نافع
جنونرا شربت چوبست دافع

Sefihân-râ büved te'dîb nâfi'
Cünûn-râ şerbet-i çûbest dâfi'

Me'ânî-i elfâz: *Sefihân-râ*; sefîhiñ cem'idir; sefîhlere. *Büved*; olur. *Te'dîb*; terbiye. *Nâfi'*; menfa'at. *Cünûn-râ*; mecnûnlara. *Şerbet*; mu'alece. *Çûbest*; ağaçdır, dikendir. *Dâfi'*; def' ve zâ'il idici.

Maḥşûl-i beyt : Sefîhe olan süfehâya terbiye itmek, edeb (418a)öğretmek menfa'at ider, âdem olur. Mecnûn olanlara da dikenîñ darb itmek, mu'alece ve şerbet gibi cunûnluğı dâfi' ve zâ'il ider.

Şahîfe (968) Kâle'l-Hâfız:

کاری کنیم ور نه خجالت بر آورد
روزی که رخت جان بجهان دگر کشیم

(587) şahîfede zıkr olunmuşdur; mürâca'at oluna.

Şahîfe (969):

علم امد دليل آكاهى
جهل برهان نقص و كمراهى

پيش ارباب دانش و عرفان
كى بود اين تمام وان نقصان

‘İlm āmed delīl-i āgāhī
Cehl burhān-ı naqş u gümrahī

Pīş-i erbāb-ı dāniş u ‘irfān
Key büved in tamām vü ān noqşān

Me‘ānī-i elfāz: ‘İlm; ma‘lūm. *Āmed*; geldi. *Delīl*; ‘alāmet. *Āgāhī*; uyanıklık, āgāhlık. *Cehl*; ma‘lūm. *Burhān*; ‘alāmet. *Naqş*; noqşānlığa. *U gümrahī*; azgunluğa. *Pīş*; öñünde. *Erbāb-ı dāniş u ‘irfān*; ‘ārif ve ‘ālim erbābı öñünde. *Key*; kaçan. *Büved*; olur. *Īn*; bu. *Tamām vü ān*; o *noqşān* [noqşān] olmaz.

Maḥşūl-i ebyāt: ‘İlim, uyanıklığa, āgāhlığa ‘alāmet geldi. Ya‘nī bir ādem ‘ālim olur ise; artık o ādem ğafletten ve cehletten uyanıktır ve herbir şey’e āgāhdır. Cehelde bunun ‘akse, noqşāniyyet ve azgunluğa ‘alāmetdir. *Zīrā kī, cāhil[iñ]* herbir şey’den ḥaberi yokdur. *Erbāb-ı ‘ilm ü ‘irfān* öñünde kaçan bu tamām ve o noqşān olur; olmaz. Ya‘nī *erbāb-ı ‘ilm ü ‘irfān* öñünde cāhil tamām olmaz; ‘ālim noqşān olmaz. Lākin cūhelā ‘indinde ‘ālim noqşān, cāhil tamām i‘tibār iderler. Kendüleri koca cāhil olduğundan aña i‘tibār iderler. Herbir şey’iñ ḳadr ü ḳıymeti erbābı ‘indindedir ‘azīzim.

Şahîfe (971):

هر كنچ سعادت كه خدا داد بحافظ
از يمن و دعاى شب و ورد و سحرى بود

(622) şaḥīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (971):

سعدی جفا نبرده چه دانی تو قدر یار
تحصیل کام دل بتکاپوی خوشترست

*Sa‘dī cefā ne-borde çī dānī tu qadr-i yār
Taḥşīl-i kām-ı dil bi-tekāpūy hoşterest*

Me‘ānī-i elfāz: *Sa‘dī*; İy Şeyḥ Sa‘dī. *Cefā*; zıdd-ı şafā. *Ne-borde*; iletmemiş, görülmemiş. *Çi*; ne. *Dānī*; bilürsün. *Tu*; sen. *Qadr*; kıymet. *Yār*; dost. *Taḥşīl*; ma‘lūm. *Kām*; murād. *Dil*; göñül. *Bi-tekāpūy*; yelmek, қоşmaq, sa‘y u himmet demekdir. *Hoşterest*; ziyāde **(418b)** hoşdur.

Maḥşūl-i beyt: İy Şeyḥ Sa‘dī! Cefā görmemişsiñ ne bilürüsün sen dostuñ qadr ü kıymetini? Göñlüñ murādını taḥşīl itmek içün yelmek, қоşmaq, sa‘y u himmet itmek ziyāde hoşdur. Egerçi bunları itmez iseñ; göñlüñ murādı ḥaşıl olmaz ‘azīzim.

Şaḥīfe (971) Fi‘l-Meşnevī:

پس زیادتھا درون نقصانست
مر شهیدانرا حیات اندر فناس

(176) şaḥīfede mezkūrdur; mürāca‘at oluna.

Şaḥīfe (971) Fi‘l-Meşnevī:

هر پیمبر سخت روید در جهان
یکسواره کوفت بر جیش شهان

رو نکردانید از ترس و غمی
یک تنه تنها بزد در عالمی

کوسفندان کر برونند از حساب
زانبیشان کی بترسد آن قصاب

*Her peyamber saht-rūyed der-cihān
Yek süvāre kūft ber ceyş-i şehān*

*Rū ne-gerdānīd ez-ters u gamī
Tek tenehtenhā bi-zed der-‘ālemī*

*Gūsfendān ger birūnend ez-ḥesāb
Z’ān buḥşān key bi-tersed ān kaşāb*

Me‘ānī-i elfāz: *Her peyamber*; herbir peygamber. *Saht*; katı, çetin. *Rūyed*; yüzlü. *Der-cihān*; dünyāda. *Yek*; bir demekdir; burada yalnız, bir başına demekdir. *Süvāre*; atlu. *Kūft*; urdı. *Ber*; üzere. *Ceyş*; ‘asker. *Şehān*; şāhıñ cem‘idir; şāhlarıñ, pādīşāhlarıñ. *Rū*; yüz. *Ne-gerdānīd*; döndürmedi. *Ez-ters*; havfdan. *U gamī*; gamdan. *Yek*; bir. *Tenehtenhā*; yalnız tenhā. *Bi-zed*; sürdi, urdı. *Der-‘ālemī*; ‘āleme mensūb olan ādemler. *Gūsfendān*; koyunlar, ğanam. *Ger*; eger. *Birūnend*; ḥāric. *Ez-ḥesāb*; ‘aded ü ḥesāb. *Z’ān buḥşān*; anlarıñ vefret ü keşretinden. *Key*; kaçan. *Bi-tersed*; korçar, ḥavf ider. *Ān kaşāb*; o kaşāb.

Maḥşūl-i ebyāt: Her peygamber bu cihānda saht-rū oldu. Ve ḥalk-ı ‘ālem de şermende olmayup bī-pāk ḥalkı tarīk-i Ḥakḳ’a da‘vet kıldı. Ve tenhā kendüyi şāhlarıñ ‘askeri üzere urdı. Havfindan ve bir gamdan yüz döndürmedi. ‘Āleme mensūb olan kimseler üzerine yalnız tenhā urdı ve anlarıñ tã‘atı sitemine semend-i himmetini sürdi. Koyunlar eger ḥesābdan ḥaric ve ‘adedden ziyāde ise de, anlarıñ vefret ü keşretinden ol kaşāb kaçan ḥavf eyler? Ya’nī koyunlarıñ bī-ḥesāb olmasından kaşāb ḥavf ve ḥazer eylemez ‘azīzim.

Şahîfe (972):

انکه جنک ارد بخون خویش بازی میکند
روز میدان و انکه بکریزد بخون لشکری

(419a)(263) şahîfede zikr olunmuşdur; müraca‘at oluna.

Şahîfe (972):

زهره مردان نداری چون زنان در خانه باش
ور بمیدان میروی از تیر باران بر مکرد

Zehre-i merdān ne-dārī çün zenān der-ḥāne bāş
Ver be-meydān mī-revī ez-tīr-i bārān ber me-gerd

Me‘ānī-i elfāz: *Zehre-i*; öd, insānıñ ödi. *Merdān*; şecī‘, bahādır ādemler. *Ne-dārī*; tutamazsıñ. *Çün*; gibi. *Zenān*; karılar. *Der-ḥāne*; evde, ḥānede. *Bāş*; ol. *Ver*; eger. *Be-meydān*; muḥārebeye, meydāna. *Mī-revī* gidersiñ. *Ez-tīr*; oḡdan. *Bārān*; yağmur gibi. *Ber me-gerd*; girü dönme.

Maḥşül-i beyt: Şecī‘ ve bahādır olan ādemler gibi öd, zehre tutamazsıñ. Ya‘nī zehre-i şecā‘at sende yokdur. Kadınlar gibi evde ol, otur. Eger meydān-ı muḥārebeye giderseñ, yağmur gibi yağan oḡlardan girü dönme, fīrār itme sulṭānım.

Şahîfe (962) Fi‘l-Meşnevī:

ای شهان کشتیم ما خصم برون

ماند خصمی زو بتر در اندرون

قد رجعنا من جهاد الا صغیریم
این زمان اندر جهان اکبریم

سهل شیران دانکه صفها بشکند
شیرآنرا دان که خود را بشکند¹³⁵

(92) şahîfede mezkûr olup; mürâca‘at oluna.

Şahîfe (973) Fi'l-Meşnevî:

ور نکویی عیب خود باری خمش
از نمایش وز دغل خود را بکش

کر تو نقدی یافتی مکشا دهان
هست در ره سنکهای امتحان

کفت یزدان از ولادت تا بحین
یفتون کل عام مرتین

امتحان در امتحانست ای پسر
هین بکتر امتحان خود را مخر

ماهیانرا بحر نکذارد برون
خاکیانرا بحر نکذارد درون

Ver ne-güyî ‘ayb-ı ħod bârî ħamuş
Ez-nümāyiş v’ez-dağal ħod-râ bi-küş

¹³⁵ 2. ve 3. beyitler zikr olunan sahifede bulunmamaktadır.

Ger tu naḳdī yāfī me-g'şā dehān
Hest der-reh senghā-yı imtiḥān

Güft Yezdān ez-vilādet tā be-ḥeyn
Yuftenūne küllü 'āmi merrateyn

İmtiḥān der-imtiḥānest iy peser
Hīn be-kemter imtiḥān ḥod-rā me-ḥar

Māhiyān-rā baḥr ne-g'zāred birūn
Ḥākiyān-rā baḥr ne-g'zāred derūn

Me'ānī-i elfāz: Ver; eger. Ne-gūyī; söylemez iseñ. 'Ayb; ma'lūm. *Ḥod*; kendü. *Bārī*; Türkçe ma'lūmdur. *Ḥamuş*; sükūt ol. *Ez-nümāyiş*; gösteriş. *V'ez-dağal*; hīle, dağaldan. *Ḥod-rā*; kendüni. *Bi-küş*; öldür. *Ger*; eger. *Tu*; sen. *Naḳdī*; burada mevcūd murāddır. *Yāfī*; bulduñ iseñ. *Me-g'şā*; açma. *Dehān*; ağız. *Hest*; vardır. *Der*; zarfiyyet. *Reh*; yol. *Senghā-yı*; sengiñ cem'idir; taşlar. *İmtiḥān*; ma'lūm. *Güft*; buyurdu. *Yezdān*; Cenāb-ı Hakk. *Ez-vilādet*; dünyā[ya] geldiginden. *Tā be-ḥeyn*; hīn-i mevtine **(419b)**kadar. *Yuftenūne*; imtiḥān, ibtilā olunurlar. *Küllü 'ām*; her bir senede. *Merrateyn*; iki kere. *İmtiḥān*; ma'lūm. *Der*; zarfiyyet. *İmtiḥānest*; imtiḥān imtiḥān içindedir. *İy peser*; iy oğul. *Hīn*; āgāh ol. *Be-kemter*; keşret, çok. *İmtiḥān-ı ḥod-rā*; kendüni imtiḥāna. *Me-ḥar*; alma. *Māhiyān-rā*; balıklar. *Baḥr*; deñizi. *Ne-g'zāred*; geçmezler. *Birūn*; taşra. *Ḥākiyān-rā*; ḥāke mensüb olan ādemler. *Baḥr*; deñizi. *Ne-g'zāred*; geçmezler. *Derūn*; içerüsine.

Maḥşul-i ebyāt: Eger kendü 'aybını söylemez iseñ, ḥod bārī sükūt ol; gayrınıñ 'ayıblarını söyleme,dimekdir. Nümāyişler(ler), gösterişlerden ve hīle vü dağaldan kendini öldür. Eger sen bu naḳdi, mevcūdı bulduñ ise; ağız açma ve söz söyleme. Zīrā yolda imtiḥān taşları vardır; seniñ naḳdini miḥek-i imtiḥāna ururlar ve seniñ 'ayarını ve miḳdārını bilürler. Cenāb-ı Hakk buyurdu kí : İnsān, zamān-ı vilādetden hīn-i mevtine dek imtiḥān olunur. Her senede bir nice kere, iy oğul imtiḥān içre imtiḥān vardır. Āgāh ol, keşret-i imtiḥān ile kendini alma; ya'nī bu yolda onı imtiḥānla, imtiḥān oldıkdan soñra imtiḥān vardır. Kendü nefsinı ḥāliş ve şāfī

zānn eyleyüp anı kabûl itme. Balıklar(dan) deñizden taşra geçmezler; insānlar da deñizden içerusine geçmezler; zīrā helāk olurlar. İşte sen de böylece cüz’i imtiḥān ile kendüni ḥālīş ve şāfī zann idüp mağrūrolma. Zīrā imtiḥānıñ nihāyeti yokdur ‘azīzim.

Şahīfe (973) Fi’l-Meşnevī:

Her şabāḥ çün Süleymān āmedī Her şabāḥ çünkim
 Süleymān ‘aleyhi’s-selām Mescid-i Akşā’ya gelürdi. *Hāzi* ‘
 ender Mescid-i Akşā şūd Mescid-i Akşā’da hūzū’ ve ḥuṣū idici olurdi. نو کياهی رسته
 پس Nev giyāḥī reste dīdī enderū Ol Mescid içre bir yeñi yetmiş giyāḥı gördi.
 Pes bi-güftī nām u nef’-i ḥod bi-gū Pes di(r)di; kendi nāmıñı ve
 nef’iñi söyle ya’nī o giyāhdan su’āl iderdi; seniñ nāmıñ nedir, sende ne menfa‘at
 vardır? diyü. تو چه دارویی چی نامت چه است. *Tu çī dārūyī çī-i nāmet çī est* Sen ne dārūsıñ
 ve ne şey’siñ ve nāmıñ nedir? تو زیان که و نفعت بر که است *Tu ziyān kī u nef’et ber kī*
 est Sen kimden ziyānsıñ ve seniñ nef’iñ kimiñ üzerinedir? diyü su’āl (420a) iderdi. پس
 Pes bi-güftī her giyāḥī fi’l u nām Pes herbir giyāḥıñ kendiniñ
 fi’lini ve nāmını dirdi. من انرا جانم و این را حمام *Kī men ān-rā cānem u īn-rā ḥamām*
 Kī ben, ol kimseye cānım ve bu kimseye ḥamāmım ya’nī mürekkem, ḥamām-ı mevte
 derler. پس Süleymān dīd ender kūşe’i Ḥāzret-i Süleymān
 ‘aleyhi’s-selām bir köşe gördi. نو کياهی رسته همچو خوشه *Nev-giyāḥī reste hemçü ḥūşe’i*
 Bir nev-giyāḥ yetmiş ḥūşe gibi دهان کویی چیست بر کویی *Güft nāmet çīst ber gūyī*
 dehān Aña didi; iy giyāḥ nāmıñ nedir? Leb ü dehānsız söyle. گفت خروبت ای شاه
 Ol giyāḥ cevāb virüb didi : Nāmım ḥerrūbdur iy
 şāḥ-ı cihān. *Güft ḥerrūbest iy şāḥ-ı cihān* Herrüb, keçiboyunuzı demekdir. گفت اندر تو چه خاصیت بود *Güft ender tu çī*
 ḥāşiyet būved Ḥāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām didi : Seniñ fi’liñ ve eşeriñ nedir,
 senden ne cārī ve şādır olur? گفت من رستم مکان ویران شود *Güft men retsem mekān virān*
 şeved Herrüb eyitdi : Ben kī bitdim, ol mekān vīrāne olur. من که خرویم خراب منزل *Men*
 kī ḥerrūbem ḥarāb-ı menzilem Ben kī ḥerrūbum, mekān u menziliñ ḥarābıyım. هادم بنياد
 پس *Hādīm-i bunyād-ı īn āb u gilem* Āb u gil mescidiniñ ḥarāblığıyım. این اب و کلم
 Pes Süleymānān zamān dānist zūd Pes Ḥāzret-i Süleymān
 ‘aleyhi’s-selām ol zamān fevri bildi. که اجل آمد سفر خواهد نمود *Kī ecel āmed sefer ḥāhed*
 nūmūd Kendiniñ eceli geldi, sefer göstermek ister; ya’nī sefer görünür demekdir. گفت

Güft t̄ā men hestem īn mescid yakīn Hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām, anıñ bu kelāmından istidlāl idüp, kendüsine didi : Mādam kí ben varım, ya’nī hayātdayım bu mescid yakīn ve taḥkīk زمین زافات ناید خلل در *Der-ḥalel n’āyed zi-āfāt-ı zemīn* Zemīniñ āfātından ḥalel(e) gelmezve ḥarāb u vīrān olmaz. پس خراب مسجد مایی کمان *Pes ḥarāb-ı mescid-i māyī gümān* Pes şübhe vü gümānsız, bizim mescidimiziñ ḥarāblığı olmaz. بعد مرک ما بدان *Nebved illā ba’d-i merg-i mā bi-dān* İllā bizim mevt uü fenāmızdan soñra olur, bunu bil. مسجدهست آن دلکه جسمش ساجدهست *Mecsidest ān dil kí cismeş sâcidest* Meşelā, mesciddir ol dil kí; anıñ cismi sâciddir. یار بد خروب هر جا مسجدست *Yār-ı bed ḥerrüb her cā mescidest* Her yerde kí mescid vardır; yaramaz dost anıñ ḥerrúbıdır. Ya’nī ol göñül kí, Ḥaḳḳ Te’ālā Hazretlerine sâcid ve Aña muṭī’ (420b) ve ‘ābiddir; ol dil secdegāh meşābesindedir kí, anıñ a’zā ve cevāriḥ-i cismāniyyesi ve kuvvā-yı rūḥāniyyesi cemā‘at-i mü’mīnīn gibidir. Aña müteveccih olmuşlar ve kemālile Aña mütāba‘at ve inḳiyād eyledikleri cihetden gūyā secde kılmışlardır. Her ne yerde kí dil, mescid ola, yār-ı bed anıñ ḥerrúbıdır. Nitekim ḥerrüb Mescid-i Akşā’niñ vīrān olmasına sebep oldu. Yār-ı bed daḥı, seniñ ḳalbiniñ mescidiniñ ḥarāb olmasına sebep olur, vīrān olmasına delālet kılar. یار بد چون رست در *Yār-ı bed çün rest der-tu mihr-i ū* Yār-ı bed kí, seniñ müşāhibiñdir; çünkim anıñ maḥabbeti seniñ ḳalbinde bitdi. هین ز او بگریز کم کن گفت و کو *Hīnzi-ū bogrīz güm kūn güft u gū* Āgāh ol, zinhār andan kaç ve anıñla güft u gū eyleme. Gerekdir kí; anıñ ḥerrüb meşābesinde olan muḥbbet ve ülfetini ḳalbiñ mescidinden iḥrāc kılasıñ. و ایامک و جلیس السوء *Ḥadīşiniñ muḳteżāsınca ol celīs-i sū’dan gurīzān olasıñ. Tā ḳalbiñ mescidiniñ vīrān ü ḥarāb olmasından necāt bulasın. بر کن از بیخش که کر سر بر زند Ber kūn ez-bīḥeş kí ger ser ber zened* Yār-ı bediñ maḥabbetini kökünden ḳopar; zīrā kí eger baş yukaru ura ve bitüp zuhūra gele. مر ترا و مسجد ترا بر کند *Mer tu-rā (vü)* mescid-i tu-rā ber kened Seni ve seniñ mescidiñi ḳal’ eyler ve ḥarāb kılar kí, yār-ı bediñ nuḥūst ve şe’meti ḥerrúbdan beterdır.

Şaḥīfe (974):

مشعلہ افروز شب خاکیان

سمع سرا پرده افلاکیان

Meş‘ale-efrūz şeb ḥākiyān

Sem‘ serāperde eflākiyān

Me‘ānī-i elfāz: *Meş‘ale*; şu‘le’den; şem‘. *Efrūz*; yakıcı. *Şeb*; gece. *Ḥākiyān*; ḥāke mensüb olan insān. *Sem‘*; işitmek. *Serāperde*; pādişāhıñ otağı; çadırıñ yüzlük ta‘bīr olunan perde[si]. *Eflākiyān*; eflāke mensüb melā’ike dimekdir.

Maḥşūl-i beyt: Gicede şem‘ yakmak, ḥāke mensüb olan ādemleriñdir. Cenāb-ı Hakk’ıñ kelāmını istimā‘ itmekde Melā’ike-i Kirāmındır.

Şahīfe (975) Kāle’l-‘Attār:

خویشتن را خواجه عرصات گفت
انما انا رحمة مهداة گفت

(467) şahīfede zikr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (975):

نمائد بعضیان کسی در کرو
که دارد چنین سیدی پیش رو

اگر دفترت از کنه پاک نیست
چو او عذر خواست بود باک (421a) نیست

Ne-māned be-‘iṣyān kesī der-girev
Kí dāred çünīn seyyidī pīş-i rū

Eger defteret ez-güneh pāk nīst
Çü ū ‘özr ḥ‘āhet būved bāk nīst

Me‘ānī-i elfāz: *Ne-māned*; qalmaz. *Be-‘iṣyān*; günāh, ma‘şiiyyet ile. *Kesī*; bir kimesne. *Der*; zarfiyyet. *Girev*; rehinde; ya‘nī tevķīf olmak ma‘nāsınadır. *Kí*; zīrā.

Dāred; tutar. *Çünîn*; böylece. *Seyidî*; efendi. *Pîş-i rû*; yüzün önünde. *Eger defteret*; seniñ defteriñ. *Ez- günēh*; günāh u ma‘siyyetden. *Pāk*; tahir. *Nîst*; degildir. *Çü*; çünkü. *Ū*; zamîr; Hâzret-i Resûl-i Ekrem’e râci‘dir. *‘Özr*; ma‘lûm. *H‘āhet*; seniñ ister. *Büved*; olur. *Bāk*; korku. *Nîst*; yokdur; bākım yokdur derler.

Maḥşûl-i ebyāt: Bir kimesne ‘işyān ve günāhı sebebiyle rehîn ve tevkîf olmaz. Zîrâ kî, şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz gibi yüzünüñ önünde efendisi vardır; eger seniñ defteriñ günāh u ma‘siyyetden pāk degildir, başdan aşağı günāh u ma‘siyyet ile tolmuşdur; çünkü seniñ ‘özriniñ qabûlünü Efendimiz ârzû ider, ister; daha seniñ korkuñ, ḥavfıñ yokdur. Ya‘nî شفاعتی اهل البکائر من امتی Ḥadîs-i Şerîfi sırrınca ‘afv u mağfîret olunursuñ ‘azîzim.

Şahîfe (976) Fi‘l-Meşnevî:

بندکان حق رحیم و بر و بار Bendegān-ı Ḥaqq rahîm u berr u bār Ḥaqq Te‘ālâ’nıñ bendeleri rahîm ve ḥalîmdirler. خوی حق دارند در اصلاح کار Hüy-ı Ḥaqq dārend der-ıslāḥ-ı kār Ḥaqq Te‘ālâ’nıñ ahlākını tutarlar; ıslāḥ-ı kār eylemekde cemî‘^{an} evşâf-ı beşeriyye ahlāk-ı rediyeden müteḥallî ve ahlāk-ı İlâhiyye ve şîfât-ı ḥamîde ile müteḥallî olup Hâzret-i Ḥaqq bunlarıñ sem‘ ü başarı gibi olup ve bâtın u zâhirleri öz Ḥaqq’la to olup Hâzret-i Ḥaqq’ıñ maḥlûkına bi-lâ ‘ivaż ve lâ-ğaraż naşîhat ve mu‘āveniyyet iderler ‘azîzim. مهربان بی رشوتان یاری کران Mihribān bî-rüşvetān yārî-kerān Bunlar mihrībāndır ve bî-rüşvet yardım idicilerdir. در مقام سخت و در روزکران Der-maḥām-ı saḥt u der-rûz-ı girān Maḥām-ı saḥtde ve rûz-ı şîkletde ya‘nî belâ ve ma‘siyyet maḥāmında ve âlām u cefâ eyyāmında ḥalk [u] enāma bunlar ma‘în ve nâşîrlardır ‘azîzim. ای سلیمان در میان زاغ و باز Ey Süleymān der-miyān zāg u bāz İy Hâzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām! Karga ile şāhîn ḥayvānlarıñ ortasında, arasında ḥilm şîfâtıyla ol cümle mürgāna ya‘nî kuşlara düzül; ya‘nî anlar ile ḥilm ile (421b)mümāşât eyle, dimekdir. ای دو صد بلقیس حلمت را زیون Ey dü şad Belkîs ḥilmet-râ zebûn İy Hâzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām, seniñ ḥilmine, şefkat ve merḥametine iki yüz Belkîs zebündür, mağlûbdur. که اهد قومی انهم لا يعلمون K’ihdi ḳavmî ennehüm lā ya‘lemûn Kî hidāyet eyle benim ḳavmime kî; anlar bilmezler; ya‘nî Yâ Rabb! Benim ḳavmime hidāyet [ver]; zîrâ anlar Zât-ı ulūhiyyetini bilmez, dimekdir. صد هزاران کیمیا

کیمیا *Şad hezārān kīmyā Ḥaḳḳ āferīn Ḥaḳḳ* Te‘ālā şad hezārān kīmyā yaratdı. حق افرین
Kīmya hemçü şabr ādem ne-dīd Şabır gibi bir kīmyā ādem görmedi;
pes şabır didikleri iksīr-i a‘zam ve kibrīt-i aḥmerdir ‘azīzim, sultānım.

Şahīfe (976):

ازو خواه یاری که یاری ده اوست
بدو التجا کن که اینها ازوست

کسی را که او آورد در پناه
چه غم دارد از فتنه کینه خواه

Ez-Ū ḥ‘āh yārī kí yārī deh Ūst

Bedū ilticā kūn ĩnhā ez-Ūst

Kesī-rā kí Ū āvered der-penāh

Çí ğam dāred ez-fitne-i kīne ḥ‘āh

Me‘ānī-i elfāz: *Ez-Ū*; An’dan. *Ḥ‘āh*; iste, taleb it. *Yārī*; yardım, mu‘āvenet. *Kí*; zīrā. *Yārī*; yardım, mu‘āvenet. *Deh*; virir. *Ūst*; O’dur. *Bedū*; Aña ilticā, ma‘lūm. *Kūn*; eyle. *Kí*; zīrā. *Īnhā*; bunlar ya‘nī mu‘āvenet, ilticā vü iḥsān u i‘tā. *Ez-Ūst*; An’dandır. *Kesī-rā*; bir kimesne kí. *Ū* zamīr; Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a rāci’dır. *Āvered*; getürür. *Der*; zarfiyyet. *Penāh*; hıfz. *Çí*; ne. *Ğam dāred*; tutar. *Ez-fitne-i kīne*; kīn ma‘lūm; kīn fitnesinden. *Ḥ‘āh*; isteyici, tutıcı.

Maḥşūl-i ebyāt: Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan yardım, mu‘āvenet iste taleb it; kí yardım ve mu‘āvenet idici O’dur. Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan ilticā eyle kí, yardım u ilticā ve iḥsān u i‘tā vü in‘ām iden O’dur. Birkimesne kí Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a hıfz-ı penāh getürdi; ya‘nī Anı muḥāfaẓa tıtdı; o kimesne ne ğam tutar? Kīn tutıcı ādemiñ fitnesinden ya‘nī kimden ḥavf ider; itmez. Zīrā kí, Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ın hıfz dāmenindendir. Āmennā ve şaddaḳnā. Eger Cenāb-ı Ḥaḳḳ, bu yüzşüz, ‘āşī, mücrim, dünyā ve āḥiret yeri vü meskini olmayan İbrāhim ḳulına kemāl-i luṭf-ı merḥamet ve iḥsān-ı bī-ġāyātından yardım [ve] mū‘āvenet-i İlāhiyyesi olmayaydı; bu bī-çāre miskīn, ḳaḅgı ḳuvvet ü

ķudret ile ‘ācizāne sa‘y u ġayret idüp bu tercüme-yi yed-i ‘iṣyānile **(422a)** yazup meydāne getürürdi. الحمد لله رب العالمين و الصلت و السلام على سيدنا محمد و على اله و صحبه اجمعين Āmīn, āmīn, āmīn; be-cāh-ı seyyidü’l-mürselīn.

Şahīfe (977):

خدايا بحق بنى فاطمه
كه بر قول ايمان كنم خاطمه

Āmīn, āmīn, āmīn; be-cāh-ı seyyidü’l-keveyn.

(448) şahīfede zıkr olunmuşdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (978) Kāle’ş-Şeyhü’s-Sa‘dī:

خرد مندان گفته اند دروغ
مصلحت آمیز نه از راست فتنه انگیز

(39) şahīfede mezkūrdur; mürāca‘at oluna.

Şahīfe (978) Kāle’l-Laṭīfī:

دروغی كه جان و دلت خوش كند
به از راستی كان مشوش كند

Durūġī kī cān u dilet hoş küned
Bih ez-rāstī k’ān müşevveş küned

Me‘ānī-i elfāz: *Durūġī kī*; bir kızb, yalan kī. *Cān u dilet*; seniñ rûḥunı ve göñlüni. *Hoş*; güzel. *Küned*; ider. *Bih*; eygü. *Ez-rāstī*; bir toġrılıkdan. *K’ān*; kī ān taķdīrinde; o toġrı söz. *Müşevveş*; karış murış, karmakarışık. *Küned*; ider.

Maḥşûl-i beyt: Bir kızb ü yalan söz kí, seniñ rûhunı, göñlüni hoş, memnûn ve mesrûr ider. Böyle yalan söz, ol bir toğrı sözden eygü, güzeldir kí, o toğrı söz seniñ rûḥ u göñlüni karmaḳarışık ider. Ya'nî; aḳrabâdan diyâr-ı ğurbetde birisi fevt olsa, onuñ fevtini ḥaber virmekden, ḥayâtta oldıgını kızb olarak söylemek gibi. Yâḥud bir toğrı söz kí, anı ḥaber virirseñ ortada fitne olacaḳ, olmasun içün yalan, kızb söylemek eygüdür. Ve kıs 'alâ hâzihî. İşte bunuñ gibi yerlerde kızb ihtiyârı, şer^{en} daḥı câ'iz olur 'azîzim, sultânım. Yâ Hû.

SONUÇ

Türklerin İslâmiyeti kabulü ile (varsayılan) ilk Türkçe tefsir çalışmaları Karahanlı Dönemi'nde başlamış Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılabilmesi için ilm-i tefsire büyük önem verilmiştir. Yapılan tefsirlerin sayısı Osmanlı Dönemi'nde artış göstermiş hatta bu tefsir eserlere, şerh metinler de yazılmıştır. *Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l Hakkıyye*, bir tefsir olan *Rûhu'l-Beyân*'daki farsça beyitleri esas alan bir şerh eseridir.

Tez konumuz olan Aşçı Dede'nin 19. Asrın sonlarında kaleme aldığı mezkûr eseri bize göstermiştir ki bu asırda Farsçaya olan ilginin azalması dolayısıyla *Rûhu'l-Beyân* tefsirinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi, şârihi bu eseri yazmaya sevk etmiştir.

Aşçı Dede eserdeki Farsça kelimelerin Türkçe anlamlarını tek tek vererek metne bir nev'î sözlük niteliği de kazandırmıştır. Metnin dili akıcı olup yer yer bazı kısımların üzeri çizilmiştir. Eserin mahsul-i beyt/ebyât kısımlarında beyitler direkt çevrilmiş ancak izahı elzem olan anlamlar “yani” ifadesiyle açıklanmıştır. Şârih, gerek gördüğü yerlerde ayet-i kerîme, hadîs-i şerîf, darb-ı mesel gibi iktibaslarla Arapçadan şahitler göstermiştir. Eserde birbirini takip eden beyitlerde bazen şairler farklılık göstermiş ancak bu husus müellif tarafından belirtilmemiştir.

Sonuç olarak:

-Tez konusu olarak ele aldığımız *Tercemetü'l-Fârisiyye fî-Tefsîri'l Hakkıyye*, *Rûhu'l-Beyân*'ı tam anlamıyla anlamak için önemli bir eserdir.

- Tasavvufî bir metin olma özelliği gösteren eser, Farsça beyitlere dair hacmiyle bir şiir antolojisi, barındırdığı Farsça kelime hazinesiyle bir sözlük niteliği taşıması cihetiyle de değerini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Ahterî, Mustafa b. Şemsüddîn Karahisârî, *Ahter-i Kebîr*, Mahmûd Beg Matbaası, Dersaadet, h.1316.

Ateş, Ahmet, *Farsça Grameri*, Tecüman Yayınları, İstanbul, 1982.

Demir, Ziya, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul, 2014.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Ün, Cumhur, *Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu's-Şurûh'u*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Edirne, 2007.

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe/ Türkçe-Farsça Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Koç M., TANRIVERDİ E., *Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, 4 C., C: I, Kitabevi, İstanbul, 2006.

Kurnaz, Cemal, *Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)*, H Yayınları, Ankara, 2009.

Mazıoğlu, Hasibe, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2012.

Namlı, Ali, "İsmâil Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyaney Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, s. 108-110, İstanbul, 2001.

Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Pala, İskerder, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 2005.

Sami, Şemsettin, *Kâmûs-İ Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

Şükûn, Ziya, *Ferheng-i Ziya*, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul, 1984.

Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri III*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.

Yılmaz, Ozan, *Gülistân Şerhi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2012.

<https://www.ganjoor.net>

<https://www.parsi.wiki>

www.masnavi.net